ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

ΤΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ 22.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
1957

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΟΣ 22. — Αριθμ. 2.

ΕΚΛΟΓΗ, ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΣΤΕΨΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

ΥΠΟ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
1956

ΕΚΛΟΓΗ, ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΣΤΕΨΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ *

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

Εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἀναγράφονται τὰ ἐν τῷ κειμένῳ κατὰ σύντμησιν παραπεμπόμενα βοηθήματα καὶ πηγαὶ πλὴν τῶν ἱστοριογραφικῶν, τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὰς συλλογὰς τῆς Βόννης καὶ Teubner.

ACO = Acta conciliorum oecumenicorum ἐκδ. *Ed. Schwartz* τ. I - IV 2, Berolini et Lipsiae 1913 - 1940.

A.D. = Acta et Diplomata graeca medii aevi sacra et profana ἐκδ. *Fr. Miklosich - J. Müller* τ. I - VI, Vindobonae 1860 - 1890.

Ἀλεξιὰς = Ἄννης Κομνηνῆς Ἀλεξιὰς ἐκδ. *B. Leib* τ. I - III, Paris 1937 ἑπ.

Alföldi, Insignien = *A. Alföldi*, Insignien und Tracht der römischen Kaiser ἐν Mitteilungen des deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung τ. 50 (1935) σ. 1 - 171.

Bréhier, Institutions = *L. Bréhier*, Les institutions de l'empire byzantin, Paris 1949.

Brightman = *J. Brightman*, Byzantine imperial coronations ἐν Journal of theological studies τ. 2 (1901) σ. 359 - 392.

Bury, Later Empire, 1889 = *J. B. Bury*, A history of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene (395 - 800) τ. I - II, London 1889.

Bury, Later Empire, 1923 = *J. B. Bury*, A history of the Later Roman Empire from the death of Theodosius I to the death of Justinian (395 - 565) τ. I - II, London 1923.

Bury, Eastern Empire = *J. B. Bury*, A history of the Eastern Roman Empire from the fall of Irene to the accession of Basile I (802 - 867), London 1912.

B. Z. = Byzantinische Zeitschrift.

Charanis, Modiolus = *P. Charanis*, The imperial crown modiolus and its constitutional significance ἐν Byzantion τ. 12 (1937) σ. 189 - 195.

Charanis, Coronation = *P. Charanis*, Coronation and its constitutional significance in the later roman empire ἐν Byzantion τ. 15 (1940/41) σ. 49 - 66.

Χριστοφιλοπούλου, Ἡ σύγκλητος = *Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου*, Ἡ σύγκλητος εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος ἐν Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, τεῦχ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1949.

Χρονικὸν *Gorianov* = *B. T. Gorianov*, Ἀνέκδοτος ἀνώνυμος βυζαντινὸς χρονογράφος τοῦ 14 αἰῶνος ἐν Βυζαντινὰ Χρονικὰ τ. 2/27 (1949) σ. 276 - 293.

Χρονικὸν *Müller* = *J. Müller*, Byzantinische Analekten aus Handschriften der S. Marcus Bibliothek zu Venedig ἐν Sitzungsberichte der K. Akademie d. Wiss. zu Wien, Phil. Hist. Kl. τ. 9 (1852) (ἀνάτυπον).

---

* Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Σωκρ. Κουγέα εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς 19 Μαΐου 1955.

Deer, Ursprung der Kaiserkrone	= *J. Deer*, Der Ursprung der Kaiserkrone ἐν Schweizer Beiträge zur allgemeinen Geschichte τ. 8 (1950) σ. 79 ἑπ.
Dölger, Facsimiles	= *F. Dölger*, Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden, München 1931.
Dölger, Regesten	= *F. Dölger*, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches (Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters u. der neueren Zeit. Reihe A, Abt. I) τεύχη I (1924), II (1925), III (1932).
Dölger, Aus den Schatzkammern	= *F. Dölger*, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München 1948.
Dölger, Byzantinische Kaisertitulatur	= *F. Dölger*, Die Entwicklung der byzantinischen Kaisertitulatur und die Datierung von Kaiserdarstellungen in der byzantinischen Kleinkunst ἐν Studies Robinson τ. II, Saint Louis 1953 σ. 985 - 1005.
Ensslin, Torqueskrönung	= *W. Ensslin*, Zur Torqueskrönung und Schilderhebung bei der Kaiserwahl ἐν Klio τ. 35 (1942) σ. 268 - 298.
Ensslin, Kaiserkrönung	= *W. Ensslin*, Zur Frage nach der ersten Kaiserkrönung durch den Patriarchen und zur Bedeutung dieses Aktes in Wahlzeremoniell, Würzburg 1947.
Εὐάγριος	= Εὐαγρίου Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἐκδ. *J. Bidez - L. Parmentier*, The ecclesiastical history of Evagrius with the scholia, London 1898.
FHG	= Fragmenta historicorum graecorum ἐκδ. *C. Müller* τ. IV, Parisiis 1868.
Guilland, Delphax	= *R. Guilland*, A propos du Livre des Cérémonies de Constantin VII Porphyrogenète. Le Delphax ἐν Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves (Mélanges Grégoire II) τ. X (1950) σ. 293 - 306.
Heisenberg, Aus der Geschichte	= *A. Heisenberg*, Aus der Geschichte und Literatur der Palaiologenzeit ἐν Sitzungsberichte der bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1920, Abh. 10.
Heisenberg, Neue Quellen	= *A. Heisenberg*, Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion. II. Die Unionsverhandlungen vom 30. August 1206. Patriarchenwahl und Kaiserkrönung in Nikaia 1208 Ἔνθ' ἀνωτ. ἔτ. 1923, Abh. 2.
Kornemann, Doppelprinzipat	= *E. Kornemann*, Doppelprinzipat und Reichsteilung im imperium romanum, Leipzig - Berlin 1930.
Κουκουλέ, Βίος	= *Φ. Κουκουλέ*, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς τ. Α' - ϛ', Ἀθῆναι 1948-1956.
Manojlović	= *G. Manojlović* - μεταφρ. *H. Grégoire*, Le peuple de Constantinople ἐν Byzantion τ. 11 (1936) σ. 617 - 716.
Mansi	= Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio ἐκδ. *J. L. Mansi* τ. I ἑπ., Florentiae 1759 ἑπ.
Ostrogorsky, Geschichte[2]	= *G. Ostrogorsky*, Geschichte des byzantinischen Staates[2], München 1952.
Ostrogorsky-Stein, Krönungsordnungen	= *G. Ostrogorsky - E. Stein*, Die Krönungsordnungen des Zeremonienbuches. Chronologische und verfassungsgeschichtliche Bemerkungen ἐν Byzantion τ. 7 (1932) σ. 188 - 233.

P.G. = Patrologiae cursus completus, series graeca ἐκδ. *J. B. Migne* τ. 1 - 161, Lutetiae Parisiorum 1857 - 1866.

Φιλοστόργιος = Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν Φιλοστοργίου ἐπιτομὴ ἀπὸ φωνῆς Φωτίου πατριάρχου ἐκδ. *J. Bidez,* Philostorgios Kirchengeschichte (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte - 21), Leipzig 1913.

Ψελλ. Χρον. = Μιχαὴλ Ψελλοῦ Χρονογραφία ἐκδ. *Em. Renauld,* Michel Psellos Chronographie τ. I - II, Paris 1926 - 1928.

Ψελλ. Scr. Min. = Michaelis Pselli, Scripta minora ἐκδ. *Ed. Kurtz - Fr. Drexl* τ. I - II, Milano 1936 - 1941.

Sickel = *W. Sickel,* Das byzantinische Krönungsrecht bis zum 10. Jahrhundert ἐν Byzantinische Zeitschrift τ. 7 (1898) σ. 511 - 557.

Stein, Geschichte = *E. Stein,* Geschichte des spätrömischen Reiches τ. I. Vom römischen zum byzantinischen Staate (286 - 476 n. Chr.), Wien 1928.

Stein, Bas Empire = *E. Stein,* Histoire du Bas Empire II. De la disparition de l'Empire d'Occident à la mort de Justinien (476 - 565), Paris - Bruxelles - Amsterdam 1949.

Stein, Postconsulat = *E. Stein,* Postconsulat et αὐτοκρατορία ἐν Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales (Mélanges J. Bidez, II) τ. 2 (1934) σ. 869 - 912.

Straub = *J. Straub,* Vom Herrscherideal in der Spätantike, Diss. Stuttgart [1939].

Svoronos, Le serment de fidélité = *N. Svoronos,* Le serment de fidélité à l'empereur byzantin et sa signification constitutionelle ἐν Revue des études byzantines τ. 9 (1952) σ. 106 - 142.

Θεοδ. Σχουτ. = Ἀνωνύμου Σύνοψις Χρονικὴ ἐκδ. *Κ. Σάθα,* Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. Ζ', Ἐν Παρισίοις 1894 σ. 1 - 556.

Θεοδ. Μελ. = Εἰς τὴν κοσμοποιΐαν ἐκ τῆς γενέσεως καὶ ἐξ ἄλλων ἱστορικῶν ἐφεξῆς συναγωγὴ διαφόρων χρονικῶν Θεοδοσίου ἐκδ. *Th. L. Fr. Tafel,* Theodosii Meliteni qui fertur Chronographia, Monachi 1859.

Treitinger, Reichsidee = *O. Treitinger,* Die oströmische Kaiser - und Reichsidee nach ihrer Gestaltung im höfischen Zeremoniell, Jena 1938.

Wroth = *W. Wroth,* Catalogue of the imperial byzantine coins in the British Museum τ. I - II, London 1908.

Zachariae JGR = *C. E. Zachariae a Lingenthal,* Jus Graeco - romanum τ. I - VII, Leipzig 1856 - 1884.

Ζαχαρίου Ἐκκλ. Ἱστ. = Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor in deutscher Übersetzung ἐκδ. *K. Ahrens - G. Krüger,* Lipsiae 1899.

Ζέπου, Jus graecoromanum = Jus Graecoromanum ἐπιμελείᾳ *Ι.* καὶ *Π. Ζέπου* τ. I, Νεαραὶ καὶ χρυσόβουλλα τῶν μετὰ Ἰουστινιανὸν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, Ἀθῆναι 1931.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τοὺς ἐρευνητὰς ἀπησχόλησεν ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἡ νομικὴ μορφή, ἣν περιβάλλεται ἡ ἄνοδος νέου αὐτοκράτορος εἰς τὸν βυζαντινὸν θρόνον καὶ τὰ μετ' αὐτῆς συνδεόμενα προβλήματα· εἰς τὰς διεξαχθείσας δὲ ἐμπεριστατωμένας μεταξὺ τῶν μελετητῶν συζητήσεις κατεβλήθη προσπάθεια οὐ μόνον διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν αὐστηρῶς νομικῶν τύπων τῆς εἰς αὐτοκράτορα ἀναδείξεως ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς βαθυτέρας οὐσίας τῶν σημειουμένων ἐξελίξεων καὶ τὴν ἐντὸς τοῦ ἰδεολογικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ κλίματος τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου τοποθέτησίν των. Δεδομένου ὅτι ἡ ἀνάδειξις νέου αὐτοκράτορος ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τοῦ βυζαντινοῦ πολιτειακοῦ οἰκοδομήματος, ἡ δὲ μέχρι τοῦδε ἔρευνα, παρὰ τὰ σημαντικὰ ἐπιτεύγματά της, περιωρίσθη εἰς ἀποσπασματικὴν τρόπον τινὰ μελέτην τοῦ προβλήματος, ἔκρινα ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπος ἡ παρακολούθησις τοῦ θεσμοῦ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς πρωτευούσης τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς Κωνσταντινούπολιν μέχρι τῆς πτώσεως ταύτης διὰ τῆς ἐν ἔτει 1453 ἁλώσεως τῆς βασιλευούσης.

Δεδομένης τῆς χρονικῆς διαρκείας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους εἰς ὑπερχίλια ἔτη καὶ τοῦ ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτῆς ταύτης τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἀναποφεύκτου τῶν μεταβολῶν εἰς τοὺς νομικοὺς θεσμούς, εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν διάρθρωσιν, εἰς τὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα ἀκόμη, θεωρῶ μεθοδολογικὸν σφάλμα τὴν κατὰ τρόπον ἀπόλυτον περὶ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἰσχύος ἑνὸς θεσμοῦ διατύπωσιν κανόνων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μελέτης τῶν ἱστορικῶν δεδομένων ὡρισμένων δεκαετηρίδων ἢ ἔστω καὶ δύο ἢ τριῶν ἑκατονταετηρίδων συναχθέντων, καὶ ἐπέκτασίν των εἰς ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βυζαντινῆς περιόδου. Αὐτὸ τοῦτο ἰσχύει καὶ δι' ὃ προτίθεμαι νὰ ἐρευνήσω θέμα. Οὕτω τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν συναγωγὴν συμπερασμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κεφ. Ι 91 – 96 καὶ ΙΙ 27 τῆς Βασ. Τάξεως, ἀναφερομένων κυρίως εἰς τοὺς προϊουστινιανείους χρόνους, θεωρῶ ἀπολύτως μὲν ἀσφαλῆ, ἐφ' ὅσον ὁ ἐρευνητὴς περιορίζει τὴν ἔκτασιν τῆς ἰσχύος των μόνον εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἢ ὀλίγας δεκαετηρίδας πρὸ καὶ μετά, λίαν ὅμως παρακεκινδυνευμένην, ἐὰν ἤθελέ τις ἐπεκτείνει τὴν ἰσχὺν τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω κεφαλαίων συναχθέντων κανόνων εἰς πολὺ μεταγενεστέρους αἰῶνας. Ἡ αὐτὴ παρατήρησις ἰσχύει καὶ διὰ τὴν προσπάθειαν ἄλλων μελετητῶν, ζητούντων ἀντιστρόφως διὰ νομικῶν μορφῶν ἐμφανιζομένων κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας νὰ ἑρμηνεύσουν φαινόμενα τῆς Ε' φέρ' εἰπεῖν ἑκατονταετηρίδος, ὡς π.χ. ἐπεχειρήθη ἡ ἀπόδειξις τῆς νομικῆς ἀναγκαιότητος τῆς στέψεως ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος δι' ἐπιχειρημάτων ἀντλουμένων ἐκ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων.

Ὡς ἐκ τούτου, εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς μελέτης μου θὰ ἀκολουθήσω τὴν ἑξῆς πορείαν. Ἀφ' οὗ ἐπιχειρήσω τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν βραχεῖαν τῶν πραγματικῶν γεγονότων ἑκάστης ἀναγορεύσεως ἐπισκόπησιν, εὐρυτέραν βεβαίως εἰς ἃς περιπτώσεις τὰ δεδομένα τῶν

πηγῶν εἶναι πλουσιώτερα, θὰ προσπαθήσω νὰ καθορίσω τοὺς ἐντὸς ἑκάστης περιόδου ἰσχύοντας κανόνας καὶ νὰ συναγάγω γενικώτερα συμπεράσματα. Δεδομένου ὅτι αἱ ἐν τῷ βυζαντινῷ πολιτειακῷ ὀργανισμῷ μεταβολαὶ εἶναι κατὰ κανόνα προϊόντα βραδείας ἐξελίξεως, προσδιοριζομένης ὑπὸ διαφόρων παραγόντων, ὧν ἡ ἔρευνα δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην, οὐχὶ δὲ ἀποτέλεσμα νομοθετικῆς ad hoc ρυθμίσεως, ὁ ἐρευνητὴς στερεῖται ἀσφαλῶν στοιχείων διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὸν ἀκριβῆ χρόνον τῶν ἐπελθουσῶν μεταβολῶν καὶ διὰ τοῦτο ἡ κατὰ περιόδους διάκρισις παρουσιάζει ποιάν τινα ρευστότητα, τὰ σπέρματα δὲ τῆς μεταβολῆς ἑνὸς φαινομένου, ἥτις εἴς τινα δεδομένην στιγμὴν ἐμφανίζεται ὁλοκληρωμένη, πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν πολλάκις εἰς τὴν προηγουμένην περίοδον.

Αἱ γνωσταὶ δυσχέρειαι, ἃς ἀντιμετωπίζει ὁ μελετῶν τοὺς διέποντας τὴν λειτουργίαν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους θεσμούς, παρουσιάζονται ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν· διότι, στερούμενοι οἱουδήποτε βυζαντινοῦ βοηθήματος, περιέχοντος κανόνας δημοσίου δικαίου, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ καταφύγωμεν εἰς τὰς ἰσχνὰς καὶ οὐχὶ πάντοτε ἀκριβολόγους πληροφορίας τῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων[1], ἐξ αὐτῶν δὲ δι᾽ ἐπαγωγῆς νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν τοὺς κανόνας, οἵτινες διεῖπον τὴν ἄνοδον νέου αὐτοκράτορος· διὰ τοῦτο δικαιολογεῖται ἀπολύτως ἡ εἰς τὰς ὀλίγας ἐξ αὐθεντικῶν κειμένων προερχομένας μαρτυρίας, ὡς τὰ ἐν τῇ Βασ. Τάξει περιληφθέντα κεφάλαια I 91 - 96, II 27, ἀποδιδομένη σημασία.

Τὰς δυσχερείας ἐπαυξάνει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἀποσαφηνίζεται πάντοτε ἐπαρκῶς εἰς τὰς πηγὰς ὁ ἑκάστοτε διαδραματισθεὶς πολιτικὸς ρόλος τῶν μετασχόντων τῆς ἀναγορεύσεως παραγόντων, καὶ δὴ ὁσάκις πρόκειται περὶ βιαίας καταλήψεως τῆς ἀρχῆς, ὥστε νὰ διακρίνηται, ἐὰν ἡ συμβολὴ τοῦ καθ᾽ ἕκαστον παράγοντος ἔχει τὸν χαρακτῆρα πολιτικῆς δράσεως ἢ εἶναι ἄσκησις τῆς ἁρμοδιότητός του ὡς πολιτειακοῦ ὀργάνου, μετέχοντος κατὰ δίκαιον τῆς ἐκλογῆς καὶ ἀναγορεύσεως αὐτοκράτορος.

---

[1]) Ἀναφέρω ἓν παράδειγμα· ὁ Μαλάλας ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀνόδου σειρᾶς ὅλης αὐτοκρατόρων χρησιμοποιεῖ τὴν αὐτὴν δι᾽ ὅλους φρασιολογίαν, ἀποδίδων τὴν ἀναγόρευσιν εἰς μόνην τὴν σύγκλητον, ἐνῷ ὡς ἐξ ἄλλων, λίαν ἀξιολόγων πολλάκις, πηγῶν γνωρίζομεν, συνήργησαν διάφοροι ἐν πολλοῖς εἰς ἑκάστην τῶν ὑπὸ τοῦ Μαλάλα ἀναφερομένων περιπτώσεων παράγοντες. Μαλ. 342 : *καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θειότατος Βάλης... ὑπὸ τῆς συγκλήτου Κωνσταντινουπόλεως στεφθείς*· 344 : *ἡ σύγκλητος Κωνσταντινουπόλεως ἀνηγόρευσε βασιλέα Θεοδόσιον*· 344: *ἀναγορευθεὶς ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐβασίλευσεν ὁ θειότατος Θεοδόσιος ὁ Σπανός*· 367 : *ἐβασίλευσεν ἀπὸ τῆς συγκλήτου στεφθεὶς ὁ θειότατος Μαρκιανός*· 369 : *ἐστέφθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου ὁ θειότατος Λέων* (sc. ὁ Α´) κλπ. Τὰς ἐκ τῶν λοιπῶν κειμένων μαρτυρίας βλ. κατωτέρω εἰς τὴν οἰκείαν περὶ ἑκάστου αὐτοκράτορος θέσιν.

ΠΡΩΙΜΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324-610)

Α΄ ΤΜΗΜΑ 337-450

Τοῦ πρώτου τμήματος τῆς πρωΐμου βυζαντινῆς περιόδου (324 – 610), ἀρχὴν μὲν θεωρῶ τὸ ἔτος τῆς ἀναλήψεως τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (337), τὴν λῆξίν του δὲ συμπίπτουσαν μὲ τὴν ἐξάλειψιν τῆς θεοδοσιανῆς δυναστείας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἐφ' ὅσον βεβαίως δὲν ἐπῆλθεν ἀπότομος διάσπασις τῶν μετὰ τῆς Ρώμης δεσμῶν τοῦ διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς πρωτευούσης (330) διαμορφωθέντος νέου ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις κράτους, εἶναι αὐτονόητον ὅτι οἱ κανόνες, οἵτινες ἐφηρμόζοντο διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων κατὰ τὸ ἄμεσον πρὸ τοῦ 330 διάστημα, θὰ ἴσχυον καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο, ἀκριβῶς δὲ ἡ συνέχεια αὕτη τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως εἵλκυσε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν νεωτέρων ρωμαϊστῶν, ὥστε νὰ ἐπεκτείνουν τὰς σχετικὰς μὲ τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον ἐρεύνας των μέχρι τῶν ἰουστινιανείων χρόνων. Προσφάτως ἀκόμη συνεζήτησαν ἐξ ἐπόψεως πολιτειακοῦ δικαίου τὸ πρόβλημα τῆς θεμελιώσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα ὁ J. Straub καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ ἔργου του ἀφιερώσαντες διεξοδικὰς βιβλιοκρισίας O. Treitinger [1] καὶ W. Ensslin [2], δι' ὃ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ἰδική μου ἐπισκόπησις, μὴ δυναμένη νὰ παραλειφθῇ, ἐφ' ὅσον σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης εἶναι ἡ παρακολούθησις τοῦ προβλήματος καθ' ὅλην τὴν μακραίωνα διάρκειαν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, θὰ εἶναι ὅσον ἔνεστι βραχεῖα.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ εἰσαχθὲν σύστημα διακυβερνήσεως τῆς αὐτοκρατορίας προέβλεπε ταυτόχρονον ὕπαρξιν δύο αὐγούστων, ἀντιστοίχως δὲ καὶ δύο καισάρων, οἱ ὁποῖοι προωρίζοντο νὰ διαδεχθοῦν τοὺς πρώτους. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος συνήνωσεν ὑφ' ἑαυτὸν ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν ἀλλὰ διετήρησε τὸ σύστημα τῆς ἀναδείξεως καισάρων, τοῦτο μὲν πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου του εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας, τοῦτο δὲ πρὸς καθορισμὸν τῶν διαδόχων του. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀνεκήρυξε καίσαρας τοὺς τρεῖς υἱούς του [3] καὶ ἐν ἔτει 335 καθώρισε ποῖον τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας θὰ περιήρχετο εἰς τὴν ἐξουσίαν ἑνὸς ἑκάστου, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ προσδιώρισε, τὶς

---

[1]) Ἐν B. Z. τ. 41 (1941) σ. 197 - 210.

[2]) Ἐν Phil. Woch. τ. 61 (1941) στ. 633 - 645. Βλ. ἀκόμη τὰς κρίσεις τῶν A. Steinwenter ἐν Zeitsch. der Savigny - Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung τ. 60 (1940) σ. 320 - 321, J. Vogt ἐν Deutsche Literaturzeitung τ. 61 (1940) σ. 769 - 772. Βλ. ὡσαύτως C. E. v. Sinckle, Changing bases of the Roman Imperial power in the third century a. D. ἐν L'antiquité classique τ. 8 (1939) σ. 153 - 170.

[3]) Βίος Κωνσταντίνου IV 40. Ὁ Κωνσταντῖνος Β΄ ἀνεδείχθη καῖσαρ τὴν 1 Μαρτίου 316, ὁ Κωνστάντιος τὴν 8 Νοεμβρίου 324 καὶ ὁ Κώνστανς τὴν 25 Δεκεμβρίου 333. Πρὸς τούτοις τὴν 18 Σεπτεμβρίου 335 ὁ Κωνσταντῖνος ἀνεκήρυξε καίσαρα καὶ τὸν ἀνεψιόν του Δαλμάτιον.

ἢ τίνες ἐξ αὐτῶν θὰ ἐγίνοντο μετὰ τὸν θάνατόν του (22 Μαΐου 337) αὔγουστοι. Ἡ εἰς αὐγούστους ἀναγόρευσις τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου [1], ***Κωνσταντίνου (Β'), Κωνσταντίου*** καὶ ***Κώνσταντος (Α')*** ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ στρατοῦ [2], πραγματοποιηθεῖσα τὴν 9 Σεπτεμβρίου 337, τῆς συγκλήτου Ρώμης περιορισθείσης εἰς ἀποδοχὴν τοῦ γεγονότος [3].

Περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων αὐτοκρατόρων ἔχομεν τὰς πλήρεις σαφηνείας καὶ ζωηρότητος, πλουσίας εἰς λεπτομερείας ἀφηγήσεις τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου, ἐφ' ὧν κυρίως ἐστηρίχθη ὁ Straub εἰς τὸ προμνησθὲν ἔργον του. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς προηγηθείσης ἀναδείξεως τοῦ ***Ἰουλιανοῦ*** εἰς καίσαρα κατέχομεν διαφωτιστικὰς λεπτομερείας, δυναμένας ἐπιβοηθητικῶς νὰ χρησιμοποιηθοῦν, σημειῶ τὰς σχετικὰς εἰδήσεις. Τὴν 6 Νοεμβρίου 355 ἐνώπιον τῶν ἐν Μεδιολάνῳ συνηθροισμένων στρατευμάτων ὁ Κωνστάντιος ἐνεφανίσθη ὁδηγῶν τὸν Ἰουλιανὸν ἐπὶ ὑψηλῆς διὰ λαβάρων κεκοσμημένης ἐξέδρας. Ἀφοῦ ἐξέθεσε διὰ βραχέων τοὺς λόγους, οἵτινες ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἀναγορεύσῃ τὸν Ἰουλιανὸν καίσαρα, ἐζήτησε τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς ἐκλογῆς του ἐκ μέρους τοῦ στρατοῦ. Ἐκδηλωθείσης ταύτης διὰ βοῆς, ὁ Κωνστάντιος περιέβαλε τὸν Ἰουλιανὸν διὰ τοῦ πορφυροῦ ἐνδύματος ὀνομάσας αὐτὸν καίσαρα [4].

Ὅτε μετά τινα ἔτη ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου ἡ διαταγή, ὅπως ἀποσταλοῦν, παρὰ τὰ συμπεφωνημένα, εἰς τὴν Ἀνατολὴν τμήματα τοῦ ἐν Γαλατίᾳ συγκροτηθέντος στρατοῦ, οἱ στρατιῶται ἐξηγέρθησαν καὶ προέβησαν ἐν Παρισίοις εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Ἰουλιανοῦ, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας του, εἰς αὔγουστον. Ὁ Ἰουλιανὸς ἤρθη ἐπ' ἀσπίδος καὶ διὰ βοῆς σύμπας ὁ στρατὸς ἀνεφώνησεν αὐτὸν αὔγουστον. Ἀλλὰ διὰ νὰ πληρωθοῦν πάντες οἱ τύποι, ἔδει νὰ περιβληθῇ διὰ διαδήματος· ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν ὑπῆρχε πρόχειρον καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἀπέκρουε τὴν πρότασιν τῶν στρατιωτῶν, ὅπως χρησιμοποιηθῇ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διάδημα ἢ περιδέραιον τῆς συζύγου του ἢ φάλαρα ἵππου, λογχοφόρος τις ὀνόματι Maurus [5] ἀπέσπασε τὸ χρυσοῦν περιδέραιον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὡς στρατιωτικὸν παράσημον καὶ τὸ ἔθεσε μετὰ τόλμης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ (Φεβρουάριος 360) [6]. Ἡ συνήθεια τῆς διὰ τοιούτου περιδεραίου, *μα-*

---

[1]) Τὰ λοιπὰ ἄρρενα μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνσταντίνου ἐξηφάνισεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία. Kornemann, Doppelprinzipat σ. 132 ἑπ. Πρβλ. Stein, Geschichte I σ. 203.

[2]) Βίος Κωνσταντίνου IV 68· πρβλ. καὶ I 1.

[3]) Βίος Κωνσταντίνου IV 69: *τοὺς δ' αὐτοῦ παῖδας καὶ οὗτοι* [sc. ἡ σύγκλητος καὶ ὁ δῆμος Ρώμης] *μόνους καὶ οὐδ' ἄλλους αὐτοκράτορας καὶ σεβαστοὺς ἀνεκάλουν.*

[4]) Amm. Marcell. XV 8. 4 - 11· βλ. καὶ Ἰουλιανοῦ ἐπιστ. πρὸς Ἀθηναίους (ἔκδ. Hertlein) σ. 357. Πρβλ. J. Bidez, La vie de l'empereur Julien, Paris 1930 σ.123 - 129 καὶ Straub σ. 55 ἑπ.

[5]) Ὁ Maurus ἦτο πιθανῶς hastatus et draconarius. Ensslin ἐν Phil. Woch. τ. 61 (1941) στ. 643.

[6]) Amm. Marcell. XX 4. 17 - 18 καὶ Ἰουλιανοῦ ἐπιστ. πρὸς Ἀθηναίους σ. 363 - 366. Ἐκ τῶν λοιπῶν πηγῶν σημειῶ Λιβανίου λόγον XVIII 90, 94 - 99 (ἔκδ. Foerster τ. II σ. 275, 276 - 279), Aurel. Vict. Epit. XLII 15, Eutropi Hist. rom. lib. X c. 15, Ζώσιμον 136, Ζωναρᾶν III 51.

νιακίου, torques)[1] στέψεως κατὰ τὸν A. Alföldi ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰ.[2], παρὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου, Σωκράτους καὶ Ζωναρᾶ, θεωρούντων αὐτὴν ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ὡς λύσιν ἀνάγκης. Ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς δὲν συμμερίζεται τὴν ἄποψιν, καθ' ἣν ἡ ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσις νῦν τὸ πρῶτον ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοκράτορος ἀλλὰ θεωρεῖ πιθανὸν ὅτι βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν καθιέρωσιν τῆς διὰ μανιακίου στέψεως[3]. Ὁ Straub ἐν τούτοις τὴν ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ θεωρεῖ ὡς ἐμφαντικὴν τῆς πραξικοπηματικῆς ἐνεργείας τοῦ στρατοῦ, τὴν δ' ἀνοχὴν τοῦ ξενικοῦ τούτου ἐθίμου ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ὡς σκοποῦσαν νὰ καταστήσῃ πλέον ἐπιδεικτικὴν τὴν ἰδικήν του ἀθῳότητα καὶ νὰ ἐμφανίσῃ αὐτὸν ὑποκύψαντα εἰς τὴν πίεσιν τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς ἐξουσίας[4]. Εἰς τὴν ἄποψιν ταύτην ὀρθῶς ἀντέτεινεν ὁ Treitinger ὅτι πᾶς σφετεριστὴς οὐ μόνον ἐπιμελῶς ἀποφεύγει νὰ τονίσῃ τὸν ἀνώμαλον τρόπον ἀνόδου του εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀντιθέτως προσπαθεῖ νὰ προσδώσῃ εἰς τὰς ἐνεργείας του τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν νομιμοφάνειαν[5]. Εἰς νεωτέραν μελέτην του ὁ W. Ensslin, κατόπιν ἐπισταμένης ἀναλύσεως τῶν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀναφερομένων μαρτυριῶν, τονίζει ὅτι ἡ κατ' αὐτὴν χρησιμοποίησις τοῦ μανιακίου ὑπῆρξε τυχαία, ἀποτελέσασα λύσιν ἀνάγκης ἕνεκεν ἐλλείψεως διαδήματος, οὐχὶ δὲ ἀποδοχὴ ὀθνείου ἐθίμου[6].

Παρὰ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου XXI 10.7 πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς μὴ ἐλπίζων πλέον νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Κωνστάντιον ἀπέστειλε πρὸς τὴν σύγκλητον Ρώμης ὑπόμνημα μεστὸν ψόγων καὶ πικρῶν παραπόνων κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὁποίου σύσσωμος ἡ συνέλευσις ὑπεδέχθη διὰ τῆς φράσεως *auctori tuo reverentiam rogamus*, ἐκφράσασα οὕτω τὴν ἔναντι τοῦ νομίμου ἡγεμόνος εὐμενῆ αὐτῆς διάθεσιν. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου, λέγει ὁ Ensslin, δὲν δύναται νὰ συναχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ σύγκλητος ἠρνήθη ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὸν Ἰουλιανὸν[7]. Νομίζω ὅμως ὅτι ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ συνάγεται

---

[1]) Περὶ τῆς μορφῆς τοῦ μανιακίου καὶ τῆς σχέσεως πρὸς τὸ dracontarium, strophiolum κλπ. βλ. ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 280-282, περὶ δὲ τῆς ὕλης καὶ τῆς καθ' ὅλου χρήσεώς του ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Βίος τ. Δ' (1951) σ. 387 ἑπ.

[2]) ALFÖLDI, Insignien σ. 51-55, ἔνθα καὶ γενικώτερον περὶ τοῦ συμβόλου τούτου.

[3]) ALFÖLDI, Insignien σ. 54, ἔνθα καὶ περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ἐθίμου. Τὴν ἄποψιν περὶ γερμανικῆς καταγωγῆς τούτου συμμερίζονται καὶ οἱ TREITINGER, Reichsidee σ. 22 ἑπ., ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 293.

[4]) STRAUB σ. 55-56.

[5]) TREITINGER ἐν Byz. Zeitschrift 41 (1941) σ. 205-206. Ὁμοίως καὶ ENSSLIN ἐν Phil. Woch. τ. 61 (1941) στ. 642. Οὗτος ὅμως (στ. 643) συμφωνεῖ πρὸς τὸν STRAUB ὅτι μέχρι τοῦ Ἰουλιανοῦ δὲν περιελαμβάνετο εἰς τὸ τυπικὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναρρήσεως ἡ ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος καὶ ἡ διὰ μανιακίου στέψις.

[6]) ENSSLIN, Torqueskrönung ἰδίᾳ σ. 268-270, 278-282.

[7]) ENSSLIN ἐν Phil. Woch. τ. 41 (1941) στ. 641. Βλ. STRAUB σ. 40 καὶ σ. 222 σημ. 153, TREITINGER ἐν Β. Ζ. τ. 41 (1941) σ. 201.

μὲν ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς διὰ τοῦ ὑπομνήματός του ἐπεδίωξε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν αὐθαίρετον ἐνέργειάν του, ἐπισωρεύων τοιαύτας καὶ τοσαύτας μομφὰς κατὰ τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος, δὲν καθίσταται ὅμως φανερόν, ἐὰν δι' αὐτοῦ ἐζήτει εὐθέως, ὅπως ἡ σύγκλητος προβῇ εἰς τὴν ἀναγνώρισίν του.

Τὴν καλυτέραν πηγὴν διὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ***Ἰοβιανοῦ*** ἀποτελεῖ ὡσαύτως ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος. Ὁ Ἰουλιανός, τραυματισθεὶς καιρίως διαρκούσης τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας, ἀπέφυγε νὰ ὁρίσῃ διάδοχον καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἑπομένην τοῦ θανάτου του (26 Φεβρουαρίου 363) συνῆλθον εἰς σύσκεψιν οἱ στρατιωτικοὶ ἡγέται πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ ἐκλογῆς νέου ἡγεμόνος. Κατόπιν ζωηρῶν διαφωνιῶν, ὀφειλομένων ἐν πολλοῖς εἰς θρησκευτικὰς καὶ προσωπικὰς ἀντιθέσεις, κατέληξαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀγνώστου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀρχηγοῦ τῶν δομεστίκων Ἰοβιανοῦ [1]. Ὡς παραδίδει ὁ Ἀμμιανός, ὁ Ἰοβιανὸς περιεβλήθη τὴν βασιλικὴν πορφύραν [2] ἐντὸς τῆς σκηνῆς του, ἀκολούθως δὲ ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ ἄρτι κινηθέντος εἰς πορείαν στρατεύματος, ἵνα τύχῃ τῆς ἀνακηρύξεως εἰς αὔγουστον. Παρουσιασθεὶς οὕτω πρὸ τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ἐπευφημήθη ζωηρῶς. Εὐθὺς δ' ὡς οἱ προπορευόμενοι στρατιῶται ἤκουσαν τὸν θόρυβον, ἐκλαβόντες τὸ ἀκουόμενον ὄνομα ὡς τὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ — ὡς ἐκ τῆς ἀσημάντου μεταξὺ τῶν δύο ὀνομάτων διαφορᾶς — καὶ νομίσαντες ὅτι ὁ ἀγαπητός των αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε σοβαρῶς τραυματισθῇ καὶ ἐπανήρχετο εἰς τὸ στράτευμα, προσέθεσαν καὶ τὰς ἰδικάς των ἐπευφημίας [3].

Αἱ λοιπαὶ πηγαί, ἀναγράφουσαι τὸ γεγονὸς ἐν πάσῃ συντομίᾳ, στερεοτύπως ἐπαναλαμβάνουν ὅτι ὁ Ἰοβιανὸς ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ *στρατοπέδου* [4], *στρατοῦ* [5], *στρατιωτῶν* [6], ἐνῷ ὁ Ζώσιμος σ. 165 σημειοῖ: *τότε τοίνυν τῶν ἐν τέλει πάντων ἅμα τῷ στρατοπέδῳ συνειλεγμένων βουλὴ προετίθετο τίνι δέοι παραδοθῆναι τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν... καὶ ψήφῳ κοινῇ βασιλεὺς Ἰοβιανὸς ἀναδείκνυται*, ἔνθα διὰ τοῦ ὅρου *ἐν τέλει* νοοῦνται, νομίζω, πρωτίστως οἱ ἡγέται τοῦ στρατοῦ [7]. Τῆς ὁπωσοῦν ἐκτεταμένης μαρτυρίας τοῦ Θεοδωρήτου ὀφείλει νὰ γίνῃ μνεία, καίτοι αὕτη ἀποκλίνει τῆς διηγή-

---

[1]) Amm. Marcell. XXV 5. 1-4, Ζώσιμος 165· πρβλ. Θεμιστίου λόγον V 65c (ἔκδ. DINDORF σ. 78).

[2]) Μόνος ἐκ τῶν λοιπῶν ἱστοριογράφων ὁ Ζώσιμος 166 ἀναγράφει: *ὁ Ἰοβιανὸς δὲ τὴν ἁλουργίδα ἐνδὺς καὶ τὸ διάδημα περιθέμενος...*

[3]) Amm. Marcell. XXV 5. 5-6. Πρβλ. τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἰοβιανοῦ παρὰ STRAUB σ. 11-14.

[4]) Ἀρτεμίου μαρτ. 70 (παρὰ Φιλοστοργίῳ Η′ 1 σ. 104), Σωζομενὸς Ϛ′ 3 (P. G. τ. 67 στ. 1297): *στρατεύματα*.

[5]) Eutrop. Hist. rom. X 17, Φιλοστόργιος Η′ 1, Μαλ. 334, Πασχ. Χρον. 552, Θεοφ. 53 (*ὑπὸ παντὸς τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ὑπάτων*), Σχυλ. - Κεδρ. I 539.

[6]) Σωκράτης Γ′ 22 (P. G. τ. 67 στ. 436), Θεμιστίου λόγος V 65 c.

[7]) Πρβλ. καὶ τὴν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Α′ ἀναφερομένην τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ (σ. 173) μαρτυρίαν: *πολλοὶ μὲν καὶ περὶ πολλῶν ἐγίνοντο λόγοι τῷ στρατοπέδῳ καὶ τοῖς τὰς ἡγεμονίας ἔχουσι.*

σεως τοῦ Ἀμμιανοῦ εἰς τὸ σημεῖον τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τοῦ Ἰοβιανοῦ πρὸ τοῦ στρατοῦ, ἵνα τύχῃ τῆς ἀναφωνήσεως εἰς αὔγουστον, ἐπειδὴ ἀποδίδει, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐκ τῆς περαιτέρω ἐρεύνης, τὸ σύνηθες τυπικὸν τῆς τοιαύτης ἀνακηρύξεως: *τότε δὴ οἱ στρατηγοί, τῆς στρατιᾶς τὴν συμφωνίαν θείαν ψῆφον ὑπολαβόντες, ἤγαγον εἰς μέσον τὸν πάντα ἄριστον ἄνδρα ἐκεῖνον, καὶ βῆμα σχεδιάσαντες ὑψηλὸν ἔστησαν ἐπὶ τούτου· εἶτα πάντων αὐτῷ τὰ βασιλικὰ προσενηνοχότων προσρήματα καὶ Αὔγουστον προσαγορευσάντων καὶ Καίσαρα...*[1].

Τὴν λύσιν εἰς τὸ ἐκ νέου ἀναφυὲν διὰ τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τοῦ Ἰοβιανοῦ (17 Φεβρουαρίου 364) ζήτημα διαδοχῆς ἔδωκε πάλιν ὁ ἐκ Μ. Ἀσίας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανακάμπτων στρατός. Εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας συνῆλθον οἱ στρατιωτικοὶ ἡγέται ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν ἀξιωματούχων τῶν μετασχόντων τῆς ἐκστρατείας καὶ κατόπιν συζητήσεων[2] συνεφώνησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δευτέρας τάξεως τῶν scutarii **Οὐαλεντινιανοῦ Α'**, κληθέντος ἐπειγόντως ἐξ Ἀγκύρας διὰ τὴν ἀναγόρευσιν[3]. Ἐπὶ δεκαήμερον τὸ κράτος εὑρίσκετο ἄνευ κυβερνήτου. Τὴν 25 Φεβρουαρίου συνεκεντρώθη ἡ στρατιά, ἐνεφανίσθη πρὸ αὐτῆς ὁ Οὐαλεντινιανὸς καὶ ἀνῆλθεν ἐπὶ στηθείσης ὑψηλῆς ἐξέδρας[4], ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν παρόντων ἀρχηγὸς τοῦ κράτους. Ἐπὶ τόπου περιεβλήθη τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα καὶ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ *αὔγουστος*[5]. Μόνος ὁ Φιλοστόργιος[6] παραδίδει ἀνύψωσιν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ ἐπ' ἀσπίδος κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν, ὀρθῶς δὲ ἀποδέχεται τὴν μαρτυρίαν καὶ ὁ Ensslin[7], ἀντιθέτως πρὸς τὸν Straub ἀπορρίποντα αὐτήν[8], ὡς μὴ ὑπὸ τοῦ Ἀμμιανοῦ ἐπιβεβαιουμένην. Αἱ λοιπαὶ πηγαὶ ὁμοφώνως ἀναγράφουν τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Α' ὡς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ γενομένην[9].

---

[1]) Θεοδωρ. Ἐκκλ. Ἱστ. Δ' 1.

[2]) Βλ. A. NAGL, Valentinianus I. ἐν Real-Encycl. τ. VII A 2 (1948) στ. 2161 περὶ τῶν ὑποκρυπτομένων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀντιθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐξεδηλώθησαν μεταξὺ τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὰς ὡς ἄνω συσκέψεις κατὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν διαφόρων ὑποψηφιοτήτων.

[3]) Amm. Marcell. XXVI 1. 3-5, Ζώσιμος 173. Πρβλ. Ζωναρᾶν III 71.

[4]) Ὁ STRAUB σ. 15-16 ὑποθέτει ὅτι τὸν Οὐαλεντινιανὸν θὰ παρουσίασε πρὸ τοῦ στρατοῦ εἷς τῶν ἐκλεκτόρων καὶ πιθανῶς ὁ Σαλλούστιος. Κατὰ τὸν ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 271, δεχόμενον τὴν ἱστορικότητα τῆς παρὰ Μαλάλᾳ 337 πληροφορίας (*ἐστέφθη βασιλεὺς ὑπὸ Σαλουστίου*), τὸ διάδημα ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ ὁ Σαλλούστιος.

[5]) Amm. Marcell. XXVI 2. 2-3. Πρβλ. STRAUB σ. 14-16.

[6]) Φιλοστόργιος Η' 8.

[7]) Τὴν ἄποψίν του ὁ ENSSLIN στηρίζει εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τόσον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὅσον καὶ εἰς τὰς ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας ἀναγορεύσεις τοῦ Ε' καὶ ϛ' αἰῶνος (ἤτοι τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοκράτορος κενοῦ ὄντος τοῦ θρόνου) παρατηρεῖται συνύπαρξις τῆς ἀνυψώσεως ἐπ' ἀσπίδος καὶ τῆς περιβολῆς διὰ μανιακίου τοῦ ἀναγορευομένου. ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 271, 284-285· πρβλ. καὶ τὸν αὐτὸν ἐν Phil. Woch. τ. 61 (1941) στ. 643. Οὕτω καὶ A. NAGL ἔνθ' ἀνωτ. στ. 2162.

[8]) STRAUB σ. 15.

[9]) Φιλοστόργιος Η' 8, Ἀρτεμίου μαρτ. 70 (αὐτ. σ. 108-109), Σκυλ.-Κεδρ. I 540: *στρατός,*

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ἀναγορεύσεως καὶ ἐνῷ ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἡτοιμάζετο νὰ προσφωνήσῃ τὴν στρατιάν[1], αὕτη ἐπιμόνως ἠξίωσεν ὅπως προσλάβῃ συνάρχοντα. Ὁ νέος μονάρχης ὅμως μετὰ σταθερότητος καὶ ἀποφασιστικότητος ἀπέκρουσε πᾶσαν περαιτέρω ἀνάμιξιν τοῦ στρατεύματος, τονίσας ὅτι μέχρι πραγματώσεως τῆς ἀναγορεύσεως, εἰς τὴν βούλησιν τοῦ στρατοῦ ἀπέκειτο ἡ ἐκλογὴ τοῦ αὐτοκράτορος, μετὰ τὴν τελείωσίν της ὅμως δὲν ἀνέχεται ἐπεμβάσεις εἰς τὰ καθήκοντά του[2]. Τὴν ἐπομένην, 26 Φεβρουαρίου, συνεκάλεσεν εἰς σύσκεψιν τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἀνωτάτους πολιτικοὺς ἀξιωματούχους, ἵνα ἐξετάσουν τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς συνάρχοντος· τὴν ὀξυτέραν ἀντίθεσιν ἐξεδήλωσεν ἡ ὑπὸ τὸν ἡγέτην τοῦ ἱππικοῦ Dagalaifus ὁμάς, ἐκπροσωποῦσα, κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἰουλιανοῦ, τὰ ἐθνικὰ ἑπομένως στοιχεῖα[3], κηρυχθεῖσα κατὰ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ***Οὐάλεντος***[4]. Ὁ Οὐαλεντινιανὸς ὅμως προητοίμασε μεθοδικῶς τὸ ἔδαφος καὶ ἕνα περίπου μῆνα μετὰ τὰ ἀνωτέρω γεγονότα, τὴν 28 Μαρτίου 364, εἰς τὸ Ἕβδομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόπον στρατιωτικῶν συγκεντρώσεων, προέβη εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὑπὸ τὰς ἐπιδοκιμαστικὰς ἰαχὰς τοῦ στρατοῦ περιέβαλε τὸν Οὐάλεντα διὰ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος, ἀνακηρύξας αὐτὸν αὔγουστον[5].

Ὁ Οὐαλεντινιανὸς Α´ διὰ λόγους δυναστικῆς σκοπιμότητος[6] προέβη τὴν 24 Αὐγούστου 367 ἐν Ἀμιένῃ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ἐννεαετοῦς υἱοῦ του ***Γρατιανοῦ***. Παρουσιάσθη εἰς τὸ στρατόπεδον ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ τελευταίου, ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης ἐξέδρας καὶ κρατῶν τὴν δεξιὰν τοῦ μικροῦ ἀπηυθύνθη πρὸς τὸ στράτευμα ζητῶν τὴν συγκατάθεσίν του διὰ τὴν ἀναγόρευσιν[7]. Πράγματι ὁ στρατὸς μετ᾽ ἐνθουσιασμοῦ ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν, ἀνευφήμησε τὸν Γρατιανὸν αὔγουστον, ἐνῷ συγχρόνως

Σωζομενὸς ϛ´ 6 (στ. 1308): *στρατιά,* Σωκράτης Δ´ 1 (στ. 464), Ζωναρᾶς III 71, Θεοδωρ. Ἐκκλ. Ἱστ. Δ´ 6: *στρατιῶται,* Ζώσιμος 173, Ἀποσπ. ἀρειαν. ἱστορ. παρὰ Φιλοστοργίῳ παραρτ. VII 41, Θεοφ. 54: *στρατόπεδον.* Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ὁ Μαλάλας 337, ὅστις θεωρεῖ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ ὡς ἔργον τῆς συγκλήτου, ἐσφαλμένως βεβαίως, παρασυρόμενος πιθανῶς ἀπὸ τὰ ἐν τῇ ἐποχῇ του συμβαίνοντα, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω.

1) Ὁ Φιλοστόργιος Η´ 8 προσθέτει μάλιστα, ἐν ᾧ ἀκόμη εὑρίσκετο ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἐπὶ τῆς ἀσπίδος.

2) Amm. Marcell. XXVI 2. 3 - 10, Φιλοστόργιος Η´ 8, Θεοδωρήτου Ἐκκλ. Ἱστ. Δ´ 6.

3) Βλ. A. NAGL ἔνθ᾽ ἀνωτ. στ. 2162.

4) Amm. Marcell. XXVI 4. 1 - 2. Ἡ διήγησις παρὰ Ζωσίμῳ σ. 174 διάφορος πῶς. Πρβλ. STRAUB σ. 16 - 17.

5) Amm. Marcell. XXVI 4. 3. Πρβλ. Aur. Victor Epit. XLV 4, Σωκράτην Δ´ 1 (στ. 464), Φιλοστόργιον Η´ 8, καὶ Ἀρτεμίου μαρτ. 70 (αὐτόθι σ. 108 - 109), Θεοδωρ. Ἐκκλ. Ἱστ. Δ´ 6, Hieronymi Chronicon s. a. 364, Σωζομενὸν ϛ´ 6 (στ. 1309), Χρον. Πασχ. 556, Θεοφ. 54, Σκυλ.-Κεδρ. I 541, Ζωναρᾶν III 73. Πάλιν ὁ Μαλάλας 342 ἐπιμένει νὰ φέρῃ εἰς τὸ προσκήνιον τὴν σύγκλητον, σημειῶν: *Καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θειότατος Βάλης .... ὑπὸ τῆς συγκλήτου Κωνσταντινουπόλεως ἀναγορευθείς...*

6) Amm. Marcell. XXVII 6. 1 - 4. Πρβλ. Ζώσιμον 186.

7) Amm. Marcell. XXVII 6. 5 - 9.

ἠκούοντο ἦχοι σαλπίγγων καὶ πρὸς ἄλληλα κροτοῦντα ὅπλα· ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἔσπευσε νὰ περιβάλῃ τὸν νέον συνάρχοντα διὰ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος[1]. Ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Straub ὅτι ἡ ἐπακολουθήσασα ἀναφώνησις ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ δικαίωμα νὰ ἀπονείμῃ εἰς τὸν υἱόν του τὰ σύμβολα τῆς ἐξουσίας[2].

Θορυβηθὲν ἐκ τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Α', ἐπισυμβάντος ἐν Παννονίᾳ τὴν 17 Νοεμβρίου 375, τὸ ἄμεσον περιβάλλον αὐτοῦ καὶ φοβηθέν, μήπως ὁ στρατὸς προβῇ εἰς ἀνάδειξιν ἑτέρου τινος ὡς αὐτοκράτορος, διότι ἐκ τῶν συναρχόντων εὑρίσκοντο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ μὲν Γρατιανὸς ἐν Augusta Trevirorum, ὁ δὲ Οὐάλης ἐν Ἀντιοχείᾳ, παρεσκεύασε τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ θανόντος αὐτοκράτορος μόλις τετραετοῦς υἱοῦ του ***Οὐαλεντινιανοῦ (Β')***. Ὁ μικρὸς μετεφέρθη ἐκ τῆς περὶ τὰ 100 ρωμαϊκὰ μίλια ἀπεχούσης διαμονῆς του εἰς τὴν πόλιν τῆς Παννονίας Acincum, ἔνθα εὑρίσκοντο συγκεντρωμέναι αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις καὶ ἀμέσως τὴν 22 Νοεμβρίου 375 ἀνεκηρύχθη αὔγουστος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, περιβληθεὶς τὰ βασιλικὰ σύμβολα[3]. Οἱ ἕτεροι δύο αὐτοκράτορες, καίτοι δυσηρεστήθησαν ἐκ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ στρατοῦ, ἀγνοήσαντος ἐν προκειμένῳ τοὺς ὑπάρχοντας μονάρχας, ἀπεδέχθησαν τὸ τετελεσμένον γεγονός[4].

Περὶ τῆς ἀναδείξεως τῶν ἀμέσως ἑπομένων αὐτοκρατόρων μέχρι τοῦ ἔτους 457, ὅτε ἄρχονται τὰ ἐν τῇ Βασ. Τάξει περιληφθέντα πρωτόκολλα αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων, εἴμεθα ἀνεπαρκῶς πληροφορημένοι, διότι ἐλλείπει πλέον ἡ λαμπρὰ ἀφήγησις τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου καὶ εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὰς βραχυλόγους πληροφορίας τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν.

Ὁ Γρατιανὸς στερηθεὶς τοῦ κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως πεσόντος Οὐάλεντος (9 Αὐγούστου 378), ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν πρόσληψιν νέου συνάρχοντος καὶ ἐπέλεξε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸν ἐξ Ἱσπανίας στρατηγὸν ***Θεοδόσιον Α'***[5]. Καίτοι δὲν παραδίδονται λεπτομέρειαι, θεωρῶ ἀσφαλὲς ὅτι ἡ ἀναγόρευσις, λαβοῦσα χώραν εἰς

---

[1]) Amm. Marcell. XXVII 6. 10-11.

[2]) Straub σ. 18.

[3]) Amm. Marcell. XXX 10. 4-5. Τὸ γεγονὸς μαρτυρεῖται καὶ εἰς τὰς ἀκολούθους πηγάς, ἐν αἷς ρητὴ γίνεται μνεία τῆς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀναγορεύσεως τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Β'. Cons. Const. 375,3 Chron. Min. I 242: *ab exercitu*, Σωκράτης Δ' 31, Σωζομενὸς ς' 36: *στρατιῶται*, Φιλοστόργιος Θ' 16: *στρατός* (ὡσαύτως μνεία τῆς συζύγου του Ἰουστίνης, ὡς σχούσης τὴν πρωτοβουλίαν), Ζωναρᾶς III 82: *στρατιά*, Ἀποσπ. ἀρειανοῦ ἱστορ. παρὰ Φιλοστοργίῳ Παραρτ. VII 46, Θεοφ. 62: *στρατόπεδον*· πρβλ. Ζώσιμον 193.

[4]) Σωκράτης Δ' 31, Σωζομενὸς ς' 36, Φιλοστόργιος Θ' 16 καὶ Παραρτ. VII 46, Θεοφ. 62, Ζωναρᾶς III 82. Πρβλ. Amm. Marcell. XXX 10. 4-5. Ἐπὶ τῆς στάσεως τῶν συναυτοκρατόρων Γρατιανοῦ καὶ Οὐάλεντος θὰ ἐπανέλθω εὐθὺς κατωτέρω.

[5]) Βλ. ὅσα ὀρθῶς λέγει ὁ Ensslin ἐν Phil. Woch. 61 (1941) στ. 641 ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐκλογήν, πραγματοποιηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Γρατιανοῦ, ἐναντίον τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Straub σ. 32, ἀποδίδοντος αὐτὴν εἰς τὸν στρατόν.

τὸ Σίρμιον τὴν 19 Ἰανουαρίου 379 [1], θὰ ἠκολούθησε τὸν μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα τύπον, τελειωθεῖσα διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀνακηρύξεως τοῦ Θεοδοσίου ὡς *αὐγούστου*. Ἡ περιβολὴ διὰ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος ῥητῶς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου [2]. Τὸ Πασχ. Χρονικὸν 561 χρησιμοποιεῖ τὸ ῥῆμα *ἐπαίρομαι* (*ἐπήρθη Θεοδόσιος αὔγουστος ἐν Σιρμίῳ ὑπὸ Γρατιανοῦ*...), ὅρον σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐν τῷ κειμένῳ τούτῳ ἀπαντῶντα πρὸς δήλωσιν τῆς ἀναδείξεως αὐτοκράτορος [3]. Ὁ Μαλάλας 344 κατὰ τὴν συνήθειάν του γνωρίζει μόνον τὴν σύγκλητον καὶ μάλιστα φέρει τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Θεοδοσίου νὰ λαμβάνῃ χώραν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γρατιανοῦ, ἀποκλείων οὕτω πᾶσαν ἀνάμιξιν τοῦ τελευταίου.

Αἱ σύντομοι καὶ οὐχὶ ἐπαρκῶς διαφωτίζουσαι τὰ τῆς ἀναδείξεως τῶν ***Ἀρκαδίου*** τὴν 16 Ἰανουαρίου 383 καὶ ***Ὀνωρίου*** τὴν 23 Ἰανουαρίου 393 εἰς αὐγούστους εἰδήσεις, μαρτυροῦν τὸν ἐν αὐταῖς πρωτεύοντα ρόλον τοῦ πατρός των Θεοδοσίου Α'. Κατὰ τὸ Πασχ. Χρονικὸν 562 - 563 *Ἀρκάδιος αὔγουστος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ τριβουναλίῳ τοῦ Ἑβδόμου ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θεοδοσίου αὐγούστου ἀνηγορεύθη*... [4]. Ἐκ τοῦ ἐν ᾧ ἐτελέσθη ἡ ἀναγόρευσις χώρου — χρησιμοποιουμένου διὰ στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ συγκέντρωσιν στρατιωτικῶν δυνάμεων [5] — γίνεται εὐθὺς ἀντιληπτὸν ὅτι ἡ τελετὴ ἔλαβε χώραν μὲ συμμετοχὴν τοῦ στρατοῦ. Ἐκ τῆς παρὰ Φιλοστοργίῳ μαρτυρίας *Θεοδόσιος*... *Ὀνωρίῳ τὸν βασίλειον παρατίθησι στέφανον*... [6] πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ αὐτὸ ἔπραξεν ὁ πατὴρ καὶ διὰ τὸν Ὀνώριον. Τὸ τυπικὸν λοιπόν, ὡς διεσώθη ὑπὸ τοῦ Ἀμμιανοῦ διὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Γρατιανοῦ ὑπὸ τοῦ πατρός του Οὐαλεντινιανοῦ Α', πρέπει νομίζω νὰ ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοδοσίου Α'.

Τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς ἰσχύουν διὰ τὸν διαδεχθέντα τὸν Ἀρκάδιον υἱόν του ***Θεοδόσιον Β'***, ἀνακηρυχθέντα αὔγουστον εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν (Ἰανουάριος 402). Ὡς ἐν τῷ Πασχ. Χρονικῷ 568 παραδίδεται *ἐπήρθη Θεοδόσιος νέος Αὔγουστος ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸ Ἕβδομον ἐν τῷ τριβουναλίῳ ὑπὸ Ἀρκαδίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ* [7].

---

[1]) Σωκράτης Ε' 2, Aurel. Vict. Epit. XLVIII 1, XLVII 3, Φιλοστόργιος Θ' 17, Ζώσιμος 200, Σωζομενὸς Ζ' 2, Pacat. Paneg. 31. 2.

[2]) Θεοδωρ. Ἐκκλ. Ἱστ. Ε' 6. Πρβλ. Θεοφ. 65 - 66, Γεωργ. μον. II 563.

[3]) Βλ. κατωτέρω.

[4]) Βλ. Ζώσιμον 242, Φιλοστόργιον Ι' 5, Σωκράτην Ε' 10, Θεόδωρον ἀναγνώστην ἐν P.G. τ. 86,1 στ. 213, Σωζομενὸν Ζ' 12 καὶ Ζ' 24.

[5]) R. DEMANGEL, Contribution à la topographie de l'Hébdomon, Paris 1945 σ. 5 ἑπ., R. JANIN, Constantinople byzantine, Paris 1950 σ. 408 - 409.

[6]) Φιλοστόργιος ΙΑ' 2, Σωζομενὸς Ζ' 24. Ὁ W. ENSSLIN εἰς πρόσφατον μελέτην του War Kaiser Theodosius I zweimal in Rom? ἐν Hermes 81 (1953) σ. 500 - 507 ἀπέδειξεν ὅτι μόνον κατ' Ἰούνιον 389 μετέβη ὁ Θεοδόσιος Α' εἰς Ρώμην, καὶ τὴν πληροφορίαν τοῦ Ζωσίμου 242: *ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἀναδείκνυσι βασιλέα* (οὕτω καὶ Πασχ. Χρον. 564, Σκυλ. - Κεδρ. Ι 569) ὀφειλομένην εἰς σύγχυσιν τῶν γεγονότων. Πρβλ. Ο. SEECK ἄρθρ. Honorius ἐν Real - Encyclopädie τ. VIII (1913) στ. 2277.

[7]) Οὕτω καὶ Μαλ. 351: *ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς στεφθείς*. Αἱ λοιπαὶ πηγαὶ περιορίζονται νὰ μνη-

Ἡ Δύσις δὲν θὰ μὲ ἀπασχολήσῃ εἰς τὸ ἑξῆς, διότι διὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 395 σταθεροποιηθέντος διαχωρισμοῦ τοῦ κράτους τὸ ἀπό τινων δεκαετηρίδων ὑφιστάμενον μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων χάσμα εὐρύνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, εἰς τρόπον ὥστε αἱ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικήν, κοινωνικὴν καὶ ἐν γένει πολιτιστικὴν διάρθρωσιν ὑφιστάμεναι διαφοραὶ νὰ ὠθοῦν εἰς τὴν δημιουργίαν δύο αὐτονόμων καὶ μὲ ἰδιαιτέραν ἱστορικὴν πορείαν κόσμων.

Πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς ἐρεύνης εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψει καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὰς διαφόρους ἀποπείρας βιαίας καταλήψεως τῆς ἀρχῆς παραδοθεῖσαι μαρτυρίαι, διότι οἱ ἑκάστοτε ἐμφανισθέντες ἀνταπαιτηταὶ ἐπεδίωξαν κατὰ τὴν ἀναγόρευσίν των, ὡς εἰκός, τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τῶν νομίμως γενομένων κυρίων τοῦ θρόνου τηρηθέντων τύπων.

Διαρκούσης τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίου τρεῖς τοιαῦται ἀπόπειραι ἐγένοντο — πλὴν βεβαίως τῆς ὑπὸ ἐπιτυχίας στεφθείσης τοῦ Ἰουλιανοῦ — ὧν ὅμως ἡ τοῦ ***Νεπωτιανοῦ*** δὲν παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον· περὶ τούτου μανθάνομεν ἐκ τῶν πηγῶν ὅτι στηριχθεὶς εἰς τοὺς μονομάχους ἠδυνήθη ἐπὶ μῆνα νὰ κρατήσῃ τῆς Ρώμης[1]. Οἱ ὑπὸ τὸν comes rerum privatarum Μαρκελλῖνον συνωμόται προέβαλον ὡς ἀνταπαιτητὴν τοῦ θρόνου τὸν κόμητα ***Μαγνέντιον,*** ὅστις εἰς Αὐγουστόδανον (Autun) τὴν 18 Ἰανουαρίου 350 κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου ἐνεφανίσθη *τὴν βασιλικὴν ἠμφιεσμένος στολήν,* ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν παρισταμένων *βασιλεύς*[2]. Ὡς ἐξιστορεῖ περαιτέρω ὁ Ζώσιμος, *ὁμίλου στρατιωτικοῦ παντὸς οἱ προεστῶτες εἰς ἓν συνελθόντες, ἐπειδὴ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς συνωμοσίας ἐκβοήσαντας εἶδον, οὐκ εἰδότες σχεδὸν τὸ πραττόμενον, ἐπεβόων ἅπαντες, σεβαστὸν ἀνακαλοῦντες Μαγνέντιον*[3].

Περισσότερον διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ ***Βετρανίωνος***. Διὰ νὰ μὴ περιέλθουν εἰς τὸν ἐπαναστάτην Μαγνέντιον ἅπασαι αἱ παραδουνάβιοι ἐπαρχίαι, ἐκ καλῶς νοουμένου ἐνδιαφέροντος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα κινουμένη ἡ ἀδελφή του Κωνσταντία τὴν 1 Μαρτίου 350 *Οὐετερανίωνά τινα, τῶν στρατηγούντων ἕνα, καθίστησι Καίσαρα*[4]. Ἐκ τῶν σωζομένων μαρτυριῶν προφανὲς καθίσταται ὅτι ἡ ἀναγόρευσις ἐγένετο ἐν Mursa (κατ' ἄλλας μαρτυρίας ἐν Ναϊσῷ ἢ Σιρμίῳ) ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἰλλυρικοῦ,

---

μονεύουν τὴν μεταβίβασιν τῆς ἀρχῆς εἰς τὸν Θεοδόσιον ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ πατρός του. Σωκρ. Θ' 1, Σωζομενὸς Ζ' 1. Πρβλ. Προκ. Πολ. Περσ. I 2. 7, Θεοφ. 80, Σκυλ.-Κεδρ. I 586, Ζωναρᾶν III 100. Περὶ τοῦ ἀξιοπίστου τῆς εἰς τὰ τέσσαρα τελευταῖα κείμενα ἀπαντώσης πληροφορίας, καθ' ἣν ὁ Ἀρκάδιος θνήσκων κατέλιπεν ἐπίτροπον τοῦ υἱοῦ του τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Ἰσδιγέρδην (Yezdegerd I) δὲν θὰ ἀσχοληθῶ, ὡς μὴ ἐχούσης ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ θέμα. Βλ. STEIN, Geschichte I σ. 376 καὶ A. VASILIEV, History of the byzantine empire 324 - 1453, Madison 1952 σ. 96.

[1]) Eutropi Hist. rom. X 11. 2, Σωζομενὸς Δ' 1. Πρβλ. Ζώσιμον 109.

[2]) Ζώσιμος 107. Βλ. Ζωναρᾶν III 31, Aur. Victor Epit. XLII 22.

[3]) Ζώσιμος 108. Τὰ γεγονότα ὡσαύτως παρὰ Aur. Vict. Epit. XLII 22, Eutropii Brev. hist. rom. X 9, Ζωναρᾷ III 32, Orosius Hist. VII 40. Βλ. καὶ Vita Martini 20. 3. Ὁ ENSSLIN, Torquesкrönung σ. 279 τοποθετεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀνακήρυξιν τὴν ἑπομένην τοῦ συμποσίου.

[4]) Φιλοστόργιος Γ' 22.

αἵτινες ἀνεκήρυξαν τὸν Βετρανίωνα αὔγουστον[1]. Ἡ μαρτυρία ἀρειανοῦ ἱστορικοῦ *Κωνσταντία, ἡ Κωνσταντίου ἀδελφή, ἐνδύσασα Βετρανίωνα πορφύραν καλάνδαις Μαρτίαις εἰς βασιλέα ἐν Ναϊσῷ τῆς Ἰταλίας, ἄνδρα ἔντιμον, ἀνέστησε τῷ Μαγνεντίῳ πρὸς τὴν μάχην*[2] δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ κατὰ λέξιν, ἤτοι ἡ ἰδία περιέβαλε τὸν Βετρανίωνα διὰ τῆς πορφύρας, ὅταν μάλιστα ἐκ τοῦ Φιλοστοργίου γνωρίζομεν ὅτι αὕτη ὑπεστήριζε *δύνασθαι τὴν πρᾶξιν* (ἐννοεῖ γενικώτερον τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Βετρανίωνος ὡς αὐγούστου), *διότι ζῶν ὁ κοινὸς αὐτῶν πατὴρ διαδήματί τε αὐτὴν ἐταινίωσεν καὶ αὐγούσταν ἐπωνόμασεν*[3]. Ὁ Κωνστάντιος, λαβὼν γνῶσιν τῶν γεγονότων, ἠναγκάσθη ὡς ἐκ τῆς διαμορφωθείσης πολιτικῆς καταστάσεως, ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὸν Βετρανίωνα αὐτοκράτορα, ἀπέστειλε μάλιστα εἰς αὐτὸν καὶ τὸ διάδημα[4]. Ὡς παρατηρεῖ ὁ A. Alföldi, ὁ Βετρανίων εἰς τὰ ἰδικά του νομίσματα παριστᾷ ἑαυτὸν μὲν φέροντα στέφανον ἐκ δάφνης, τὸν δὲ Κωνστάντιον τὸ διάδημα, ὑποδηλῶν οὕτως ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Κωνσταντίου[5]. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐνέχει ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ θέματος εἶναι ὁ τρόπος καθ᾽ ὃν ἐξέπεσε τοῦ ἀξιώματος ὁ νέος ἡγεμών. Κατὰ τὴν κοινὴν πορείαν τῶν στρατῶν Κωνσταντίου καὶ Βετρανίωνος ἐναντίον τοῦ Μαγνεντίου προσῆλθον πρέσβεις τοῦ τελευταίου τούτου· μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτῶν ἀπράκτων, *συνελθεῖν εἰς ταὐτὸ τὰ στρατόπεδα Κωνστάντιος παρεκάλει καὶ σκέμμα κοινὸν περὶ τοῦ πρὸς Μαγνέντιον προτεθῆναι πολέμου*[6]. Πράγματι συνεκεντρώθη ὁ στρατὸς καὶ ἐπὶ ὑψηλοῦ βήματος *ἀνῄει τε ἐπ᾽ αὐτὸ βασιλεὺς μετὰ τοῦ τέως ξυνάρχοντος οὔτε αἰχμὴν φέρων οὔτε ἀσπίδα καὶ κράνος ἀλλὰ ἐσθῆτα τὴν συνήθη*[7], ἤρχισε δὲ νὰ δημηγορῇ πρῶτος ὁ Κωνστάντιος. Μετὰ τὸ πέρας τῆς προσφωνήσεώς του οἱ στρατιῶται, οἵτινες εἶχον ἐν μέρει λάβει δῶρα παρ᾽ αὐτοῦ, *τὰ κίβδηλα τῆς βασιλείας ἐξεβόησαν ἐκκαθαίρεσθαι καὶ ἅμα Βετρανίωνα τῆς ἐσθῆτος ἐκδύσαντες κατήγαγον ἐκ τοῦ βήματος ἰδιώτην*[8]· τὴν μαρτυρίαν ταύτην συμπληροῦν αἱ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν: *Μεταθεμένων δὲ τῶν ἀναγορευσάντων αὐτὸν στρατιωτῶν καὶ μόνον Κωνστάντιον αὐτοκράτορα καὶ σεβαστὸν ἀναβοώντων*[9]. Εἰς τὸν Βετρανίωνα, στερούμενον τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ στρατοῦ, δὲν ὑπελείπετο

[1]) Ὅλα τὰ κείμενα ρητῶς ὁμιλοῦν περὶ τοῦ στρατοῦ. Eutropii Hist. Rom. X 10: *ad imperium consensu militum electo*, Ζώσιμος 108: *ψήφῳ τῶν αὐτόθι ταγμάτων*, Σωκράτης Β′ 28: *ἡ Βετρανίωνος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναγόρευσις*, Σωζομενὸς Δ′ 1: *ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν στρατιωτῶν... βασιλεὺς ἀνηγορεύθη* (βλ. καὶ Δ′ 4), Ἰουλιανοῦ ἐγκώμιον εἰς Κωνστάντιον (ἔκδ. Hertlein) σ. 32.

[2]) Παρὰ Φιλοστοργίῳ Παράρτημα VII 24 (σ. 219).

[3]) Φιλοστόργιος Γ′ 22.

[4]) Φιλοστόργιος Γ′ 22. Τὴν ἀναγνώρισιν μαρτυροῦν καὶ αἱ λοιπαὶ πηγαί. Σωκράτης Β′ 28, Σωζομενὸς Δ′ 4.

[5]) A. Alföldi, Die Donaubrücke Konstantins des Grossen und verwandte historische Darstellungen auf spätrömischen Münzen ἐν Zeitschrift für Numismatik 36 (1926) σ. 168 σημ. 3.

[6]) Ζώσιμος 110.

[7]) Ἰουλιανοῦ Περὶ τῶν τοῦ αὐτοκράτορος πράξεων ἢ περὶ βασιλείας λόγος β′ (ἔκδ. Hertlein σ. 98), ἔνθα καὶ ζωηρῶς περιγράφεται ἡ ὅλη σκηνή.

[8]) Ζώσιμος 110.

[9]) Σωζομενὸς Δ′ 4. Οὕτω καὶ Σωκράτης Β′ 28: *οἳ καὶ μεταθέμενοι* (sc. οἱ στρατιῶται), *Κων-*

ἄλλη λύσις, εἰμὴ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Κωνσταντίου, ἧς πράγματι καὶ ἠξιώθη. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῶν βασιλικῶν συμβόλων, ὁ μὲν Ζώσιμος τὴν ἀποδίδει εἰς τὸν στρατόν, ἐνῷ οἱ Σωκράτης, Σωζομενὸς καὶ Φιλοστόργιος[1] εἰς τὸν ἴδιον τὸν Κωνστάντιον. Ἐκ τῆς περιπτώσεως ταύτης διευκρινεῖται ἔτι μᾶλλον ὁ ρόλος τοῦ στρατοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀπονομὴν καὶ ἀφαίρεσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ὡς ἐκεῖ ἐνεργῶς συμμετέχει κατὰ τὴν ἀνάδειξιν νέου ἡγεμόνος, οὕτως ἐδῶ συμμερίζεται τὴν εὐθύνην τῆς καθαιρέσεως αὐτοῦ· ἀντὶ δὲ νὰ ἐμφανισθῇ ὁ νόμιμος ἡγεμὼν ὡς ἐκδιώκων τὸν ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω περιγραφείσας συνθήκας ἀναγορευθέντα συνάρχοντα, παρουσιάζεται ἡ ἐκθρόνισις τοῦ τελευταίου ὡς ἔργον τοῦ στρατοῦ. Τὸ οὕτως εἰς τὸν στρατὸν ἀναγνωριζόμενον δικαίωμα τοῦ ἀφαιρεῖν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, φυσικὴ συνέπεια τοῦ προνομίου του ὅπως ἀπονέμῃ ταύτην, ἀποτελεῖ, ὡς φαίνεται, καινοτομίαν τῆς ἐποχῆς, ὥστε ὁ Εὐτρόπιος νὰ γράφῃ: *Sed a Constantio, qui ad ultionem fraternae necis bellum civile commoverat, abrogatum est Vetranioni imperium, qui novo inusitatoque more consensu militum deponere insigne compulsus est*[2]. Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ λησμονῆται τὸ ἰδιάζον τῆς περιπτώσεως· διότι ὁ Βετρανίων δὲν ἦτο εἷς οἱοσδήποτε στασιαστὴς βιαίως καταλαβὼν τὴν ἐξουσίαν ἀλλ' ὁ στρατηγός, ὁ ὑπὸ μέλους τῆς βασιλευούσης οἰκογενείας προωθηθεὶς μέχρι τοῦ θρόνου καὶ ἐπισήμως ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος.

Πλουσιωτάτη εἰς λεπτομερείας εἶναι ἡ λαμπρὰ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου ἀφήγησις περὶ τῆς ἐν ἔτει 365 ἀποστασίας τοῦ συγγενοῦς τοῦ Ἰουλιανοῦ ***Προκοπίου***, ἐπωφεληθέντος τῆς ἐναντίον τοῦ Οὐάλεντος δυσαρεσκείας καὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ τελευταίου τούτου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Προκόπιος ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μετ' ἀξιωματικῶν τῶν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατευθυνομένων ταγμάτων τῶν divitenses καὶ tungricani καὶ τὴν ἐπομένην (28 Σεπτεμβρίου 365) μετέβη εἰς τὰ Ἀναστασιανὰ λουτρά, ἔνθα εἶχον στρατοπεδεύσει αἱ ὡς ἄνω λεγεῶνες· καὶ αὗται ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ[3]. Μὴ εὑρεθέντος μανδύου πορφυροῦ διὰ τὴν ἀναγόρευσιν, ὁ Προκόπιος ἠναγκάσθη νὰ περιβληθῇ ἔνδυμα, φέρον εἰς τὴν παρυφὴν κέντημα ἐκ χρυσοῦ, ὡς ἔφερον οἱ ὑπηρετοῦντες ἐν τῇ αὐλῇ[4]. Κρατῶν δόρυ εἰς τὴν δεξιὰν καὶ τεμάχιον πορφυροῦ ὑφάσματος εἰς τὴν ἀριστερὰν (τὴν μάππαν)[5], ηὐχαρίστησε τοὺς πρωτεργάτας τῆς ἀναρ-

---

στάντιον μόνον ἀνεφώνουν Αὔγουστον καὶ βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα. Ὡσαύτως παρὰ Ἰουλιανῷ Ἐγκώμιον (I) εἰς Κωνστάντιον ἐκδ. HERTLEIN σ. 39.

[1]) Ζώσιμος 110, Eutropii Hist. rom. X 11. - Σωζομενὸς Δ' 4, Σωκράτης Β' 28, Φιλοστόργιος ΙΓ' 22 καὶ αὐτόθι παράρτημα VII 24 (σ. 219). Ὁ Ἰουλιανὸς Ἐγκώμιον ἔνθ' ἀνωτ. σ. 39 ἐμφανίζει τὸν Βετρανίωνα νὰ ἀποθέτῃ τὴν πορφύραν.

[2]) Eutropii Hist. rom. X 11.

[3]) Amm. Marcell. XXVI 6. 12 - 14, Ζώσιμος 178 - 179.

[4]) Βλ. ALFÖLDI, Insignien σ. 57 περὶ τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἀμμιανοῦ περιβολῆς τοῦ Προκοπίου διὰ τῶν βασιλικῶν συμβόλων.

[5]) Amm. Marcell. XXVI 6. 15, Ζώσιμος 179.

ρήσεώς του, ὑποσχόμενος χρήματα καὶ ἀξιώματα, ἐν ᾧ οἱ στρατιῶται ἐκρότουν τὰς ἀσπίδας, ὁ δὲ λαὸς παρετήρει ἀπαθῶς τὰ γιγνόμενα[1]. Ὁ Προκόπιος ἀνῆλθεν ἀκολούθως ἐπὶ ὑψηλοῦ βήματος καὶ ἤρχισεν ὁμιλῶν πρὸ τοῦ ἐκπλήκτου πλήθους, ἐκφραζόμενος μετὰ πολλοῦ κόπου. Ἐν ᾧ ὑπενθύμιζε τὴν πρὸς τὸν Ἰουλιανὸν συγγένειάν του ἠκούσθησαν, ἀσθενεῖς ἀρχικῶς, φωναὶ ἐπιδοκιμασίας τῶν εἰς τὴν συγκέντρωσιν παρισταμένων — οἱ ὁποῖοι βεβαίως εἶχον προηγουμένως λάβει χρήματα — εἶτα δὲ ἐπιβλητικὴ βοὴ τοῦ πλήθους ἀνακηρύσσουσα τὸν Προκόπιον αὐτοκράτορα. Οὗτος εὐθὺς ἀμέσως κατηυθύνθη πρὸς τὸ οἴκημα τῆς συγκλήτου, ἔνθα ὅμως εὗρε μικρὸν ἀριθμὸν συγκλητικῶν καὶ δὴ οὐχὶ τῶν ἐπιφανεστέρων· μεθ᾽ ὃ ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὸ ἀνάκτορον[2].

Πάντες, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἀμμιανοῦ, οἱ ἱστορικοὶ πλὴν τοῦ Ζωσίμου οὐδὲν λέγουν περὶ προγενεστέρας τυχὸν ἀναδείξεως τοῦ Προκοπίου ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ὡς διαδόχου του. Ἴσως ὁ Ζώσιμος, ἕνεκεν τοῦ θρησκευτικοῦ προσανατολισμοῦ του καὶ δεδομένου ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ Προκοπίου εὗρεν ἀπήχησιν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς κύκλους[3], ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ πραξικόπημα ποιάν τινα νομιμότητα διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι ὁ *Ἰουλιανός.... δοὺς αὐτῷ* (sc. τῷ Προκοπίῳ) *καὶ βασιλικὴν στολὴν ἔχειν δι᾽ αἰτίαν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἠγνοημένην*[4].

Ἀλλ᾽ οὔτε καὶ κατὰ τὰς ἑπομένας δεκαετηρίδας ἐξέλιπον αἱ προσπάθειαι βιαίας καταλήψεως τῆς ἀρχῆς· τούτων ὅμως δὲν διέσωσαν ἱκανὰς λεπτομερείας αἱ ἐξιστοροῦσαι τὰ γεγονότα πηγαί. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ ***Μαρκέλλου*** καταλαβόντος τὴν Χαλκηδόνα (ἔτ. 366) ὅπως τύχῃ ἀναγορεύσεως οὐδεμίαν ἀπήχησιν εὗρε[5]. Μνημονευτέον καὶ τὸ πραξικόπημα τοῦ ***Φίρμου***, μαυριτανοῦ ἡγεμόνος ἀναγορευθέντος ἐν Ἀφρικῇ ὑπὸ αὐτοκρατορικῶν ταγμάτων (372)· περὶ αὐτοῦ ἔχομεν ρητὴν μαρτυρίαν ὅτι περιεβλήθη διὰ μανιακίου ἀντὶ διαδήματος[6]. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους 383 ὁ Ἴβηρ τὸ γένος ***Μάξιμος***, δυσανασχετῶν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ συναδέλφου του Θεοδοσίου Α´ *ἀνήγειρε πλέον εἰς τὸ κατὰ τοῦ βασιλέως ἔχθος τοὺς στρατιώτας. οἱ δὲ ῥᾳδίως ἐξαναστάντες ἀνεῖπον βασιλέα τὸν Μάξιμον, καὶ περιθέντες τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα...*[7]. Τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μαξίμου, γενομένην ὑπὸ τοῦ ἐν Βρεττανίᾳ στρατοῦ, ἀπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς καὶ αἱ ἐν Γερμανίᾳ στρατιωτικαὶ δυνάμεις[8]. Ὁ Φράγκος τὸ γένος Ἀρβογάστης διὰ τοῦ στρατοῦ, ἐφ᾽ οὗ ἤσκει ἐπιρροήν, ἀνέδειξεν αὔγουστον τὸν ἄλλοτε καθηγητὴν τῆς ῥητορικῆς καὶ magister scriniorum ***Εὐγένιον*** (22 Αὐγούστου 392)[9].

[1]) Amm. Marcell. XXVI 6. 16-17.

[2]) Amm. Marcell. XXVI 6. 18. Πρβλ. STRAUB σ. 22 ἑπ.

[3]) Βλ. ASS. NAGL, Valens ἐν Real-Encycl. τ. VII A 2 (1948) στ. 2100-2101.

[4]) Ζώσιμος 177.

[5]) Amm. Marcell. XXVI 10. 3.

[6]) Amm. Marcell. XXIX 5. 20, Ζώσιμος 190, Orosius VII 33. 5. Βλ. λεπτομερείας παρὰ ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 283-284.

[7]) Ζώσιμος 215, Orosius VII 34. 9, Gregorius Turonensis I 43.

[8]) Ζώσιμος 215, Orosius VII 34. 9.

[9]) Ζώσιμος 239, Φιλοστόργιος ΙΑ´ 2. Πρβλ. Σωκράτην Ε´ 25, Ἰωάνν. Ἀντιοχ. ἀπόσπ. 187

Περὶ τῶν εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας ἐκραγέντων ἐπαναστατικῶν κινημάτων διαρκούσης τῆς βασιλείας τοῦ Ὀνωρίου δὲν θὰ πολυπραγμονήσω, δι' οὓς λόγους ἀνωτέρω ἐξέθεσα. Σημειῶ μόνον ὅτι ὁ ἐν Βρεττανίᾳ στρατὸς ἀλληλοδιαδόχως ἀνηγόρευσε λήγοντος τοῦ 406 ***Μᾶρκον*** τινὰ αὐτοκράτορα, ὃν μετὰ τετράμηνον ἐφόνευσε καὶ προσέφερε τὸ στέμμα εἴς τινα ***Γρατιανόν***, σχόντα μετ' ὀλίγον τὴν αὐτὴν μὲ τὸν προκάτοχόν του τύχην· τέλος τῷ 407 ὁ αὐτὸς στρατὸς ἀνηγόρευσεν αὔγουστον τὸν ***Κωνστάντιον***[1], ὅστις ἐπεδίωξε νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ Ὀνωρίου *ἄκων μὲν καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν βιασθεὶς ἀπολογούμενος ἄρξαι, συγγνώμην δὲ αἰτῶν καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἀξιῶν κοινωνίαν*[2]. Καὶ εἰς τὰ τρία ἐν Βρεττανίᾳ πραξικοπήματα οὐδεὶς ἕτερος παράγων πλὴν τοῦ στρατοῦ ἀνεμίχθη.

Ἐν μέσῳ τοσούτων διὰ τοῦ στρατοῦ ἀναγορεύσεων, τόσον τῶν νομίμως ἀναδειχθέντων, ὅσον καὶ τῶν βιαίως πειραθέντων ὅπως καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν, ἀπαντᾷ μόνη ἡ περίπτωσις τοῦ ***Ἀττάλου***, ὅστις τῇ ἀξιώσει τοῦ βασιλέως τῶν Βησιγότθων Ἀλαρίχου ἀνηγορεύθη παρὰ τῆς συγκλήτου Ρώμης βασιλεύς. Αἱ ἀναγράφουσαι τὴν εἴδησιν πηγαὶ δὲν παρέχουν μὲν λεπτομερείας ἀλλὰ φαίνονται σαφῶς ἀποκλείουσαι τὴν ἀνάμιξιν οἱουδήποτε στρατιωτικοῦ παράγοντος. Κατὰ τὸν Ζώσιμον 323 *συνελθοῦσα τοίνυν ἡ γερουσία πᾶσα καὶ περὶ τοῦ πρακτέου βουλευσαμένη πᾶσιν ἐνέδωκεν οἷς Ἀλάριχος ἐκέλευσεν... καὶ κατὰ τὸ κελευόμενον Ἄτταλον ὄντα ὕπαρχον τῆς πόλεως εἰς τὸν βασίλειον ἀναβιβάζουσι θρόνον, ἁλουργίδα καὶ στέφανον περιθέντες* (περὶ τὸν Νοέμβριον 409)[3].

Συμφωνῶ μὲ τὸν Stein[4], δεχόμενον ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Πολ. Βανδ. Ι 3. 5) ὡς *οἱ τῆς ἐν Ρώμῃ βασιλέως αὐλῆς* ἀναφερόμενοι, οἵτινες ἀνηγόρευσαν ***Ἰωάννην*** τινὰ κατὰ Δεκέμβριον 423, εἶναι αὐλικοὶ ἀξιωματοῦχοι (Hofbehörde) καὶ χαρακτηρίζοντα ὡς πεπλανημένην τὴν ἄποψιν τοῦ Seeck, ὑποστηρίζοντος ὅτι πρόκειται περὶ τῆς συγκλήτου Ρώμης[5].

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ ἐπισκόπησις τῶν πραγματικῶν δεδομένων τῶν ἀναγορεύσεων τῆς περιόδου δι-

---

ἐν Fragm. Histor. Graec. τ. IV σ. 609. Ἐπὶ τοῦ χωρίου τοῦ Μαλάλα 341 θὰ ἐπανέλθω κατωτέρω.

1) Ζώσιμος 318, 319 - 320, Σωζομενὸς Θ' 11, Orosius VII 40. 4, Ὀλυμπιόδωρος ἐν Fragm. Histor. Graec. τ. IV σ. 59 ἀρ. 12, Προκ. Πολ. Βανδ. Ι 2. 31.

2) Ὀλυμπιόδωρος, αὐτόθι σ. 59 ἀρ. 12· πρβλ. Ζώσιμον 308.

3) Οἱ Προκόπιος Πολ. Βανδ. Ι 2. 28, Φιλοστόργιος ΙΒ' 3, Σωζομενὸς Θ' 8 δὲν μνημονεύουν ἰδιαιτέρως τῆς συγκλήτου. Τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀττάλου ἀποδίδουν προσωπικῶς εἰς τὸν Ἀλάριχον οἱ Ζώσιμος 327, Προκόπιος Πολ. Βανδ. Ι 2. 36.

4) Stein, Geschichte I σ. 427.

5) Seeck, Untergang VI σ. 407 ἑπ. Ὁ Μαλάλας σ. 350 χαρακτηρίζει τὸν Ἰωάννην ὡς συγκλητικόν, ἐνῷ ὡς μανθάνομεν ἐξ ἄλλων πηγῶν (Σωκρ. Ζ' 23) ἦτο εἷς τῶν *βασιλικῶν ὑπογραφέων* (κατὰ τὸν Προκόπιον Πολ. Βανδ. Ι 3. 4 πρόκειται περὶ στρατιώτου), μεθ' οὗ συνέπραξαν, πάντοτε κατὰ τὸν Μαλάλαν, οἱ λοιποὶ συγκλητικοὶ καὶ *βασιλεύει ἐν Ρώμῃ*.

καιώνει κατ' ἐμὲ τὰ συμπεράσματα τοῦ J. Straub σχεδὸν ἀπολύτως καὶ θὰ ἦτο ἴσως περιττὴ ἡ ὑπ' ἐμοῦ δοθεῖσα ἔκτασις, ἐὰν δὲν εἶχον μετὰ ταῦτα προβληθῆ αἱ ζωηραὶ ἀντιρρήσεις τοῦ O. Treitinger. Λαμβάνων ὡς ἀφετηρίαν τὸ χωρίον τοῦ Aurelius Victor de Caesar. 37. 5: *Abhinc militaris potentia convaluit ac senatui imperium creandique jus principis ereptum ad nostram memoriam, incertum, an ipso cupiente per desidiam an metu seu dissensionum odio,* ὅπερ ἔρχονται νὰ ἐνισχύσουν ὅλαι αἱ ἑπόμεναι εἰς τὸν Δ' αἰῶνα ἀναγόμεναι μαρτυρίαι, ὁ Straub καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Probus (282) «ὁ στρατὸς ἀρνεῖται εἰς τὴν σύγκλητον τὸ μέχρι τοῦδε ἀναγνωριζόμενον εἰς αὐτὴν δικαίωμα ἐπικυρώσεως τῆς ὑπ' αὐτοῦ (τοῦ στρατοῦ) γενομένης ἐκλογῆς» [1] καὶ ὅτι «διὰ τῶν ἀναφωνήσεων (acclamationes) τοῦ στρατοῦ παρέχεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῶν ὑστέρων χρόνων πλήρως ἡ κυρίαρχος ἐξουσία» [2]. Ὡς πρᾶξιν ἐνέχουσαν νομικὰς συνεπείας χαρακτηρίζει καὶ ὁ W. Ensslin τὴν διὰ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ στρατοῦ ἀναγόρευσιν, ἐξαίρων τὴν εἰς τὴν διασάφησιν τοῦ προβλήματος τούτου συμβολὴν τοῦ Straub, ἀλλὰ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἄποψίν του, καθ' ἣν ἡ ἀπόφασις ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς συνελεύσεως τοῦ στρατοῦ, εἰς ὃν εἶχον μεταβιβασθῆ τὰ δικαιώματα τῆς συγκλήτου [3]. Κατὰ τὸν Ensslin ἡ πληροφορία τοῦ Aurel. Victor, ἥστινος δὲν ἀμφισβητεῖ τὴν ἀκρίβειαν, ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ παραδίδων ταύτην ἱστορικὸς δὲν γνωρίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 282 μέχρι τῆς ἐποχῆς του περίπτωσιν, καθ' ἣν κατὰ τοὺς παλαιοὺς τύπους εἴτε ἡ σύγκλητος νὰ εἶχεν ἀναλάβει τὴν πρωτοβουλίαν εἴτε ὁ νεοεκλεγεὶς νὰ εἶχεν ἐπιζητήσει τὴν ἀναγνώρισίν του, ὤφειλε δέ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ensslin, ὁ Straub νὰ μὴ εἶχε περιορίσει τὴν ἔρευναν εἰς μόνον τὸν Δ' αἰῶνα· διότι τότε λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὰ παραδείγματα Μαρκιανοῦ, Ἀναστασίου Α' κλπ. θὰ ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ τὰς πραγματικὰς βάσεις τῆς τυπικῆς μεταβιβάσεως τῆς κυριαρχίας [4].

Ἀλλὰ κατὰ τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ Ensslin δέον νὰ παρατηρηθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἀπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ ἑξῆς εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀναδείξεως αὐτοκράτορος ἐπέρχονται, ὡς θὰ ἴδωμεν, οὐσιώδεις μεταβολαί. Ἀντὶ τῆς ἀνωτέρας στρατιωτικῆς ἡγεσίας τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐκλογῆς ἀναλαμβάνει ἡ σύγκλητος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος, ἐρχομένου ὅμως εἰς δευτέραν μοῖραν. Ἐν ᾧ δὲ νῦν ἡ ἀναγόρευσις τελεῖται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε' αἰῶνος συμπράττουν κατ' αὐτὴν σύγκλητος, στρατὸς καὶ δῆμοι, ὥστε ἡ μεταξὺ τῶν δύο περιόδων διαφορά, τόσον ὡς πρὸς τὸ προσδιορίζον τὸν ὑποψήφιον σῶμα, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τοὺς μετέχοντας τῆς ἀναγορεύσεως παράγοντας εἶναι τεραστία. Δὲν νομίζω λοιπὸν ὅτι τὰ συμπεράσματα τοῦ Straub χωλαίνουν, ὡς πιστεύει ὁ Ensslin, ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἔλαβεν ὑπ'

---

1) Straub σ. 7.
2) Straub σ. 10.
3) W. Ensslin ἐν Phil. Woch. 61 (1941) στ. 634.
4) Αὐτόθι στ. 634, 636.

ὄψει τὰ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε' αἰῶνος συμβαίνοντα, ἀφ' οὗ ἀπὸ τοῦ χρονικοῦ τούτου ὁρίου τὰ πράγματα, ὡς εἶπον, ἄρδην μεταβάλλονται.

Ἀντιτιθέμενος εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Straub ὑποστηριχθεῖσαν γνώμην τῆς ἀποκλειστικῆς διὰ τοῦ στρατοῦ ἀναδείξεως νέου αὐτοκράτορος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὁ Treitinger εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς βιβλιοκρισίας του ὑποστηρίζει ὅτι δὲν εἶχε παύσει νὰ ὑφίσταται τὸ δικαίωμα τῆς συμπράξεως τῆς συγκλήτου [1], μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἀπορρίψῃ τὸ προμνησθὲν χωρίον τοῦ Aurel. Victor, λέγει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπερτιμᾶται ἡ σημασία του [2]. Τὰς ἀπόψεις του ἐκθέτει κατὰ τρόπον ἀπόλυτον καὶ δογματικόν, μὲ ἔκδηλον τὴν τάσιν νὰ ὑπαγάγῃ τὰ πάντα εἰς νομικὰς κατασκευὰς κατὰ τὰ σημερινὰ πρότυπα, ἓν δὲ τῶν κυριωτέρων του ἐπιχειρημάτων ἀποτελεῖ ἡ φράσις τοῦ Ἀμμιανοῦ περὶ τοῦ Προκοπίου, ὅστις μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀναγόρευσίν του *petit curiam raptim* [3]. Ὀρθῶς ὅμως παρετηρήθη ὅτι πρόκειται περὶ ἐπαναστάτου, ὅστις φυσικὸν εἶναι νὰ ἐπιζητῇ παντὶ τρόπῳ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν θέσιν του. Πρὸς τούτοις ὁ Treitinger χρησιμοποιεῖ τὴν φράσιν τοῦ Μαλάλα 341: *ἐποίησεν ὁ στρατὸς βασιλέα αὐθεντήσας τὴν σύγκλητον Εὐγένιον ὀνόματι. καὶ ἐβασίλευσεν ἡμέρας εἴκοσι δύο καὶ ἐσφάγη εὐθέως*, ἣν σχολιάζει διὰ τῶν ἑξῆς «Hier ist doch die Ermordung des Eugenius geradezu mit dem Übergehen des Rechtes des Senates gedanklich verbunden» [4]. Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι εὐσταθεῖ τοιαύτη σκέψις, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει τοῦ αὐτοῦ χρονογράφου μαρτυρία μὲ πανομοιότυπον διατύπωσιν: *Μάριον τὸν βασιλέα ἡ γυνὴ αὐτοῦ κοιμώμενον ἀπέσφαξεν, ὃς οὐκ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὑπὸ τῆς συγκλήτου, διότι ὁ στρατὸς αὐτὸν ἐποίησε βασιλέα, αὐθεντήσας τὴν σύγκλητον* [5]. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ «gedankliche Verbindung» τῆς δολοφονίας τοῦ Μαρίου ὑπὸ τῆς συζύγου του μὲ μεταβίβασιν τοῦ δικαιώματος τῆς συγκλήτου, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Treitinger διὰ τὸ προηγούμενον μὲ ὁμοίαν διατύπωσιν χωρίον τοῦ αὐτοῦ χρονογράφου; Ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀποτελεῖ σφάλμα ἡ προσπάθεια συναγωγῆς διὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπιχειρημάτων ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Μαλάλα, γνωστοῦ διὰ τὰς ἀνακριβείας του χρονογράφου, καθ' ἣν στιγμὴν διὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἔχομεν ἀξιόλογα κείμενα γνωστῶν διὰ τὴν ἀξιοπιστίαν των συγχρόνων ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι λεπτομερῶς ἀφηγοῦνται τὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων τοῦ Δ' αἰῶνος, ἐνῷ ὁ Μαλάλας στερεοτύπως, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποχρώσεως ἢ λεπτομερείας ἀνάγει τὰς ἀναγορεύσεις ὅλων εἰς τὴν σύγκλητον [6].

Σοβαρὸν σκόπελον ἐπίσης ἀποτελεῖ διὰ τοὺς δεχομένους τὴν σύμπραξιν τῆς συγκλήτου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ γνωστὸν χωρίον τοῦ Συμμάχου ἐκ τοῦ πρὸς Οὐα-

---

[1]) O. Treitinger ἐν B. Z. τ. 41 (1941) σ. 199 ἑπ.

[2]) O. Treitinger αὐτόθι σ. 200 ἑπ., 203, 205.

[3]) Amm. Marcell. XXVI 6. 18. Καὶ ὁ Ensslin ἐν Phil. Woch. τ. 61 (1941) στ. 686 τὸ ἐπικαλεῖται ὡς ἐπιχείρημα.

[4]) O. Treitinger αὐτόθι σ. 200 σημ. 1.

[5]) Μαλάλας ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 368-369.

[6]) Βλ. ἀνωτ. σελ. 2 σημ. 1.

λεντινιανὸν λόγου του: *emeritum bellis virum castrensis senatus adscivit*[1]. Ὁ Treitinger δὲν ἀμφισβητεῖ ὅτι δι᾽ αὐτοῦ ἐπιβεβαιοῦται ἡ μεταβίβασις τοῦ δικαιώματος ἀναγορεύσεως ἀπὸ τῆς συγκλήτου εἰς τὸν στρατόν, ἀλλὰ προσθέτει ὅτι διστάζει νὰ στηρίξῃ εἰς μόνον τὸ χωρίον τοῦτο τόσον σοβαρὰ συμπεράσματα[2]. Ὁ W. Ensslin πάλιν θεωρεῖ λίαν σημαντικὴν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Συμμάχου, ὡς ἐμφαίνουσαν τὴν ἐν τῇ πράξει ἀναγνώρισιν τῆς πολιτειακῆς σημασίας τῆς μετὰ τῆς συγκλήτου συμπράξεως τῆς στρατιωτικῆς συνελεύσεως, προσθέτει ὅμως «Aber gerade in dem Worte von castrensis senatus stellt sich von selbst die Verbindung zum eigentlichen Senat her, der nicht minder bei der Wahlbekanntgabe durch Akklamation sein Recht des adsciscere geübt hat»[3]. Ὁ A. Piganiol[4] ἐξ ἄλλου ἵνα ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀνήγγελλε τὴν ἐκλογήν του εἰς τὴν σύγκλητον, ἐπικαλεῖται χωρίον Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, δι᾽ οὗ ὅμως κατ᾽ ἐμὲ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον πιστοποιεῖται. Λέγεται εἰς τὸν πρῶτον Στηλιτευτικὸν κατὰ Ἰουλιανοῦ βασιλέως: *Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ τῆς αὐθαδείας καὶ ἀπονοίας ἑαυτὸν ἀναδῆσαι καὶ τῇ μεγάλῃ προσηγορίᾳ τιμῆσαι (ἣν οὐχ ἅρπαγμα τύχης ἀλλ᾽ ἀρετῆς ἆθλον ἢ χρόνος ἢ ψῆφος βασιλέως χαρίζεται, ἢ τῆς συγκλήτου βουλῆς, ὡς τὸ παλαιὸν κρίσις)....*[5]. Ψέγει ὁ ἱερὸς ἀνὴρ τὸν Ἰουλιανόν, διότι αὐτοβούλως προήγαγεν ἑαυτὸν εἰς αὔγουστον, ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκτᾷ κανεὶς ἀπὸ μίαν τυχαίαν εὐκαιρίαν ἀλλὰ λαμβάνει ὡς βραβεῖον ἀρετῆς ἢ κατόπιν ἐπιμόνου προσπαθείας *(χρόνος)* ἢ κατ᾽ ἀπόφασιν τοῦ ἤδη βασιλεύοντος *(ἢ ψῆφος βασιλέως)* ἢ μετὰ γνώμην τῆς συγκλήτου, ὡς συνέβαινεν εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν (*ἢ τῆς συγκλήτου βουλῆς, ὡς τὸ παλαιὸν κρίσις*). Διὰ νὰ χρησιμοποιῇ λοιπὸν ὁ ἱεράρχης, εἰς ὃ σημεῖον ἀκριβῶς ποιεῖται μνείαν τῆς συμβολῆς τῆς συγκλήτου διὰ τὴν ἀνάδειξιν αὐτοκράτορος, τὴν διατύπωσιν *ὡς τὸ παλαιόν*, σημαίνει ὅτι εἰς τοὺς χρόνους του εἶχεν ἐκλείψει ἡ εἰς τὸν τομέα τοῦτον δρᾶσις τῆς συγκλήτου, ἀντιδιαστελλομένων οὕτω τῶν κατὰ τὴν ἐποχήν του συμβαινόντων πρὸς τὸ παρελθόν, τοὺς χρόνους δηλονότι τῆς Ἡγεμονίας.

Τὴν αὐτὴν ἀντίληψιν ἀπηχοῦν καί τινα χωρία τοῦ Θεμιστίου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν πολιτειακῶν παραγόντων μόνον περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ στρατοῦ γίνεται λόγος διὰ τὴν ἀνάδειξιν αὐτοκράτορος. Οὕτω VI 73c: *μὴ γὰρ οἴεσθε, ὦ γενναῖοι, τοὺς στρατιώτας κυρίους εἶναι τηλικαύτης χειροτονίας, ἀλλ᾽ ἄνωθεν αὐτὴ κάτεισιν ἡ ψῆφος, ἄνωθεν ἡ ἀνάρρησις τελειοῦται ταῖς τῶν ἀνθρώπων διακονίαις. τοὐντεῦθεν οὖν ὑμέτερον δεῖξαι τῷ Θεῷ τοὺς στρατιώτας διακονήσαντας. ὡς μὲν τῷ κράτει μόνῳ θαρσοίητε, δόξετε ἀκριβῶς παρὰ τῶν ὅπλων εἰληφέναι τὴν δυναστείαν, εἰ δὲ τῷ κατ᾽ ἀρετὴν ὑπερ-*

---

[1]) Aurelius Symmachus or. I 9.

[2]) TREITINGER ἐν B. Z. τ. 41 (1941) σ. 200 σημ. 1.

[3]) ENSSLIN ἐν Phil. Woch. τ. 61 (1941) στ. 635.

[4]) A. PIGANIOL, L'empire chrétien (323 - 395) ἐν Histoire Romaine τ. IV 2, Paris 1947 σ. 305.

[5]) Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς ἐν PG τ. 35 στ. 569.

ἔχειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φανήσεσθε προβεβλημένοι, αὐτόθι VI 75b: *ἔτι δὲ ὥσπερ οἱ στρατιῶται πλέον ἔχουσιν ἢ δεδώκασιν ἐκ τῆς ψήφου*[1], αὐτόθι 75b: *βασιλέα μὲν γὰρ αὐτὸν οἱ στρατιῶται, μέγαν δὲ σὺ βασιλέα πεποίηκας,* V 65 c-d: *οἱ δὲ ἡμέτεροι ψηφηφόροι καὶ στρατιῶται τῆς τοῦ σώματος ἀγχιστείας τὴν τῆς ψυχῆς προεξήτασαν, καὶ ἀπέφηναν κληρονόμον τῆς ἁλουργίδος τὸν κληρονόμον τῆς ἀρετῆς...* Καθ' ὅσον τέλος ἀφορᾷ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Θεμιστίου XIV 182a-b: *Πρόσεισι δὲ οὐκ αἰτήσουσα μόνον ὧν δεῖται, ἀλλὰ βεβαιοῦσα* (sc. ἡ πόλις, ἐκπροσωπουμένη ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς συγκλήτου) *πρώτη τὴν ψῆφον τῆς ἀναρρήσεως. προσήκει γὰρ δήπου τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων*[2] *συνᾴδειν τοὺς βασιλεύσαντας τῶν ἀνθρώπων. καὶ τῶν γε δυοῖν μητροπόλεων τῆς οἰκουμένης — λέγω δὲ τῆς Ρωμύλου καὶ τῆς Κωνσταντίνου — μᾶλλον ἂν σοι φαίην ἁρμόττειν τὴν ἡμετέραν. καὶ γὰρ ἐκείνη μηδ' ὁτιοῦν τῷ γένει τῶν κρατούντων προσήκουσα κοινωνὸς γέγονε τῇ μεγάλῃ πόλει τῆς βασιλείας δι' ἀρετήν· προήγαγε δέ σε εἰς τὴν ἁλουργίδα οὐκ ἀγχιστεία γένους, ἀλλ' ἀρετῆς ὑπεροχή...,* ἐφ' οὗ κυρίως στηρίζουν τὴν ἐκδοχήν των περὶ τοῦ ἀναγκαίου τῆς ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐπικυρώσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναρρήσεως οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, νομίζω ἀντιθέτως ὅτι ἐνισχύει τὴν ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηριζομένην ἄποψιν. Ἐνταῦθα ἡ μετοχὴ *βεβαιοῦσα* δὲν ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἐπικυροῦσα ἀλλὰ τοῦ ἐπιδοκιμάζουσα· δὲν ἀναφέρεται δηλ. εἰς νομικὴν σχέσιν μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ συγκλήτου ἀλλ' ἔχει τεθῆ, ἵνα ἐκφράσῃ τὸν μεταξὺ τούτων δέοντα νὰ ὑπάρχῃ ψυχικὸν δεσμόν, ὡς ἐκ τῆς περαιτέρω αἰτιολογικῆς προτάσεως εὐκρινέστερον τοῦτο ἀποσαφηνίζεται. Ἐξηγεῖ δηλ. ὅτι οἱ ὑπήκοοι ὀρθὸν εἶναι, ἁρμόζει (*προσήκει*) νὰ διατελοῦν εἰς ἁρμονικὰς σχέσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὄχι ὅτι τοῖς εἶναι ἐπιβεβλημένον, ἀναγκαῖον (sollen καὶ οὐχὶ müssen). Χωρῶν δὲ περαιτέρω ὁ ῥήτωρ, διερωτᾶται, ποία ἐκ τῶν δύο πρωτευουσῶν δικαιοῦται νὰ σπεύσῃ νὰ σφυρηλατήσῃ τοὺς στενοτέρους τούτους ψυχικοὺς δεσμοὺς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀποφαίνεται δὲ διὰ σειρᾶς ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἂν πράγματι ἦτο νομικῶς ἀναγκαῖος τύπος ἡ ἐπικύρωσις τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως ἐκ μέρους τῆς συγκλήτου, θὰ ἔδει νὰ ἦτο ἀκριβῶς καθωρισμένον, ποία ὤφειλε νὰ πράξῃ τοῦτο, ἡ σύγκλητος τῆς Ρώμης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἀμφότεραι. Θὰ παρεῖλκεν ἑπομένως ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Θεμιστίου καὶ ἡ καθ' ὅλου συζήτησις, ἡ ὁποία ἀκριβῶς, ἐπειδὴ δὲν ἀφορᾷ εἰς καθωρισμένον τύπον ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς τὴν ψυχικὴν σχέσιν τῶν ὑπηκόων, ἐκπροσωπουμένων ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς συγκλήτου, καὶ τοῦ νεωστὶ ἀναδειχθέντος αὐτοκράτορος, ἔχει τὴν θέσιν της.

Ὑπάρχουν λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ῥηταί, εἰς ἀρίστας τῆς ἐποχῆς πηγὰς ἀπαντῶσαι, μαρτυρίαι, εὐθέως βεβαιοῦσαι τὴν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διακοπὴν τῆς συμ-

---

[1]) Βλ. καὶ τὸ αὐτόθι σχόλιον σ. 89 ἔκδ. DINDORF (1832) *οἱ στρατιῶται δεδώκασιν ἐκ τῆς ψήφου αὐτῶν τὸ βασιλεῦσαι τοὺς βασιλεύσαντας, ἔλαβον δὲ πλέον τὸ ὑπὸ τοιούτων ἀγαθῶν βασιλεύεσθαι.*

[2]) Κατὰ τὴν προφανῶς ὀρθὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ F. A. WOLF, διορθοῦντος *τῷ βασιλεῖ τῶν πόλεων* τοῦ χειρογράφου.

πράξεως τῆς συγκλήτου κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀναγόρευσιν, ἃς οἱ τὴν ἀντίθετον ἄποψιν ὑποστηρίζοντες σημερινοὶ μελεταὶ ζητοῦν νὰ ἐξουδετερώσουν οὐχὶ δι' ἄλλων μαρτυριῶν ἐξ ἐκείνης τῆς περιόδου προερχομένων, ἀλλὰ διὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τολμηρῶν συλλογισμῶν καὶ οὐχὶ ἐπαρκῶς ἠτιολογημένων ἑρμηνειῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὑπάρχει τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν ἄνοδον νέου αὐτοκράτορος ἀναφερομένων χωρίων, ἅτινα, εἴτε διεξοδικῶς εἴτε ἐν περιλήψει ἀναγράφουν τὰ γεγονότα, εἰς τὸν στρατὸν καὶ μόνον, ὡς ἀναλυτικῶς εἴδομεν εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ παρόντος κεφαλαίου, ἀποδίδουν τὴν ἀνάδειξιν νέου αὐτοκράτορος [1]. Τὸ αὐτὸ ἐπίσης παρατηρεῖται, ὁσάκις ἐμφανίζονται ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόνου· οὗτοι εἰς τὸν στρατὸν στηρίζονται καὶ δι' αὐτοῦ προσπαθοῦν νὰ ἐπιβληθοῦν [2]. Τέλος δὲν ἐλλείπει καὶ παράδειγμα ἐμφαῖνον ὅτι ὁ νόμιμος κύριος τοῦ θρόνου διὰ τὴν καθαίρεσιν ἰσοτίμου αὐτοκράτορος χρησιμοποιεῖ τὸν στρατόν, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς ὀργάνου ἀσκοῦντος πολιτειακὴν ἐξουσίαν καὶ οὐχὶ ὡς φορέως πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς δυνάμεως [3].

Τὴν μείωσιν τῶν δικαιωμάτων τῆς συγκλήτου ἐξηγεῖ νομίζω τὸ ἱστορικὸν κλῖμα τῆς περιόδου. Ἡ ἐκ βάθρων ἀναδιοργάνωσις τοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατιωτικοῦ τομέως. Μετὰ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτευούσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέστη ἐπιβεβλημένη ἡ ἵδρυσις συγκλήτου εἰς τὴν νέαν πόλιν· ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διάσπασις τοῦ σώματος εἰς δύο ἀνεξαρτήτους ἀλλήλων ὀργανισμοὺς ἀποτελεῖ ἤδη μίαν ἐξασθένησιν. Ἐὰν προστεθῇ ὅτι ἡ μὲν σύγκλητος τῆς Ρώμης, ἀνήκουσα εἰς τὸ πρὸς μαρασμὸν βαῖνον τμῆμα τοῦ κράτους καὶ ἀποτελοῦσα κέντρον τῶν ἐθνικῶν στοιχείων εἰς μίαν αὐτοκρατορίαν, ἐν ᾗ ἑκάστη παρερχομένη ἡμέρα ἐκραταίου τὴν ἰσχὺν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ δὲ σύγκλητος τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶχεν ἀκόμη τὴν ἀναγκαίαν ἱστορικὴν παράδοσιν, ἐξ ἧς νὰ ἠδύνατο νὰ ἀντλήσῃ ἰσχὺν καὶ κῦρος, καθίσταται νομίζω νοητὴ καὶ εὐεξήγητος ἡ κατὰ τὸν

---

[1]) Ἐπανειλημμένως ἐλέχθη ὅτι μικρὸν μόνον μέρος τοῦ στρατοῦ μετεῖχε τῆς ἀναγορεύσεως. Ἐὰν ὅμως ληφθοῦν ὑπ' ὄψει αἱ συνθῆκαι ὑφ' ἃς ἀνῆλθον οἱ αὐτοκράτορες τῆς περιόδου ταύτης εἰς τὸν θρόνον, καθίσταται εὐθὺς ἀντιληπτὸν ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τὰ λαμβάνοντα ἐνεργὸν μέρος στρατεύματα ἀπετέλουν ἓν ἰσχυρὸν σύνολον· διότι ἔνιοι τῶν αὐτοκρατόρων (Ἰοβιανός, Οὐαλεντινιανὸς Α', Οὐαλεντινιανὸς Β') ἀνηγορεύθησαν ἐν μέσῃ ἐκστρατείᾳ καὶ δὴ κατὰ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου, τοῦθ' ὅπερ προϋποθέτει συγκέντρωσιν πολυαρίθμων στρατιωτικῶν δυνάμεων (Πρβλ. STRAUB σ. 11 - 14). Αὐτοκράτορες πάλιν, οἵτινες ἀνήχθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὑπάρχοντος αὐγούστου—καὶ ἑπομένως ὤφειλον εἰς αὐτὸν τὴν ἐκλογήν των—ἀνηγορεύθησαν ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ὁπότε πάλιν ὁ ἀριθμὸς τοῦ συγκεντρωμένου στρατοῦ ἦτο σημαντικός, ἢ ἐν καιρῷ εἰρήνης, ὁπότε εἰς τὴν βούλησιν τοῦ αὐτοκράτορος ἀπέκειτο νὰ συγκαλέσῃ μικρότερον ἢ μεγαλύτερον ἀριθμὸν στρατιωτικῶν δυνάμεων διὰ τὴν τελετήν.

[2]) Μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσεν ὁ μὴ αὐτοβούλως κινηθεὶς Ἄτταλος. Οὗτος ὑπῆρξεν ἀνδρείκελον τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βησιγότθων Ἀλαρίχου, ὅστις εὑρίσκετο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ συνεπῶς δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν στρατὸν διὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀττάλου· κατέφυγεν οὕτως ἀναγκαστικῶς εἰς τὴν σύγκλητον.

[3]) Βλ. ἀνωτ. σελ. 12 - 13.

Δ' καὶ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ Ε' αἰῶνος παντοδυναμία τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος καὶ ἡ ἀπώθησις ἐκ τοῦ πολιτικοῦ καὶ πολιτειακοῦ προσκηνίου τῆς συγκλήτου.

Ἡ ἀνακήρυξις αὐτοκράτορος κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀκολουθεῖ τὴν ἑξῆς πορείαν. Ἐὰν ὁ ἤδη κυβερνῶν ἕνεκεν συνήθως αἰφνιδίου θανάτου δὲν ποοέβη εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ διαδόχου του, τότε οἱ ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ ἡγέται συνέρχονται εἰς σύσκεψιν καὶ ἐκλέγουν τὸν ὑποψήφιον. Εἰς ταύτην δὲν ἀποκλείεται ἡ παρουσία ἀνωτέρων τινῶν πολιτικῶν ἀξιωματούχων, ἀκολουθούντων τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν (τὰ σχετικὰ παραδείγματα ἀνάγονται εἰς αὐτοκράτορας θανόντας κατὰ τὴν διάρκειαν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων). Οἱ ὡς ἄνω ἀξιωματιοῦχοι εἶναι κατὰ πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν παρισταμένων στρατιωτικῶν, δὲν φαίνεται νὰ λαμβάνουν ἀξιόλογον μέρος εἰς τὰς συζητήσεις κατὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ὑποψηφίου, οὐδὲ νὰ ἐκπροσωποῦν τὴν σύγκλητον, ἧς τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν, ὡς εὐνόητον, ἀπουσίαζον, εὑρισκόμενα ἐν τῇ πρωτευούσῃ.

Ἡ ἐκλογὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἔτικτεν ἔννομον ἀποτέλεσμα, ὡς παρατηρεῖ ὁ Straub, ἀλλὰ παρεσκεύαζε τὴν ἀνακήρυξιν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ [1]. Ὅτι μὴ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὑποψηφίου ἀνῆκεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν καὶ ἐξ ἐπαγωγῆς ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους παραδειγμάτων συνάγεται, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς μαρτυρεῖται· τελειωθείσης ὅμως τῆς ἀναγορεύσεως τὸ δικαίωμα τοῦτο μεταβιβάζεται εἰς τὸν νέον αὔγουστον [2]. Τοῦτο διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῆς εἰς τὸν Οὐαλεντινιανὸν Α' προβληθείσης ἀξιώσεως τοῦ στρατοῦ, ὅπως προσλάβῃ συνάρχοντα, ἔνθα φέρεται ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ ἀπαγγέλλων τοὺς ἑξῆς βαρυσημάντους λόγους: *quod erat igitur in manu positum vestra, nondum electo imperii formatore utiliter et gloriose complestis adscito in honorem verticem eo...* [3]. Ὅτε πάλιν κατὰ Νοέμβριον 375 ἡ ἀνωτέρα στρατιωτικὴ ἡγεσία, ὑπείκουσα εἰς πολιτικὴν ἀνάγκην, ἔσχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἀναγορεύσεως μέλους τῆς βασιλευούσης δυναστείας, χωρὶς νὰ ἀναμείνῃ προγενεστέραν ἔγκρισιν τῶν ὑπαρχόντων αὐτοκρατόρων προεκάλεσε τὴν δυσφορίαν καὶ τὰς διαμαρτυρίας των, τῶν τελευταίων μεταπεισθέντων ὅπως ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνωρίσουν τὸ γενόμενον [4]. Ἀλλ' οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ ἠδύνατο νὰ ἀνακηρύξῃ νέον αὔγουστον ἄνευ τῆς συν-

---

[1]) STRAUB σ. 15 ἑπ.

[2]) STRAUB σ. 17.

[3]) Amm. Marcell. XXVI 2. 7. Τὰς ἰδίας ἀκριβῶς σκέψεις εὑρίσκομεν παρὰ Θεοδωρήτῳ Ἐκκλησ. Ἱστ. Δ' 6: *ὑμέτερον ἦν, ὦ στρατιῶται, βασιλέως οὐκ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας· ἐπειδὴ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγώ, ἐμὸν λοιπὸν καὶ οὐχ ὑμέτερον τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων,* καὶ παρὰ Φιλοστοργίῳ Η' 8.

[4]) Σωκράτης Δ' 31: *Καὶ τούτου διαγγελθέντος, ἠγανάκτουν οἱ βασιλεῖς* (sc. Οὐάλης καὶ Γρατιανός)... *ὅτι παρὰ γνώμην ἀμφοτέρων ἐχειροτονήθη, ὃν αὐτοὶ χειροτονεῖν ἔμελλον. ὅμως δὲ ἀμφότεροι σύμψηφοι τῆς βασιλείας ἐγένοντο.* Οὕτω καὶ Σωζομενὸς ΣΤ' 36, Φιλοστόργιος Θ' 16, ἀποσπ. ἀρειανοῦ ἱστ. αὐτόθι παραρτ. VII 46, Ζωναρᾶς III 82. Ὁ STRAUB σ. 19 τονίζει ἐπίσης τὸ παράνομον τῆς ἐνεργείας τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν μονάδων των, ἐξαλειφθὲν διὰ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων παρασχεθείσης αὐτοκρατορικῆς ἐγκρίσεως, τὴν δὲ παρ' Ἀμμιανῷ Μαρκελλίνῳ ἀντίφασιν — διότι οὗτος ἀποδέχεται τὸ νόμιμον

δρομῆς τοῦ στρατοῦ [1]. Αἱ μαρτυρίαι εἶναι σαφεῖς ὑπὸ ἀρίστων πηγῶν παραδιδόμεναι, ὡς κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ὡς καίσαρος ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου [2] καὶ τοῦ Γρατιανοῦ ὑπὸ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Α' [3].

Μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἀκολουθεῖ ἡ ἀναγόρευσις, λαμβάνουσα χώραν εἰς ἐπιβλητικὴν συγκέντρωσιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, πρὸ τῶν ὁποίων παρουσιάζεται ὁ ὑποψήφιος ἀπὸ ὑψηλῆς ἐπὶ τούτῳ στηθείσης ἐξέδρας. Συνίσταται δ' ἡ ἀναγόρευσις, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν κατὰ τρόπον πανηγυρικὸν ἀνακήρυξιν τοῦ ὑποψηφίου ὡς αὐγούστου διὰ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ στρατοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν περιβολὴν διὰ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ἀξιώματος συμβόλων, τ.ἔ. τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος [4].

Τὸν προεχόντως στρατιωτικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀναγορεύσεως δεικνύει νομίζω καὶ ὁ χῶρος, ἐν ᾧ αὕτη ἐτελεῖτο. Αἱ πλεῖσται τῶν ἀναγορεύσεων τούτων ἔλαβον χώραν μακρὰν τῶν δύο πρωτευουσῶν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς περιφερειακὰ κέντρα, ἀποτελοῦντα εἰς τὴν δεδομένην στιγμήν, ὡς ἐκ τῶν διεξαγομένων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, βάσιν στρατιωτικήν· οὕτω τοῦ Ἰοβιανοῦ παρὰ τὴν κώμην Τούμμαραν (περιοχὴ Κτησιφῶντος), Οὐαλεντινιανοῦ Α' ἐν Νικαίᾳ, Οὐαλεντινιανοῦ Β' ἐν Acincum. Τὸ αὐτὸ ἐπίσης παρατηρεῖται, ὁσάκις ὁ ὑπάρχων αὐτοκράτωρ προσλαμβάνει συνάρχοντα, πιεζόμενος ὑπὸ πολιτικῆς ἢ στρατιωτικῆς ἀνάγκης· οὕτως ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Γρατιανοῦ ἐν Ἀμιένῃ ὑπὸ Οὐαλεντινιανοῦ Α', ἡ τοῦ Θεοδοσίου Α' ἐν Σιρμίῳ ὑπὸ Γρατιανοῦ. Τέλος, ὅταν ἡ ἄνοδος συνάρχοντος πραγματοποιεῖται ὑπὸ εἰρηνικὰς συνθήκας πάλιν ὡς τόπος ἀναγορεύσεως ἐκλέγεται τὸ Ἕβδομον, χῶρος χρησιμοποιούμενος ἀποκλειστικῶς διὰ καταυλισμὸν στρατιωτικὸν καὶ ἀσκήσεις [5]· οὕτως τοῦ Οὐάλεντος, Ἀρκαδίου, Ὁνωρίου, Θεοδοσίου Β'.

Ἡ κυρίως πρᾶξις, δι' ἧς ὁ ὑποψήφιος προσελάμβανε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, ἦτο ἡ διὰ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ στρατοῦ ἀνακήρυξίς του ὡς αὐγούστου„ κατὰ τὴν ὀρθὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Straub [6]. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ εἰς τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας χρῆσις τοῦ ὅρου *ἀναγορεύω, ἀναγόρευσις* πρὸς δήλωσιν τοῦ ἀνακηρύσσω τινὰ αὐτοκράτορα, ῥήματος τ. ἔ. σημαίνοντος καὶ κατὰ τὰ κείμενα τῆς κλασσικῆς περιόδου: δημοσίᾳ ἀνακηρύσσω [7].

Τὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν τῆς προσωνυμίας *αὔγουστος* ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ

τῆς ἐκλογῆς—ἐξηγεῖ μὲ τὴν πιθανότητα δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου του ζῶντος ἔτι τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Β'. Βλ. τὴν διάφορον ἄποψιν τοῦ TREITINGER ἐν Β. Ζ. τ. 41 (1941) σ. 203 - 204.

1) STRAUB σ. 17, ENSSLIN ἐν Phil. Woch. τ. 61 (1941) στ. 636 - 637.

2) Amm. Marcell. XV 8. 8.

3) Amm. Marcell. XXVII 6. 7 καὶ 8. Πρβλ. STRAUB σ. 18.

4) Βλ. τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ STRAUB σ. 16 ἑπ. Πρβλ. TREITINGER, Reichsidee σ. 23 - 25.

5) Βλ. R. DEMANGEL, Contribution à la topographie de l'Hébdomon, Paris 1945.

6) STRAUB σ. 20. Περὶ τῆς σημασίας τῶν acclamationes διεξοδικῶς ὁμιλεῖ καὶ ὁ TREITINGER, Reichsidee σ. 71 ἑπ.

7) Βλ. H. G. LIDDELL - R. SCOTT, A Greek - English Lexicon [9], Oxford [1948] s. v. ἀναγόρευσις - ἀναγορεύω.

πολιτειακοῦ δικαίου τῆς ἐποχῆς δεικνύει, νομίζω, τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς περιπτώσεις ὀξείας πολιτικῆς διαμάχης διὰ τὴν τελικὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑνὸς τῶν ἀντιπάλων τὰ στρατεύματα διαδηλοῦν τὴν προσχώρησίν των πρὸς τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν μὲ τὴν προσφώνησιν αὐτοῦ ὡς *αὐγούστου*. Οὕτως, ὅτε ὁ Κωνστάντιος Β' παρέσυρε πρὸς ἑαυτὸν τοὺς στρατιώτας τοῦ Βετρανίωνος, *οἳ καὶ μεταθέμενοι Κωνστάντιον μόνον ἀνεφώνουν Αὔγουστον καὶ βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα*[1]· ὅτε ὁ ἡττηθεὶς Μαγνέντιος προσεπάθησε νὰ ἀναζωπυρώση τὸ φρόνημα τῶν στρατιωτῶν του, ἐκεῖνοι δὲ ἠθέλησαν *τὴν συνήθη τοῖς βασιλεῦσιν εὐφημίαν ἐπιβοῆσαι..., παρὰ γνώμην ἐπὶ τὸν Κωνστάντιον ταύτην μεταφέρουσιν*[2]. Ὡσαύτως στρατηγός τις τοῦ Προκοπίου, ἀλλ' ὀπαδὸς τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος, ἐν συνεννοήσει μετ' ἄλλων, *ὅσοι Προκοπίῳ συστρατευόμενοι τὰ βασιλέως ἐφρόνουν, ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ τὴν Αὐγούστου προσηγορίαν ἀναβοήσας ἅπαντας τοὺς σὺν αὐτῷ τὴν αὐτὴν ἀφιέναι φωνὴν ἔκ τινος ἐποίει συνθήματος, οὗ δὴ γενομένου μετεχώρουν ἅπαντες οἱ Προκοπίου στρατιῶται πρὸς Οὐάλεντα* (Μάϊος 366)[3]. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ στρατὸς τοῦ Γρατιανοῦ προσεχώρησε κατὰ μέγα μέρος πρὸς τὸν ἐπαναστάτην Μάξιμον (383), ὡς παραδίδει ὁ Ζώσιμος 215, τὸν *Μάξιμον ἀνεβόησαν Αὔγουστον*. Τέλος *πάντες μὲν οὖν ὡς εἰπεῖν οἱ μετὰ τὴν νίκην ὑπολειφθέντες* (sc. ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Εὐγενίου) *ἐπὶ τὸν βασιλέα* (sc. Θεοδόσιον) *δραμόντες, τοῦτόν τε Αὔγουστον ἀνεβόησαν*[4].

Ἀλλὰ καὶ ἡ δι' ὡρισμένων συμβόλων περιβολὴ ἀπετέλει οὐσιῶδες τμῆμα τοῦ τυπικοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως[5]. Τῆς ἀντιλήψεως ταύτης χαρακτηριστικὴν ἀπήχησιν εὑρίσκομεν εἰς τὰ κείμενα, τὰ ἀναγράφοντα τὴν ἄνοδον τῶν μελῶν τῆς Θεοδοσιανῆς δυναστείας, σημειοῦντα διὰ τῶν ἑξῆς τὴν σχετικὴν εἴδησιν: *Γρατιανός... ἐνέδυσε Θεοδόσιον Αὔγουστον καὶ ἀνηγόρευσε βασιλέα* (Θεοφ. 65-66)· *Θεοδόσιος... Ὀνωρίῳ τὸν βασίλειον παρατίθησι στέφανον* (Φιλοστόργιος ΙΑ' 2)· *τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα ἑπταέτηρον ὄντα ἐνδύει Βαλεντινιανὸν* (sc. τὸν Γ')[6]· *πέμψας οὖν τὸν βασιλικὸν στέφανον τῷ ἀνεψιῷ* (sc. ὁ Θεοδόσιος Β' τῷ Οὐαλεντινιανῷ Γ') (Σωκράτης Ζ' 24). Καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ A. Alföldi ἤδη ἀπὸ τῆς Ἡγεμονίας ἡ διὰ τῆς πορφύρας ἐπένδυσις ἐθεωρεῖτο εἶδος περιβολῆς (Investitur) καὶ τὸ paludamentum σύμβολον τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀξιώματος· σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἀπέβη τὸ ἱερὸν σύμβολον τῆς ἰσχύος, ὥστε τὸν Δ' αἰῶνα ἡ ὑπὸ ἰδιώτου κατοχὴ τεμαχίου πορφύρας συνίστα ἀδίκημα ἐσχάτης προδοσίας[7]. Ὡσαύτως τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καθιερωθὲν διάδημα — ταινία περιβάλ-

---

[1]) Σωκράτης Β' 28. Οὕτω καὶ Σωζομενὸς Δ' 4. Βλ. καὶ Ἰουλιανοῦ, Ἐγκώμιον εἰς Κωνστάντιον (ἔκδ. Hertlein σ. 39).

[2]) Σωκράτης Β' 32, Σωζομενὸς Δ' 7.

[3]) Ζώσιμος 181-182.

[4]) Ζώσιμος 244.

[5]) Straub σ. 21 ἑπ.

[6]) Ὀλυμπιόδωρος ἐν Fragm. Histor. Graec. τ. IV σ. 68 ἀπ. 46.

[7]) A. Alföldi, Insignien σ. 50 ἑπ., Ensslin, Torqueskrönung σ. 279. Πρβλ. Straub σ. 21 μὴ συμφωνοῦντα εἰς ὅλα τὰ σημεῖα πρὸς τὸν A. Alföldi.

λουσα τὴν κεφαλήν, πεποικιλμένη διὰ πολυτίμων λίθων — ἀπέβη σύμβολον τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος [1].

Ἀνωτέρω, ἐξ ἀφορμῆς τῆς κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ χρησιμοποιήσεως τοῦ μανιακίου ἀνέφερα τὰς ἐπικρατούσας ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῆς συνηθείας ταύτης [2]. Καίτοι τὸ μανιάκιον δὲν κατέστη αὐτοκρατορικὸν σύμβολον, ἡ χρῆσίς του ἀπέβη ἀναπόσπαστον τελετουργικὸν τμῆμα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναρρήσεως, εἰς ἃς περιπτώσεις ὁ μέλλων μονάρχης δὲν εἶχεν ὁρισθῆ ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντος, ἀλλ' ἀνεδείκνυτο δι' ἐκλογῆς εἴτε ὑπὸ τοῦ στρατοῦ γενομένης, ὡς εἰς τὴν παροῦσαν περίοδον, εἴτε ὑπὸ τῆς συγκλήτου, ὡς θὰ ἴδωμεν κατὰ τὴν ἑπομένην [3]. Τὴν διὰ μανιακίου στέψιν, συμβολίζουσαν ἐξωτερικῶς τὴν συμμετοχὴν τοῦ στρατοῦ, διασαφηνίζει τὸ γνωστὸν χωρίον τοῦ Λυδοῦ: *ὅθεν ἔτι καὶ νῦν τοῖς εἰς βασιλείαν προαγομένοις οὐ πρότερον τὰ ταύτης ἐπιτίθεται σύμβολα, πρὶν στρεπτῷ τῷ τραχήλῳ περιθέντες αὐτῷ οἱ ἐν τέλει τῆς στρατιᾶς ἄξιον εἶναι τῆς βασιλείας ἀποφήνωσι, Καίσαρα δεικνύντες αὐτὸν καθάπερ τὸν νέον Καίσαρα καὶ τῆς τοῦ πρώτου Καίσαρος ἄξιον τιμῆς τε καὶ προσηγορίας* [4].

Εἰς τὴν ἐπανειλημμένως μνημονευθεῖσαν μελέτην του ὁ W. Ensslin ἠρεύνησε καὶ τὸ ἔθιμον τῆς ἐπ' ἀσπίδος ἀνυψώσεως τοῦ μέλλοντος αὐγούστου· δέχεται ἀνεπιφυλάκτως ὅτι πρόκειται περὶ γερμανικοῦ ἐθίμου, ἀλλ' ἔχει τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὰς ρωμαιοβυζαντινὰς συνηθείας εἰσήχθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν Παρισίοις. Κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν συνάρχοντος ὑπὸ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος αὐγούστου ρητῶς ἀναφέρεται ἐν ταῖς πηγαῖς ἡ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὀνομασία αὐτοῦ ὡς αὐγούστου, ἀλλ' οὐδαμοῦ εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ἔχομεν μνείαν ἀνυψώσεως ἐπ' ἀσπίδος. Τὴν εἰς διάφορα ἱστορικὰ κείμενα ἀπαντῶσαν φράσιν *levatus est, ἐπήρθη*, πρὸς δήλωσιν ἀναγορεύσεων παλαιοτέρων τῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἀποδεικνύει ὁ Ensslin ὡς ἐνέχουσαν μόνον μεταφορικὴν σημασίαν, χωρὶς ὅμως νὰ παραγνωρίζῃ ὅτι ἡ ἀρχικὴ καθιέρωσις τῆς ὡς ἄνω φραστικῆς διατυπώσεως ἀπορρέει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσις ἀπετέλει τμῆμα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως [5]. Χαρακτηριστικὴν πάντως διὰ τὴν σημασίαν τῆς πράξεως ταύτης εἰς τὸ βυζαντινὸν τυπικὸν τῆς ἀναδείξεως νέου αὐτοκράτορος θεωρῶ τὴν ὑπὸ τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ σχεδὸν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος *ἐπαίρομαι* διὰ τὴν ἐρευνωμένην περίοδον μέχρι καὶ τοῦ Λέοντος Α', εἴτε πρόκειται περὶ ἀναδείξεως συνάρχοντος ὑπὸ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος αὐγούστου εἴτε περὶ πληρώσεως τοῦ χηρεύοντος θρόνου [6].

---

[1]) Βλ. ALFÖLDI, Insignien σ. 40 ἑπ., ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 279.

[2]) Βλ. ἀνωτ. σ. 4 - 5.

[3]) Πρβλ. τὴν διεξοδικὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος ὑπὸ τοῦ ENSSLIN, Torqueskrönung.

[4]) Λυδοῦ Περὶ ἀρχῶν II 3.

[5]) ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 293 - 298.

[6]) Πασχ. Χρον. 555, 556, 557, 560, 561, 568, 580, 590, 592. Πρβλ. ὡσαύτως Σωκράτην Β' 25: *ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἕτερος ἐπῆρτο* (sc. ὁ Βετρανίων), Φιλοστόργιον Δ' 1: *ὡς οὖν ἀνεστήσαντο αὐτὸν* (Οὐαλεντινιανὸν Α') *βασιλέα*, Η' 1: *ἀνίστησιν ὁ στρατὸς Ἰοβιανὸν βασιλέα.*

Εἶναι βεβαίως αὐτονόητον ὅτι μεταξὺ τῶν βασικῶν στοιχείων διὰ τὴν τυπικὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας εἶναι καὶ ἡ συναίνεσις τοῦ ἐκλεγέντος[1].

Παρέλειψα μέχρι τοῦδε νὰ θίξω ἓν οὐσιῶδες σημεῖον· τὴν διαρκῶς ἐνισχυομένην καὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νέον ἔδαφος κατακτῶσαν ἀντίληψιν, καθ' ἣν ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία πηγάζει ἐκ τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ φορεῖς αὐτῆς θεωροῦνται ὄργανα τῆς θείας προνοίας. Τὸ θέμα ἀνέπτυξεν εἰς ὡραίαν μονογραφίαν ὁ W. Ensslin[2], ὅστις παρηκολούθησε τὴν εἰς τὰς ἀρχαίας ἀνατολικὰς μοναρχίας διαμόρφωσιν τῆς ἰδέας τοῦ Θεοῦ – Βασιλέως (Gottkaiser), τὴν ἀπήχησιν αὐτῆς εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ἑλληνιστικοὺς χρόνους ὡς καὶ τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορικὴν περίοδον. Ἐπὶ τῇ βάσει ἐξονυχιστικῆς ἐρεύνης τῶν πηγῶν διεσαφήνισε τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς ἰδέας τοῦ Θεοῦ – Βασιλέως εἰς τὴν νέαν μορφὴν τοῦ ἐλέῳ Θεοῦ μονάρχου (Kaiser von Gottes Gnaden) ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὀρθῶς συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας ὡς ἐπουρανίου δώρου καὶ χαρίσματος τῆς Θεότητος, βαθέως ριζωθεῖσα εἰς τὴν λαϊκὴν συνείδησιν τὰ μάλιστα συνέβαλεν εἰς τὴν πολιτειακὴν ἀναγνώρισιν τῆς νομιμότητος τοῦ ἑκάστοτε μονάρχου, ἰδίᾳ εἰς ἃς περιπτώσεις, ὁ ἀναγορευθεὶς ἦτο πρόσωπον ξένον πρὸς τὴν ἄρχουσαν δυναστείαν[3].

Β' ΤΜΗΜΑ (450 - 610)

Ἀπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ ἄρχεται ἐξικνουμένη μέχρι τῆς ἀνόδου τῆς Ἡρακλειανῆς δυναστείας νέα περίοδος, ἣν χαρακτηρίζει ἡ εἰσδοχὴ νέων στοιχείων εἰς τὸ τυπικὸν τῆς ἀναδείξεως αὐτοκράτορος· παραλλήλως ὡρισμένα ἐκ τῶν παλαιῶν ἐπιβιοῦν ἐπί τι διάστημα.

Αἱ ἀναγράφουσαι τὰ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ ***Μαρκιανοῦ*** (25 Αὐγούστου 450) πηγαί, παρουσιάζουν ἀφ' ἑνὸς ἀποκλίσεις ἀπ' ἀλλήλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς πληροφορίας των χαρακτηρίζει ἐξαιρετικὴ βραχυλογία. Τὰ γεννώμενα προβλήματα ἐξήτασε τελευταίως εἰς διεξοδικὴν καὶ ἐμπεριστατωμένην μελέτην ὁ W. Ensslin[4]. Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μαρκιανοῦ, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ Θεοδόσιος Β' δὲν εἶχεν ἐγκαίρως μεριμνήσει διὰ τὴν διαδοχήν του[5]. Τῆς ρυθμίσεως τοῦ ζητήματος ἐπελήφθη ἡ

---

[1]) Βλ. Ensslin ἐν Phil. Woch. τ. 61 (1941) στ. 643 καὶ τοῦ *αὐτοῦ*, Kaiserkrönung σ. 20.

[2]) W. Ensslin, Gottkaiser und Kaiser von Gottes Gnaden ἐν Sitzungsberichte der bayer. Akademie d. Wissensch., Jahrg. 1943, Heft 6. Ὁ πυρὴν τῆς μελέτης εὑρίσκεται εἰς ἀνακοίνωσιν τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ, γενομένην κατὰ τὸ Ε' διεθνὲς συνέδριον βυζαντινῶν σπουδῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: Das Gottesgnadentum des autokratischen Kaisertums der frühbyzantinischen Zeit ἐν Studi bizantini e neoellenici τ. 5 (1939) σ. 154 - 166.

[3]) W. Ensslin, Gottkaiser κλπ. σ. 119.

[4]) Ensslin, Kaiserkrönung.

[5]) Τὴν παρὰ Μαλάλᾳ 366 - 367 εἴδησιν, ἐπαναλαμβανομένην ὑπὸ τοῦ Πασχ. Χρονικοῦ 589,

αὐγούστα Πουλχερία, προκρίνασα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸν *ἀπὸ τριβούνων* Μαρκιανόν. Ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐαγρίου *τὴν ἀρχὴν ἆθλον ἀρετῆς, οὐ κληρονομίαν ἔσχε, τῆς τε γερουσίας τῶν τε ἄλλων τῶν πᾶσαν πληρούντων τύχην ἁπάσαις ψήφοις τὴν βασιλείαν αὐτῷ παρασχομένων, γνώμῃ Πουλχερίας*[1] ἀποδίδει κατ' ἐμὲ τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μαρκιανοῦ, εἶναι δὲ σύμφωνος πρὸς τὴν εἴδησιν τῆς Βασιλείου Τάξεως, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἑπομένου αὐτοκράτορος (*καὶ τοῦ ψηφίσματος εἰς Λέοντα... γινομένου παρὰ τῆς συγκλήτου*[2]), ἔτι δὲ πρὸς τὴν τοῦ Ἀναστασίου Α', τῆς τότε αὐγούστης Ἀριάδνης ἀναθεσάσης *τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἄρχουσι καὶ τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ*[3] τὴν ἐπιλογὴν τοῦ καταλλήλου διὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον προσώπου.

Οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι, μὴ διακρινόμενοι, ὡς γνωστόν, δι' ὀξεῖαν ἱστορικὴν ἀντίληψιν, φυσικὸν εἶναι κατὰ τὴν ἀφήγησιν παλαιοτέρων γεγονότων νὰ ἐπηρεάζωνται ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των ἰσχυόντων· ἐπειδὴ δέ, εἴτε δὲν κατανοοῦν ἐπαρκῶς τὰς περὶ παλαιοτέρων αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων εἰδήσεις, εἴτε εὑρίσκουν τυχὸν κενὰ εἰς τὰς σχετικὰς διηγήσεις, διὰ ταῦτα συντάσσοντες τὴν ἰδικήν των περιληπτικὴν συνήθως ἀπόδοσιν, φέρουν αὐτὴν ἐγγίζουσαν πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἐποχήν των κρατοῦντα. Οὕτως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μαρκιανοῦ μόνον αἱ μεταγενέστεραι χρονογραφίαι ὁμιλοῦν περὶ ἀναγορεύσεώς του παρουσίᾳ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συγκλήτου, ὡς παρὰ Θεοφάνει *μεταστέλλεται* (sc. ἡ Πουλχερία) *τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύγκλητον καὶ ἀναγορεύει αὐτὸν βασιλέα*[4]. Νομίζω ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτως: Τὴν πληροφορίαν τοῦ Εὐαγρίου ἢ ἑτέρας τυχὸν πηγῆς τοῦ Ε'–ϛ' αἰῶνος, μνημονευούσης τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μαρκιανοῦ ὑπὸ τῆς Πουλχερίας διὰ τῆς συγκλήτου, συνέδεσαν οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι πρὸς τὴν παρουσίαν τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συγκλήτου κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀναγόρευσιν, ὡς συνέβαινε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου των. Ἀντιθέτως, εἰς τὰ πλησιέστερα πρὸς τὸν Ε' αἰῶνα κείμενα σαφῶς καὶ ρητῶς προσδιορίζεται ὡς ἔργον τοῦ στρατοῦ ἡ *ἀναγόρευσις* τοῦ Μαρκιανοῦ. Ὁ Θεόδωρος ἀναγνώ-

---

Λεον. Γραμμ. 109, Σκυλ. - Κεδρ. Ι 602, ὑφ' ἣν διατύπωσιν διεσώθη εἰς τὰ ὡς ἄνω κείμενα (τὴν δι' ἐνυπνίου γενομένην ὑπόδειξιν εἰς τὸν ἐγγὺς τοῦ θανάτου εὑρισκόμενον Θεοδόσιον Β', ὅπως ὁρίσῃ διάδοχόν του τὸν Μαρκιανόν, ἣν ἔσπευσε νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὴν Πουλχερίαν, τὸν Ἄσπαρα καὶ τὴν σύγκλητον), ὀρθῶς θεωρεῖ ὡς μὴ ἀνταποκρινομένην πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα ὁ W. Ensslin, Kaiserkrönung σ. 12 καὶ σημ. 5.

[1]) Εὐάγριος σ. 38. Οἱ ἐνταῦθα, παραλλήλως πρὸς τὴν *γερουσίαν*, ἀναφερόμενοι ὡς *ἄλλοι οἱ πᾶσαν πληροῦντες τύχην* νομίζω ὅτι δύνανται νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τοὺς παραλλήλως *τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ* μνημονευομένους *ἐνδοξοτάτους ἄρχοντας, ὑπερφυεστάτους πρωτεύοντας* ἔν τε τῇ Βασ. Τάξει σ. 419_8, 419_{18}, 424_6, καὶ τοῖς πρακτικοῖς συνόδου Χαλκηδόνος ACO τ. II 1. 1 (1933) σ. 55, 66, 67, 69, 70 κλπ., τ. II 1. 2 (1933) σ. 204, 265, 280 κλπ.

[2]) Βασ. Τάξις 410_{6-8}.

[3]) Βασ. Τάξις $419_{8, 18}$. Βλ. κατωτέρω τὰ γεγονότα· πρβλ. Βασ. Τάξιν 428_{11} διὰ τὸν Ἰουστῖνον Α', ὃν *οἱ συγκλητικοὶ πάντες αἱροῦνται...*

[4]) Θεοφ. 103 = Γεωρ. μον. II 610=Σκυλ. - Κεδρ. I 602, Ζωναρᾶς III 113· ὁ τελευταῖος μάλιστα προσθέτει *καὶ ταινιοῖ διαδήματι* (sc. ἡ Πουλχερία τὸν Μαρκιανόν).

στης λέγει: *Μαρκιανὸς Ἰλλυριὸς τὸ γένος... ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ὑπὸ παντὸς τοῦ στρατοῦ* [1], τὸ δὲ Πασχ. Χρον. 590 *ἐπήρθη Μαρκιανὸς Αὔγουστος ἀπὸ τοῦ Κερκησίου ἐν τῷ Ἑβδόμῳ.* Ἡ λέξις κερκησίου εἶναι μεταγραφὴ τοῦ circenses=οἱ δῆμοι, ὁπότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀναγόρευσις ἐγένετο ὑπὸ τῶν δήμων ἢ τοὐλάχιστον καὶ τῇ συμμετοχῇ των. Ἐρωτᾶται ὅμως, ἐχρησιμοποίησεν ὀρθῶς τὴν λέξιν ἐνταῦθα ὁ συντάκτης τοῦ χρονικοῦ, ὅταν μάλιστα τὴν εἰσάγει εἰς ἑνικὸν ἀριθμόν, ἐνῷ οἱ δῆμοι εἶναι πλείονες; Μήπως δηλ. παρασυρθεὶς ἐκ τῆς ἠχητικῆς συγγενείας τῆς λατινικῆς λ. exercitus (= στρατὸς) πρὸς τὸ ἑλληνιστὶ μεταγεγραμμένον κερκήσιον, ἐχρησιμοποίησε τὸ δεύτερον τοῦτο, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι δι' αὐτοῦ δηλοῦται ὁ στρατός; Ἐνισχύεται δ' ἡ ἄποψις αὕτη ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ αὐτὸς χρονογράφος ρητῶς τοποθετεῖ τὴν ἀναγόρευσιν εἰς τὸ Ἕβδομον, χῶρον στενῶς συνδεόμενον, ὡς εἴδομεν, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μὲ τὸν στρατόν [2]. Ἡ σύγχρονος καὶ αὐθεντικὴ μαρτυρία αὐτοῦ τούτου τοῦ αὐτοκράτορος [3] *Εἰς τοῦτο τὸ μέγιστον βασίλειον ἤλθομεν Θεοῦ προνοίᾳ* [4], *καὶ ἐπιλογῇ τῆς ὑπερφυοῦς συγκλήτου καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ* .... ἐπιβεβαιοῖ τὰς ὑπὸ τοῦ Εὐαγρίου, Θεοδώρου ἀναγνώστου, Πασχαλίου Χρονικοῦ παραδοθείσας, ὥστε εὐλόγως δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν ὅτι τὴν μὲν ἐκλογὴν ἐνήργησεν ἡ σύγκλητος, τὴν δὲ ἀναγόρευσιν ὁ στρατός. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν τῶν μεταγενεστέρων χρονογράφων ἐπιστεύετο μέχρι πρό τινος [5] ὅτι τὸν Μαρκιανὸν ἔστεψεν ὁ πατριάρχης. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀνέτρεψεν ὁ Ensslin, ὅστις δέχεται ὡς πιθανωτάτην τὴν συμμετοχὴν τοῦ πατριάρχου εἰς τὴν σύσκεψιν τῆς συγκλήτου μετὰ τῆς Πουλχερίας, ὡς ἔχομεν μεμαρτυρημένην τὴν παρουσίαν τῶν πατριαρχῶν Ἀνατολίου κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ

---

¹) Θεόδωρος ἀναγνώστης ἐν P. G. τ. 86, 1 στ. 165 - 168.

²) Ἀρχομένου τοῦ Ζ' αἰῶνος μαρτυρεῖται ἐν τῷ Ἑβδόμῳ τελεσθεῖσα ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Φωκᾶ, εἰς ἣν ἐπρωτοστάτησεν ὁ δῆμος τῶν Πρασίνων. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰς διάστημα ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος πολλὰ εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβληθοῦν, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Φωκᾶ ἡ ἀνάμιξις τῶν δήμων ἦτο, ὡς θὰ ἴδωμεν, πολιτικοῦ χαρακτῆρος, ὁ δὲ Φωκᾶς εὑρίσκετο ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης καὶ ἐπεδίωκε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς αὐτοκράτωρ· ἔδει ἑπομένως νὰ ἀναγορευθῇ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς.

³) Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Μαρκιανοῦ πρὸς τὸν πάπαν Λέοντα Α' παρὰ Mansi τ. VI στ. 93 καὶ P.L. τ. 54 στ. 899 A.

⁴) Ὡς καινοτομίαν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου θεωρεῖ ὁ ENSSLIN τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Μαρκιανὸς μεταξὺ τῶν πολιτειακῶς ἀπαραιτήτων στοιχείων διὰ τὸ κῦρος τῆς ἐκλογῆς περιέλαβε καὶ τὴν ἀναφορὰν εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν. ENSSLIN, Gottkaiser σ. 84 ἑπ., ἰδίᾳ σ. 87.

⁵) Οὕτω SICKEL σ. 517, STEIN, Geschichte I σ. 465, KORNEMANN, Doppelprinzipat σ. 149, CHARANIS, Modiolus σ. 192, 194, TREITINGER, Reichsidee σ. 8. Τὴν καινοτομίαν τῆς στέψεως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ὁ STEIN, Geschichte I σ. 465 ἐξηγεῖ ὡς σκοποῦσαν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν νομιμότητα τῆς ὑπὸ τῆς Πουλχερίας πραγματοποιηθείσης ἐκλογῆς τοῦ Μαρκιανοῦ, ἐνῷ ἔδει τὸν θρόνον τῆς Ἀνατολῆς νὰ διαθέσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως Οὐαλεντινιανὸς Γ'. Βλ. ἐπ' αὐτοῦ ENSSLIN, Kaiserkrönung σ. 13, θεωροῦντα ὡς μὴ ὑφιστάμενον τοιοῦτον ζήτημα, ἐφ' ὅσον ἡ Πουλχερία εἶχεν ἀφήσει νὰ πιστευθῇ ὅτι τὸν Μαρκιανὸν εἶχεν ὑποδείξει ὡς διάδοχόν του ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Θεοδόσιος Β'.

Λέοντος Α', Εὐφημίου καὶ Ἀναστασίου κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀναστασίου Α' καὶ Ἰουστίνου Α' ἀντιστοίχως [1].

Ἡ ἐπελθοῦσα λοιπὸν μεταβολὴ ἐν σχέσει πρὸς τὰ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα εἶναι ἡ τὸ πρῶτον νῦν ἀπὸ τοῦ ἔτους 282 ἀναφερομένη συμμετοχὴ τῆς συγκλήτου εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοκράτορος. Ἡ ἀναγόρευσις ἐξακολουθεῖ νὰ τελῆται κατὰ τὸ ἰσχῦον τυπικὸν διὰ τοῦ στρατοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ἄνευ συμμετοχῆς ἢ κἂν παρουσίας τοῦ πατριάρχου. Ἀμφιβάλλω διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς πληροφορίας τοῦ Ζωναρᾶ, παραδίδοντος ὅτι ἡ Πουλχερία ἔθεσε τὸ διάδημα ἐπὶ τοῦ Μαρκιανοῦ [2].

Ἐξαιρετικὴ εὔνοια τῆς τύχης ἠθέλησε νὰ περισωθοῦν ἐν τῇ Βασ. Τάξει αὐθεντικὰ πρωτόκολλα αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Ε' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ϛ' αἰῶνος. Ὡς ἐκ τῆς ἀξιοπιστίας των, κινοῦν τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ δικαίως τοσαύτη σημασία τοῖς ἀπεδόθη. Τὸ πρῶτον, φερόμενον ὡς κεφ. Ι 91, ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ αὐτοκράτορος ***Λέοντος Α'***, τελεσθεῖσαν τὴν 7 Φεβρουαρίου 457.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διαχωρίζεται σαφῶς ἡ ἀναγόρευσις ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσαν ταύτης ἐκλογήν, ἧς τὴν εὐθύνην φέρει ἀποκλειστικῶς ἡ σύγκλητος. *Τελευτήσαντος Μαρκιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως καὶ τοῦ ψηφίσματος εἰς Λέοντα τὸν τῆς εὐσεβοῦς λήξεως γινομένου παρὰ τῆς συγκλήτου......* [3].

Ἡ ἀναγόρευσις λαμβάνει χώραν εἰς τὸ Ἕβδομον, συμφώνως πρὸς τὸ καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ἰσχῦσαν τυπικὸν μὲ ἔκδηλον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στρατιωτικοῦ στοιχείου. Συγκεντροῦνται *πάντες ἐν τῷ κάμπῳ, τοῦτο μὲν οἱ ἄρχοντες καὶ αἱ σχολαὶ καὶ οἱ στρατιῶται, τοῦτο δὲ καὶ Ἀνατόλιος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Μαρτιαλίου ὄντος μαγίστρου* καὶ διὰ ζωηρῶν ἐκδηλώσεων, ἐπιδοκιμαστικῶν τῆς γενομένης ἐκλογῆς, ζητοῦν, ὅπως προσέλθῃ ὁ Λέων, τριβοῦνος τῶν ματτιαρίων ὤν, διὰ τὴν ἀναγόρευσιν. Πράγματι ἐνεφανίσθη οὗτος, ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς ἐξέδρας καὶ ἐπηκολούθησεν ἡ διὰ μανιακίου στέψις [4]· ἤτοι εἷς καμπιδούκτωρ ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Λέοντος τὸ μανιάκιν, ἐνῷ ἄλλος συνάδελφός του ἐπέρασεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ ἀναγορευομένου ἕτερον μανιάκιν [5]. Εὐθὺς ἀμέσως τὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κεί-

---

[1]) ENSSLIN, Kaiserkrönung σ. 13 ἑπ. (τὰς πρώτας ἀμφιβολίας εἶχεν ἤδη διατυπώσει εἰς τὸ ἄρθρον Marcianus ἐν Real-Encyclopädie τ. XIV 2 (1930) στ. 1514 ἑπ.). Ἡ ἄποψις τοῦ ENSSLIN ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὑπὸ τῶν BREHIER, Institutions σ. 8-9, OSTROGORSKY, Geschichte [2] σ. 51.

[2]) Βλ. ENSSLIN, Kaiserkrönung σ. 10 ἑπ. ἐξετάζοντα καὶ τὴν συνταγματικὴν δυνατότητα τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Πουλχερίας. Εἰς τὰ ἀνάλογα παραδείγματα Ἀριάδνης καὶ Βερίνης, ἅτινα ὀρθῶς ἐπικαλεῖται, δὲν περιέλαβε τὸ παλαιότερον τῆς Κωνσταντίας, σχούσης, ὡς εἴδομεν, τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Βετρανίωνος.

[3]) Βασ. Τάξις 410 6-8.

[4]) Ἀσφαλῶς συγχρόνως θὰ ἔλαβε χώραν καὶ ἡ ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσις, καίτοι δὲν ἀναγράφεται εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦτο τῆς Βασ. Τάξεως, ἀλλὰ μαρτυρεῖται διὰ τοὺς ἑπομένους αὐτοκράτορας. Πρβλ. Πασχ. Χρον. 592.

[5]) Βλ. ALFÖLDI, Insignien σ. 53 ἑπ., ὅστις εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ δευτέρου μανιακίου ἀνα-

μενα σίγνα [1] ἀνυψώθησαν καὶ οἱ παριστάμενοι ἀνεφώνησαν τὸν Λέοντα αὔγουστον [2]. Ἀκολούθως οὗτος περιεβλήθη τὰ βασιλικὰ σύμβολα. Ἐντὸς ἡμικυκλίου σχηματισθέντος ὑπὸ τῶν κανδιδάτων κρατούντων τὰς ἀσπίδας, ὥστε νὰ καλύπτηται ἀπὸ τῶν ἔξωθεν βλεμμάτων ὁ Λέων περιεβλήθη τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα καὶ τὸ διάδημα [3]. Οὕτως ἐνδεδυμένος καὶ κρατῶν ἀσπίδα καὶ δόρυ παρουσιάσθη πάλιν πρὸ τοῦ πλήθους, ἐπευφημηθεὶς ἐκ νέου καὶ διὰ τοῦ λιβελλαρίου ἀπηύθυνε προκήρυξιν πρὸς τὸν στρατόν, ἐν ᾗ, ἀφ' οὗ ηὐχαρίστει διὰ τὴν γενομένην ἐκλογήν, ἀνήγγειλεν εἰς ποῖον ποσὸν θὰ ἀνήρχετο ἡ κατὰ τὴν ἄνοδον νέου αὐτοκράτορος ἐθιζομένη δωρεὰ πρὸς τὸ στράτευμα [4]. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο περατοῦται ἡ ἀναγόρευσις καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ Λέων εἶναι νόμιμος ἡγέτης τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας [5].

Τὸ ζήτημα τῆς στέψεως τοῦ Λέοντος Α΄ καὶ τῆς κατ' αὐτὴν συμπράξεως τοῦ πατριάρχου [6] ἐγένετο ἀντικείμενον ζωηρᾶς συζητήσεως μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν. Ὁ P. Charanis, ἀκολουθῶν τὸν Bury, ἐδέχθη ὅτι «ἡ στέψις ἔλαβε χώραν εἰς τὸ ἀνάκτορον ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, ἔνθα ὁ πατριάρχης ἔθεσε τὸ διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Λέοντος» [7]. Τὴν ἄποψιν ταύτην πειστικῶς ἀντέκρουσεν ὁ O. Treitinger, ὅστις ὀρθῶς ἐτόνισεν ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Βασ. Τάξεως 411_{13} ρητῶς παραδίδεται ὅτι ὁ Λέων ἔθεσεν ἰδιοχείρως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸ στέμμα εἰς τὸ τριβουνάλιον [8]. Εὔλογος μοῦ φαίνεται ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ διδομένη ἐξήγησις διὰ τὴν μεταγενεστέραν πληροφορίαν τοῦ Θεοδώρου ἀναγνώστου [9], ἀναγραφομένην καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους [10]. Ὁ Θεό-

ζητεῖ γερμανικὰς ἀναλογίας. Περισσότερον πειστικὴ μοῦ φαίνεται ἡ ὑπὸ τοῦ ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 289 - 291, διδομένη ἐξήγησις, καθ' ἣν ἡ συμμετοχὴ τοῦ καμπιδούκτορος τῶν λαγκιαρίων εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν παράδοσιν, δεδομένου ὅτι εἶχεν ἐπικρατήσει, ὅπως τὴν στέψιν διὰ μανιακίου ἐπιτελῇ ὁ καμπιδούκτωρ τῶν λαγκιαρίων, ἐν ᾧ ἡ παρουσία τοῦ καμπιδούκτορος τῶν ματτιαρίων ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως τιμηθῇ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τὸ στρατιωτικὸν τοῦτο σῶμα, δεδομένου ὅτι ὁ Λέων ἔφερε τὸν βαθμὸν τοῦ κόμητος καὶ τριβούνου τῶν ματτιαρίων.

[1]) Ἐκ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου XV 8. 4 γνωρίζομεν ὅτι τὴν ἐξέδραν, ἐφ' ἧς ὁ Κωνστάντιος ἀνηγόρευσε τὸν Ἰουλιανὸν καίσαρα, ἐκόσμουν aquilae καὶ signa.

[2]) Βασ. Ταξ. $410_8 - 411_{13}$.

[3]) Ὁ BURY, Later Empire I 1923 σ. 315 ἐσφαλμένως γράφει ὅτι ὁ Λέων ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορον διὰ νὰ περιβληθῇ τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα. Ὡς ἔχει ἡ διατύπωσις τοῦ χωρίου τῆς Βασ. Τάξεως, φαίνεται ὁ Λέων νὰ θέτῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸ διάδημα ἰδιοχείρως.

[4]) Βασ. Τάξις $411_{13} - 412_{17}$. Πρβλ. καὶ ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 272.

[5]) Οὕτω καὶ O. TREITINGER ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 196, ENSSLIN, Kaiserkrönung σ. 15, 22, ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 273.

[6]) Διὰ τὰς συνεπείας τῆς στέψεως ἀπὸ νομικῆς ἐπόψεως βλ. κατωτέρω.

[7]) CHARANIS, Modiolus σ. 189 ἑπ., ἰδίᾳ σ. 191 ἑπ. καὶ P. CHARANIS, The crown modiolus once more ἐν Byzantion τ. 13 (1938) σ. 378 - 381.

[8]) O. TREITINGER ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 196 ἑπ. Πρβλ. F. DÖLGER αὐτόθι τ. 38 (1938) σ. 240. Ἁπλῆν παρουσίαν τοῦ πατριάρχου καὶ οὐχὶ συμμετοχὴν εἰς τὴν στέψιν τοῦ Λεόντος Α΄ ὑπεστήριξε παλαιότερον καὶ ὁ J. BRIGHTMAN σ. 368.

[9]) Ἐν P. G. τ. 86,1 στ. 216: *ἐβασίλευσεν ἰνδ. δεκάτης μηνὶ Φεβρουαρίῳ στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου* (sc. Ἀνατολίου).

[10]) Θεοφ. 110: *στεφθεὶς ὑπὸ Ἀνατολίου τοῦ πατριάρχου.*

δωρος, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον διεσώθη μόνον ἐν ἀποσπάσμασιν, ἀποβλέπων εἰς τὴν συγγραφὴν ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, φυσικὸν ἦτο νὰ θεωρῇ τὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς σκοπιᾶς· κατόπιν τούτου ἔκρινεν ἀξίαν μνείας τὴν πληροφορίαν, καθ' ἣν ὁ πατριάρχης ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἐξερχομένου τῆς ἐκκλησίας[1] τὸ διάδημα, τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸν ναὸν εἶχεν ἀποθέσει[2]. Ἡ πατριαρχικὴ αὕτη ἐνέργεια ἐπανερχομένη συχνάκις εἰς τὸ βυζαντινὸν τυπικόν, ὁσάκις πρόκειται περὶ ἐπισήμου μεταβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος εἰς ναὸν τῆς πρωτευούσης, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν ἅπαξ λαμβάνουσαν χώραν ἐπίσημον περιβολὴν τῶν βασιλικῶν συμβόλων, ἐν οἷς καὶ τοῦ στέμματος, λεπτομερῶς ὁριζομένην ὑπὸ ἰδιαιτέρου πρωτοκόλλου. Μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου στέψεως ἠσχολήθη ἐκ νέου ὁ W. Ensslin, ὅστις ὑπεστήριξε τὴν ἀκόλουθον, γενομένην καὶ ὑπὸ τοῦ G. Ostrogorsky[3], δεκτήν, ἄποψιν. Τὸν Λέοντα Α' ἔστεψεν ὁ πατριάρχης Ἀνατόλιος εἰς τὸ Ἕβδομον, ἁπλῶς δὲ ὁ συντάκτης τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Βασ. Τάξεως παρέλιπε νὰ τὸ διασαφήσῃ, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ ἀποκομίζῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ Λέων περιεβλήθη ἰδίαις χερσὶ τὸ διάδημα[4]. Ὁμολογουμένως ἡ μόνη κατάλληλος στιγμὴ διὰ νὰ τοποθετηθῇ ἐνδεχομένη σύμπραξις τοῦ πατριάρχου εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ W. Ensslin προταθεῖσα, ἐν ἀπολύτῳ ἁρμονίᾳ καὶ πρὸς τὰ πρωτόκολλα τῶν ἑπομένων ἀναγορεύσεων. Τὸ κατ' ἐμὲ προτιμῶ νὰ ἀκολουθήσω τὴν φραστικὴν διατύπωσιν τοῦ χωρίου — σύμφωνον ἄλλως τε μὲ τὴν ἀπηλλαγμένην ἐν γένει θρησκευτικότητος ἀτμόσφαιραν τοῦ κεφαλαίου — ὅταν οὐδὲν σοβαρὸν ἐπιχείρημα προσάγεται ἐναντίον της, καὶ νὰ θεωρήσω τὸν Λέοντα Α' ὡς ἐνεργήσαντα ἰδιοχείρως τὴν στέψιν του.

Ὡσαύτως ἡ προσφορὰ χρυσοῦ μοδιόλου ὑπὸ τοῦ πρώτου τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως εἰς τὸν Λέοντα Α' — κατευθυνόμενον εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ἀναγόρευσιν εἰς τὴν πόλιν — κατὰ τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν ὑποδοχὴν ἐκ μέρους τῆς συγκλήτου ἐν τῷ Φόρῳ τοῦ Κωνσταντίνου[5] ἐγένετο ἀφορμὴ ζωηρᾶς συζητήσεως μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν. Ὁ P. Charanis δέχεται ὅτι ἡ προσφορὰ αὕτη τοῦ μοδιόλου, ἐκφράζουσα τὴν προσδοκίαν τῆς συγκλήτου, ὅπως συνεργασθῇ μετ' αὐτῆς ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους «κατέστη συνταγματικὸν στοιχεῖον· μία ἰδιαιτέρα πρᾶξις κατὰ τὴν στέψιν νέου αὐτοκράτορος»[6]. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην πειστικῶς ἀντέκρουσεν ὁ F. Dölger, θεωρῶν τὴν ἐγχείρισιν τοῦ μοδιόλου ὡς τὴν συνήθη

---

[1]) Βασ. Τάξις 415_{11}.

[2]) O. Treitinger ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 197. Ὁ L. Brehier, Institutions σ. 9 εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ διαβλέπει ἐκκλησιαστικὴν στέψιν, μὴ περιβεβλημένην εἰσέτι ἐπίσημον χαρακτῆρα.

[3]) Ostrogorsky, Geschichte[2] σ. 51.

[4]) Ensslin, Kaiserkrönung ἰδίᾳ σ. 16 ἑπ.

[5]) Βασ. Ταξ. 414.

[6]) Charanis, Modiolus σ. 192 ἑπ. καὶ ὁ αὐτὸς ἐν Byzantion τ. 13 (1938) σ. 377-378.

ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἑορταστικῶν γεγονότων παροχὴν τοῦ aurum coronarium[1]· ὑπὸ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἔγραψε καὶ ὁ O. Treitinger[2]. Τὸ θέμα ἔθιξεν ἐκ νέου ὁ W. Ensslin, ὅστις εὑρίσκει πιθανωτέραν τὴν ταύτισιν τῆς προσφορᾶς τοῦ μοδιόλου πρὸς τὸ aurum oblaticium καί, ἀποκρούων οἱανδήποτε νομικὴν σημασίαν τῆς παροχῆς ταύτης, δέχεται ὅτι δύναται τὸ πολὺ νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐκδήλωσις σεβασμοῦ[3].

Ἰδιαιτέρως θὰ μὲ ἀπασχολήσῃ, ἐὰν καὶ ποία ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς συγκλήτου κατὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Λέοντος Α' εἰς αὐτοκράτορα. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ ἐκλογὴ ὑπῆρξεν ἔργον ἰδικόν της, ἐνῷ εἰς τὴν κυρίως ἀναγόρευσιν οὐδόλως φαίνεται νὰ συμμετέσχε. Τὸ σχετικὸν χωρίον τῆς Βασ. Τάξεως, εἰς ὃ ἀπαριθμοῦνται οἱ παριστάμενοι, λέγει: *συνῆλθον πάντες ἐν τῷ κάμπῳ, τοῦτο μὲν οἱ ἄρχοντες καὶ αἱ σχολαὶ καὶ οἱ στρατιῶται, τοῦτο δὲ καὶ Ἀνατόλιος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως*[4]· δεδομένου ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ ἀναλύεται ἡ ἔννοια τοῦ *πάντες*, ὡς περιλαμβάνουσα *τοῦτο μὲν* τοὺς *ἄρχοντας*, τὸν στρατόν καὶ τοὺς ἡγέτας του, *τοῦτο δὲ* τὸν πατριάρχην, σαφὲς καθίσταται ὅτι κλείει ὁ κύκλος τῶν παρισταμένων, χωρὶς μεταξὺ αὐτῶν νὰ καταλέγηται καὶ ἡ σύγκλητος. Ἐν ᾧ δὲ περὶ τοῦ πατριάρχου, ὃν εὑρίσκομεν κατὰ τὴν συνέχειαν τῆς περιγραφῆς ἀναμένοντα εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου ἄφιξιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐγκαίρως ἐδηλώθη ὅτι ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἀναγορεύσεως[5], περὶ τῆς συγκλήτου τὸ πρῶτον γίνεται λόγος, ὅτε αὕτη εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου μέλλει νὰ ὑποδεχθῇ τὸν αὐτοκράτορα[6]. Καὶ ἐν ᾧ προηγουμένως, λόγου γινομένου περὶ τῆς συνοδίας τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν χαρακτηρίζονται ὡς *ἄρχοντες*[7], μετὰ τὴν προσέλευσιν τῆς συγκλήτου εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου, γίνεται ῥητὴ διάκρισις τῶν ἀρχόντων ἀπὸ τῶν συγκλητικῶν[8]. Ὁ ὅρος *ἄρχοντες* εἶναι γενικώτερος καὶ δύναται νὰ δηλοῖ εἴτε στρατιωτικοὺς εἴτε πολιτικοὺς ἀξιωματούχους εἴτε καὶ ἀμφοτέρους[9]. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν νοοῦνται ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ στρατιωτικοὶ ἡγέται, ἀφ' ἑτέρου δέ τινες τῶν ἀλλαχοῦ μνημονευομένων ὡς *ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων*. Εἰς τὰ σχεδὸν σύγχρονα πρὸς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λέοντος Α' (457) πρακτικὰ τῆς συνόδου Χαλκηδόνος (ἔτ. 451), ὡς καὶ τὸ ἑπόμενον περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἀναστασίου Α' κεφάλαιον τῆς Βασ. Τάξεως ἀναγράφονται παραλλήλως *οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες καὶ ἡ ἱερὰ σύγκλητος*[10]. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ συμβὰν εἰς τὴν σύνοδον τῆς

---

[1]) F. Dölger ἐν B. Z. τ. 38 (1938) σ. 240.

[2]) O. Treitinger ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 194 ἑπ.

[3]) Ensslin, Kaiserkrönung σ. 22-23.

[4]) Βασ. Ταξ. 410 8-10.

[5]) Βασ. Ταξ. 413 2-3: *ὁ γὰρ ἐπίσκοπος καὶ ὁ κλῆρος αὐτοῦ προέλαβεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν.*

[6]) Βασ. Ταξ. 414 13 ἑπ.

[7]) Βασ. Ταξ. 413 19, 414 13.

[8]) Βασ. Ταξ. 414 19-20: *δηριγεύεται ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἀρχόντων·* 416 1-2: *οἱ δὲ συγκλητικοὶ καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες.*

[9]) Βλ. Αικ. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ σύγκλητος σ. 33.

[10]) ACO τ. II 1. 1 (1933) σ. 55, 66, 67, 69, 70 κλπ., τ. II 1. 2 (1933) σ. 204, 265, 280, 334

Χαλκηδόνος, ἔνθα μόνον *οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες* παρέστησαν εἰς πάσας τὰς συνεδρίας τῆς συνόδου, ἐν ᾧ ἡ σύγκλητος μετέσχε περιωρισμένου ἀριθμοῦ αὐτῶν [1], ἔλαβε χώραν καὶ κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λέοντος Α΄. Ἡ σύγκλητος δὲν παρέστη κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ τελεσθεῖσαν ἀναγόρευσιν, εἰς ἣν ὅμως μετέσχον ὡρισμένοι *τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων* — ἐν οἷς πατρίκιοι, οἱ δύο ἔπαρχοι, ὁ μάγιστρος, ὁ πραιπόσιτος, ὁ κόμης τῶν πριβάτων [2] — ἀλλὰ προσῆλθεν ἐν σώματι μόνον κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Λέοντος Α΄ εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου. Κατόπιν τούτου μοῦ φαίνεται εὐεξήγητος ἡ προσφορὰ τοῦ μοδιόλου ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως ἀφ᾽ ἑνός, ὡς ἐκπροσώπου τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων καὶ τοῦ πρώτου τῶν συγκλητικῶν ἀφ᾽ ἑτέρου, ἐκ μέρους τῆς συγκλήτου. Τὸ γεγονὸς λοιπὸν ὅτι ὁ Λέων Α΄ εἰς τὴν προκήρυξίν του εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν μόνον πρὸς τὸν στρατὸν ἀπευθύνεται (*ὁ Θεὸς ὁ παντοδύναμος* [3] *καὶ ἡ κρίσις ἡ ὑμετέρα, ἰσχυρότατοι συστρατιῶται, αὐτοκράτορά με τῶν τῶν Ῥωμαίων δημοσίων πραγμάτων εὐτυχῶς ἐξελέξατο* [4]) καὶ δὲν μνημονεύει ἄλλου παράγοντος [5], ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι κατ᾽ ἐκείνην ἔτι τὴν ἐποχὴν ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀναγόρευσις τελειοῦται ἀποκλειστικῶς διὰ τοῦ στρατοῦ. Ἐκ τοῦ χώρου ἄλλως τε τῆς τελετῆς, ὡς καὶ ἐκ τῆς ὅλης περιγραφῆς (ὕψωσις λαβάρων καὶ σίγνων ἤτοι στρατιωτικῶν ἐμβλημάτων, στέψις διὰ μανιακίου, ἐμφάνισις τοῦ Λέοντος κρατοῦντος ἀσπίδα καὶ δόρυ, προσκύνησις ὑπὸ τῶν ἀρχόντων) καθίσταται ἔκδηλος ὁ ἔντονος στρατιωτικὸς χαρακτὴρ τῆς τελετῆς.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων νομίζω ὅτι ἡ ἄποψις, καθ᾽ ἣν αὐτοκράτωρ ἀναδείκνυταί τις — ἐν συναρτήσει βεβαίως πρὸς τὴν στέψιν διὰ μανιακίου, ἀνύψωσιν ἐπ᾽ ἀσπίδος, περιβολὴν πορφύρας καὶ διαδήματος — διὰ τῶν ἐπευφημιῶν στρατοῦ, συγκλήτου καὶ λαοῦ πρέπει νὰ τροποποιηθῇ διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν τελευταίων τούτων παραγόντων καὶ νὰ ἰσχύσῃ μόνον διὰ τὸν στρατόν [6], μέχρι τοὐλάχιστον καὶ τῆς ἀνόδου τοῦ Λέοντος Α΄. Τὸ κείμενον τῆς Βασ. Τάξεως 410_{12} - 411_{5} : *ἤρξαντο πάντες κράζειν οὕτως· «εἰσάκουσον, ὁ Θεός, σὲ παρακαλοῦμεν. ἐπάκουσον, ὁ Θεός· Λέοντι ζωή. εἰσ-*

κλπ. Βλ. καὶ κατωτέρω σ.

[1]) Βλ. ΑΙΚ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ σύγκλητος σ. 108 - 109.

[2]) Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν χωρίων τῆς Βασ. Τάξεως $412_{18\text{-}21}$, 413_{18}, ἔνθα οἱ φέροντες τὰ ὡς ἄνω ἀξιώματα ἀναγράφονται ὡς ἀκολουθοῦντες τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ μουτατώριον καὶ εἶτα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν — ἐκκλησίαν κειμένην εἰς τὸ Ἕβδομον — εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν. Ὅτι οἱ φέροντες τὰ ἀξιώματα ταῦτα καταλέγονται μεταξὺ τῶν *ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων* γνωρίζομεν ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Δ΄ οἰκουμενικῆς συνόδου. ACO τ. II 1. 1 (1933) σ. 55, τ. II 1. 2 (1933) σ. 265, 280, 334.

[3]) Διὰ τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸ θεῖον βλ. W. ENSSLIN, Gottkaiser σ. 87 ἑπ.

[4]) Βασ. Ταξ. 411_{23} - 412_{1}. Εἶναι ἄξιον προσοχῆς πόσον ἡ προσφώνησις τοῦ Λέοντος Α΄ ὑπενθυμίζει τὸν εἰς τὴν ἀνάλογον περίπτωσιν ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Α΄ λόγον. Amm. Marcell. XXVI 2. 7 (βλ. ἀνωτ. σ. 21).

[5]) Ἄλλως ENSSLIN, Kaiserkrönung σ. 19.

[6]) Ὅθεν εἰς τὴν σύντομον διατύπωσιν τοῦ Πασχ. Χρονικοῦ 592: *καὶ ἐπήρθη Λέων ὁ μέγας βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ ἐξερκέτου* συνοψίζεται ὀρθότατα ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Λέοντος Α΄.

ἄκουσον, ὁ Θεός· Λέων βασιλεύσει. Θεὲ φιλάνθρωπε, Λέοντα βασιλέα τὸ πρᾶγμα τὸ δημόσιον αἰτεῖ· ὁ στρατὸς Λέοντα βασιλέα αἰτεῖ· Λέοντα οἱ νόμοι ἐκδέχονται· Λέοντα τὸ παλάτιον ἐκδέχεται· αὗται εὐχαὶ τοῦ παλατίου· αὗται ἐντεύξεις τοῦ στρατοπέδου· αὗται εὐχαὶ τῆς συγκλήτου· αὗται εὐχαὶ τοῦ λαοῦ· Λέοντα ὁ κόσμος ἀναμένει. Λέοντα ὁ στρατὸς ἐκδέχεται· τὸ κοινὸν καλόν, Λέων, ἐλθέτω· τὸ κοινὸν ἀγαθόν, Λέων, βασιλεύσει· εἰσάκουσον, ὁ Θεός, σὲ παρακαλοῦμεν»· καὶ παραχρῆμα Λέων, κόμης ὢν καὶ τριβοῦνος τῶν ματτιαρίων, ἠνέχθη, καὶ ἀνελθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ τριβουνάλιον.., ἐφ᾽ οὗ στηρίζεται ὁ O. Treitinger [1], δὲν δικαιολογεῖ, νομίζω, τὴν ἄποψίν του αὐτήν· διότι αἱ ἐν αὐτῷ ἀναγραφόμεναι πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Λέοντος εἰς τὴν ἐξέδραν ἀναφωνήσεις, ὡς ἔχει ἡ διατύπωσις τοῦ χωρίου, φέρονται λεγόμεναι ὑπὸ τῶν συγκεντρωθέντων ἐκπροσώπων τοῦ στρατοῦ (ὡς ἡρμήνευσα ἀνωτ. τὸ χωρίον $410_{8\text{-}10}$), ἀποτελοῦν δὲ ἐπίκλησιν πρὸς τὸ Θεῖον καὶ δὲν βλέπω ἐπὶ τῇ βάσει ποίου κριτηρίου εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπομονωθοῦν οἱ στίχοι $410_{18\text{-}19}$, ὡς πράττει ὁ Treitinger καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα «durch die Akklamation von Heer (στρατόπεδον Βασ. Ταξ. 410_{18}) Senat (σύγκλητος 410_{19}) und Volk (λαὸς 410_{19}) und die unmittelbar folgende Krönung mittels torques rechtsgültig römischer Kaiser geworden ist» [2], ἐφ᾽ ὅσον τὴν αὐτὴν στιγμὴν καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀλληλουχίαν ὑπὸ τῶν αὐτῶν προσώπων φέρονται ἔχοντες κοινὴν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λέοντος Α′ οὐ μόνον ὁ στρατός, ἡ σύγκλητος καὶ ὁ λαός, ἀλλὰ καὶ τὸ παλάτιον, ἔτι δὲ ἀφῃρημένως οἱ *νόμοι* καὶ τὸ *δημόσιον*. Ἡ παρανόησις δηλ. εἶναι διττή: ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν δὲν ἀνεγνωρίσθη ὅτι αἱ ἀνωτέρω ἀναφωνήσεις λέγονται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ μόνον, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἐν ᾧ αἱ ὑπὸ τούτου λεχθεῖσαι ἀναφωνήσεις ἔχουν ὡς περιεχόμενον τὴν ὑποτιθεμένην πεποίθησιν ὅτι ἐπιθυμία κοινὴ τοῦ παλατίου, τῆς συγκλήτου, τοῦ στρατοῦ, τοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ ἐν γένει τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας καθ᾽ ὅλου (*τὸ πρᾶγμα τὸ δημόσιον* = res publica) εἶναι, ὅπως ὁ θρόνος περιέλθῃ εἰς τὸν Λέοντα, αὐθαιρέτως ἀπεσπάσθησαν αἱ ἔννοιαι σύγκλητος, στρατὸς καὶ λαὸς καὶ ἡρμηνεύθησαν ὡς ἀναφωνήσεις τῶν τριῶν τούτων παραγόντων, ἀπονέμουσαι τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα καὶ δὴ εἰς στιγμήν, καθ᾽ ἣν ὁ Λέων δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐμφανισθῇ εἰς τὴν ἐξέδραν ἐνώπιον τῶν συγκεντρωθέντων διὰ τὴν ἀναγόρευσιν.

Ἡ φράσις, ἥτις ἐκφράζει πράγματι τὴν ἀπονομὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος εἶναι ἡ μετὰ τὴν διὰ μανιακίου στέψιν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων ἐκφωνουμένη: *Λέων αὔγουστε, σὺ νικᾷς, σὺ εὐσεβής, σὺ σεβαστός· ὁ Θεός σε ἔδωκεν, ὁ Θεός σε φυλάξει· τὸν Χριστὸν σεβόμενος ἀεὶ νικᾷς· πολλοὺς χρόνους Λέων βασιλεύσει· χριστιανὸν βασίλειον ὁ Θεὸς περιφρουρήσει* [3]. Ἡ στιγμὴ αὕτη, καθ᾽ ἣν ἀναγορεύεται σεβαστὸς (augustus), ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς ἀναρρήσεως νέου ἡγεμόνος, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ διὰ τοὺς ἀμέσως ἑπομένους αὐτοκράτορας.

---

[1]) O. Treitinger ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 194 - 202.

[2]) Αὐτόθι σ. 196.

[3]) Βασ. Ταξ. $411_{9\text{-}13}$· πρβλ. αὐτόθι καὶ $411_{18\text{-}21}$.

Τὸ χωρίον τοῦ Μαλάλα σ. 369: *μετὰ τὴν βασιλείαν Μαρκιανοῦ ἐστέφθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου ὁ θειότατος Λέων*, ταυτόσημον πρὸς τὰ πλεῖστα τοῦ αὐτοῦ χρονογράφου, ἐν οἷς μνημονεύεται ἀνακήρυξις νέου αὐτοκράτορος, δὲν θὰ μὲ ἀπησχόλει ἰδιαιτέρως, ἐὰν δὲν εἶχε δώσει ἀφορμὴν εἰς τὸν Treitinger νὰ διατυπώσῃ τὴν σκέψιν, μήπως ὁ Μαλάλας τὴν τοποθέτησιν τοῦ στέμματος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου — περὶ ἧς πληροφορεῖ ἡ Βασ. Τάξις — «εἴτε δὲν ἐθεώρησε γενικῶς ὡς στέψιν, εἴτε εἰς τὸν στέφοντα πατριάρχην εἶδεν ἁπλῶς τὸν ἐκπρόσωπον τῆς συγκλήτου, τῆς ὁποίας ὁ πατριάρχης ἀπετέλει ἐπίλεκτον μέλος» [1]. Ὡς ἐδέχθην ὅμως ἀλλαχοῦ [2], ὁ πατριάρχης δὲν ἦτο μέλος τῆς συγκλήτου καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν ἐκπροσωπῇ. Δεδομένου ὅτι δὲν ἔχει γίνει εἰσέτι κτῆμα τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως ἡ ἀρχὴ τῆς κληρονομικῆς μοναρχίας, ἐπικρατεῖ δὲ ἡ τῆς ἐκλογῆς, τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον εἰς ἑκάστην αὐτοκρατορικὴν μεταβολὴν εἶναι, ὡς φυσικόν, ἡ ἐπιλογὴ τοῦ ὑποψηφίου· ἀφ᾽ οὗ δὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε΄ αἰῶνος ἀνῆκεν εἰς τὴν σύγκλητον, δὲν εἶναι περίεργον, ἐὰν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Μαλάλα κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν ὁ κεκτημένος τὸ δικαίωμα τοῦτο παράγων· τὴν ἀντίληψίν του δ᾽ αὐτὴν ἐξωτερικεύει ὁ χρονογράφος μνημονεύων ὡς μόνον παράγοντα αὐτοκρατορικῆς ἀναρρήσεως τὴν σύγκλητον.

Τὸ ἐν τῇ Βασ. Τάξει Ι 94 περιληφθὲν σύντομον πρωτόκολλον τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ ***Λέοντος Β΄***, ἐγγόνου τοῦ Λέοντος Α΄, ἄρχεται διὰ τῆς φράσεως: *Ἀναγκαῖον οὖν ἐνομίσαμεν εἰπεῖν ὅπως καὶ βασιλεὺς ὑπὸ βασιλέως γίνεται* [3], ἐξ ἧς συνάγεται ὅτι θὰ ὑπῆρχε διάκρισις μεταξὺ ἀναγορεύσεως, τελουμένης ὑπὸ τοῦ ἤδη βασιλεύοντος καὶ τῆς λαμβανούσης χώραν χηρεύοντος τοῦ θρόνου. Ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Λέοντος Β΄ ἐπραγματοποιήθη τὴν 17 Νοεμβρίου 473 εἰς τὸν Ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα συνεκεντρώθησαν *ὁ δῆμος… καὶ οἱ στρατιῶται πάντες μετὰ τῶν σίγνων ἐν τῷ στάματι καὶ ἔκραζον ὁ μὲν δῆμος Ἑλληνιστί, προτρέποντες τὸν βασιλέα ἀνελθεῖν, οἱ δὲ στρατιῶται Ρωμαϊστί* [4]. Πράγματι ὁ Λέων Α΄, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς συγκλήτου τὸ πρῶτον νῦν προσερχομένης, ἀνῆλθεν εἰς τὸ Κάθισμα, ἐν ᾧ ὁ μικρὸς Λέων, καῖσαρ τότε ὤν, εὑρίσκετο ὁμοῦ μετὰ τοῦ πατριάρχου Ἀκακίου εἰς παρακείμενον τρίκλινον. Ὁ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ στρατὸς καὶ δῆμοι μετὰ τὰς συνήθεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπευφημίας ἐπιμόνως παρεκάλουν αὐτὸν *στέψαι τὸν βασιλέα*· τότε ἀπέστειλεν ὁ Λέων Α΄ τὸν μάγιστρον καί τινας πατρικίους, ἵνα ὁδηγήσουν τὸν καίσαρα εἰς τὸν χῶρον τῆς τελετῆς [5]. Οὗτοι *ἐξελθόντες ἤγαγον τὸν καίσαρα καὶ ἔστησαν εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ βασιλέως καὶ τὸν ἐπί-*

---

[1]) O. Treitinger ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 197.

[2]) Αικ. Χριστοφιλοπουλου, Ἡ σύγκλητος σ. 57.

[3]) Βασ. Ταξ. 431 $_{3-4}$.

[4]) Βασ. Ταξ. 431 $_{10-14}$. Ἀναφέρεται ὡσαύτως ὅτι προσῆλθον εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ οἱ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημοῦντες πολυάριθμοι πρεσβευταὶ ξένων κρατῶν, οἱ ὁποῖοι βεβαίως οὐδεμίαν ἀνάμιξιν εἶχον εἰς τὴν τελετήν, ἀλλ᾽ ἐκλήθησαν ἵνα παρακολουθήσουν τὸ λαμπρὸν καὶ ἐντυπωσιακὸν θέαμα.

[5]) Βασ. Ταξ. 431 $_{14}$ – 432 $_{5}$.

σκοπον σὺν αὐτῷ, καὶ ἔστη εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ βασιλέως ὁ ἐπίσκοπος. Ἀφ' οὗ ὁ πατριάρχης *ἐποίησεν εὐχὴν* καὶ ὅλοι ἀνεφώνησαν *ἀμήν*, ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβεν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πραιποσίτου *στέφανον*, ὃν ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ καίσαρος, ἐνῷ ἠκούετο τρὶς *εὐτυχῶς*[1]. Εὐθὺς ἀμέσως ὁ πατριάρχης ἀπεχώρησεν, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Α' ἐκάθισεν, οἱ δὲ παριστάμενοι ἀνεφώνησαν τὸν μικρὸν Λέοντα *αὔγουστον*[2]. Ἀκολούθως ἡ σύγκλητος μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως προσέφερον τὸν χρυσοῦν μοδίολον εἰς τὸν νέον αὔγουστον καὶ τέλος ἀνεκοινώθη τὸ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναγορεύσεως εἰς τοὺς στρατιώτας δοθησόμενον χρηματικὸν δῶρον[3].

Ἐκ τῆς περιγραφῆς φαίνεται νὰ τίθηται τὸ κέντρον τοῦ βάρους εἰς τὴν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος στέψιν τοῦ μικροῦ Λέοντος, ἐλλείπει δὲ οἱαδήποτε μνεία τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀναγορεύσεως (στέψις διὰ μανιακίου, ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος[4]), καίτοι γνωρίζομεν ὅτι αἱ πράξεις αὗται ἐπανελήφθησαν κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τῶν ἑπομένων αὐτοκρατόρων. Ἐρωτᾶται λοιπόν, δὲν ἔλαβον χώραν αὗται κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λέοντος Β' — ἐξηγουμένης ἐντεῦθεν τῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου ὑποδηλουμένης διαφορᾶς μεταξὺ ἀναγορεύσεως ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος καὶ κενοῦ ὄντος τοῦ θρόνου — ἢ ἁπλῶς παρέλιπε τὴν ἀναγραφήν των ὁ συμπιλητὴς τῶν πρωτοκόλλων; Ὑπὲρ τῆς πρώτης ἐκδοχῆς συνηγορεῖ ἡ ἀφήγησις τῆς Βασ. Τάξεως[5]· διότι εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὸν χῶρον τῆς τελετῆς ὁ μικρὸς καῖσαρ ὡδηγήθη ὁμοῦ μετὰ τοῦ πατριάρχου εὐθὺς πρὸ τῆς στέψεως, ἡ διεξαγωγὴ τῆς ὁποίας περιγράφεται ἀρκετὰ λεπτομερῶς, δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ ἔλαβον χώραν οὔτε κατ' αὐτὴν οὔτε πρὸ αὐτῆς αἱ μὲ τὸν στρατιωτικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀναγορεύσεως σχετιζόμεναι, ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι, πράξεις. Η περισσότερον χαλαρὰ καὶ ἐν ταῖς κυρίαις μόνον γραμμαῖς τῶν μετὰ τὴν στέψιν ἀφήγησις δὲν θὰ ἀπέκλειε τὴν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοποθέτησιν τῶν ἀνωτέρω τελετουργικῶν τύπων (στέψεως διὰ μανιακίου, ἀνυψώσεως ἐπ' ἀσπίδος), ἐὰν δὲν ἦτο γνωστόν, ἐκ τῶν λοιπῶν λεπτομερῶν πρωτοκόλλων, τῶν εἰς τὰς ἀμέσως προηγουμένας καὶ ἑπομένας αὐτοκρατορικὰς ἀναγορεύσεις ἀναφερομένων, ὅτι οἱ ὡς ἄνω τύποι προηγοῦνται τῆς διὰ τοῦ διαδήματος περιβολῆς. Ἂς σημειωθῇ τέλος ὅτι αἱ λοιπαὶ ἱστοριογραφικαὶ πηγαὶ οὐ μόνον φέρουν τὸν Λέοντα Α' ὡς πρωτουργὸν τῆς ἀναγορεύσεως, ἀλλὰ κατὰ κύριον λόγον χρησιμοποιοῦν πρὸς δήλωσιν τοῦ γεγονότος τὸ ῥῆμα *στέφω*, τιθεμένου οὕτω τοῦ κέντρου τοῦ βάρους εἰς τὴν περιβολὴν τοῦ διαδήματος, οὐδαμῶς μνημονεύουσαι τῆς συγκλήτου ἢ τοῦ στρατοῦ[6].

---

[1]) Βασ. Ταξ. 432 5-11.

[2]) Βασ. Ταξ. 432 11-13.

[3]) Βασ. Ταξ. 432 13-18. Διὰ τὸν μοδίολον βλ. ἀνωτέρω σ. 30-31.

[4]) Παρελείφθη ὡσαύτως ἡ ἀναγραφὴ τῆς περιβολῆς διὰ τῆς πορφύρας.

[5]) Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἀντιλαμβάνεται τὸ κεφάλαιον καὶ ὁ ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 286.

[6]) Βίος Δανιὴλ τοῦ Στυλίτου († περὶ τὸ 494) ἐν Analecta Bollandiana τ. 32 (1913) σ. 185 κεφ. 66, Μαλ. 375, Θεοφ. 119, Σκυλ.-Κεδρ. I 614, Ζωναρᾶς III 126· βλ. πρὸς τούτοις Εὐάγριον 67, Θεοφ. 120, Σκυλ.-Κεδρ. I 615.

Ἀβιάστως συνάγονται τὰ ἀκόλουθα ἐκ τοῦ κειμένου τῆς Βασ. Τάξεως συμπεράσματα. Ἡ συμβολὴ τοῦ πατριάρχου περιορίζεται εἰς μόνην τὴν ἀνάγνωσιν εὐχῆς πρὸ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ *στεφάνου*, ἣν τελεῖ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ. Ρητῶς ἀναγράφεται ὅτι τοὐλάχιστον αἱ πρὸ τῆς ἀναγορεύσεως ἀναφωνήσεις λέγονται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν δήμων, τὸ πρῶτον νῦν σαφῶς μνημονευομένης τῆς συμπράξεως τῶν τελευταίων τούτων κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοκράτορος. Αἱ ἀκολουθοῦσαι τὴν ἐπίθεσιν τοῦ διαδήματος ἀναφωνήσεις *εὐτυχῶς* καὶ *αὔγουστε* φέρονται λεγόμεναι ὑπὸ *πάντων*, νοοῦνται ὅμως πάλιν οἱ δῆμοι καὶ ὁ στρατός, νομίζω. Ἡ σύγκλητος, ὡς φαίνεται, δὲν ἔχει οὐσιαστικὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν τελετήν· ἀρχικῶς μὲν ἐμφανίζεται συνοδεύουσα τὸν αὐτοκράτορα, ἀνερχόμενον εἰς τὸ Κάθισμα ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, μετὰ δὲ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ νέου αὐγούστου προσφέρει αὐτῷ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως τὸν χρυσοῦν μοδίολον.

Ἐπί τινας ἑβδομάδας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Α′ (18 Ἰανουαρίου 474) ἐβασίλευσε μόνος ὁ ἑξαετὴς τότε Λέων Β′ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ σύζυγος τοῦ Λέοντος Α′ Βερίνα καὶ ἡ θυγάτηρ των Ἀριάδνη, μήτηρ τοῦ μικροῦ αὐτοκράτορος, προητοίμασαν καταλλήλως τὸ ἔδαφος, ὥστε τὴν 9 Φεβρουαρίου 484 νὰ ἀναγορευθῇ αὐτοκράτωρ ὁ σύζυγος τῆς τελευταίας **Ζήνων.**

Στερούμενοι αὐθεντικῶν πρωτοκόλλων καὶ στηριζόμενοι εἰς μόνας τῶν ἱστοριογράφων τὰς πληροφορίας, ἀποκομίζομεν τὴν ἑξῆς εἰκόνα. Τῆς ἀναγορεύσεως προηγήθη ἐξασφάλισις τῆς συγκαταθέσεως τῆς συγκλήτου, καθ' ἃ μαρτυρεῖται ὑπὸ δύο ἀξιοπίστων καὶ παλαιῶν σχετικῶς κειμένων [1], ἠκολούθησε δ' ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ τελετή, καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις ὁμοία πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Λέοντος Β′ λαβοῦσαν χώραν· διότι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν φαίνεται τὸ κέντρον τοῦ βάρους νὰ ἔχῃ μετατοπισθῆ εἰς τὴν στέψιν, ἀφ' οὗ ὅλαι αἱ πηγαὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ζήνωνος μόνον διὰ τῆς ἐν τῷ Καθίσματι στέψεως δηλοῦσι. Καὶ ἐνταῦθα τὸ διάδημα ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀναγορευομένου ὁ ὑπάρχων αὐτοκράτωρ [2]. Ἡ διατύπωσις τοῦ Θεοφάνους 120: *ἔστεψε Ζήνωνα τὸν ἴδιον πατέρα ἐν τῷ καθίσματι τοῦ ἱπποδρομίου Βερίνης καὶ Ἀρεάδνης συναραμένων αὐτῷ* (sc. τῷ Λεόντι Β′) [3] εἶναι τοιαύτη, ὥστε δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς δη-

---

[1]) Κάνδιδος ἐν Fragm. Histor. Graec. τ. IV σ. 135: *ὁ παῖς Λέων Ζήνωνα τὸν πατέρα, συναινέσει τῆς βουλῆς βασιλέα ἔστεψε,* Βίος Δανιὴλ Στυλίτου ἔνθ' ἀνωτ. σ. 185 κεφ. 67: *καταλιπὼν διάδοχον τῆς βασιλείας τὸν ἴδιον ἔγγονα Λέοντα, υἱὸν δὲ τοῦ πατρικίου Ζήνωνος. Καὶ ἐγένετο συμβούλιον ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἕνεκεν τοῦ νήπιον ὑπάρχειν τὸν βασιλέα καὶ μὴ δύνασθαι ὑπογραφὰς ποιεῖν· καὶ ἐδικαίωσαν τὸν τούτου πατέρα Ζήνωνα λαβεῖν τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας. Καὶ οὕτως ἐβασίλευσεν στεφθείς.*

[2]) Πασχ. Χρον. 599 = Μαλ. 376, Ζωναρᾶς III 128. Βλ. καὶ τὰς ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει παραπομπάς. Τὸ χωρίον τοῦ Εὐαγρίου σ. 67 δὲν εἶναι πολὺ σαφές· ὅλως γενικὴ καὶ ἀόριστος εἶναι καὶ ἡ τοῦ Θεοδώρου ἀναγνώστου ἐν P.G. τ. 86,1 στ. 180 μαρτυρία.

[3]) Οὕτω καὶ Σκυλ. - Κεδρ. I 615. Ἡ πληροφορία τοῦ Λέοντος γραμμ. 116$_7$ *ἐστέφθη δὲ* (sc. ὁ Ζήνων) *ὑπὸ Ἀκακίου πατριάρχου ἐν τῷ καθίσματι,* ὀλίγους στίχους μετὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ αὐτοῦ

λοῦσα τὴν ἐπικουρίαν τῆς Ἀριάδνης καὶ τῆς Βερίνης εἰς τὸν μικρὸν τὴν στιγμήν, καθ' ἣν οὗτος ἐπέθηκε τὸ διάδημα ἐπὶ τοῦ πατρός του. Οὕτως ἡ εἰς αὐτοκράτορα ἀνακήρυξις τοῦ Ζήνωνος φαίνεται συνδυάζουσα νομικὰς προϋποθέσεις, οἷαι ἀπαιτοῦνται, ὅταν ὁ θρόνος εἶναι κενὸς — ἀφ' οὗ τόσον ἐκεῖ, ὅσον καὶ ἐδῶ προηγεῖται τῆς ἀναγορεύσεως ἡ ἔγκρισις τῆς συγκλήτου — πρὸς στοιχεῖα, ἀποτελοῦντα τὴν βάσιν τῶν ὑπὸ ἤδη ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος τελουμένων ἀναγορεύσεων, ἀφ' οὗ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ κέντρον τοῦ βάρους πίπτει ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν στέψιν.

Ἀρχομένου τοῦ 475 ὁ Ζήνων ἀνετράπη καὶ κατέφυγε μετὰ τῆς συζύγου του εἰς Ἰσαυρίαν, ὁπόθεν ἐπέτυχε λήγοντος τοῦ Αὐγούστου 476 νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν. Εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα συνέβαλεν ἡ σύγκλητος, ἥτις ἔπεισε τελικῶς τοὺς ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ καταλαβόντος τὸν θρόνον Βασιλίσκου σταλέντας ἐναντίον τοῦ Ζήνωνος στρατηγοὺς Ἴλλον καὶ Τροκοῦνδον νὰ παύσουν τὰς κατ' αὐτοῦ ἐχθροπραξίας [1]. Ὁ Ζήνων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα *ἐδέχθη ἀπὸ τῶν στρατευμάτων καὶ τῆς συγκλήτου* κατὰ τὸ Πασχ. Χρονικόν [2]. Ὁ Βασιλίσκος, πληροφορηθεὶς τὰ γεγονότα, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ *τὸν βασιλικὸν ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ ἀπέθετο στέφανον* [3]. Ὁ G. Manojlović στηριζόμενος εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Μαλάλα, ἀναγράφοντος παραλλήλως πρὸς τὴν πρώτην εἴδησιν, καθ' ἣν ὁ Ζήνων ἐπανελθὼν λήγοντος τοῦ Αὐγούστου 476 εἰς Κωνσταντινούπολιν *ἐδέχθη ἀπὸ τῶν στρατευμάτων καὶ τῆς συγκλήτου* [4], ὅτι *ἐδέχθη ἀπὸ πάσης τῆς πόλεως* [5] (φράσιν, ἣν ὁ Manojlović ἑρμηνεύει ὡς περιλαμβάνουσαν τὰ μέλη τῶν δήμων) κατὰ τὸ εὐθὺς ἀμέσως τελεσθὲν ἱπποδρόμιον [6], θεωρεῖ τελειωθεῖσαν τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ζήνωνος ἐκ νέου μόνον μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην [7]. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι διατηρῶ ἐπιφυλάξεις διὰ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ *πάσης τῆς πόλεως* εἰς μόνα τὰ μέλη τῶν δήμων, νομίζω ὅτι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἡ ἐνέργεια τῶν συμβαλόντων εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ζήνωνος πρέπει νὰ θεωρηθῇ

χρονογράφου 116 $_{8}$ *Λέων ὁ μικρός ... στέψας τὸν ἴδιον πατέρα Ζήνωνα,* εἶναι προφανῶς ἀνακριβής. Ἀσφαλῶς ἡ συμβολὴ τοῦ πατριάρχου καὶ εἰς τὴν στέψιν τοῦ Ζήνωνος θὰ συνίστατο μόνον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς εὐχῆς, ὡς ἐγένετο καὶ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν στέψιν τοῦ Λέοντος Β'.

[1]) Θεοφ. 124: *καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς βαρυνομένης τῇ ἀρχῇ Βασιλίσκου ... καὶ γραφούσης πρὸς αὐτούς·* πρβλ. Σκυλ. - Κεδρ. I 616, Λέοντα γραμμ. 116.

[2]) Πασχ. Χρον. 601 = Μαλ. 379. Εἰς τὸ χωρίον τοῦ Θεοφάνους 124: *ἐδέχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συγκλήτου* οὐδὲν ἄλλο νοεῖται διὰ τοῦ *λαός,* εἰ μὴ ὁ στρατός· βλ. τὰς προμνησθείσας μαρτυρίας Πασχ. Χρονικοῦ καὶ Μαλάλα, ἀλλὰ καὶ ἕτερα χωρία τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ· οὕτω Θεοφ. 492: *καὶ διελέχθη* (ὁ Σταυράκιος) *τῷ περισωθέντι λαῷ* (μετὰ τὴν ἐν Μαρκέλλαις μάχην), Θεοφ. 466: *οἱ τῶν λοιπῶν θεμάτων λαοὶ τοὺς στρατηγοὺς αὐτῶν διώξαντες.* Πρβλ. ὡσαύτως καὶ εἰς ἄλλα κείμενα Βασ. Ταξ. 651 $_{15}$, Λέοντα γραμμ. 197 κλπ.

[3]) Θεόδωρος ἀναγν. ἐν P.G. τ. 86,1 στ. 181, Θεοφ. 124.

[4]) Μαλ. 379. Ἡ αὐτὴ εἴδησις ἀπαντᾷ σχεδὸν ἐπὶ λέξει καὶ εἰς τὸ Πασχ. Χρον. 601.

[5]) Μαλ. 380.

[6]) Τούτου διαρκοῦντος, ἀπεσταλμένοι τοῦ Ζήνωνος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἀφῄρεσαν τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ἀπὸ τὸν ἀντίπαλόν του. Μαλ. 380.

[7]) G. Manojlović σ. 693.

ὡς ἀπόρροια πολιτικῆς μᾶλλον δραστηριότητος παρὰ νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὰ πλαίσια τῆς πολιτειακῆς λειτουργίας τῶν ὡς ἄνω παραγόντων.

Τῆς πολιτικῆς ὑποστηρίξεως μερίδος τῆς συγκλήτου δὲν ἐστερεῖτο οὔτε ὁ ἀδελφὸς τῆς Βερίνης **Βασιλίσκος,** ὅστις τὴν 9 Ἰανουαρίου 475 κατώρθωσε νὰ ἀνατρέψῃ τὸν Ζήνωνα. Τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Βασιλίσκου τὸ Πασχ. Χρονικὸν καὶ ὁ Μαλάλας παρουσιάζουν ὡς στέψιν αὐτοῦ, τελεσθεῖσαν ὑπὸ τῆς Βερίνης [1], ἀνακριβῶς ὅμως, διότι γνωρίζομεν ὅτι αὕτη εἶχε μὲν μετὰ τοῦ Βασιλίσκου καὶ ἄλλων συνομόσει πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ Ζήνωνος, ἀλλ' ἐσκόπει ὅπως φέρῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν εὐνοούμενόν της magister officiorum, Πατρίκιον. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Βασιλίσκος *ἐν τῷ κάμπῳ ἀνηγορεύθη βασιλεύς,* ὡς στερεοτύπως ἀναγράφεται ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἀναγνώστου, Θεοφάνους, Σκυλίτση, Ζωναρᾶ [2]. Εἶναι τυχαία ἡ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω ἱστοριογράφων χρῆσις τοῦ ῥήματος *ἀναγορεύω* ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν χῶρον τῆς τελετῆς (κάμπος, Ἕβδομον) καὶ τὴν χηρείαν τοῦ θρόνου, δεδομένου ὅτι ὁ νόμιμος αὐτοκράτωρ εἶχεν ἐκδιωχθῇ; Σημειωτέον ὅτι ὁ Βασιλίσκος ἔσπευσε νὰ ἀνακηρύξῃ τὸν υἱόν του Μᾶρκον καίσαρα, μετ' ὀλίγον δὲ *ἔστεψεν τοῦτον εἰς βασιλέα* [3].

Βασιλεύοντος τοῦ Ζήνωνος ἔλαβε χώραν τὴν 19 Ἰουλίου 484 ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἀναγόρευσις ἑτέρου ἀνταπαιτητοῦ, τοῦ πατρικίου **Λεοντίου.** Τὰ κείμενα ἐκθέτουν διὰ βραχέων τὸ γεγονός, ἀφήνεται ὅμως σαφῶς νὰ νοηθῇ ὅτι οἱ σχόντες τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνεργείας ταύτης εὑρίσκοντο εἰς μειονεκτικὴν θέσιν ἀπὸ πάσης ἐπόψεως, πολιτικῆς καὶ συνταγματικῆς, στερούμενοι τῆς ὑποστηρίξεως τόσον τῆς συγκλήτου, ὅσον καὶ τοῦ στρατοῦ. Διὰ νὰ προσδώσουν τὴν ἐπίφασιν νομιμότητος, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, κατέφυγον εἰς τὴν ἐξόριστον Βερίναν, ἣν ὡδήγησαν ἐκ τοῦ φρουρίου Παπυρίου εἰς τὴν Ταρσὸν καὶ *ἐποίησεν* (sc. ὁ κατὰ τοῦ Ζήνωνος πρωτοστατῶν Ἴλλος) *αὐτὴν στέψαι ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον βασιλέα Λεόντιον τὸν πατρίκιον* [4]. Εὐθὺς ἐξεδόθη *σάκρα* τῆς Βερίνης πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς, Σύρους καὶ ἐν γένει πρὸς ὅλους τοὺς ἄρχοντας Αἰγύπτου καὶ Λιβύης *εἰς τὸ δέξασθαι τὸν Λεόντιον βασιλέα καὶ μὴ ἀντιστῆναι,* ἧς τὸ κείμενον διέσωσεν ὁ Μαλάλας. Ἐν αὐτῇ τονίζεται ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Λέοντος τὸ *βασίλειον* περιῆλθεν εἰς τὴν Βερίναν, ἡ ὁποία κατόπιν τούτου δικαιοῦται νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν αὐτοκράτορος· τοῦ δικαιώματος τούτου ἐποιήσατο χρῆσιν, ἀναδείξασα τὸν Ζήνωνα, ὅστις ὅμως διέψευσε τὰς προσδοκίας τῶν ὑπηκόων·

---

[1]) Πασχ. Χρον. 600, Μαλ. 378. Οὕτω καὶ Γεωργ. μον. II 618, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως ἐκδ. Preger τ. I σ. 37, τ. II σ. 164. Ἡ ἐν τῷ βίῳ Δανιὴλ Στυλίτου ἔνθ' ἀνωτ. σ. 186 - 187 διατύπωσις εἶναι ἀόριστος· ἡ τοῦ Εὐαγρίου σ. 100: *ὁ Βασιλίσκος τὸν στέφανον τῆς Ρωμαίων ἀρχῆς ἀναδησάμενος* δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Βασιλίσκος περιεβλήθη τὸ διάδημα. Βλ. Ensslin, Kaiserkrönung σ. 11 - 12.

[2]) Θεόδωρος ἀναγν. ἐν P. G. τ. 86,1 στ. 180, Θεοφ. 121, Σκυλ. - Κεδρ. I 615, Ζωναρᾶς III 128.

[3]) Χρον. Πασχ. 600, Μαλ. 378.

[4]) Θεοφ. 128 - 129, Μαλ. 388 - 389· πρβλ. καὶ ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 371, Θεόδωρον ἀναγν. ἐν P.G. τ. 86,1 στ. 185.

ὡς ἐκ τούτου, *ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα βασιλέα ὑμῖν στέψαι εὐσεβῆ καὶ δικαιοσύνῃ κεκοσμημένον* (ὁμιλεῖ πάντοτε ἡ Βερίνα)... *ἐστέψαμεν Λεόντιον τὸν εὐσεβέστατον, ὡς πάντας ὑμᾶς προνοίας ἀξιώσει*...[1]. Ἐν τούτοις, ὁ παρέχων τὴν πληροφορίαν χρονογράφος, ἀπηχῶν προφανῶς καὶ τὸ λαϊκὸν αἴσθημα, θεωρεῖ τὸν Λεόντιον ὡς *ἀντάρτην*[2].

Κατ' εὐτυχῆ συγκυρίαν διεσώθη ἐν τῇ Βασ. Τάξει μακροσκελές, αὐθεντικὸν πρωτόκολλον[3], παρέχον λίαν διαφωτιστικὰς πληροφορίας τόσον περὶ τῆς προηγηθείσης τῆς ἐκλογῆς τοῦ ***Ἀναστασίου Α'*** πολιτικῆς ἀτμοσφαίρας, ὅσον καὶ περὶ τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ. Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν τοῦ θανάτου τοῦ Ζήνωνος συνεκεντρώθησαν εἰς τὸν Ἱππόδρομον ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ στρατιῶται εἰς τὸ στάμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ δῆμοι εἰς τὰς οἰκείας θέσεις ἐν ᾧ *οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοὶ* μετὰ τοῦ πατριάρχου συνήχθησαν εἰς τὴν πρὸ τοῦ μεγάλου τρικλίνου ὑπάρχουσαν στοάν[4]. Τῇ προτροπῇ τῶν τελευταίων, ἐνεφανίσθη ἡ αὐγούστα Ἀριάδνη ἀπὸ τοῦ Καθίσματος πρὸ τῶν συγκεντρωθέντων στρατιωτῶν καὶ δημοτῶν καὶ προέβη εἰς δηλώσεις διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτοκρατορικὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν διευθέτησιν ὡρισμένων σοβαρῶν ζητημάτων, ὡς τὸ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως, ζωηρῶς ἐπευφημηθεῖσα[5]. Εὐθὺς ὡς ἔληξεν ἡ δημοσία αὕτη ἐμφάνισις τῆς αὐτοκρατείρας, ἐπηκολούθησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα — καὶ δὴ πρὸ τοῦ δέλφακος[6] — τὸ προαγγελθὲν διὰ τὴν ἐκλογὴν νέου αὐτοκράτορος συμβούλιον, περὶ τῆς συνθέσεως τοῦ ὁποίου, ὡς καὶ τῆς ἐν αὐτῷ τηρηθείσης διαδικασίας, διεσώθησαν ὡρισμέναι πληροφορίαι.

Εἰς τὸ σχετικὸν χωρίον τῆς Βασ. Τάξεως λέγεται: *οἱ δὲ ἄρχοντες, τεθέντων σκαμνίων πρὸ τοῦ δέλφακος ἐκάθισαν καὶ ἤρξαντο βουλεύεσθαι περὶ τοῦ ὀφείλοντος γενέσθαι*[7], μετ' ὀλίγον δὲ τὰ αὐτὰ πρόσωπα ἀποκαλοῦνται ἡ *σύγκλητος* (422_1). Προηγουμένως ὅμως, ἐπανειλημμένως ἐδηλώθη ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας εἰς τὸν λόγον της ὅτι ἐδόθη διαταγὴ *τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἄρχουσι*[8] *καὶ τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ μετὰ κοινῆς τῶν γενναιοτάτων δοκιμασίας ἄνδρα ἐπιλέξασθαι Χριστιανὸν Ρωμαῖον*... ($419_{8\text{-}10}$), *ἐκελεύσαμεν τοὺς ἐνδοξοτάτους ἄρχοντας καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον, συντρεχούσης καὶ τῆς τῶν γενναιοτάτων ἐξερκίτων ψήφου, προκειμένων καὶ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, παρόντος τοῦ ὁσιωτάτου καὶ ἁγιωτάτου τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως πατριάρχου*... (419_{18}-420_1), *καὶ εὐθέως βουλευό-*

---

1) Μαλάλας ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 371 - 372.

2) Αὐτόθι σ. 372.

3) Βασ. Ταξ. Ι 92 σ. 417_{15} - 425_{21}.

4) Βασ. Ταξ. 417_{17} - 418_3.

5) Βασ. Ταξ. 418_5 - 421_{16}.

6) Συμφώνως πρὸς τὰ τελευταῖα πορίσματα τοῦ R. GUILLAND, Delphax σ. 293 - 306, ὁ δέλφαξ ἦτο εὐρεῖα αὐλή, ταυτιζομένη πρὸς τὸ τριβουνάλιον τῶν ιθ' ἀκουβίτων καὶ ἐκτεινομένη ἔμπροσθεν τοῦ τρικλίνου καὶ τοῦ πορτίκου τῶν ιθ' ἀκουβίτων (εἰδικῶς περὶ τῶν χωρίων τοῦ κεφ. Ι 92 τῆς Βασ. Τάξεως βλ. αὐτόθι σ. 300 - 303).

7) Βασ. Ταξ. $421_{17\text{-}19}$.

8) Βλ. ἀνωτ. σ. 31 διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὅρου.

μενοι μετὰ τῶν ἐνδόξων ἀρχόντων καὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου, συντρεχούσης καὶ τῆς τῶν γενναιοτάτων ἐξερκίτων συναινέσεως, προβαλούμεθα ἄνδρα εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ὀρθόδοξον καὶ ἁγνόν... (421_{10-13}). Τὰ χωρία ταῦτα εἶναι ἰδιαιτέρως σημαντικά, διότι ἀναμφιβόλως ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπιλογὴν τοῦ ὑποψηφίου[1], ἥτις διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν βεβαιοῦται ὅτι ἀνήκει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς συγκλήτου. Ἡ αὐτοκράτειρα εἰς τὸν λόγον της ποιεῖται παραλλήλως μνείαν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' εἰς προφανῶς διάφορον τόνον, διότι περὶ αὐτοῦ χρησιμοποιεῖ τὰς ἐκφράσεις: *μετὰ κοινῆς τῶν γενναιοτάτων δοκιμασίας* (419_{9-10}), *συντρεχούσης καὶ τῆς τῶν γενναιοτάτων ἐξερκίτων ψήφου* (419_{19-20}), *συντρεχούσης καὶ τῆς τῶν γενναιοτάτων ἐξερκίτων συναινέσεως* (421_{11-12}), ἐξ ὧν καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ στρατοῦ ἔχει ὅλως ἐπικουρικὸν χαρακτῆρα, ἐν ᾧ περὶ τῆς συγκλήτου ρητῶς ἐδηλώθη ὅτι ἐπεφορτίσθη μὲ τὴν ἐκλογήν. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τῆς συσκέψεως διὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοκράτορος μετέσχον *οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες καὶ ἡ ἱερὰ σύγκλητος*, παρεκάθησαν δὲ πιθανῶς καὶ ὡρισμένοι ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ ἀξιωματοῦχοι, οἱ ὁποῖοι εἰς ἀριθμὸν θὰ ὑπελείποντο ἀσφαλῶς κατὰ πολὺ τῶν πολιτικῶν ἀξιωματούχων καὶ συγκλητικῶν, ὥστε νὰ δικαιολογῆται ὁ προσδιορισμὸς πάντων τῶν μετασχόντων τῆς συσκέψεως διὰ τοῦ *σύγκλητος* (422_1). Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν πατριάρχην, δεδομένου ὅτι μόνον περὶ *παρουσίας* αὐτοῦ γίνεται λόγος, καθίσταται εὔλογον τὸ συμπέρασμα ὅτι οὗτος δὲν θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ μετάσχῃ εἰς τὴν λῆψιν τῆς ἀποφάσεως[2].

Ἀκροθιγῶς γνωρίζομεν τὰ κατὰ τὴν συνεδρίασιν διαμειφθέντα. Ἐπειδὴ οἱ λαβόντες μέρος εἰς αὐτὴν διεφώνουν, ὁ πραιπόσιτος Οὐρβίκιος, *μέγα τότε δυνάμενος* ὡς λέγει ὁ Ζωναρᾶς[3], προέτεινεν ὅπως παρασχεθῇ εἰς τὴν Ἀριάδνην τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς[4]. Γενομένης ὁμοφώνως δεκτῆς τῆς προτάσεως, παρεκλήθη ὁ πατριάρχης ὅπως παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν καὶ ἀναγγείλῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου. Τοῦτο καὶ ἐγένετο, ἡ δὲ Ἀριάδνη ἐξέλεξε τὸν σιλεντιάριον Ἀναστάσιον[5].

Τὰ ἀνωτέρω ἔλαβον χώραν τὴν αὐτὴν ἑσπέραν τοῦ θανάτου τοῦ Ζήνωνος (Μεγάλην Τρίτην), τοῦ ὁποίου ἡ κηδεία ἐτελέσθη τὴν ἑπομένην. Τὴν τρίτην ἡμέραν (Μεγάλην Πέμπτην, 11 Ἀπριλίου 491) ἐγένετο ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Ἀναστασίου Α', ἀφ' οὗ ἀφ' ἑσπέρας *ἐδόθη τὰ μανδᾶτα σιλέντιον καὶ κομέντον*. Τὴν πρωΐαν προσῆλθον εἰς τὸ κονσιστώριον οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνα-

---

1) Τοῦτο στηρίζω εἰς τὰς φράσεις *ἄνδρα ἐπιλέξασθαι* (419_{10}), *γενέσθαι τὴν ἐπιλογὴν* (420_2), *ποιήσασθαι τὴν ἐπιλογὴν* (420_5), *καὶ μὴ ἐκ προπετοῦς ἐπιλογῆς* (420_{10}). Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἐνισχύεται ἐκ τῆς περαιτέρω μαρτυρίας, καθ' ἣν ἐγερθείσης διαφωνίας μεταξὺ τῶν συνεδριαζόντων, ὁ πραιπόσιτος Οὐρβίκιος προέτεινεν, ὅπως παράσχουν εἰς τὴν Ἀριάδνην τὴν ἐξουσίαν, *ἵνα αὐτὴ ἐπιλέξηται ὃν ἂν βουληθείη* (421_{22} - 422_1).

2) Βασ. Ταξ. 419_{20} - 420_1.

3) Ζωναρᾶς III 133.

4) Βασ. Ταξ. 421_{22} - 422_1.

5) Βασ. Ταξ. 422_{1-4}. Πρβλ. Εὐστάθιον ἐν Fragm. Hist. Graec. τ. IV σ. 141 ἀρ. 5 = Εὐάγριος σ. 125.

γορεύσεως συνηθροίσθησαν *ἐν τῷ πορτίκῳ τῷ πρὸ τοῦ μεγάλου τρικλίνου*[1]... *πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί,* οἱ ὁποῖοι ἠξίωσαν ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιον νὰ ὁρκισθῇ ὅτι θὰ διοικήσῃ εὐσυνειδήτως καὶ ἀμερολήπτως τὴν αὐτοκρατορίαν[2]. Μετὰ τὴν ὁρκωμοσίαν ὁ Ἀναστάσιος κατηυθύνθη εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ἔνθα ἐντὸς τοῦ παρακειμένου τρικλίνου ἐνεδύθη *στιχάριν διβητήσιν, αὐρόκλαβον καὶ ζωνάριν καὶ τουβία καὶ καμπάγια βασιλικὰ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ κάθισμα γυμνός*[3], ἤτοι ἄνευ πορφύρας καὶ διαδήματος. Ἐντὸς τοῦ Ἱπποδρόμου εἶχον λάβει θέσεις τὰ μὲν στρατεύματα μετὰ τῶν σημαιῶν καὶ λαβάρων των εἰς τὸ στάμα, οἱ δὲ δῆμοι εἰς τὰ *βάθρα*[4]. Ὁ Ἀναστάσιος ἤρθη ἐπ' ἀσπίδος καὶ ὁ καμπιδούκτωρ τῶν λαγκιαρίων ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του *τὸ ἴδιον μανιάκιν*, ἐν' ᾧ ἀνυψοῦντο τὰ σίγνα καὶ ἠκούοντο αἱ εὐφημίαι τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν δημοτῶν[5]. Ὁ Ἀναστάσιος κατῆλθεν ἐκ τῆς ἀσπίδος, εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὸν τρίκλινον[6], *ἔνθα ἐφόρεσεν τὰ βασιλικὰ καὶ ἐκεῖ ὁ ἐπίσκοπος ἐποίησεν εὐχὴν καὶ τὸ «Κύριε ἐλέησον» ἐλέχθη καὶ περιέθηκεν αὐτῷ τὴν χλαμύδα τὴν βασιλικὴν καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον*[7]. Περιβεβλημένος πάντα τὰ βασιλικὰ σύμβολα, ὁ Ἀναστάσιος ἐνεφανίσθη πάλιν ἀπὸ τοῦ Καθίσματος πρὸ τοῦ πλήθους καὶ *ἔκραξαν πάντες «Auguste, σεβαστέ»*[8]. Εἶτα διὰ τοῦ λιβελησσίου προσεφώνησε τοὺς στρατιώτας καὶ τὸν δῆμον, ηὐχαρίστησε διὰ τὴν ἐκλογήν, ὑποσχεθεὶς χρηστὴν διακυβέρνησιν καὶ ἀνήγγειλε τὴν εἰωθυῖαν κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν χρηματικὴν δωρεὰν πρὸς τὸν στρατόν[9].

Ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Ἀναστασίου Α' ἠκολούθησε τὸ τυπικόν, ὅπερ εἴδομεν τηρούμενον χηρεύοντος τοῦ θρόνου καὶ περιλαμβάνον τὰ ἑξῆς στάδια: ἀνύψωσιν ἐπ' ἀσπίδος, στέψιν διὰ μανιακίου, εὐφημίας τῶν στρατιωτῶν καὶ δημοτῶν, περιβολὴν τῆς βασιλικῆς χλαμύδος καὶ τοῦ διαδήματος, χαιρετισμὸν ὡς αὐγούστου. Εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἐξ ἀσφαλοῦς πηγῆς ῥητὴ μαρτυρία παραδίδουσα τὴν περιβολὴν τῆς πορφύρας καὶ τὴν στέψιν διὰ τοῦ διαδήματος ὡς ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τελεσθεῖσαν. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ἡ στέψις ἐξακολουθεῖ νὰ διεξάγηται εἰς ἰδιαίτερον χῶρον, μακρὰν τῶν βλεμμάτων τοῦ πλήθους, εἶναι ἐνδεικτικὸν κατ' ἐμὲ τῆς μὴ εἰσέτι προσδόσεως ἰδιαιτέρας βαρύτητος εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τέλεσίν της· ἐξ ἄλλου εἰς τὰς ἐπανειλημμένας

---

[1]) Ὡς ἔδειξεν ὁ R. GUILLAND, Delphax σ. 296-297, ὁ μέγας τρίκλινος εἶναι ἡ αἴθουσα τῶν ιθ' ἀκουβίτων, περιβαλλομένη εἰς τὴν βορείαν αὐτῆς πλευρὰν ὑπὸ στοᾶς, ἀνοιγομένης πρὸς τὸν δέλφακα· ἰδιαιτέρως περὶ τῆς στοᾶς ταύτης αὐτόθι σ. 299-302.

[2]) Βασ. Ταξ. 422 14-21.

[3]) Βασ. Ταξ. 422 21 - 423 4. Πρβλ. ALFÖLDI, Insignien σ. 62-63.

[4]) Βασ. Ταξ. 423 4-6.

[5]) Βασ. Ταξ. 423 6-10.

[6]) Περὶ αὐτοῦ διέλαβεν ἐν συντόμῳ ὁ R. GUILLAND, Delphax σ. 304· τὸν ταυτίζει πρὸς τὸ δέκιμον, ἄλλως ὡς τρίκλινον τοῦ καθίσματος φερόμενον.

[7]) Βασ. Ταξ. 423 10-15. Μνεία τῆς στέψεως ὑπὸ Μαλ. 392, Πασχ. Χρον. 607, Θεοφ. 136, Ζαχαρίου Ἐκκλ. Ἱστορία VII 1 (σ. 100).

[8]) Βασ. Ταξ. 423 15-17.

[9]) Βασ. Ταξ. 423 17 - 425 13.

μνείας τῶν παραγόντων τόσον τῆς ἐκλογῆς, ὅσον καὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἀναστασίου, οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ τοῦ πατριάρχου, μὲ μόνην ἐξαίρεσιν ἓν σημεῖον τοῦ λόγου τῆς αὐτοκρατείρας, ἐν ᾧ μνημονεύεται ἁπλῶς ἡ παρουσία του [1]. Ἐξ ἴσου χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι εἰς τὴν προσφώνησίν του ὁ Ἀναστάσιος, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς παράγοντας τῆς ἀναδείξεώς του ὡς αὐτοκράτορος, μνημονεύει πλὴν τῆς θείας προνοίας [2], τὴν αὐτοκράτειραν, τοὺς *ἐνδοξοτάτους ἄρχοντας* καὶ τὴν σύγκλητον, τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαόν, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μνείαν ποιούμενος τοῦ πατριάρχου [3].

Ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Βασ. Τάξεως εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς αὐτοκράτορος, κενοῦ ὄντος τοῦ θρόνου, ἀνήκει εἰς τὴν σύγκλητον, μεταβιβάσασαν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τοῦτο εἰς τὴν χήραν αὐτοκράτειραν, ἡ δὲ τελετὴ τῆς ἀναγορεύσεως ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρῇ τὸν στρατιωτικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, πλουτισθεῖσα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν περίπτωσιν τοῦ Λέοντος Α΄ μὲ τὴν συμπαράστασιν τῶν δήμων. Ἡ σύμπραξις τούτων ἐκδηλοῦται διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐπευφημίας κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ἀναγορευομένου εἰς αὔγουστον, ὡς συνέβη καὶ κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λέοντος Β΄. Οὐδεὶς ἰδιαίτερος λόγος γίνεται περὶ οἱασδήποτε ἐνεργείας τῆς συγκλήτου, διαρκούσης τῆς ἐν τῷ Καθίσματι τοῦ Ἱπποδρόμου τελετῆς τῆς ἀναγορεύσεως, οὐδὲ κατὰ τὴν ἐντὸς τοῦ τρικλίνου στέψιν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἡ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρονογράφων σύντομος ἀναγραφὴ τῆς εἰς αὐτοκράτορα ἀναδείξεως τοῦ Ἀναστασίου Α΄, ὡς ἀπορροίας συνεργασίας τῆς αὐτοκρατείρας, τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ στρατοῦ, ἀπηχεῖ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ γεγονότα [4].

Τέλος θὰ ἤθελον νὰ θίξω καὶ τὸ ἀκόλουθον ζήτημα. Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ὁμοφώνως ἀποδέχονται τὴν ὑπό τινων ἱστοριογράφων παραδιδομένην πληροφορίαν, καθ' ἣν ὁ πατριάρχης Εὐφήμιος, γνωρίζων τὰς μονοφυσιτικὰς τάσεις τοῦ νεοεκλεγέντος διὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Ἀναστασίου, προέβαλεν ὡς ὅρον διὰ νὰ προβῇ εἰς τὴν στέψιν του, ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὰ ὑπὸ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου δογματισθέντα. Τὸ ἀναμφισβητήτως λεπτομερὲς πρωτόκολλον τῆς Βασ. Τάξεως ἀγνοεῖ τελείως τὸ ἐπεισόδιον· ὡσαύτως καὶ αἱ σύντομοι μαρτυρίαι τοῦ Μαλάλα καὶ τοῦ Πασχ. Χρονικοῦ. Τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ, καὶ ὑπὸ σχετικῶς ἀτελῆ μορφήν, ἡ εἴδησις παρὰ τῷ Θεοδώρῳ ἀναγνώστῃ, οὗτινος, ὡς γνωστόν, τὸ ἔργον δὲν διεσώθη αὐτοτελῶς, ἀλλὰ μόνον ἐν ἀποσπάσμασι. Πάντως καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἀποφεύγεται, εἴτε ἠθελημένως εἴτε ὡς ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου, νὰ δηλωθῇ εὐθέως ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἀσκηθεῖσα πίεσις ἀφεώρα τὴν ἐπίθεσιν τοῦ διαδήματος εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα [5]. Τὸ αὐτὸ

[1]) Βασ. Ταξ. 419_{20} – 420_{1}.

[2]) Βλ. ENSSLIN, Das Gottesgnadentum κλπ. ἐν Studi bizant. τ. 5 (1939) σ. 159 καὶ ENSSLIN, Gottkaiser κλπ. ἐν Sitzungsber. bayer. Akad. Jahrg. 1943, Heft 6, σ. 89 ἑπ.

[3]) Βασ. Ταξ. 424 4-9.

[4]) Θεοφ. 136: *τῆς δὲ Ἀρεάδνης καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τοῦ στρατεύματος παντὸς Ἀναστάσιον τὸν σιλεντιάριον ἀναγορευσάντων βασιλέα*... Οὕτω καὶ Σκυλ. - Κεδρ. I 625, Ζωναρᾶς III 133.

[5]) Θεόδωρος ἀναγν. ἐν P.G. τ. 86,1 στ. 185: *Ἀναγορεύεται δὲ εἰς βασιλέα ὑπὸ Ἀριάδνης τῆς*

πράττει καὶ ὁ Εὐάγριος σ. 130, ὅστις ἐπίσης δὲν κατονομάζει ρητῶς τὴν στέψιν[1]. Πράγματι σαφὴς εἶναι μόνον ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοφάνους, ἔχουσα οὕτως: *Βασιλεύσας οὖν ὁ Ἀναστάσιος, ἔγγραφον ἠπαιτήθη ὁμολογίαν παρὰ Εὐφημίου πατριάρχου πρὸς τὸ μὴ σαλεῦσαί τι τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πίστεως, ἀνάξιον αὐτὸν ἀποκαλῶν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῆς βασιλείας. βιαζομένης δὲ αὐτὸν τῆς βασιλίδος Ἀρεάδνης καὶ τῆς συγκλήτου, ἔλαβεν αὐτοῦ τὸ ἰδιόχειρον, ὡς ἀποδέχεται εἰς ὅρον πίστεως τὰ δόγματα τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, καὶ οὕτω στεφθεὶς [ὑπ' αὐτοῦ] Ἀρεάδνην ἄγεται εἰς γάμον*[2]. Παρὰ τὴν γνωστὴν ἀκυριολεξίαν τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων καὶ τὸ ἐπικίνδυνον τῆς απορρίψεως γραπτῆς παραδόσεως δικαιολογοῦνται ἐν τούτοις, νομίζω, αἱ ἀκόλουθοι σκέψεις. Ὁ χρονογράφος ἄρχεται τῆς φράσεως, ἐν ᾗ περιέχεται ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Εὐφημίου προβληθεῖσα ἀξίωσις, διὰ μετοχῆς ἀορίστου *(βασιλεύσας οὖν)*, ἡ ὁποία, ἑρμηνευομένη συμφώνως πρὸς τοὺς συντακτικοὺς καὶ γραμματικοὺς κανόνας, δηλοῖ ὅτι ὁ Ἀναστάσιος ἦτο ἤδη βασιλεύς. Δεύτερον εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα καὶ δύο στίχους προηγουμένως ἀναγράφεται: *τῆς δὲ Ἀρεάδνης καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τοῦ στρατεύματος παντὸς Ἀναστάσιον τὸν σιλεντιάριον ἀναγορευσάντων βασιλέα*[3], δι' ἧς μαρτυρίας δηλοῦται ἡ ἄνοδος τοῦ Ἀναστασίου εἰς τὸν θρόνον, συμφωνούσης ἀπολύτως πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν μετοχῆς ἀορίστου *(βασιλεύσας)* τῆς ἑπομένης φράσεως. Εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς Βασιλείου Τάξεως οὐδεμία, ὡς ἐλέχθη, νύξις ἀπαντᾷ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου προβληθείσης ἀξιώσεως, ὅπως ὁ Ἀναστάσιος διαβεβαιώσῃ τὴν πίστιν του εἰς τὰ ὀρθόδοξα δόγματα, καίτοι ἐπανειλημμένως γίνεται λόγος περὶ τῆς διαρκούσης τῆς ἀναδείξεως τοῦ Ἀναστασίου Α' εἰς αὐτοκράτορα πατριαρχικῆς ἐπιστασίας[4]. Ἀντιθέτως ἡ Βασ. Τάξις παρέχει λεπτομερεῖς σχετικῶς πληροφορίας περὶ ὅρκου, αἰτηθέντος ὑπὸ τῆς συγκλήτου, περὶ οὗ ἀνωτέρω σ. 41 διέλαβον. Εἶναι δὲ ἀπολύτως δικαιολογημένη ἡ ἀπορία, πῶς ἀκριβῶς εἰς ὃ σημεῖον ἁρμόζει ἡ καταχώρισις τῆς πατριαρχικῆς ἀξιώσεως — ἀπαραιτήτως πρὸ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀναγορεύσεως, διότι μεταξὺ τῆς πράξεως ταύτης καὶ τῆς στέψεως δὲν ὑπῆρξε χρονικὸν χάσμα, ὥστε κατὰ τὴν διάρκειάν του νὰ ὑφίστατο δυνατότης τελέσεως τοῦ ὅρκου — κρατεῖ ἀπόλυτος σιγὴ περὶ αὐτῆς, ἐν ᾧ ὁ συντάκτης δὲν παρέλιπεν ἄλλας ἐπουσιώδεις λεπτομερείας, ὡς π.χ. ἐκ ποίας θύρας εἰσῆλθεν ὁ πατριάρχης εἰς τὰ ἀνάκτορα[5]. Διερωτῶμαι λοιπὸν μήπως οἱ

Αὐγούστης ὁ σιλεντιάριος ... περὶ οὗ ἀντέστη Εὐφήμιος ὁ ἐπίσκοπος αἱρετικὸν καλῶν καὶ τῶν χριστιανῶν ἀνάξιον. Ἀριάδνη δὲ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου συρόντων ἠνάγκαζον τὸν Εὐφήμιον, ὁ δὲ οὐκ ἄλλως τοῦτο ποιῆσαι ἠνέσχετο, εἰ μὴ ὁμολογίαν ἔγγραφον παρ' αὐτοῦ ἐκομίσατο ὡς εἰς ὅρον τῆς πίστεως δέχεται τὰ ἐν Καλχηδόνι δογματισθέντα. ὃ καὶ πεποίηκεν.

[1]) Ὁ Εὐάγριος δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι γράφει μετὰ φανατισμοῦ κατὰ τοῦ Ἀναστασίου Α', συσσωρεύων ἐναντίον του πλῆθος κατηγοριῶν.

[2]) Θεοφ. 136_5.

[3]) Θεοφ. 136_3.

[4]) Βασ. Ταξ. 418_1, 418_{12}, 419_{21}, 422_1, 422_{14}, 423_{12}.

[5]) Βασ. Ταξ. 422_{14}.

μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι, ἐξ ὧν οἱ δύο βλέπουν τὰ γεγονότα ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς σκοπιᾶς, συνέδεσαν, εἴτε καλῇ τῇ πίστει εἴτε οὔ, τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ ἀργότερον ἐν τῇ Βασ. Τάξει περιληφθέντος πρωτοκόλλου (σ. 422 $_{14}$), — τὴν εἰς τὸν πρὸ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἀναστασίου Α' παρὰ τῆς συγκλήτου ζητηθέντα ὅρκον ἀναφερομένην — πρὸς τὴν στέψιν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ μετέφεραν τὴν ἀξίωσιν ἀπὸ τῆς συγκλήτου εἰς τὸν πατριάρχην. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοί, Εὐάγριος, Θεόδωρος ἀναγνώστης, Θεοφάνης ἀγνοοῦν παντελῶς τὸν πρὸ τῆς ἀναγορεύσεως εἰς τὴν σύγκλητον δοθέντα ὅρκον τοῦ Ἀναστασίου Α'.

Τοὺς ἐνδοιασμοὺς ἐνισχύει νομίζω καὶ ἡ ἀκόλουθος σκέψις. Ὡς ἐδείχθη εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν, ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Λέων Α' δὲν ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ὁ διάδοχός του Λέων Β' ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πάππου του Λέοντος Α' καὶ ὁ διαδεχθεὶς ἐκεῖνον Ζήνων ὑπὸ τοῦ Λέοντος Β' [1], ὥστε οὐσιαστικῶς τὸ πρῶτον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀναστασίου Α' τελεῖ τὴν στέψιν ὁ πατριάρχης. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὰ γεγονότα ἔχουν οὕτω, δὲν ὑπῆρξε τὸ ἀναγκαῖον χρονικὸν διάστημα, ὥστε ἡ τέλεσις τῆς στέψεως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου νὰ ἀποτελέσῃ παράδοσιν καὶ νὰ ἀποκτήσῃ οὗτος ἰσχυρότατον ὅπλον ἵνα ἀσκῇ πίεσιν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος μονάρχου, ὁσάκις ἤθελε κρίνει τοῦτο ἀναγκαῖον, εἴτε διὰ τὴν προάσπισιν τῆς πίστεως καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας εἴτε διὰ τὴν περιφρούρησιν τῆς κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως. Πόσον δὲ ἀπέχει ἀκόμη ἡ λήγοντος τοῦ Ε' αἰῶνος ἐκ μέρους τοῦ πατριάρχου στέψις τοῦ αὐτοκράτορος ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχον τελετὴν τῶν ἐπομένων ἑκατονταετηρίδων καὶ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ ἀναρρήσει, δεικνύει, νομίζω, τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀναστασίου Α' αὕτη δὲν ἔλαβε χώραν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, ἔνθα ἐπληρώθησαν οἱ λοιποὶ τύποι τῆς ἀναγορεύσεως, ἀλλ' εἰς παρακείμενον τρίκλινον, μακρὰν τῶν βλεμμάτων τοῦ πλήθους.

Λίαν διαφωτιστικὸν εἶναι καὶ τὸ περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ ***Ἰουστίνου Α'*** ἐν τῇ Βασ. Τάξει περιληφθὲν πρωτόκολλον, παρέχον ἐναργῆ εἰκόνα τῶν αὐτόχρημα δραματικῶν ἐξελίξεων μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰουστίνου Α', ὀφειλομένων εἰς τὴν παράλειψιν τοῦ Ἀναστασίου Α', ἵνα προνοήσῃ περὶ τοῦ διαδόχου του καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ προσώπῳ του ἐξάλειψιν τῆς δυναστείας [2].

Οἱ δικαιούμενοι πρὸς ἐκλογὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἄρχοντες καὶ συγκλητικοὶ προσηλ-

---

[1]) Βλ. ἀνωτ. σ. 29 ἑπ. Περὶ τοῦ ἐπὶ βραχὺ κρατήσαντος τοῦ θρόνου Βασιλίσκου δὲν ἔχομεν οὔτε θετικὴν οὔτε ἀρνητικὴν πληροφορίαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐν γένει συνθηκῶν τῆς ἀναγορεύσεώς του καὶ τοῦ χώρου τῆς τελετῆς θεωρῶ πιθανώτερον ὅτι οὔτε αὐτὸς ἔλαβε τὸ διάδημα παρὰ τοῦ πατριάρχου.

[2]) Βασ. Ταξ. 426. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν κειμένων κατέχομεν ὡσαύτως τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ πραιπόσιτος Ἀμάντιος, εὐνοῦχος ὁ ἴδιος καὶ μὴ δυνάμενος ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀνακηρυχθῇ βασιλεύς, ἐπεδίωξε νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀφωσιωμένον αὐτῷ Θεόκριτον, παρασχὼν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ χρήματα εἰς τὸν Ἰουστῖνον. Εὐάγριος σ. 153, Ζαχαρίου Ἐκκλ. Ἱστορία VIII 1 (σ. 140), Μαλ. 410 - 411, Θεοφ. 165 - 166, Λέων γραμμ. 123, Ζωναρᾶς III 144 - 145. Πρβλ. STEIN, Histoire II σ. 219 - 220 καὶ A. VASILIEV, Justin the first. An introduction to the epoch of Justinian the Great, Cambridge Mass. 1950 σ. 81 - 82.

θον τὴν πρωΐαν τῆς 9 Ἰουλίου 518 εἰς τὰ ἀνάκτορα [1], παρόντος δὲ καὶ τοῦ πατριάρχου, συνῆλθον *ἐν τῷ πορτίκῳ τῷ πρὸ τοῦ μεγάλου τρικλίνου*, εἰς τὸν αὐτὸν δηλαδὴ χῶρον ἔνθα εἶχε συγκροτηθῆ καὶ ἡ σύσκεψις διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀναστασίου Α΄ [2]. Ἐπειδὴ ὅμως παρετείνετο ἡ μεταξύ των διαφωνία, καίτοι ὁ μάγιστρος Κέλερ ἐπέσειε τὸν ἐξ αὐτῆς κίνδυνον, τόσον οἱ ἐξκουβίτορες, ὅσον καὶ οἱ σχολάριοι προσεπάθησαν ἑκάτεροι νὰ ἐπιβάλουν ἰδικούς των ὑποψηφίους. Οἱ ἐξκουβίτορες ἀπεπειράθησαν εἰς τὸν Ἱππόδρομον νὰ ἀναγορεύσουν βασιλέα Ἰωάννην τινὰ τριβοῦνον, ὑψώσαντες αὐτὸν ἐπ' ἀσπίδος. Ἀλλ' οἱ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ Βένετοι — διότι ἀπὸ πρωΐας εἶχον προσέλθει ἐκεῖ οἱ δῆμοι, ἀναμένοντες τὴν ἀναγόρευσιν — ἠναντιώθησαν εἰς τὸ τόλμημα, λιθοβολήσαντες μάλιστα τοὺς ἐξκουβίτορας [3]. Ἡ δευτέρα ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ τῶν σχολαρίων, οἵτινες ὡδήγησαν εἰς τὸν μέσον ἀκούβιτον πατρίκιόν τινα καὶ στρατηλάτην· ἐπενέβησαν ὅμως οἱ ἐξκουβίτορες καὶ ἀπεμάκρυναν βιαίως τὸν ὑποψήφιον [4]. Τελικῶς οἱ συγκλητικοὶ συνεφώνησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰουστίνου, γενομένης δεκτῆς τῆς ὑποψηφιότητός του καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ δημοτῶν, καίτοι σχολάριοί τινες δυσαρεστηθέντες ἐχειροδίκησαν ἐναντίον του [5]. Οἱ κουβικουλάριοι, οἵτινες μέχρι τῆς στιγμῆς, ἀκούοντες τὰ ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων, ἠρνοῦντο νὰ παραδώσουν *τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας*, ἀπέστειλαν τοῦτο, εὐθὺς ὡς ἠγγέλθη ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἰουστίνου [6].

Ὁ μέλλων νὰ ἀναγορευθῆ Ἰουστῖνος ἦλθεν εἰς τὸ Κάθισμα τοῦ Ἱπποδρόμου, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχόντων, τῶν δικαιουμένων θέσεως ἐν τῷ Καθίσματι. Οἱ ἄλλοι *ἄρχοντες* ἐστάθησαν κάτωθι, ἐντὸς δὲ τοῦ Ἱπποδρόμου εἰς τὰς οἰκείας θέσεις εἶχον συγκεντρωθῆ οἱ δῆμοι καὶ τὰ στρατιωτικὰ τμήματα [7]. Ὁ Ἰουστῖνος ἀνυψώθη ἐπ' ἀσπίδος καὶ περιεβλήθη τὸ μανιάκιον ὑπὸ τοῦ καμπιδούκτορος τῶν λαγκιαρίων Γωδίλα, ἐν ᾧ τὰ λάβαρα καὶ σίγνα ἀνυψοῦντο κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν εἰς τοιαύτας περιπτώσεις συνήθειαν. Εὐθύς, οἱ στρατιῶται ἐσχημάτισαν ἡμικύκλιον διὰ τῶν ἀσπίδων των, ὥστε νὰ ἀποκρύπτηται ἀπὸ τῶν θεατῶν ὁ Ἰουστῖνος — ἀντὶ νὰ ἀποχωρήσῃ εἰς τὸν τρίκλινον τοῦ Καθίσματος, ὡς εἶχε πράξει ὁ προκάτοχός του — καὶ ἐντὸς τοῦ οὕτως ἀποκλεισθέντος χώρου ἐνεδύθη τὴν πορφύραν καὶ περιεβλήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τὸ διάδημα [8]. Κρατῶν ἀσπίδα καὶ δόρυ ἐνεφανίσθη πάλιν πρὸ τοῦ πλή-

---

[1]) Βασ. Ταξ. 426_{20} - 427_{1}. Τὴν ἑσπέραν τῆς 8 Ἰουλίου οἱ σιλεντιάριοι ἔσπευσαν νὰ εἰδοποιήσουν περὶ τοῦ ἐπισυμβάντος θανάτου τοῦ Ἀναστασίου Α΄ τὸν μάγιστρον Κέλερ καὶ τὸν κόμητα τῶν ἐξκουβιτόρων Ἰουστῖνον, οἵτινες εὐθὺς ἐκάλεσαν τοὺς κανδιδάτους, τὰς σχολὰς καὶ τοὺς ἐξκουβίτορας, ἵνα ἑτοιμασθοῦν διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ νέου αὐτοκράτορος.

[2]) Βασ. Ταξ. 427 4-7.

[3]) Βασ. Ταξ. 427 13-19.

[4]) Βασ. Ταξ. 427_{19} - 428_{5}.

[5]) Βασ. Ταξ. 428 11-18: *τελευταῖον οὖν οἱ συγκλητικοὶ πάντες αἱροῦνται τὸν τῆς θείας λήξεως Ἰουστῖνον . . .*

[6]) Βασ. Ταξ. 428 7-9, 428_{18}.

[7]) Βασ. Ταξ. 428_{18} - 429_{3}.

[8]) Βασ. Ταξ. 429 3-6.

θους, ὅπερ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν αὔγουστον διὰ τῆς κραυγῆς *Ἰουστῖνε αὔγουστε σὺ νικᾷς*[1]. Ἠκολούθησεν ἡ προσφώνησις τοῦ πλήθους ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ ἀναγγελία τῆς εἰς τὸν στρατὸν ἐθιζομένης ἐπὶ τῇ ἀναγορεύσει δωρεᾶς.

Ἡ ἀναγόρευσις ἐτελέσθη κατὰ τὸ αὐτὸ μὲ τὴν τοῦ προηγουμένου αὐτοκράτορος τυπικόν: ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος, στέψις διὰ μανιακίου, ὕψωσις τῶν σίγνων, περιβολὴ διὰ πορφύρας καὶ διαδήματος, ἀνακήρυξις εἰς αὔγουστον. Ἡ μόνη ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἶναι ἡ στέψις τοῦ ἀναγορευομένου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου[2]. Ἡ πρᾶξις ὅμως αὕτη δὲν ἔχει εἰσέτι ἀποχωρισθῇ τῆς ἀναγορεύσεως, ἀλλ' ἀποτελεῖ τμῆμά της, ἐνῷ βραδύτερον, ὡς θὰ ἴδωμεν, καθίσταται αὐθύπαρκτος, δυναμένη νὰ ἀπέχῃ τῆς πρώτης ἡμέρας, ἑβδομάδας, μῆνας καὶ ἔτη ἀκόμη. Εἶναι πάντως ἐνδεικτικὴ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ βραδέος ρυθμοῦ, καθ' ὃν ἐπέρχονται αἱ μεταβολαὶ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς θεσμούς. Εἰσδύει τὸ νέον στοιχεῖον ἤτοι ἡ στέψις τοῦ ἀναγορευομένου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου — πρόκειται πάντοτε περὶ πληρώσεως τοῦ χηρεύοντος θρόνου — ἐξακολουθεῖ ὅμως τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς τελετῆς νὰ διεξάγηται εἰς ἰδιαίτερον χῶρον, μακρὰν τοῦ θεωμένου πλήθους[3].

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὑποψηφίου ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς συγκλήτου. Τοῦτο δηλοῦται εὐθέως ἐν τῇ Βασ. Τάξει σ. 427_{4-7}, καὶ 428_{11}, ἀλλὰ καθίσταται ἔτι ἐναργέστερον ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ἀναφωνήσεων τῶν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ συνηθροισμένων δήμων, δι' ὧν οὗτοι παρώτρυνον τὴν σύγκλητον, ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἐκλογήν[4]. Ἡ σύγκλητος δὲν εἶχεν ἐν τούτοις ἰδιαιτέραν ἀνάμιξιν κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν καὶ περιωρίζετο νὰ παρακολουθῇ τὴν τελετήν, ἐνῷ τὰ ἀνώτερα στελέχη της ἐλάμβανον θέσιν εἰς τὸ Κάθισμα. Τέλος, γνῶσιν τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἀνακήρυξιν αὐτοκράτορος παραγόντων λαμβάνομεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰουστίνου, ἀναγγέλλοντος τὸ γεγονὸς εἰς τὸν πάπαν Ὁρμίσδαν[5].

Τὸ ἐν τῇ Βασ. Τάξει περιληφθὲν ὀλιγόστιχον κεφάλαιον περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ ***Ἰουστινιανοῦ Α'*** γεννᾷ ὡς ἐκ τῆς συντομίας του σημαντικὰς ἀπορίας. Ἡ ἐν αὐτῷ μνεία δύο διαφόρων ἀνακτορικῶν διαμερισμάτων ἀφ' ἑνὸς (μέγας τρίκλινος, δέλφαξ) ὡς χώ-

---

[1]) Βασ. Ταξ. 429_{6-10}. Λεπτομερεστάτη περιγραφὴ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἰουστίνου Α' παρὰ A. VASILIEV, Justin the first κλπ. σ. 68 - 75.

[2]) Ὁ πατριάρχης εἰς ἐπιστολήν του ἀπὸ 22 Ἀπριλίου 519 πρὸς τὸν πάπαν Ὁρμίσδαν (παρὰ Mansi τ. VIII στ. 457) ὑπενθυμίζει ὅτι ἔστεψεν ἰδιοχείρως τὸν Ἰουστῖνον: *quoniam talem verticem meis manibus tali corona decoravit.*

[3]) Βασ. Ταξ. 411_{13-16} (διὰ τὸν Λέοντα Α'· ἀλλ' ὁ πατριάρχης δὲν ἦτο ὁ στεφοδότης), 423_{11-16} (διὰ τὸν Ἀναστάσιον Α'), 429_{6-10} (διὰ τὸν Ἰουστῖνον Α').

[4]) Βασ. Ταξ. 426_{21} - 427_{4}. Βλ. καὶ κατωτέρω εἰς τὰ συμπεράσματα.

[5]) *Proinde sanctitati vestrae per has declaramus epistolas, quod primum quidem inseparabilis Trinitatis favore, deinde amplissimorum procerum sacri nostri palatii et sanctissimi senatus, nec non electione firmissimi exercitus ad imperium nos licet, nolentes ac recusantes, electos fuisse atque firmatos·* ἐπιστολὴ ἀπὸ 1 Αὐγούστου 518 παρὰ Mansi τ. VIII στ. 434. Διὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ θείου πρβλ. καὶ Βασ. Τάξιν 429_{18-20}, ἔτι δὲ ENSSLIN, Gottesgnadentum κλπ. ἔνθ' ἀνωτ. σ. 160, ENSSLIN, Gottkaiser κλπ. σ. 90 ἑπ.

ρων τῆς τελετῆς καὶ ἡ ὑπὸ ἀξιοπίστων πηγῶν παράδοσις δύο διαφόρων χρονολογήσεων (1 Ἀπριλίου—Μεγάλη Πέμπτη καὶ 4 Ἀπριλίου—Πάσχα ἔτ. 527) περιπλέκουν πως τὰ πράγματα. Ἀλλ᾽ ἂς ἴδωμεν τὸ πρωτόκολλον τῆς Βασ. Τάξεως, ἔχον οὕτως: *Ἀναγόρευσις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν δεσπότου Ἰουστινιανοῦ. Ὁ τῆς θείας λήξεως Ἰουστῖνος τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν δεσπότην Ἰουστινιανὸν ἐποίησεν ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ. καὶ αὐτὸς γὰρ ἐν νόσῳ μεγάλῃ κατέκειτο καὶ παρεκαλεῖτο ἀπὸ τῆς συγκλήτου εἰς τὸ ποιῆσαι αὐτὸν βασιλέα. τῇ οὖν τετάρτῃ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς ἰνδ. ε', μαγίστρου ὄντος Τατιανοῦ, ἐκέλευσεν σιλέντιον καὶ κομέντον καὶ τὰς σχολὰς καὶ τὰ στρατεύματα πάντα παραγενέσθαι ἐν τῷ δέλφακι. καὶ παρεγένετο ὁ ἐπίσκοπος καὶ εὐχὴν ἐποίησεν καὶ ἔστεψεν αὐτὸν καὶ πάντα κατὰ τὸ ὅμοιον σχῆμα ἐγένετο, οὐ μέντοι ἐν τῷ ἱππικῷ ἄνω, ἀλλὰ ἐν τῷ δέλφακι*[1].

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ πρώτη φάσις τῶν γεγονότων ἐξειλίχθη εἰς τὸν μέγαν τρίκλινον, πρέπει δὲ νὰ συσχετισθῇ μὲ τὴν πρώτην χρονολογίαν, τὴν 1 Ἀπριλίου, Μεγάλην Πέμπτην, ἔτ. 527. Ἡ ἡμερομηνία αὕτη δὲν παραδίδεται μὲν ὑπὸ τῆς Βασ. Τάξεως, ἀλλὰ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Εὐαγρίου[2], τοῦ συγχρόνου τῶν γεγονότων Κυρίλλου Σκυθοπολίτου[3], οὕτινος οἱ βίοι ἁγίων θεωροῦνται ἀρίστη ἱστορικὴ πηγή, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὑπ᾽ αὐτοῦ τούτου τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ ὑπ᾽ ἀρ. 47 νεαρᾷ τοῦ ἔτ. 537[4]. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς τελετῆς διεξήχθη ἐν τῷ δέλφακι τὴν 4 Ἀπριλίου, ὡς ρητῶς ἀναγράφεται ἐν τῇ Βασ. Τάξει[5], ἤτοι τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, εἰς ἣν τοποθετοῦν τὸ γεγονὸς καὶ οἱ Θεοφάνης καὶ Σκυλίτσης[6]. Παραμένει ὅμως ἀσαφὴς τοῦτο μὲν ὁ χαρακτὴρ τῆς πρώτης τῶν τελετῶν, τοῦτο δὲ ποῖος ἔθεσε τὸ στέμμα ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α'. Ὁ R. Guilland εἰς τὸν ἐπιτυχῆ κατὰ πάντα τοπογραφικὸν προσδιορισμὸν τοῦ δέλφακος-μεγάλου τριβουναλίου κλπ. ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὑπὸ συζήτησιν κεφαλαίου Ι 95 τῆς Βασ. Τάξεως παρατηρεῖ ὅτι εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν τούτου ἀποτελεῖ τὸ κεφ. Ι 43α ταύτης[7]. Πράγματι εἰς ἀμφότερα ἡ τελετὴ χωρίζεται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ πρῶτον διεξά-

---

[1]) Βασ. Τάξις κεφ. Ι 95 σ. 432_{20} - 433_{9}.

[2]) Εὐάγριος σ. 159: *ἀναρρηθεὶς τῇ πρώτῃ τοῦ Ξανθικοῦ, ἤγουν Ἀπριλίου μηνός*. Πρβλ. καὶ Ζαχαρίου Ἐκκλ. Ἱστ. IX 1 (σ. 168).

[3]) *Ἰουστῖνος, πρεσβύτης ὢν καὶ ἀρρωστίᾳ σωματικῇ κατεχόμενος, ψήφῳ Θεοῦ καὶ συναινέσει πάσης τῆς συγκλήτου βουλῆς, Ἐπιφανίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιθέντος τὰς χεῖρας, προβάλλεται εἰς τὸ βασιλεῦσαι Ἰουστινιανὸν τὸν θεοφύλακτον ἡμῶν βασιλέα ... προάγεται τοίνυν αὐτόν, ὡς εἴρηται, βασιλέα μηνὶ Ἀπριλλίῳ τῆς πέμπτης ἰνδικτιόνος ἐν τῇ ἁγίᾳ Πέμπτῃ*. Βίος ὁσ. Σάββα ἔκδ. ED. SCHWARTZ, Kyrillos von Skythopolis, (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur τ. 49. 2), Leipzig 1939 σ. 170^{5-14}.

[4]) Ν. 47 κεφ. 1 ... *πρόδηλον ὂν ὡς νῦν μὲν ἔτους ἑνδεκάτου τῆς ἡμετέρας γράψουσι βασιλείας, ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ᾽ ἣν ἡμᾶς ὁ Θεὸς τοῖς Ρωμαίων ἐπέστησε πράγμασι.*

[5]) Βασ. Ταξ. 433_{3}.

[6]) Θεοφ. 173, Σκυλ. - Κεδρ. Ι 641 - 642. Ὁ τελευταῖος ἐσφαλμένως ἀντὶ δ' γράφει *τῇ δὲ ιδ' τοῦ Ἀπριλλίου μηνός* ...

[7]) GUILLAND, Delphax σ. 293 - 296.

γεται εἰς τὸν *μέγαν τρίκλινον* (κεφ. I 43α – σ. 218_7· κεφ. I 95 – σ. 433_1) καὶ τὸ δεύτερον εἰς τὸ *τριβουνάλιον* (κεφ. I 43α – σ. 218_2, 218_{21} ἑπ.) — *δέλφακα* (κεφ. I 95 – σ. 433_6). Συμφώνως πρὸς τὸ ἐν κεφ. I 43α πρωτόκολλον, εἰς τὸ τριβουνάλιον λαμβάνει χώραν ἡ παρουσίᾳ συγκλήτου, στρατοῦ καὶ λαοῦ ἀνακήρυξις τῶν υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου Ε′ ὡς καισάρων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος πατρός των, παρόντος τοῦ πατριάρχου καὶ ἀναγνόντος τὰς σχετικὰς εὐχάς [1]. Ἡ τελετὴ αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, φερομένῳ ὡς δέλφακι, τελεσθεῖσαν στέψιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὰ δεδομένα τοῦ κεφ. I 95. Τὴν 4 Ἀπριλίου 527, συμφώνως πρὸς δοθεῖσαν αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν συνεκεντρώθησαν αἱ σχολαὶ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρισκόμεναι στρατιωτικαὶ δυνάμεις εἰς τὸν δέλφακα, ἀνοικτὸν χῶρον ἐν τοῖς ἀνακτόροις, κείμενον πρὸ τοῦ μεγάλου τρικλίνου [2], ἔνθα προσῆλθε καὶ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις *εὐχὴν ἐποίησεν καὶ ἔστεψεν αὐτόν* [3]. Ὡς ἔχει ἡ διατύπωσις τοῦ χωρίου, φαίνεται ὅτι τὸ στέμμα ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ πατριάρχης, ἀλλὰ δὲν νομίζω ὅτι συνέβη πράγματι οὕτω. Παύει νὰ ὑφίσταται τὸ πρόβλημα, ἐὰν δοθῇ ἡ ἁπλουστέρα ἐξήγησις ὅτι δηλ. εἰς τὴν φράσιν ταύτην τῆς Βασ. Τάξεως δὲν ἐδηλώθη τὸ ὑποκείμενον τοῦ ῥήματος *ἔστεψεν*, καίτοι τοῦτο ἦτο διάφορον τοῦ προηγηθέντος *εὐχὴν ἐποίησεν*. Ἡ παράλειψις αὕτη δὲν μὲ ξενίζει, δοθέντος ὅτι ἡ καθ' ὅλου φραστικὴ διατύπωσις τοῦ ἐν λόγῳ κεφαλαίου προδίδει προχειρότητα καὶ ἀσάφειαν. Δεδομένου δ' ὅτι ἐν συνεχείᾳ τῆς ὡς ἄνω φράσεως εἰς τὸ κεφ. I 95 τῆς Βασ. Τάξεως σημειοῦται *καὶ πάντα κατὰ τὸ ὅμοιον σχῆμα ἐγένετο* [4], ἤτοι συμφώνως πρὸς τὰ ἐκτεθέντα εἰς τὸ προηγούμενον πρωτόκολλον (I 94) [5], ἀναφερόμενον, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν στέψιν τοῦ Λέοντος Β′ ὑπὸ τοῦ πάππου του, ἔνθα, ὡς εἴδομεν, κατηγορηματικῶς δηλοῦται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέθηκε τὸ στέμμα ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου του καὶ ὁ πατριάρχης ἀνέγνωσε μόνον τὰς εὐχάς, ἔτι δὲ ὅτι ὁ Ζωναρᾶς ἀναγράφει: *βασιλέα τὸν ἀδελφιδοῦν Ἰουστινιανὸν ἀναδείκνυσιν, αὐτὸς* (sc. ὁ Ἰουστῖνος) *τῇ ἐκείνου κεφαλῇ περιθεὶς τὸ διάδημα* [6], νομίζω ὅτι μετὰ μεγάλης πιθανότητος δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὴν στέψιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐτέλεσεν ἰδιοχείρως ὁ Ἰουστῖνος. Αὐτὸ ἦτο τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν τῷ δέλφακι τελετῆς τῆς 4 Ἀπριλίου 527.

---

[1]) Βασ. Ταξ. κεφ. I 43α, σ. 218_{20} - 221_4 (Βλ. κατωτέρω εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν).

[2]) GUILLAND, Delphax σ. 293 ἑπ.

[3]) Βασ. Ταξ. κεφ. I 95, σ. 433_{7-8}.

[4]) Βασ. Ταξ. σ. 433_8.

[5]) Βασ. Ταξ. σ. 431 - 432. Μόνη διαφορὰ σημειοῦται ὡς πρὸς τὸν χῶρον τῆς τελετῆς, τῆς μὲν λαβούσης χώραν εἰς τὸν Ἱππόδρομον (Λέων Β′), τῆς δὲ εἰς τὸν δέλφακα (Ἰουστινιανὸς Α′).

[6]) Ζωναρᾶς III 150 - 151. Εἰς τὸν βίον τοῦ ὁσ. Σάββα γίνεται λόγος περὶ *ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν* τοῦ πατριάρχου (ἔκδ. SCHWARTZ κλπ. σ. 170· βλ. ἀνωτ. σ. 47 σημ. 3 τὸ πλῆρες κείμενον), πράξεως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δυναμένης νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς στέψεως. Βλ. F. CABROL, Imposition des mains ἐν Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie τ. VII 1 (1926) στ. 391 - 413. Τέλος αἱ χρονογραφίαι Πασχ. Χρον. 616, Μαλ. 422, Θεοφ. 173, Σκυλ. - Κεδρ. I 641 - 642, ἀποδίδουσαι τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὸν Ἰουστῖνον Α′, σαφῶς ἀφήνουν νὰ νοηθῇ ὅτι καὶ ἡ στέψις ὑπῆρξεν ἔργον ἰδικόν του.

Συμφώνως πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ κεφ. Ι 43α, εἰς τὸν μέγαν τρίκλινον προσέρχονται κατὰ *σέκρετον* ἐνώπιον τῶν ἡγεμόνων (ἐν προκειμένῳ τοῦ Κωνσταντίνου Ε΄ καὶ Λέοντος Δ΄) οἱ ἀξιωματοῦχοι *καὶ ὅτε εἰσέλθωσι τὰ βῆλα καὶ πληρωθῶσι, κελεύουσιν οἱ δεσπόται λαλῆσαι αὐτοῖς τὰ περὶ τοῦ καίσαρος... καὶ πάντων συναινούντων ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ καίσαρος, νεύουσιν οἱ δεσπόται τῷ πραιποσίτῳ καὶ λέγει «κελεύσατε» καὶ ἐπεύχονται*[1]. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἀνωτέρω τυπικὸν ἀναγγελίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς εὐμενοῦς ταύτης ἀποδοχῆς ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν, ἐπακολουθεῖ ἡ περαιτέρω τελετὴ εἰς τὸ τριβουνάλιον, τὸ ὁποῖον, ὡς ἔδειξεν ὁ R. Guilland, ταυτίζεται πρὸς τὸν δέλφακα τοῦ κεφ. Ι 95. Ἐρωτᾶται νῦν ποῖον ἦτο τὸ περιεχόμενον τῆς εἰς τὸν μέγαν τρίκλινον, τὴν 1 Ἀπριλίου 527, λαβούσης χώραν τελετῆς. Δεδομένης ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐν τῷ κεφ. Ι 95 Βασ. Τάξεως καὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ ὁσ. Σάββα ρητῆς μαρτυρίας περὶ πιέσεως, ἀσκηθείσης ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Α΄, ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ διαδόχου του[2] καὶ τῆς διεξοδικῆς ἀφ' ἑτέρου περιγραφῆς τοῦ κεφ. Ι 43α διὰ τὴν ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ διεξαχθεῖσαν τελετήν, συμπεραίνω ὅτι κατὰ τὴν 1 Ἀπριλίου 527 ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστῖνος Α΄ ἐδέχθη ἐπισήμως εἰς τὸν μέγαν τρίκλινον τὴν σύγκλητον καὶ ἀνήγγειλε τὴν ἀπόφασίν του, γενομένην ἀσμένως δεκτὴν ὑπ' αὐτῆς, ὅπως ἀνακηρύξῃ τὸν Ἰουστινιανὸν Α΄ αὐτοκράτορα. Θεωρῶ πλέον ἢ πιθανὸν ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν οὐδὲν σύμβολον ἐξουσίας παρεσχέθη εἰς τὸν Ἰουστινιανόν, ἐντεῦθεν καὶ ἡ λίαν ἀόριστος μνεία τοῦ κεφ. Ι 95 περὶ τῶν λαβόντων χώραν κατ' ἐκείνην τὴν συγκέντρωσιν. Ἡ πρᾶξις δι' ἧς ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγένετο κοινωνὸς τῆς ἐξουσίας, ἤτοι ἡ ἀνακήρυξίς του εἰς αὔγουστον καὶ ἡ περιβολὴ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος, συνετελέσθη τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, 4 Ἀπριλίου, εἰς τὸν δέλφακα[3]. Ἡ ὀλιγοήμερος ἀναβολὴ ὠφείλετο πιθανῶς εἰς τὴν πρόθεσιν νὰ συνδυασθῇ ἡ χαρμόσυνος καὶ πανηγυρικὴ τελετὴ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοκράτορος πρὸς τὴν μεγάλην θρησκευτικὴν πανήγυριν τῆς Χριστιανωσύνης. Δὲν πρέπει νομίζω νὰ ἀγνοηθῇ καὶ ἄλλη μεταγενεστέρα περίπτωσις, ἐμφαίνουσα ἀνάλογον μερισμὸν τῆς τελετῆς τόσον κατὰ χρόνον, ὅσον καὶ κατὰ χῶρον. Ὅταν ὁ Λέων Δ΄ ἐδέχθη νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου Ϛ΄ ὡς συμβασιλέως, παρουσίασεν αὐτὸν ἐπισήμως τὴν ἡμέραν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου εἰς τοὺς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ συγκεντρωθέντας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὑπηκόους του καὶ ἀνήγγειλε τὴν νέαν ἰδιότητα τοῦ υἱοῦ του. Ἡ τελετὴ τῆς στέψεως τοῦ Κωνσταντίνου ἔλαβε χώραν τὴν ἑπομένην, Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, εἰς τὸν Ἱππόδρομον[4].

Διαρκούσης τῆς στάσεως τοῦ Νίκα (Ἰανουάριος 532) οἱ ἐξεγερθέντες δῆμοι ἀπέ-

[1]) Βασ. Ταξ. κεφ. Ι 43α, σ. 218_{7-17}.

[2]) Βασ. Ταξ. κεφ. Ι 95, σ. 433_{1-3}, βίος ὁσ. Σάββα ἔνθ' ἀνωτ. σ. 170_5. Πρβλ. καὶ κεφ. Ι 43α Βασ. Ταξ. σ. 217_{20} διὰ τὴν ἀνάδειξιν καίσαρος.

[3]) Οὐχὶ ὀρθῶς ὁ R. GUILLAND, Delphax σ. 295 τοποθετεῖ τὰς ἐν τῷ κεφ. Ι 95 Βασ. Τάξεως τελετὰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 4 Ἀπριλίου. Αἱ ἐν τῷ κεφ. Ι 43α περιγραφόμεναι διεξήχθησαν πράγματι αὐθημερόν, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης.

[4]) Βλ. ἐκτενέστερον κατωτέρω.

βλεψαν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν αὐτοκράτορος καὶ προέκριναν τὸν συγγενῆ τοῦ Ἀναστασίου Α', **Ὑπάτιον**. Ἐκ τῶν ἐν ταῖς χρονογραφίαις διασωθεισῶν πληροφοριῶν προφανὲς καθίσταται ὅτι κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως τηρηθοῦν οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοκράτορος, οἱ ἀκολουθούμενοι χηρεύοντος τοῦ θρόνου, καίτοι ὁ στρατός, ὅστις εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς εἶναι ὁ χορηγῶν καὶ ὁ μεταβιβάζων τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν, δὲν μετέσχεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἀλλὰ διετήρησε τὴν πίστιν εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα. Ὡσαύτως ἡ σύγκλητος ὡς σῶμα παρέμεινε ξένη τῶν ἐπαναστατικῶν ἐκδηλώσεων. Οἱ δῆμοι ὡδήγησαν τὸν Ὑπάτιον εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἀνελθόντες εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ κίονος ἀνύψωσαν τὸν ὑποψήφιόν των ἐπ' ἀσπίδος [1] καὶ ἔθεσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του χρυσοῦν μανιάκιον [2], ἐκεῖθεν δὲ κατηυθύνθησαν εἰς τὸν Ἱππόδρομον *βουλόμενοι ἀναγάγαι αὐτὸν ἐν τῷ βασιλικῷ καθίσματι* [3], ἐν ᾧ τὸ πλῆθος ἐζήτει *ἐκβαλεῖν ἐκ τοῦ παλατίου πορφύραν βασιλικὴν καὶ διάδημα καὶ στέψαι αὐτὸν εἰς βασιλέα. καὶ ἔκραξεν αὐτῷ ὁ πᾶς δῆμος ὁ ὢν εἰς τὸ ἱππικόν, Αὔγουστε, Ὑπάτιε, τοῦ βίγκας* [4]. Ἡ ἐκ τῶν ἀνωτέρω χρονογραφιῶν ἀποκομιζομένη εἰκὼν συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἐν τῇ Βασ. Τάξει πρωτόκολλα αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ χηρεύοντος θρόνου, καὶ δεικνύει πόσον βαθείας ρίζας εἶχον ἀποκτήσει παρὰ τῷ λαῷ οἱ τελετουργικοὶ τύποι τῆς πραγματώσεως αὐτῆς οὕτως, ὥστε εἰς μίαν τόσον ὀχλοκρατικὴν περίστασιν νὰ ἐπιδιώκηται ἡ ἀντὶ πάσης θυσίας τήρησίς των. Οὕτως ἔλαβε χώραν ἐν τῷ Φόρῳ τοῦ Κωνσταντίνου ἡ ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσις, ἡ ἐπίθεσις τοῦ μανιακίου (κατὰ μὲν τὸν Μαλάλαν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὑπατίου, κατὰ δὲ τὸ Πασχ. Χρονικὸν εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ). Τὰ ὑπὸ τῶν δύο χρονογραφιῶν μνημονευόμενα *σίγνα* πρέπει νομίζω νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ στρατοῦ εἰς τοιαύτας περιστάσεις φερόμενα *λάβαρα καὶ σίγνα* [5]. Ἀκολούθως ἐπεχειρήθη εἰς τὸν Ἱππόδρομον νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Ὑπατίου διὰ τῆς περιβολῆς τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος καὶ τῆς ἀνακηρύξεως ὑπὸ τοῦ πλήθους εἰς αὔγουστον. Φαί-

---

[1]) Μαλ. ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 377, Μαλ. 475, Πασχ. Χρον. 624, Ζωναρᾶς III 155.

[2]) Κατὰ τὴν ἀφήγησιν Μαλ. 475, Πασχ. Χρον. 624 οἱ ἐπαναστάται ἀφήρεσαν ἐκ τῶν ἀνακτόρων — ὁ δεύτερος μάλιστα προσδιορίζει τοῦ παλατίου τῶν Πλακιλλιανῶν — *σίγνα, σίγνα βασιλικὰ* καὶ μανιάκιον χρυσοῦν, ἵνα τὰ χρησιμοποιήσουν διὰ τὴν ἀναγόρευσιν. Ὁ W. ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 291 θεωρεῖ ἀνακριβὲς ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐπεχείρησαν νὰ λάβουν τὰ σύμβολα ταῦτα ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ἀλλ' ὡς ὁ ἴδιος παρατηρεῖ τὸ χωρίον τοῦ Μαλάλα 475 ἀποτελεῖ μίαν εἰσέτι ἔνδειξιν τῆς πορείας τῶν προγενεστέρων νομίμων ἀναγορεύσεων. Περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Προκοπίου Πολ. I 24. 22 βλ. τὰς εὐστόχους παρατηρήσεις τοῦ W. ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 291 - 292. Πρβλ. Ζαχαρίαν Ἐκκλ. Ἱστ. IX 14 (στ. 189), ρητῶς ὁμιλοῦντα περὶ τῆς στέψεως διὰ μανιακίου, εἰ καὶ τοποθετοῦντα αὐτὴν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ.

[3]) Μαλ. 475, Πασχ. Χρον. 624, Προκ. Πολ. I 24. 42.

[4]) Πασχ. Χρον. 624. Οὕτω καὶ Μαλ. 475, Ζωναρᾶς III 155. Προσφυᾶ ἐν τῇ ἀφελείᾳ της εἰκόνα τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ λαϊκὸς χρονογράφος ἀντελήφθη τὰ γεγονότα, παρέχει τὸ διατηροῦν τὸ δημῶδες λεκτικὸν χωρίον τοῦ Μαλάλα ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 377.

[5]) Βλ. Βασ. Ταξ. 411_8, 423_{4-6}, 423_{9-10}, 429_{4-6}.

νεται ὅτι οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ ἀναζητήσῃ τὸν πατριάρχην διὰ νὰ τελέσῃ τὴν στέψιν — μολονότι ἐπρόκειτο περὶ πραξικοπήματος, ὅτε, ὡς αὐτονόητον, ἐπιδιώκεται νὰ προσδοθῇ ἡ μεγαλυτέρα δυνατὴ νομιμοφάνεια — πιθανῶς διότι οὗτος ἐτήρησε νομιμόφρονα ἔναντι τοῦ Ἰουστινιανοῦ στάσιν.

Τόσον ἡ ἀπουσία τοῦ πατριάρχου, ὅσον καὶ ἡ ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος καὶ ἡ στέψις διὰ μανιακίου, γενομένη ὑπὸ τῶν δήμων καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ὀργάνου, τ.ἔ. τοῦ στρατοῦ, ἐκπροσωπουμένου, ὡς εἴδομεν, ὑπὸ τοῦ καμπιδούκτορος τῶν λαγκιαρίων, δεικνύουν, νομίζω, ὅτι τὸ προέχον ἦτο κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ λάβουν χώραν πᾶσαι αἱ τελετουργικαὶ πράξεις, αἵ συνιστῶσαι τὴν ἀπονομὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος, ἐν ᾧ ἦτο δευτερευούσης σημασίας, ἐὰν θὰ ἐτελοῦντο ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου πρὸς τοῦτο ὀργάνου.

Περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ ***Ἰουστίνου Β'*** κατέχομεν ἐπαρκεῖς πληροφορίας ἐκ τοῦ μακροῦ ἱστορικοῦ ποιήματος τοῦ Κορίππου, ὅπερ παρὰ τὴν ποιητικὴν μορφήν του δὲν στερεῖται ἀκριβείας καὶ ἀξιοπιστίας. Κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' ἔσπευσεν ἡ σύγκλητος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν πατρίκιον Καλλίνικον, ὅπως προσφέρῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν Ἰουστῖνον [1]. Βεβαίως ἡ μεταξὺ αὐτῶν διεξαχθεῖσα μακρὰ διαλογικὴ συζήτησις, ὅπως πεισθῇ ὁ Ἰουστῖνος ἵνα δεχθῇ τὸ ἀξίωμα δὲν πρέπει νὰ δημιουργήσῃ ψευδεῖς ἐντυπώσεις ὡς πρὸς τὰς προθέσεις τούτου, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ εἶχε ληφθῇ πρόνοια ὑπὸ τοῦ στενοῦ του περιβάλλοντος, ὅπως φρουρηθοῦν πᾶσαι αἱ εἴσοδοι τῶν ἀνακτόρων, ὥστε νὰ μὴ γνωσθῇ προώρως ἀνὰ τὴν πόλιν ὁ θάνατος τοῦ Ἰουστινιανοῦ [2]. Εὐθὺς ὡς ὁ Ἰουστῖνος ἀπεδέχθη τὴν προσφορὰν τοῦ στέμματος, κατηυθύνθη νύκτωρ πρὸς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐγένετο δι' ἐπευφημιῶν δεκτὸς ἐκ μέρους τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τιβερίου φρουρούντων ταῦτα στρατιωτῶν [3]. Ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἡμέρας ἐκλήθη ὁ λαὸς εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ ἔλαβε γνῶσιν, τοῦτο μὲν τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦτο δὲ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου, ἣν ἐπεδοκίμασε διὰ τῆς κραυγῆς *tu vincas* [4]. Τὴν αὐτὴν ὥραν ὁ Ἰουστῖνος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων ἐνεδύθη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του τὴν βασιλικὴν στολὴν καὶ τὰ πορφυρᾶ ὑποδήματα [5], ἐν ᾧ εἷς τῶν στρατιωτῶν, ὃν εὐθὺς προήγαγεν εἰς τριβοῦνον, ἔθεσε περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ τὸ μανιάκιον, εἰπὼν συγχρόνως «*Augusti, Justine, locum tibi confero*» [6]. Ἀκολούθως ὁ Ἰουστῖνος Β' ἤρθη ἐπ' ἀσπίδος ὑπὸ τεσσάρων νέων κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος ἐπευφημηθεὶς

---

[1]) Corippi, De laudibus Justini I 115 - 182.
[2]) Αὐτόθι I 202 - 213.
[3]) Αὐτόθι I 187 ἑπ.
[4]) Αὐτόθι I 340 - 360.
[5]) Αὐτόθι II 84 - 105.
[6]) Αὐτόθι II 130 - 134. Σημειωτέον ὅτι ὁ στρατιώτης τρὶς ἔτεινε τὸ μανιάκιον εἰς τὸν ἀναγορευόμενον, ὅστις διὰ τῆς ἀρνήσεώς του νὰ τὸ δεχθῇ εὐθὺς μὲ τὴν πρώτην προσφορὰν ἐδείκνυε τὴν μετριοφροσύνην του.

ὑπὸ τοῦ στρατοῦ [1]. Μετὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ὡς ἄνω τύπων προσῆλθεν ὁ πατριάρχης, ὅστις ηὐλόγησε τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸ διάδημα, τοῦ πλήθους ἐνθουσιωδῶς ἐπευφημήσαντος [2]. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ παρουσίᾳ τῆς συγκλήτου προέβη εἰς δηλώσεις, ὑποσχεθεὶς δικαίαν διακυβέρνησιν τῆς αὐτοκρατορίας [3].

Ἡ ἀφήγησις οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν ὅτι τὸν κενὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, περὶ τῆς πληρώσεως τοῦ ὁποίου δὲν ἔλαβε πρόνοιαν ὁ θανὼν ἡγεμών, διαθέτει τύποις τοὐλάχιστον ἡ σύγκλητος. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, καίτοι ὁ ἐποφθαλμιῶν τὴν ἀρχὴν εἶχε λάβει ὅλα τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα διὰ νὰ περιέλθῃ εἰς αὐτὸν ἡ ἐξουσία, ἐμφανίζεται δεχόμενος τὸν θρόνον παρὰ τῆς συγκλήτου, φερομένης ὡς τοῦ δικαιουμένου νὰ παράσχῃ ταύτην σώματος. Ἡ σύγκλητος εἰς τὸ τυπικὸν μέρος τῆς ἀναγορεύσεως δὲν φαίνεται ἀσκοῦσα εἰσέτι ἰδίαν ἐξουσίαν. Τὰ κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ μανιακίου εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰουστίνου Β′ ἐπιτυχῶς διηυκρίνησεν ὁ W. Ensslin, ὅστις διεπίστωσεν ὅτι ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε τὸ μανιάκιον ἐπετίθετο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀναγορευομένου, τελουμένης οὕτω στέψεως δι᾽ αὐτοῦ, νῦν ὁ προσενεγκὼν τοῦτο ἀξιωματικὸς περιέβαλε δι᾽ αὐτοῦ τὸν τράχηλον τοῦ Ἰουστίνου [4]. Τὴν σημειουμένην μεταβολὴν ὁ W. Ensslin θεωρεῖ ὡς ὀφειλομένην εἰς τὴν ὁλονὲν αὔξουσαν σημασίαν, ἣν προσελάμβανεν ὁσημέραι ἡ διὰ τοῦ διαδήματος στέψις, ὥστε νὰ καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν διατήρησιν καὶ τῆς ἄλλης. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπεθύμουν, ὅπως φαίνεται, τοὐλάχιστον πρὸς τὸ παρόν, νὰ παραιτηθοῦν τῆς προσφορᾶς τοῦ μανιακίου καὶ τῆς συμβολικῆς τούτου σημασίας, ἐξηκολούθησαν μὲν νὰ τὸ προσφέρουν εἰς τὸν ἀναγορευόμενον, οὐχὶ ὅμως πρὸς στέψιν ἀλλὰ πρὸς ἐπίθεσιν περὶ τὸν τράχηλόν του [5].

Ὁ Ἰουστῖνος εἰς φωτεινὸν διάλειμμα τῆς νόσου του ἀνέδειξε διάδοχον τὸν ἀνεψιόν του ***Τιβέριον***, ἀνακηρύξας τοῦτον καίσαρα. Ἡ τελετὴ ἔλαβε χώραν τὴν 7 Δεκεμβρίου 574 *ἐν τῇ ὑπαίθρῳ αὐλῇ* [6] τῶν ἀνακτόρων,— ἣν ὀρθῶς ὁ R. Guilland ἐταύτισε πρὸς τὸ τριβουνάλιον τῶν ιθ′ ἀκουβίτων [7] — παρουσίᾳ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου Γ′, περιστοιχιζομένου ὑπὸ κληρικῶν καὶ ὑπὸ τῶν *ἐν ἀξιώσεσι τελούντων καὶ τῶν περὶ τὴν αὐλὴν στρατευομένων* [8], ἤτοι τῆς συγκλήτου ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῶν στρατιωτικῶν τμη-

---

[1]) Αὐτόθι II 137 - 138.

[2]) Αὐτόθι II 159 ἑπ. Οἱ βυζαντινοί, πλὴν τοῦ Εὐαγρίου, ἱστοριογράφοι ἐλαχίστας λέξεις ἀφιερώνουν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰουστίνου Β′, ἐξαίροντες μόνον τὴν ἐκ μέρους τοῦ πατριάρχου τελεσθεῖσαν στέψιν. Θεοφ. 241_{26}, Σκυλ. - Κεδρ. I 680_{14}. Ὁ Εὐάγριος σ. 195 δὲν εἰσέρχεται μὲν εἰς λεπτομερείας, ἀποδίδει ὅμως ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν πολιτικὴν ἀτμόσφαιραν.

[3]) Corippus αὐτόθι II 175 ἑπ.

[4]) Τὸ Πασχ. Χρον. 624 ὁμιλεῖ περὶ ἀναλόγου τοποθετήσεως τοῦ μανιακίου κατὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ὑπατίου.

[5]) ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 291 - 292.

[6]) Εὐάγριος σ. 208.

[7]) GUILLAND, Delphax σ. 296 - 297.

[8]) Εὐάγριος σ. 208. Ἐξ ἴσου σαφὴς ἡ παρὰ Θεοφ. Σιμ. III 11. 5 μαρτυρία. Μνεία τοῦ γε-

μάτων τῶν ἀνακτόρων ἀφ' ἑτέρου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐνέδυσε τὸν Τιβέριον *τὸν βασιλικὸν χιτῶνα... καὶ τὴν χλαῖναν...*[1], ὁ δὲ πατριάρχης *ἐποίησεν εὐχήν*[2]. Οὐδὲν λέγεται περὶ τυχὸν περιβολῆς διὰ τοῦ ἁρμόζοντος τῷ καίσαρι διαδήματος. Ἀντιθέτως, αἱ πηγαὶ διέσωσαν τὸν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος λόγον[3].

Βραχὺ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστίνου Β', τὴν 26 Σεπτεμβρίου 578 ἔλαβε χώραν ἡ εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσις τοῦ Τιβερίου, περὶ ἧς ὅμως δὲν κατέχομεν ἐπαρκεῖς εἰδήσεις ἐκ τῶν ἱστορικῶν κειμένων τῆς ἐποχῆς, τοῦ Εὐαγρίου καὶ Θεοφυλάκτου Σιμοκάττου παρερχομένων ἐν σιγῇ τὸ γεγονός. Ὁμιλοῦντες περὶ αὐτοῦ οἱ χρονογράφοι Θεοφάνης, Λέων γραμματικός, Σκυλίτσης καὶ Ζωναρᾶς παραδίδουν συγκέντρωσιν κατόπιν αὐτοκρατορικῆς προσκλήσεως τῆς συγκλήτου, τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ κλήρου (ὁ Θεοφάνης προσθέτει καὶ τῶν *πολιτευομένων*), ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὁ Ἰουστῖνος Β' *ἀνηγόρευσεν αὐτὸν βασιλέα*[4]. Ὁ κύκλος τῶν προσώπων συμπίπτει πρὸς τὰς ὁμάδας, αἵτινες παρέστησαν κατὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Τιβερίου εἰς καίσαρα· ἀκολουθεῖ εἰς τὰς ἀνωτέρω χρονογραφίας τὸ κείμενον τοῦ λόγου, ὅπερ κατὰ τὸν Θεοφύλακτον Σιμοκάττην καὶ Εὐάγριον ἐξεφώνησεν ὁ Ἰουστῖνος Β' διαρκούσης τῆς χειροτονίας τοῦ Τιβερίου εἰς καίσαρα[5]. Ὅθεν εὐλόγως δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι καὶ ἐν ταῖς χρονογραφίαις ταύταις πρόκειται περὶ τῆς πρώτης τελετῆς, ἤτοι τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Τιβερίου εἰς καίσαρα[6]. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη σύγχυσις θὰ πρέπῃ πράγματι εἰς ἑκατέραν τῶν περιπτώσεων τὸ τυπικὸν νὰ μὴ διέφερεν οὐσιωδῶς, νὰ παρίσταντο δὲ εἰς ἀμφοτέρας οἱ αὐτοὶ παράγοντες. Ὁ Θεοφάνης καὶ ὁ Ζωναρᾶς ἐπανέρχονται εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Τιβερίου διὰ τῶν ἑξῆς: *ἐβασίλευσε Τιβέριος, στεφθεὶς ὑπὸ Εὐτυχίου πατριάρχου, ὡς προλέλεκται*[7]. Ὡς ἐξ ἑτέρων ἀναλόγων περιπτώσεων γνωρίζομεν (Λέοντος Β', Ἰουστινιανοῦ Α') καὶ ὡς ἡ μετὰ τετραετίαν πραγματοποιηθεῖσα ἀναγόρευσις τοῦ Μαυρικίου ἐκ νέου πιστοποιεῖ, ἡ ἀνάδειξις αὐτοκράτορος ὑπὸ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος συνίσταται εἰς τὴν ὑπὸ τούτου περιβολὴν τοῦ μέλλοντος ἡγεμόνος διὰ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος ἐν πανηγυρικῇ τελετῇ, καθ' ἣν οὗτος ἀνακηρύσσεται *αὔγουστος*. Δεδομένου λοι-

γονότος παρὰ Θεοφ. 247, Λέοντι Γραμμ. 135, Σκυλ. - Κεδρ. I 685, Ζωναρᾶ III 178, Ἰωάννῃ Ἐπιφανεῖ ἐν Fragm. Histor. Graec. τ. IV σ. 275 § 5.

[1]) Εὐάγριος σ. 208.

[2]) Θεοφ. Σιμ. III 11. 12 - 13.

[3]) Εὐάγριος σ. 208, Θεοφ. Σιμ. III 11. 12 - 13. Ἐσφαλμένως ὁ Θεοφάνης 248 - 249 καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀντλοῦντες Λέων Γραμμ. 135 - 136, Σκυλ. - Κεδρ. I 685 - 686, Ζωναρᾶς III 178 ἀναφέρουν τὴν ἐκφώνησιν τοῦ λόγου τοῦ Ἰουστίνου, ὡς γενομένην κατὰ τὴν εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσιν τοῦ Τιβερίου. Περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ λόγου βλ. Ensslin, Gottkaiser κλπ. σ. 92 - 93.

[4]) Θεοφ. 248, Λέων Γραμμ. 135, Σκυλ. - Κεδρ. I 685, Ζωναρᾶς III 178.

[5]) Βλ. ἀνωτ. τὴν ὑπ' ἀρ. 3 σημείωσιν.

[6]) Τὸ ὅτι ἐν αὐταῖς ὀλίγον προηγουμένως ἐγένετο μνεία τῆς ἀναδείξεως τοῦ Τιβερίου εἰς καίσαρα κατ' οὐδὲν κωλύει τὴν ἐπανάληψιν καὶ δὴ ἐκτενέστερον τῆς αὐτῆς πληροφορίας, εἰλημμένης, ὡς φαίνεται, εἰς ἑκατέραν περίπτωσιν ἐκ διαφόρων πηγῶν.

[7]) Θεοφ. 249 $_{22}$, Ζωναρᾶς III 179.

πὸν ὅτι ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Τιβερίου ἐγένετο ζῶντος τοῦ Ἰουστίνου Β΄ πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἢ ὅτι ἐσφαλμένως οἱ χρονογράφοι φέρουν τὸν πατριάρχην ὡς ἐπιτελέσαντα τὴν στέψιν ἢ ὅτι οὗτος πράγματι ἀντεπροσώπευσε τὸν ἀσθενοῦντα αὐτοκράτορα.

Τὴν 13 Αὐγούστου 582 ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ Τιβερίου, ἀχθέντος ἐπὶ φορείου, ἡ ἀναγόρευσις τοῦ **Μαυρικίου** εἰς αὐτοκράτορα εἰς *τὴν ὕπαιθρον τῶν ἀνακτόρων αὐλήν*, ὡς ὀνομάζει ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης [1] τὸ παρὰ Θεοφάνει καὶ Ζωναρᾷ *τριβουνάλιον* [2]. Ὁ αὐτοκράτωρ συνεκάλεσε τὸν πατριάρχην Ἰωάννην, *τόν τε τῶν ἱερῶν ἀξιωμάτων .... ξύλλογον* ἤτοι τὴν σύγκλητον, τὰς ἐν τῇ πρωτευούσῃ στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ τοὺς *ἐπισημοτέρους τοῦ δήμου*· μὴ δυνάμενος νὰ ἐκφωνήσῃ ὁ ἴδιος τὸν λόγον του, ἀνέθεσε τὴν ἀπαγγελίαν του εἰς τὸν κοιαίστωρα [3]. Περατωθείσης τῆς βασιλικῆς προσλαλιᾶς, *τὴν στεφάνην ὁ βασιλεὺς ἀράμενος τήν τε πορφυρᾶν διπλοΐδα ἀμπεῖχε τὸν Καίσαρα. διεχεῖτο δὲ πολλὴ ταῖς εὐφημίαις παρὰ τῶν ὑπηκόων βοή* [4]. Καθ' ὅμοιον τρόπον παρουσιάζουν τὰ γεγονότα καὶ αἱ μεταγενέστεραι χρονογραφίαι, μνημονεύουσαι τὴν πρόσκλησιν τοῦ πατριάρχου, τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ στρατοῦ [5], ὡς καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βασιλικοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ κοιαίστωρος [6]. Τὴν περιβολὴν τῶν βασιλικῶν συμβόλων δὲν ἀναφέρουν ἰδιαιτέρως, ἀντιθέτως ὅμως ἔνιαι ἐξ αὐτῶν σημειοῦν τὴν δι' ἐπευφημιῶν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου ἡγεμόνος [7]. Χαρακτηριστικὸν εὑρίσκω τὸ χωρίον τοῦ Ζωναρᾶ, διότι ἐν αὐτῷ εὐθέως δηλοῦται ὅτι ἡ ἀναγόρευσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Τιβερίου, *ὅστις Μαυρίκιον ἀναρρηθῆναι βασιλέα πεποίηκε π α ρ ο υ σ ί ᾳ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς* [8]. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως πολύτιμοι αἱ μαρτυρίαι τοῦ Θεοφυλάκτου I 1. 22 καὶ τοῦ Ζωναρᾶ III 182, διότι δεικνύουν μετὰ πόσης ἐπιφυλακτικότητος πρέπει νὰ δεχώμεθα πληροφορίας ἄλλων χρονογράφων, ἀποδιδούσας εἰς ἕτερα πρόσωπα ἢ ὄργανα ἁρμοδιότητας καὶ καθήκοντα ἀνήκοντα εἰς ἄλλους, ὡς πράττει ἐνταῦθα ὁ Σκυλίτσης παρὰ Κεδρηνῷ I 691$_{13}$, παρ' ᾧ φέρεται ὅτι ὁ Μαυρίκιος *ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ νηστευτοῦ*.

Ὁμοιόμορφος εἶναι ἡ ἐν ταῖς χρονογραφίαις Θεοφάνους, Σκυλίτση παρὰ Κεδρηνῷ καὶ Ζωναρᾶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μαυρικίου ***Θεοδόσιον*** ἀφορῶσα πληροφορία καὶ ἀποδίδουσα

---

[1]) Θεοφ. Σιμ. I 1. 1, ὅστις τὴν προσδιορίζει ἀκριβέστερον *ἥτις παρήνωται τῇ πολυστιβάδι τῶν ἀνακτόρων οἰκίᾳ προαυλίῳ περιφανεῖ καὶ περιδόξῳ τῷ προσκηνίῳ*.

[2]) Θεοφ. 252, Ζωναρᾶς III 182. Εἶναι τὸ τριβουνάλιον τῶν ιθ' ἀκουβίτων, ὡς ἔδειξεν ὁ R. Guilland, Delphax σ. 296 - 297.

[3]) Θεοφ. Σιμ. I 1. 1.

[4]) Θεοφ. Σιμ. I 1. 22 - 23.

[5]) Θεοφ. 252, Σκυλ. - Κεδρ. I 691.

[6]) Θεοφ. 252, Ζωναρᾶς III 182.

[7]) Θεοφ. 252: *πάντων δὲ εὐφημησάντων τὸν βασιλέως σκοπὸν καὶ Μαυρίκιον τὸν βασιλέα*· Σκυλ. - Κεδρ. I 691: *πάντων δὲ εὐφημησάντων . . .*

[8]) Ζωναρᾶς III 182. Πρβλ. Θεοφ. 252, Σκυλ. - Κεδρ. I 691: *Μαυρίκιον . . . βασιλέα ἀνηγόρευσεν (ἀναγορεύει)*, Πασχ. Χρον. 690: (Μαυρίκιος) *ἐστέφθη βασιλεύς*.

τὴν στέψιν του εἰς τὸν πατριάρχην Ἰωάννην [1]. Δὲν πρέπει ὅμως, νομίζω, νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητος ἡ ἐν τῷ Πασχ. Χρονικῷ μαρτυρία, προδίδουσα τὴν εἰσαγωγὴν καινοτομίας τινός, τῆς ὁποίας θὰ ἔδει νὰ ἀναζητηθοῦν αἱ συνέπειαι: *Τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ* (26 Μαρτίου 590) *τῇ πασχαλίᾳ ἑορτῇ Μαυρίκιος Τιβέριος ἔστεψε Θεοδόσιον τὸν ἴδιον υἱὸν εἰς βασιλέα. οὐ μέντοι ἐτάγη εἰς συμβόλαια ἢ ἄλλο τι ἐπράχθη ἐπ' αὐτῷ τῶν εἰς γνώρισμα βασιλέως ἀλλ' ἢ μόνον ἐστέφθη* [2]. Ἡ μία μεταβολὴ εἶναι σαφής. Ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε εἰς τὰ συντασσόμενα συμβόλαια ἐτίθετο τὸ ὄνομα τῶν συναρχόντων ἡγεμόνων, ἐφ' ὅσον εἶχον τύχει νομίμως ἀναγορεύσεως, ὁ Μαυρίκιος ἐξέκλινε τοῦ κανόνος τούτου, ἅμα ὡς ἔστεψε τὸν υἱόν του [3]. Ἀλλὰ τὶ ἐννοεῖ ὁ χρονογράφος λέγων ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐτελέσθη, ἐξ ὧν τις ἀναγνωρίζεται ὡς βασιλεὺς ἢ *μόνον ἐστέφθη;* Μήπως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Θεοδόσιος δὲν ἔτυχε τῆς ἀνακηρύξεως εἰς *αὔγουστον;* Πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δύναται ἴσως νὰ συσχετισθῇ ἡ φρασιολογία τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων, οἵτινες, ἀφηγούμενοι γεγονότα μεταγενέστερα τοῦ ἔτους 590, ἀποφεύγουν νὰ ὀνομάσουν τὸν Θεοδόσιον *βασιλέα* καὶ χρησιμοποιοῦν ἐκφράσεις, ὡς αἱ ἀκόλουθοι: *Θεοδόσιος ὁ τοῦ βασιλέως υἱός...* [4], *παρασκευὴν βασιλικὴν Θεοδοσίῳ δίδωσι τῷ παιδί. τοῦ δὲ νέου κυνηγετοῦντος...* [5], *Θεοδοσίῳ τῷ παιδὶ Μαυρικίου τοῦ αὐτοκράτορος...* [6], *κηδεστὴς δὲ οὗτος Θεοδοσίου τοῦ παιδὸς τοῦ αὐτοκράτορος...* [7] κλπ. Μήπως λοιπὸν ἐνταῦθα πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀκριβὴς ἡ ὁμόφωνος εἴδησις τῶν χρονογράφων περὶ τελέσεως τῆς στέψεως τοῦ Θεοδοσίου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου; διότι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς μεταβολὰς διακρίνεται μία κοινὴ κατεύθυνσις· νὰ εὑρεθῇ συνδυασμός, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἐπιτευχθῇ μὲν ἡ ἀνάδειξις καὶ ἔξαρσις τοῦ προοριζομένου διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, ἀλλὰ νὰ μὴ καταστῇ οὗτος ἰσότιμος πρὸς τὸν κυρίαρχον αὐτοκράτορα [8]. Φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς διακρίσεως εἰς μικρὸν καὶ μέγαν βασιλέα, ἡ ὁποία μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων θὰ ἀπολήξῃ εἰς τὴν μεταξὺ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος ἀναπτυχθεῖσαν.

Δραματικὸν πράγματι χαρακτῆρα παρουσιάζουν αἱ προηγηθεῖσαι τῆς πτώσεως

---

[1]) Θεοφ. 267 = Σκυλ. - Κεδρ. I 695. Ζωναρᾶς III 189: *ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ἀνηγόρευσε βασιλέα κατὰ τὸ πάσχα, στεφθέντα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου.* Ἐσφαλμένως οἱ δύο πρῶτοι χρονογράφοι φέρουν τὸν Θεοδόσιον μὴ συμπληρώσαντα εἰσέτι τὸ πέμπτον ἔτος. Οὗτος πράγματι ἦγε τὸ ἕκτον.

[2]) Πασχ. Χρον. 691.

[3]) Βλ. ὡς παραδείγματα συμβόλαια ἐπὶ παπύρων, μεταγενέστερα τοῦ ἔτους 590, ἐν οἷς ἀναγράφεται μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Μαυρικίου. F. PREISIGKE: Sammelbuch griechischer Urkunden aus Ägypten τ. I, Strassburg 1915 ἀρ. 4484 (ἔτ. 592), 4496 (ἔτ. 592).

[4]) Θεοφ. Σιμ. VIII 4. 10. Οὕτω καὶ Θεοφ. 283_{15}, 284_{1}, 287_{23}, 288_{3}, 288_{12}, 291_{5}, Ζωναρᾶς III 192_{14}, Σκυλ. - Κεδρ. I 703_{21}, 709_{12}.

[5]) Θεοφ. Σιμ. VIII 8. 4.

[6]) Θεοφ. Σιμ. VIII 8. 4.

[7]) Θεοφ. Σιμ. VIII 8. 3.

[8]) Διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν τὴν περίπτωσιν τοῦ Θεοδοσίου ἀφορωσῶν ἐξελίξεων πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψει τὰ γεγονότα τοῦ Σεπτεμβρίου 641 (βλ. κατωτέρω).

τοῦ Μαυρικίου πολιτικαὶ ἐξελίξεις, ἃς θὰ παρακολουθήσωμεν μόνον καθ' ὅσον συνδέονται μὲ τὸ θέμα μας. Ἡ ἐναντίον τοῦ Μαυρικίου κίνησις ἐξεδηλώθη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Δουνάβεως, ὅστις προέβη εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ **Φωκᾶ** εἰς *ἔξαρχον* (ἀρχηγόν), ἀνυψώσας αὐτὸν ἐπ' ἀσπίδος[1]. Εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἀσπίδος διὰ τὴν ἀνάδειξιν στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ, δηλ. διὰ πρᾶξιν μὴ περιλαμβανομένην εἰς τὰ πλαίσια αὐλικῆς τελετῆς, ὀρθῶς διέγνωσεν ὁ W. Ensslin τὴν πρόθεσιν τοῦ στρατοῦ, ὅπως ἀναδείξῃ νέον αὐτοκράτορα[2].

Εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἀφ' ἑνὸς ὁ στρατιωτικὸς παράγων καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ δῆμοι. Ὁ στρατὸς ἦτο ἕτοιμος νὰ προσφέρῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μαυρικίου Θεοδόσιον καὶ εἰς τυχὸν προβληθησομένην ἄρνησιν ἐκ μέρους τούτου νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, Γερμανοῦ. Ἔγκαιρος ὅμως ἐπέμβασις τοῦ αὐτοκράτορος ἐματαίωσε τὴν πραγμάτωσιν τῶν ὡς ἄνω σχεδίων[3]. Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Μαυρικίου ἐκ τῆς πρωτευούσης, ὁ Γερμανὸς ἐπεδίωξε νὰ τύχῃ τῆς πολιτικῆς ὑποστηρίξεως τοῦ πολυπληθεστέρου καὶ ἰσχυροτέρου κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν δήμου τῶν Πρασίνων, διαβιβάσας ὡρισμένας προτάσεις πρὸς τὸν δήμαρχόν των Σέργιον. Ὁ τελευταῖος τὰς μετέφερε *πρὸς τοὺς κορυφαιοτέρους τοῦ δήμου*, οἵτινες ὅμως τὰς ἀπέκρουσαν, προβαλόντες ὡς αἰτιολογίαν τοὺς προϋπάρχοντας στενοὺς δεσμοὺς τοῦ Γερμανοῦ πρὸς τὸν δῆμον τῶν Βενέτων[4]. Ἀντιθέτως, οἱ Πράσινοι παρέσχον ἀμέριστον τὴν ὑποστήριξίν των πρὸς τὸν Φωκᾶν, ἀπολαύοντα, ὡς εἴδομεν, καὶ τῶν συμπαθειῶν τοῦ στρατεύματος. Ὁ τελευταῖος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, μετασταθμεύει ἐκ τοῦ Ρηγίου εἰς τὸ Ἕβδομον, ἔνθα προσῆλθον ἀμφότεροι οἱ δῆμοι[5]. Διὰ νὰ τηρηθοῦν ὅμως πάντες οἱ νόμιμοι τύποι ἐν τῇ ἀναγορεύσει ἦτο ἀναγκαία ἡ παρουσία τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συγκλήτου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Φωκᾶς ἀπέστειλε *τὸν ἀσηκρῆτις Θεόδωρον τῶν βασιλικῶν ταχυγράφων ἄνδρα ἐπίσημον, ἐν τῇ λεγομένῃ ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ... ὅπως οἱ Βυζάντιοι λαοὶ τὸν ἱεράρχην, τήν τε σύγκλητον ἀναλαβόμενοι, ὡς αὐτὸν παραγένωνται...*[6]. Πράγματι ὁ λαὸς μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συγκλήτου ἐξῆλθον εἰς τὸ Ἕβδομον. Τὰ δύο στάδια, δι' ὧν διῆλθεν ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Φωκᾶ, διαχωρίζονται σαφῶς μεταξύ των καὶ νῦν τὸ πρῶτον δύναται νὰ γίνῃ λόγος

---

[1]) Θεοφ. Σιμ. VIII 7. 7, Θεοφ. 287, Σκυλ. - Κεδρ. I 705.

[2]) Ensslin, Torqueskrönung σ. 297 - 298. Ἡ σκηνὴ αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Λέοντα Γραμμ. 142 καὶ Ζωναρᾶν III 195 νὰ ὁμιλήσουν περὶ ἀναγορεύσεως τοῦ Φωκᾶ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ *εἰς βασιλέα*.

[3]) Θεοφ. Σιμ. VIII 8. 4 ἑπ., Θεοφ. 287.

[4]) Θεοφ. Σιμ. VIII 9. 13 ἑπ., Θεοφ. 289. Τὰ γεγονότα παρακολουθεῖ καὶ ἑρμηνεύει τὴν ἀπήχησίν των ὁ Manojlović σ. 677 - 681. Διὰ τὴν μελέτην τῆς V. Janssens, Les bleus et les verts sous Maurice, Phocas et Heraclius ἐν Byzantion τ. 11 (1936) σ. 499 - 536 συμμερίζομαι τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ F. Dölger ἐν B. Z. τ. 37 (1937) σ. 542 - 543.

[5]) Θεοφ. Σιμ. VIII 9. 13 καὶ 10. 1, Μαλ. ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 361 - 362, Θεοφ. 289, Σκυλ. - Κεδρ. I 706, Ζωναρᾶς III 196.

[6]) Θεοφ. Σιμ. VIII 10. 2, Θεοφ. 289.

περὶ διαχωρισμοῦ ἀναγορεύσεως καὶ στέψεως. Σύντομον περιγραφὴν τῆς πρώτης διέσωσεν ὁ Μαλάλας γράφων: *...προσερρύησαν οὖν καὶ τὰ β' μέρη, Πράσινοι καὶ Βένετοι, καὶ πάντες καὶ ἀνήγαγον τὸν Φωκᾶν εἰς σκουτάριν ἐν τῷ τριβουναλίῳ τοῦ κάμπου καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα...*[1] (23 Νοεμβρίου 602). Μαρτυρεῖται οὕτως ἡ κατὰ τὸν παλαιὸν τρόπον ἀνύψωσις τοῦ ἀναγορευομένου ἐπ' ἀσπίδος, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ μέχρι τοῦδε συνοδεύουσα ταύτην στέψις ἢ ἁπλῆ ἔστω περὶ τὸν τράχηλον περιβολὴ διὰ τοῦ μανιακίου. Φαίνεται ὅτι ἡ τελευταία αὕτη ὑπεχώρησε τελείως πρὸ τῆς ὁλονὲν διὰ μεγαλυτέρου κύρους περιβαλλομένης στέψεως διὰ τοῦ διαδήματος[2].

Ἡ ἀναγόρευσις ρητῶς παραδίδεται ὅτι ἐτελέσθη ἐν τῷ *τριβουναλίῳ τοῦ κάμπου* ἤτοι ἐν ᾧ τόπῳ ἐλάμβανε χώραν καὶ κατὰ τοὺς παλαιοτέρους αἰῶνας. Κατ' αὐτὴν πλὴν τοῦ στρατοῦ ζωηρὰν ἀνάμιξιν ἔσχον οἱ δῆμοι, ὡς βεβαιοῦται τόσον ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Μαλάλα, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἀκολούθου φράσεως τοῦ συγχρόνου ἱστορικοῦ: *τῶν τοίνυν δήμων κατευφημούντων τὸν τύραννον καὶ πάντων τῆς μεταβολῆς γλιχομένων, ἀναγορεύεται τὸ κακόν* (sc. ὁ Φωκᾶς)[3]. Εἰς τὰς ἀφηγήσεις τῶν ἱστοριογράφων τὸ κέντρον τοῦ βάρους φαίνεται μετατιθέμενον εἰς τὴν στέψιν. Αὕτη ἐτελέσθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κυριακοῦ, ἀφ' οὗ προηγουμένως οὗτος ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Φωκᾶ *ὁμολογίαν περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τοῦ ἀτάραχον φυλάξαι τὴν ἐκκλησίαν*[4]. Εἶναι ἡ πρώτη στέψις αὐτοκράτορος, ἥτις τελεῖται ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ χώρου τῆς ἐκκλησίας. Ἔκτοτε ἡ στέψις ἀποσπᾶται κατὰ χῶρον τοῦ κοσμικοῦ πλαισίου, τοῦ χαρακτηρίζοντος τὴν κυρίως ἀναγόρευσιν, διὰ νὰ καταστῇ μετ' ὀλίγον αὐθύπαρκτος καὶ αὐθυπόστατος τελετή. Ἐνδεικτικὴ τῆς κρατούσης συγχύσεως καὶ τῆς οὔπω ἀκριβοῦς διαχαράξεως τῶν μεταξὺ τῶν δύο τελετῶν ὁρίων, ὡς καὶ τοῦ περιεχομένου ἑκατέρας τούτων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ὑπὸ τῶν χρονογράφων χρῆσις τοῦ ρήματος *ἀναγορεύομαι* προκειμένου νὰ δηλωθῇ τόσον ἡ ἐν τῷ τριβουναλίῳ τοῦ κάμπου τελετή, ὅσον καὶ ἡ ἐν τῷ ναῷ στέψις· Θεοφ. 289: *τῶν δήμων εὐφημούντων τὸν τύραννον, ἀναγορεύεται τὸ κακόν... ἡ δὲ ἀναγόρευσις* (= στέψις) *τοῦ τυράννου εἰς τὸν ναὸν τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐγένετο*· Σκυλ. — Κεδρ. I 706: *καὶ ἀναγορεύεται τὸ κακόν... καὶ ἀναγορεύεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ προδρόμου*· Γεωργ. μον. II 662: *ἀναγορεύεται βασιλεὺς εἰς τὸν ναὸν τοῦ προδρόμου*. Ἀδυνατῶ

---

[1]) Μαλ. ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 362. Ἡ ἀνύψωσις αὕτη τοῦ Φωκᾶ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν ἀνάλογον πρᾶξιν, ἣν οἱ Θεοφ. Σιμ. VIII 7. 7, Θεοφ. 287, Σκυλ. - Κεδρ. I 705 παραδίδουν ὅτι ἔλαβε χώραν *ἐν ταῖς τῶν Σκλαβηνῶν χώραις* καὶ περὶ ἧς βλ. ἀνωτ. σ. 56.

[2]) Βλ. ἀνωτ. σ. 52 ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἰουστίνου Β'.

[3]) Θεοφ. Σιμ. VIII 10. 5, Θεοφ. 289.

[4]) Θεοφ. Σιμ. VIII 10. 6, Θεοφ. 289, Σκυλ. - Κεδρ. I 706, Ζωναρᾶς III 196, Πασχ. Χρον. 693· Μαλ. ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 362: *ἔστεψεν οὖν τὸν Φωκᾶν Κυριακὸς ὁ πατριάρχης εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην εἰς τὸ ζ'*. Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου Βλ. R. DEMANGEL, Contribution à la topographie de l'Hébdomon, Paris 1945 σ. 17 - 32.

νὰ ἀποφανθῶ, ἐὰν ἡ ὑπὸ τοῦ Μαλάλα ὀρθὴ διάκρισις εἶναι τυχαία ἢ συνειδητή [1].

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ δευτέρα περίοδος, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ, περατοῦται μὲ τὸν Φωκᾶν. Τὸ πλούσιον σχετικῶς ὑλικὸν τῶν πηγῶν ἐπιτρέπει τὸν σαφῆ διαχωρισμὸν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων εἰς δύο κατηγορίας μὲ διάφορον δι᾽ ἑκάστην πορείαν τοῦ τελετουργικοῦ τυπικοῦ. Ἡ πρώτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνακήρυξιν αὐτοκράτορος κενοῦ ὄντος τοῦ θρόνου, ἡ δὲ δευτέρα ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνάδειξιν νέου αὐτοκράτορος ὑπὸ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν διακριτέα ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως ἡ ἐκλογή. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν προηγουμένην περίοδον, καθ᾽ ἥν, ὡς εἴδομεν, ἡ πρωτοβουλία τῆς ἐκλογῆς νέου ἡγεμόνος ἀνῆκεν εἰς τὸν στρατόν, ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Θεοδοσιανῆς δυναστείας ἡ δικαιοδοσία αὕτη περιέρχεται εἰς τὴν σύγκλητον. Αὕτη συνέρχεται ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ κατόπιν συζητήσεως, ἐνίοτε θυελλώδους (Ἰουστῖνος Α΄), λαμβάνει τὴν ἀπόφασιν. Τυχὸν ὑπάρχουσα αὐγοῦστα (χήρα ἢ ἀδελφὴ τοῦ θανόντος ἡγεμόνος) δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἐκλογὴν (π.χ. Πουλχερία, Ἀριάδνη), τυπικῶς ὅμως ἡ ἀπόφασις φαίνεται προερχομένη ἐκ τῆς συγκλήτου, ἐκτὸς ἐὰν ἡ τελευταία προβῇ εἰς παραχώρησιν τοῦ ἐκλογικοῦ της δικαιώματος εἰς τὴν αὐτοκράτειραν (ἐκλογὴ Ἀναστασίου Α΄). Χαρακτηριστικὴ τῆς κρατούσης ἀντιλήψεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἁρμοδιότητα ταύτην τῆς συγκλήτου εἶναι ἡ εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἰουστίνου Α΄ ἀφήγησις. Καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἐξέλιπε καὶ ὁ τελευταῖος γόνος τῆς βασιλευούσης δυναστείας, οἱ εἰς τὸν Ἱππόδρομον συνηθροισμένοι δῆμοι μόνον πρὸς τὴν σύγκλητον ἀπευθύνονται καὶ αὐτὴν μόνην καλοῦσιν, ἵνα προβῇ εἰς τὴν ἀνάδειξιν νέου ἡγεμόνος: *συνήχθη δὲ καὶ ὁ δῆμος ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ καὶ εὐφήμουν τὴν σύγκλητον κράζοντες· «πολλὰ τὰ ἔτη τῆς συγκλήτου. σύγκλητε Ρωμαίων, σὺ νικᾷς. τὸν ἐκ Θεοῦ βασιλέα τῷ ἐξερκίτῳ. τὸν ἐκ Θεοῦ βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ» καὶ πολλὰ τοιαῦτα* [2].

Περατωθείσης τῆς ἐκλογῆς ἀκολουθεῖ ἡ ἀνακήρυξις τοῦ ὑποψηφίου εἰς αὐτοκράτορα· πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς πράξεως ταύτης χρησιμοποιῶ τὸν τεχνικὸν ὅρον *ἀναγόρευσις*. Αὕτη συνίσταται εἰς τὰ ἑξῆς: Ὁ ὑποψήφιος *στέφεται* ὑπὸ ἀξιωματικοῦ τῆς ἐξοχωτέρας ἀνακτορικῆς στρατιωτικῆς μονάδος, τοῦ καμπιδούκτορος τῶν λαγκιαρίων, διὰ *μανιακίου καὶ ἀνυψοῦται ἐπ᾽ ἀσπίδος* ὑπὸ τῶν παρισταμένων, ὡς εἴδομεν καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Τὸ θέμα τῆς διὰ μανιακίου στέψεως ἐξηντλήθη διὰ τῆς ὡραίας μελέτης τοῦ W. Ensslin, ὅστις ἀπέδειξεν ὅτι τὸ τελευταῖον ἐγένετο χρῆσις τοῦ θεσμοῦ κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰουστίνου

---

[1]) Βλ. τὸ χωρίον ἀνωτέρω σ. 57 καὶ σημ. 4.

[2]) Βασ. Ταξ. 426_{21} - 427_{4}.

Β'[1]. Ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς ἐξήτασε μετὰ τῆς ἰδίας ἐπιμελείας καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ ἐθίμου τῆς ἀνυψώσεως ἐπ' ἀσπίδος καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, ὥστε δὲν ἔχω εἰμὴ νὰ παραπέμψω εἰς τὰ πορίσματα τῆς μελέτης του[2]. Συμφώνως πρὸς τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Μαλάλα[3], τὸ τελευταῖον ἔλαβε χώραν ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Φωκᾶ, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀποτελεῖ ὁρόσημον· διότι μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ ἐπέρχεται ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἐθίμου ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας καὶ μόλις κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀναβιοῖ τοῦτο[4].

Τὰ εἰς χειρόγραφα, μεταγενέστερα τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' αἰῶνος, ὑπάρχοντα ἐπὶ μικρογραφιῶν παραδείγματα ἀνυψώσεως ἐπ' ἀσπίδος ἡγεμόνος δὲν ἀνατρέπουν τὸ συμπέρασμα τοῦτο· διότι ὅσων ἐξ αὐτῶν αἱ ἀπεικονίσεις παριστῶσι πρόσωπα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀναγορευόμενα κατὰ τὸν ὡς ἄνω τρόπον, ἔχουν φιλοτεχνηθῆ κατὰ παλαιότερα πρότυπα, ὅτε ἴσχυε πράγματι τὸ ἔθιμον τῆς ἐπ' ἀσπίδος ἀνυψώσεως. Οὕτως ἡ παριστῶσα τὴν στέψιν τοῦ Δαβὶδ φερομένου ἐπ' ἀσπίδος μικρογραφία τοῦ Cod. Paris. B. N. gr. 139 (Ι' αἰ.)[5], ὡς καὶ ἡ τῆς Βατικανῆς βίβλου fol. 285 v[6], ἐν ᾗ παρίσταται ὁ Σολομὼν φερόμενος ἐπ' ἀσπίδος μετὰ τοῦ προφήτου Νάθαν καὶ στεφόμενος ὑπ' αὐτοῦ, ἀνάγονται, ὡς ἀνέπτυξεν ὁ M. Buchtal[7], εἰς παλαιότερα πρότυπα. Εἰς τὸ περίφημον ἐκ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος χειρόγραφον τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης, τὸ περιέχον τὴν χρονογραφίαν τοῦ Σκυλίτση, ἔνθα αἱ παραπλεύρως ἐνίων τῶν μετὰ τὸ 610 ἱστορουμένων αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων μικρογραφίαι ἀπεικονίζουν ἀνύψωσιν ἐπ' ἀσπίδος τοῦ ἀναγορευομένου αὐτοκράτορος, εἶναι βέβαιον ὅτι ἐφιλοτεχνήθησαν συμφώνως πρὸς τὰ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα κρατοῦντα καὶ ἀνταποκρίνονται νόσον πρὸς τοὺς τότε θεσμούς, ὅσον καὶ τὸ καθ' ὅλου πολιτιστικὸν κλῖμα. Ὡς δὲ θὰ ἴδωμεν, τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἀναπόσπαστον τμῆμα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως ἀπετέλει ἡ ἀνύψωσις τοῦ μέλλοντος αὐτοκράτορος ἐπ' ἀσπίδος· τὸν τύπον τοῦτον μετέφερεν ὁ καλλιτέχνης καὶ εἰς ἀναγορεύσεις λαβούσας χώραν παλαιότερον[8].

---

[1]) ENSSLIN, Torqueskrönung. Βλ. ἀνωτέρω τὴν ἀνάπτυξιν δι' ἕνα ἕκαστον αὐτοκράτορα, ὡς καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς προηγουμένης περιόδου σ. 24.

[2]) ENSSLIN, Torqueskrönung.

[3]) Μαλάλας ἐν Hermes τ. 6 (1872) σ. 362· βλ. ἀνωτ. σ. 57.

[4]) Οὕτω καὶ TREITINGER, Reichsidee σ. 23 καὶ σημ. 63. Ἀντιθέτως ὁ J. BRIGHTMAN σ. 378 καὶ νῦν ὁ L. BRÉHIER, Institutions σ. 7 σημ. 9 δέχονται ἀδιάκοπον ἰσχὺν τοῦ ἐθίμου καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

[5]) M. BUCHTAL, The Miniatures of the Paris Psalter, London 1938 pl. VI. Βλ. καὶ J. LASSUS, Les miniatures byzantines du livre des Rois d'après un manuscrit de la Bibliothèque Vaticane ἐν Mélanges d'archéologie et d'histoire de l'École française de Rome τ. 45 (1928) σ. 38 - 74 περὶ τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ Vat. gr. 333 μικρογραφιῶν.

[6]) M. BUCHTAL ἔνθ' ἀνωτ. pl. XX fig. 42.

[7]) Αὐτόθι σ. 24 ἑπ. Πρβλ. TREITINGER, Reichsidee σ. 23.

[8]) Ἐκ τοῦ χειρογράφου τούτου ἐδημοσίευσεν ὁ CH. DIEHL μικρογραφίαν, ἐν ᾗ ἐπ' ἀσπίδος ὑψουμένης ὑπὸ ἓξ ἀνδρῶν φέρονται ὄρθιοι δύο αὐτοκράτορες, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρεσβύτερος θέτει

Ἡ διὰ μανιακίου στέψις, συμβολίζουσα ἐξωτερικῶς τὴν συμμετοχὴν τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἀνάδειξιν νέου ἡγεμόνος, συνδέεται μὲ τὴν εἰς αὐτὸν ἀπονομὴν τῆς ἰδιότητος τοῦ αὐγούστου, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Κορίππου, ἔνθα ὁ ποιητὴς παρουσιάζει τὸν προσφέροντα τὸ μανιάκιον εἰς τὸν Ἰουστῖνον Β' ἀξιωματικὸν νὰ λέγῃ *Augusti, Justine, locum tibi confero*[1]. Εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σημεῖον ἀναγράφεται καὶ εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Λέοντος Α' ἡ πρόσκτησις τῆς ἰδιότητος τοῦ αὐγούστου[2]. Εἰς τὸ ἀντίστοιχον τμῆμα τῶν ἑπομένων ταύτης αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων μνημονεύονται ἀορίστως ἐπευφημίαι τῶν παρισταμένων στρατιωτῶν καὶ δημοτῶν, ἀλλὰ δὲν προσδιορίζεται τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενόν των[3]. Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἀνορθοῦνται τὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κείμενα στρατιωτικὰ σύμβολα καὶ ἐμβλήματα. Εὐθὺς ἀμέσως ἐπακολουθεῖ ἡ περιβολὴ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος, συμβόλων ἀπαραιτήτων πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς ἀναγορεύσεως. Τελευταίαν φάσιν ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τῶν μετεχόντων τῆς τελετῆς πολιτειακῶν ὀργάνων ἀναφώνησις τοῦ νέου ἡγεμόνος, κρατοῦντος ἀσπίδα καὶ δόρυ καὶ περιβεβλημένου πάντα τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας, ὡς αὐγούστου[4]. Τὴν τελετὴν ἐπισφραγίζει ἡ προσλαλιὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος εὐχαριστοῦντος καὶ ἀναγγέλλοντος τὴν διὰ τὸν στρατὸν προοριζομένην χρηματικὴν δωρεάν. Οὕτω περατοῦται ἡ ἀναγόρευσις αὐτοκράτορος, κενοῦ ὄντος τοῦ θρόνου.

Τὸ ἀνωτέρω ἐκτεθὲν τυπικὸν μερίζεται εἰς δύο τμήματα, ὧν ἑκάτερον κλείει διὰ τῶν ἀναφωνήσεων τῶν παρισταμένων καὶ ἀποτελεῖ ἀπηρτισμένον καὶ αὐθυπόστατον σύνολον, ἤτοι:

στέψις διὰ μανιακίου — ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος — ἀνακήρυξις εἰς αὔγουστον·

περιβολὴ πορφύρας καὶ διαδήματος — νέαι ἀναφωνήσεις εἰς αὔγουστον[5].

Ἡ διπλῆ ἐπανάληψις τῶν ἀναφωνήσεων ἐξηγεῖ διατὶ εἰς τὴν Βασ. Τάξιν εἰς μὲν τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λέοντος Α' ἡ ἰδιότης τοῦ αὐγούστου συνδέεται

τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νεωτέρου, ἐν ᾧ οἱ παριστάμενοι ἐπευφημοῦν καὶ χειροκροτοῦν. Τὴν εἰκόνα ὑπομνηματίζει ὁ ἐκδότης διὰ τῆς φράσεως «Michel Rangabé associe au pouvoir Léon l'Arménien» (Ch. Diehl, Manuel d'art byzantin τ. II², Paris 1926 σ. 875, fig. 430, τοῦ αὐτοῦ, La peinture byzantine, Paris 1933 pl. XCI$_1$ σ. 97). Ὁ ὑπομνηματισμὸς οὗτος δέν μοι φαίνεται ὀρθός, διότι ὁ Λέων Ε' ἀνέτρεψε δι' ἐπαναστάσεως τὸν Μιχαὴλ Α'· κατὰ συνέπειαν πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ πρᾶξις καθιστῶσα τὸν πρῶτον συμβασιλέα τοῦ δευτέρου. Προφανῶς πρόκειται περὶ ἄλλων ἡγεμόνων, ἴσως τοῦ Μιχαὴλ Α' καὶ τοῦ υἱοῦ του Θεοφυλάκτου ἢ τοῦ Λέοντος Ε' καὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Συμβατίου - Κωνσταντίνου.

[1]) Corripus II 133. Βλ. Ensslin, Torqueskrönung σ. 292 ἑπ., ἔνθα καὶ περὶ τοῦ γνωστοῦ χωρίου τοῦ Λυδοῦ II 3 (σ. 56).

[2]) Βασ. Ταξ. 411$_9$: *Λέων αὔγουστε, σὺ νικᾷς, σὺ εὐσεβής, σὺ σεβαστός...*

[3]) Βασ. Ταξ. 423$_{10}$ (Ἀναστάσιος Α').

[4]) Βασ. Ταξ. 411$_{18}$ (Λέων Α'), 423$_{17}$ (Ἀναστάσιος Α'), 429$_{10}$ (Ἰουστῖνος Α').

[5]) Τὸν διαχωρισμὸν τοῦτον παρετήρησε καὶ ὁ Ensslin, Torqueskrönung σ. 271 ἑπ., ὅστις ὀρθῶς διέκρινεν ὅτι τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Α'. Ὡσαύτως εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ 624 διὰ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἀναγόρευσιν τοῦ Ὑπατίου εἶναι ἐμφανὴς ἡ δυαδικὴ διάκρισις τοῦ τυπικοῦ.

ἀμέσως πρὸς τὴν ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσιν, ἐν ᾧ εἰς τὸ τοῦ Ἀναστασίου Α' καὶ Ἰουστίνου Α' σημειοῦται τὸ πρῶτον ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀναγορευομένου ὡς αὐγούστου μετὰ τὴν περιβολὴν καὶ τῶν βασιλικῶν συμβόλων. Ἀκριβῶς δὲ τὸ διφυὲς τοῦτο τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως θὰ καταστήσῃ ἐφικτὸν τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ πρώτου τμήματος, ἐν ᾧ προεξάρχουν τὰ στρατιωτικὰ στοιχεῖα, τόσον ὡς σύμβολα (μανιάκιον, ἀσπίς), ὅσον καὶ ὡς φορεῖς (καμπιδούκτωρ τῶν λαγκιαρίων, στρατὸς ἐν γένει)· ἡ μεταβολὴ δ' αὕτη συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ὁλοκληροῦται ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐξαφανίζονται σχεδὸν καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα, ἅτινα τὴν συνέδεον μὲ τὸν ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν κόσμον.

Τὴν ἰδίαν περίοδον συμπίπτει καὶ ἑτέρα μεταβολή, ἀφορῶσα τὴν διὰ διαδήματος στέψιν, τῆς ὁποίας εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν πορείαν. Ὁ Λέων Α' περιεβλήθη τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς ἐπισήμου ἐξέδρας, ἀποκρυβεὶς ὅμως ἀπὸ τῶν βλεμμάτων τοῦ πλήθους ἐντὸς ἡμικυκλίου, σχηματισθέντος ὑπὸ τῶν κανδιδάτων κρατούντων τὰς ἀσπίδας [1]. Ὁ Ἀναστάσιος Α', διὰ νὰ ἐνδυθῇ τὴν πορφύραν καὶ νὰ στεφθῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἀπεσύρθη ἐκ τοῦ Καθίσματος εἰς παρακείμενον τρίκλινον τοῦ Ἱπποδρόμου, ὥστε νὰ μὴ εἶναι θεατὸς ὑπὸ τοῦ πλήθους [2]. Ὁ Ἰουστῖνος Α' πάλιν παρέμεινε μὲν εἰς τὸ Κάθισμα τοῦ Ἱπποδρόμου κατὰ τὴν περιβολὴν τῶν ὡς ἄνω βασιλικῶν συμβόλων, ἀλλ' ἀπεκρύβη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν θεατῶν ἐντὸς ἡμικυκλίου, σχηματισθέντος ὑπὸ τῶν ἀσπίδων τῶν στρατιωτῶν [3]. Ἐκ τοῦ ποιήματος τοῦ Κορίππου φαίνεται ὅτι ὁ Ἰουστῖνος Β' περιεβλήθη τὸ διάδημα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐνώπιον τοῦ πλήθους [4]. Δὲν παρῆλθον τέσσαρες δεκαετίαι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου στέψις τοῦ Φωκᾶ ἀπέβαλε τὸ κοσμικόν της περίγραμμα καὶ μετετοπίσθη εἰς χῶρον καθαρῶς θρησκευτικόν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐπέρχεται ἀποφασιστικῆς σημασίας μεταβολή. Ἡ στέψις ἐνῷ μέχρι τοῦδε ἀπετέλει μικρὸν τμῆμα τῆς καθ' ὅλου ἀναγορεύσεως, στενῶς συνδεόμενον μετ' αὐτῆς καὶ κατὰ χῶρον καὶ κατὰ χρόνον, ἀποσπᾶται νῦν ταύτης καὶ μεταβάλλεται εἰς αὐτοτελῆ καὶ αὐθύπαρκτον τελετὴν μὲ διαρκῶς ἐντεινομένην τὴν προβολὴν τοῦ θρησκευτικοῦ στοιχείου.

Ὀρθῶς ἡ νεωτέρα ἔρευνα διεπίστωσεν ὅτι κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοκράτορος αἱ ἀναφωνήσεις, δι' ὧν οἱ μετέχοντες ἀποδέχονται τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ἀναγορευομένου εἰς αὔγουστον, ἐνέχουν νομικὴν σημασίαν. Ὁμοφώνως ἐπίσης γίνεται δεκτὸν ὅτι αὗται προήρχοντο ἐκ τῆς συγκλήτου, στρατοῦ καὶ δήμων. Φρονῶ ὅμως ὅτι ἀρχικῶς δὲν προήρχοντο καὶ ἐκ τῶν τριῶν παραγόντων. Κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Λέοντος Α' ἡ σύγκλητος δὲν παρίστατο, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μετέσχε τῶν ἀναφωνήσεων [5].

[1]) Βασ. Ταξ. 411 13-15.

[2]) Βασ. Ταξ. 423 10-16.

[3]) Βασ. Ταξ. 429_6.

[4]) Corippus II 161 ἑπ.

[5]) Βλ. ἀνωτ. σελ. 31 ἑπ. ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὴν θέσιν τοῦ O. Treitinger περὶ τοῦ χωρίου Βασ. Τάξεως 410_{12} - 411_5.

Ρητῶς παραδίδεται περὶ τοῦ Ἀναστασίου Α' ὅτι μετὰ τὴν στέψιν διὰ μανιακίου καὶ τὴν ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσιν *καὶ εὐφημήθη παρὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ δημοτῶν*[1]. Ἔχομεν οὕτω μίαν εἰσέτι ἔνδειξιν διαφωτιστικὴν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν εἰσάγονται βαθμιαίως εἰς τὸ τυπικὸν καὶ καθιεροῦνται τὰ νέα στοιχεῖα. Ἡ σύγκλητος δὲν μετέσχεν οὔτε ὡς θεατὴς τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λέοντος Α', κατ' ἀναλογίαν δὲ οὔτε τῆς προηγηθείσης τοῦ Μαρκιανοῦ. Κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀναστασίου Α' παρίστατο μέν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν μετέσχε τῶν ἀναφωνήσεων, ἃς ἀπηύθυνον μόνοι ὁ στρατὸς καὶ οἱ δῆμοι. Ἡ στάσις αὕτη τῆς συγκλήτου δὲν μὲ ξενίζει, διότι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἡ ἐξ αὐτῆς προερχομένη πρωτοβουλία ἦτο τρόπον τινὰ ὑπὸ κρίσιν, δεδομένου ὅτι ἡ σύγκλητος εἶχεν ὑποδείξει τὸν ὑποψήφιον καὶ συνεπῶς ἀνέμενε μετ' αὐτοῦ τὴν ἀποδοχὴν καὶ ἐπιδοκιμασίαν τῆς ἐκλογῆς της καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν παραγόντων. Ἀτυχῶς τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἰουστίνου Α' δὲν μᾶς διαφωτίζει περισσότερον, διότι τὰς ἀναφωνήσεις ἀποδίδει ἀορίστως εἰς *πάντας*. Ὑποθέτω ὅμως ὅτι δὲν θὰ διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν τὸ καθεστὼς τοῦτο καὶ ὅτι ἡ σύγκλητος θὰ ἥνωσε βραδύτερον καὶ τὰς ἰδικάς της ἀναφωνήσεις πρὸς τὰς τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν δήμων.

Δύναται ὅμως νὰ προβληθῇ ἡ ἑξῆς ἀντίρρησις. Πῶς ἐξεδήλου ἡ σύγκλητος τὴν ἀναγνώρισιν νέου αὐτοκράτορος, ὅταν οὗτος δὲν εἶχεν ἐκλεγῆ ὑπ' αὐτῆς ἀλλ' εἶχεν ὑποδειχθῆ ὑπὸ τοῦ ἤδη βασιλεύοντος, ἐὰν γίνῃ δεκτὴ ἡ ἄποψίς μου ὅτι πράγματι ἡ σύγκλητος δὲν μετεῖχεν ἀρχικῶς τῶν ἀναφωνήσεων; Νομίζω ὅμως ὅτι τὰ κείμενα δὲν ἀφήνουν ἀναπάντητον τὸ ἐρώτημα. Τὸ περὶ τοῦ Λέοντος Β' πρωτόκολλον τῆς Βασιλείου Τάξεως δὲν παρέχει ἀσφαλῆ στοιχεῖα, διότι εἰς τὸ καίριον σημεῖον ἀπαντᾷ τὸ ἀόριστον *πάντες*[2]. Ἔδειξα ὅμως νομίζω εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν[3] ὅτι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' τὴν 4 Ἀπριλίου 527 προηγήθη τὴν 1 Ἀπριλίου εἰς τὸν μέγαν τρίκλινον ἐπίσημος συγκέντρωσις τῆς συγκλήτου, καθ' ἣν αὕτη ἔλαβε γνῶσιν καὶ ἐπεκρότησε τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἰουστίνου Α' περὶ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ἀνεψιοῦ του εἰς αὐτοκράτορα. Δεδομένου δ' ὅτι εἰς τὸ περὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' πρωτόκολλον (κεφ. Ι 95) ρητῶς λέγεται ὅτι ἐτηρήθη τὸ κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Λέοντος Β' ἰσχῦσαν τυπικόν, εὔλογον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ τῆς ἀναδείξεως τούτου θὰ προηγήθη τοιαύτη σύσκεψις[4]. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τῆς ἀνακηρύξεως νέου ἡγεμόνος ὑπὸ τοῦ ἤδη βασιλεύοντος προηγεῖται ἀνακοίνωσις τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀποφάσεως εἰς τὴν σύγκλητον καὶ ἀποδοχὴ ταύτης ὑπὸ τῆς τελευταίας, εὑρίσκεται ἡ σύγκλητος κατ' οὐσίαν ἀλληλέγγυος πρὸς τὸν

---

[1]) Βασ. Ταξ. 423 $_{10}$.

[2]) Βασ. Ταξ. 432 $_{9}$. Αἱ προηγούμεναι ἀναφωνήσεις (431 $_{12}$ ἑπ.) καὶ τὸ *αὔγουστε* τῆς σ. 431 $_{21}$, αἱ ὁποῖαι φέρονται πράγματι λεγόμεναι ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ δημοτῶν, προηγοῦνται τῆς παρουσιάσεως τοῦ Λέοντος Β' καὶ δὲν ἀναφέρονται εἰς τοῦτον.

[3]) Ἀνωτέρω σ. 46 ἑπ. Βλ. καὶ τὰ ἀντίστοιχα τμήματα τοῦ κεφ. Ι 43α Βασ. Τάξεως.

[4]) Ἡ δήλωσις *καὶ παρεκλήθη* (sc. ὁ Λέων Α') *ὥστε ποιῆσαι τὸν καίσαρα βασιλέα* (Βασ. Ταξ. 413 $_{7}$) εἶναι πολὺ ἀόριστος.

προτείνοντα ἡγεμόνα ἔναντι τῶν λοιπῶν παραγόντων καὶ ἑπομένως εἰς ἀνάλογον θέσιν πρὸς ἐκείνην, ἣν κατέχει, ὅταν μόνη ἐνεργῇ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὑποψηφίου.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν δευτέραν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται ὑπὸ τοῦ ἤδη βασιλεύοντος, παρατηροῦμεν ὅτι ὡς κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον (324-450), οὕτω καὶ νῦν ἐπανειλημμένως ὁ κυβερνῶν αὐτοκράτωρ προσλαμβάνει συνάρχοντα (κατὰ κανόνα τὸν υἱόν του, ἐὰν ἔχῃ, ἢ ἄλλο πρόσωπον — μεθ' οὗ συνήθως συνάπτει καὶ συγγενικοὺς δεσμούς — θετὸν υἱόν, γαμβρόν). Ὁ χρόνος καὶ αἱ συνθῆκαι ὑφ' ἃς ἐγένετο εἰς ἑκάστην περίπτωσιν ἡ πρόσληψις συνάρχοντος ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ μὴ προκύψουν ζητήματα διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς μεταξύ των ἱεραρχίας, ὡς θὰ ἴδωμεν ὅτι συνέβη εἰς τὰς ἑπομένας περιόδους, ὅτε διεμορφώθη ἡ ἐννοιολογικὴ διάκρισις τῶν μεγάλων ἀπὸ τῶν μικρῶν βασιλέων κλπ. Καὶ τοῦτο διότι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἴτε ἡ ἐξουσία ἑκάστου συνάρχοντος ἐξετείνετο εἰς διάφορον γεωγραφικὸν χῶρον (υἱοὶ Κωνσταντίνου Α', Οὐαλεντινιανὸς Α' – Οὐάλης, κλπ.) εἴτε τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας τοῦ συμβασιλέως δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἄσκησιν καὶ πραγματικῆς ἐξουσίας (π. χ. υἱοὶ Θεοδοσίου Α', Θεοδόσιος Β', Λέων Β'), εἴτε ἡ ἀνάδειξις συμβασιλέως ἀνεβάλλετο ἐπὶ μακρόν, πραγματοποιουμένη ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του (π. χ. Ἰουστινιανὸς Α', Τιβέριος, Μαυρίκιος).

Ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λέοντος Β' σαφῶς προκύπτει ὅτι δὲν ἔλαβε χώραν οὔτε στέψις διὰ μανιακίου οὔτε ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος. Τὸ αὐτὸ καθίσταται ἐμφανὲς τόσον ἐκ τοῦ συντόμου κεφαλαίου περὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α', ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἱστορικοφιλολογικῶν μαρτυριῶν περὶ τοῦ Τιβερίου Α' καὶ Μαυρικίου[1]. Τὸ τυπικὸν τῆς ἀναγορεύσεως συμβασιλέως συνίσταται μόνον εἰς τὴν περιβολὴν τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος καὶ τὴν ὑπὸ τῶν παρισταμένων ἀναφώνησιν τούτου εἰς αὔγουστον, εὐθὺς ὡς οὗτος περιβληθῇ τὰ ὡς ἄνω σύμβολα. Τὸ διάδημα θέτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀναγορευομένου ἰδιοχείρως ὁ ὑπάρχων αὐτοκράτωρ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὡρισμένων εὐχῶν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου — ἀφ' ὅτου ἐπεκράτησε νὰ μετέχῃ τῆς τελετῆς καὶ ὁ ἀνώτατος ἡγέτης τῆς ἐκκλησίας —, ἐν ᾧ οἱ παριστάμενοι ἀναφωνοῦν τρὶς *εὐτυχῶς*. Ἡ περιβολὴ διὰ τοῦ διαδήματος τελεῖται εἰς κοινὴν θέαν τῶν παρισταμένων.

Συγκρίνοντες τὸ τυπικὸν τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοκράτορος χηρεύοντος τοῦ θρόνου πρὸς τὸ τῆς ἀναγορεύσεως συμβασιλέως, παρατηροῦμεν οὐσιώδεις διαφοράς. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο προέχουσα μορφὴ εἶναι ὁ ὑπάρχων αὐτοκράτωρ καὶ τὰ πάντα απορ-

---

[1]) Ἐκ τῆς προγενεστέρας περιόδου ἡ λίαν ἐκτεταμένη περιγραφὴ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Γρατιανοῦ Α' ὑπὸ τοῦ πατρός του ἀγνοεῖ παντελῶς τοὺς ἀνωτέρω τύπους. Καίτοι δὲ αἱ περὶ τῆς ἀναδείξεως τῶν ἑπομένων συμβασιλέων εἰδήσεις εἶναι λίαν πενιχραί, οὐδεμίαν καταλείπουν ἀμφιβολίαν ὅτι καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας τὸ κέντρον τοῦ βάρους ἔχει τεθῆ εἰς τὴν περιβολὴν τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος.

ρέουν ἐξ ἐκείνου, ἐνῷ οἱ λοιποὶ παράγοντες προσλαμβάνουν τὴν θέσιν διακοσμητικῶν στοιχείων. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἐνσάρκωσις τῆς κυριάρχου ἐξουσίας, δύναται νὰ τὴν μεταβιβάζη ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως οἱουδήποτε τρίτου· οὕτω καθίσταται περιττὴ ἡ στέψις διὰ μανιακίου καὶ ἡ ἀνύψωσις ἐπ᾿ ἀσπίδος, πράξεις δι᾿ ὧν εἰς τὴν περίπτωσιν χηρείας τοῦ θρόνου μεταβιβάζεται εἰς τὸν ἀναγορευόμενον ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος ἡ ἐξουσία, ἥτις διὰ τοῦ θανάτου ἢ καθ᾿ οἱονδήποτε ἄλλον τρόπον ἀφανισμοῦ τοῦ προκατόχου αὐτοκράτορος περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸν στρατόν[1]. Ἐπίσης τὴν στέψιν τοῦ νέου συνάρχοντος διὰ τοῦ διαδήματος τελεῖ ἰδιοχείρως ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οὐχὶ ὁ πατριάρχης, τοῦ ὁποίου ἡ σύμπραξις εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην συνίσταται εἰς μόνην τὴν ἀπαγγελίαν εὐχῶν. Ὁ στρατὸς περιορίζεται νὰ ἀναγνωρίση δι᾿ ἀναφωνήσεων τὸν νέον αὔγουστον. Ὁμοία εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ τῶν δήμων. Ἡ σύγκλητος, ὡς ἀνέπτυξα, παρέχει ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἐπιδοκιμασίαν της (τοὐλάχιστον μέχρι τῶν μέσων τοῦ ϛ΄ αἰῶνος). Εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Λέοντος Β΄ ἐμφανίζεται μετὰ τὸ πέρας τῆς τελετῆς προσφέρουσα χρυσοῦν στέφανον εἰς τὸν νέον αὔγουστον, ἀλλ᾿ ἡ πρᾶξις αὕτη εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ τελετουργικὸν τυπικὸν τῆς ἀναγορεύσεως[2].

Τὸ διάδημα ἔχει καταστῆ πλέον τὸ κατ᾿ ἐξοχὴν σύμβολον τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ἀκόλουθον ἐπεισόδιον ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου Α΄. Ὅταν συνεπείᾳ τῆς εἰς μονοφυσιτικὰς τάσεις ὀφειλομένης προσθήκης εἰς τὸ Τρισάγιον ἤρχισε νὰ ὀγκῶται κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὸ κῦμα τῆς λαϊκῆς δυσφορίας (ἔτ. 512), ὁ Ἀναστάσιος Α΄ προσῆλθεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον *δίχα διαδήματος*. Ἡ κατάλληλος προσλαλιὰ τοῦ αὐτοκράτορος μετέστρεψε καὶ πάλιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ λαϊκὸν φρόνημα καὶ τὰ πλήθη *ἡσύχασαν, αἰτήσαντες αὐτὸν φορέσαι τὸ στέμμα*[3].

Αἱ ἀναγορεύσεις τῶν αὐτοκρατόρων ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν ἐκ τῆς περιόδου ταύτης διεξήχθησαν εἰς τοὺς ἀκολούθους χώρους: Ἕβδομον (Μαρκιανός, Λέων Α΄, Βασιλίσκος, Φωκᾶς), Ἱππόδρομον (Λέων Β΄, Ζήνων, Ἀναστάσιος Α΄, Ἰουστῖνος Α΄, Ὑπατίου ἀπόπειρα), ἀνάκτορα (Ἰουστινιανὸς Α΄, Ἰουστῖνος Β΄, Τιβέριος, Μαυρίκιος) καὶ εἰδικῶς εἰς τὸν πρὸ τῆς αἰθούσης τῶν ιθ΄ ἀκουβίτων ἀνοικτὸν χῶρον, τὸ τριβουνάλιον ἢ δέλφακα, περὶ οὗ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ϛ΄ αἰῶνος Εὐάγριος παρατηρεῖ *ἐν τῇ ὑπαίθρῳ αὐλῇ, ἔνθα παλαιὸν ἔθος λέγει τὰ τοιαῦτα* (sc. ἀναγορεύσεις αὐτοκρατόρων) *γίνεσθαι*[4]. Ἡ πρώτη ἐντὸς θρησκευτικοῦ χώρου τελεσθεῖσα στέψις εἶναι ἡ τοῦ Φωκᾶ, λαβοῦσα χώραν εἰς τὴν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ κειμένην ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Τὸ πρόβλημα τῆς νομικῆς ἀναγκαιότητος τῆς στέψεως ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν ἀποφαίνονται ἀρνητικῶς, οἱ δὲ καταφατι-

---

[1]) Πρβλ. ENSSLIN, Torqueskrönung σ. 286 ἑπ., 297 ἑπ.

[2]) Πλείονα ἀνωτέρω σ. 31 - 32 καὶ 35.

[3]) Excerpta de insidiis ἔκδ. C. de BOOR, Excerpta historica jussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta, Berolini 1905 σ. 170 (III fr. 42), Πασχ. Χρον. 610, Μαλ. 407 - 408.

[4]) Εὐάγριος σ. 208· πρβλ. καὶ Θεοφ. Σιμ. I 1. 1.

κῶς, ἀλλὰ μὲ τὴν αὐτὴν κατηγορηματικότητα ἑκατέρωθεν. Ὡς ἐτόνισα καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς παρούσης μελέτης, εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ γενικεύωμεν τὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων μιᾶς ἐποχῆς ἐπὶ θεσμοῦ τινος συμπεράσματα καὶ νὰ τὰ ἐπεκτείνωμεν εἰς ὅλην τὴν χρονικὴν ἔκτασιν τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας. Ἐκ τῆς διεξοδικῆς ἀναλύσεως τῶν ἐπὶ μέρους περιπτώσεων ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε΄ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Ϛ΄ αἰῶνος κατεδείχθη, νομίζω, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ὅτι ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος ἡ ἀναγόρευσις συνάρχοντος τελειοῦται διὰ τῆς περιβολῆς αὐτοῦ μὲ τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα καὶ τῆς ἐπακολουθούσης ἀνακηρύξεώς του εἰς αὔγουστον, ἀφ᾽ ἑτέρου δ᾽ ὅτι χηρεύοντος τοῦ θρόνου, ἡ ἀναγόρευσις αὐτοκράτορος ἀκολουθεῖ τοὺς ἐν σελ. 58 ἑπ. ἐκτεθέντας τύπους, ὁλοκληρουμένη μόνον μετὰ τὴν περιβολὴν τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος καὶ τὴν ἐκ νέου ἀναφώνησιν τοῦ ἀναγορευομένου ὡς αὐγούστου. Συνεπῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τῆς καθ᾽ ὅλου ἀναγορεύσεως ἡ διὰ τοῦ διαδήματος περιβολή. Δεδομένης δὲ τῆς τοιαύτης λειτουργίας τῆς στέψεως καὶ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει αὕτη μεταξὺ τῶν τελετουργικῶν τύπων πρὸς ἀνακήρυξιν αὐτοκράτορος, θεωρῶ τὴν περιβολὴν τοῦ διαδήματος νομικῶς ἀναγκαίαν, ἀδιαφόρως ἂν αὕτη τελῆται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἢ τοῦ πατριάρχου. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἰσχύουν μόνον διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ᾽ ὃ ἡ στέψις ἀποτελεῖ ἑνιαῖον καὶ ἀναπόσπαστον τμῆμα τῆς ὅλης ἀναγορεύσεως. Ἀφ᾽ ἧς στιγμῆς ὅμως ἡ στέψις διαχωρίζεται (ἔτ. 602) καὶ μεταβάλλεται εἰς αὐθύπαρκτον καὶ ἀνεξάρτητον τελετήν, ἀπέχουσαν πολλάκις τῆς ἀναγορεύσεως κατὰ ἡμέρας, ἑβδομάδας καὶ μῆνας ἀκόμη, προσλαμβάνει ἄλλην μορφὴν μὲ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, καθίσταται δὲ ξένη πρὸς ἐννόμους συνεπείας, ἐνῷ μέχρι τοῦδε, παρὰ τὴν συμμετοχὴν τοῦ πατριάρχου εἴτε ὡς ἁπλοῦ παραστάτου πρὸς ἀπαγγελίαν τῶν εὐχῶν εἴτε ὡς στέφοντος (coronator), εἶχε τὸν χαρακτῆρα καθαρῶς κοσμικῆς τελετῆς.

Οἱ ἀποδεχόμενοι τὴν νομικὴν ἀναγκαιότητα τῆς στέψεως ἐρευνηταὶ θεωροῦν τὸν πατριάρχην ὡς ἐκπρόσωπον τῆς ἐκκλησίας[1], ἐνῷ οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἀντίθετον ἐκδοχὴν φρονοῦν ὅτι οὗτος ἐνεργεῖ ὡς ἐντολοδόχος τῶν ἐκλογέων[2]. Εἰς τὰ κείμενα, δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω σοβαρὰ στηρίγματα ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ὑποθέσεως. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀποδίδει τὴν ἐκλογήν του εἰς τὴν θείαν βούλησιν καὶ

---

[1]) P. Charanis, Modiolus ἰδίᾳ σ. 193 ἑπ. καὶ τοῦ *Αὐτοῦ*: The crown modiolus once more ἐν Byzantion τ. 13 (1938) σ. 378 ἑπ., A. Vasiliev, Justin the first, Cambridge Mass. 1950 σ. 78 - 79, Bréhier, Institutions σ. 9 ἑπ. Ὁ G. Ostrogorsky, Geschichte[2] σ. 51 φαίνεται νὰ ἔχῃ μεταβάλει ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν νομικὴν σημασίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως, τῆς ὁποίας ἄλλοτε ὑπερημύνετο.(Οὕτως ἐν Geschichte und Entwicklung der byzantinischen Krönungsordnung ἐν Congrès Intern. des études byzantines, Résumés des rapports et communications, Paris 1940 σ. 14 καὶ ἐν B. Z. τ. 41 (1941) σ. 211 ἑπ.).

[2]) W. Sickel ἰδίᾳ σ. 525 ἑπ., J. B. Bury, The constitution of the later roman empire, Cambridge 1909 καὶ ἐν Selected Essays by H. Temperley, Cambridge 1930 σ. 104 ἑπ., O. Treitinger ἐν B. Z. τ. 39 (1939) ἰδίᾳ σ. 198 ἑπ., Ensslin, Kaiserkrönung σ. 16 ἑπ. Πρβλ. F. Dölger ἐν B. Z. τ. 38 (1938) σ. 240.

τὴν ἐνέργειαν τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἰσαγομένης οὕτω τῆς ἐλέῳ Θεοῦ μοναρχίας [1], οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ στέφοντος πατριάρχου ὡς ἐκπροσώπου της [2]. Εἰς τὸ θεῖον ἐπίσης ἀνάγουν τὴν ἀναγόρευσίν των καὶ οἱ δεχθέντες τὸ στέμμα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν ἐνήργει ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐντύπωσιν πάντως προκαλεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰς μέχρι τῶν μέσων τοῦ ϛ′ αἰῶνος ἀναγορεύσεις, ὁσάκις ὁ πατριάρχης εἶναι ὁ ἐπιθέτων τὸ στέμμα, καταβάλλεται φροντίς, ὅπως ἀποκρυβῇ τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς τελετῆς ἀπὸ τῶν βλεμμάτων τῶν παρισταμένων.

Δεδομένου ὅτι εἰς τὸ Βυζάντιον δὲν ἐρρυθμίζετο νομοθετικῶς ἡ διαδοχή, κατεβλήθη κατὰ καιροὺς προσπάθεια, ὅπως κατά τινα τρόπον διακριθῇ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ὁ προοριζόμενος διὰ τὴν διαδοχήν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατὰ τὴν πρώιμον βυζαντινὴν περίοδον ἐκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἀνακηρύσσηται καῖσαρ (*χειροτονεῖται καῖσαρ*, κατὰ τὴν βυζαντινὴν ὁρολογίαν) ὁ πρωτότοκος υἱὸς αὐτοκράτορος ἤ, μὴ ὑπάρχοντος τοιούτου, ἕτερος στενὸς συγγενής του. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδιζεν ὅπως καὶ ἄλλα μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἀναδειχθοῦν καίσαρες. Κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν διατύπωσιν τοῦ R. Guilland [3] ὁ τίτλος τοῦ καίσαρος συνεπήγετο ἐνδεχομένην μόνον προσδοκίαν διὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον διαδοχήν. Πάντα τὰ σχετικὰ παραδείγματα ἀναδείξεως καισάρων ἐν Βυζαντίῳ συνεκέντρωσεν ὁ ἀκάματος ἐρευνητὴς τῶν ἀξιωμάτων καὶ τίτλων τῆς πολιτικῆς ἱεραρχίας R. Guilland εἰς μελέτην του περὶ τοῦ καθ' ὅλου θεσμοῦ τοῦ καίσαρος, εἰς ἣν καὶ παραπέμπεται ὁ ἀναγνώστης [4]. Μόνη ἐξαίρεσις γίνεται ἐνταῦθα δι' ἐκείνας τὰς περιπτώσεις, αἵτινες εἶναι γνωσταὶ μὲ πλείονας λεπτομερείας (πχ. ἡ τοῦ Ἰουλιανοῦ, τοῦ Τιβερίου) καὶ δύνανται συνεπῶς νὰ διαφωτίσουν περισσότερον τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἐξεταζόμενον θέμα. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν διαφόρων περιπτώσεων συνάγεται ὅτι οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν τηρητέαν διαδικασίαν καὶ τὸ ἐφαρμοστέον τυπικὸν διὰ τὴν ἀνακήρυξιν αὐτοκράτορος τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος διετέλεσε καῖσαρ (βλ. π.χ. τὰς περιπτώσεις Λέοντος Β′, Τιβερίου, Ἡρακλωνᾶ, Ρωμανοῦ Α′ κλπ.). Ἀναγράφω ὀνομαστικῶς τοὺς μέχρι τέλους τῆς περιόδου ταύτης αὐτοκράτορας, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως εἶχον ἀναδειχθῇ καίσαρες: οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ Ἰουλιανός, ὡς καὶ οἱ Ἀρκάδιος, Ὁνώριος, Λέων Β′, Μᾶρκος υἱὸς Βασιλίσκου, Τιβέριος Α′ καὶ Μαυρίκιος. Κατὰ τὰς ἑπομένας περιόδους διετέλεσαν καίσαρες οἱ αὐτοκράτορες Ἡρακλωνᾶς, Ρωμανὸς Α′, Ρωμανὸς Γ′ Ἀργυρὸς καὶ Μιχαὴλ Ε′.

---

[1]) Βλ. σχετικῶς τὴν λαμπρὰν ἀνάπτυξιν τοῦ W. ENSSLIN, Gottkaiser κλπ. ἰδίᾳ σ. 83 ἑπ.

[2]) Πρβλ. W. ENSSLIN ἐν B. Z. τ. 45 (1952) σ. 76.

[3]) Εἰς τὴν σ. 172 τῆς ἐν τῇ ἑπομένῃ σημειώσει παραπεμπομένης μελέτης του.

[4]) R. GUILLAND, Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. Le Césarat ἐν Orientalia Christiana periodica τ. 13 (1947) σ. 168 - 194.

ΜΕΣΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (610-1081)

Αἱ εἰς τὴν Ζ' καὶ Η' ἑκατονταετηρίδα ἀναγόμεναι πηγαὶ ὑστεροῦν καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ εἰς ποιότητα ἀπὸ τὰς εἰς τοὺς λοιποὺς αἰῶνας τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἀναφερομένας καὶ ὡς ἐκ τούτου δυσχεραίνεται ἡ παρακολούθησις τῶν τὴν ἄνοδον αὐτοκράτορος ἀφορωσῶν ἐξελίξεων.

Εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Φωκᾶ μεγάλως συνήργησεν ἡ σύγκλητος[1], ἐλθοῦσα εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν στρατηγὸν τῆς Ἀφρικῆς Ἡράκλειον[2], ὅστις ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ὁμώνυμον υἱόν του. Ἡ τὸ πρῶτον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Φωκᾶ παρατηρηθεῖσα διάκρισις μεταξὺ ἀναγορεύσεως καὶ στέψεως εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον ἔκδηλος εἰς τὰ κείμενα τὰ ὁμιλοῦντα περὶ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ***Ἡρακλείου***. Πληρεστέρα εἶναι ἡ ἀφήγησις τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, ρητῶς μὲν μνημονεύουσα τῆς *ἀνακηρύξεως* εἰς *βασιλέα* (5 Ὀκτωβρίου 610)[3] ὑπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, εἶτα δὲ τῆς στέψεώς του ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεργίου[4], παραλείπουσα ὅμως τὴν ἀναγραφὴν τοῦ χώρου τῆς τελετῆς, ὅστις, καθ' ἃ παραδίδεται ὑπὸ τοῦ Πασχ. Χρονικοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου μοναχοῦ, ἦτο ἡ Ἁγία Σοφία. Ἐκ τῶν κειμένων τούτων εἰς μὲν τὸ πρῶτον φαίνεται τὸ κέντρον τοῦ βάρους νὰ πίπτῃ εἰς τὸν πατριάρχην, διότι τούτου μόνου γίνεται μνεία[5], ἐνῷ τὸ δεύτερον ἐπαναλαμβάνει τὴν πληροφορίαν τοῦ Νικηφόρου σχετικῶς πρὸς τὴν ἀναγόρευσιν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ τῇ συμπράξει τοῦ πατριάρχου Σεργίου, χωρὶς ὅμως νὰ μνημονεύῃ ἰδιαιτέρως τῆς στέψεως[6]. Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν εἰς οὐδὲν τῶν παραδιδόντων τὰ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἡρακλείου κειμένων γίνεται λόγος περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος. Ὡσαύτως ὁ Θεοφάνης — καί, ὡς εἰκός, οἱ ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτώμενοι χρονογράφοι — δὲν ἀναφέρει τὴν ἐν τῇ Ἁγ. Σοφίᾳ τελετὴν ἀλλ' ὁμιλεῖ περὶ ἑτέρας *εἰς τὰ βασίλεια*, εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον τῆς Δάφνης, ἔνθα ὁ *Ἡράκλειος... ἐστέφθη ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου*[7]. Νομίζω ὅτι τὰ ἀνωτέρω χωρία ὁμιλοῦν περὶ τοῦ γάμου τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τῆς Φαβίας-Εὐδοκίας,

---

[1]) Διὰ τὴν δρᾶσιν τῆς συγκλήτου κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον βλ. CH. DIEHL, Le sénat et le peuple byzantin aux VIIe et VIIIe siècles ἐν Byzantion τ. 1 (1924) σ. 201-213.

[2]) Θεοφ. 297, Ζωναρᾶς III 202.

[3]) Διὰ τὴν χρονολόγησιν βλ. F. DÖLGER ἐν Β. Ζ. τ. 33 (1933) σ. 142.

[4]) Νικηφ. Ἱστ. 5: *τέλος ὑπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τοῦ δήμου Ἡράκλειος βασιλεὺς ἀνακηρύσσεται καὶ τὸν βασίλειον παρὰ τοῦ προέδρου περιβάλλεται στέφανον.*

[5]) Πασχ. Χρον. 701: *καὶ περὶ ὥραν ἐνάτην αὐτῆς τῆς δευτέρας ἡμέρας ἐστέφθη Ἡράκλειος βασιλεὺς ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.* Σημειωτέον ὅτι ὁ ὅρος *ἐστέφθη* εἰς τὸ Πασχ. Χρονικὸν χρησιμοποιεῖται καὶ πρὸς δήλωσιν ἀναγορεύσεως. Πχ. 611: *ὅντινα* (sc. Ἰουστῖνον Α') *ὁ στρατός... ἅμα τῷ δήμῳ στέψαντες ἐποίησαν βασιλέα.*

[6]) Γεωρ. μον. II 667· πρβλ. Λέοντα Γραμμ. 147.

[7]) Θεοφ. 299_8, Λέων Γραμμ. 147, Σκυλ.-Κεδρ. I 713, Ζωναρᾶς III 203.

ἧς τὴν ἀνακήρυξιν εἰς αὐγούσταν ἀναγράφουν ἐν τῇ αὐτῇ ἀλληλουχίᾳ τὰ ὡς ἄνω κείμενα [1], γεγονότα τὰ ὁποῖα παραλείπονται εἰς τὰς πηγὰς τῆς πρώτης ὁμάδος (Νικηφ. πατρ., Πασχ. Χρον. καὶ Γεώργ. μον.). Φαίνεται ὅτι ὁ Θεοφάνης, παρασυρθεὶς ἐκ τῆς χρήσεως εἰς τό, ἐξ οὗ ἤντλησε τὴν πληροφορίαν του, παλαιότερον ἱστοριογραφικὸν ἔργον τοῦ ῥήματος ἐστέφθη — δυναμένου, ὡς γνωστόν, νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς δήλωσιν τόσον τοῦ *στεφανώματος* (=γάμου) ὅσον καὶ τοῦ *στεψίμου* (= στέψεως εἰς βασιλέα)—ἐξέλαβε τὴν εἰς τὸν γάμον τοῦ Ἡρακλείου ἀναγομένην μαρτυρίαν ὡς τὴν δηλοῦσαν τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σύγχυσις περὶ τὸ ὄνομα τοῦ χώρου τῆς τελετῆς [2]. Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ χρονογράφος νὰ διασαφηνίσῃ περισσότερον τὰ πράγματα προσέθηκε: *καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁμοῦ αὐτοκράτωρ καὶ νυμφίος ἀναδείκνυται* [3].

Ὁ Ἡράκλειος, ὡς παραδίδεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πατρ. Νικηφόρου, ἔσπευσεν εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ ἀνακηρύξῃ *βασιλέα* τὸν ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του Εὐδοκίας υἱόν, ***Ἡράκλειον*** καὶ ***νέον Κωνσταντῖνον*** ὀνομαζόμενον. Ἐξ ὅλων τῶν πηγῶν πληρεστέραν εἰκόνα παρέχει τὸ Πασχ. Χρονικόν: *Κατὰ Ῥωμαίους ἰανουαρίῳ κβ', ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἐστέφθη τὸ παιδίον Ἡράκλειος νέος Κωνσταντῖνος βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἡρακλείου εἰς τὸ παλάτιν· καὶ εὐθέως ἀνῆλθεν εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον, κἀκεῖ στεφθεὶς προσεκυνήθη ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν ὡς βασιλεὺς καὶ εὐφημήθη ὑπὸ τῶν μερῶν καὶ οὕτω σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν . . .* (22 Ἰανουαρίου 613) [4]. Διὰ τὴν ἀκριβεστέραν κατανόησιν τοῦ χωρίου συμβάλλει τὸ κεφ. II 27 τῆς Βασ. Τάξεως, περιγράφον τὴν κατὰ τὴν 4 Ἰουλίου 638 [5] ἀνακήρυξιν εἰς βασιλέα τοῦ ἐκ τῆς Μαρτίνης, δευτέρας συζύγου τοῦ Ἡρακλείου, υἱοῦ των ***Ἡρακλωνᾶ***. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις φαίνεται ὡς νὰ χωρίζηται τὸ τελετουργικὸν τυπικὸν εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὴν κυρίως στέψιν, τὸ δεύτερον δὲ τὴν ὑπὸ τῶν κοσμικῶν παραγόντων πανηγυρικὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἄρτι στεφθέντος. Κατὰ τὸ πρωτόκολλον τῆς Βασ. Τάξεως ἐκλήθη ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύγκλητος εἰς τὰ ἀνάκτορα *καὶ ὁ μὲν πα-*

[1]) Θεοφ. 299_{10}, Λέων Γραμμ. 147, Σκυλ.-Κεδρ. I 713, Ζωναρᾶς III 203. Ὡς γνωστὸν ἡ ἀνακήρυξις εἰς αὐγούσταν τῆς συζύγου αὐτοκράτορος τελεῖται συνήθως τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου των. Κατὰ τὴν μέσην βυζαντινὴν περίοδον ὁ συνήθης χῶρος, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο οἱ βασιλικοὶ γάμοι καὶ ἡ ἀνακήρυξις αὐγούστης, ἦτο ὁ Ἅγ. Στέφανος τῆς Δάφνης.

[2]) Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ δέχονται ἁπλῶς διάφορον παράδοσιν τοῦ χώρου τῆς τελετῆς. Οὕτω TREITINGER, Reichsidee σ. 13 σημ. 17. Τὴν ὑπὸ τούτου ὑποστηριχθεῖσαν ἄποψιν, καθ' ἣν ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Στέφανος ἔστεψεν ἐκεῖ τὸν Ἡράκλειον πλέοντα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐναντίον τοῦ Φωκᾶ (αὐτόθι, σ. 13 σημ. 17), γενομένην ἄλλοτε ἀποδεκτὴν καὶ ὑπὸ τοῦ G. OSTROGORSKY ἐν B. Z. τ. 41 (1941) σ. 214, πειστικῶς ἀντέκρουσεν ὁ W. ENSSLIN, Kaiserkrönung σ. 26 - 27, ὅστις ἀπέδειξεν ὅτι εἰς τὸ παραπεμπόμενον χωρίον τοῦ Θεοφάνους 292 οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ στέψεως.

[3]) Θεοφ. 299, Λέων Γραμμ. 147, Σκυλ.-Κεδρ. I 713, Ζωναρᾶς III 203.

[4]) Πασχ. Χρον. 703. Πρβλ. Νικηφ. Ἱστ. 9, Ζωναρᾶν III 204. Διὰ τὴν χρονολόγησιν βλ. F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 33 (1933) σ. 142.

[5]) Ἡ ἀκριβὴς χρονολόγησις κατὰ τὸν R. GUILLAND, Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. Le Césarat ἐν Orient. Christ. per. τ. 13 (1947) σ. 174.

τριάρχης εἰσῆλθεν πρὸς τὸν βασιλέα, παρόντος καὶ Κωνσταντίνου δεσπότου τοῦ αὐτοῦ γνησίου ἀδελφοῦ[1]· *ἡ δὲ εὐχὴ ἐγένετο ἐν τῷ ἁγίῳ Στεφάνῳ τῆς Δάφνης....*[2]. Τὴν εὐχὴν ἀπήγγειλεν ὁ πατριάρχης. Ἀκολούθως ἀφῃρέθη τὸ κάλυμμα, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὁ μικρὸς Ἡρακλωνᾶς ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ καίσαρος — ὡς καμελαύκιον χαρακτηριζόμενον[3] — καὶ περιεβλήθη τὸν *βασιλικὸν στέφανον*[4]. Τὴν στέψιν ἐτέλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κεφαλαίου[5] ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συνεχείας τῆς ἀφηγήσεως, ἀναφερομένης εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Δαβίδ, τρίτου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Ἡρακλωνᾶ, εἰς καίσαρα, ἐξ ἧς εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐνήργησεν ἀμφοτέρας (τὴν τοῦ Ἡρακλωνᾶ εἰς βασιλέα καὶ τοῦ Δαβὶδ εἰς καίσαρα)· εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὴν ἀνακήρυξιν καίσαρος τελεῖ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ[6], θέτων ἰδιοχείρως τὸ καισαρικὸν διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμωμένου. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ Πασχ. Χρονικὸν 703 ρητῶς προσδιορίζεται ὅτι ὁ Ἡράκλειος – Κωνσταντῖνος *ἐστέφθη... ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ*. Δὲν θεωρῶ συνεπῶς ὀρθὴν τὴν ἄποψιν τοῦ E. Stein, καθ' ἣν τὸν Ἡράκλειον – Κωνσταντῖνον ἔστεψεν ὁ πατριάρχης[7].

Ὡς ἀνέφερα καὶ προηγουμένως, εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ τυπικὸν φαίνεται διαιρούμενον εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον εἰς μὲν τὴν περίπτωσιν τοῦ πρωτοτόκου Ἡρακλείου – Κωνσταντίνου ἔλαβε χώραν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, εἰς δὲ τὴν τοῦ Ἡρακλωνᾶ εἰς παρακείμενον χῶρον τῶν ἀνακτόρων. Κατὰ τὴν ἐκτενεστέραν πως ἀφήγησιν τῆς Βασ. Τάξεως, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν τῷ Ἁγίῳ Στεφάνῳ στέψιν ἐκλήθησαν οἱ πατρίκιοι εἰς τὸν αὐγουστέα, ἔνθα ὑπέβαλον τὰ σέβη των πρὸς *τὸν μέγαν βασιλέα ὁμοίως καὶ τοὺς αὐτοῦ υἱούς*[8]. Ἀκολούθως τὰ μέλη τῆς συγκλήτου, μεθ' ὧν συνεπορεύθη καὶ ὁ πατριάρχης, ἔλαβον θέσεις *εἰς τὰ γραδήλια τῆς ἀρέας*[9], ἐνῷ διὰ τῶν πυλῶν τοῦ ἅρματος[10] *εἰσῆλθον πάντα τὰ σίγνα καὶ αἱ σχολαὶ καὶ οἱ δῆμοι*[11]. Ἡ εἰκὼν

---

[1]) Ἡ σύγκλητος φαίνεται ὡς νὰ μὴ ἦτο παροῦσα εἰς τὸν Ἅγ. Στέφανον τὴν ὥραν τῆς τελετῆς· Βασ. Ταξ. 628 9-10: *εἶθ' οὕτως μετεστάλησαν κατὰ τὸ ἔθος οἱ ἐνδοξότατοι πατρίκιοι καὶ εἰσῆλθον ἐν τῷ αὐγουστέᾳ.*

[2]) Βασ. Ταξ. 628 1-5.

[3]) Βλ. J. Deer, Ursprung der Kaiserkrone σ. 79 ἑπ.

[4]) Βασ. Ταξ. 628 5-7.

[5]) Βασ. Ταξ. 627 13-15: *Ὅπως Ἡράκλειος ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς τοῦ καίσαρος ἀξίας ἀνήχθη εἰς τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας...*, πρβλ. Νικηφ. Ἱστ. 26: *Ἡράκλειον τὸν καίσαρα στέφει βασιλέα.*

[6]) Βλ. R. Guilland: Études κλπ. σ. 188.

[7]) Stein, Postconsulat σ. 891. Στηρίζεται εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοφ. 300_{15} (= Σχυλ.-Κεδρ. I 714): *ἐστέφθη Ἡράκλειος... ὁ καὶ Κωνσταντῖνος ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου.*

[8]) Βασ. Ταξ. 628 9-12.

[9]) Ἡ θέσις αὕτη ἐπεφυλάσσετο εἰς τοὺς συγκλητικούς, ὡς διδάσκει καὶ τὸ κατὰ αἰῶνα καὶ πλέον ἀπέχον τοῦ ὑπὸ συζήτησιν πρωτοκόλλου κεφ. I 43α τῆς Βασ. Τάξεως (ἀνακήρυξις εἰς καίσαρας τῶν υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου Ε') καὶ δὴ σ. 218 19-21.

[10]) Περὶ τῶν χώρων τούτων βλ. J. Ebersolt, Le grand palais de Constantinople et le Livre des cérémonies, Paris 1910 σ. 63 ἑπ.

[11]) Βασ. Ταξ. 628 13-17.

συμπληροῦται ἐκ τοῦ Πασχ. Χρονικοῦ 703, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι μετὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ὡς ἄνω παραγόντων (ἐνταῦθα αὕτη ἔλαβε χώραν εἰς τὸν Ἱππόδρομον) ὁ Ἡράκλειος - νέος Κωνσταντῖνος *στεφθεὶς προσεκυνήθη ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν ὡς βασιλεὺς καὶ εὐφημήθη ὑπὸ τῶν μερῶν*[1]. Ἡ μετοχὴ *στεφθεὶς* δηλοῖ ἐνταῦθα ἀναγόρευσιν· κατ' ἐπανάληψιν δὲ κεῖται ἐν τῷ Πασχ. Χρονικῷ τὸ ῥῆμα στέφω - στέφομαι μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀναγορεύω[2]. Θὰ ἦτο ἄλλως τε δυσερμήνευτον τὸ χωρίον ἀλλὰ καὶ ἀκατανόητον ὡς μέτρον, ἡ ἀλλεπάλληλος στέψις τοῦ αὐτοῦ προσώπου εἰς δύο διαφόρους χώρους (τὸ πρῶτον *εἰς τὸ παλάτιν*, νῦν δὲ εἰς τὸν Ἱππόδρομον). Ἀλλ' εἰς τὶ ἀκριβῶς συνίστατο ἡ ἀναγόρευσις, δὲν προσδιορίζεται. Γίνεται λόγος περὶ προσκυνήσεως τοῦ νέου ὡς *βασιλέως* ἐκ μέρους τῶν συγκλητικῶν καὶ περὶ *εὐφημιῶν* τῶν δήμων. Εἶναι περίεργον ὅτι οὐδὲν λέγεται περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξεδηλώθη ἡ σύμπραξις τοῦ στρατοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ἡρακλείου, καίτοι εἶναι βεβαία ἡ παρουσία τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ δευτέρου[3], πρὸ πάντων δὲ κατὰ τὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας. Εἰς τὶ συνίσταντο αἱ ἀναφωνήσεις τῶν δήμων, δὲν παραδίδεται. Νομίζω ἐν τούτοις ὅτι τὸ περιεχόμενόν των δὲν μετεβλήθη ἐν σχέσει πρὸς τὴν προηγουμένην περίοδον καὶ ὅτι δι' αὐτῶν ἐξηκολούθει ὁ ἀναγορευόμενος νὰ ἀνακηρύσσηται *αὔγουστος*. Τοῦτο συμπεραίνω ἐκ τῶν ἀναφωνήσεων τοῦ κεφ. II 29, ἔνθα αἱ εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἡγεμόνας ἀπευθυνόμεναι εὐφημίαι ἔχουν τὸν τύπον *Αὔγουστε ὁ δεῖνα τούμβικας*[4], ἐνῷ βραδύτερον ὁ τύπος οὗτος ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ *δεῖνα (μεγάλου) βασιλέως (καὶ αὐτοκράτορος) πολλὰ τὰ ἔτη*.

Πρὸς τούτοις ἔχω τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἀνωτέρω σκιαγραφηθὲν τυπικὸν ἀποδίδει τὸν τρόπον δι' οὗ τις καθίστατο *αὐτοκράτωρ βασιλεὺς* καὶ ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἡρακλείου εὐθὺς ὡς ἀνεκηρύχθησαν αὔγουστοι εὑρίσκοντο νομικῶς εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ ἔναντι τοῦ πατρός των[5], ὡς ἐμφαίνεται ἐκ διαφόρων ἱστορικῶν στοιχείων

[1]) Πασχ. Χρον. 703. Εἰς τὸ ἀντίστοιχον σημεῖον τῆς Βασ. Τάξεως 628 $_{17}$ λέγεται ἀορίστως: *καὶ πάντων εὐφημησάντων*. Ἡ μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀνωτέρω ἀναφωνήσεων μετάβασις εἰς τὴν Ἁγ. Σοφίαν τοῦ Ἡρακλείου, συνοδευομένου ὑπὸ τῶν εἰς βασιλεῖς ἀναδειχθέντων τέκνων του (Πασχ. Χρον. 703, Βασ. Ταξ. 628 $_{17-20}$) δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀναγορεύσεως ἀλλ' εἶναι σύνηθες παρακολούθημα τοιούτου εἴδους τελετῶν, φυσικὴ συνέπεια τῆς συσχετίσεως τῶν πάσης φύσεως κοσμικῶν ἐκδηλώσεων πρὸς τὸ Θεῖον.

[2]) Βλ. ἀνωτ. σελ. 67 σημ. 5.

[3]) Βασ. Ταξ. 628 $_{16}$.

[4]) Βασ. Ταξ. 629 - 630. Βλ. εὐθὺς κατωτέρω.

[5]) Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἐπεδίωκε προφανῶς ὁ Ἡράκλειος νὰ κατοχυρώσῃ κατὰ τὸν ἐμφαντικώτερον καὶ ἀσφαλέστερον δυνατὸν τρόπον τὴν διαδοχὴν εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ἐνῷ μέχρι τοῦδε κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον ὁ ἐπίδοξος διάδοχος ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ καίσαρος (βλ. ἀνωτ. σ. 66), μόνον δὲ βραχὺ πρὸ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος, προβεβηκότος συνήθως τὴν ἡλικίαν ἢ κατατρυχομένου ὑπὸ βαρείας ἀσθενείας, προεχειρίζετο ἐκ τοῦ καισαρικοῦ τίτλου εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Χαρακτηριστικὸν τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Ἡρακλείου εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι προέβη εἰς τὴν ἀναγόρευσιν καὶ τῆς

τῆς ἐποχῆς, ἔστω καὶ ἂν ἀρχικῶς ἕνεκα τῆς νηπιακῆς των ἡλικίας δὲν ἠδύναντο ἐν τῇ πράξει νὰ συμμετέχουν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας. Οὕτως εἰς τὰς νεαρὰς 24 (ἔτ. 620 – 629) καὶ 25 (ἔτ. 629) ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς φέρονται μὲ τοὺς αὐτοὺς τίτλους: *αὐτοκράτορες καίσαρες Φλάβιοι ἡράκλειος καὶ ἡράκλειος νέος κωνσταντῖνος πιστοὶ ἐν χριστῷ αὔγουστοι* καὶ *ἡράκλειος καὶ ἡράκλειος νέος κωνσταντῖνος πιστοὶ ἐν χριστῷ βασιλεῖς*. Ἰδιαιτέρως ἡ ὀνομασία ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων διὰ τοῦ τίτλου *βασιλεὺς* εὐθὺς ἅμα τῇ ἐπισήμῳ καθιερώσει του εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν γραμματείαν χαρακτηρίζει λίαν ἐμφανῶς τὴν ταυτότητα τῆς νομικῆς των θέσεως, ἐνῷ παρείχετο ὡραία εὐκαιρία διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου τίτλου νὰ ἐπιφυλαχθῇ οὗτος μόνον διὰ τὸν ἕνα, τὸν πρῶτον ἡγεμόνα, ἐὰν πράγματι ἡ διάκρισις ἦτο ὑπαρκτὴ ἢ ἔστω ἐπιθυμητὴ νομικῶς μεταξὺ τῶν συμβασιλέων[1]. Ὡσαύτως εἰς τὰς ἀναφωνήσεις, ἃς ἀπηύθυνον οἱ κουβικουλάριοι παρουσίᾳ τῆς συγκλήτου πρὸς τὸν Ἡράκλειον, κατευθυνόμενον μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸν Ἱππόδρομον, οὐδεμία διαφορὰ παρατηρεῖται καὶ πάντες οἱ συμβασιλεῖς χαιρετίζονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον[2]. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων πατὴρ καὶ υἱοὶ φέρουν τὸν τίτλον *αὔγουστοι*[3]. Τέλος ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, ὡς αὕτη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου διεσώθη ὁρίζεται: *ὥστε Κωνσταντῖνον καὶ Ἡράκλειον τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ βασιλεῖς ἰσοτίμους εἶναι...*[4]· ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης βεβαιοῦται τοὐλάχιστον διὰ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἡρακλείου, ἡ ἀπόλυτος ἐξίσωσις τῆς πρὸς ἀλλήλους θέσεώς των ἀπὸ νομικῆς ἐπόψεως.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου Β' – νέου Κωνσταντίνου τὴν 24 Μαΐου 641, μόνος κύριος τοῦ θρόνου ἔμεινεν ὁ Ἡρακλωνᾶς, ὅστις κατόπιν ἐπιμόνου λαϊκῆς πιέσεως ἠναγκάσθη νὰ προσλάβῃ συνάρχοντα τὸν υἱὸν τοῦ θανόντος Ἡράκλειον καὶ τοῦτον, μετονομασθέντα εἰς ***Κώνσταντα (Β')***. Τὰ γεγονότα ἀφηγεῖται ὁ πατριάρχης Νικηφόρος: *συλλαβόμενος* (ὁ Ἡρακλωνᾶς) *τὸν ἀνεψιὸν Ἡράκλειον εὐθέως ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἐχώρει καὶ ἀνέρχεται ἅμα Πύρρῳ* (τότε πατριάρχῃ) *ἐν τῷ ἄμβωνι καὶ προτρέπεται στέφειν Ἡράκλειον. οἱ δὲ ὄχλοι τὸν βασιλέα ἐβιάζοντο τὸ ἔργον ἐπιτελεῖν. ὁ δὲ λαβὼν ἐκ*

μικρᾶς θυγατρός του Ἐπιφανίας εἰς αὐγούσταν (4 Ὀκτωβρίου 612). Πασχ. Χρον. 703, Θεοφ. 300.

[1]) Βλ. πρὸς τούτοις τὸν τρόπον χρονολογήσεως τῆς νεαρᾶς 25: *ἐγράφη καλάνδαις ἀπριλλίαις ιβ', βασιλείας Ἡρακλείου τοῦ εὐσεβεστάτου ἔτους ιθ' καὶ ἡρακλείου νέου Κωνσταντίνου ἔτους ιζ'*. Ἀφηγούμενοι τὰ τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Ἡρακλείου, νικητοῦ τῶν Περσῶν (ἔτ. 628), οἱ χρονογράφοι Λέων Γραμμ. 154_{18} καὶ Σκυλ. - Κεδρ. I 735_{10} ῥητῶς ὀνομάζουν τὸν Κωνσταντῖνον *βασιλέα*. Ὡσαύτως ὁ Κώνστας Β' εἰς τὸν εὐχαριστήριον λόγον του πρὸς τὴν σύγκλητον φέρεται λέγων: *τοῦ ἐμοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου, ἐπὶ ζωῆς τοῦ ἰδίου πατρός, ἐμοῦ δὲ πάππου Ἡρακλείου, ἱκανὸν σὺν τῷ πατρὶ βασιλεύσαντος μετὰ δὲ τοῦτον λίαν βραχὺ* (Λέων Γραμμ. 157).

[2]) Βασ. Ταξ. 629_{14} - 630_{10}.

[3]) WROTH I (1908) σ. 186 ἑπ. ἀρ. 10 καὶ ἑξῆς. Ἐπὶ σφραγῖδος ἀναγράφονται ὁ Ἡράκλειος καὶ Ἡράκλειος νέος Κωνσταντῖνος ἀμφότεροι ὡς perpetui augusti. Παρὰ V. LAURENT, Documents de la sigillographie byzantine. La collection C. Orghidan, Paris 1952 ἀρ. 2.

[4]) Νικηφ. Ἱστ. 27.

τῆς ἐκκλησίας τὸν τοῦ πατρὸς Ἡρακλείου στέφανον τὸ ἔργον ἐπλήρου...[1]. Ἐκ τῆς διηγήσεως γίνεται φανερὸν ὅτι ὁ Ἡρακλωνᾶς, ὅστις ἤθελε νὰ ἀποφύγῃ τὴν συμβασιλείαν, προσεπάθησε νὰ εὕρῃ τρόπον, ἵνα μειώσῃ τὴν θέσιν τοῦ νέου συνάρχοντος. Ἐνῷ δὲ μέχρι τοῦδε, ὁσάκις ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος ἀνεκηρύσσετο νέος, τὸ στέμμα ἔθετεν ἰδιοχείρως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀναγορευομένου ὁ ἤδη αὐτοκράτωρ, ὁ Ἡρακλωνᾶς ἐσκέφθη νὰ τροποποιήσῃ ἐν μέρει τὸ τελετουργικὸν τυπικὸν καὶ νὰ προβάλῃ ὡς στεφοδότην τοῦ Ἡρακλείου—Κώνσταντος τὸν πατριάρχην, κατὰ παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ ἰσχύοντος πρωτοκόλλου. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ λαὸς εἶχε συνείδησιν τῆς σημασίας μιᾶς τοιαύτης μεταβολῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐτήρησεν ἄκαμπτον στάσιν καὶ ἐπέμεινεν ἀνενδότως, ὅπως τελέσῃ τὴν στέψιν τοῦ νέου ὁ αὐτοκράτωρ ἰδιοχείρως. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μαυρικίου ἐπιχειρηθεῖσαν διαφοροποίησιν κατὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ υἱοῦ του Θεοδοσίου εἰς βασιλέα —ἐὰν ὀρθῶς ἡρμήνευσα τὰ δεδομένα τῶν πηγῶν— παρατηρεῖται νῦν διὰ δευτέραν φορὰν προσπάθεια διαφορισμοῦ μεταξὺ τῆς θέσεως τοῦ κυρίως αὐτοκράτορος καὶ τοῦ συμβασιλέως μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ καταστῇ ἐμφανὴς ἡ διαφορὰ καὶ εἰς τὸ τελετουργικὸν τυπικόν.

Ὀλίγας ἑβδομάδας βραδύτερον ἔλαβε χώραν ἡ τοῦ Ἡρακλωνᾶ καὶ τῆς μητρός του Μαρτίνης ἐκθρόνισις, τὴν ὁποίαν ὁμοφώνως πᾶσαι αἱ πηγαὶ ἀποδίδουν εἰς τὴν σύγκλητον[2]. Ἀτυχῶς οὐδεμία εἴδησις ὑπάρχει ἐν αὐταῖς περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἀπεφασίσθη εἰς συνεδρίαν τῆς συγκλήτου, ὡς ὑπαινίσσεται καὶ εἰς τὸν πρὸς αὐτὴν εὐχαριστήριον λόγον του, ὁ τότε δεκαετὴς περίπου αὐτοκράτωρ Κώνστας Β'[3]. Δὲν ὑπάρχει πάντως ἀμφιβολία ὅτι τόσον ἡ πτῶσις τοῦ Ἡρακλωνᾶ, ὅσον καὶ ἡ ἄνοδος τοῦ Κώνσταντος Β' ὑπῆρξεν ἔργον τῆς συγκλήτου[4]. Αἱ ἐνέργειαι αὐτῆς ἀφήνουν μὲν νὰ διαφανῇ αὔξησις τῆς πολιτικῆς της ἰσχύος ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ διαχαραχθοῦν τὰ ὅρια τῆς πολιτειακῆς της δραστηριότητος, ὡς ἑνὸς τῶν ὀργάνων τῶν ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν εὔρυθμον λειτουργίαν τοῦ πολιτεύματος.

Μόνος ὁ Ζωναρᾶς ἀναγράφει στέψιν τοῦ ***Κωνσταντίνου Δ'***[5]. Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ἀνάγουν τὸ γεγονὸς εἰς τὸ ἔτος 654[6], στηριζόμενοι εἰς τὰς ὑπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς ϛ' οἰκουμενικῆς συνόδου (680/681) παραδιδομένας χρονολογικὰς ἐνδείξεις. Ἐπὶ τῇ

---

[1]) Νικηφ. Ἱστ. 30. Κατὰ τὸν TREITINGER, Reichsidee σ. 13 ἡ στέψις τοῦ Κώνσταντος Β' εἶναι πιθανῶς ἡ πρώτη, ἥτις ἔλαβε χώραν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Βλ. τὴν ἰδικήν μου ἄποψιν ἀνωτέρω σ. 67 ἑπ.

[2]) Θεοφ. 341 = Λέων Γραμμ. 156 = Σχυλ.-Κεδρ. I 753: *Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπώσατο ἡ σύγκλητος Ἡρακλωνᾶν ἅμα Μαρτίνῃ...* Οὕτω καὶ βίος Μαξίμου ἐν P.G. τ. 90. στ. 81, Ζωναρᾶς III 217. Ὁ Θεοφάνης 334 προσθέτει: *ἡ σύγκλητος καὶ ἡ πόλις...*

[3]) Θεοφ. 342: *βασιλεύσας Κώνστας πρὸς τὴν σύγκλητον ἔλεγεν... ἣν* (sc. Μαρτῖναν) *μετὰ τοῦ τέκνου ἡ ὑμετέρα σὺν Θεῷ ψῆφος τῆς βασιλείας δικαίως ἐξέβαλεν*· πρβλ. Λέοντα Γραμμ. 157.

[4]) Θεοφ. 341 = Λέων Γραμμ. 156 = Σχυλ.-Κέδρ. I 754, Ζωναρᾶς III 217.

[5]) Ζωναρᾶς III 222: *ὃς καὶ τῷ τῆς βασιλείας κεκόσμητο διαδήματι στεφθεὶς παρὰ τοῦ πατριάρχου.*

[6]) Ὁ F. DÖLGER, Regesten προσδιορίζει μεταξὺ 5-26 Ἀπριλίου, πιθανῶς δὲ τὸ Πάσχα, ἤτοι τὴν 13 Ἀπριλίου 654.

βάσει τῶν αὐτῶν κειμένων γίνεται δεκτὸν ὅτι ὁ Κώνστας Β' ἀνήγαγεν εἰς τὴν βασίλειον ἀρχὴν καὶ τοὺς ἑτέρους δύο υἱούς του ***Ἡράκλειον*** καὶ ***Τιβέριον*** τῷ 659 καὶ ἀκριβέστερον μεταξὺ 26 Ἀπριλίου καὶ 9 Αὐγούστου [1], ἐνῷ εἰς τὰ διηγηματικὰ ἔργα ἐλλείπει πᾶσα μνεία τοῦ γεγονότος τούτου. Τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Δ' σημειοῦν οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι διὰ τοῦ: *τούτῳ τῷ ἔτει ἐβασίλευσε Κωνσταντῖνος σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ*... [2]. Μεταξὺ ὅμως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν του ὑπάρχει οὐσιαστική, νομίζω, διαφορὰ οὐχὶ ξένη, ὡς φαίνεται, καὶ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν ὡρισμένων τύπων. Μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ϛ' οἰκουμενικῆς συνόδου (Σεπτέμβριος 681) καὶ μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἔλαβε χώραν ἡ ἀπὸ τῆς βασιλείας ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἡρακλείου καὶ Τιβερίου ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Δ' [3]. Πρὸς τὸ γεγονὸς τοῦτο συνάπτουν οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ τὴν γνωστὴν μαρτυρίαν ὅλων τῶν εἰς τὴν ἐποχὴν ἀναφερομένων χρονογραφιῶν [4] περὶ τῆς εἰς τοὺς κόλπους τοῦ στρατεύματος [5] προκληθείσης ἀντιδράσεως κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸ κίνημα τοῦτο βλέπω κατὰ διάφορον τρόπον ἢ ἡ μέχρι τοῦδε ἔρευνα καὶ διὰ νὰ μὴ ἐκθέτω δὶς τὰ αὐτά, παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην κατωτέρω εἰς τὰ γενικὰ συμπεράσματα τῆς περιόδου. Ἐνταῦθα θὰ ἤθελον μόνον νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Κωνσταντίνου Δ', ἐκ τῆς ὁποίας φαίνεται νὰ ἀποδίδηται προκειμένης ἀνακηρύ-

---

[1]) ... *βασιλείας τῶν θεοστέπτων καὶ γαληνοτάτων ἡμῶν δεσποτῶν Φλαβίων, Κωνσταντίνου μὲν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ θεοψηφίστου μεγάλου βασιλέως αἰωνίου Αὐγούστου καὶ αὐτοκράτορος ἔτους εἰκοστοεβδόμου καὶ μετὰ τὴν ὑπατείαν τῆς αὐτοῦ θεοσόφου πραότητος ἔτους τρισκαιδεκάτου, Ἡρακλείου δὲ καὶ Τιβερίου τῶν θεοφυλάκτων αὐτοῦ ἀδελφῶν ἔτους εἰκοστοδευτέρου*... Mansi τ. XI στ. 208-209, 217, 221, 229, 316, 321, 328, 332, 377, 388, 456, 517, 549, 584, 601, 612, 624.

[2]) Θεοφ. 352_{12}· Σκυλ.-Κεδρ. Ι 764: *αὐτὸς δὲ βασιλεύει Ρωμαίων μετὰ Τιβερίου καὶ Ἡρακλείου τῶν ἰδίων ἀδελφῶν.*

[3]) Θεοφ. 360, Σκυλ.-Κεδρ. Ι 771: *Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπώσατο Κωνσταντῖνος τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τῆς βασιλείας Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον καὶ μόνος ἐβασίλευσε σὺν Ἰουστινιανῷ τῷ υἱῷ αὐτοῦ.* Πρβλ. Λέοντα Γραμμ. 159. Καίτοι ἡ ἀνάρρησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' φέρεται ὑπὸ τῶν δύο πρώτων χρονογράφων εἰς χρονικὴν καὶ οὐσιαστικὴν ἀλληλουχίαν — ἀλλ' ἄνευ ἰδιαιτέρου χρονικοῦ προσδιορισμοῦ — πρὸς τὴν λήγοντος τοῦ 681 ἀπομάκρυνσιν τῶν δύο ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντίνου Δ', ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον ὅτι αὐτὴ ἔλαβε χώραν διαρκοῦντος τοῦ ἔτους 685. (Βλ. κατωτέρω εἰς τὰ γενικὰ συμπεράσματα).

[4]) Θεοφ. 352, Γεωρ. μον. II 728, Σκυλ.-Κεδρ. Ι 764, Ζωναρᾶς III 222.

[5]) Τὴν κίνησιν τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ῥητῶς τοποθετεῖ ὁ Θεοφάνης 352 καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ ἀντλῶν Σκυλ.-Κεδρ. Ι 764 εἰς τὸ ἔτος 6161 ἀπὸ κτίσεως κόσμου (=668/669) κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τοῦ Θεοφάνους· τὴν αὐτὴν σειρὰν ἀκολουθεῖ ἡ ἀφήγησις καὶ παρὰ Ζωναρᾷ III 222, εἰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ δὲν σημειοῦνται ἀκριβεῖς χρονολογικαὶ ἐνδείξεις. (Πρβλ. TREITINGER, Reichsidee σ. 45-46). Δεδομένου ὅμως ὅτι οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δ', μνημονευόμενοι εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ϛ' οἰκουμενικῆς συνόδου δὲν ἔχουν ἐκπέσει τοῦ τίτλου των, τοὐναντίον δ' ἡ ἀπομάκρυνσίς των τοποθετεῖται εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους μῆνας τοῦ 681, εἶναι ἀπίθανον ὅτι θὰ εἶχον ἤδη ἀπομακρυνθῆ τῷ 668/669 ἀλλὰ καὶ ἐπαναχθῆ ἐν τῷ μεταξύ, ὥστε τὸ ἔτος 680/681 νὰ καταλέγηται ὡς τὸ 22ον τῆς *βασιλείας* των. Πιθανωτέρα καὶ ἁπλουστέρα ἐξήγησις εἶναι ὅτι ὁ Θεοφάνης ἐσφαλμένως ἀνέγραψε τὴν κίνησιν τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν εἰς τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Δ', ἐνῷ αὐτὴ πράγματι ἀνῆκεν εἰς τὸ τέλος τοῦ 681.

ξεως νέου αὐτοκράτορος ἰδιαιτέρα σημασία εἰς τὴν σύγκλητον. Ὁ Κωνσταντῖνος προέτεινεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν ὅπως ζητηθῇ ἡ γνώμη τῆς συγκλήτου, ἡ ἀνενδοίαστος δὲ ἀποδοχὴ τοῦ σχεδίου τούτου ἐκ μέρους τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος δεικνύει ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀήθους τινὸς διαδικασίας ἀλλὰ τῆς συνήθως τηρουμένης τάξεως.

Λίαν ἐλλιπεῖς εἶναι αἱ γνώσεις μας περὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ ***Ἰουστινιανοῦ Β'***. Οὗτος ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὡς ρητῶς μαρτυρεῖ ὁ Λέων Γραμματικὸς καὶ σαφῶς ὑπαινίσσεται ὁ Θεοφάνης καὶ ὁ ἑπόμενος τούτῳ Σκυλίτσης[1]. Τὸ γεγονὸς ὀρθῶς χρονολογεῖ ἡ νεωτέρα ἱστορικὴ ἔρευνα μεταξὺ τῆς 18 Φεβρουαρίου καὶ 1 Σεπτεμβρίου 685[2].

Ἀπὸ τῆς Ἡρακλειανῆς δυναστείας ἀρχίζει νὰ γενικεύηται ἡ ἀνακήρυξις τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς συμβασιλέως, ἐπικρατούσης οὕτως ἐν τῇ πράξει τῆς ἀρχῆς τῆς μοναρχικῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς. Ὁ Ἰουστινιανὸς Β' μόλις ἀνέκτησεν ἐν ἔτει 705 τὸν θρόνον, *Θεοδώραν, τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν καὶ* ***Τιβέριον*** *τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα αὐτῷ υἱόν . . . στέφει αὐτοὺς εἰς βασιλέας*[3].

Τὸν Ἰουστινιανὸν Β' ἀνέτρεψε λήγοντος τοῦ 695 ὁ πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν εἶτα δ' Ἑλλάδος ***Λεόντιος***, ὅστις κατὰ βυζαντινὴν συνήθειαν ἐπέτυχε νὰ ἀπελευθερώσῃ καταδίκους, τὸ πλεῖστον στρατιώτας. Τούτους συνεκέντρωσεν ὡπλισμένους εἰς τὸν Φόρον, καλῶν συγχρόνως τὸν πληθυσμὸν τῆς πρωτευούσης εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν[4]. Πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Λεοντίου, προσεχώρησε πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ὁ δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' πατριάρχης Καλλίνικος Α', ὅστις κατελθὼν εἰς τὸν λουτῆρα τῆς Ἁγίας Σοφίας προεξῆρχε τῆς ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος στασιαστικῆς κινήσεως[5]. Πῶς ἐξειλίχθησαν τὰ γεγονότα, δὲν διευκρινίζεται. Ὅλαι αἱ πηγαὶ συμφωνοῦν πρῶτον ὅτι τὸ πλῆθος ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας κατηυθύνθη εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ δεύτερον ὅτι ἐκεῖ τὴν ἑπομένην ἔλαβε χώραν ἡ ρινότμησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β'· ἀλλὰ πλὴν τῆς φράσεως *Λεόντιος δὲ ὑπὸ τοῦ πλήθους ἀναγορεύεται βασιλεύς*[6], οὐδεμίαν παρέχουν λεπτομέρειαν περὶ τῆς ἀνακηρύξεώς του, ἥτις βεβαίως πρέπει νὰ προηγήθη τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β'. Μόνος ὁ Γεώργιος μοναχὸς II 731 σημειοῖ: *Λεόντιος ὁ πατρίκιος ἀναγορεύεται νυκτὸς ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν βενέτων βασιλεὺς* καὶ ὁ Λέων Γραμματικὸς 165 προσδιορίζει ὡς χῶρον τῆς ἀναγορεύσεως τὸν Ἱππόδρομον, ὃν οὕτως ἢ ἄλλως ἔδει νὰ δεχθῶμεν, ἐφ' ὅσον ὁμοφώνως μαρτυρεῖται αὐτόθι ἡ συγκέντρωσις. Καὶ ναὶ μὲν ὁ Γεώργιος μοναχὸς δὲν κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὴν βυζαντινὴν χρονογραφίαν, ἀλλ' εἴς τινα σημεῖα διασῴζει ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας, μεταξὺ δ' αὐτῶν

[1]) Λέων Γραμμ. 162: *ἔστεψε δὲ Ἰουστινιανὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τοῦ συμβασιλεύειν αὐτῷ·* πρβλ. Θεοφ. 360 = Σκυλ. - Κεδρ. I 770.

[2]) Βλ. Ostrogorsky, Geschichte² σ. 105 σημ. 4.

[3]) Νικηφ. Ἱστ. 43, Θεοφ. 375, Λέων Γραμμ. 169, Σκυλ. - Κεδρ. I 781, Ζωναρᾶς III 239.

[4]) Θεοφ. 368 - 369, Νικηφ. Ἱστ. 38, Λέων Γραμμ. 165, Σκυλ. - Κεδρ. I 775, Ζωναρᾶς III 232.

[5]) Θεοφ. 369, Νικηφ. Ἱστ. 38, Λέων Γραμμ. 165, Σκυλ. - Κεδρ. I 775, Ζωναρᾶς III 232 - 233.

[6]) Νικηφ. Ἱστ. 39, Θεοφ. 396 = Σκυλ. - Κεδρ. I 775 - 776, Ζωναρᾶς III 233.

καταλέγω καὶ τὴν περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λεοντίου παραδιδομένην. Ἐκ τῆς ὅλης πολιτικῆς ἀτμοσφαίρας, ὡς αὕτη ἀντανακλᾶται εἰς τὴν ζωηρὰν περιγραφὴν τοῦ Θεοφάνους καὶ τὰς ἀμαυροτέρας τῶν λοιπῶν χρονογράφων, προβάλλει ἔντονος ἡ ἀνάμιξις τοῦ πλήθους· οὐδὲν δ' εὑρίσκεται πλησιέστερον πρὸς τοιαύτην ἐκδήλωσιν, ὅσον τὸ νὰ τύχῃ ὁ ἐπαναστάτης τῆς πολιτικῆς ὑποστηρίξεως ἑνὸς τῶν δήμων, ὡς εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν μαρτυρεῖ ὁ Γεώργιος μοναχός. Εἰς οὐδὲν κείμενον γίνεται λόγος περὶ στέψεως τοῦ Λεοντίου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, καίτοι, ὡς εἴδομεν, ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτευούσης μετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὴν ἐξέγερσιν. Εἰς τὸ ἱστορικὸν μάλιστα πόνημα τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνακτήσαντος τὸν θρόνον Ἰουστινιανοῦ Β' ἐπιβληθείσης εἰς τὸν πατριάρχην Καλλίνικον ποινῆς, ὡς αἰτιολογία προβάλλεται: *ὡς δυσφημήσαντα αὐτὸν ἐπὶ τῇ τοῦ Λεοντίου ἀναγορεύσει*...[1].

Πλεῖστα κενὰ καταλείπουν τὰ κείμενα ἀναφορικῶς πρὸς τὴν μετὰ τριετίαν (τέλη 698) ἀνάρρησιν τοῦ δρουγγαρίου τῶν Κιβυρραιωτῶν ***Ἀψιμάρου - Τιβερίου (Β')***. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ἐξ ἀτυχοῦς ἐκστρατείας ἐπανακάμπτων στόλος, ναυλοχῶν ἐν Κρήτῃ, ἐστασίασε καὶ *Λεόντιον μὲν δυσφημοῦντες ἀθετοῦσι, ψηφίζονται δὲ Ἀψίμαρον ὄνομα... Τιβέριον αὐτὸν ἐπονομάσαντες*...[2]. Μετὰ τρίμηνον ἀγῶνα ὁ Λεόντιος ὑπέκυψε καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Τιβέριος. Οὐδὲν λέγεται περὶ στέψεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἐπίσης τίθεται τὸ ἐρώτημα: Ἤρκεσεν ἡ ἐν Κρήτῃ ἀναγόρευσις, εἰς ἣν μόνος ὁ στρατιωτικὸς παράγων ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπροσωπῆται ἐπαρκῶς; Δὲν γνωρίζω, ἐὰν ἡ ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων Νικηφόρου καὶ Θεοφάνους χρῆσις τοῦ ῥήματος *ψηφίζομαι*[3], ἀντὶ τῶν πρὸς τοῦτο συνήθων τεχνικῶν ὅρων *ἀναγορεύεται, στέφεται*, πρὸς δήλωσιν τῆς ἐν Κρήτῃ ἀνακηρύξεως τοῦ Τιβερίου, εἶναι τυχαία ἢ ὑποκρύπτει νομικὴν διάκρισιν· δηλοῦται δηλ. διὰ τοῦ τρόπου τούτου μόνῃ ἡ ἀπόφασις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ὅπως τοποθετηθῇ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ Τιβέριος;

Τὸν Τιβέριον ἀνέτρεψε περὶ τὰ μέσα τοῦ 705 ὁ Ἰουστινιανὸς Β', ἐπιλαβόμενος ἐκ νέου τῆς ἐξουσίας, ἣν ἔτι βιαιότερον ἤσκησε, προκαλέσας οὕτω τὴν κατὰ Δεκέμβριον 711 διὰ δευτέραν φορὰν ἀνατροπήν του (περὶ τὴν 11 Δεκεμβρίου 711). Ἐναντίον του ἐκινήθησαν ἀρχικῶς μὲν οἱ κάτοικοι τῆς Χερσῶνος καὶ τῶν πέριξ, οἵτινες τὸν μὲν *Ἰουστινιανὸν ἀνέσκαψαν, τὸν δ' ἐκεῖσε ἐξόριστον* ***Βαρδάνην Φιλιππικὸν*** *καὶ βασιλέα εὐφήμησαν*[4]· πρὸς τοῦτον προσεχώρησεν εὐθὺς ἡ ἐναντίον τῶν Χερσωνιτῶν ἀποσταλεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' ναυτικὴ δύναμις, ἐπιτυχοῦσα τελικῶς τὴν ἐκδίωξιν τοῦ τελευταίου.

---

[1]) Νικηφ. Ἱστ. 42.

[2]) Νικηφ. Ἱστ. 39 - 40, Θεοφ. 370, Σκυλ. - Κεδρ. I 776, Ζωναρᾶς III 234· πρβλ. Γεωρ. μον. II 732, Λέοντα Γραμμ. 166.

[3]) Νικηφ. Ἱστ. 40_1: ... *ψηφίζονται δ' Ἀψίμαρον*, Θεοφ. 370: *ψηφισάμενοι βασιλέα*. Οἱ λοιποὶ χρονογράφοι χρησιμοποιοῦν τὸ ῥῆμα *ἀναγορεύω* (Γεωρ. μον. II 732, Λέων Γραμμ. 166, Σκυλ. - Κεδρ. I 776), ὁ δὲ Ζωναρᾶς III 234: *βασιλικῶς εὐφημῶ*.

[4]) Θεοφ. 379, Νικηφ. Ἱστ. 46, Λέων Γραμμ. 169, Γεωρ. μον. II 733, Σκυλ. - Κεδρ. I 783, Ζωναρᾶς III 240.

Καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὰ κείμενα, ἀναγράφοντα τὰ ἐν Χερσῶνι γεγονότα, χρησιμοποιοῦν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸ ρῆμα *εὐφημῶ* [1]. Ἰδιαιτέρας μνείας ἀξίαν θεωρῶ σύγχρονον μαρτυρίαν τοῦ διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Ἀγάθωνος [2], ἔχουσαν οὕτως: *τοῦ ὑπ' αὐτοῦ* (sc. Ἰουστινιανοῦ Β') *ἐν διαφόροις ταξειδίοις ἀποσταλέντος διὰ θαλάσσης πλείστου στρατοῦ ἐπὶ τῇ καταστροφῇ καὶ ἁλώσει Χερσῶνος τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ κατοικοῦντος λαοῦ κατασφαγῇ καὶ ἀφανισμῷ, ἐκεῖθεν ἐπαναστάντος αὐτῷ καὶ ἀνασοβήσαντος κατ' αὐτοῦ καὶ φύρδην ἐνθέως ὡς ἔτυχε καὶ δίχα τινὸς ἐννόμου δοκιμασίας τε καὶ ψηφίσματος εἰς βασιλέα προστησαμένου καὶ ἀναγορεύσαντος ἐξόριστον ἐκεῖσε τὸν τηνικαῦτα διὰ πρόφασιν τυραννίδος γενόμενον Βαρδάνην τοὔνομα...* [3]. Ἐὰν ὁ Ἀγάθων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀσκηθέντων λειτουργημάτων, θεωρηθῇ ὡς οὐχὶ ἄμοιρος παιδείας καὶ νομικῶν γνώσεων, θὰ πρέπῃ, νομίζω, νὰ προσδοθῇ μεγαλυτέρα βαρύτης εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ ἐξορίστου Βαρδάνη φράσιν αὐτοῦ ... *δίχα τινὸς ἐννόμου δοκιμασίας τε καὶ ψηφίσματος*, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀνόδου τοῦ ἑπομένου αὐτοκράτορος καὶ ἀναγράφων τοὺς μετασχόντας τῆς ἀναγορεύσεως τούτου παράγοντας, ἔτι δὲ τὰ τῆς δράσεώς των, χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς ἀπόρροιαν ... *ψήφου καὶ δοκιμασίας*.

Μολονότι ἡ κατὰ τοῦ Φιλιππικοῦ συνωμοσία ὠργανώθη ὑπὸ στρατιωτικῶν κύκλων (ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ θέματος τῶν Ὀψικίων) [4], τὸν θρόνον κατέλαβε πρόσωπον, ἀνῆκον εἰς τὴν πολιτικὴν ἱεραρχίαν, ὁ ἀσηκρήτης Ἀρτέμιος, μετονομασθεὶς εἰς ***Ἀναστάσιον (Β')***. Περὶ τῆς ἀναγορεύσεώς του πληρεστέρα εἶναι ἡ προμνησθεῖσα μαρτυρία τοῦ Ἀγάθωνος. *Ἀνακηρύττεται δὲ τῇ ἑξῆς κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς* (4 Ἰουνίου 713) *τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ χάριτι τῆς ἐπιδημίας τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος βασιλεὺς εὐσεβὴς καὶ ὀρθόδοξος, Φιλαρτέμιος τοὔνομα, ὁ καὶ μετακληθεὶς Ἀναστάσιος, τῆς τῶν ἀσηκρητίων σχολῆς πρότερον γενόμενος ἐναρίθμιος, ψήφῳ τινὶ καὶ δοκιμασίᾳ τῆς τε ἱερᾶς συγκλήτου καὶ παντὸς τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, τῶν τε ἐπιδημούντων φιλοχρήστων ἐκστρατευμάτων καὶ τοῦ πολιτικοῦ δήμου παντός, ἀναγορευθεὶς πρῶτον ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ πατριάρχου Ἰωάννου ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ πανσέπτῳ θυσιαστηρίῳ* [5]. Πρὸς τὴν ἀνωτέρω εἴδησιν φαίνονται συνᾴδουσαι καὶ αἱ τῶν λοιπῶν ἱστοριογράφων, αἵτινες, βραχύτεραι οὖσαι, μνημονεύουν τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελε-

---

[1]) Νικηφ. Ἱστ. 46: *ὡς βασιλέα εὐφήμουν*, Θεοφ. 379 = Λέων Γραμμ. 169 = Σκυλ. - Κεδρ. Ι 783 = Ζωναρᾶς ΙΙΙ 241$_{13}$: *βασιλέα εὐφήμησαν*. Ὁ τελευταῖος ὀλίγον πρότερον 241$_{4}$ ἐχρησιμοποίησε τὸ ρῆμα *ἀναγορεύω*, ὅπερ κεῖται καὶ παρὰ Γεωρ. μον. ΙΙ 733.

[2]) Ὁ Ἀγάθων ἐκέκτητο πρὸς τούτοις τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτονοταρίου τοῦ πατριαρχικοῦ σεκρέτου καὶ δευτέρου καγκελλαρίου, διετέλεσε δὲ καὶ γραμματεὺς τῆς ἐν ἔτει 680/681 συγκληθείσης ϛ' οἰκουμενικῆς συνόδου.

[3]) Mansi τ. XII στ. 192.

[4]) Νικηφ. Ἱστ. 49, Θεοφ. 383, Λέων Γραμμ. 170, Σκυλ. - Κεδρ. Ι 785.

[5]) Mansi τ. XII στ. 192.

τῆς, ἄνευ ὅμως ἰδιαιτέρας μνείας ἑκάστου τῶν μετασχόντων ταύτης παραγόντων, περιοριζόμεναι εἰς τὴν χρῆσιν ἀορίστου διατυπώσεως, ὡς *σωρευθέντος τοῦ λαοῦ*[1], *ἀθροισθεὶς ὁ τῆς πόλεως ἅπας δῆμος*[2], *καὶ ἐπισυναχθέντος τοῦ λαοῦ*[3], μόνου τοῦ Ζωναρᾶ διακρίνοντος ἀπὸ τοῦ *δημώδους ὄχλου* τοὺς *τῆς συγκλήτου βουλῆς*[4]. Ὡς ἐκ τοῦ παρατακτικοῦ τῆς συντάξεως τῆς παρ' Ἀγάθωνι μαρτυρίας καὶ τῆς ἀοριστίας τῶν λοιπῶν πηγῶν, δυσχερὴς παραμένει ἡ ἐξακρίβωσις τῆς σχούσης τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐπιλογῆς τοῦ Ἀρτεμίου —Ἀναστασίου ὁμάδος. Ἡ προφανῶς προέχουσα θέσις τῆς συγκλήτου ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀγάθωνος, ἡ ἰδιαιτέρα ταύτης μνεία παρὰ τῷ Ζωναρᾷ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀποκλειστικὴν τοῦ μεταγενεστέρου πάντως χρονογράφου Θεοδώρου Σκουταριώτου[5] ἀποτελοῦν σοβαρὰς ἐνδείξεις διὰ τὴν προέχουσαν συμβολὴν τῆς συγκλήτου κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀναστασίου. Ὑπὸ τοῦ Ἀγάθωνος γίνεται διάκρισις ἀναγορεύσεως καὶ στέψεως, πράξεων λαβουσῶν χώραν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Ἡ δευτέρα ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἐνῷ εἰς τὴν πρώτην φέρονται μετασχόντες ἡ σύγκλητος, ὁ κλῆρος, αἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ σταθμεύουσαι στρατιωτικαὶ μονάδες καὶ ὁ πολιτικὸς δῆμος.

Πολλῆς προσοχῆς ἀξία θὰ ἦτο ἡ περίπτωσις τοῦ ***Θεοδοσίου Γ'***, ἐὰν εἶχον διασωθῆ περὶ αὐτῆς πλείονες εἰδήσεις. Εἶναι μὲν γνωστὴ ἐν ἱκαναῖς λεπτομερείαις ἡ ἐν Ρόδῳ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὀψικίου ἐκραγεῖσα κατὰ τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος στάσις[6], οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ ἐν Ἀδραμυττίῳ ἀναγόρευσις τοῦ κατὰ πάντα ἀσήμου εἰσπράκτορος τῶν δημοσίων φόρων Θεοδοσίου[7]. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κίνημα τῶν Ὀψικιωτῶν δὲν διείπετο ὑπὸ μελετημένου σχεδίου καὶ ἡ ὅλως τυχαία καὶ συμπτωματικὴ ἐκλογὴ τοῦ προσώπου ἀποκλείουν κατὰ τὴν ἐν Ἀδραμυττίῳ ἀναγόρευσιν τὴν συμμετοχὴν οἱουδήποτε ἄλλου πλὴν τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος. Μετὰ ἑξάμηνον πάλην πρὸς τὸν ὑπάρχοντα αὐτοκράτορα ὑπερίσχυσαν οἱ τοῦ Ὀψικίου, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν Γοτθογραίκων καὶ λήγοντος τοῦ 715 ὁ Θεοδόσιος Γ' ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς αὐτοκράτωρ.

Οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι ὁμοφώνως παραδίδουν ὅτι ὁ Θεοδόσιος Γ' παρῃτήθη τῆς ἀρχῆς, εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη τὴν ἐν Νικομηδείᾳ σύλληψιν τοῦ υἱοῦ του—ἡττηθέντος ὑπὸ τοῦ ἀπὸ μηνῶν ἐπαναστατήσαντος στρατηγοῦ τῶν Ἀνατολικῶν ***Λέοντος (Γ')*** —καὶ εὐθὺς ὡς ἔλαβεν ἐγγυήσεις περὶ τῆς προσωπικῆς του ἀσφαλείας. Κατὰ τὴν πληρε-

---

[1]) Θεοφ. 383.

[2]) Νικηφ. Ἱστ. 49.

[3]) Λέων Γραμμ. 170. Πρβλ. Σκυλ. - Κεδρ. Ι 785: *συναχθέντος τοῦ λαοῦ.*

[4]) Ζωναρᾶς III 244.

[5]) Θεοδ. Σκουτ. 120: *τοῦτον* (sc. τὸν Ἀναστάσιον) *ἡ σύγκλητος ἀθροισθεῖσα καὶ προκρίνασα, βασιλέα κατέστησε.*

[6]) Νικηφ. Ἱστ. 50 - 51, Θεοφ. 385, Λέων Γραμμ. 172, Σκυλ. - Κεδρ. Ι 786, Ζωναρᾶς III 246.

[7]) Νικηφ. Ἱστ. 51, Θεοφ. 385, Λέων Γραμμ. 172, Γεωρ. μον. II 734, Σκυλ. - Κεδρ. Ι 786, Ζωναρᾶς III 246.

στέραν ἀφήγησιν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου τὰ γεγονότα ἐξειλίχθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ἑξῆς. *Οἵ τε στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες*... πρὸ τῆς ἀπραγμοσύνης τοῦ κρατοῦντος μονάρχου καὶ δὴ ἐνώπιον τῆς ἀραβικῆς ἀπειλῆς ἔπεισαν τὸν Θεοδόσιον Γ', ὅπως ἑκουσίως ἀποστῇ τῆς ἀρχῆς. Συγκατανεύσαντος δὲ τούτου, ἐχώρησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν νέου ἡγεμόνος καὶ προέκριναν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ τὸν στρατηγὸν καὶ πατρίκιον Λέοντα[1]. Ὁ τελευταῖος οὗτος, *ὡς ἦν ἔθος βασιλεῦσι, διὰ προπομπίου δοχῆς διὰ τῆς χρυσῆς καλουμένης πύλης εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσελαύνει καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ γενόμενος, ἐκεῖσε τὸν τῆς βασιλείας ἀνεδήσατο στέφανον*[2]. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐξιστορήσεως, ὡς καὶ τῶν βραχυτέρων τῶν λοιπῶν ἱστοριογράφων, καθίσταται εὐχερὴς ἡ διάκρισις τῶν ἀκολούθων φάσεων. Οἱ πολιτικοὶ ἀξιωματοῦχοι ἤτοι ἡ σύγκλητος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας, ἀφ' οὗ προέβησαν εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος — ὡς εἶχε συμβῇ καὶ παλαιότερον (Ἡρακλωνᾶς)—, ἐχώρησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου, νομιμοποιήσαντες διὰ τῆς ἀποφάσεώς των τὴν ἐπαναστατικὴν ἐνέργειαν τοῦ Λέοντος[3]. Ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοφάνους βεβαιοῦται ἡ σύμπραξις καὶ τοῦ πατριάρχου κατὰ τὰς πρὸς τὸν Θεοδόσιον διαπραγματεύσεις[4]. Καίτοι ὁ ἱστορικὸς ὁμιλεῖ περὶ *βασιλεύσοντος* καὶ ὡς ἀξίωμα τοῦ Λέοντος ἀναγράφει τὸ τοῦ στρατηγοῦ, ἐκ τῆς ἀμέσως ἑπομένης φράσεως *ὡς ἦν ἔθος βασιλεῦσι* φαίνεται ὡς νὰ εἶχε προηγηθῇ ἡ ἀναγόρευσις τούτου. Πράγματι δὲ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 716 αἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Λέοντος στρατιωτικαὶ δυνάμεις καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀμορίου ... *Λέοντα βασιλέα... εὐφήμησαν*[5]. Ὡς τελευταῖον στάδιον ἀναγράφεται ἡ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ στέψις τοῦ Λέοντος, τελεσθεῖσα ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, εἰ καὶ τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται ῥητῶς[6] (25 Μαρτίου 717).

---

[1]) Νικηφ. Ἱστ. 52· πρβλ. Θεοφ. 390.

[2]) Νικηφ. Ἱστ. 52.

[3]) Νικηφ. Ἱστ. 52: *οἵ τε στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες ... ἐφίστανται αὐτῷ* (sc. τῷ Θεοδοσίῳ) *παραινοῦντες τὴν βασιλείαν παραιτήσασθαι καὶ ἀβλαβῶς ἰδιωτεῦσαι. καὶ αὐτὸς ὑπεχώρει... εἶτα εἰς ψῆφον ἐληλυθότων τοῦ βασιλεύσοντος ᾑρέθη Λέων ὁ πατρίκιος, τηνικαῦτα στρατηγὸς ὢν τοῦ τῶν ἀνατολικῶν λεγομένου στρατοῦ·* πρβλ. Θεοφ. 390. Ἡ πληροφορία τοῦ Γεωρ. μον. II 737, καθ' ἣν ὁ Λέων κατόπιν νίκης ἐν τῇ Δύσει *καταλαμβάνει τὰ βασίλεια καὶ αὖθις ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναγορεύεται βασιλεύς. καὶ δὴ Θεοδόσιος ὁ πρᾳότατος βασιλεύς, προϋπαντᾷ αὐτῷ καὶ ἄρας τὸ στέφος ἐκ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς περιτίθησι τῷ Λέοντι*, περιέχει ἀνακριβείας, προερχομένας προφανῶς ἐκ συγχύσεως παρεμφερῶν γεγονότων, ἀποδίδει ὅμως τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς κατὰ τρόπον συμβιβαστικὸν ἀποχωρήσεως τοῦ Θεοδοσίου Γ'.

[4]) Θεοφ. 390: *καὶ βουλευσάμενος* (sc. ὁ Θεοδόσιος Γ') *Γερμανὸν τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύγκλητον, ἔλαβε λόγον διὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου παρὰ Λέοντος...*

[5]) Βλ. τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν γεγονότων ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους 387, τὰς ὀλιγώτερον ἐκτεταμένας τῶν Λέοντος Γραμματικοῦ 173, Γεωργίου μοναχοῦ II 735, Σκυλίτση - Κεδρ. I 787, ὡς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, ἐν οἷς K. SCHENK, Kaiser Leon III. Ein Beitrag zur Geschichte des Bilderstreits. Erster Theil, Diss. Halle 1880 σ. 18 ἑπ., BURY, Later Empire, 1889, τ. II σ. 378 ἑπ.

[6]) Θεοφ. 407, Νικηφ. Ἱστ. 52.

Τὸ ἐλλιπὲς τῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς ἐν Σικελίᾳ ἀναγορεύσεως ἀσήμου τινὸς ἀνδρός **Βασιλείου** ὀνόματι, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐκεῖ στρατηγοῦ πατρικίου Σεργίου (717/718) [1], ὡς καὶ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀναρρήσεως **Κοσμᾶ** τινος (727) [2] δὲν ἐπιτρέπει τὴν περαιτέρω ἀξιοποίησίν τούτων διὰ τὸ ἐρευνώμενον πρόβλημα.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀναγράφεται ὑπὸ τῶν πηγῶν ἡ μετάβασις τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τοῦ Λέοντος Γ' εἰς τὸν υἱόν του **Κωνσταντῖνον Ε'** (19 Ἰουνίου 741) [3], προϋποθέτει τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τύπων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔδιδον εἰς τὸν νέον ἡγεμονόπαιδα τὴν ἰδιότητα τοῦ βασιλέως [4]. Πράγματι δὲ οἱ ἱστοριογράφοι ἔχουν μνημονεύσει τὴν εἰς τὸ τριβουνάλιον τῶν ιθ' ἀκουβίτων λαβοῦσαν χώραν στέψιν τοῦ διετοῦς τότε Κωνσταντίνου ὑπὸ τοῦ πατρός του (31 Μαρτίου, Πάσχα 720). Κατὰ τὴν πληρεστέραν καὶ ὀρθὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοφάνους, ὁ πατριάρχης περιωρίσθη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κεκανονισμένων ἐπὶ τῇ στέψει εὐχῶν, ἐνῷ τὸ στέμμα ἔθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ υἱοῦ του ὁ Λέων Γ' [5]. Εἰς τὰς λοιπὰς χρονογραφίας δὲν διασαφηνίζεται ἐπακριβῶς ἡ δρᾶσις ἑκατέρου [6], ἔνιαι δὲ τούτων καταλείπουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸν Κωνσταντῖνον ἔστεψεν ὁ πατριάρχης, ἐνῷ εἶναι βέβαιον, διαπιστούμενον καὶ ἐξ αὐθεντικοῦ πρωτοκόλλου τῆς Βασ. Τάξεως, — κατά τι μεταγενεστέρου, περὶ οὗ κατωτέρω — ὅτι τὴν στέψιν συμβασιλέως ἐτέλει ἰδιοχείρως ὁ αὐτοκράτωρ.

Ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Κωνσταντίνου Ε' εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός του **Ἀρτάβασδος**, κουροπαλάτης καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου, ἐπανεστάτησεν, ἐπωφελούμενος τῆς ἐν τῷ κράτει ἐπικρατούσης δυσαρεσκείας κατὰ τοῦ νομίμου ἡγεμόνος ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου ἀκολουθουμένης θρησκευτικῆς πολιτικῆς (Ἰούνιος 742). Ἐνῷ ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐτύγχανε τῆς ὑποστηρίξεως τῶν μεγάλων θεμάτων Θρακησίων καὶ Ἀνατολικῶν, τὸν Ἀρτάβασδον ὑπεστήριζον τὰ θέματα τῶν Ἀρμενιάκων καὶ Ὀψικίου, ὑφ' ὧν καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ [7]. Διὰ νὰ γίνῃ κύριος τῆς πρωτευούσης ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν μάγιστρον Θεοφάνην Μονώτιον, ὃν ὁ Κωνσταντῖνος Ε', ἐκστρατεύων εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἶχε καταλίπει ἐκπρόσωπόν του ἐν τῇ πρωτευούσῃ. Πράγματι ὁ Θεοφάνης *σωρεύσας τὸν λαὸν ἐν τοῖς κατηχουμενίοις τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ λεχθέντος Ἀθανασίου* (sc. τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Ἀρταβάσδου), *πείθει πάντας ὡς ὁ βασιλεὺς τέθνηκε, Ἀρταύασδος δὲ ὑπὸ τῶν θεμά-*

---

[1]) Ζωναρᾶς III 254 - 255. Πρβλ. Νικηφ. Ἱστ. 54, Θεοφ. 398, Λέοντα Γραμμ. 179, Σκυλ.-Κεδρ. I 790 - 791.

[2]) Νικηφ. Ἱστ. 57 - 58, Θεοφ. 405.

[3]) Νικηφ. Ἱστ. 59: *διάδοχον δὲ τῆς ἀρχῆς τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον καταλιμπάνει*, Θεοφ. 413: *τέθνηκε Λέων ... καὶ αὐτοκρατορεῖ Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ...*

[4]) Βλ. κατωτέρω εἰς τὰ συμπεράσματα.

[5]) Θεοφ. 401.

[6]) Βλ. Λέοντα Γραμμ. 179, Νικηφ. Ἱστ. 56, Σκυλ. - Κεδρ. I 793, Ζωναρᾶν III 256 - 257, Θεοδ. Σκουτ. 122 (παρὰ τῷ τελευταίῳ: *Λέων τὸν ἴδιον υἱὸν βασιλέα ἀνηγόρευσεν*).

[7]) Θεοφ. 414 - 415, Λέων Γραμμ. 182, Ζωναρᾶς III 266· πρβλ. Σκυλ. - Κεδρ. II 4.

των ἀνηγορεύθη βασιλεύς. τότε πᾶς ὁ λαὸς σὺν Ἀναστασίῳ τῷ ψευδωνύμῳ πατριάρχῃ ἀναθέματι καὶ ἀνασκαφῇ ἔβαλον αὐτόν... Ἀρταύασδον δὲ ἀνεκήρυττον βασιλέα ὡς ὀρθόδοξον καὶ θείων δογμάτων ὑπέρμαχον[1]. Ὁ σφετεριστὴς τοῦ θρόνου, ὅστις, καθ' ἃ ὁ ἴδιος ἰσχυρίζετο, *ὑπὸ τῶν θεμάτων ἀνηγορεύθη βασιλεύς*, ἐπεδίωξε νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κληθέντος ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Εἰς τὴν συγκέντρωσιν ἰδιαιτέραν δραστηριότητα ἀνέπτυξεν ὁ πατριάρχης, ὅστις μετέστη ἐκ τῆς παρατάξεως τοῦ Κωνσταντίνου Ε', εἶτα δ' ἔστεψε τὸν γενόμενον κύριον τῆς πρωτευούσης Ἀρτάβασδον[2].

Κατὰ τὴν εἰς βασιλέα στέψιν τοῦ ***Λέοντος Δ'***, πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', θὰ ὑφίστατο ὁ διαχωρισμὸς ὃν παρετηρήσαμεν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν σύμπραξιν αὐτοκράτορος καὶ πατριάρχου κατὰ τὴν στέψιν τοῦ Κωνσταντίνου Ε', εἰ καὶ αἱ σχετικαὶ μαρτυρίαι τῶν πηγῶν ἐκφράζονται ἀσαφῶς[3]. Κατὰ τὸν Θεοφάνην *τῇ ἑορτῇ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς* (17 Μαΐου 750) *ἔστεψε Κωνσταντῖνος ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Λέοντα εἰς βασιλέα δι' Ἀναστασίου τοῦ ψευδωνύμου πατριάρχου*[4]. Ἐξ ἀφορμῆς ἀναλόγου διατυπώσεως καὶ χρήσεως τῆς προθέσεως *διά*[5], ὁ O. Treitinger γράφει ὅτι αἱ πηγαὶ ὁμιλοῦν περὶ αὐτοκράτορος, ὅστις ἀνέθηκε τὴν στέψιν εἰς τὸν πατριάρχην· «der Kaiser habe gekrönt und er habe vermittels des Patriarchen gekrönt... der Kaiser ist der auctor der Krönung, der Patriarch ist nur Mittelperson», παραπέμπων εἰς ἀνάλογον σημασίαν τῆς προθέσεως ταύτης κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ δόγματος περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος *(διὰ τοῦ υἱοῦ)*[6]. Νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ καταφύγωμεν εἰς μεταφυσικὰς ἑρμηνείας. Ὁ χρονογράφος ἐξέλεξε τὴν πρόθεσιν *διά*, διότι ἤθελε νὰ δηλώσῃ τὴν παρουσίαν καὶ συμμετοχὴν τοῦ πατριάρχου, χωρὶς ὅμως νὰ ἐμφανίσῃ αὐτὸν ὡς στεφοδότην, ὅπως καὶ δὲν ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐὰν ἐγίνετο χρῆσις τῆς προθέσεως *ὑπό*, θὰ ἐδηλοῦτο πράγματι τὸ πρόσωπον, τὸ ἐπιτελέσαν τὴν στέψιν. Ἐν τούτοις εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρονογράφους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἔλλειψις κυριολεξίας δὲν εἶναι τὸ μόνον μειονέκτημα, ἐπανειλημμένως ἀπαντᾷ κατὰ τὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως συμβασιλέως ἡ πρόθεσις *ὑπὸ* ἐν συνεκφορᾷ μετὰ τοῦ πατριάρχου εἰς τρόπον, ὥστε οὗτος νὰ

---

1) Θεοφ. 415· πρβλ. Νικηφ. Ἱστ. 60. Σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ τοῦ Ζωναρᾶ III 265 μαρτυρία: *οἵ τε γὰρ τοῦ δήμου καὶ οἱ τῆς γερουσίας ἀλλὰ μέντοι καὶ τὸ στρατιωτικόν... Ἀρταβάσδῳ... τὴν βασιλείαν ἐπεψηφίζοντο*, ἔτι δὲ ἡ ἀρκούντως ἐκτεταμένη διήγησις περὶ τῆς συγκεντρώσεως εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, παρεμφερὴς πρὸς τὴν τοῦ Θεοφάνους, ἔχουσα ἐν καταχλεῖδι οὕτως: *ὁ δῆμος τῆς πόλεως εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν συναθροισθείς, τὸν μὲν Κωνσταντῖνον ἀναθέματι καθυπέβαλον, εὐφήμουν δὲ τὸν Ἀρτάβασδον, τούτοις συνευδοκοῦντος καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀναστασίου.*

2) Θεοφ. 408_{16}, Σκυλ. - Κεδρ. I 798.

3) Νικηφ. Ἱστ. 65, Ζωναρᾶς III 278· πρβλ. Θεοδ. Σκουτ. 125.

4) Θεοφ. 426 = Σκυλ. - Κεδρ. II 9.

5) Σκυλ. - Κεδρ. II 271: *ἔστεψε τὸν οἰκεῖον υἱὸν Κωνσταντῖνον ὁ βασιλεὺς* (Λέων ϛ') *διὰ Εὐθυμίου τοῦ πατριάρχου*. Οὕτω καὶ Λέων Γραμμ. 283.

6) O. Treitinger ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 200 καὶ σημ. 2. Πρβλ. Sickel σ. 520 ἑπ.

ἐμφανίζηται ὡς στεφοδότης, ἐνῷ ἐξ ἄλλων κειμένων, εἰς τὸ αὐτὸ γεγονὸς ἀναφερομένων, διαπιστοῦται ὅτι τὴν στέψιν ἐτέλεσεν ἰδιοχείρως ὁ αὐτοκράτωρ. Τοῦτο ἀκριβῶς ἠθέλησε φαίνεται νὰ ἀποφύγῃ ὁ χρονογράφος καὶ μετεχειρίσθη ἐνταῦθα τὴν πρόθεσιν *διὰ* ἵνα δηλώσῃ τὴν συμπαράστασιν τοῦ πατριάρχου, ἐκτελοῦντος ἱερατικὰ μόνον καθήκοντα (ἀνάγνωσιν εὐχῶν, εὐλογίαν), ἐνῷ ταυτοχρόνως ἔθηκε τὸ ῥῆμα εἰς ἐνεργητικὴν φωνὴν *(ἔστεψεν)* μὲ ὑποκείμενόν του τὴν λέξιν *βασιλεύς*, ὥστε νὰ καταστήσῃ ἐμφανὲς ὅτι ὁ τελέσας τὴν στέψιν ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ [1].

Προφανῶς εἰς παραδρομὴν ὀφείλεται ἡ πληροφορία τοῦ Λέοντος Γραμματικοῦ 188, ὁμιλοῦντος περὶ τοῦ γάμου τοῦ Λέοντος Δ′ μετὰ τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης (ἔτ. 770), καθ' ἣν *στέψας* (sc. ὁ Κωνσταντῖνος Ε′) *αὐτοὺς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῷ τῆς βασιλείας καὶ τῷ τοῦ γάμου*, ἐμφανίζει τελουμένην τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν γαμήλιον τελετὴν καὶ τὴν βασίλειον στέψιν. Εἰς τὴν πραγματικότητα πρόκειται περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τῆς Εἰρήνης εἰς αὐγούσταν κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου της μετὰ τοῦ Λέοντος Δ′, ὡς δεικνύουν αἱ μαρτυρίαι ἄλλων ἱστοριογράφων [2].

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν αἱ προηγηθεῖσαι τῆς στέψεως τοῦ ***Κωνσταντίνου (ϛ′)*** πολιτικαὶ ζυμώσεις. Ὁ Λέων Δ′, ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν του Κωνσταντῖνον καὶ νὰ στερήσῃ πάσης ἐπ' αὐτοῦ ἀξιώσεως τοὺς καίσαρας ἑτεροθαλεῖς ἀδελφούς του, ἀπεφάσισε κατόπιν σχετικῆς παρακλήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας [3] — ὀφειλομένης πιθανώτατα εἰς ὑπόδειξιν τοῦ ἰδίου τοῦ αὐτοκράτορος — ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ υἱοῦ του εἰς *βασιλέα*· προηγουμένως ὅμως ἠξίωσε τὴν διατύπωσιν ἐνόρκων ὑποσχέσεων ἐκ μέρους τοῦ στρατοῦ, τῆς συγκλήτου, τῶν προϊσταμένων τῶν συντεχνιῶν καὶ τοῦ λαοῦ: ἐν γένει ὅτι δὲν θὰ ἀναγνωρίσουν ἄλλον ἡγεμόνα εἰ μὴ τὸν Λέοντα, τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν [4]. Πράγματι τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν (22 Ἀπριλίου 776) [5] πάντες οἱ ἀνωτέρω *ὤμοσαν εἰς τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα* καὶ τὸ Μέγα Σάββατον προσῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του, δύο καισάρων καὶ τριῶν νωβελισσίμων, καὶ τοῦ μικροῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἄμβωνα μετὰ τοῦ υἱοῦ του

---

[1]) Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀναγράφει ὁ Θεοφάνης 417 καὶ τὴν στέψιν τοῦ Νικηφόρου υἱοῦ τοῦ Ἀρταβάσδου (περὶ οὗ εὐθὺς ἀμέσως): *ὁ δὲ Ἀρταύασδος ... Νικηφόρον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἔστεψε διὰ Ἀναστασίου τοῦ πατριάρχου.* Πρβλ. Νικηφ. Ἱστ. 61. (Ἡ πληροφορία τοῦ Θεοδ. Σκουτ. 124 μοὶ φαίνεται ἐπισφαλής). Τῆς ἀντιλήψεως ταύτης ὡραῖον παράδειγμα εὑρίσκομεν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Βασιλείου Α′, περὶ οὗ ἀσφαλῶς γνωρίζομεν ὅτι ἐστέφθη ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Γ′· ἀναγράφων τὸ γεγονὸς ὁ Ζωναρᾶς ΙΙΙ 415 χρησιμοποιεῖ τὴν φράσιν: *διὰ τοῦ πατριάρχου.* (Βλ. κατωτ. εἰς τὰ περὶ Βασιλείου Α′ ἐκτιθέμενα).

[2]) Νικηφ. Ἱστ. 77, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 278.

[3]) Θεοφ. 449_{18}, Λέων Γραμμ. 190_{11}: *οἱ τῶν θεμάτων ἄρχοντες εἰσῆλθον ... αἰτούμενοι ... Κωνσταντῖνον βασιλέα,* Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 19: *τῇ αἰτήσει τοῦ στρατοῦ.*

[4]) Θεοφ. 449, Λέων Γραμμ. 190 - 191. Πρβλ. Ζωναρᾶν ΙΙΙ 283.

[5]) Ἡ κίνησις τοῦ στρατοῦ ἤρχισε τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων, συνεχισθεῖσα καθ' ὅλην τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα. Θεοφ. 449, Λέων Γραμμ. 190.

καὶ τοῦ πατριάρχου *καὶ εἰσελθὼν πᾶς ὁ λαός, ἀπέθεντο τὰ ἔγγραφα αὐτῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ*[1]. Κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ὁ αὐτοκράτωρ διεκήρυξεν ὅτι ἐκπληροῖ τὴν παράκλησιν τῶν ὑπηκόων του, εἰπών, ὡς ἐπὶ λέξει παραδίδει ὁ Θεοφάνης: *δωροῦμαι ὑμῖν τὸν υἱόν μου εἰς βασιλέα. ἰδοὺ ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς χειρὸς τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν παραλαμβάνετε*, τὸ δὲ παριστάμενον πλῆθος ἐβεβαίωσεν ὅτι ἦτο πρόθυμον νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ νέου συμβασιλέως[2]. Τὴν ἑπομένην, ἤτοι τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (24 Ἀπριλίου 776), ἐπηκολούθησεν ἡ στέψις τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸν Ἱππόδρομον. Ἐτέθη ἀντιμίνσιον, ὁ πατριάρχης ἀπήγγειλε τὰς νενομισμένας εὐχὰς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἰδιοχείρως ἔθηκε τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ υἱοῦ του[3].

Θανόντος τοῦ Λέοντος Δ' (8 Σεπτεμβρίου 780), ὁ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν ἀνήλικον Κωνσταντῖνον Ϛ', ἐπιτροπευόμενον ὑπὸ τῆς μητρός του ***Εἰρήνης***. Ἡ βασιλεία των ἐνέχει ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τοῦ νομικοῦ περιεχομένου τῆς ἀναγορεύσεως, διότι ἡ μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ διαμάχη ἐκδηλοῦται ἐξωτερικῶς εἰς τὸν τύπον τῶν ἀναφωνήσεων. Αἱ ὑπὸ ὡρισμένην φραστικὴν διατύπωσιν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀπευθυνόμεναι ἀναφωνήσεις, συνιστῶσαι τὴν ἀναγόρευσιν, συνεπάγονται τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀσκεῖν τὴν ἐξουσίαν εἴτε εἰς τὴν Εἰρήνην εἴτε εἰς τὸν Κωνσταντῖνον εἴτε εἰς ἀμφοτέρους. Ἐπειδὴ χρησιμοποιῶ τὰ σχετικὰ χωρία ἀναλυτικῶς κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν συμπερασμάτων διὰ τὴν περίοδον, ἀπέφυγα τὴν ἐπανάληψίν των ἐνταῦθα καὶ παραπέμπω ἐκεῖ τὸν ἀναγνώστην.

Ἐπὶ κεφαλῆς ὁμάδος πατρικίων[4] ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ ***Νικηφόρος (Α')*** ἀνέτρεψε τὴν Εἰρήνην τὴν νύκτα τῆς 31 Ὀκτωβρίου 802, εἰσελθὼν διὰ τῆς Χαλκῆς εἰς τὸ μέγα παλάτιον. Οἱ ἐπαναστάται ἔπεισαν τοὺς φρουροῦντας τὴν πύλην *ὅτι παρ' αὐτῆς* (sc. τῆς Εἰρήνης) *ἀπεστάλησαν ἀναγορεῦσαι βασιλέα τὸν αὐτὸν Νικηφόρον διὰ τὸ τὸν πατρίκιον Ἀέτιον βιάζεσθαι αὐτὴν τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Λέοντα ἀναγορεῦσαι βασιλέα· οἱ δὲ πιστεύσαντες τῷ τηλικούτῳ ψεύδει συνανηγόρευσαν βασιλέα τὸν τύραννον*[5]. Εὐθὺς ἀμέσως οἱ πατρίκιοι *(οἱ ἐν τέλει)* ἀπέστειλαν ἀνὰ τὴν πόλιν ἀσήμους τινὰς ἄνδρας, οἵ-

---

[1]) Θεοφ. 450, Λέων Γραμμ. 191· πρβλ. Ζωναρᾶν III 283. Περὶ τοῦ δοθέντος ὅρκου βλ. R. GUILLAND, Le droit divin à Byzance ἐν Eos τ. 42 (1947) σ. 145-146. Αἱ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὅρκου παρατηρήσεις τοῦ N. SVORONOS, Le serment de fidelité σ. 109 δὲν εἶναι ἐν πᾶσιν ὀρθαί, διότι οὗτος ἐκ παρανοήσεως ἐκλαμβάνει τοὺς Νικηφόρον, Χριστόφορον καὶ λοιποὺς ἀδελφοὺς τούτων ὡς τέκνα τοῦ Λέοντος Δ', ἐνῷ εἶναι υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', καὶ θεωρεῖ τὸν Κωνσταντῖνον Ϛ' ὡς «fils cadet» τοῦ Λέοντος Δ', χωρὶς νὰ προσέξῃ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ πατὴρ λέγει περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ϛ': *ὁ υἱός μου μονογενής μοι ἐστιν* (Θεοφ. 449_{20}, Λέων Γραμμ. 190_{13}).

[2]) Θεοφ. 450, Λέων Γραμμ. 191.

[3]) Θεοφ. 450, Σκυλ. - Κεδρ. II 19, Ζωναρᾶς III 283-284.

[4]) Ὁ Θεοφάνης 476 καὶ ὁ Λέων Γραμμ. 200 παραδίδουν τὰ ὀνόματα, τὰ ἀξιώματα καὶ τοὺς τίτλους τῶν περισσοτέρων ἐξ αὐτῶν.

[5]) Θεοφ. 476 = Σκυλ. - Κεδρ. II 29: οἱ φύλακες *συνανηγόρευσαν καὶ αὐτοὶ βασιλέα*, Ζωναρᾶς III 301-302: *καὶ αὐτοὶ* (sc. οἱ φυλάττοντες τὴν πύλην) *τὸν Νικηφόρον σὺν ἐκείνοις* (= τοῖς ἐν τέλει) *εἰς βασιλέα εὐφήμησαν.*

τινες *τὴν ἀναγόρευσιν ἐποιήσαντο πρὸ τοῦ μεσονυκτίου* [1], ἐνῷ ἔθεσαν ὑπὸ περιορισμὸν τὴν εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Ἐλευθερίου εὑρισκομένην Εἰρήνην. Τὰ χωρία παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ἀναγόρευσις ἐγένετο ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων ὑπὸ τῶν πατρικίων μεθ' ὧν συνηνώθησάν *τινες τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ τῶν ταγμάτων* [2]· εὐθὺς δ' ἀκολούθως διεκηρύχθη τὸ γεγονὸς ἀνὰ τὴν πόλιν. Τὴν πρωΐαν ὁ Νικηφόρος ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἔνθα ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ταρασίου, ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν παρὰ τοῖς χρονογράφοις μαρτυριῶν συνάγεται [3].

Ἀρχομένου τοῦ Θ' αἰῶνος σημειοῦνται ἐξελίξεις ἀναφορικῶς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν θέσιν, ἣν καταλαμβάνουν εἰς τὸ πολιτειακὸν δίκαιον τῆς ἐποχῆς αἱ πράξεις ἀναγορεύσεως καὶ στέψεως, ὡς διδάσκουν αἱ τὴν ἄνοδον τοῦ Σταυρακίου ἀφορῶσαι πληροφορίαι.

Κατὰ τὴν ὁμόφωνον εἴδησιν τῶν χρονογράφων, τὴν 25 Δεκεμβρίου 803 *ἔστεψε Νικηφόρος τὸν υἱὸν αὐτοῦ* ***Σταυράκιον*** *διὰ Ταρασίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας εἰς βασιλέα* [4]. Ἀλλ' ὅτε κατὰ τὴν ἐν Μαρκέλλαις μάχην, τὴν 26 Ἰουλίου 811, ἐφονεύθη ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος καὶ ὁ κατ' αὐτὴν τραυματισθεὶς υἱός του Σταυράκιος μετὰ κόπου ἔφθασε μέχρις Ἀδριανουπόλεως, ἔλαβε χώραν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐπίσημος τελετὴ ἀνακηρύξεως τούτου εἰς *αὐτοκράτορα*. Τὴν πρωτοβουλίαν ἔσχεν ὁ πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν Στέφανος, ὅστις, *συμπαρόντος καὶ Θεοκτίστου μαγίστρου, ἀνηγόρευσε Σταυράκιον αὐτοκράτορα* [5]. Δεδομένου ὅτι ἡ ἀναγόρευσις ἐπραγματοποιήθη ἐν σπουδῇ καὶ μακρὰν τῆς πρωτευούσης, εἶναι εὐνόητον ὅτι ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἔσχεν ὁ στρατὸς — πρὸς ὃν ὁ νέος ἡγεμὼν ἀπηύθυνε τοὺς πρώτους του λόγους [6] — μεθ' οὗ ἀσφαλῶς θὰ συνέπραξαν καὶ ὅσοι τῶν συγκλητικῶν εἶχον ἀκολουθήσει τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις [7].

---

[1]) Θεοφ. 476, Λέων Γραμμ. 201: *διὰ τῆς νυκτὸς κατὰ πάσης τῆς πόλεως τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ἐποιήσαντο*, Γεωρ. μον. II 772: *καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἐξευφήμησαν αὐτὸν βασιλέα*, Ζωναρᾶς III 302: *διὰ πάσης τῆς ἀγορᾶς πρὸ τῆς ἡμέρας τὴν τοῦ Νικηφόρου πεποίηντο ἀναγόρευσιν.*

[2]) Θεοφ. 476.

[3]) Ὁ Θεοφάνης 476 ὁμιλεῖ περὶ *στέφοντος καὶ στεφομένου*, ὁ Λέων Γραμμ. 201 καὶ Σκυλ.-Κεδρ. II 30 διὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν *ἐπὶ τῷ στεφθῆναι, Ταρασίου ἔτι τὸν θρόνον κατέχοντος*. Ὁ Γεώργιος μοναχὸς II 772 σημειοῖ: *ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ πάντων ἀνηγορεύθη διὰ Ταρασίου πατριάρχου*, συγχέων προφανῶς ἀναγόρευσιν καὶ στέψιν. Πρβλ. Ζωναρᾶν III 302.

[4]) Θεοφ. 480 (ἓν εἰσέτι παράδειγμα σχετικὸν μὲ τὴν χρῆσιν τῆς προθέσεως *διά*, προκειμένου νὰ δηλωθῇ ἡ σύμπραξις τοῦ πατριάρχου κατὰ τὴν στέψιν), Λέων Γραμμ. 204, Σκυλ.-Κεδρ. II 33, Ζωναρᾶς III 304.

[5]) Θεοφ. 492, Σκυλ.-Κεδρ. II 42, Ζωναρᾶς III 311.

[6]) Θεοφ. 492: *καὶ διελέχθη τῷ περισωθέντι λαῷ κατὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ σφόδρα ἠδύνθησαν.* Διὰ τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως *λαὸς* πρὸς δήλωσιν τοῦ στρατοῦ βλ. ἀνωτ. σελ. 37 σημ. 2.

[7]) Ἀφ' ἑαυτοῦ νοεῖται ὅτι τῶν ἐκστρατειῶν μετεῖχον καὶ μέλη τῆς συγκλήτου, σποραδικῶς δὲ τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν πηγῶν, ὡς εἰς δύο χωρία τῆς Βασ. Τάξεως, ἅτινα ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἐκ νικηφόρων πολέμων ἐπανόδου εἰς τὴν βασιλεύουσαν τοῦ Θεοφίλου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Βασιλείου

Ἡ μεταξὺ τῶν χωρίων τῶν εἰς τὴν τελετὴν τῆς 25 Δεκεμβρίου 803 καὶ τῶν εἰς τὴν τῆς 26 Ἰουλίου 811 ἀναφερομένων ὁρολογικὴ διάκρισις εἶναι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐμφανής, ὥστε ἐκ τῶν χρησιμοποιουμένων ρημάτων ἀσφαλῶς νὰ συνάγηται ὅτι τὸ περιεχόμενον ἑκατέρας πράξεως ἦτο κατὰ δίκαιον διάφορον καὶ ὅτι δὲν συνεπήγετο τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα [1].

Ἡ ἐπιδείνωσις τῆς ὑγιείας τοῦ Σταυρακίου ἔφερεν ἐκ νέου εἰς τὸ προσκήνιον τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς, τὴν λύσιν τοῦ ὁποίου πάλιν προητοίμασεν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν Στέφανος, ὅστις *δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὰ περιλειφθέντα τῶν ταγμάτων στρατεύματα συνήγαγεν ἐν τῷ σκεπαστῷ ἱπποδρόμῳ μετὰ τῶν οἰκείων ἀρχόντων πρὸς τὸ ἀναγορεῦσαι τὸν αὐτὸν* ***Μιχαὴλ (Α')*** *εἰς βασιλέα* [2]. Ταυτοχρόνως εἰδοποιήθη ἡ σύγκλητος ὅπως προσέλθῃ καὶ τὴν ἑβδόμην πρωϊνὴν τῆς 2 Ὀκτωβρίου 811 ὁ Μιχαὴλ *ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Ρωμαίων ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ὑπὸ πάσης τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ταγμάτων* [3], γεγονὸς ὅπερ ἠνάγκασε τὸν Σταυράκιον νὰ καρῇ μοναχός [4]. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ περὶ ὥραν ἑνδεκάτην, ἀφ' οὗ προηγουμένως ὁ Μιχαὴλ παρέδωκεν εἰς τὸν πατριάρχην ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως, *ἐστέφθη... ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας* [5]. Ἀξίαν προσοχῆς κρίνω τὴν πολλαχόθεν μαρτυρουμένην ἐνεργὸν σύμπραξιν τῆς συγκλήτου, ὀφειλομένην προφανῶς εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν εὐρυτέρας συμμετοχῆς τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν στοιχείων τῆς βυζαντινῆς πολιτείας, ἵνα προσδοθῇ εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν γεγονὸς εὐρύτερον λαϊκὸν ἔρεισμα.

Ὡς φυσικὸν καὶ ὁ Μιχαὴλ Α' ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἵδρυσιν δυναστείας, δι' ὃ τὴν 25 Δεκεμβρίου 811 *ἔστεψε* ***Θεοφύλακτον*** *τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς βασιλέα ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας* [6]. Ὁ τρόπος καθ' ὃν διατυπώνει τὸ γεγονὸς ὁ χρονογράφος φέρει τὸν πατριάρχην ὡς στεφοδότην, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπὶ στεφομένου συμβασιλέως τὸ στέμμα ἔθετεν ἰδιοχείρως ὁ αὐτοκράτωρ [7].

Α' ἀφ' ἑτέρου, ἑκάτερον τῶν ὁποίων ὑπεδέχθη ἡ παραμείνασα ἐν τῇ πόλει σύγκλητος. Βασ. Ταξ. 498_{18} – – 499_{1} (*ὑπαντησάσης αὐτῷ ἐκεῖσε ἁπάσης ἡλικίας τῶν τῆς πόλεως ... ὡσαύτως καὶ ἡ σύγκλητος πᾶσα ἡ ἐν τῇ πόλει ἐκεῖσε αὐτὸν ἐδέξατο ...*) καὶ 504 5-6.

[1]) Βλ. κατωτέρω εἰς τὰ συμπεράσματα τῆς περιόδου.

[2]) Θεοφ. 493_{6}.

[3]) Θεοφ. 493_{20}. Ὁμοφώνως ὑπὸ τῶν Λέοντος Γραμμ. 205, Σκυλ. - Κεδρ. II 43 καὶ Γεωρ. μον. II 776 παραδίδεται ὅτι ὁ Μιχαὴλ *ἀναγορεύεται βασιλεὺς ἐν τῷ ἱππικῷ παρὰ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ταγμάτων*. Ὁ Ζωναρᾶς III 312 μάλιστα ἀποδίδει μεγαλυτέραν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν σύγκλητον, δεχόμενος ὅτι αὕτη συνεκέντρωσε *τοὺς περιλειφθέντας ἐκ τῶν ταγμάτων*. Πρβλ. βίον Ἰγνατίου ἐν P.G. τ. 105 στ. 489: *ψήφῳ μὲν Θεοῦ, ψήφῳ δὲ τῆς συγκλήτου πάσης τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἐγχειρίζεται ...*

[4]) Πρὸς στιγμὴν ὁ Σταυράκιος ἐσκέφθη νὰ καταλίπῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν σύζυγόν του Θεοφανώ. Θεοφ. 492. Διὰ τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν τῆς ἐνταῦθα ἀπαντώσης λέξεως *δημοκρατία* βλ. F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 204 καὶ OSTROGORSKY, Geschichte [2] σ. 159 σημ. 1.

[5]) Θεοφ. 493, Λέων Γραμμ. 206, Ζωναρᾶς III 312.

[6]) Θεοφ. 494.

[7]) Ὁ Ζωναρᾶς III 314 χρησιμοποιεῖ ἀντὶ τῆς προθέσεως *ὑπὸ* τὴν *διά*. Ὁ Λέων Γραμμ. 206 καὶ ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος ἔκδ. Βόννης σ. 335 ποιοῦνται μνείαν μόνου τοῦ Μιχαήλ.

Συνέπεια τῆς ἥττης τοῦ Μιχαὴλ Α' ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (22 Ἰουνίου 813) ὑπῆρξεν ἡ νέα δυναστικὴ μεταβολή, ἥτις ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν πατρίκιον καὶ στρατηγὸν τῶν Ἀνατολικῶν ***Λέοντα (Ε')*** [1]. Οὗτος ἐβάδισε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν *καὶ καταλαβὼν τὸ πρὸ τῆς πόλεως τριβουνάλιον ἅμα τοῖς στρατηγοῖς καὶ τοῖς στρατεύμασιν, ἐννομώτατος βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναδείκνυται* (11 Ἰουλίου 813) [2]. Ἡ τόσον χαρακτηριστικὴ διατύπωσις τοῦ χρονογράφου δεικνύει, νομίζω, ὅτι ἡ ἀναγόρευσις κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ, προφανῶς δὲ καὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ εἰς ὃ ἀπηυθύνετο, εἶναι ἡ πρᾶξις δι' ἧς ἀναδείκνυται ὁ προοριζόμενος νὰ διευθύνῃ τὰς τύχας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Θεοφάνους, ἀπαντῶσα σχεδὸν ἐπὶ λέξει παρὰ τῷ Λέοντι Γραμμ. 206 καὶ Γεωργίῳ μοναχῷ ΙΙ 776, ἀποδίδει τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Λέοντος Ε' εἰς τὸν στρατόν [3]. Τὴν σύγκλητον εὑρίσκομεν νὰ προσέρχηται τὴν αὐτὴν ἡμέραν μέχρι τοῦ ναοῦ τοῦ Προδρόμου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Στουδίτου ἀνεγερθέντος, ἵνα ὑποδεχθῇ τὸν Λέοντα [4]. Εἴς τινας μάλιστα ἱστοριογραφίας φέρεται αὐτὸς ὁ Μιχαὴλ Α', εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ἀντιπάλου του, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ δίδῃ ἐντολὴν εἰς τὴν σύγκλητον, ὅπως σπεύσῃ νὰ ὑποδεχθῇ τὸν νεωστὶ ἀνακηρυχθέντα, ἐκδηλοῦσα οὕτω τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου κυρίου της, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ πέμπῃ εἰς τὸν Λέοντα τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας [5].

Ὡς χῶρον τελέσεως τῆς ἀναγορεύσεως ἀναγράφουν οἱ παλαιότεροι χρονογράφοι *τὸ πρὸ τῆς πόλεως τριβουνάλιον* [6]. Πρὸς τὴν μαρτυρίαν ταύτην συνᾴδει ἡ τῶν μεταγενεστέρων ἱστοριογράφων πληροφορία, καθ' ἣν ἡ εἴσοδος τοῦ Λέοντος Ε' εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ἐγένετο διὰ τῆς *Χρυσῆς πύλης* καὶ ἡ σύγκλητος ὑπεδέχθη τὸν αὐτοκράτορα παρὰ τὸν ἐν τῇ συνοικίᾳ Ψαμαθίας ναὸν τοῦ Προδρόμου [7], ἤτοι εἰς τὸ ἀνατολικῶς τῆς Χρυσῆς πύλης τμῆμα τῆς πρωτευούσης [8]. Εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ὅλας τὰς

---

[1]) Ἡ διήγησις περὶ ἐντόνου πιέσεως ἀσκηθείσης ἐπὶ τοῦ Λέοντος ὑπὸ τῶν συμπολεμιστῶν του, ὅπως ἐπωμισθῇ τὰ βάρη τοῦ θρόνου (Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 46 - 47, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 318), εἶναι κοινὴ καὶ δι' ἄλλους αὐτοκράτορας, ἀναλαβόντας ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους (π. χ. τὸν Νικηφόρον Β' Φωκᾶν).

[2]) Θεοφ. 502. Σχεδὸν ἐπὶ λέξει παρὰ Λέοντι Γραμμ. 206, Γεωρ. μον. ΙΙ77 6. Πρβλ. Γενέσιον 5, ἀνώνυμον χρονογρ. 340, βίον Νικολάου Στουδίτου ἐν P. G. τ. 105 στ. 880, Θεοφ. Συνεχ. 16, 23, Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 46.

[3]) Πρβλ. καὶ Γενεσ. 5, Θεοφ. Συνεχ. 16.

[4]) Γενεσ. 6, Θεοφ. Συνεχ. 18, Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 48.

[5]) Γενεσ. 6. Ὁ Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 47 προσδιορίζει ἀκριβέστερον: *τῶν δέ τινα οἰκειοτάτων ἐξέπεμψε* (sc. ὁ Μιχαὴλ Α') *πρὸς Λέοντα, τὰ τῆς βασιλείας ἐπαγόμενον σύμβολα, τὸ διάδημα, τὴν ἁλουργίδα καὶ τὰ κοκκοβαφῆ πέδιλα·* πρβλ. Ζωναρᾶν ΙΙΙ 318 - 319. Οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι, ἀφηγούμενοι τὴν ἀντίδρασιν τῆς Προκοπίας εἰς τὴν τοιαύτην στάσιν τοῦ συζύγου της, μνημονεύουν τοῦ *μοδιόλου* (Θεοφ. Συνεχ. 17 - 18, Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 47), ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν μελέτην τοῦ P. Charanis, Modiolus (βλ. ἀνωτ. σελ. 30 ἑπ.).

[6]) Θεοφ. 502, Λέων Γραμμ. 206 - 207, Γεωρ. μον. ΙΙ 776.

[7]) Γενεσ. 6, Θεοφ. Συνεχ. 18, Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 48.

[8]) Ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο σχεδὸν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος πρὸς τὴν Χρυσῆν πύλην. Βλ. R. Janin, La

ἀνωτέρω εἰδήσεις εὑρίσκεται χωρίον τοῦ Θεοφάνους, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ἡ εἴσοδος τοῦ Λέοντος εἰς τὴν πόλιν ἐγένετο διὰ τῆς *Χαρσίου πόρτης* [1], ἡ ὁποία σημειωτέον ἀνοίγει τὴν ὁδὸν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἀποτελοῦσαν τὴν φυσικὴν ἀρτηρίαν τὴν συνδέουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας. Μήπως ὅμως κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τῶν χειρογράφων παρεισέφρυσε τὸ λάθος, ἕνεκα τῆς ἐξωτερικῆς ὁμοιότητος τῶν δύο λέξεων *Χρυσῆς* καὶ *Χαρσίου*; Τὴν ἑπομένην 12 Ἰουλίου 813 εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὁ πατριάρχης μετὰ τὴν κατάθεσιν ἐγγράφου ὁμολογίας πίστεως τοῦ Λέοντος Ε' [2] προέβη εἰς τὴν στέψιν τοῦ νέου μονάρχου [3].

Ὁ Λέων Ε' ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας του ἐζήτησε νὰ ρυθμίσῃ τὴν διαδοχὴν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του καὶ προέβη εἰς τὴν στέψιν του, μετονομάσας αὐτὸν ἀπὸ ***Συμβατίου*** εἰς ***Κωνσταντῖνον*** [4]. Οἱ Σκυλ.-Κεδρ. καὶ Ζωναρᾶς δὲν ὁμιλοῦν περὶ στέψεως ἀλλὰ φέρουν τὴν μετονομασίαν συντελεσθεῖσαν κατὰ τὴν *ἀνάρρησιν* [5], ἡ ὁποία προφανῶς εἶναι ἡ στιγμή, καθ' ἣν φωνεῖται τὸ ὄνομα τοῦ στέφοντος αὐτοκράτορος καὶ τοῦ στεφομένου, εὐθὺς ὡς ὁ δεύτερος δεχθῇ τὸ στέμμα. Αἱ λεπτομέρειαι, ἃς παραδίδει ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος — *καὶ σωρεύσας τὸν περισωθέντα λαὸν ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων, ἐρόγευσεν αὐτοὺς* (sc. ὁ Λέων Ε'), *ποιήσας αὐτοὺς εὐφημῆσαι Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον* [6] — σκοποῦν νὰ διαφωτίσουν τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέτυχε τὴν μεταβολὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ του.

Δι' ἀγρίας σφαγῆς καὶ δὴ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ χώρου τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐδολοφονήθη ὁ Λέων Ε' ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἐξ Ἀμορίου ***Μιχαὴλ (Β')***. Ὁ τελευταῖος ὡδηγήθη ἐκ τῆς εἱρκτῆς ἄνευ χρονοτριβῆς σιδηροδέσμιος ἔτι εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἔνθα *ἐπὶ τὸν βασίλειον ἐκάθισε θρόνον καὶ παρὰ πάντων τῶν τέως ὄντων ἐν τῷ παλατίῳ προσεκυνήθη αὐτοκράτωρ ἀναγορευθεὶς* (25 Δεκεμβρίου 820) [7]. Ὁ Μιχαὴλ ἔσπευσε νὰ δεχθῇ πάντας τοὺς τελετουργικοὺς τύπους καὶ *μεσούσης ἡμέρας... πρὸς τὸν θεῖον καὶ μέγαν ναὸν προσελήλυθεν, τοῦ στέφους ἐκ τῆς πατριαρχικῆς χειρὸς καὶ τῆς πανδήμου τυχεῖν ἐπι-*

---

géographie écclesiastique de l'empire byzantin τ. III: Les églises et les monastères, Paris 1953 σ. 444 ἑπ.

[1]) Θεοφ. 502. Ὁ Γεωρ. μον. καὶ ὁ Λέων Γραμμ. ἀποσιωποῦν τὸ γεγονός.

[2]) Θεοφ. 502, Λέων Γραμμ. 206, ἀνώνυμος χρονογρ. 340-341, ΨΣυμ. μαγ. 604. Κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, ὁ Λέων Ε' δὲν ἔστερξε νὰ ὑπογράψῃ τὴν ὁμολογίαν πίστεως (βίος Νικηφόρου 163).

[3]) Θεοφ. 502, Λέων Γραμμ. 206, ἀνώνυμος χρονογρ. 340-341, Γεωρ. μον. II 777, βίος Νικηφόρου 163, ΨΣυμ. Μαγ. 604, Συνεχ. Γεωρ. μον. 763, Σκυλ. - Κεδρ. II 56, Ζωναρᾶς III 324-325, Μιχ. Γλυκ. 533.

[4]) Ἀνων. χρονογρ. 346, ΨΣυμ. μαγ. 616· Γενεσ. 26 = Θεοφ. Συνεχ. 41 = ΨΣυμ. μαγ. 619 (χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *στέψιμον*).

[5]) Σκυλ. - Κεδρ. II 68, Ζωναρᾶς III 336.

[6]) Ἀνων. χρονογρ. 346, ΨΣυμ. μαγ. 616.

[7]) Θεοφ. Συνεχ. 41 = Σκυλ. - Κεδρ. II 68. Γενεσ. 26: *ἀναρρῆσαι πᾶσιν αὐτοκράτορα βασιλέα*, αὐτόθι 30: *αὐτοκράτωρ ἀνηγόρευτο*. Πρβλ. Ζωναρᾶν III 335, βίον Ἰγνατίου ἐν P.G. τ. 105 στ. 493.

θυμῶν ἀναρρήσεως[1]. Ἡ ἀναγόρευσις ἐγένετο εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλ' ἐντὸς περιωρισμένου κύκλου ἐκ τῶν συνενόχων τοῦ Μιχαὴλ καὶ πιθανῶς τῶν ἐντὸς τοῦ παλατίου εὑρεθέντων ἀξιωματούχων καὶ κατωτέρου προσωπικοῦ, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματά της ὀλιγώτερον ἰσχυρὰ καὶ ἔγκυρα, ὥστε ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν νὰ ἀποκαλῇ τὸν Μιχαὴλ *βασιλέα* καὶ νὰ γράφῃ: *ἑβδόμης δὲ ὥρας διατελούσης, ἄπεισι Μιχαὴλ βασιλεὺς τῷ μεγίστῳ ναῷ... τῆς θείας τελεταρχίας ἀξιωθῆναι*[2].

Ὁ Θεοφ. Συνεχ. 55 γράφει περὶ τοῦ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐν ἔτει 822 ἐπαναστατήσαντος ***Θωμᾶ***: *ἀλλὰ καὶ στέφους μεταλαγχάνει καὶ αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται παρὰ τοῦ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον τηνικαῦτα μεταποιουμένου Ἰακώβ*. Παρεμφερεῖς εἶναι καὶ αἱ πληροφορίαι τῶν λοιπῶν χρονογράφων[3]· εἶναι δὲ περίεργος ἡ φραστικὴ διατύπωσις τούτων, συναπτουσῶν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν τὴν εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσιν τοῦ Θωμᾶ, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, ὅσῳ ἀμφότεραι αἱ πράξεις φέρονται ὡς ἔργα τοῦ πατριάρχου, παραλειπομένης τῆς μνείας οἱουδήτοτε ἄλλου παράγοντος. Δεδομένου ὅτι ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Θωμᾶ εἶναι συνέπεια ἐπαναστατικῆς δράσεως, εὐλόγως ἀνεμένετο ἡ ἀναγραφὴ τοῦ στρατιωτικοῦ τοὐλάχιστον παράγοντος.

Τὴν 12 Μαΐου 821 ὁ Μιχαὴλ Β' *ἔστεψεν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ* τὸν υἱόν του ***Θεόφιλον***[4].

Παρατρέχω τὰς μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ ***Μιχαὴλ Γ'*** ἐπιδιωχθείσας ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου λύσεις τοῦ ζητήματος τῆς διαδοχῆς, ὡς μὴ ἀμέσως προαγούσας τὸ θέμα καὶ σημειῶ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ νηπίου υἱοῦ του εἰς βασιλέα ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ[5]. Τὰ κείμενα ὁμιλοῦν περὶ *στεψίμου*[6], μόνος δ' ὁ Ζωναρᾶς προσθέτει: *ὃν ὁ πατὴρ καὶ διαδήματι ἔστεψε καὶ βασιλέα Ῥωμαίων ἀνεῖπε*[7]. Ἡ ἐπὶ νομισμάτων ἀντιστοιχία τῶν τίτλων μεταξὺ Θεοφίλου καὶ Μιχαὴλ Γ' εἶναι οἵα καὶ ἐπὶ τῶν προκατόχων των αὐτοκρατό-

---

[1]) Θεοφ. Συνεχ. 41 = Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 68, Γενεσ. 30, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 335. Πρβλ. Γεωρ. μον. ΙΙ 788. Ἡ ὑπὸ τῶν δύο πρώτων χρονογράφων παραλλήλως πρὸς τὴν μνείαν τῶν δύο τελετουργικῶν πράξεων (ἀναγόρευσις - στέψις) προσθήκη τῆς φράσεως *καὶ τῆς πανδήμου τυχεῖν ἐπιθυμῶν ἀναρρήσεως* δὲν ἀνάγεται εἰς τρίτην πρᾶξιν, ἀλλ' ὑποδηλοῖ τὴν ὡς ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ἀναγορεύσεως παραλειφθεῖσαν ἐκδήλωσιν τῆς λαϊκῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ ἀναγνωρίσεως.

[2]) Γενεσ. 30 - 31.

[3]) Γενεσ. 33, Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 78, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 340 - 341.

[4]) Λέων Γραμμ. 211, ΨΣυμ. μαγ. 621, Συνεχ. Γεωρ. μον. 783.

[5]) Ὁ E. Stein, Post-Consulat σ. 899 σημ. 2 τοποθετεῖ τὸ γεγονὸς μεταξὺ Ἀπριλίου καὶ Σεπτεμβρίου 838, θεωρῶν τὸ 836 ὡς ἔτος γεννήσεως τοῦ Μιχαὴλ Γ'. Ἡ ἄποψίς του ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὑπὸ τοῦ G. Ostrogorsky, Geschichte² σ. 177 σημ. 1. Ὅθεν ἐσφαλμένως τὰ ἱστοριογραφικὰ κείμενα φέρουν τὸν Μιχαὴλ ἄγοντα τὸ τρίτον ἔτος κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (20 Ἰανουαρίου 842)· οὗτος πράγματι ἦτο ἓξ ἐτῶν.

[6]) Λέων Γραμμ. 227, ΨΣυμ. μαγ. 645 = Συνεχ. Γεωρ. μον. 809.

[7]) Ζωναρᾶς ΙΙΙ 374. Ὁ μεταγενέστερος Θεόδωρος Σκουταριώτης 134 χρησιμοποιεῖ κατὰ τὴν συνήθειάν του τὸν ὅρον *ἀναγορεύει*.

ρων τοῦ Θ' αἰῶνος πρὸς τοὺς υἱούς των συμβασιλεῖς· ἀλλὰ περὶ αὐτῆς θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὰ συμπεράσματα ἐπὶ τῆς περιόδου. Ἐν τούτοις ὡρισμένα στοιχεῖα μὲ ἄγουν νὰ δεχθῶ ὅτι ὁ Θεόφιλος δὲν εἶχε περιορισθῆ εἰς ἁπλῆν στέψιν τοῦ υἱοῦ του ἀλλ' εἴτε ταυτοχρόνως εἴτε μετά τι διάστημα εἶχε χωρήσει καὶ εἰς αὐτοκρατορικὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαήλ. Ἐν ἐπισήμῳ ἐπιγραφῇ πατὴρ καὶ υἱὸς χαρακτηρίζονται ὡς *αὐτοκράτορες*[1]. Τὴν μεγάλην ἀνησυχίαν τοῦ Θεοφίλου διὰ τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς δεικνύει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὡδηγήθη *κλινήρης πρὸς τὴν Μαγναύραν, ἐν ᾗ τήν τε σύγκλητον ἐκκλησιάσας καὶ τὸ λοιπὸν ἐμφανὲς μέρος τῆς πόλεως* καὶ παρεκάλεσεν ὅπως διαφυλάξουν τὴν βασιλείαν εἰς τοὺς ἀπογόνους του[2]. Πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Μιχαὴλ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου ἄρρενος τέκνου του, τοῦ ***Κωνσταντίνου***[3], ὁ Θεόφιλος εἶχεν ἀνακηρύξει καίσαρα τὸν γαμβρόν του Ἀλέξιον Μωσηλέ, οὗτινος ὅμως ἀφήρεσε τὸν τίτλον εὐθὺς ὡς ἀπέκτησε πάλιν υἱόν, τὸν Μιχαήλ. Ὅλαι αἱ ἐνδείξεις πείθουν ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς διαδοχῆς ἀπησχόλει τὰ μέγιστα τὸν Θεόφιλον. Δὲν θὰ ἦτο λοιπὸν συνεπὲς πρὸς τὰς δυναστικάς του ἐπιδιώξεις νὰ λάβῃ ἓν ἐπὶ πλέον μέτρον, ὡς εἶναι ἡ εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσις — ἣν ὑποδηλοῖ καὶ ἡ ἀνωτέρω (σημ. 1) ἐκ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐπίσημος ἐπιγραφή — ἐὰν ἤθελε νὰ κατοχυρώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν τοῦ υἱοῦ του;

Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι πληροφορία, ἀναγραφομένη ὑπὸ τοῦ Γενεσίου, ἥτις παρὰ τὸ συγκεχυμένον καὶ περίπλοκον τῶν γραμματικῶν τύπων καὶ τῆς συντακτικῆς διαρθρώσεως τῶν φράσεων, εἶναι προφανὲς ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῆς ***Θεοδώρας*** μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου (20 Ἰανουαρίου 842)· ἔχει δὲ οὕτως: *Τὰ δὲ πατρῷα σκῆπτρα... διιθύνειν καταλιμπάνεται Μιχαὴλ σὺν μητρὶ Θεοδώρᾳ... τὰ τῆς ἐπιτροπείας ὅ τε πατρίκιος Θεόκτιστος καὶ Μανουὴλ ὁ πρωτομάγιστρος ἠξίωται, ᾧ καὶ διὰ μερίμνης ἐνῆν τὸ φιλοδεσποτεῖν καὶ λόγοις πρὸς τοῦτο καὶ πράξεσι διατίθεσθαι. οὐκοῦν ἔξεισι κατὰ τὸν ἱππόδρομον καὶ πάντα τὸν ὑπασπιστὴν λαὸν συναγείρας καὶ οἷς πληροφορίαν ἐκέκτητο στρατιώταις τὰ πρὸς εὐπείθειαν αὐτῷ συντηρῆσαι, προοίμιον οὕτω τοῦ λόγου προδιατίθησιν... τούτοις οὖν αὐτοὺς παραινέσας* (sc. ὁ Μανουήλ), *παραχρῆμα ἅπαντες τὰ τῆς ἀρεσκείας αὐτῷ καὶ ὑπακοῆς δι' ὅρκων συχνῶν παρετίθεντο. ἠλπίκεσαν γὰρ κατὰ νοῦν ὄρεξιν ἔχειν τῆς βασιλείας τὸν Μανουὴλ καὶ διὰ τοῦτο τοιαῦτα κατεπᾴδειν αὐτῶν, εἰ καὶ τὰ ὑπεναντία τούτοις παρ' αὐτοῦ διηγόρευτο. ἐκεκράγει γὰρ διαρρήδην «Μιχαήλ τε καὶ Θεοδώρας τὰ ἔτη πρὸς πλεῖστον ὁδεύσειεν». ὡς δὲ ταύτης τῆς ἀναρρήσεως διενήχηντο, ἐπλήσθησαν ἀθυμίας καὶ πολυειδοῦς ἐνεφορήθησαν θλίψεως, ἀλλ' ὅμως τὸ προσταγὲν ἐξεπλήρουν· καὶ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας διε-*

---

[1]) CIG τ. IV ἀρ. 8678. *Πύργος Θεοφίλου καὶ Μιχαὴλ πιστῶν ἐν Χ(ριστῷ) αὐτοκρατόρων.*

[2]) Σκυλ. - Κεδρ. II 138, Γενεσ. 73, Ζωναρᾶς III 380.

[3]) Ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος εἶχε χρηματίσει συμβασιλεὺς γνωρίζομεν μόνον ἐκ τῶν νομισματικῶν δεδομένων· βλ. Wroth τ. II σ. 426 ἀρ. 43, σ. 427 ἀρ. 49, σ. 428 ἀρ. 56.

τετράνωτο[1]. Διὰ τὴν πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ χωρίου τούτου βοηθεῖ τὸ τοῦ Σκυλ.-Κεδρ. II 139, ἐπὶ τῇ βάσει δ' ἀμφοτέρων θὰ προσπαθήσω νὰ ἀναλύσω τὸ περιεχόμενόν των. Ὁ πατρίκιος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου Θεόκτιστος καὶ ὁ μάγιστρος Μανουήλ, ἐπίτροποι τοῦ ἀνηλίκου Μιχαὴλ (Γ'), ἦλθον εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ἔνθα εἶχον συναθροίσει τὸν λαὸν καὶ τμήματα στρατοῦ, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζον ὡς εὐμενῶς διακείμενα πρὸς τὴν δυναστείαν· ὡμίλησαν πρὸς τοὺς συγκεντρωθέντας περὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ ἐκλιπόντος ἡγεμόνος καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδειχθείσης πρὸς τοὺς ὑπηκόους εὐνοίας καὶ οὕτως ἀπέσπασαν τὴν εὐμένειαν τοῦ ἀκροατηρίου, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι πρόθυμον νὰ ἀγωνισθῇ *ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως Μιχαήλ*. Ὁ μάγιστρος Μανουὴλ ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας νὰ δεσμεύσῃ τὸ πλῆθος δι' ἐνόρκων βεβαιώσεων ἔναντι τοῦ νέου ἡγεμόνος. Ὁ λαός, ὡς λέγει ὁ Γενέσιος, ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Μανουὴλ ἀπέβλεπεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν βασιλείαν καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἤκουσε τὸν μάγιστρον περαίνοντα τὸν λόγον του διὰ τοῦ *Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας τὰ ἔτη πρὸς πλεῖστον ὁδεύσειεν*, ἠσθάνθη ἀπογοήτευσιν· ἐν τούτοις ἐπειθάρχησεν εἰς τὴν διαταγὴν *καὶ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας διετετράνωτο*. Τὸ χωρίον διαφωτίζει τὸν τρόπον τῆς ἀναγορεύσεως, ἡ ὁποία εἶναι προφανὲς ὅτι συνίσταται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν μετεχόντων τῆς τελετῆς — ἐν προκειμένῳ ρητῶς μνημονεύεται ὁ λαὸς[2] καὶ ὁ στρατὸς — ἀναφώνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἢ τῶν αὐτοκρατόρων. Πάντως ἐκ τῆς ἀνωτέρω περιγραφῆς, ὡς καὶ ἄλλων μαρτυριῶν, ἐμφαίνεται ὅτι ἡ Θεοδώρα μετεῖχε τῆς ἐξουσίας ἐπὶ ἴσοις δικαιώμασι πρὸς τὸν Μιχαήλ[3]. Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον εὑρίσκω τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοδώρου Σκουταριώτου 141, χαρακτηρίζοντος τὴν Θεοδώραν ὡς *αὐτοκράτορα*, ἀκριβῶς ὡς ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα προηγουμένως ἡ Εἰρήνη, εὑρισκομένη εἰς ἀνάλογον νομικὴν θέσιν, ἀπεκαλεῖτο *βασιλεύς*. Τὸ χωρίον τοῦ Γενεσίου 77 διαφωτίζει καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως *ἀνάρρησις*, ἡ ὁποία εἰς

---

[1]) Γενεσ. 77 - 78.

[2]) Παρὰ τῷ Γενεσίῳ ἀπαντᾷ: *τὸν ὑπασπιστὴν λαὸν συναγείρας*. Ὅτι διὰ τῆς φράσεως ταύτης νοεῖται ὁ λαὸς καὶ οὐχὶ ὁ στρατὸς συνάγεται ἐκ τῆς ἀντιστοίχου τοῦ Σκυλ. - Κεδρ. II 139_{17} : *τὸν δῆμον ἐκκλησιάσαντες* καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς περαιτέρω διατυπώσεως τοῦ Γενεσίου, ἀντιδιαστέλλοντος ἐν τῇ αὐτῇ φράσει ἀπὸ τοῦ *ὑπασπιστοῦ λαοῦ* τὸν στρατόν *(καὶ οἷς πληροφορίαν ἐκέκτητο στρατιώταις τὰ πρὸς εὐπείθειαν αὐτῷ συντηρῆσαι)*.

[3]) Πολλῶν ἁγιογραφικῶν κειμένων, καὶ δὴ ἐξ ἐκείνων ὧν ἡ ἱστορικότης καὶ ἡ ἀξιοπιστία εἶναι ἀναμφισβήτητος, ἡ φρασιολογία - εἰ καὶ δὲν περιέχει τοὺς γνωστοὺς τεχνικοὺς ὅρους - ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Θεοδώρας εἰς τὴν ὑψίστην ἀρχήν. Οὕτω βίος Μιχαὴλ συγκέλλου ἔκδ. TH. N. SCHMIDT ἐν Ἰζβέστια ρωσσ. ἀρχαιολ. Ἰνστ. Κωνσταντινουπόλεως τ. 11 (1906) σ. 275: *διάδοχος δὲ τῆς βασιλείας ἡ ἐκείνου γυνὴ Θεοδώρα ... σὺν υἱῷ Μιχαὴλ καθίστανται*, βίος Εὐαρέστου ἔκδ. C. v. DE VORST ἐν Analecta Bollandiana τ. 41 (1923) σ. 301: *Θεοδώρα δέ... βασιλὶς ἀναδείκνυται... αὕτη.. τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἐπειλημμένη*, βίος Νικολάου Στουδίτου ἐν P. G. τ. 105 στ. 901: *Θεοδώρας... σὺν τῷ υἱῷ Μιχαὴλ κομιδῇ νέῳ τὰ τῶν Ρωμαίων κατασχούσης βασίλεια*. Ἐπὶ νομισμάτων ἀπαντῶσιν ὁ Μιχαήλ, ἡ Θεοδώρα καὶ ἡ Θέκλα, ἐξ ὧν ἐπὶ τῶν WROTH τ. II σ. 429 - 430 ἀρ. 1 - 2 ἡ Θεοδώρα ἀναγράφεται ὡς DESPVNA, οἱ δὲ Μιχαὴλ καὶ Θέκλα ἄνευ τίτλων. Αὐτόθι σ. 431 ἀρ. 8: *Μιχαήλ, Θεοδώρα καὶ Θέκλα ἐκ Θ(εοῦ)* BASILIS ROMAION. Ἐν ἐπιγραφῇ CIG τ. IV ἀρ. 8683: *Ἀνενεώθη [ἐκ βάθρ]ω[ν] πόλις ταύτη* (sc. Σηλυβρία) *ἐπὶ Μηχαὴλ Θεοδ[ώ]ρας καὶ Θέκλης,*

τὴν προκειμένην περίπτωσιν δηλοῖ τὴν εὐφημίαν, τὴν ἀναφώνησιν (acclamatio) καὶ οὐχὶ σύνολον τελετουργικῶν τύπων.

Οἱαδήποτε μεταβολή, ἀφορῶσα τὰ κεκτημένα τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα πρόσωπα, ἐπέρχεται διὰ τῆς ἀναγορεύσεως, ὡς ἐπιβεβαιοῖ καὶ πάλιν ἡ περίπτωσις τοῦ Μιχαὴλ Γ'. Ὅτε τὴν 15 Μαρτίου 856 οὗτος ἀπεμάκρυνε τῆς ἐξουσίας τὴν μητέρα του, *τότε δὴ καὶ ὑπὸ τῆς συγκλήτου πάσης ἀναγορεύεται καὶ αὐτοκρατορεῖ* [1].

Αἱ περὶ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ***Βασιλείου Α'*** εἰς συμβασιλέα πληροφορίαι, ὡς διεσώθησαν εἰς τὴν χρονογραφίαν τοῦ Λέοντος Γραμματικοῦ καὶ τοῦ Συνεχ. Γεωργίου μοναχοῦ, προερχόμεναι εἴτε ἐξ ἐπισήμου πρωτοκόλλου εἴτε ἐξ ἀπολεσθέντος ἀξιολόγου συγχρόνου ἱστορικοῦ κειμένου, ἐγένοντο ἐπανειλημμένως ἀντικείμενον συζητήσεων μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, διότι πράγματι ἀποτελοῦν τὰς λεπτομερεστέρας σχετικὰς εἰδήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος εἰς διάστημα δύο καὶ πλέον αἰώνων. Τὴν ἑσπέραν μόλις τῆς παραμονῆς τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ ἔτους 866 ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Γ' ἐγνωστοποίησεν εἰς τὸν πατριάρχην Φώτιον τὴν ἀπόφασίν του νὰ ἀνακηρύξῃ συνάρχοντα τὸν μέχρι τότε παρακοιμώμενον Βασίλειον· διὰ τοῦτο ἦτο γενικὴ ἡ κατάπληξις τὴν ἐπομένην, ὅτε παρετηρήθη ὅτι εἶχον τοποθετηθῆ δύο *σελλία* βασιλικά. Τὴν Πεντηκοστὴν (26 Μαΐου 866) ἦλθεν ὁ Μιχαὴλ Γ' εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, προυχώρησε μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν *καὶ ἀνέβη τρεῖς βαθμοὺς τοῦ ἄμβωνος ἐστεμμένος*, ἐνῷ ἐπεκράτει ἡ συνήθεια ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἀφαιρῇ τὸ στέμμα ἀπὸ τῶν βασιλικῶν θυρῶν [2]. Χαμηλότερον τοῦ αὐτοκράτορος ἵστατο ὁ Βασίλειος, φέρων τὴν στολὴν τοῦ παρακοιμωμένου καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἀσηκρήτης Λέων ὁ Κάστωρ, ὁ πραιπόσιτος Μιχαὴλ ὁ Ἀγγούρης καὶ οἱ δήμαρχοι μετὰ τῶν δήμων. Διὰ τοῦ ἀσηκρήτου ὁ Μιχαὴλ Γ' ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασίν του νὰ ἀνακηρύξῃ τὸν Βασίλειον εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρασχεθεισῶν ὑπηρεσιῶν συνάρχοντα [3]. Ἡ σκηνὴ τῆς στέψεως περιγράφεται ὡς ἀκολούθως: Ὁ αὐτοκράτωρ ἀφήρεσεν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς του τὸ στέμμα καὶ τὸ ἐπέδωκεν εἰς τὸν πατριάρχην Φώτιον, ὅστις εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἀνέγνωσεν ἐπ' αὐτοῦ εὐχήν. Ἐν ᾧ ὁ πατριάρχης εὑρίσκετο εἰς τὸ ἱερόν, οἱ πραιπόσιτοι ἔφερον διβητήσιον καὶ τζαγ-

---

οὓς ἐδικαίωσεν Κ(ύριο)ς βασιλεύ[ει]ν ἐπὶ τὶς γῆς. Εἴς τινας παραλλαγὰς τοῦ βίου τῶν ἐν Ἀμορίῳ 42 μαρτύρων ἀπαντᾷ: ... *μηνὶ Μαρτίῳ ς', ἰνδικτιῶνος η, ἐν ἔτει ,ϚΤΝΓ'* (=845) *βασιλεύοντος τῆς Ρωμαίων ἀρχῆς Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας καὶ Θέκλης τῶν χριστιανικωτάτων καὶ ὀρθοδόξων μεγάλων βασιλέων*... ἔκδ. V. Vasilievskij - P. Nikitin ἐν Mémoires de l'Académie imp. des sciences de St. Pétersbourg VIIIe ser. τ. VII 2 (1905) σ. 52 καὶ 59· εἰς ἑτέραν παραλλαγὴν αὐτόθι σ. 8: *ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας τῶν ὀρθοδόξων βασιλέων*. Διὰ τὴν θέσιν τῆς Θέκλης οὐδεμίαν πληροφορίαν παρέχουν τὰ ἱστορικὰ κείμενα.

[1]) ΨΣυμ. Μαγ. 658. Οὕτω καὶ Συνεχ. Γεωρ. μον. 823: *ὑπὸ δὲ τῆς συγκλήτου εὐφημισθεὶς μόνος αὐτοκρατορεῖ*· πρβλ. Λέοντα Γραμμ. 228, Γεωρ. μον. ΙΙ 801, Θεοδ. Σκουτ. 141.

[2]) Λέων Γραμμ. 245 - 246, Συνεχ. Γεωρ. μον. 831 - 832.

[3]) Λέων Γραμμ. 246, Συνεχ. Γεωρ. μον. 832: *θέλω δὲ Βασίλειον... ὑπὸ πάντων εὐφημεῖσθαι ὡς βασιλέα*· πρβλ. ΨΣυμ. Μαγ. 679.

γία (= ὑποδήματα) καὶ ἐνέδυσαν τὸν Βασίλειον, ὅστις εὐθὺς ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Μιχαήλ[1]. Ἤδη παρουσιάζεται ποιά τις ἀπόκλισις ἀπὸ τῶν ἀντιστοίχων περιγραφῶν τῆς Βασ. Τάξεως, διότι εἰς ἐκείνας παραδίδεται ὅτι ὁ πατριάρχης ἀναγιγνώσκει εὐχὴν καὶ ἐπὶ τῆς χλαμύδος πρὶν ἢ περιβληθῇ δι' αὐτῆς ὁ βασιλεὺς ἢ ὁ καῖσαρ[2]. Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν περὶ τοῦ Βασιλείου ἀφήγησιν. Κατὰ τὸν Λέοντα Γραμματικόν, ὁ πατριάρχης ἐξελθὼν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἀφήρεσε τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὸ ἐνεχείρισεν εἰς αὐτόν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπάρχει ποιά τις σύγχυσις, διότι ἤδη προηγουμένως ὁ χρονογράφος φέρει τὸν Μιχαὴλ Γ' ἀφαιρέσαντα τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς του καὶ παραδώσαντα τοῦτο εἰς τὸν Φώτιον. Πιθανώτερον θεωρῶ ὅτι πρόκειται διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου εὐλογηθὲν καὶ διὰ τὸν Βασίλειον προοριζόμενον στέμμα, ὅπερ ἐνεχείρισεν ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ δι' οὗ ὁ τελευταῖος οὗτος ἔστεψε τὸν Βασίλειον, συμφώνως πρὸς τὸ τυπικόν, καθ' ἣν στιγμὴν ἔκλινον τὰ σκῆπτρα[3]. Ἀκολούθως ἀναγράφεται ὅτι *εὐφήμησαν πάντες Μιχαὴλ καὶ Βασιλείου πολλὰ τὰ ἔτη*[4].

Τὴν ἀφήγησιν ταύτην ἐπικαλεῖται ὁ G. Ostrogorsky[5] διὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ O. Treitinger, καθ' ὃν ὁ συμβασιλεὺς πρῶτον ἀναγορεύεται, ἀκολούθως δὲ στέφεται[6]. Νομίζω ὅτι τὸ κείμενον τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων δικαιολογεῖ ἀπολύτως τὴν ἄποψιν τοῦ Ostrogorsky, διότι συμφώνως πρὸς τὰς μαρτυρίας των ὁ Βασίλειος, ὅτε κατέλαβε τὴν θέσιν ἐντὸς τοῦ ναοῦ εἰς τὸν ἄμβωνα, ἔφερε τὰ διάσημα καὶ τὴν στολὴν τοῦ παρακοιμωμένου· ἡ ἔναρξις τῆς τελετῆς σημειοῦται διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διαγγέλματος, ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ ὁποίου δὲν φαίνεται νὰ συνεπάγηται μεταβολήν τινα εἰς τὴν νομικὴν ὑπόστασιν τοῦ ὑποψηφίου. Ἀκολούθως ἤρχισεν ἡ στέψις, ὡς περιέγραψα αὐτὴν ἀνωτέρω. Ἡ ἐπακολουθήσασα ἀναφώνησις τῶν ὀνομάτων ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων κλείει τὴν τελετὴν καὶ προσδίδει εἰς τὸν Βασίλειον τὴν ἰδιότητα τοῦ βασιλέως. Ὁ Βασίλειος δὲν ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Γ' αὐτοκράτωρ ἀλλὰ μόνον βασιλεύς, ὡς δηλοῦν τοῦτο μὲν περισωθὲν νόμισμα, ἐν ᾧ ὁ μὲν Μιχαὴλ ἀπο-

---

[1]) Λέων Γραμμ. 246, Συνεχ. Γεωρ. μον. 832.

[2]) Βασ. Ταξ. 192 - 193 (κεφ. I 38 α), 194 (κεφ. I 38 β), 218 ἑπ. (κεφ. I 43α), 222 ἑπ. (κεφ. I 43β).

[3]) Ἡ περιγραφὴ τῆς σκηνῆς ὑπὸ τοῦ Συνεχ. Γεωρ. μον. 833: *καὶ ἐξῆλθεν ὁ πατριάρχης* κλπ. μέχρι *πεσόντων*, παρουσιάζουσα τὸν πατριάρχην θέτοντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Βασιλείου τὸ στέμμα, ἐνῷ εὐθὺς ἀμέσως ἀναγράφεται ὅτι *ἔστεψεν ὁ Μιχαὴλ τὸν Βασίλειον*, ὀφείλεται εἰς κακὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου καὶ ὀρθῶς ὁ BURY, Eastern Empire σ. 175 διορθοῖ *τῷ Βασιλείῳ* εἰς *τῷ βασιλεῖ*. Τῆς στέψεως μνεία καὶ παρὰ Θεοφ. Συνεχ. 207, 238 - 239, βίῳ πατρ. Ἰγνατίου ἐν P.G. τ. 105 στ. 537, ΨΣυμ. Μαγ. 679, Σκυλ. - Κεδρ. II 181, 200. Ἡ παρὰ τῷ τελευταίῳ τούτῳ χρονογράφῳ φράσις: *βασιλείας τιμῇ καὶ δόξῃ καὶ χρίσματι κατακοσμεῖ τὸν Βασίλειον* (200_8) δὲν δηλοῖ τέλεσιν χρίσεως· εἶναι ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον διατύπωσις τοῦ χρονογράφου.

[4]) Λέων Γραμμ. 246, Συνεχ. Γεωρ. μον. 833, ΨΣυμ. Μαγ. 679.

[5]) G. OSTROGORSKY ἐν B. Z. τ. 41 (1941) σ. 216 - 217.

[6]) O. TREITINGER ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 200.

καλεῖται *imperat(or)* ὁ δὲ Βασίλειος *rex*[1], τοῦτο δὲ αἱ ἀφηγηματικαὶ πηγαί. Ὁ Βασίλειος Α΄ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τὴν 23 Σεπτεμβρίου 867, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Μιχαὴλ Γ΄. Διὰ νὰ δειχθῇ ἡ ὁρολογικὴ διαφορὰ παραθέτω τὰ χωρία τῶν ἱστοριογραφικῶν ἔργων.

Βασιλεὺς 26 Μαΐου 866

Βίος Ἰγνατίου ἐν P.G. τ. 105 στ. 537: *Βασίλειον... στέμματι κατακοσμήσας* (sc. ὁ Μιχαὴλ Γ΄) *ἀναγορεύει βασιλέα.*

Συνεχ. Θεοφ. 207: *τὸ περιμάχητον διάδημα τῇ κεφαλῇ ἐπιτίθησι καὶ βασιλέα... ἀναδείκνυσί τε καὶ ἀναγορεύει κατὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν.*

Ζωναρᾶς III 415: *εἶτα καὶ βασιλέα τοῦτον* (sc. τὸν Βασίλειον) *ἀνεῖπεν αὐτός, ἐν τῇ μεγάλῃ παραγενόμενος ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τοῦ πατριάρχου Φωτίου περιθεὶς αὐτῷ τὸ διάδημα*[2].

Αὐτοκράτωρ 23 Σεπτεμβρίου 867

Βίος Ἰγνατίου ἐν P.G. τ. 105 στ. 540: *αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύετο* (sc. ὁ Βασίλειος)... *τῇ ἑξῆς δὲ μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν.*

Συνεχ. Θεοφ. 255: *ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ Βασίλειος.*

Ζωναρᾶς III 417: *Ἤδη δὲ τῆς βασιλείας δραξάμενος ὁ Βασίλειος καὶ παρὰ πάντων αὐτοκράτωρ ἀναρρηθείς*[3].

Ἐκ τῆς ἀντιβολῆς τῶν χωρίων προκύπτει ὅτι ὁ Βασίλειος τὴν Πεντηκοστὴν τοῦ ἔτους 866 περιεβλήθη τὰ βασιλικὰ σύμβολα καὶ ἐκτήσατο τὴν ἰδιότητα τοῦ βασιλέως, ἐνῷ τὴν 23 Σεπτεμβρίου 867 οὐδὲν σύμβολον προσέλαβεν, ἀλλ' ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ. Τῆς δευτέρας ταύτης τελετῆς σύντομον εἰκόνα διέσωσαν τὰ ἱστορικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς. Κατ' ἐντολὴν τοῦ Βασιλείου ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως Πετρωνᾶς, ὅστις ἕνεκα τῆς μετὰ τοῦ ἀξιώματός του συνυφασμένης πολλαπλῆς δικαιοδοσίας εὑρίσκετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολιτικῶν ἀξιωματούχων, συνεκέντρωσεν εἰς τὸν Φόρον τὴν σύγκλητον, τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει σταθμευούσας στρατιωτικὰς μονάδας, ἔτι δὲ τὸν λαὸν τῆς πρωτευούσης καὶ δι' αὐτῶν προέβη εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Βασιλείου ὡς *αὐτοκράτορος*[4].

---

[1]) WROTH τ. II σ. 432 ἀρ. 11.

[2]) Περὶ τῆς χρήσεως τῆς προθέσεως *διὰ* πρὸς δήλωσιν τῆς πατριαρχικῆς συμμετοχῆς κατὰ τὴν στέψιν βλ. ἀνωτέρω σ. 80 ἑπ..

[3]) Εἰς τὰς λοιπὰς χρονογραφίας δὲν γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῶν ὅρων *βασιλεὺς* καὶ *αὐτοκράτωρ*, ἀλλ' εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ὁ Βασίλειος χαρακτηρίζεται ὡς *μόνος βασιλεύς*.

Στέψις 26 Μαΐου 866

Λέων Γραμμ. 245 = Συνεχ. Γεωρ. μον. 831: *τὴν ἀναγόρευσιν τῆς βασιλείας ποιῆσαι.*

Αὐτόθι καὶ ΨΣυμ. Μαγ. 680_2: *εὐφημεῖσθαι εἰς βασιλέα.*

ΨΣυμ. Μαγ. 679_{15}: *ἔστεψεν... εἰς βασιλέα.*

Ἀναγόρευσις 23 Σεπτεμβρίου 867

Λέων Γραμμ. 253 = Συνεχ. Γεωρ. μον. 839: *καὶ ἀναγορεῦσαι αὐτόν... μόνον βασιλέα.*

ΨΣυμ. Μαγ. 687: *ἀναγορεύει αὐτὸν μόνον βασιλέα.*

Σκυλ.-Κεδρ. II 202: *ἀναγορεύεται δὲ μόναρχος εὐθὺς ὁ Βασίλειος.*

[4]) Λέων Γραμμ. 253 = Συνεχ. Γεωρ. μον. 839, Θεοφ. Συνεχ. 255. Πρβλ. πάσας τὰς εἰς τὴν σελίδα ταύτην παραπομπάς.

Ὁ Βασίλειος Α' *ἔστεψε βασιλεῖς*[1] τοὺς υἱούς του· τὸν ***Κωνσταντῖνον (Ζ')***[2] τὴν 6 Ἰανουαρίου 869, τὸν ***Λέοντα (ϛ')*** τὴν 6 Ἰανουαρίου 870, βραδύτερον δὲ — ἴσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρωτοτόκου (879)[3] — τὸν ***Ἀλέξανδρον***. Ἐκ τοῦ ἰδιοτύπου χωρίου τοῦ Γενεσίου 113 φαίνεται ὡς νὰ συνυπῆρξαν ἐπί τι διάστημα καὶ οἱ τέσσαρες (πατὴρ καὶ οἱ τρεῖς υἱοί). Αἱ πληροφορίαι τῶν ἱστοριογραφικῶν ἔργων εἶναι γενικαὶ καὶ ἀόριστοι, ὥστε ἐξ αὐτῶν δὲν διασαφηνίζεται ἡ νομικὴ σχέσις τῶν ἡγεμόνων τούτων πρὸς ἀλλήλους. Περισσότερον διαφωτιστικαὶ εἶναι αἱ ἐνδείξεις ἄλλων πηγῶν.

Εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου ἔτ. 869/870 οἱ Βασίλειος καὶ Κωνσταντῖνος, μετὰ δὲ τὴν 6 Ἰανουαρίου 870 καὶ ὁ Λέων, ἀποκαλοῦνται διὰ τῶν αὐτῶν τίτλων[4]. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἡγεμονίας των χρησιμοποιεῖται ὁτὲ μὲν ὁ ὅρος *ὑπατεία*, ὁτὲ δὲ *βασιλεία*, πάντοτε ὅμως εἶναι κοινὸς δι' ὅλους[5], ἐνῷ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ϛ' οἰκουμενικῆς συνόδου (ἔτ. 680/681) παρατηρεῖται διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Κωνσταντίνου Δ' καὶ τῶν ἀδελφῶν του[6]. Εἰς τὴν σύνοδον τοῦ ἔτους 879/880, εἰς ἣν μετέσχον ὁ Βασίλειος, ὁ Λέων καὶ ὁ Ἀλέξανδρος — ὁ Κωνσταντῖνος μόλις εἶχεν ἀποθάνει — παρεκάθησαν κατὰ τὴν ἕκτην συνεδρίαν[7] ὁ Βασίλειος καὶ οἱ δύο υἱοί του[8]. Ἐπανειλημμένως κατὰ τὰς συνεδριάσεις γίνεται λόγος περὶ ἐπιστολῶν, ὧν οἱ βυζαντινοὶ ἡγεμόνες ἦσαν εἴτε ἀποδέκται εἴτε ἀποστολεῖς· καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν[9] ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα καὶ τῶν τριῶν ἡγεμόνων μὲ τοὺς αὐτοὺς πάντοτε τίτλους[10]. Ἡ εὐφημία, ἡ λεχθεῖσα ὑπὸ τῆς συνόδου κατὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης καὶ πέμπτης

---

[1]) Συνεχ. Θεοφ. 264, Σκυλ. - Κεδρ. II 205 - 206, Ζωναρᾶς III 419.

[2]) Κατόπιν τῶν πορισμάτων εἰς ἃ κατέληξα ὅσον ἀφορᾷ τὴν νομικὴν βάσιν τῆς μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως διακρίσεως ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἀρχομένου καὶ ἑξῆς, ἔκρινα ἀναγκαίαν τὴν τροποποίησιν τοῦ καταλόγου τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων· ὡς ἐκ τούτου ἡ μεταβολὴ τοῦ τακτικοῦ ἀριθμοῦ ἐνίων ἐξ αὐτῶν καὶ ἡ προσθήκη ἑτέρων εἰς τὸν κατάλογον. Βλ. ἐκτενέστερον εἰς τὸν ἐν τέλει τοῦ βιβλίου πίνακα.

[3]) Τὴν ἐν B. Z. τ. 48 (1955) σ. 471 ἀναγγελλομένην μελέτην τοῦ F. HALKIN, Trois dates historiques precisées grace au Synaxaire ἐν Byzantion τ. 24 (1954/1955) σ. 7 - 17, προσδιορίζοντος ἀκριβέστερον τὴν χρονολογίαν τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου (3 Σεπτεμβρίου 879), δὲν εἶδον εἰσέτι.

[4]) Mansi τ. XVI στ. 309, 357: *ὑπατείᾳ τῶν θεοστέπτων καὶ γαληνοτάτων ἡμῶν δεσποτῶν, Βασιλείου μὲν ἔτους τρίτου, Κωνσταντίνου δὲ υἱοῦ αὐτοῦ ἔτους δευτέρου...*, στ. 344: *βασιλείας τῶν θεοστέπτων καὶ γαληνοτάτων ἡμῶν δεσποτῶν, Βασιλείου μὲν ἔτους γ', Κωνσταντίνου δὲ υἱοῦ αὐτοῦ ἔτους δευτέρου, τῶν αἰωνίων Αὐγούστων...*, στ. 389: *βασιλείας τῶν θεοστέπτων ἡμῶν δεσποτῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου ἔτους γ', Λέοντος δὲ πρώτου*, στ. 397: *ὑπατείας τῶν θεοστέπτων ἡμῶν δεσποτῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου ἔτους γ', Λέοντος ἔτους α'...*

[5]) Βλ. τὴν προηγουμένην σημείωσιν.

[6]) Βλ. ἀνωτέρω σ. 73 ἑπ. καὶ τὰ συμπεράσματα διὰ τὴν περίοδον.

[7]) Εἰς τὰς προηγουμένας καὶ τὴν ἑπομένην συνεδριάσεις δὲν παρέστησαν.

[8]) Mansi τ. XVII A στ. 512.

[9]) Πλὴν μιᾶς πεμφθείσης ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων *Βασιλείῳ βασιλεῖ Ῥωμαίων*· παρὰ Mansi τ. XVII A στ. 460.

[10]) Mansi τ. XVII A στ. 393, 396, 396 (*τοῖς γαληνοτάτοις... Βασιλείῳ, Λέοντι καὶ Ἀλεξάνδρῳ νικηταῖς, τροπαιούχοις, βασιλεῦσι καὶ αἰωνίοις αὐγούστοις*, ἐπιστολὴ πάπα Ἰωάννου), 428, 429.

συνεδρίας, διεσώθη πλήρως καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς: *πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων. Βασιλείου, Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη*[1]. Οὔτε εὐσταθεῖ, νομίζω, ἡ ἀντίρρησις ὅτι ἐκ βραχυλόγου διατυπώσεως[2] περιελήφθησαν εἰς μίαν ἑνότητα μὲ τοὺς αὐτοὺς τίτλους καὶ οἱ τρεῖς ἡγεμόνες· διότι ἀφ' οὗ ἀναγράφονται ἀναλυτικῶς αἱ εἰς ἄλλα, ὀλιγώτερον ἐξέχοντα μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἀπευθυνθεῖσαι ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς συνόδου ἀναφωνήσεις[3], οὐδεὶς λόγος ἐπέβαλε νὰ τηρηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς συντομίας διὰ τὰ ἱστάμενα εἰς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς ἱεραρχίας πρόσωπα. Ἀλλ' ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν παρεκλήθησαν νὰ ὑπογράψουν τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου καὶ οἱ τρεῖς συνάρχοντες, διεσώθη ὅμως πλήρως ὁ τύπος τῆς ὑπογραφῆς μόνου τοῦ Βασιλείου[4], ἐνῷ περὶ τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου σημειοῦται: *ὁμοίως καὶ τὰς τῶν ἄλλων ὑπογραφὰς ἀπαραλλάκτως ἐχούσας*[5]. Ἂς σημειωθῇ ὅτι ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς συνόδου καὶ οἱ τρεῖς ἡγεμόνες ἀποκαλοῦνται καθ' ὅμοιον σχεδὸν τρόπον: *δεόμεθα μὴ μόνον τὸν ὑψηλὸν καὶ μέγαν βασιλέα ἡμῶν δι' ὑπογραφῆς τὰ τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ δόξαντα βεβαιῶσαι ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοστηρίκτους καὶ θεοφρουρήτους κλάδους αὐτοῦ τοὺς μεγάλους καὶ ἁγίους βασιλεῖς ἡμῶν καὶ δὴ καὶ τὸν πορφυρογέννητον Στέφανον τὸ πνευματικὸν τέκνον τῆς ἐκκλησίας ὁμοίως ὑποσημήνασθαι*[6]. Ἰδιαιτέρως σημαντικὴν θεωρῶ τὴν ἐν ἐπιστολῇ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ἀπαντῶσαν ἔκφρασιν: *αὐτὸς* (sc. ὁ Θεὸς) *κρατῆσαι τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς σου* (sc. Βασιλείου Α') *καὶ τῶν σῶν υἱῶν καὶ συναυτοκρατόρων*[7], ἐξ ἧς καθίσταται φανερὸν ὅτι ὁ Βασίλειος καὶ οἱ δύο υἱοί του φέρουν τὴν αὐτὴν ἰδιότητα, τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐκ τῶν νομοθετικῶν ἔργων ἡ ἐπικεφαλὶς τοῦ Προχείρου Νόμου, ἔχουσα αὐθεντικὸν χαρακτῆρα, φέρει τὰ ὀνόματα Βασιλείου, Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος, καὶ τῶν τριῶν προσδιοριζομένων διὰ τῶν αὐτῶν τίτλων[8]. Τῆς ἐπικεφαλίδος τῆς Ἐπαναγωγῆς *(Βασιλείου καὶ Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν παναγάθων καὶ εἰρηνοποιῶν βασιλέων)* εἶναι

---

[1]) Mansi τ. XVII A στ. 393, 512. Περὶ τῶν κατὰ τὰς συνεδρίας δευτέραν, τρίτην, τετάρτην, ἕκτην καὶ ἑβδόμην εὐφημιῶν οὐδὲν ἄλλο σημειοῦται εἰς τὰ πρακτικά, εἰ μὴ τὸ ἀόριστον *πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων* (στ. 449, 473, 492, 520, 524).

[2]) Τὴν περὶ βραχυλογίας ἀντίληψιν ὑποστηρίζει ὁ F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 33 (1933) σ. 141 καὶ τ. 36 (1936) σ. 133 ἑπ.· ἐκτενέστερον ἐπ' αὐτοῦ βλ. εἰς τὰ συμπεράσματα.

[3]) *Εὐδοκίας τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης πολλὰ τὰ ἔτη· Στεφάνου τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ θεοπροβλήτου συγκέλλου πολλὰ τὰ ἔτη.* Mansi τ. XVII A στ. 393, 512.

[4]) Mansi τ. XVII A στ. 517: *Βασίλειος αὐτοκράτωρ ἐν Χριστῷ πιστὸς βασιλεὺς Ῥωμαίων... ἰδιοχείρως ὑπέγραψα.*

[5]) Mansi τ. XVII A στ. 517. Ἀτυχῶς δὲν διεσώθησαν αἱ ὑπογραφαὶ τῶν πρακτικῶν τῆς συνόδου ἔτ. 869/870, τὰ ὁποῖα, ὡς ῥητῶς λέγεται (Mansi τ. XVI στ. 409), εἶχον ὑπογράψει οἱ Βασίλειος, Κωνσταντῖνος καὶ Λέων.

[6]) Mansi τ. XVII A στ. 517. Περὶ τῆς ὑπογραφῆς τῶν ἡγεμόνων βλ. καὶ στ. 521.

[7]) Mansi τ. XVII A στ. 432.

[8]) *Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν αὐτοκράτορες, καίσαρες Βασίλειος, Κωνσταντῖνος καὶ Λέων εὐτυχεῖς, εὐσεβεῖς, ἔνδοξοι, νικηταί, τροπαιοῦχοι, ἀεισέβαστοι, πιστοὶ αὔγουστοι.*

πλέον ἢ ἀβεβαία ἡ αὐθεντικότης. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων χαράσσεται ὁ ἴδιος τίτλος δι' ἅπαντα τὰ ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου νομίσματος εἰκονιζόμενα πρόσωπα, ἤτοι *Βασίλειος καὶ Κωνσταντ(ῖνος) αὔγου(στοι) β(ασιλεῖς)* (μὲ λατ. στοιχ.)[1]· *Βασίλειος αὔγ(ουστος) — Λέων καὶ Ἀλέξ(ανδρος) αὔγουστοι*[2]· *Λέων, Βασίλειος, Κωνσταντῖνος αὔγουστοι*[3]· *Λέων καὶ Κωνσταντῖνος αὔγουστοι Ρωμαίων*[4]· *Βασίλειος καὶ Κωνσταντῖνος πιστοὶ βασιλεῖς Ρωμαίων* (λατ.)[5]· *Λέων καὶ Κωνσταντῖνος ἐν Χ(ριστῷ) εὐσεβεῖς βασιλεῖς Ρωμαίων*[6] κλπ. Ἐν ἐπιγραφαῖς ἀναγράφονται κατὰ κανόνα ὅλοι οἱ συνάρχοντες καὶ πάντοτε μὲ τοὺς αὐτοὺς τίτλους[7]. Δὲν καταφαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Βασίλειος καὶ οἱ υἱοί του εἶχον τὴν αὐτὴν νομικὴν θέσιν; Πείθομαι λοιπὸν ὅτι ὁ Βασίλειος ἀνύψωσε τοὺς υἱούς του, ἀρχικῶς τοὺς Κωνσταντῖνον καὶ Λέοντα, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου τὸν Ἀλέξανδρον, εἰς αὐτοκράτορας.

Ἡ αὐτὴ σχέσις ὑφίστατο κατ' ἐμὲ ἀπὸ τῆς 30 Αὐγούστου 886 μεταξὺ Λέοντος Ϛ' καὶ Ἀλεξάνδρου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς παρὰ τῷ Φιλοθέῳ μαρτυρίας: *τῇ δ' ἐπαύριον* (= 30 Αὐγούστου, ἑπομένη τοῦ θανάτου τοῦ πατρός των) *ἐκτελεῖται διὰ δεξίμου ἡ ἐν Χριστῷ αὐτοκρατορία τῶν πιστῶν βασιλέων Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου*[8]. Προφανῶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνηγορεύθησαν ἐκ νέου οἱ δύο ἀδελφοὶ αὐτοκράτορες. Ὁ F. Dölger, ὅστις πιστεύει ὅτι ὁ ὅρος *αὐτοκράτωρ* ἐχρησιμοποιεῖτο ἀποκλειστικῶς πρὸς δήλωσιν τοῦ

[1]) WROTH τ. II (1908) σ. 436 ἀρ. 2-4, πρβλ. σ. 437. Πρβλ. ὡσαύτως τὴν ὑπὸ τοῦ V. LAURENT, Documents de la sigillographie byzantine κλπ., Paris 1952 δημοσιευομένην ὑπ' ἀρ. 3 σφραγῖδα.

[2]) WROTH τ. II σ. 437 ἀρ. 5.

[3]) Αὐτόθι σ. 440-441 ἀρ. 21-29.

[4]) Αὐτόθι σ. 445 ἀρ. 2-3.

[5]) Αὐτόθι σ. 438 ἀρ. 6-7.

[6]) Αὐτόθι σ. 446 ἀρ. 6.

[7]) CIG τ. IV ἀρ. 8685 D = Μ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς, 1931, σ 154: *Ἐπὴ Βασιλίου κ(αὶ) Κωνσταντήνου καὶ Λέωντος τ̅ο̅ν̅ θηωτάτον βασιλέων τ̅ο̅ν̅ Ρωμέον*, CIG τ. IV ἀρ. 8686 A = Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ, Ὁ ἐν Θήβαις βυζαντινὸς ναὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημερὶς 1924 σ. 1: *ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου Κωνσταντ(ίνου) κ(αὶ) Λέοντος παρὰ Βασιλείου βασιλικοῦ κανδ(ιδά)τ(ου) ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου* ͵ϚΤΠ' (= 871/872) *ἰνδ. ε.* Ἐν Βασ. Τάξει 498-502 παρέχεται λεπτομερὴς περιγραφὴ τῆς στολῆς τοῦ Βασιλείου Α' καὶ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου. Οὐσιώδης διαφορὰ δὲν παρατηρεῖται εἰς τὴν περιβολήν των, εἰ μὴ ὡς πρὸς τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς κατὰ τὴν ἔφιππον πορείαν των ἐκ τῆς Χρυσῆς πύλης πρὸς τὸ κέντρον τῆς πόλεως· ὁ Βασίλειος φέρει *διάδημα καισαρίκιον*, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος *φακιόλιον δίκην προπολώματος*. Ὅτε περαιτέρω ἐνεδύθησαν τὴν μεγάλην βασιλικὴν στολήν, ἀμφότεροι ἔφερον *στέμματα* (502). Ἀρχομένης τῆς περιγραφῆς, ὁ Βασίλειος ἀναφέρεται μετ' ἐμφάσεως ὡς *αὐτοκράτωρ καὶ μέγας βασιλεὺς* (500), ἐνῷ περὶ τοῦ Κωνσταντίνου οὐδενὸς τίτλου γίνεται χρῆσις (500: *ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος*). Εἰς τὰς ἀναφωνήσεις ἀμφότεροι ἀποκαλοῦνται *αὐτοκράτορες Ρωμαίων* (501)· καὶ εἰς τοὺς δύο ἀποδίδονται ὅμοιαι τιμαί.

[8]) Κλητ. Φιλ. 780_{19}. Τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῆς λέξεως *ἀνάρρυσις* (καὶ οὐχὶ ἀνάρρησις) εἰς τὴν ἐν τῷ Κλητορολογίῳ 778_5 φράσιν *τὴν ἀνάρρυσιν εὐφημούντων τοῦ σοφωτάτου δεσπότου* (sc. Λέοντος Ϛ') διεπίστωσεν ἐκ νέου ὁ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, Διορθωτικὰ καὶ ἑρμηνευτικὰ εἰς τὴν Ἔκθεσιν τῆς Βασιλείου Τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τὸ Κλητορολόγιον τοῦ Φιλοθέου ἐν Ἐπετηρ. Ἑταιρ. Βυζ. σπουδῶν τ. 19 (1949) σ. 86.

ἑνός, τοῦ κυρίου ἡγεμόνος[1], ἀποκλείει δ' ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξε ζῶντος τοῦ Λέοντος Ϛ', αὐτοκράτωρ, θεωρεῖ τὴν διατύπωσιν τοῦ χωρίου Κλητ. 780_{19} ὡς ὀφειλομένην εἰς παραδρομὴν τοῦ Φιλοθέου[2]. Εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ἀπόψεώς του φέρει ὡς ἐπιχείρημα ὅτι τὰ διανεμόμενα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνωτέρω ἑορτῆς δῶρα ἐκ μέρους τοῦ Λέοντος διέφερον κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ Φιλοθέου σημαντικῶς εἰς ἀξίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διδομένων. Ἐν τούτοις τὸ χωρίον, ὃ ὑπαινίσσεται ὁ F. Dölger[3], δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἑορτὴν ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς αὐτοκρατορίας ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ *βρουμαλίου*, τὴν ὀνομαστικήν, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον[4], ὅτε πράγματι ἐδίδοντο κατὰ τὸ *ἑσπέριον σάξιμον* τοῦ βρουμαλίου τοῦ μὲν Λέοντος λίτραι χρυσοῦ εἴκοσι, τοῦ δ' Ἀλεξάνδρου δέκα καὶ τῆς αὐτοκρατείρας Ζωῆς ὀκτώ[5]. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸ ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν δύο ἀδελφῶν παρατιθέμενον ἐπίσημον γεῦμα, εἰς τοὺς κεκλημένους, οἱ ὁποῖοι *χορεύοντες μετὰ χρυσῶν θωρακίων τοὺς ἐπαίνους πλέκουσι τῶν εὐσεβῶν δεσποτῶν,... δίδοται πᾶσιν φιλοτιμίας δῶρον χρυσοῦ λίτραι ις'*[6], προφανῶς ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν ἀπὸ κοινοῦ. Δὲν μοὶ φαίνεται λοιπὸν νὰ ὠφείλετο εἰς παραδρομὴν ἡ φράσις τοῦ Φιλοθέου περὶ τῆς *αὐτοκρατορίας* καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν.

Ἡ συμβασιλεία τῶν Λέοντος Ϛ' καὶ Ἀλεξάνδρου ὡς ἰσοτίμων ἡγεμόνων διαπιστοῦται ἐξ ἐπιγραφικῶν[7] καὶ νομισματικῶν[8] δεδομένων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐγγράφων[9] καὶ ἀλ-

---

[1]) Βλ. κατωτέρω εἰς τὰ συμπεράσματα.

[2]) F. Dölger ἐν B. Z. τ. 36 (1936) σ. 134 σημ. 2.

[3]) Αὐτόθι σ. 134 σημ. 2.

[4]) Περὶ τῶν ἑορτῶν τούτων βλ. Φ. Κουκουλε, Βίος τ. Β' 1, 1948 σ. 25 ἑπ. καὶ 36 ἑπ.

[5]) Κλητ. Φιλ. 782_{15} - 783_{1}.

[6]) Κλητ. Φιλ. 780_{19} - 781_{13}. Διὰ τὸ ἕτερον χωρίον τοῦ Κλητορολογίου 712 5-13, τὸ προσαγόμενον ὑπὸ τοῦ F. Dölger ὡς παράλληλον καὶ ἐνισχυτικὸν τῆς ἀπόψεώς του βλ. κατωτέρω εἰς τὰ συμπεράσματα.

[7]) CIG τ. IV ἀρ. 8690 (ἔτ. 897):... *ἐπὴ Λέοντος κε Ἀλεξά[ν]δρου, μεγάλον ἤμον βασηλέον καὶ αὐτοκρατόρον*.., Sp. Lambros, Leo und Alexander als Mitkaiser von Byzanz ἐν B. Z. τ. 4 (1895) σ. 98: ... *ἐπὶ Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν αὐταδέλφων καὶ αὐτοκρατόρων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων*... (ἔτ. 904 κατὰ τὸν ἐκδότην)· πρβλ. R. Demangel - E. Mamboury, Inscription datée sur une tour de Constantinople ἐν Bulletin de Corresp. hellén. τ. 60 (1936) σ. 211: *[Πύργος Λέοντος καὶ Ἀλεξάν]δρου τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν [ἔτους κτί]σεως κόσμου ͵ϚΥτεσσαρες καὶ δεκάτου* (= 905/906). Ἐξ αὐτῶν ἡ δευτέρα, ἀναγεγραμμένη ἐπὶ μιᾶς τῶν πυλῶν τοῦ τείχους τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ τρίτη ἐπὶ πύργου τοῦ τείχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον ἀναμφιβόλως ἐπίσημον χαρακτῆρα.

[8]) Wroth τ. II σ. 447 ἀρ. 11 - 15. Αὐτόθι σ. 446 - 447 ἀρ. 7 - 10 καὶ ἄλλα νομίσματα, ἐφ' ὧν μόνος ὁ Λέων εἰκονίζεται.

[9]) Ὁ F. Dölger, Zur Textgestaltung der Lavra - Urkunden ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 49 - 50 ἀναγιγνώσκει ὀρθῶς τὸ ἐν τῇ συλλογῇ G. Rouillard - P. Collomp, Actes de Lavra τ. I, Paris 1937 ἀρ. 1 ἔγγραφον (ἔτ. 897): *ἐπὶ βασιλείας τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοψηφίστων πανσόφων, εἰρηνοποιῶν, μεγάλων καὶ αὐτοκρατόρων βασιλέων Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου*. Ἡ παρὰ Zachariae JGR τ. III σ. 223: *Κατάκρισις ἐκτεθεῖσα εἰς τοὺς κριτὰς παρὰ Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν εὐσεβῶν βασιλέων* φέρεται εἰς ἕτερα χειρόγραφα ἐπ' ὀνόματι *Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος*, εἰς ἄλλα δὲ ἀορίστως *ὑπὸ τῶν παν-*

λων πηγῶν [1]. Ἀντιθέτως, οἱ ἱστοριογράφοι οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται μόνον διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν, κατὰ τὴν κρίσιν των, ἀξιολογωτέρων συμβάντων καθ' ἑκάστην βασιλείαν καὶ δὲν ἐξονυχίζουν τὰ νομικὰ θέματα, λαμβάνοντες προφανῶς ὑπ' ὄψει τὴν de facto ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας ὑπὸ μόνου τοῦ Λέοντος, ὁμιλοῦν κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ αὐτοῦ. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῆς διαδοχῆς τοῦ Βασιλείου Α' οἱ περισσότεροι μνημονεύουν μόνου τοῦ Λέοντος [2].

Διὰ τὴν ἐκ πρώτης ὄψεως ξενίζουσαν φρασιολογίαν χρονογράφων τινῶν *(τελευτᾷ Λέων ὁ βασιλεὺς προχειρισάμενος Ἀλέξανδρον τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν βασιλέα)*[3] δύναται, νομίζω, νὰ δοθῇ ἱκανοποιητικὴ ἐξήγησις. Ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς 9 Ἰουνίου 911 ὑπῆρχε καὶ ἕτερος βασιλεύς [4], ὁ μικρὸς υἱὸς τοῦ Λέοντος ϛ' ***Κωνσταντῖνος Η' (Ζ')***[5], ἡ δὲ κληρονομικὴ διαδοχή, καίπερ μὴ κατωχυρωμένη νομοθετικῶς, εἶχεν ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας ἀποβῆ καθεστώς, εὐλόγως ἀνεμένετο νὰ κληθῇ εἰς τὸν θρόνον ὁ Κωνσταντῖνος. Ἕνεκεν ὅμως τῆς ἀνηλικότητός του, φαίνεται ὅτι ὁ πατήρ του ἔκρινε σκόπιμον καὶ συμφέρον

ευσεβῶν βασιλέων. Τὴν ὁμότιμον συγκυριαρχίαν τῶν δύο ἀδελφῶν ἐπιβεβαιοῖ κατὰ πανηγυρικὸν τρόπον ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Φωτίου πρὸς τὸν ἡγεμόνα Βουλγαρίας Βόριδα (ἔκδ. B. LAOURDAS, A new letter of Photius to Boris ἐν Ἑλληνικὰ τ. 13 (1954) σ. 263 - 265), συνταχθεῖσα πιθανώτατα ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου 886, δι' ἧς ὁ πατριάρχης ἀνήγγελλε τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Α' καὶ τὴν μεταβίβασιν τῆς ἀρχῆς εἰς τοὺς δύο υἱούς του, συνιστῶν τὴν διατήρησιν εἰρηνικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Ἰδιαιτέρως ἄξιοι μνείας οἱ στίχοι 264_{10}, 264_{15}, 264_{24} (*διὸ καὶ αὐτίκα τῆς βασιλείας τὸ σκῆπτρον θεόθεν δεξάμενοι... τοὺς τῆς φιλίας θεσμοὺς ἐν γράμμασι προτεινόμενοι καὶ δι' αὐτῶν συνάπτοντες ἑαυτοῖς τὴν σὴν ἀρετήν*...), 265_{51} (*Ἅπερ οὖν ἐνταῦθα τοῖς φιλτάτοις καὶ πνευματικοῖς ἡμῶν τέκνοις, τοῖς πανευσεβεστάτοις ἡμῶν καὶ θεοπροβλήτοις βασιλεῦσι, συνεισάγειν οὐ παραιτούμεθα*...).

[1]) *Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν θειοτάτων βασιλέων Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου*... παρὰ SP. LAMBROS, Leo κλπ. ἔνθ' ἀνωτ. σ. 96 σημ. 3 καὶ 4 (διήγησις περὶ τῆς Μάρθας, ἡγουμένης τῆς μονῆς Ἀχειροποιήτου ἐν Μονεμβασίᾳ), αὐτόθι καὶ σ. 97· πρβλ. βίον Εὐθυμίου σ. 2: *τὸ κράτος τῶν σκήπτρων τῷ υἱῷ Λέοντι καταλιπὼν σὺν Ἀλεξάνδρῳ ἀδελφῷ*... Ἐπὶ μολυβδοβούλλου ἐκδ. ὑπὸ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα ἐν Διεθνὴς Ἐφημερὶς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας τ. 9 (1906) ἀρ. 278 β: *Λέων - Ἀλέξανδρος*. Αἱ ἐπικεφαλίδες τῶν Βασιλικῶν καὶ τοῦ Ἐπαρχικοῦ βιβλίου, μνημονεύουσαι μόνου τοῦ Λέοντος ϛ', εἶναι ἀνεπίσημοι.

[2]) Λέων Γραμμ. 262 = ΨΣυμ. Μαγ. 700 = Συνεχ. Γεωρ. μον. 849: *ὁ δὲ αὐτὸς Λέων μετὰ τὸ αὐτοκρατορῆσαι*, Ζωναρᾶς III 440: ***αὐτοκράτωρ δὲ γεγονὼς Λέων***. Ὁ Λέων Γραμμ. 262_{10} σημειοῖ: *Καταλιπὼν* (sc. ὁ Βασίλειος Α') *Λέοντα αὐτοκράτορα καὶ Ἀλέξανδρον*. Οὕτω καὶ εἰς τὰς ἐκ τοῦ Cod. Vatic. 153 παρεμβολὰς ἐκδ. ὑπὸ H. GRÉGOIRE, La carrière du premier Nicéphore Phocas ἐν Προσφορᾷ εἰς Στ. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1954 σ. 251. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 96 σημ. 9 i. f.

[3]) Λέων Γραμμ. 285 = ΨΣυμ. Μαγ. 715 = Συνεχ. Γεωρ. μον. 871. Πρβλ. Συνεχ. Θεοφ. 377 *(τελευτᾷ Λέων ὁ βασιλεὺς Ἀλεξάνδρῳ τῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ τὴν βασιλείαν παραδούς)*, Σκυλ. - Κεδρ. II 274.

[4]) Ζωναρᾶς III 453: *ἔστεψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ* (sc. Κωνσταντῖνον) *ὁ βασιλεὺς καὶ ἀνηγόρευσε βασιλέα*, Λέων Γραμμ. 283 = Συνεχ. Θεοφ. 375 = ΨΣυμ. Μαγ. 711 = Συνεχ. Γεωρ. μον. 868 = Σκυλ. - Κεδρ. II 271: ***στέφει Λέων ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον δι' Εὐθυμίου πατριάρχου***. Κατὰ τὴν τελετὴν αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος εἶχεν ἀνακηρυχθῆ μόνον βασιλεὺς οὐχὶ δὲ καὶ αὐτοκράτωρ (βλ. κατωτέρω).

[5]) Βλ. ἀνωτ. σελ. 93 σημ. 2.

διὰ τὴν δυναστείαν νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν ὁ Ἀλέξανδρος ὡς *αὐτοκράτωρ*, ἐνῷ ὁ μικρὸς Κωνσταντῖνος θὰ παρέμενε πρὸς τὸ παρὸν ἁπλῶς *βασιλεύς*, ἀνακηρυσσόμενος βραδύτερον ὑπὸ τοῦ θείου του *αὐτοκράτωρ*. Ἐξ ὅλων τῶν μαρτυριῶν ἡ τοῦ Ζωναρᾶ μὲ τὴν ἐπιτυχῆ ἐπιλογὴν τῶν ὅρων ἀφήνει νὰ διαφανοῦν τὰ πράγματα ἀκριβέστερον: *τελευτῶν* (sc. ὁ Λέων), *τὴν αὐταρχίαν τῷ ἀδελφῷ κατέλιπεν Ἀλεξάνδρῳ*[1] *καὶ τὸν υἱὸν αὐτῷ παραδέδωκεν, ἀξιώσας ἐπιμελεῖσθαι αὐτοῦ καὶ ἀνάγειν βασιλικῶς καὶ αὐτοκράτορα καταλιπεῖν*[2]. Ὁ χρονογράφος διευκρινίζει ὅτι ἡ ὅλη ἐξουσία *(αὐταρχία)* ἀνετέθη εἰς μόνον τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταστήσῃ αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνον.

Καίτοι δὲν ἀφορᾷ τὸν βυζαντινὸν αὐτοκράτορα ἀλλὰ τὸν ἡγεμόνα Βουλγαρίας, θεωρῶ σκόπιμον νὰ μὴ παρέλθω ἐν σιγῇ πληροφορίαν τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων εἰς τοῦτον ἀναφερομένην. Ὁ G. Ostrogorsky ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν[3], γενομένην δεκτὴν καὶ ὑπὸ τοῦ F. Dölger[4], καθ' ἣν τὸ ἔτος 913 ἔλαβε χώραν στέψις τοῦ βασιλέως Βουλγαρίας Συμεὼν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ, μὴ ἀναγνωρισθεῖσα ὅμως ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Ζωῆς. Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἀποκρούει ὁ Κ. Ἄμαντος, ὅστις, ὀρθῶς κατ' ἐμέ, δέχεται ἁπλῆν εὐλογίαν τοῦ Συμεὼν ἐκ μέρους τοῦ πατριάρχου[5]. Τὰ κείμενα πάντως ὁμιλοῦν σαφῶς περὶ εὐχῆς καὶ σημειοῦν τὴν ἔλλειψιν οἱουδήποτε συμβόλου ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ τελετουργικὸν τυπικὸν τῆς στέψεως[6].

Εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος παρατηρουμένην τάσιν πρὸς διαφοροποίησιν τοῦ περιεχομένου τῶν τίτλων βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ μέχρι τῆς κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὁριστικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ δευτέρου διὰ τὸν ἕνα μόνον, τὸν πρῶτον, κύριον ἡγεμόνα (Hauptkaiser) φαίνεται νὰ ἤσκησε σημαντικὴν ἐπιρροὴν ἡ συνύπαρξις πολλῶν συμβασιλέων ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων. Ἐπειδὴ δέ, ὡς θὰ ἀναπτυχθῇ ἐκτενέστερον εἰς τὰ

---

[1]) Ὑπὸ τοῦ N. A. MUSMOV, Une monnaie d'argent de l'empereur Alexandre ἐν Byzantion τ. 6 (1931) σ. 99-100 ἐδημοσιεύθη νόμισμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχον οὕτως: *Ἀλέξανδρος ἐν Χ(ριστ)ῷ αὐτοκρ(άτωρ) πιστὸς εὐσεβ(ὴς) βασιλ(εὺς) Ρωμ(αίων).*

[2]) Ζωναρᾶς III 455. Ὁ χρονογράφος εἰς τὰ ἀνωτέρω χωρία (453 καὶ 455) ἀκριβολογεῖ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅρων, διότι περὶ τοῦ Κωνσταντίνου λέγει ὅτι κατὰ τὴν στέψιν του ἀνεκηρύχθη *βασιλεύς*, ἐνῷ, θανόντος τοῦ θείου του, θὰ καταστῇ *αὐτοκράτωρ*.

[3]) G. OSTROGORSKY, Die Krönung Symeons von Bulgarien durch den Patriarchen Nikolaos Mystikos ἐν Bulletin de l'Institut arch. bulgare τ. 9 (1935) σ. 275-286, OSTROGORSKY, Geschichte[2] σ. 212.

[4]) F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 36 (1936) σ. 226.

[5]) Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ ἐν Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν τ. 22 (1952) σ. 328. Πρβλ. O. TREITINGER, Reichsidee σ. 31 σημ. 98.

[6]) Συνεχ. Γεωρ. μον. 878: *Νικόλαος δὲ ὁ πατριάρχης ἐξῆλθε πρὸς Συμεών· ᾧ τινι τὴν κεφαλὴν ὑπέκλινε Συμεών. εὐχὴν οὖν ὁ πατριάρχης ποιήσας ἀντὶ στέμματος, ὡς φασί, τὸ ἴδιον ἐπιρριπτάριον τῇ αὐτοῦ ἐπέθηκε κεφαλῇ.* Οὕτω καὶ Λέων Γραμμ. 292, Συνεχ. Θεοφ. 385, Σκυλ.-Κεδρ. II 282· πρβλ. Ζωναρᾶν III 462.

γενικὰ συμπεράσματα, ἡ ἀνακήρυξις εἰς αὐτοκράτορα ἐγίνετο διὰ τῶν ἀναφωνήσεων— τὸ προέχον δηλ. στοιχεῖον ἦτο φωνητικὸν —κατέληξεν ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος περίπου καὶ ἐφεξῆς ὁ ὅρος ἀναγόρευσις νὰ σημαίνῃ τὴν ἀνάδειξιν εἰς αὐτοκράτορα. Εἰς τὴν σημειουμένην ἐξέλιξιν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ νομικὴ σχέσις τοῦ Κωνσταντίνου Η' πορφυρογεννήτου πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Λεκαπηνῶν.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου (6 Ἰουνίου 913) ὁ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Η' τελοῦντα ὑπὸ ἐπιτροπείαν[1]. Καίτοι δὲν ἠδυνήθην νὰ χρησιμοποιήσω τὴν μελέτην τοῦ G. Ostrogorsky, Avtokrator i Samodržac ἐν Glas Srpske Akad. 164 (1935) σ. 95 – 187 καὶ τὰ πορίσματα ταύτης μόνον καθ' ὃ μέτρον ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ F. Dölger καὶ διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ τελευταίου[2], ἔτι δ' ἐκ τῆς συντόμου ἀναλύσεως τοῦ B. Granič ἐν Byz. Zeitschrift τ. 35 (1935) σ. 406 – 409 γνωρίζω,— οὗτοι δ' εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δέχονται ὅτι ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Κωνσταντίνου Η' εἰς αὐτοκράτορα λογίζεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 944 — παραμένει δι' ἐμὲ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος κατεῖχε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα ἀπὸ τῆς 6 Ἰουνίου 913[3]. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὰ ἱστοριογραφικὰ ἔργα κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῆς διαδοχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἀπαντᾷ ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὴ διατύπωσις[4]· τὸ κενὸν ὅμως συμπληροῦται ἐκ τριῶν ἀπολύτως σαφῶν χωρίων τοῦ βίου τοῦ πατριάρχου Εὐθυμίου († 5 Αὐγούστου 917), συνταχθέντος, ὡς ἔδειξεν ὁ C. de Boor, ὑπὸ συγγραφέως συγχρόνου τοῦ βιογραφουμένου πατριάρχου καὶ γνωρίζοντος ἄριστα καὶ δὴ ἐκ τῶν ἔσω τὰ πράγματα[5]. Ἐξιστορῶν ὁ βιογράφος τὴν ἀπόπειραν τοῦ Κωνσταντίνου υἱοῦ τοῦ Δουκός, λέγει ὅτι ὁ τότε πατριάρχης Νικόλαος μυστικὸς *ἤρξατο ἐπὶ χεῖρας φέρων καὶ ἐπιδεικνύμενος τοῖς τε ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν τὸν κομιδῇ νέον τοῦτον αὐτοκράτορα καὶ βασιλέα* (sc. τὸν Κωνσταντῖνον)[6], χωρῶν δὲ περαιτέρω εἰς τὴν κατὰ Ἰούνιον 913 ἀπομάκρυνσιν τῆς βασιλομήτορος Ζωῆς γράφει: *ἀμεριμνήσας ὁ ἱεράρχης* (sc. ὁ Νικόλαος) *κατὰ Ζωῆς τῆς τοῦ νέου αὐτοκράτορος μητρός*[7]. Ἀνακτήσασα πάλιν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 914 τὴν θέσιν της εἰς τὴν ἡγεμο-

[1]) Λέων Γραμμ. 288, Συνεχ. Θεοφ. 380, ΨΣυμ. Μαγ. 717 - 718, Συνεχ. Γεωρ. μον. 873 - 874, Σκυλ.- Κεδρ. II 277, Ζωναρᾶς III 458.

[2]) F. Dölger ἐν B. Z. τ. 36 (1936) σ. 135 - 136.

[3]) Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἐτέλει ὑπὸ ἐπιτροπείαν, ὡς ἀνήλικος, οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ διὰ τὴν νομικὴν θέσιν του ὡς αὐτοκράτορος· βαρύνει μόνον καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας.

[4]) Λέων Γραμμ. 288, Συνεχ. Θεοφ. 381, ΨΣυμ. Μαγ. 717, Συνεχ. Γεωρ. μον. 873 - 874, Σκυλ. - Κεδρ. II 277, Ζωναρᾶς III 458.

[5]) C. de Boor, Vita Euthymii. Ein Anecdoton zur Geschichte Leo's des Weisen a. 886–912, Berlin 1888 σ. 82 ἑπ.

[6]) Αὐτόθι σ. 70. Τὸ γεγονὸς χρονολογεῖται ἀκριβῶς τὴν 8 ἢ 9 Ἰουνίου 913 ἐκ τῆς αὐτόθι φράσεως σ. 70_{10}: *Μήπω δὲ τῶν αὐτοῦ* (sc. τοῦ Ἀλεξάνδρου) *τρίτων παρεληλυθότων, ὡς τρίτων* νοουμένων τῶν κατὰ τὴν τρίτην ἀπὸ τοῦ θανάτου ἡμέραν κατ' ἔθος τελουμένων μνημοσύνων καὶ σήμερον κοινῶς λεγομένων τρίμερα.

[7]) Αὐτόθι σ. 70 - 71.

νίαν ἡ Ζωὴ γράφει πρὸς τὸν τέως πατριάρχην Εὐθύμιον: *τοίνυν τὰ ἔκπαλαι παρὰ σοῦ κατ' ἐμοῦ λεγόμενα ἐάσας, σὺν τῷ αὐτοκράτορι υἱῷ κἀμὲ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγορεύων*[1]. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλον λόγον προσκρούει ἡ ὑπὸ τῶν δύο νεωτέρων ἱστορικῶν ὑποστηριχθεῖσα ἐκδοχή. Ὁ ***Ρωμανὸς (Α')***, ἀνακηρυχθεὶς τὴν 17 Δεκεμβρίου 920 αὐτοκράτωρ, κατεῖχε τοὐλάχιστον μέχρι τῆς 20 Μαΐου 921 τὴν δευτέραν θέσιν εἰς τὴν ἱεραρχίαν, τοῦ Κωνσταντίνου Η' ἔχοντος τὴν πρώτην. Μοὶ φαίνεται νομικῶς ἀλλὰ καὶ λογικῶς ἄτοπον ὅτι εἶναι δυνατὸν πρόσωπον κεκτημένον τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα νὰ ἕπηται ἄλλου μὴ φέροντος ταύτην, ἐὰν θεωρηθῇ ὀρθὴ ἡ ἄποψις ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος μόλις τῷ 944 ἐγένετο αὐτοκράτωρ[2]. Νομίζω ὅτι τὰ ὑπ' ἐμοῦ προσαγόμενα στοιχεῖα δὲν καταλείπουν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τῆς 6 Ἰουνίου 913 ἐκέκτητο τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα.

Ὁ ἐποφθαλμιῶν τὸν θρόνον ἰσχυρὸς δρουγγάριος Ρωμανὸς Λεκαπηνὸς ἐπέτυχε μετὰ τὸν γάμον τῆς θυγατρός του Ἑλένης μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Η'[3] νὰ τιμηθῇ καῖσαρ (24 Σεπτεμβρίου 920), τὴν δὲ 17 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 920[4] *τῇ τῶν*

---

[1]) Αὐτόθι σ. 71. Οὔτε πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ βίου ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν τοῦ ὅρου *αὐτοκράτωρ*, ὡς δεικνύει ἡ καθ' ὅλου χρῆσίς του ἐν τῷ κειμένῳ καὶ εἰδικώτερον τὸ χωρίον 59_{21}, ἐν ᾧ φέρεται ἡ Ζωὴ Καρβονοψίνα διαμαρτυρομένη πρὸς τὸν πατριάρχην Εὐθύμιον: *διατὶ δέ με οὐκ ἀναγορεύεις ἐπ' ἐκκλησίας, εἰ μὴ καταφρονεῖν διασύρεις καὶ χλευάζεις με ἀνδρὶ συναφθεῖσαν βασιλεῖ καὶ αὐτοκράτορι καὶ υἱὸν ὁμοίως ἔχουσαν ἐστεμμένον καὶ πορφυρογέννητον* (τὸν Κωνσταντῖνον). Σαφῶς ἐνταῦθα περιορίζεται ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ* εἰς τὸν Λέοντα ϛ', ἐνῷ τοῦ Κωνσταντίνου μνημονεύεται ἡ ἰδιότης ὡς *πορφυρογεννήτου* καὶ *ἐστεμμένου*, ἀκριβῶς διότι οὗτος εἶχε στεφθῆ μόνον βασιλεὺς (βλ. ἀνωτ. σ. 97). Τὸ χωρίον τοῦτο, ὡς δέχεται καὶ ὁ C. de Boor αὐτόθι σ. 124, πρέπει νὰ χρονολογηθῇ μεταξὺ Ἰουνίου 911 (στέψις Κωνσταντίνου Η') καὶ Μαΐου 912 (θάνατος Λέοντος ϛ' καὶ καθαίρεσις τοῦ πατριάρχου Εὐθυμίου), δεδομένου ὅτι ἐν αὐτῷ ρητῶς ἀναφέρεται ὁ Κωνσταντῖνος ὡς ἐστεμμένος βασιλεύς, οὐχὶ δὲ περὶ τὸ ἔτος 908, ὡς ὑποθέτει ἄνευ ἐπαρκῶν λόγων ὁ V. GRUMEL, Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople, τ. I. Les actes des patriarches τεῦχ. 2, Paris 1936 ἀρ. 628.

[2]) Βλ. πρὸς τούτοις καὶ τὸ χωρίον τοῦ Θεοφ. Συνεχ. 401, βεβαιοῦντος ὅτι ὁ Ρωμανὸς Α' ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν *μὴ ἑαυτὸν ἀναγορεῦσαι τούτου* (sc. τοῦ Κωνσταντίνου) *ἔμπροσθεν αὐτοκράτορα*, ἐξ οὗ εἶναι φανερὸν ὅτι ἀμφότεροι ἦσαν αὐτοκράτορες καὶ μόνον ποῖος ἐξ αὐτῶν θὰ ἔχῃ τὸ προβάδισμα συζητεῖται. Πρβλ. ΨΚωδινοῦ Χρονογραφίαν 154_{14}, καὶ 155_{15} ἀναγράφουσαν τὰ ἔτη, ἐν οἷς ἐκράτησε τῆς βασιλείας ὁ *Κωνσταντῖνος μετὰ τῆς μητρός του*.

[3]) Ὁ γάμος ἐτελέσθη τῷ 919 *τῇ Τρίτῃ τῆς Γαλιλαίας*, ἥτις κατὰ τὸν V. GRUMEL, Une date historico-liturgique ἐν Échos d'Orient τ. 36 (1937) σ. 52-64 εἶναι ἡ 18 Μαΐου. Τὴν ἄποψίν του ἀντέκρουσεν ὁ F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 37 (1937) σ. 532, ὅστις ὀρθῶς ταυτίζει τὴν τρίτην Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (κατὰ τοὺς Δυτικοὺς δευτέραν), τὴν ἄλλως λεγομένην τῶν Μυροφόρων, πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν χρονογράφων παραδιδομένην ὡς τῆς Γαλιλαίας καὶ χρονολογεῖ τὸν γάμον τὴν 9 Μαΐου 919. Ὁ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, Βίος τ. Γ' (1949) σ. 72-73 — ὅστις δὲν φαίνεται νὰ ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὰς δύο προμνηοθείσας μελέτας — ὑποστηρίζει ὅτι *τῆς Γαλιλαίας* ὀνομάζεται ἡ ἑβδομὰς τῆς Διακαινησίμου (οὕτω καὶ νῦν καλεῖται ὑπὸ τῶν Ποντίων) καὶ συνεπῶς πρόκειται περὶ τῆς Τρίτης τῆς Διακαινησίμου, ἤτοι τῆς 20 Ἀπριλίου 919.

[4]) Διὰ τὴν εἰς τὸ ἔτος 920 χρονολόγησιν βλ. V. GRUMEL, Notes de chronologie byzantine ἐν Échos d'Orient τ. 35 (1936) σ. 333-335 καὶ G. OSTROGORSKY, Geschichte [2] σ. 213 σημ. 2.

προπατόρων κυριακῇ τῷ τῆς βασιλείας στέφεται διαδήματι παρὰ Κωνσταντίνου βασιλέως καὶ Νικολάου πατριάρχου [1]. Τὴν μαρτυρίαν τῶν Σκυλ.-Κεδρ. II 296 καὶ Ζωναρᾶ 469, καθ' ἣν ἐμφανίζεται ὁ πατριάρχης, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἰσχῦον τυπικὸν στέψεως συμβασιλέως, νὰ θέτῃ τὸ στέμμα ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ [2], θεωρῶ ὡς ἐσφαλμένην ἀπόδοσιν τῆς ἐξ ἧς ἤντλησαν πηγῆς οἱ χρονογράφοι οὗτοι, τοῦτο μὲν διότι αὐτὸς οὗτος ὁ Σκυλ.-Κεδρ. εἰς ἄλλην συνεκδοχὴν παρουσιάζει τὸν Κωνσταντῖνον νὰ στέφῃ τὸν Ρωμανόν [3], τοῦτο δὲ διότι κατὰ τὴν μετ' ὀλίγους μῆνας λαβοῦσαν χώραν στέψιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ρωμανοῦ Α' ***Χριστοφόρου*** ρητῶς παραδίδεται ὅτι τὸ στέμμα ἐπέθηκεν ὁ Κωνσταντῖνος [4]. Ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ ἀνεχθῇ τὸν Ρωμανὸν ὡς αὐτοκράτορα, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τὸν υἱὸν τούτου Χριστόφορον.

Εἰς μίαν ὁμάδα τῶν πηγῶν διαστέλλεται σαφῶς ἡ ἡμέρα ἀναγορεύσεως τοῦ Χριστοφόρου, τοποθετουμένη εἰς τὴν 17 Μαΐου τοῦ ἔτους 921, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς στέψεως, χρονολογουμένης τὴν 20 Μαΐου, ἤτοι τὴν Πεντηκοστὴν τοῦ αὐτοῦ ἔτους: *Μαΐῳ δὲ μηνὶ δεκάτῃ ἑβδόμῃ ἰνδικτιῶνος ε'* (γρ. ϑ') *Χριστόφορος ὁ υἱὸς Ρωμανοῦ ἀναγορεύεται βασιλεύς· στέφεται δὲ τῇ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ μηνὸς παρὰ Κωνσταντίνου βασιλέως τῇ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ καὶ μόνοι οὗτοι οἱ δύο ἐν τῇ αὐτῇ προελεύσει προῆλθον* [5]. Ὁ αὐτὸς διαχωρισμὸς ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ ΨΣυμεὼν Μαγίστρῳ [6], τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ χρονολόγησις μόνον ὡς πρὸς τὴν στέψιν συμπίπτει μὲ τὴν τῶν προμνημονευθέντων χρονογράφων, διότι τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Χριστοφόρου παραδίδει οὗτος ὡς γενομένην συγχρόνως μὲ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς μητρός του καὶ συζύγου τοῦ Ρωμανοῦ Α' Θεοδώρας ὡς αὐγούστης, λαβοῦσαν χώραν κατὰ τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν τῶν πηγῶν τὴν 6 Ἰανουαρίου 921 [7]. Ὁ Συνεχ. Θεοφ. καὶ ὁ ἑπόμενος τούτῳ Σκυλ.-Κεδρ. ὁμιλοῦν μόνον περὶ τῆς στέψεως τοῦ Χριστοφόρου τὴν Πεντηκοστήν [8].

Προικισμένος μὲ πολιτικὴν ὀξυδέρκειαν ὁ Ρωμανὸς Λεκαπηνός, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ παραλλήλως πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν νόμιμον δυναστείαν καὶ ἰδικήν του, ἔκρινε

---

[1]) Συνεχ. Θεοφ. 397-398 = Λέων Γραμμ. 304, Συνεχ. Γεωρ. μον. 890, ΨΣυμ. Μαγ. 731.

[2]) *Τῷ τῆς βασιλείας διαδήματι στέφεται, ἐπιτροπῇ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ πατριάρχου αὐτὸν ἀναδήσαντος.*

[3]) Σκυλ.-Κεδρ. II 321: [ὁ Ρωμανὸς] *τοὺς δεδομένους ἀθετήσας ὅρκους...ἑαυτόν τε ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἑκουσίως τοῦ πορφυρογεννήτου ἀέκοντί γε θυμῷ περιθέντος αὐτῷ τὸ διάδημα.*

[4]) Βλ. τὰς ἑπομένας σημειώσεις.

[5]) Λέων Γραμμ. 304 = Συνεχ. Γεωρ. μον. 890 (ἐσφαλμένως ἀντὶ 20 γράφεται ἐνταῦθα 24 Μαΐου).

[6]) ΨΣυμ. Μαγ. 731: *καὶ τῶν ἁγίων Θεοφανείων στέφεται Θεοδώρα ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τῆς ε' ἰνδικτιῶνος* Χριστοφόρος *ὁ υἱὸς Ρωμανοῦ διαγορεύεται βασιλεύς· στέφεται δὲ τῇ πεντηκοστῇ παρὰ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ προέρχονται οὗτοι οἱ δύο μόνοι ἐν τῇ προελεύσει.*

[7]) Συνεχ. Θεοφ. 398, Λέων Γραμμ. 304, ΨΣυμ. Μαγ. 731, Συνεχ. Γεωρ. μον. 890, Σκυλ.-Κεδρ. II 297, Ζωναρᾶς III 469-470.

[8]) Συνεχ. Θεοφ. 397, Σκυλ.-Κεδρ. II 297. Ἡ πληροφορία τοῦ Ζωναρᾶ III 469-470 εἶναι ὅλως ἀόριστος.

σκόπιμον νὰ μεταδώσῃ εἰς τὰ περισσότερα μέλη τῆς οἰκογενείας του τὴν ἰδιότητα τοῦ βασιλέως. Οὗτος διὰ νὰ τονίσῃ τὴν ἰσοτιμίαν του πρὸς τὴν νόμιμον δυναστείαν ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν καὶ τὸν ὡς διάδοχόν του προοριζόμενον πρωτότοκον υἱόν του Χριστόφορον εἰς αὐτοκράτορα, τοὺς ἑτέρους δὲ δύο υἱούς του ***Στέφανον*** καὶ ***Κωνσταντῖνον (Θ')***, ὅπως μὴ προσκρούσῃ ἐντόνως εἰς τὸ κοινὸν αἴσθημα, περιωρίσθη νὰ στέψῃ ἀρχικῶς εἰς ἁπλοῦς βασιλεῖς[1].

Ἡ πρὸς ἀλλήλους διαβάθμισις τῶν τριῶν πρώτων συναρχόντων ἐπανειλημμένως ἐτροποποιήθη, αἱ μεταβολαὶ δ' αὗται ἀντικατοπτρίζονται εἰς τὰ νομίσματα. Ἀρχικῶς προηγεῖτο ὁ Κωνσταντῖνος, τοὐλάχιστον μέχρι τῆς 20 Μαΐου 921, ὅτε ἐτέλεσε μόνος τὴν στέψιν τοῦ Χριστοφόρου[2]. Βραδύτερον, πάντως πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 922[3], ἐξ ἀφορμῆς ἐπιβουλῆς ὀργανωθείσης κατὰ τοῦ Ρωμανοῦ Α', *ὁ Κωνσταντῖνος ὑποβιβάζεται καὶ δεύτερος ἀνηγορεύετο βασιλεύς, πρῶτος δὲ ὁ Ρωμανός*[4], παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχεν ὁρκισθῇ *μὴ ἑαυτὸν ἀναγορεῦσαι τούτου* (sc. τοῦ Κωνσταντίνου Η') *ἔμπροσθεν αὐτοκράτορα*[5]. Ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 927, ὅτε, συμφώνως πρὸς τὴν ρητὴν μαρτυρίαν τῶν χρονογράφων, κατὰ τὸν γάμον τοῦ βασιλέως Πέτρου τῆς Βουλγαρίας μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Χριστοφόρου Μαρίας τῇ ἀξιώσει τῶν Βουλγάρων μετεπήδησεν εἰς τὴν δευτέραν θέσιν ὁ Χριστόφορος[6] καὶ μέχρι τοῦ θανάτου τούτου (931), ἡ σειρὰ ἦτο: Ρωμανός Α', Χριστόφορος, Κωνσταντῖνος Η'[7]. Τὴν μεταξὺ Κωνσταντίνου Η' καὶ Χριστοφόρου μεταβολὴν ὁ G. Ostrogorsky τοποθετεῖ εἰς τὸ ἀπὸ Ἀπριλίου 922 (χρονολογία τῆς προμνησθείσης νεαρᾶς ἀρ. 2) καὶ τῆς 25 Δεκεμβρίου 924 —καθ' ἣν ἐστέφθησαν οἱ δύο νεώτεροι Λεκαπηνοὶ— χρονικὸν διάστημα, «δεδομένου ὅτι ἔχομεν πληροφορίας[8] περὶ δύο

---

[1]) Συνεχ. Θεοφ. 409, Λέων Γραμμ. 314, ΨΣυμ. Μαγ. 739, Συνεχ. Γεωρ. μον. 902, Σκυλ.-Κεδρ. II 306, Ζωναρᾶς III 472: *Δεκεμβρίῳ δὲ μηνὶ κε' ἔστεψε Ρωμανὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ Στέφανόν τε καὶ Κωνσταντῖνον (Θ')*.

[2]) Wroth τ. II σ. 453-454 ἀρ. 7-8: *Κωνσταντῖνος καὶ Ρωμανὸς ἐν Χ(ριστ)ῷ β(ασιλεῖς) Ρ(ωμαίων)*· σ. 454 ἀρ. 9: *Κωνσταντ(ῖνος) καὶ Ρωμανὸς αὔγ(ουστοι) β(ασιλεῖς) Ρ(ωμαίων)*· σ. 465 ἀρ. 60-66· σ. 466 ἀρ. 67-69· σ. 466-467 ἀρ. 70-76.

[3]) Αὐτὴν τὴν χρονολογίαν φέρει ἡ νεαρὰ *Ρωμανοῦ καὶ Κωνσταντίνου καὶ Χριστοφόρου τῶν φιλοχρίστων καὶ αὐτοκρατόρων μεγάλων βασιλέων* παρὰ Zachariae JGR τ. III Coll. III ἀρ. 2.

[4]) Σκυλ.-Κεδρ. II 299, Λέων Γραμμ. 305, Θεοφ. Συνεχ. 400, ΨΣυμ. Μαγ. 732, Συνεχ. Γεωρ. μον. 892-893, Ζωναρᾶς III 470. Πρβλ. τὰ νομίσματα Wroth τ. II σ. 459 ἀρ. 39: *Κ(ύρι)ε βοήθει Ρομανῷ δεσπότῃ,— Κονσταντ(ίνῳ) et Χριστοφ(όρῳ) β(ασιλεῦσι) Ρ(ωμαίων)*· σ. 460 ἀρ. 40: *Ρομανό(ς), Κονσταντ(ῖνος) καὶ Χριστ[όφ](ορος) ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐσεβ(εῖς) βασιλ(εῖς) Ρ(ωμαίων)*· σ. 454 ἀρ. 10: *Ρομαν(ος) et Κονσταντ(ῖνος) αὔγ(ουστοι) β(ασιλεῖς)*.

[5]) Θεοφ. Συνεχ. 401.

[6]) Λέων Γραμμ. 317, Θεοφ. Συνεχ. 414, ΨΣυμ. Μαγ. 741, Συνεχ. Γεωρ. μον. 906, Σκυλ.-Κεδρ. II 310, Ζωναρᾶς III 474.

[7]) Wroth τ. II σ. 460: *Κύ(ρι)ε βοήθει Ρομανῷ δεσπότῃ - Χριστοφ(όρῳ) et Κονσταντ(ίνῳ)*· σ. 461 ἀρ. 41: *Ρομανό(ς), Χριστόφορ(ος) κε Κωνσταν(τῖνος) ἐν Χ(ριστῷ) εὐσεβ(εῖς) βασιλ(εῖς) Ρ(ομαίων)*·

[8]) Ἐν Συντάγματι τ. Ε' σ. 72 καὶ 75=Ζέπου, Jus Graecoromanum τ. I σ. 204, Dölger, Regesten ἀρ. 593 καὶ 594, Zachariae, JGR τ. II σ. 241.

ἐπ' ὀνόματι τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ, Χριστοφόρου καὶ Κωνσταντίνου ἐκδοθέντων χρυσοβούλλων». Δηλαδὴ κατὰ τὸν G. Ostrogorsky τὰ ἐν λόγῳ χρυσόβουλλα, ἐπειδὴ φέρουν μόνα τὰ ὀνόματα Ρωμανοῦ Α', Χριστοφόρου καὶ Κωνσταντίνου Η', πρέπει νὰ ἐξεδόθησαν πρὸ τῆς 25 Δεκεμβρίου 924, ὅτε ἐστέφθησαν οἱ δύο νεώτεροι υἱοὶ τοῦ Ρωμανοῦ Στέφανος καὶ Κωνσταντῖνος Θ', διότι ἄλλως θὰ περιεῖχον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δύο τελευταίων τούτων [1]. Νομίζω ὅμως ὅτι μὲ τὴν ἰδικήν μου ἄποψιν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν ἀναιτιολόγητον ἀπόρριψιν τῆς ὁμοφώνου καὶ ἀναμφισβητήτου πληροφορίας τῶν χρονογράφων διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ προβαδίσματος Κωνσταντίνου - Χριστοφόρου τῷ 927. Τὰ ἐν λόγῳ χρυσόβουλλα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν Ρωμανοῦ, Χριστοφόρου καὶ Κωνσταντίνου ὡς κεκτημένων αὐτῶν καὶ μόνων τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, ὁπότε ἡ ἔκδοσίς των πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μεταξὺ Ὀκτωβρίου 927 (μεταβολὴ προβαδίσματος Κωνσταντίνου καὶ Χριστοφόρου) καὶ 931 (ἔτος θανάτου τοῦ Χριστοφόρου). Διὰ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἔλλειψις νομισμάτων φερόντων τὰ ὀνόματα καὶ τῶν πέντε συμβασιλέων ὁμοῦ. Ἀντιθέτως ἡ ὕπαρξις νομισμάτων μὲ τὰ ὀνόματα Ρωμανοῦ, Κωνσταντίνου Η', Στεφάνου καί Κωνσταντίνου Θ' [2], ὡς καὶ ἡ ἐπὶ μεταγενεστέρων τοῦ ἔτους 931 αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων ἀναγραφὴ τῶν αὐτῶν τεσσάρων συναρχόντων [3] οὐ μόνον δὲν εὑρίσκεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἄποψίν μου ἀλλὰ τὴν ἐνισχύει. Φρονῶ ὅτι εὐθὺς ὡς ἀπέθανεν ὁ Χριστόφορος, ὁ Ρωμανὸς Α' συνεπὴς πρὸς τὴν δυναστικήν του πολιτικὴν ἔσπευσε νὰ ἀνυψώσῃ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου τοὺς δύο νεωτέρους υἱούς του, διὰ νὰ περιφρουρήσῃ, κατὰ τὸ δυνατόν, χάριν τῶν ἰδίων του ἀπογόνων τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου· δηλ. ἀνηγόρευσε καὶ τούτους αὐτοκράτορας. Ἐντεῦθεν ἡ ἀναγραφὴ καὶ τῶν νεωτέρων Λεκαπηνῶν ὡς συνεκδοτῶν τῆς νεαρᾶς 5 καὶ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ ἔτ. 934, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ νομισμάτων ἐμφάνισίς των. Τῆς προωθήσεως ταύτης τῶν νεωτέρων υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ Α', Στεφάνου καὶ Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος δὲν ἀπαντᾷ μὲν ῥητὴ μνεία εἰς τὰ ἱστορικὰ ἔργα, ἀπήχησίς της ὅμως ἀνευρίσκεται, νομίζω, εἰς πληροφορίαν τῶν χρονογράφων Σκυλίτση καὶ Ζωναρᾶ, οἱ ὁποῖοι ὁμιλοῦν περὶ νέας μεταβολῆς κατὰ τὸ προβάδισμα καὶ προτεραιότητος τοῦ Στεφάνου καὶ Κωνσταντίνου Θ' ἔναντι τοῦ πορφυρογεννήτου Κωνσταντίνου Η' [4], ἐνῷ πράγματι πρόκειται περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τῶν

---

[1]) OSTROGORSKY, Geschichte [2] σ. 218 σημ. 1.

[2]) WROTH τ. II σ. 461 ἀρ. 42: *Ρομανό(ς), Κωνσταντ(ῖνος), Στέφανος κε Κωνστα(ντῖνος) ἐν Χ(ριστ)ῷ β(ασιλεῖς) Ρ(ωμαίων).*

[3]) Χρυσόβουλλον ἔτ. 934 ἐκδοθὲν ὑπὸ Σπ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Τὰ πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐν Νέος Ἑλληνομνήμων τ. 9 (1912) σ. 155-156 (διὰ τὴν χρονολόγησιν βλ. DÖLGER, Regesten I ἀρ. 627. Ἡ προσθήκη *πορφυρογέννητοι* εἰς τὸ τέλος μετὰ τὰ ὀνόματα ὀφείλεται εἰς τὸν ἀντιγραφέα· πρβλ. F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 36 (1936) σ. 136 σημ. 2) καὶ νεαρὰ ἔτ. 934 παρὰ ZACHARIAE, JGR τ. III Col. III ἀρ. 5: *Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος η' ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ‚ςυμγ' Ρωμανός, Κωνσταντῖνος, Στέφανος καὶ Κωνσταντῖνος πιστοὶ ἐν Θεῷ βασιλεῖς Ρωμαίων.*

[4]) Σκυλ. - Κεδρ. II 321, Ζωναρᾶς III 474.

δύο νεωτέρων Λεκαπηνῶν εἰς αὐτοκράτορας, ἐξομοιωθέντων οὕτω πρὸς τοὺς Ρωμανὸν Α′ καὶ Κωνσταντῖνον Η′.

Τὸ χωρίον τοῦ ἔργου τοῦ Κωνσταντίνου πορφυρογεννήτου Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν 88: *ἄλλως τε καὶ ὅτι οὐδὲ αὐτοκράτορος καὶ ἐνθέσμου βασιλέως θυγάτηρ ἡ ἐκδιδομένη* (sc. Μαρία, ἡ θυγάτηρ Χριστοφόρου καὶ ἐγγονὴ Ρωμανοῦ Α′) *ἐτύγχανεν ἀλλὰ τρίτου καὶ ἐσχάτου καὶ ἔτι ὑποχειρίου καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἐν τοῖς τῆς ἀρχῆς μετέχοντος πράγμασιν*, δὲν πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς νομικῆς ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικῆς θέσεως τοῦ Χριστοφόρου. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ πορφυρογέννητος πλήρης πικρίας — δεδικαιολογημένης ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς περιόδου τῆς συμβασιλείας — δὲν δίδει ἀκριβεῖς πληροφορίας, διότι χαρακτηρίζει τὸν Χριστόφορον *ὡς τρίτον καὶ ἔσχατον* καὶ μὴ μετέχοντα τῆς ἐξουσίας, ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι ἐπί τι διάστημα κατεῖχε τὴν θέσιν τοῦ τρίτου αὐτὸς οὗτος ὁ πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος. Ἀντιθέτως, ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Χριστοφόρου ὡς *ἐσχάτου* (καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἤρχετο τρίτος εἰς τὴν σειρὰν καὶ ἠκολούθουν οἱ δύο νεώτεροι ἀδελφοί του Στέφανος καὶ Κωνσταντῖνος) ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἄποψίν μου περὶ τῆς διαφόρου θέσεως τῶν τριῶν πρώτων συμβασιλέων ἔναντι τῶν ὑπολειπομένων δύο.

Ὁ Κωνσταντῖνος Η′ ἀναλαβὼν ἀπὸ τῆς 27 Ἰανουαρίου 945 μόνος τὴν διακυβέρνησιν τῆς αὐτοκρατορίας [1], τὸ Πάσχα (6 Ἀπριλίου 945) *τῷ υἱῷ* ***Ρωμανῷ (Β′)*** *περιτίθησι τὸ διάδημα, τελέσαντος δὴ τὰς εὐχὰς Θεοφυλάκτου τοῦ πατριάρχου* [2]. Ἔκτοτε καὶ μέχρι τοῦ 959 ὁ Ρωμανὸς ἦτο ἁπλοῦς βασιλεύς, ἡ δὲ νομικὴ θέσις τούτου μετεβλήθη διὰ νέας πράξεως ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου (9 Νοεμβρίου 959) τοῦ πατρός του, ὅτε κατὰ τὸν χρονογράφον *ἐπεὶ δὲ τὰ τελευταῖα πνέων ὡρᾶτο ὁ πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος, Ρωμανὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ αὐτοκράτορα βασιλέα ἐποίησε* [3].

Ἡ αὐτὴ διαδικασία ἐτηρήθη καὶ ὡς πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ρωμανοῦ Β′, ὧν ὁ πρω-

---

[1]) Βλ. τὰ νομίσματα WROTH τ. II σ. 462 ἀρ. 44: *Κονσταντ(ῖνος) αὐτ(ο)κράτορ* καὶ σ. 463 - 464 ἀρ. 45 - 57 *Cονστ(αντῖνος) βασιλ(εὺς) Ρομ(αίων) - Κονστ(αντῖνος) ἐκ θεο(ῦ) βασιλεὺς Ρομέον.*

[2]) Σκυλ. - Κεδρ. II 325, Ζωναρᾶς III 482. Διὰ τὴν χρονολόγησιν βλ. OSTROGORSKY, Geschichte[2] σ. 224 σημ. 3.

[3]) Συνεχ. Θεοφ. 466. Παρεμφερεῖς καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν λοιπῶν ἱστοριογράφων· οὕτω Λέων διακ. 6: *τὴν αὐτοκρατορίαν διέπειν ἀρχὴν Ρωμανός... ἐγχειρίζεται*, ΨΣυμ. Μαγ. 757: *τελευτᾷ...πεποιηκὼς βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ*, ΨΣυμ. Μαγ. 757 = Θεοφ. Συνεχ. 469: *καταλείψας αὐτοκράτορα Ρωμανόν*, Ζωναρᾶς III 490. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ νομίσματα WROTH τ. II σ. 465-467, ὧν τὰ ὑπ' ἀρ. 60-66 φέρουν τὸ χάραγμα CONSTANT′ CE ROMAN AV.. b′R′, τὰ ὑπ' ἀρ. 67 - 69 CONST′T′ PORFYRO.′ CE ROMANO EN XΩ EVSEb′b′RWMEON καὶ τὰ ὑπ' ἀρ. 70 - 76 CONST′T′ CE ROMAN′b′ROM′ — CONST′ CE ROMAN EN XPIST′ b′ ROMEO δέον νὰ παρατηρηθοῦν τὰ ἑξῆς. Τὰ ὑπ' ἀρ. 67 - 69 ἁρμόζει περισσότερον νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς συμβασιλείας Κωνσταντίνου Η′ καὶ Ρωμανοῦ Α′ (ἤτοι 17 Δεκεμβρίου 920 μέχρι τοὐλάχιστον 20 Μαΐου 921, πάντως δὲ πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 922), διότι τότε δικαιολογεῖται ὁ κατὰ τρόπον ἐμφαντικὸν χαρακτηρισμὸς μόνου τοῦ Κωνσταντίνου Η′ ὡς πορφυρογεννήτου· ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῶν δὲν ἔχουν χαραχθῆ αἱ προτομαὶ τῶν ἡγεμόνων, ὥστε ἐκ τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ ἑνὸς μετὰ πώγωνος νὰ καθίσταται εὐχερὴς ἡ ταύτισις. Τὰ ὑπ' ἀρ. 70 - 76

τότοκος ***Βασίλειος Β'***, ἄγων τὸ τρίτον ἔτος, ἐστέφθη τὴν 22 Ἀπριλίου 960[1], ὁ δὲ ***Κωνσταντῖνος Ι'*** νήπιον ἐπίσης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἐπομένου ἔτους[2]. Θανόντος ὅμως τοῦ Ρωμανοῦ Β' τὴν 15 Μαρτίου 963, *τὴν τῆς βασιλείας ἀρχὴν παρά τε τοῦ πατριαρχοῦντος Πολυεύκτου καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς οἱ ἐκείνου παῖδες Βασίλειος καὶ Κωνσταντῖνος, νήπιοι κομιδῇ τελοῦντες καὶ τιθηνούμενοι, μετὰ Θεοφανοῦς τῆς μητρὸς ἐγχειρίζονται*[3]· καὶ *...τὴν σύγκλητον εἰσκαλέσας* (sc. ὁ πατριάρχης), *...ἔφη...δεῖ Ρωμαίους ὄντας ἡμᾶς καὶ θείοις ρυθμιζομένους προστάγμασι, τὰ νεογνὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τέκνα, ἐπεὶ πρὸς ἡμῶν καὶ τοῦ δήμου παντὸς ἀνερρέθησαν αὐτοκράτορες, εἰς τὴν προγονικὴν τιμὴν συντηρεῖν καὶ σέβας ἀπονέμειν*[4]. Αἱ εἰδήσεις τοῦ ἀξιολογωτέρου ἱστορικοῦ τῆς ἐποχῆς, διακρίνουσαι τὴν στέψιν τῶν νηπίων εἰς *βασιλεῖς* καὶ τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός των ἀναγόρευσίν των εἰς *αὐτοκράτορας*, ἐπιβεβαιοῦν τὰς προμνησθείσας μαρτυρίας, ἐν αἷς ἀπαντᾷ τοιαύτη διάκρισις, παρέχουσαι συνάμα καὶ ἐνδείξεις τινὰς περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπέρχεται ἡ μεταβολή. Ἡ πρώτη πληροφορία ὑποδηλοῖ συνεδρίασιν τῆς συγκλήτου τῇ συμμετοχῇ τοῦ πατριάρχου, καθ' ἣν ἐλήφθη προφανῶς ἡ ἀπόφασις νὰ παραδοθῇ ἡ βασιλεία εἰς τὰ τέκνα καὶ τὴν χήραν τοῦ Ρωμανοῦ Β', ἐνῷ ἐκ τῆς δευτέρας συνάγεται ὅτι οἱ Βασίλειος Β' καὶ Κωνσταντῖνος Ι' εἰς δημοσίαν ἐμφάνισίν των, παρόντος καὶ τοῦ πατριάρχου, ἀνεκηρύχθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ *αὐτοκράτορες*. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ μὲν Βασίλειος ἦγε τὸ ἕκτον, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος τὸ τέταρτον ἔτος, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ αὐτοκράτορος δὲν συνδέεται μόνον πρὸς τὸν ἀσκοῦντα de facto τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν μονάρχην, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιουμένου μὲν νὰ ἀσκῇ ταύτην ἀλλὰ δι' οἱονδήποτε λόγον κωλυομένου, ὡς ἐνταῦθα ἕνεκεν ἀνηλικότητος.

Τὸ καθεστὼς τοῦτο δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρόν, διότι αἱ εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατευμάτων πολιτικαὶ ζυμώσεις ἀπέληξαν τὴν 2 Ἰουλίου 963 εἰς τὴν ἐν Καισαρείᾳ ἀναγόρευσιν τοῦ μαγίστρου καὶ δομεστίκου τῶν σχολῶν ***Νικηφόρου Β' Φωκᾶ*** εἰς *αὐτοκράτορα*. Τῶν γεγονότων, παραλλήλως πρὸς τὰς ἀφηγήσεις τῶν ἱστοριογράφων, διεσώθη ἐκτενὴς καὶ ἐναργὴς σύγχρονος περιγραφή, ἀτυχῶς ἐλλιπὴς περὶ τὸ τέλος, προσαρτηθεῖσα ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὴν Βασ. Τάξιν. Συγκεντρωθέντες *ἐν τῷ κάμπῳ... πάντες οἱ στρατηγοὶ καὶ τὰ τάγματα, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν* (sc. τὸν Νικηφόρον) *βασιλέα. τοῦ δὲ μὴ βουλομένου,...αὐτοὶ μᾶλλον σπεύσαντες βίᾳ καὶ μὴ βουλόμενον ἐκ τῆς τέντης*

ἔχουν κοπῆ ἐπὶ παλαιοτέρων νομισμάτων καὶ δὴ ἐκ τῶν τῆς συμβασιλείας Κωνσταντίνου Η' καὶ Ρωμανοῦ Α'. Ὑπολείπονται συνεπῶς νὰ ἐκόπησαν τὸ πρῶτον ἐπὶ Κωνσταντίνου Η' καὶ Ρωμανοῦ Β' τὰ ὑπ' ἀρ. 60 - 66. Εἰς τὸ κεφάλαιον II 48 τῆς Βασ. Τάξεως (σ. 686 - 692), ἐν ᾧ περιέχεται ὁ τύπος τῆς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ξένων κρατῶν βυζαντινῆς αὐτοκρατορικῆς ἐπιστολογραφίας, οἱ μνημονευόμενοι ἡγεμόνες εἶναι οἱ Κωνσταντῖνος Η' καὶ Ρωμανὸς Α'.

[1]) Σκυλ. - Κεδρ. II 338, Ζωναρᾶς III 490.

[2]) Θεοφ. Συνεχ. 473, ΨΣυμ. Μαγ. 758.

[3]) Λέων διακ. 31. Πρβλ. WROTH τ. II σ. 470: *Θεοφανὼ αὐγ(ούστα)*.

[4]) Λέων διακ. 33.

ὑψώσαντες, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα. οὐ μὴν δὲ ἐφόρεσεν στέμμα ἢ ἄλλην τινὰ βασίλειον ἐσθῆτα, εἰ μὴ μόνον τὰ ὑποδήματα ἐναλλάξας ῥούσεα ἤτοι κόκκινα[1]. Ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου ἐρειδόμενοι νεώτεροι ἱστορικοὶ ὁμιλοῦν περὶ ἀνυψώσεως τοῦ Φωκᾶ ἐπ' ἀσπίδος, θεωροῦντες τὴν περίπτωσιν ταύτην ὡς τὸν συνεκτικὸν κρίκον εἰς τὴν ἅλυσον τῶν σχετικῶν παραδειγμάτων· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φωκᾶ (βλ. ἀνωτ. σ. 57) μέχρι τῆς ἐπανεμφανίσεως τοῦ ἐθίμου ἐπὶ τῶν Λασκαριδῶν οὐδὲν σχετικὸν παραδίδεται[2]. Ἔχω ὅμως σοβαρὰς ἀμφιβολίας, ἐὰν ἡ ἀνύψωσις τοῦ Νικηφόρου Β' ἐγένετο ἐπ' ἀσπίδος, διότι οὔτε ἡ φραστικὴ διατύπωσις ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ψυχολογικὸν κλῖμα, ὡς παρουσιάζεται εἰς τὸ χωρίον, φαίνονται εὐνοοῦντα τοιαύτην ἐκδοχήν. Τὸ ῥῆμα *ὑψώσαντες* δηλοῖ κατ' ἐμὲ ὅτι ὁ Νικηφόρος φέρεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἡγετῶν των εἰς χεῖράς των· συνεπῶς πρόκειται μὲν περὶ ἀνυψώσεως αὐτοῦ, οὐχὶ ὅμως ἀναγκαίως ἐπ' ἀσπίδος. Ἡ ἐνέργεια τῶν στρατιωτῶν ἐξηγεῖται ἀπολύτως, ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψει αἱ συνθῆκαι, ὑφ' ἃς διεδραματίσθησαν τὰ γεγονότα. Οἱ στρατιωτικοὶ ἡγέται, ἔχοντες εἰλημμένην ἀπόφασιν νὰ ἀνακηρύξουν τὸν Νικηφόρον αὐτοκράτορα, εὑρέθησαν πρὸ ἀρνήσεώς του· κατόπιν τούτου τὸν ἔφερον ἔξω τῆς σκηνῆς του, προφανῶς κρατοῦντες αὐτὸν μετέωρον εἰς χεῖράς των, ὥστε νὰ ἐπιτύχουν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἔξοδόν του ἐκ τῆς σκηνῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀνύψωσίν του εἰς περίοπτον θέσιν διὰ νὰ δεχθῇ τὰς ἐπευφημίας τοῦ στρατεύματος. Ποία ἐνέργεια εἶναι φυσικωτέρα τῆς περιγραφείσης εἰς ἀνάλογον στιγμήν[3], καθ' ἣν οὐδὲν εἶχε προβλεφθῇ καὶ τὰ πάντα ἔγιναν αὐτοσχεδίως; Θεωρῶ λοιπὸν ἀπίθανον νὰ ἐγένετο χρῆσις ἀσπίδος κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Νικηφόρου καὶ συνεπῶς ἀμφιβάλλω, ἐὰν ἡ περίπτωσίς του δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς γεφυροῦσα τὸ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' αἰῶνος μέχρι τῆς ἐπανεμφανίσεως τοῦ θεσμοῦ κατὰ τὸν ΙΓ' χάσμα[4].

Δεδομένου ὅτι ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ὑπῆρξεν ἀποκλειστικῶς ἔργον τοῦ στρατεύματος, ἦτο δ' ἀναγκαία ἡ ἀποδοχὴ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος ὑπὸ τῶν ἰθυνόντων κύκλων τῆς πρωτευούσης διὰ νὰ ἀποφευχθῇ αἱματοχυσία, πρῶτον μέλημα τοῦ Νικηφόρου ὑπῆρξε νὰ ἀπευθύνῃ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πατριάρχην Πολύευκτον, τὸν παρακοιμώμενον Ἰωσὴφ Βρίγγαν, διέποντα τότε τὰ κοινά, καὶ τὴν σύγκλητον[5] *δέξασθαί τε αὐτὸν αὐτοκράτορα, περιφρουρήσοντα... τοὺς τοῦ ἄνακτος Ρωμανοῦ παῖδας*[6].

---

[1]) Βασ. Ταξ. 434. Ὁμοία καὶ ἡ διήγησις τοῦ Λέοντος διακόνου 40-42, ἐξ ἧς σημειῶ 40: *αὐτοκράτορα Ρωμαίων καὶ κραταιὸν βασιλέα τὸν Νικηφόρον ἐφήμιζον* (sc. ὁ στρατός) καὶ 41: *ἀλλ' ὁμοθυμαδὸν αὐτὸν ἐπευφήμουν, σεβάσμιόν τε καὶ βασιλέα Ρωμαίων προσαγορεύοντες. ὁ δὲ καταδέχεται τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ ἐρυθρὸν πέδιλον... ὑποδύεται.* Πρβλ. Σκυλ.-Κεδρ. II 348, Ζωναρᾶν III 496.

[2]) Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ περίπτωσις τοῦ ἐπαναστάτου Λέοντος Τορνίκη (βλ. κατωτ.).

[3]) Πρβλ. τὴν σημερινὴν ἔκφρασιν «τὸν (ἐ)πῆραν στὰ χέρια», «τὸν σήκωσαν στὰ χέρια».

[4]) Ὁ Treitinger, Reichsidee σ. 23 καὶ σημ. 63 δὲν ἀποκλείει νὰ δηλώνεται ἐνταῦθα ἀνύψωσις τοῦ Νικηφόρου ἐπ' ἀσπίδος, ὡς ἐκ τῆς παρατηρουμένης ἀναλογίας μεταξὺ τοῦ ῥήματος *ὑψώσαντες* καὶ τῶν ἄλλοτε ὑπὸ ἀνάλογους συνθήκας χρησιμοποιηθέντων *ἐπήρθη, levatus est* (περὶ ὧν βλ. ἀνωτ. σ. 24). Γενικῶς ὅμως δέχεται ἐπανεμφάνισιν τοῦ ἐθίμου ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος· (Βλ. καὶ κατωτέρω).

[5]) Βασ. Ταξ. 434, Λέων διακ. 44-45.

[6]) Λέων διακ. 45.

Ἡ ἀπὸ αἰῶνος σχεδὸν ὑφισταμένη ἀδιατάρακτος κληρονομικὴ διαδοχὴ δὲν κατέλειπεν εἰς τὴν σύγκλητον μεγάλα περιθώρια δράσεως κατὰ τὰς εἰς τὸν θρόνον μεταβολὰς καὶ μόλις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ὅτε οἱ νόμιμοι κληρονόμοι τῆς βασιλείας ἦσαν ἀνήλικοι, ἀνέκτησεν ἡ σύγκλητος πολιτικήν τινα ἐπιρροὴν εἰς τρόπον, ὥστε ὁ ἄρτι ἀναγορευθεὶς νὰ σπεύδῃ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξίν της.

Τῆς εἰσόδου τοῦ Νικηφόρου Β' εἰς Κωνσταντινούπολιν προηγήθη ἐξέγερσις ἐν αὐτῇ (9 - 15 Αὐγούστου 963), ἧς τὰς λεπτομερείας διέσωσε τὸ ἐν τῇ Βασ. Τάξει περιληφθὲν πρωτόκολλον [1], ἐλλιπὲς ἀτυχῶς εἰς ὃ σημεῖον ἄρχεται ἡ ἀφήγησις περὶ τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ στέψεως. Ἐκ τοῦ διασωθέντος μικροῦ τμήματος τῆς περιγραφῆς, ὡς καὶ ἐκ τῶν συναφῶν εἰδήσεων τῶν ἱστοριογράφων, καθίσταται σαφὲς ὅτι τὴν ἐπίθεσιν τοῦ στέμματος ἐτέλεσεν ἰδιοχείρως ὁ πατριάρχης Πολύευκτος, ἐνῷ τὰ μικρὰ τέκνα τοῦ Ρωμανοῦ Β' δὲν παρευρέθησαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν τελετήν [2].

Ἡ νομικὴ θέσις τοῦ Νικηφόρου Β' ὡς *βασιλέως αὐτοκράτορος* ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τῶν ἀναφωνήσεων, ἃς ἀπηύθυνον αὐτῷ οἱ δῆμοι κατὰ τὴν διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης θριαμβευτικὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν Βασιλεύουσαν [3]. Ἀντιθέτως, αἱ φερόμεναι ὡς λεχθεῖσαι πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἀναφωνήσεις δὲν πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψει διὰ τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων, διότι δὲν ἀνάγονται εἰς τὸν Ι' αἰῶνα ἀλλά, τοῦθ' ὅπερ διέλαθε τῆς προσοχῆς τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνητῶν [4], ἔχουν ληφθῇ κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Λέοντος Α' ἀναφερομένου πρωτοκόλλου καὶ ἐσφαλμένως παρενετέθησαν καὶ εἰς τὸ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Νικηφόρου Β' ἔκθετον, ὡς δεικνύει ἁπλῆ πρὸς ἄλληλα παραβολὴ τῶν δύο κειμένων [5]. Ἡ ἀντίφασις τῶν ἐν κεφ. I 96 σ. 438_{18} - 439_{2} ἀναφωνήσεων (λεχθεισῶν πρὸ τῆς Χρυσῆς πύλης) πρὸς τὰς τῆς σ. 439 $_{10-12}$ (κεφ. I 96), αἵτινες ἐλέχθησαν πρὸ τοῦ ὡρολογίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, εἶναι προφανής, διότι εἰς τὰς πρώτας φέρεται ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Νικηφόρου Β' ὡς τελειωθεῖσα καὶ οὗτος ἀνηγορευμένος ἤδη *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ* [6], ἐνῷ αἱ δεύτεραι, καίπερ κατά τινας ὥρας μεταγενέστεραι, παρουσιάζουν τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Νικηφόρου

---

[1]) Βασ. Ταξ. 435 - 437.

[2]) Βασ. Ταξ. 440, Λέων διακ. 47 *(πρὸς τοῦ τὴν πατριαρχίαν ἰθύνοντος Πολυεύκτου τῷ βασιλικῷ διαδήματι στέφεται)*, Σκυλ. - Κεδρ. II 351, Ζωναρᾶς III 498, Μιχ. Γλυκ. 568.

[3]) Βασ. Ταξ. 438_{18} - 439_{2}.

[4]) Προσφάτως ἔτι ὁ F. DÖLGER, Byz. Kaisertitulatur σ. 986 σημ. 11, ὁμιλῶν περὶ τῆς χρήσεως τῆς προσηγορίας *αὔγουστος* κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, παραπέμπει εἰς τὴν φράσιν: *Νικηφόρε αὔγουστε* (Βασ. Ταξ. I 96 σ. 439_{18}), ἀνήκουσαν εἰς τὸ ἐκ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λέοντος Α' εἰλημμένον τμῆμα τοῦ πρωτοκόλλου.

[5]) Βασ. Ταξ. κεφ. I 96 σ. 439 $_{10-21}$ = κεφ. I 91 σ. 410_{15} - 411_{3} καὶ σ. 411 $_{9-13}$.

[6]) Βασ. Ταξ. 438_{18} - 439_{2}: *καλῶς ἦλθες, Νικηφόρε αὐτοκράτωρ Ρωμαίων· καλῶς ἦλθες, Νικηφόρε ἄναξ μέγιστε Ρωμαίων. καλῶς ἦλθες, Νικηφόρε ὁ τροπωσάμενος φάλαγγας πολεμίων... ἔντεινε οὖν καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε. ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀναδείξας σέ, Νικηφόρε, βασιλέα αὐτοκράτορα Ρωμαίων.*

ὥς τι τὸ ἀναμενόμενον[1]. Καὶ τοῦτο διότι εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Λέοντος Α' (κεφ. Ι 91), ἐξ οὗ αἱ ἀναφωνήσεις αὗται εἶναι εἰλημμέναι, ἐλέχθησαν πρὶν ἀκόμη ἐμφανισθῇ ὁ Λέων Α' εἰς τὸ τριβουνάλιον καὶ ἀρχίσῃ ἡ ἀναγόρευσις[2].

Ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Νικηφόρου Β' εἰς *αὐτοκράτορα* δὲν εἶχε, νομίζω, ὡς συνέπειαν διὰ τοὺς παῖδας τοῦ Ρωμανοῦ Β', Βασίλειον Β' καὶ Κωνσταντῖνον Ι' τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος. Χαρακτηριστικὴ τῶν πολιτειακῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς εἶναι ἐπιγραφὴ αὐθεντικῆς προελεύσεως ἐκ τοῦ φρουρίου τῶν Φιλίππων, χαραχθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐπιμεληθέντων τοῦ ἔργου, ἐν ᾗ μνημονεύονται καὶ οἱ τρεῖς ἡγεμόνες, ἀτυχῶς ὅμως ἕνεκεν μερικῆς καταστροφῆς τῆς ἐπιγραφῆς ἄνευ τῶν τίτλων των[3].

Ὁ ὀργανωτὴς τῆς δολοφονίας τοῦ Νικηφόρου Β' ***Ἰωάννης Α' Τζιμισκῆς*** τὴν αὐτὴν νύκτα τοῦ ἐγκλήματος (10 πρὸς 11 Δεκεμβρίου 969) ἦλθεν εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον, *τό τε πέδιλον τὸ ἐρυθρὸν τοῖς ποσὶν ἐνηρμόσατο καὶ παρὰ τὸν θρόνον κεκάθικε τὸν βασιλικὸν*[4], αὐτοὶ δὲ οἱ ὑπασπισταὶ τοῦ Νικηφόρου, καταληφθέντες ἐξ ἀπίνης, *τὸν Ἰωάννην αὐτοκράτορα Ρωμαίων ὁμοφώνως ἀνεκήρυττον*[5]. Τὰ ἐξημερώματα *λογάδων ἀνδρῶν στίφος διὰ τῶν ἀγυιῶν τοῦ ἄστεος διερχόμενον, αὐτοκράτορα Ρωμαίων τὸν Ἰωάννην σὺν τοῖς τοῦ ἤδη βασιλεύσαντος Ρωμανοῦ παισὶν ἀνηγόρευον*[6]. Ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης κατέστη κύριος τῆς ἐξουσίας καὶ ἄνευ χρονοτριβῆς ἐπέφερε σημαντικὰς μεταβολὰς εἰς τὴν διοίκησιν[7]. Ἑπτὰ ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ἀνατροπὴν τοῦ προκατόχου αὐτοκράτορος, ὁ Ἰωάννης κατὰ τὴν προσπάθειάν του ὅπως *πρὸς τοῦ πατριάρχου κατὰ τὸ εἰθισμένον τῷ βασιλείῳ διαδήματι ταινιωθῇ*[8], ἀντιμετώπισε τὴν κατηγορηματικὴν ἄρνησιν τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου. Ὁ τελευταῖος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Τζιμισκῆν νὰ ἐξαγνισθῇ διὰ τὸ ἔγκλημα καὶ νὰ δώσῃ εὐνοϊκὴν λύσιν εἰς ἐκκρεμοῦντα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω πατριαρχικῶν αἰτημάτων περιεβλήθη τὴν 25 Δεκεμβρίου 969 τὸ στέμμα ὑπὸ τοῦ πα-

---

[1]) Βασ. Ταξ. 439 $_{10}$: *Νικηφόρον ὁ κόσμος ἀναμένει. Νικηφόρον ὁ στρατὸς ἐκδέχεται. τὸ κοινὸν καλὸν Νικηφόρον ἐκδέχεται. τὸ κοινὸν ἀγαθόν, Νικηφόρος βασιλεύσει· εἰσάκουσον ὁ Θεὸς σὲ παρακαλοῦμεν..*

[2]) Βλ. ἀνωτ. σ. 32 ἑπ.

[3]) *[Ἐτελειώθη τὸ ἔργον τοῦ κά]στρου Φιλήπο ἐπὶ [τῶν..... Νικηφ]όρου Βασιλ(είου) κ(αὶ) Κων(σ)τ(αντίνου)* κλπ. παρὰ P. Lemerle, Le château de Philippes au temps de Nicéphore Phocas ἐν Bulletin de corresp. hellén. τ. 61 (1937) σ. 103 - 108. Ἀντιθέτως ἡ εἰς ἐκκλησίαν τῆς Καππαδοκίας λίαν ἀνορθόγραφος καὶ πλημμελῶς συντεταγμένη ἐπιγραφὴ παρὰ G. de Jerphanion, Les églises rupestres de Cappadoce τ. I 2, Paris 1932 ἀρ. 94, ἐν ᾗ μόνον ἡ μνεία τοῦ Νικηφόρου καὶ τῆς Θεοφανοῦς ἀπαντᾷ, δὲν ἔχει ἐπίσημον χαρακτῆρα.—Ἐκ τῶν νομισμάτων ἄλλα μὲν ἀναγράφουν τοὺς Νικηφόρον καὶ Βασίλειον ὡς *αὐτοκράτορας Ρωμαίων* (Wroth τ. II σ. 471 ἀρ. 1) ἢ *αὐγούστους βασιλεῖς* (αὐτόθι σ. 471 ἀρ. 2), ἄλλα δὲ ἀπεικονίζουν μόνον τὸν Νικηφόρον (αὐτόθι σ. 472 - 473).

[4]) Λέων διακ. 90.

[5]) Λέων διακ. 91.

[6]) Λέων διακ. 93 - 94.

[7]) Λέων διακ. 94.

[8]) Λέων διακ. 98· πρβλ. Ζωναρᾶν III 520.

τριάρχου ὁ Ἰωάννης Α'[1]. Ἡ στάσις τοῦ Πολυεύκτου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν P. Charanis νὰ ἀντλήσῃ ἐπιχειρήματα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνωστῆς ἀπόψεώς του, καθ' ἣν ἡ στέψις ἦτο νομικῶς ἀναγκαία διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας[2]. Τὴν ἐπιχειρηματολογίαν αὐτοῦ πειστικῶς ἀντέκρουσεν ὁ O. Treitinger, παρατηρῶν ὅτι ὁ πατριάρχης δὲν θέτει εἰς τὸν αὐτοκράτορα διαρκούσης τῆς στέψεως ἐρωτήσεις, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν ἀνάλογον περίπτωσιν ἐν τῇ Δύσει, ἔνθα τὸ δικαίωμα τοῦ πάπα νὰ προβάλλῃ ὅρους καὶ ἀξιώσεις εἶναι συνυφασμένον μὲ τὴν τελετὴν τῆς στέψεως. Εἰδικῶς δὲ περὶ τοῦ Τζιμισκῆ λέγει ὅτι διὰ τὸν αὐτοκράτορα ἦτο ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη νὰ τύχῃ τῆς εὐλογίας τῆς ἐκκλησίας διὰ νὰ ἐξαλειφθῇ τὸ μίασμα τῆς δολοφονίας, ὅπως πάλιν ὀρθὸν ἦτο ὁ πατριάρχης νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ νὰ κατοχυρωθῇ ἔναντι τυχὸν ἐπιθέσεων ἐκ μέρους ἐκκλησιαστικῶν κύκλων ἢ τῆς κοινῆς γνώμης, ὅπως ἐπίσης φρόνιμον ἦτο νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ διαφύγῃ ἡ εὐκαιρία, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν κατάργησιν δυσμενῶν διὰ τὴν ἐκκλησίαν νομοθετημάτων τοῦ προκατόχου αὐτοκράτορος[3]. Ὁ Treitinger τονίζει ὡσαύτως ὅτι ὁ ἐπαναστάτης στρατηγὸς εἰς τὴν ἀναγόρευσίν του τὸ πρῶτον ἀπέβλεψεν, οὐδαμῶς δ' ἐκωλύθη ἐκ τῆς δεκαπενθημέρου ἀναβολῆς τῆς στέψεως εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων του[4]. Ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰωάννου περιελήφθησαν εἰς τὰς ἀναφωνήσεις καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Βασιλείου Β' καὶ Κωνσταντίνου Ι'[5], ἀναγνωριζομένης ἐκ νέου διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἰς τὰ τέκνα τοῦ Ρωμανοῦ Β' τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος.

Τὸν Ἰωάννην ἔστεψεν, ὡς πρότερον τὸν Νικηφόρον Β', ὁ πατριάρχης ἰδιοχείρως. Ζήτημα ἐγεννήθη, ἐὰν εἰς τὴν συνοδικὴν πρᾶξιν τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου, γνωστὴν ἐκ παραπομπῆς τοῦτο μὲν τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος, τοῦτο δὲ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ, αἱ φράσεις: *τὸ χρῖσμα τῆς βασιλείας* παρὰ τῷ πρώτῳ, *βασιλικῷ χρίσματι* παρὰ τῷ δευτέρῳ, κεῖνται μεταφορικῶς ἢ κυριολεκτικῶς. Ὁ Βαλσαμών, ἔχων προφανῶς ὑπ' ὄψει τὸ καθεστὼς τῆς ἐποχῆς του, ἐκλαμβάνει, ὡς φαίνεται, τὴν φράσιν κατὰ κυριολεξίαν. Ἐν τούτοις εἰς τὴν περὶ ἧς πρόκειται συνοδικὴν πρᾶξιν[6], ἐν ᾗ ὁ πατριάρχης ἀνέπτυσσε τὴν ἄποψιν ὅτι, ὡς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐξαλείφονται τὰ πρὸ αὐτοῦ ἁμαρτήματα, οὕτω καὶ ἡ πρόσκτησις τῆς βασιλικῆς ἰδιότητος συνεπάγεται τὴν συγχώρησιν τοῦ πρὸ αὐτῆς διαπραχθέντος φόνου ὑπὸ τοῦ Τζιμισκῆ[7], ἡ ἐπίμαχος φράσις *τὸ χρῖσμα τῆς βα-*

[1]) Λέων διακ. 99· πρβλ. Σκυλ. - Κεδρ. II 380 - 381, Ζωναρᾶν III 520 - 521.

[2]) P. Charanis, The crown modiolus once more ἐν Byzantion τ. 13 (1938) ἰδίᾳ σ. 382 - 383.

[3]) O. Treitinger ἐν B. Z. τ. 39 (1939) σ. 194 ἑπ., ἰδίᾳ σ. 199.

[4]) O. Treitinger αὐτόθι· βλ. Λέοντα διακ. 94, παραδίδοντα ὅτι τὴν πρωίαν τῆς 11ης Δεκεμβρίου (ἤτοι δύο ἑβδομάδας πρὸ τῆς στέψεως) ὁ Ἰωάννης *ταῖς μεγίσταις τῆς πολιτείας ἀρχαῖς οἰκείους ἄνδρας ἀποκαθίστησι...*

[5]) Λέων διακ. 93 - 94· πρβλ. Σκυλ. - Κεδρ. II 379, Ζωναρᾶν III 519.

[6]) V. Grumel, Les regestes des actes du Patriarcat de Constantinople, τ. I. Les actes des patriarches τεῦχ. II, Paris 1936 σ. 227 ἀρ. 794.

[7]) Σχόλια Βαλσαμῶνος εἰς τὸν καν. 12 Ἀγκύρας παρὰ Γ. Ράλλῃ - Μ. Ποτλῇ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τ. Γ', Ἐν Ἀθήναις 1853 σ. 44.

σιλείας ἔκειτο μεταφορικῶς. Τὴν ἄποψιν ταύτην στηρίζει ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ζητήματος ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ, παραλληλίζοντος τὸ χρῖσμα τῆς ἀρχιερωσύνης πρὸς τὸ χρῖσμα τῆς βασιλείας· ἀπαντῶν οὗτος εἰς ἐρώτησιν τοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Κωνσταντίνου Καβάσιλα καὶ αἰτιολογῶν τὴν ἄποψιν, καθ' ἣν διὰ τοῦ χρίσματος τῆς ἱερωσύνης ἐξαλείφονται τὰ πρὸ αὐτοῦ γεγενημένα ἁμαρτήματα, φέρει ὡς ἐπιχείρημα τὴν προμνησθεῖσαν συνοδικὴν πρᾶξιν τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου, γνωματεύσαντος *ὡς τοῦ μίσους τοῦ φόνου καταποθέντος τῷ βασιλικῷ τούτου χρίσματι. ἐντεῦθεν οἱ μετὰ ταῦτα*, συνεχίζει ὁ Χωματιανός, *τὴν τοιαύτην διάγνωσιν καὶ εἰς τὰ πρὸ τῆς χρίσεως τῶν ἀρχιερέων ἁμαρτήματα ἐφαρμόζοντες, διενίστανται καὶ ταῦτα ὡσαύτως ἀπαλείφεσθαι διὰ τὸ συγγενὲς καὶ ἰσοδύναμον ἀμφοτέρων τῶν χρίσεων*[1]. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεωρίαν ἀμφότεραι αἱ χρίσεις θεωροῦνται *ἰσοδύναμοι*, ὡς γνωστὸν δὲ διὰ τὴν πρόσκτησιν τῆς ἀρχιερατικῆς ἰδιότητος δὲν ἀπαιτεῖται τέλεσις πραγματικῆς χρίσεως[2] καὶ συνεπῶς ἡ φράσις *τὸ* χρῖσμα τῆς ἀρχιερωσύνης κεῖται ἐνταῦθα μεταφορικῶς, συνάγεται ὅτι καὶ εἰς τὴν ἑτέραν φράσιν *τὸ χρῖσμα τῆς βασιλείας*, ἡ ἔννοια χρησιμοποιεῖται πάλιν μεταφορικῶς, δηλοῦσα τὴν μετάβασιν ἐκ τῆς κατηγορίας τῶν κοινῶν θνητῶν εἰς τὴν χορείαν τῶν βασιλέων καὶ οὐχὶ τὴν τέλεσιν πραγματικῆς δι' ἁγίου μύρου[3] χρίσεως.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου Α' (10 Ἰανουαρίου 976) ὁ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν Βασίλειον Β' καὶ Κωνσταντῖνον Γ'[4], ἀπολαύοντας τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἐπιγραφῶν[5] — ὧν τινες ἐπισήμου χαρακτῆρος — σφραγίδων[6], νο-

---

[1]) Δημήτριος Χωματιανὸς παρὰ PITRA τ. VI στ. 645 - 646.

[2]) Τόσον κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ Βαλσαμὼν μαρτυρεῖ (αὐτόθι σ. 44 - 45), ὅσον καὶ σήμερον ἡ χειροτονία δὲν συνοδεύεται ἀπὸ χρῖσιν δι' ἁγίου μύρου.

[3]) Οἱ BRIGHTMAN σ. 380 - 385, TREITINGER, Reichsidee σ. 29 καὶ σημ. 90 καὶ EVA MÜLLER, Die Anfänge der Konigssalbung im Mittelalter und ihre historisch - politischen Auswirkungen ἐν Historisches Jahrbuch τ. 58 (1939) ἰδίᾳ σ. 330 - 333, ἀποδεχομένη τὰ συμπεράσματα τοῦ M. BLOCH, Les rois thaumaturges, 1924 σ. 474 - 477 (οὗ τὸ ἔργον δὲν ἠδυνήθην νὰ συμβουλευθῶ), θεωροῦν τὴν ἐν τῇ συνοδικῇ πράξει φράσιν ὡς χρησιμοποιουμένην μεταφορικῶς.

[4]) Σκυλ. - Κεδρ. II 415, Ζωναρᾶς III 538 - 539. Ὅταν ὁ Βασίλειος Β' κατέστειλε τὰς στρατιωτικὰς ἐπαναστάσεις τῶν Βάρδα Φωκᾶ καὶ Βάρδα Σκληροῦ, *ἑαυτῷ ... μόνῳ προσκληρώσας τὴν ἐξουσίαν, τοῦ ὀνόματος μόνον τῆς βασιλείας καὶ τοῦ ἐπισήμου χρώματος μετεδίδου τῷ ἀδελφῷ* (Ζωναρᾶς III 555).

[5]) CIG τ. IV ἀρ. 8700 (ἔτ. 1013)· ἀρ. 8701 = D. MEYER - PLATH - A. M. SCHNEIDER, Die Landmauer von Konstantinopel, II. Teil, Berlin 1943 ἀρ. 1: *Πύργος Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου ἐν Χ(ριστ)ῷ α(ὐ)τοκρατόρων εὐσεβεῖς βασιλεῖς Ρωμ(αί)ων·* CIG τ. IV ἀρ. 8702, H. GREGOIRE, Rapport sur un voyage d'exploration dans le Pont et en Cappadoce ἐν Bulletin de Corresp. hellén. τ. 33 (1908) σ. 103 ἀρ. 88, Monumenta Asiae Minoris antiqua τ. I, ἐκδ. W. M. CALDER, London 1928 ἀρ. 257, 258, D. MEYER - PLATH ἔνθ' ἀνωτ. ἀρ. 23: *Πύργος Βασ(ι)λείου κ(αὶ) Κωνσταντίνου ἐν Χ(ριστ)ῷ αὐτοκρατ(ό)ρ(ω)ν*, Α. ΟΡΛΑΝΔΟΥ, Τὸ παρὰ τὸ Ἀλιβέρι μετόχιον τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ Φωκίδος ἐν Ἀρχεῖον βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος τ. 7 (1951) σ. 141 :... *Βασιλείου κ(αὶ) Κωνσταντ(ίνου) ἔ(τους) ,ςφκβ' ἰνδ(ικτιῶνος) ιβ'.*

[6]) G. SCHLUMBERGER, Sceaux byzantins inédits ἐν Revue des études grecques τ. 13 (1900) σ. 477 ἀρ. 165, Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, Μολυβδόβουλλα αὐτοκρατορικά, δεσποτῶν καὶ πολιτικῶν

μισμάτων[1] καὶ ἐγγράφων[2], εἰ καὶ σποραδικῶς περισωθέντων.

Πόσον μεγάλην σημασίαν ἔχει προσλάβει διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος κατὰ τὴν ἐξεταζομένην περίοδον ἡ ἀναγόρευσις, δηλοῦν αἱ κατὰ τὰ ἀλλεπάλληλα στρατιωτικὰ κινήματα τοῦ Ι' αἰῶνος ἐνέργειαι τῶν ἐπαναστατησάντων στρατηγῶν. Οὕτως ἐπὶ Ἰωάννου Α', ὁ ***Βάρδας Φωκᾶς*** ἐν Καισαρείᾳ *τὸ μελαμβαφὲς παραιτησάμενος πέδιλον, τὸ ἐρυθρὸν παραυτίκα μετημφιάσατο καὶ Ρωμαίων αὐτοκράτωρ ἀναφανδὸν ἀνερρήθη πρὸς τῶν συστασιωτῶν...*[3]. Ἀποτυχὼν τότε εἰς τὴν ἐπιδιωχθεῖσαν κατάληψιν τοῦ θρόνου, ἐπανεστάτησε καὶ πάλιν μετά τινα ἔτη κατὰ τοῦ διαδόχου ἐκείνου Βασιλείου Β' καὶ τὴν 15 Αὐγούστου 987 ἀνηγορεύθη ἐκ νέου αὐτοκράτωρ ἐν Χαρσιανῷ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του[4]. Τὸ θέρος τοῦ 976 ὁ ***Βάρδας Σκληρὸς*** *διάδημά τε περιβάλλεται καὶ τὰ λοιπὰ τῆς βασιλείας ἀναλαμβάνει παράσημα καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ συνόντος στρατοῦ Ρωμαίων ἀναγορεύεται βασιλεύς, τῶν Ἀρμενίων καταρξάντων τῆς εὐφημίας*[5]. Ἡττηθεὶς ὅμως κατὰ τὴν μάχην τῆς Παγκαλείας (24 Μαρτίου 979), κατέφυγεν εἰς ἀραβικὸν ἔδαφος, ἔνθα τῇ ἐπεμβάσει πιθανῶς τῆς βυζαντινῆς διπλωματίας συνελήφθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Abud - al - Daula (980). Ἀνακτήσας περὶ τὰ τέλη τοῦ 986 τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐπωφεληθεὶς τῆς ἥττης τοῦ Βασιλείου Β' ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐπέτυχε νὰ ἀναγορευθῇ ἐκ νέου τῷ 987[6]. Ἡ μακρὰ ἐμφύλιος ἔρις ἔληξε διὰ τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τοῦ Βάρδα Φωκᾶ (13 Ἀπριλίου 989) καὶ τῆς συνθηκολογήσεως τοῦ Βάρδα Σκληροῦ[7] πρὸς τὸν Βασίλειον Β' (Ὀκτώβριος 989).

Ἐνῷ τὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ Κωνσταντίνου Ι' ὑπὸ τοῦ ***Ρωμανοῦ Γ' Ἀργυροῦ*** πλη-

---

ἀξιωματικῶν ἐν Διεθνὴς Ἐφημερὶς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας τ. 6 (1903) ἀρ. 279 καὶ V. LAURENT, Documents de la sigillographie κλπ. ἀρ. 4 καὶ 8.

[1]) Εἰς τὰ παρὰ WROTH τ. II σ. 484 - 486 ἀρ. 1 - 13 νομίσματα ἀμφότεροι ἀναγράφονται ὡς *βασιλεῖς Ρωμαίων*, εἰς δὲ τὰ ἐν σ. 486 - 487 ἀρ. 14 - 20 ὡς *πορφυρογέννητοι πιστοὶ βασιλεῖς Ρωμαίων*.

[2]) Εἰς χρυσόβουλλον τοῦ ἔτους 992, παραχωροῦν προνόμια εἰς τοὺς Βενετούς, οὗ τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον ἀπωλέσθη, ἀναφέρονται οἱ δύο ἀδελφοὶ ὡς *...fideles in Deo imperatores Romanorum*, Ἐπίσης εἰς τὰς συνοδικὰς ἀναφωνήσεις τοῦ ἔτους 1010 παρὰ ZACHARIAE, JGR τ. III σ. 233 εὐφημοῦνται καὶ οἱ δύο ὡς *ὀρθόδοξοι βασιλεῖς*.

[3]) Λέων διακ. 113· πρβλ. Ζωναρᾶν III 525. Ὁ ἐπαναστάτης - αὐτοκράτωρ εὐθὺς *ἀξιωμάτων παρεῖχε τιμάς... ἀρχάς τε τὰς εὐκλεεῖς, ὅσας καὶ βασιλεὺς εἰώθει τοῖς εὔνοις φιλοτίμως προτείνεσθαι* (αὐτόθι).

[4]) Σκυλ. - Κεδρ. II 438: *Οἱ δὲ τῶν Ρωμαίων μεγιστᾶνες...συναθροισθέντες ἐν τῷ Χαρσιανῷ κατὰ τὸν οἶκον τοῦ ρηθέντος Μαλεΐνου...Βάρδαν τὸν Φωκᾶν ἀνεῖπον βασιλέα, διάδημά τε περιθέντες αὐτῷ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς βασιλείας γνωρίσματα.* Οὕτω καὶ Ζωναρᾶς III 549 - 550.

[5]) Σκυλ. - Κεδρ. II 419 - 420, Ζωναρᾶς III 540.

[6]) Τὴν ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων βλ. παρὰ M. CANARD, Deux documents arabes sur Bardas Skléros ἐν Studi bizantini e neoellenici τ. 5 (1939) σ. 55-69 καὶ OSTROGORSKY, Geschichte[2] σ. 239 ἑπ.

[7]) Βλ. παρὰ M. CANARD ἔνθ' ἀνωτ. σ. 65 - 69 δύο ἔγγραφα τῆς ἀραβικῆς γραμματείας, ἐν οἷς ὁ Βάρδας Σκληρός, ἀποκαλούμενος *βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων* (roi des Rûm κατὰ τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν), φέρεται συμβαλλόμενος μετὰ τῶν Ἀράβων ὡς ὁ νόμιμος κύριος τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου.

ροφορούμεθα ἐξ ὀλιγοστίχων μαρτυριῶν τῶν ἱστοριογράφων [1], τὰ κατὰ τὸν διάδοχον τούτου ***Μιχαὴλ Δ'*** γνωρίζομεν καλῶς ἐκ τῆς χρονογραφίας κυρίως τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν, καθ' ἣν ὁ Ρωμανὸς Γ' εὑρέθη νεκρὸς ἐντὸς τοῦ λουτροῦ, ἡ αὐτοκράτειρα ***Ζωὴ*** ἐχώρησεν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαὴλ Παφλαγόνος (11 Ἀπριλίου 1034), εἰς ἣν ὡς ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν γεγονότων μόνον τὸ ἄμεσον περιβάλλον τῶν ἀνακτόρων μετέσχε [2]. Τοὐλάχιστον ἡ σύγκλητος ἔλαβεν ἐκ τῶν ὑστέρων γνῶσιν, προσκληθεῖσα εἰς τὰ ἀνάκτορα διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐκφορὰν τοῦ ἐκλιπόντος μονάρχου καὶ νὰ ὑποβάλῃ τὰ σέβη της εἰς τὸν νέον [3]. Ἀσφαλῶς εἶναι τυχαία ἡ σιωπὴ τῶν κειμένων ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν τοῦ Μιχαὴλ Δ'. Ἡ εἰκών, ἣν παρέχει ὁ Ψελλός, συνδυάζει ἐν ταὐτῷ τὴν ἀναγόρευσιν μὲ τὴν παροχὴν τῶν βασιλικῶν συμβόλων ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας, ἥτις ῥητῶς φέρεται στέφουσα τὸν Μιχαήλ [4]. Ὁ Ψελλὸς δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὴν πατριαρχικὴν συμμετοχὴν καὶ μόνος ὁ Ζωναρᾶς φέρει τὸν πατριάρχην Ἀλέξιον προσελθόντα εἰς τὰ ἀνάκτορα, διαρκούσης τῆς ἀναγορεύσεως [5], ἵνα ἱερολογήσῃ τὸν γάμον τῆς Ζωῆς μετὰ τοῦ Μιχαήλ [6]. Ὁπωσδήποτε ὅμως οἱ ἰθύνοντες παρουσίασαν εἰς τοὺς ὑπηκόους των τὰ γεγονότα οὐχὶ ὡς συνέβησαν, ἀλλ' *ὡς εἴη μὲν Ρωμανὸς ὁ βασιλεὺς τὸ φυσικὸν ἀποδεδωκὼς χρέος, ἀνηγόρευται δὲ ὁ Μιχαὴλ βασιλεύς, ἔτι ζῶντος ἐκείνου καὶ ἐπιτρέποντος* [7].

Θανόντος τοῦ Μιχαὴλ Δ' τὴν 10 Δεκεμβρίου 1041, ἡ αὐτοκράτειρα Ζωὴ δὲν προέβαλε δυσχερείας ἵνα ἀναγορεύσῃ τὸν ἀνεψιὸν ἐκείνου ***Μιχαὴλ Ε'***—ἐπονομαζόμενον Καλαφάτην — υἱοθετημένον ἤδη ὑπ' αὐτῆς καὶ φέροντα τὸν τίτλον τοῦ καίσαρος [8]. Ἀτελῆ

---

[1]) Σκυλ. - Κεδρ. II 485 (*ἱερολογεῖται ὁ Ρωμανὸς τῇ Ζωῇ καὶ αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται βασιλεύς),* Ζωναρᾶς III 573, Ψελλ. Χρον. I 31 - 32, Μιχ. Γλυκ. 580, Θεοδ. Σκουτ. 159 ([ὁ Κωνσταντῖνος Ι'] . . . *ἕνα τῶν τῆς συγκλήτου προκρίνας, ὁ Ἀργυρόπουλος δὲ οὗτος ἦν Ρωμανός, συνάπτει τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ Ζωῇ καὶ βασιλέα χειροτονήσας θνήσκει).* Ἡ ἐκλογὴ τοῦ προσώπου ὠφείλετο εἰς πρωτοβουλίαν τοῦ Κωνσταντίνου Ι', ἐπικειμένου τοῦ θανάτου του (15 Νοεμβρίου 1022), ἡ δὲ τελετὴ ἔλαβε χώραν τὴν 12 Νοεμβρίου 1028.

[2]) Ψελλ. Χρον. I 54: *εὐθὺς μετακαλεσαμένη* (sc. ἡ Ζωὴ) *τὸν Μιχαὴλ καὶ τὴν χρυσοϋφῆ στολὴν ὑπενδύσασα, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν στεφάνην τῇ κεφαλῇ προσαρμόσασα, ἐπί τε πολυτελοῦς θρόνου καθίσασα καὶ αὐτὴ παρακαθισαμένη πλησίον ἐν ὁμοίῳ τῷ σχήματι, πᾶσιν ἐπιτάττει ὅσοι τὸ βασίλειον τηνικαῦτα ᾤκουν, ἄμφω κοινῇ προσκυνεῖν τε καὶ εὐφημεῖν. οἱ μὲν οὖν οὕτως ἐποίουν.* Οὕτω καὶ Ζωναρᾶς III 585 - 586.

[3]) Ψελλ. Χρον. I 54. Ἡ ἐντολὴ ἐδόθη εἰς τὸν ἔπαρχον τῆς πόλεως. Τὴν σπουδὴν τῆς Ζωῆς ψέγει ὁ Ψελλὸς καὶ εἰς λόγον του πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ΙΑ' Μονομάχον παρὰ Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. Ε', Ἐν Παρισίοις 1876 σ. 125: *οὐκ ἀναμείνασα τὸν καιρόν, οὐ συγκλήτου ψήφους ἐκδεξαμένη, οὐ δήμου βουλὴν ἀλλὰ ταῦτά τε προλαβοῦσα.*

[4]) Βλ. ἀνωτ. (σημ. 2) τὸ χωρίον τοῦ Ψελλοῦ· πρβλ. Ζωναρᾶν III 586: *καὶ διαδήματι τὴν ἐκείνου κεφαλὴν αὐτὸν ἀναδήσασα.*

[5]) Ζωναρᾶς III 585 - 586.

[6]) Πλὴν τοῦ Ζωναρᾶ III 585 - 586, τὴν ἱερολογίαν τοῦ γάμου τῆς Ζωῆς μετὰ τοῦ Μιχαὴλ παραδίδουν οἱ Σκυλ. - Κεδρ. II 505 καὶ Μιχ. Γλυκ. 585.

[7]) Σκυλ. - Κεδρ. II 506.

[8]) Ψελλ. Χρον. I 67 - 68, Ἀτταλ. 10 - 11, Ζωναρᾶς III 597 - 598, Θεοδ. Σκουτ. 161. Εἰς τὴν

σκιαγραφίαν τῆς τελετῆς παρέχει ὁ Ψελλὸς διὰ τῶν ἑξῆς: *τελεῖται ἐπὶ τῷ καίσαρι τὸ τῆς βασιλείας μυστήριον, ἡ προπομπή, ἡ ἐπὶ τὸν νεὼν εἴσοδος, ἡ τοῦ ἀρχιερέως εὐχή, ἡ στεφανηφορία καὶ ὅσα τούτοις ἐπακολουθεῖν εἴωθε*[1].

Ἐξ ἀρίστων συγχρόνων πηγῶν γνωρίζομεν λεπτομερῶς τὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ Ἀπριλίου 1042, ἅτινα ἀπέληξαν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Μιχαὴλ Ε', ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τῆς **Θεοδώρας**, τοῦ τελευταίου γόνου τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, δεδομένου ὅτι δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ ἄμεσος ἐπαναφορὰ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ε' ἀπομακρυνθείσης αὐτοκρατείρας Ζωῆς. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀφήγησις τοῦ Σκυλίτση. *Προσέδραμον τοίνυν πάντες οἱ τοῦ πατρὸς αὐτῆς εὐνοῦχοι καὶ Κωνσταντῖνος πατρίκιος ὁ Καβάσιλας καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος τῆς συγκλήτου καί, κοινῇ συμβουλῇ πέμψαντες, ἄγουσι τὴν Θεοδώραν ἀπὸ τοῦ Πετρίου εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν καί, ἐνδύσαντες αὐτὴν ἁλουργίδα βασιλικήν, ἄνασσαν εὐφημοῦσι σὺν Ζωῇ τῇ ταύτης ἀδελφῇ*[2]. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἡ Θεοδώρα κατέστη κυρία τῆς ἐξουσίας, διορίσασα εὐθὺς νέα πρόσωπα εἰς ἡγετικὰς θέσεις[3]. Τυχοῦσα καὶ ἡ Θεοδώρα ἀναγορεύσεως, ἀπέκτησε τὰ αὐτὰ δικαιώματα μὲ τὴν πρεσβυτέραν ἀδελφήν της, ἥτις ὅμως ἐπεθύμει τὸν παραγκωνισμὸν τῆς νεωτέρας, *ἐκωλύθη δὲ παρὰ τοῦ πλήθους, συμβασιλεύειν αὐτῇ* (sc. τῇ Ζωῇ) *καὶ ταύτην αἰτησαμένου· ἔρχεται οὖν καὶ ἡ Θεοδώρα ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐξελθοῦσα ἐκκλησίας εἰς τὸ παλάτιον*[4], καί, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν φράσιν τοῦ Ἀτταλειάτου 17-18, *αὐτοκράτορες ἄμφω θαυμασίως ἀναγορεύονται.*

Οὔτε εἴς τι τῶν προμνημονευθέντων χωρίων παρετήρησα μνείαν στέψεως, ἀλλὰ καὶ γενικῶς εἰς ὅσας περιπτώσεις κυριαρχίας αὐτοκρατείρας, ἀσκούσης ἰδίῳ ὀνόματι τὴν ἐξουσίαν γνωρίζω, οὐδαμοῦ συνήντησα πληροφορίαν περὶ στέψεώς της ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀναλήψεως ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐξουσίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τόσον ἡ ἀθηναία Εἰρήνη τὸν Η' αἰῶνα, ἡ Θεοδώρα τὸν Θ', ἡ Θεοφανὼ σύζυγος Ρωμανοῦ Β' τὸν Ι' εἶχον στεφθῆ αὐγοῦσται κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου της ἑκάστη.

ἀνακήρυξιν τοῦ Μιχαὴλ εἰς καίσαρα προέβη ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Δ'. Ψελλ. Χρον. Ι 67, Ζωναρᾶς III 598.

[1]) Ψελλ. Χρον. Ι 88, Ζωναρᾶς III 605, Σκυλ.-Κεδρ. II 534-535.

[2]) Σκυλ.-Κεδρ. II 537. Ἐναργῆ εἰκόνα τῆς προπομπῆς τῆς Θεοδώρας εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν παρέχει καὶ ὁ Ἀτταλειάτης 16, ὅστις παραλλήλως πρὸς *τοὺς ἐν τέλει*, ποιεῖται μνείαν καὶ τῆς συμβολῆς τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου. Σύμφωνος κατὰ βάσιν πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀφηγήσεις εἶναι καὶ ἡ τοῦ Ψελλοῦ Χρον. Ι 108, πλέον περίτεχνος ὅμως καὶ μεστὴ ἀρχαιοπρεπῶν ἐκφράσεων καὶ διὰ τοῦτο ἐστερημένη τῆς ζωηρότητος τῶν δύο προμνησθεισῶν. Βραχυτέρα, ἀλλὰ πιστῶς ἀποδίδουσα τὰ πράγματα, εἶναι ἡ τοῦ Ζωναρᾶ III 611: *εἰς τὸ μέγα τέμενος ἄγουσι τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου Σοφίας καὶ παρὰ πάντων τῶν τε τῆς βουλῆς καὶ τῶν τοῦ δήμου καὶ αὐτῶν τῶν τῆς ἐκκλησίας ἡ Θεοδώρα βασιλὶς ἀνηγόρευτο.*

[3]) Ἀτταλ. 16.

[4]) Σκυλ.-Κεδρ. II 539· πρβλ. 540-541. Τὴν συνδιαλλαγήν, ἣν ὀρθῶς ὁ Ζωναρᾶς III 613 ἀποδίδει εἰς μεσολάβησιν τῆς συγκλήτου, ὁ οὐχὶ ἄνευ πάθους καὶ προκαταλήψεως γράφων Ψελλὸς Χρον. Ι 116 ἀποδίδει εἰς πρωτοβουλίαν τῆς Ζωῆς.

Ὡσαύτως ἡ Ζωὴ τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ πρώτου της γάμου μετὰ τοῦ Ρωμανοῦ Γ' ἐδικαιοῦτο τοῦ τίτλου τῆς αὐγούστης. Ὡς φαίνεται, ἡ ἀνακήρυξις εἰς αὐγούσταν ἐθεωρεῖτο πρᾶξις ἀντίστοιχος πρὸς τὴν στέψιν βασιλέως — εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἀμφότεραι δηλοῦνται κατὰ τὴν βυζαντινὴν ὁρολογίαν διὰ τοῦ ὅρου *στέψιμον* [1] — ὥστε νὰ κρίνηται περιττὴ ἡ ἐπανάληψίς της, ὅταν ἡ μέχρι τοῦδε αὐγούστα ἀνελάμβανεν ἰδίῳ ὀνόματι τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας. Τί συνέβη ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ι' Θεοδώρας; Δὲν ἔλαβε χώραν τοιαύτη τελετὴ ἢ μήπως ἀμφότεραι αἱ ἀδελφαὶ ἐκέκτηντο τὸν τίτλον τῆς αὐγούστης ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συμβασιλείας τοῦ ἀγάμου θείου των Βασιλείου Β' καὶ τοῦ πατρός των; Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Λέων Ϛ', εὑρεθεὶς εἰς ἀνάλογον θέσιν κατὰ τὴν δευτέραν χηρείαν του, *στέφει Ἄνναν, θυγατέρα Ζωῆς τῆς ἀπὸ τοῦ Ζαούτζη, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ποιεῖν τὰ ἐκ τύπου κλητώρια, μὴ οὔσης αὐγούστης* [2].

Τὴν 12 Ἰουνίου 1042 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὡς τρίτος σύζυγος τῆς Ζωῆς ὁ ***Κωνσταντῖνος ΙΑ'*** ὁ Μονομάχος, ὅστις, καθ' ἃ ὁ Σκυλίτσης παραδίδει, *στέφεται παρὰ τοῦ πατριάρχου* [3].

Ἡ μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ κόμματος τῆς ὑπαλληλικῆς ἀριστοκρατίας τῆς πρωτευούσης ἀφ' ἑτέρου ὑφισταμένη ἀντίθεσις ἐξεδηλώθη διὰ τῶν ἐπαναστάσεων τῶν στρατηγῶν ***Γεωργίου Μανιάκη*** ἐν Ἰταλίᾳ, ἀναγορευθέντος παρὰ τοῦ ὑπὸ τὰς διαταγάς του τελοῦντος στρατεύματος (1043) [4], καὶ ***Λέοντος Τορνίκη*** ἐν Ἀδριανουπόλει, ἀναγορευθέντος ὑπὸ τῶν ἡγετῶν τῶν *μακεδονικῶν καὶ θρᾳκικῶν ταγμάτων* (Σεπτέμβριος 1047) [5]. Τὴν ἀναγόρευσιν ταύτην ἀφηγούμενος ὁ Ψελλός, ὁμιλεῖ περὶ ἀνυψώσεως τοῦ Τορνίκη ἐπ' ἀσπίδος [6], ἐνῷ αἱ λοιπαὶ πηγαὶ ἀναφέρουν μὲν τὴν περιβολὴν τῶν συμβόλων τῆς βασιλείας, οὐδὲν ὅμως λέγουν περὶ ἀνυψώσεως αὐτοῦ ἐπ' ἀσπίδος. Εἶναι ἡ μόνη περὶ τοῦ πράγματος καθ' ὅλην τὴν μέσην βυζαντινὴν περίοδον μαρτυρία καὶ πολὺ ἀμφιβάλλω, ἐὰν πρέπῃ νὰ θεωρηθῇ ὡς συνιστῶσα κανόνα.

Νέα ἀναγόρευσις τῆς ***Θεοδώρας*** ἔλαβε χώραν τὴν 12 Ἰανουαρίου 1056, ὅτε αὕτη ὑπὸ τοῦ στενοῦ περιβάλλοντός της ἐπανήχθη εἰς τὸν βυζαντινὸν θρόνον, ἵνα διαδεχθῇ

---

[1]) Βασ. Ταξ. 191: *Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεψίμῳ βασιλέως*, 194: *Ἀκτολογία τῶν δήμων ἐπὶ στεψίμῳ βασιλέως*, 202: *Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεψίμῳ αὐγούστης*, 205: *Ἀκτολογία τῶν δήμων ἐπὶ στεψίμῳ αὐγούστης*, 207: *Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεψίμῳ αὐγούστης καὶ στεφανώματος.*

[2]) Λέων Γραμμ. 274, Θεοφ. Συνεχ. 364, ΨΣυμ. Μαγ. 703, Συνεχ. Γεωρ. μον. 860, Σκυλ. - Κεδρ. II 259.

[3]) Σκυλ. - Κεδρ. II 542. Πρβλ. Ψελλ. Χρον. I 126 - 127, Ζωναρᾶν III 616.

[4]) Ἀτταλ. 18, Σκυλ. - Κεδρ. II 548: *αὐτὸς δὲ αὐτῷ διάδημα περιθεὶς καὶ τὰ τῆς βασιλείας παράσημα ἀναλαβών, ἀναγορεύεται βασιλεύς·* πρβλ. Μιχ. Γλυκ. 594.

[5]) Σκυλ. - Κεδρ. II 561 - 562, 563, Ἀτταλ. 23, Ψελλ. Χρον. II 18, Ζωναρᾶς III 626 - 627, Μιχ. Γλυκ. 596.

[6]) Ψελλ. Χρον. II 18: *καὶ ὁπόσα δὴ αὐτοῖς ὁ καιρὸς ἐδίδου ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει πλασάμενοι, διαπρεπεῖ ἐσθῆτι κοσμήσαντες, αἴρουσιν ἐπ' ἀσπίδος.*

τὸν Κωνσταντῖνον ΙΑ'. Ἡ διατύπωσις τῶν ἱστοριογραφικῶν κειμένων εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα, ὡς ἡ τοῦ Ζωναρᾶ... *ἥ τε βασιλικὴ δορυφορία προσερρύη αὐτίκα καὶ τῆς γερουσίας τὸ ἔκκριτον καὶ αὐτοκράτωρ πρὸς πάντων ἀνερρήθη*[1].

Οἱ προσκείμενοι εἰς τὴν Θεοδώραν ἔπεισαν αὐτήν, ὅπως ἐπιλέξηται διάδοχόν της τὸν πρεσβύτην ***Μιχαὴλ Ϛ'***, ἄλλοτε λογοθέτην τοῦ στρατιωτικοῦ· *ἡ δὲ πείθεταί τε αὐτίκα καὶ τὴν κεφαλὴν ταινιοῖ καὶ ἀναδείκνυσιν αὐτοκράτορα* (22 Αὐγούστου 1056)[2].

Ἡ δυσαρέσκεια τῆς στρατιωτικῆς μερίδος ἐξεδηλώθη τὸν Ἰούνιον 1057, ὅτε εἰς τὴν Κασταμόνα τῆς Παφλαγονίας σημαίνοντες στρατιωτικοὶ ἡγέται ἀνηγόρευσαν διὰ τοῦ στρατοῦ τὸν μάγιστρον ***Ἰσαάκιον Α' Κομνηνὸν*** *αὐτοκράτορα βασιλέα Ρωμαίων* (8 Ἰουνίου 1057)[3]. Οὗτος τὴν 31 Αὐγούστου εἰσῆλθε θριαμβικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν ἑπομένην *ἄπεισιν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, κἀκεῖσε ἄνωθεν τοῦ ἄμβωνος διὰ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου τῷ βασιλικῷ ταινιοῦται διαδήματι καὶ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ἀναγορεύεται*[4].

Διαφωτιστικὰ περὶ τῆς δράσεως καὶ τῆς ἰσχύος τῶν βυζαντινῶν πολιτειακῶν ὀργάνων εἶναι τὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπακολουθησασῶν πολιτικοστρατιωτικῶν ζυμώσεων συναγόμενα συμπεράσματα. Μεγίστη σημασία ἀποδίδεται εἰς τὴν σύγκλητον, ἥτις ἐμφανίζεται ἀσκοῦσα πολιτικὴν ἅμα ἐπιρροὴν καὶ συνταγματικὸν λειτούργημα. Οὕτως ὁ Μιχαὴλ Ϛ' ἐν τῇ ἀγωνιώδει προσπαθείᾳ του ὅπως διατηρηθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἠξίου παρὰ τῶν συγκλητικῶν, ὅπως ἐνόρκως βεβαιώσουν *ὡς οὐδέποτε βασιλέα ἢ δεσπότην τὸν Κομνηνὸν ὀνομάσουσιν ἢ τὴν βασιλεῖ πρέπουσαν τιμὴν αὐτῷ προσοίσουσιν*[5], τὴν δ' ἀπόφασίν του, ὅπως πρὸς τὸ παρὸν ἀναβάλῃ τὴν πρόσληψιν τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ ὡς συμβασιλέως, ἐδικαιολόγει: *δέδοικα γάρ τό τε δημοτικὸν πλῆθος καὶ τὴν συγκλητικὴν τάξιν καὶ οὐ πάνυ τι πιστεύω ὅτι κοινωνήσαιεν τοῦ βουλεύματος*[6]. Ἀποφασιστικὴ ἐπίσης ὑπῆρξεν ἡ συμμετοχὴ τῶν συγκλητικῶν κατὰ τὴν εἰς τὸν περίβολον τῆς Ἁγίας Σοφίας συγκέντρωσιν, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Μιχαὴλ Ϛ'[7]. Ὡσαύ-

---

[1]) Ζωναρᾶς III 651· πρβλ. Ψελλ. Χρον. II 71 ἑπ., Ἀτταλ. 51, Σκυλ. - Κεδρ. II 610: *ἄγουσιν εἰς τὰ τοῦ μεγάλου παλατίου ἀνάκτορα καὶ αὐτοκράτορα ἀναγορεύουσιν*, Μιχ. Γλυκ. 599: *καὶ ἀναγορεύουσιν αὐτοκρατόρισσαν.*

[2]) Ψελλ. Χρον. II 82. Οὕτω καὶ Ζωναρᾶς III 653: *ταινιοῖ τῷ βασιλείῳ Μιχαὴλ διαδήματι*, Θεοδ. Σκουτ. 163: *τὸν βασιλικὸν αὐτῷ ἐπιτίθησι στέφανον·* πρβλ. Ἀτταλ. 52, Σκυλ. - Κεδρ. II 612. Ἡ ἐν ταῖς πηγαῖς παρεχομένη εἰκὼν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Μιχαὴλ Ϛ' ὑπὸ τῆς Θεοδώρας παρουσιάζει προφανῆ ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ Μιχαὴλ Δ' ὑπὸ τῆς Ζωῆς.

[3]) Σκυλ. - Κεδρ. II 622 - 623· πρβλ. Ἀτταλ. 54, Ζωναρᾶν III 659, Θεοδ. Σκουτ. 164.

[4]) Σκυλ. - Κεδρ. II 637 - 638, Ἀτταλ. 59, Ψελλοῦ Κατηγορία τοῦ ἀρχιερέως ἐν Scripta Minora τ. I 325.

[5]) Σκυλ. - Κεδρ. II 634 (βλ. καὶ 636), Ζωναρᾶς III 663 - 664, Μιχ. Γλυκ. 600.

[6]) Ψελλ. Χρον. II 104.

[7]) Σκυλ. - Κεδρ. II 634 ἑπ. Κατὰ τὸν Ψελλὸν Χρον. II 105 - 106 ἐγνώσθη *ὅτι ἀπωσθείη τοῦ κράτους ὁ βασιλεὺς* (Μιχαὴλ Ϛ'), *ἐπιβουλευσαμένων αὐτῷ τῆς συγκλητικῆς τάξεως ἐνίων καὶ καταναγκασάντων τό τε σχῆμα μεταβαλεῖν... στασιώδεις ἄνδρες καὶ ταραχώδεις, οὓς δὴ καὶ αὐτοὶ ἴσμεν τῇ συγ-*

τως μέλη τῆς συγκλήτου ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ χρησιμοποιηθέντες διὰ τὰς πρὸς τὸν Ἰσαάκιον διαπραγματεύσεις πρεσβευταί[1]. Ἀλλ' εἰς τὸ προσκήνιον ἐμφανίζεται καὶ μία ἄλλη δύναμις, ἧς ὁσημέραι ἡ σημασία καὶ ἡ ἰσχὺς αὐξάνει διὰ νὰ καταστῇ εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον οὐσιώδης κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐκλογὴν καὶ ἀναγόρευσιν παράγων: ὁ κλῆρος. Οὐ μόνον ὁ πατριάρχης, οὗτινος τὴν συμβολὴν κατὰ τὴν στέψιν αὐτοκράτορος παρηκολουθήσαμεν κατὰ τὰς προγενεστέρας ἑκατονταετηρίδας, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἐξέχοντα μέλη τοῦ κλήρου λαμβάνουν νῦν ἐνεργὸν μέρος κατ' αὐτὴν τὴν ἀναγόρευσιν. Οὕτω κατὰ τὴν προμνησθεῖσαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν συγκέντρωσιν οἱ συναθροισθέντες[2] *αὐτοκράτορα βασιλέα ἀναγορεύουσι τὸν Κομνηνόν... αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου πρώτου διὰ τοῦ τῆς ἐκκλησίας δευτερεύοντος Στεφάνου συμπαρόντος καὶ συνευδοκοῦντος καὶ Θεοδώρου τοῦ Ἀντιοχείας πατριάρχου τὴν ἀνάρρησιν τῆς εὐφημίας βοήσαντος...*[3].

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχει τὴν θέσιν της ἡ πληροφορία τοῦ Σκυλίτση περί τινος Θεοδοσίου, ἐξαδέλφου τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ', ὅστις ἕνεκα τῆς συγγενείας του πρὸς τὸν ἐκλιπόντα αὐτοκράτορα ἐνόμισεν ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ διεκδικήσῃ τὸν θρόνον καὶ *ἐκκλίνας τοῦ πρὸς τὸ παλάτιον ἀπιέναι, ὑποστρέφει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν· ἤλπισε γὰρ ὡς εἰσελθόντα τοῦτον ἐν αὐτῇ ὁ πατριάρχης καὶ ὁ κλῆρος προσδέξεται καὶ λαὸς ἀθροισθήσεται πλεῖστος καὶ βασιλέα ἀναγορεύσουσι*[4]. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς ὑψίστης ἀρχῆς ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας του εἰς τὸν κλῆρον δεικνύει τὴν προϊοῦσαν ἐπιρροὴν καὶ ἰσχὺν τοῦ παράγοντος τούτου εἰς ἕνα τῶν σημαντικωτάτων τομέων τῆς δημοσίας ζωῆς τοῦ Βυζαντίου.

Συμφώνως πρὸς τὴν πληρεστέραν ἀφήγησιν τοῦ Ψελλοῦ, ὁ ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦν-

---

κλητικῇ παρεντετριμμένους βουλῇ... τὸν πατριάρχην ῥᾷστα καταβιβάσαντες, κορυφαῖον τοῦ χοροῦ πεποιήκασιν. Ἀνάλογος ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἀτταλειάτου 58 καὶ Ζωναρᾶ III 664 - 665. Εἰς τὴν μετ' ἐμπαθείας γεγραμμένην Κατηγορίαν κατὰ τοῦ ἀρχιερέως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ (Scripta Minora τ. I 232 - 328, ἰδίᾳ 278 - 284), καίτοι τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει γεγονότα φέρονται ἀκολουθοῦντα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν αὐτὴν πορείαν, ἐν ταῖς λεπτομερείαις παρουσιάζουν ἀποκλίσεις τινάς, ὡς π.χ. ὅτι ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ Α' Κηρουλάριος ἐπεφόρτισεν ἄνδρας, οἵτινες καὶ διὰ χρήσεως βίας ἀκόμη ὤφειλον νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς συγκλητικοὺς ὅπως προσέλθουν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, διὰ νὰ χωρήσουν εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ Μιχαὴλ ϛ'. Τοὐναντίον πᾶσαι αἱ ἱστοριογραφικαὶ πηγαί, ἐν αἷς καὶ αὐτὸς ὁ Ψελλός, ὁμιλοῦν περὶ προσελεύσεως *πλήθους συγκλητικῶν*, εὐθὺς ὡς ἤρξατο ἡ εἰς τὸν περίβολον τῆς Ἁγίας Σοφίας συγκέντρωσις.

[1]) Ψελλ. Χρον. II 103, Σκυλ. - Κεδρ. II 632, Ζωναρᾶς III 659 - 660.

[2]) Ὁ Σκυλ. - Κεδρ. II 635 ἀναγράφει ὀνομαστὶ τὸν μάγιστρον Μιχαήλ, τοὺς πατρικίους Θεόδωρον Χρυσήλιον καὶ Χριστόφορον Πυρρόν, ὡς σχόντας ὁμοῦ μετὰ τῶν *ἀρχόντων τῶν ἑταιρειῶν* τὴν πρωτοβουλίαν· πρὸς τούτοις συνηθροίσθη *τῶν συγκλητικῶν πλῆθος*, ἔτι δὲ λαϊκαὶ μᾶζαι. Πρβλ. Ζωναρᾶν III 664.

[3]) Σκυλ. - Κεδρ. II 636. Ἀνάλογος ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἀτταλειάτου 57 - 58, ἐν ᾗ καὶ ἡ ἑξῆς λίαν χαρακτηριστικὴ φράσις: *οὕτω τὴν εὐφημίαν τοῦ Κομνηνοῦ μεῖζον ἐξῆρε, τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ ταύτην καθολικὴν ἐπιτρέψας.* Πρβλ. Ζωναρᾶν III 665. Διὰ τὴν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ζωηρὰν ἀνάμιξιν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως βλ. καὶ Ἀτταλ. 58_{18}, Ψελλ. Χρον. II 107, Σκυλ. - Κεδρ. II 637.

[4]) Σκυλ. - Κεδρ. II 613.

τος Ἰσαακίου Α' ὁρισθεὶς διὰ τὴν διαδοχὴν ***Κωνσταντῖνος ΙΒ' Δούκας*** εἶχε μὲν τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ δὲν εἶχε προλάβει νὰ περιβληθῇ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας[1], ἐπιδεινωθείσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἀσθενείας τοῦ Ἰσαακίου· *οὐδεὶς δὲ τῶν πάντων ἐθάρρει τοῖς βασιλικοῖς τοῦτον κοσμῆσαι συμβόλοις, εἰ μὴ αὐτὸς* (sc. ὁ Ψελλὸς) *παρρησίᾳ χρησάμενος, τῶν πάντων μοι παραχωρούντων τῆς ἀρίστης βουλῆς, ἐπὶ τοῦ θρόνου τε καθίζω τοῦ βασιλείου καὶ τοῖς φοινικοῖς τέως ὑποδήμασι τοὺς πόδας ἁρμόζω· τὰ δ' ἄλλα τούτῳ συνηκολούθει, τῶν ἐν τέλει συνάθροισις, εἰσαγωγαὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, σέβας βασιλεῖ πρέπον, προσκύνησις καὶ ὁπόσα εἴωθεν ἐπὶ ταῖς τῶν αὐτοκρατόρων ἀναρρήσεσι γίνεσθαι* (Δεκέμβριος 1059)[2]. Ἀναμφιβόλως ἡ ὡς ἄνω σκηνή, ἐν ᾗ μάλιστα ὁ Ψελλὸς ἦτο τὸ πρωταγωνιστοῦν πρόσωπον, συνιστᾷ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ'. Σύγκειται δ' αὕτη εἰς τὴν περιβολὴν ὡρισμένων συμβόλων — ἐν οἷς ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν τὰ πορφυρᾶ ὑποδήματα — τὴν συνάθροισιν τῶν ἀξιωματούχων καὶ ἀπονομὴν τιμῆς καὶ σεβασμοῦ διὰ τῆς προσκυνήσεως. Εἰς τὴν τελευταίαν φράσιν *καὶ ὁπόσα... γίνεσθαι* πρέπει νὰ περιληφθῇ καὶ ἡ κατὰ πανηγυρικὸν καὶ ὡρισμένον τύπον ἐκφώνησις τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀναγορευομένου. Ὁ αὐτὸς ἱστορικός, σημειῶν ἐν παρόδῳ *ὅτε γοῦν τὸ στέφος τῇ κεφαλῇ καθηρμόζετο, ὡμολόγησε* (sc. ὁ Κωνσταντῖνος ΙΒ') *τῷ Θεῷ*[3], ὑπαινίσσεται προφανῶς τὴν ἀκολουθήσασαν στέψιν. Ὁ Ἰσαάκιος Α' περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ΙΒ' Δούκας, γενόμενος κύριος τῆς ἐξουσίας, συνεκάλεσε τὴν σύγκλητον, τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν, τοὺς λειτουργοὺς τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀνέπτυξε τὰς προγραμματικάς του ἀρχάς[4]. Διὰ τῆς παρὰ τῷ Ἀτταλειάτῃ 70 φράσεως: *Κωνσταντῖνος ὁ Δούκας συνήθροισε τὰ σωματεῖα τῆς πόλεως*, δὲν δηλοῦνται αἱ συντεχνίαι τῆς πρωτευούσης ἀλλὰ νοοῦνται πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἀναλυτικῶς ὑπὸ τοῦ Ψελλοῦ ἀναγραφεῖσαι κατηγορίαι προσώπων.

Αἱ περὶ τῆς ἀναδείξεως τῶν τέκνων τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ' εἰς βασιλεῖς πληροφορίαι παρουσιάζονται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντιφατικαὶ πρὸς ἀλλήλας. Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν γεγονότων ἔλαβον ὡς βάσιν τὸν Ψελλόν, γνωρίζοντα ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὰ πράγματα. Συμφώνως πρὸς τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ Ζωναρᾶ, ὁ Κωνσταντῖνος ΙΒ' Δούκας ἀνεκήρυξε *βασιλέα* ἀρχικῶς τὸν τριτότοκον υἱόν του, πορφυρογέννητον ***Κωνσταντῖνον***[5], βραδύτερον δὲ τὸν πρωτότοκον ***Μιχαήλ***[6]. Τὴν εἴδησιν ταύτην ἔρχονται νὰ ὁλο-

[1]) Ψελλ. Χρον. II 143: *σύμβολα δὲ αὐτῷ* (sc. τῷ Δούκᾳ) *οὔπω ἐδεδώκει βασίλεια ἀλλ' ἦν ἐν ἐπαγγελίαις τὸ πρόβλημα* (= ἡ πρόβλησις).

[2]) Ψελλ. Χρον. II 144. Παρὰ Ἀτταλ. 69, Σκυλ.-Κεδρ. II 649, Ζωναρᾷ III 673 ἁπλῆ μνεία τῆς μεταβολῆς· πρβλ. Νικηφ. Βρυεν. 21.

[3]) Ψελλ. Χρον. II 147.

[4]) Ψελλ. Χρον. II 145· πρβλ. Σκυλ.-Κεδρ. II 651.

[5]) Ψελλ. Χρον. II 148, Ζωναρᾶς III 681, Θεοδ. Σκουτ. 165. Πρβλ. Ἀτταλ. 78-79, Ἀλεξιάδα IV 6.

[6]) Ψελλ. Χρον. II 148, Θεοδ. Σκουτ. 165. Ὁ Σκυλίτσης παρὰ Κεδρηνῷ II 659 ἐσφαλμένως ἀναγράφει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ΙΒ' ἀνηγόρευσε βασιλεῖς καὶ τοὺς τρεῖς υἱούς του, ἀφ' οὗ κατόπιν μνημονεύει τοῦ Ρωμανοῦ Δ' ὡς στέψαντος τὸν δευτερότοκον Ἀνδρόνικον.

κληρώσουν χωρία τῶν Σκυλίτση καὶ Θεοδώρου Σκουταριώτου, βεβαιοῦντα ὅτι τὸν δεύτερον υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ' **Ἀνδρόνικον** ἔστεψε *βασιλέα* ὁ Ρωμανὸς Δ' [1]. Πρὸς τὰ ἀνωτέρω συνᾴδει ἀπολύτως πληροφορία τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Ψευδο-Κωδινοῦ ἀφ' ἑτέρου, οἵτινες μόνοι αὐτοὶ ἐκ τῶν ἱστοριογράφων τῆς περιόδου ἀναγράφουν ὀνομαστικῶς τοὺς διαδόχους τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα: *κατέλιπε βασιλεύουσαν... τὴν κυρὰν* ***Εὐδοκίαν*** *τὴν Μακρεμβολίτισσαν* (σύζυγον τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ'), *σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ κυρῷ Μιχαὴλ καὶ τῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ*. (Ἦρξαν ἀπὸ 21 Μαΐου 1067 - 31 Δεκεμβρίου 1067) [2]. Ἡ σύγκλητος ἀνεμίχθη ζωηρότερον εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ΙΒ' ἐζήτησε παρ' αὐτῆς ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ διαφυλάξῃ τὸν θρόνον εἰς τὴν δυναστείαν του. Τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Εὐδοκίας, ὅπως μὴ προσέλθῃ εἰς νέον γάμον, ἠγγυήθη ἐπίσης ἡ σύγκλητος [3].

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἐξακρίβωσις τῆς νομικῆς θέσεως τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ'. Αἱ μνημονευθεῖσαι πληροφορίαι ὁμιλοῦν περὶ ἀναδείξεως τῶν υἱῶν του εἰς *βασιλεῖς*, ἀποφεύγουσαι τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὅρων *αὐτοκράτορες, αὐτοκράτορες βασιλεῖς*. Οὔτε πάλιν ὅταν σημειώνεται ἡ περὶ τὸν θρόνον μεταβολή, γίνεται λόγος περὶ ἀνακηρύξεως τῶν νεαρῶν ἡγεμόνων εἰς *αὐτοκράτορας βασιλεῖς*, ὡς π. χ. συνέβη εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀνηλίκων Βασιλείου Β' καὶ Κωνσταντίνου Ι', ἐστεμμένων ἤδη ὑπὸ τοῦ Ρωμανοῦ Β', οὓς ἡ σύγκλητος τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου ἀνηγόρευσεν ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ πατρός των εἰς *βασιλεῖς αὐτοκράτορας* [4]. Τοὐναντίον ὅλαι αἱ πηγαὶ ὁμοφώνως ἐμφανίζουν τὴν αὐγούσταν Εὐδοκίαν ὡς ἀναδεδεγμένην τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν [5]. Ἔχω τὴν γνώμην, ἣν ὅμως δὲν δύναμαι νὰ στηρίξω εἰς ρητὰς μαρτυρίας ἀλλὰ μόνον εἰς ἐνδείξεις — κατ' ἐμὲ σοβαρὰς —, ὅτι τὴν θέσιν τοῦ *βασιλέως αὐτοκράτορος* ἔλαβεν ἡ Εὐδοκία, τὰ δὲ τέκνα της παρέμειναν ἁπλοῖ *βασιλεῖς*. Ἀτυχῶς δὲν

---

1) Σκυλ. - Κεδρ. II 670, Θεοδ. Σκουτ. 167.

2) Ψευδο - Κωδινοῦ Χρονογραφία 157 $_{16}$, πρβλ. Νικηφ. Βρυεν. 23. Ὁ Ζωναρᾶς III 681 λέγει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος *τὴν βασιλείαν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ καταλέλοιπε τρισὶν οὖσιν... αὐτοῖς δὲ τὴν μητέρα βασιλίδα τε καὶ τροφὸν καὶ κυρίαν τὸ ξύμπαν εἰπεῖν καταλέλοιπεν*. Τὰ λοιπὰ κείμενα σημειοῦν ἀορίστως *τοὺς παῖδας*. Ἀτταλ. 92, Σκυλ. Κεδρ. II 660, Μιχ. Γλυκ. 607, Θεοδ. Σκουτ. 166.

3) Σκυλ. - Κεδρ. II 659, 665, Ζωναρᾶς III 682, 686 - 687, Μιχ. Γλυκ. 607 - 608. Ὁ Ψελλὸς ἀποσιωπᾷ ταῦτα, ἐνῷ ἀντιθέτως ὁ Ἀτταλ. 92 προσθέτει εἰς τοὺς ἐγγυηθέντας τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Εὐδοκίας καὶ τὴν πατριαρχικὴν σύνοδον· *(προκατησφαλίσθη γὰρ ἡ Αὐγούστα μὴ δευτέροις γάμοις προσομιλῆσαι ἀρχιερατικῇ καὶ συγκλητικῇ συνελεύσει)*. Εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἀτταλ. 168, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ N. SVORONOS, Le serment de fidelité σ. 118 — λέγων ὅτι ἡ Εὐδοκία προέβη διὰ τῆς συγκλήτου εἰς τὴν μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Μαντζικέρτ κήρυξιν τοῦ Ρωμανοῦ ὡς ἐκπτώπτου, — οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ τῆς συγκλήτου.

4) Βλ. ἀνωτ. σελ. 105.

5) Ἀτταλ. 92, Σκυλ. - Κεδρ. II 660, Νικηφ. Βρυεν. 23, Ζωναρᾶς III 681, Θεοδ. Σκουτ. 166, Ψευδο - Κωδινοῦ Χρονογραφία 157· ὡς πλέον χαρακτηριστικὰς σημειῶ τὰς φράσεις Ψελλ. Χρον. II 151: *ἐπὶ τῇ γυναικὶ Εὐδοκίᾳ πάντα πεποίηται...*, 152: *Ἡ βασιλὶς Εὐδοκία κατὰ τὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ βασιλέως διατάξεις τῶν ὅλων ἐγκρατὴς γενομένη*, Ζωναρᾶς III 682: *καὶ ἡ βασίλισσα τὴν τῶν κοινῶν μετακεχείριστο πρόνοιαν, τῶν υἱέων κατάρχουσα.*

διεσώθησαν ἔγγραφα, δυνάμενα νὰ ἐπιλύσουν εὐθέως τὸ πρόβλημα· ὑπάρχει μόνον χωρίον τοῦ Τιπουκείτου, ἐν ᾧ μνημονεύεται ὡς ἐκδότης νεαρᾶς περὶ ἀποστάσεως ἀνεγειρομένων οἰκοδομῶν ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία [1], ἀλλὰ μὴ διασωθέντος τοῦ κειμένου τῆς νεαρᾶς δὲν γνωρίζομεν, ἐὰν παραλλήλως πρὸς τὴν Εὐδοκίαν ἀνεγράφοντο ὡς συνεκδόται τοῦ νόμου καὶ τὰ τέκνα της [2]. Κατ' εὐτυχῆ συγκυρίαν ὅμως μεταξὺ τῶν καταλοίπων τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ διεσώθη τύπος χρυσοβούλλου ἐκ τοῦ ἔτους 1074 τοῦ Μιχαὴλ Ζ' [3], ἐν ᾧ ἀντικατοπτρίζεται νομικὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ Μιχαὴλ Ζ' ὡς *αὐτοκράτορος βασιλέως* καὶ τῶν ἀδελφῶν του Ἀνδρονίκου καὶ Κωνσταντίνου ὡς *βασιλέων*, ἀνάλογος πρὸς ἐκείνην ἣν ὑποθέτω ὑφισταμένην ἐν ἔτει 1067 μεταξὺ τῆς Εὐδοκίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν τέκνων της *βασιλέων* ἀφ' ἑτέρου. Τοιουτοτρόπως ἑρμηνεύεται κατ' ἐμὲ ἡ ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Μιχαὴλ Ζ' μεταξὺ τῶν ὑπογραφῶν διαφορά [4], ἀποδίδουσα τὴν ὑφισταμένην νομικὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν τριῶν ἀδελφῶν, εἴτε τὸ χρυσόβουλλον γίνῃ δεκτὸν ὡς γνήσιον εἴτε θεωρηθῇ ὡς γύμνασμα τοῦ Ψελλοῦ [5]. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ κείμενα, ὁμιλοῦντα περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ρωμανοῦ Δ', δευτέρου συζύγου τῆς Εὐδοκίας, οὐδαμοῦ ἀφήνουν νὰ νοηθῇ ὅτι ἐπῆλθεν οἱαδήποτε μεταβολὴ ὡς πρὸς τὸ ὑφιστάμενον νομικὸν καθεστὼς τῶν δύο ἐστεμμένων υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ' Δούκα, Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντίνου, —χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείηται ἁπλῆ παράλειψις τῶν ἱστοριογράφων— δύναται κατ' ἐμὲ νὰ ἐξηγηθῇ ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ὅτι οἱ δύο νεαροὶ Δοῦκαι ἦσαν ἁπλοῖ *βασιλεῖς*, οὐχὶ δὲ *βασιλεῖς αὐτοκράτορες* καὶ ἑπομένως διὰ τῆς ἀναγορεύσεως ἑνὸς νέου *βασιλέως αὐτοκράτορος*, τοῦ Ρωμανοῦ Δ', οὐδὲν μετεβλήθη ὡς πρὸς αὐτούς [6]. Ἄλλως τε ὅταν ὁ Μιχαὴλ Ζ' ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν (Ὀκτώβριος 1071), ἀνηγορεύθη *αὐτοκράτωρ* [7], ὁ δ' ἀδελφός του Κωνσταντῖνος ἐπανειλημμένως μνημονεύεται εἰς ἐπίσημα ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ του κείμενα μόνον ὡς *βασιλεύς* [8].

[1]) Τιπούκειτος LIX 2 (ZACHARIAE, JGR τ. III σ. 327 σημ. 1): *ὡς διωρίσατο τοῦτο ἡ βασίλισσα Εὐδοκία ἡ τοῦ Δούκα σύνευνος.*

[2]) Καὶ ἐν τῇ γνωστῇ νεαρᾷ ἀρ. 5 (ἔτ. 934) *περὶ τῶν ὑπεισερχομένων δυνατῶν εἰς ἀνακοινώσεις πενήτων* ἀναγράφονται ὡς ἐκδόται της *οἱ ρωμανός, κωνσταντῖνος, στέφανος καὶ κωνσταντῖνος*, ἀλλ' ὁσάκις γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς, μνημονεύεται μόνος ὁ Ρωμανός· πχ. *Νεαρὰ Ρωμανοῦ περὶ δυνατοῦ· ὁ δὲ κυρὸς Ρωμανὸς ἐκεῖνος ὁ πρεσβύτης ἐνομοθέτησεν*... (ZACHARIAE, JGR τ. III σ. 242 σημ. 1 καὶ 2).

[3]) Ψελλοῦ Scripta Minora τ. I σ. 329 - 334.

[4]) *Μιχαὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Δούκας*
Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς Ρωμαίων ὁ Δούκας
Κωνσταντῖνος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς Ρωμαίων ὁ Δούκας παρὰ Ψελλῷ Scripta Minora τ. I σ. 334.

[5]) Ὑπὲρ τῆς τελευταίας ἐκδοχῆς κλίνει ὁ F. DÖLGER, Regesten ἀρ. 1003.

[6]) Εἰς τὴν ἀνάλογον περίπτωσιν τῶν ἀνηλίκων υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ Β', τόσον κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Νικηφόρου Β', ὅσον καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου Α' γίνεται λόγος περὶ τῆς θέσεως τοῦ Βασιλείου Β' καὶ Κωνσταντίνου Ι', χωρὶς τὰ ἱστοριογραφικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ εἶναι πολυαριθμότερα ἢ σημαντικῶς πλουσιώτερα τῶν ἀντιστοίχων τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.

[7]) Π.χ. Ἀτταλ. 168 - 169: *αὐτοκράτορα καὶ δεσπότην φημίζουσι*, Νικηφ. Βρυεν. 45: *καὶ αὐτοκράτορα τὸν Μιχαὴλ ἀναγορευόντων*, Ζωναρᾶς III 704: *τὸν δὲ Μιχαὴλ ἀνακηρύττουσιν αὐτοκράτορα.*

[8]) Ἐπιστολὴ Μιχαὴλ Ζ' τῷ δουκὶ Λογγιβαρδίας παρὰ Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη,

Ἐπιτυχοῦσα ἡ Εὐδοκία ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ΙΒ' δοθείσης ὑποσχέσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀκυρωθῇ ἡ ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἀναληφθεῖσα ἔγγραφος ὑποχρέωσις[1] — περὶ ὧν ἐγένετο προηγουμένως λόγος — συζεύγνυται τὸν βεστάρχην **Ρωμανὸν Δ' Διογένην** καὶ *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ὀρθριώτερον οὗτος ἀναγορεύεται, νυκτὸς ἀνιὼν εἰς τὸ Καπιτώλιον διὰ τῆς δεσποίνης ἐν ὅπλοις καὶ λαθὼν τοὺς τῆς βασιλίδος υἱεῖς* (1 Ἰανουαρίου 1068)[2]. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει μαρτυρία τοῦ Σκυλίτση II 666, διότι δεικνύει πῶς τελειοῦται ἡ ἀναγόρευσις. Οἱ Βάραγγοι, ἤτοι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν φρουρὰν τῶν ἀνακτόρων ξένοι μισθοφόροι, ἠρνήθησαν *αὐτὸν* (sc. τὸν Ρωμανὸν) *φημίσαι, παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα·* μόνον δ' ὅτε ἐβεβαιώθησαν ὅτι ἡ ἀναγόρευσις τούτου γίνεται τῇ συναινέσει τῶν υἱῶν τῆς Εὐδοκίας, *αὐτίκα μετατραπέντες, μεγάλαις καὶ διατόροις φωναῖς αὐτὸν καὶ αὐτοὶ ἀναγορεύουσιν.*

Εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη ἡ ἐν Μαντζικέρτ καταστροφή, ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς τῇ συνεργείᾳ τοῦ καίσαρος Ἰωάννου Δούκα[3] καὶ τῶν υἱῶν τοῦ τελευταίου ὠργάνωσαν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ρωμανοῦ Δ', μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς αὐτοκρατείρας Εὐδοκίας καὶ τὴν εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαὴλ Ζ', πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ'. Τοῦ πραξικοπήματος ἐνεργῶς μετέσχον μέλη τῆς συγκλήτου καὶ τὸ ἀποτελοῦν τὴν φρουρὰν τῶν ἀνακτόρων σῶμα τῶν Βαράγγων[4]. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀτταλειάτου, πρὸς ἣν συμφωνοῦν καὶ αἱ τῶν λοιπῶν ἱστοριογράφων, δεικνύουσαι ὅτι τὸ πρῶτον νῦν ὁ Μιχαὴλ ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ καὶ ἀναλαμβάνει ἰδίῳ ὀνόματι τὴν διακυβέρνησιν τῆς αὐτοκρατορίας: *αὐτοκράτορα καὶ δεσπότην φημίζουσιν, ἐν τῷ τοῦ χρυσοτρικλίνου βασιλείῳ θρόνῳ καθιδρύσαντες αὐτὸν καὶ τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζουσι μόναρχον* (24 Ὀκτωβρίου 1071)[5]. Ὁ ἴδιος ὁ Μιχαὴλ Ζ', ἀναγγέλλων εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸν δοῦκα Λογγιβαρδίας τὴν ἀνακήρυξίν του, γράφει:

τ. Ε' (1876) σ. 386, 387, 390 (ἔτ. 1072/1073).

[1] Ἀτταλ. 100, Σκυλ.-Κεδρ. II 666, Ζωναρᾶς III 687, Μιχ. Γλυκ. 608, Ψευδο-Κωδινοῦ Χρονογραφία 157_{21}.

[2]) Ἀτταλ. 101. Ὁ Σκυλίτσης II 666 $_{15\text{-}18}$ συμφωνεῖ μὲ τὴν πληροφορίαν ταύτην τοῦ Ἀτταλειάτου, ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως 666_{19} ἐμφανίζει τοὺς υἱοὺς τῆς Εὐδοκίας συγκατανεύσαντας εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ρωμανοῦ Δ'. Κατὰ τὸν Ζωναρᾶν III 687, ἡ Εὐδοκία ἐγνωστοποίησεν εἰς τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν της τὴν μελετωμένην ἀναγόρευσιν τοῦ Ρωμανοῦ. Μνεία τοῦ γεγονότος παρὰ Ψελλῷ Χρον. II 155-156, Μιχ. Γλυκ. 607-608. Ὁ Θεόδ. Σκουταρ. 167 καταλέγει ὡς συμβασιλεῖς τοῦ Ρωμανοῦ Δ' τοὺς τρεῖς υἱοὺς τῆς Εὐδοκίας ἐκ τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ' Μιχαήλ, Ἀνδρόνικον καὶ Κωνσταντῖνον, ὡς καὶ ἑτέρους δύο ἐκ τοῦ Ρωμανοῦ Δ', Νικηφόρον καὶ Λέοντα ὀνομαζομένους, οὓς πάντας χαρακτηρίζει ὡς *βασιλεῖς*. Τοὺς δύο τελευταίους καθήρεσεν ὁ Μιχαὴλ Ζ', γενόμενος αὐτοκράτωρ, ἀφαιρέσας ἀπ' αὐτῶν τὰ *βασιλικὰ παράσημα*. Θεοδ. Σκουτ. 168.

[3]) Βλ. περὶ αὐτοῦ B. Leib, Jean Doucas, césar et moine. Son jeu politique à Byzance de 1067-1081 ἐν Analecta Bollandiana τ. 69 (1950) σ. 163-180.

[4]) Λίαν ἐναργὴς ἡ ἀφήγησις τόσον τοῦ Ψελλοῦ Χρον. II 165, ὅσον καὶ τοῦ Νικηφ. Βρυεν. 45.

[5]) Ἀτταλ. 168-169. Οὕτω καὶ Σκυλ. II 702: *τὸν δὲ Μιχαὴλ μόναρχον ἀναγορεύσαντες αὐτοκράτορα,* Νικηφ. Βρυεν. 45: *καὶ αὐτοκράτορα τὸν Μιχαὴλ ἀναγορευόντων,* Μιχ. Γλυκ. 611: *τὸν δὲ Μιχαὴλ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα,* Ζωναρᾶς III 704: τὸν δὲ Μιχαὴλ *ἀνακηρύττουσιν αὐτοκράτορα.*,

Πρῶτα μὲν σύγχαιρέ μοι...τὴν πατρῴαν ἀπειληφότι ἀρχὴν πληρέστατά τε καὶ τελεώτερον, Θεοῦ τε οὕτω δικάσαντος καὶ πάσης ἀρχιερατικῆς καὶ συγκλητικῆς ψήφου καὶ [τῶν ἄλλων] εἰπεῖν δὲ καὶ πάντων τῶν ὑφ' ἡμᾶς εἰς ταὐτὸν [συναινεσάντων] [1]. Ρητῶς οὗτος ὁμολογεῖ ὅτι νῦν τὸ πρῶτον κυβερνᾷ *πληρέστατα καὶ τελεώτερον*. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν ἀναγραφὴν τῆς συγκλήτου ὡς ὀργάνου συντελέσαντος εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ αὐτοκράτορος οὐδὲν τὸ περίεργον καὶ τὸ νέον. Εἶναι ὅμως ἀξιοσημείωτος ἡ μνεία τῆς *ἀρχιερατικῆς ψήφου*, καίτοι εἰς τὰς ἱστοριογραφικὰς πληροφορίας δὲν μνημονεύεται κατὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Μιχαὴλ Ζ' σύμπραξις τοῦ κλήρου, ὡς μαρτυρεῖται συχνότερον κατὰ τὰς ἑπομένας δεκαετίας.

Ὁ Ψελλὸς καὶ ὁ Ζωναρᾶς ἀναφέρουν ὅτι ὁ Μιχαὴλ Ζ' *βασιλικῶς ἐταινίωσε* τὸν εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν εὑρισκόμενον υἱόν του ***Κωνσταντῖνον*** [2].

Ἡ κακὴ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Μιχαὴλ Ζ' καὶ ἡ χαώδης στρατιωτικὴ κατάστασις εἶχον ὡς συνέπειαν τὴν ἔκρηξιν σειρᾶς ἐπαναστατικῶν κινημάτων, ὧν σπουδαιότερα τὸ ὀργανωθὲν ὑπὸ τοῦ ***Νικηφόρου Βοτανειάτου*** ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τὸ τοῦ ***Νικηφόρου Βρυεννίου*** ἐν Θράκῃ. Τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1077 [3], *οἱ ἐν τῇ ἀνατολῇ προέχοντες Ἀλέξανδρός τε καὶ ὁ Καβασιλᾶς οἱ Συναδηνοί, ὁ Γουδέλιος, ὁ Στραβορωμανὸς καὶ ἡ λοιπὴ τῶν συγκλητικῶν ἀρχόντων λογάς, ἣν ἐκ πολλοῦ ἀποστασίαν ὠδίνησαν, εἰς ἔργον ἐξάγουσι νῦν καὶ τὸν κουροπαλάτην Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην συνελθόντες βασιλέα ἀναγορεύουσιν...* [4], τυπικὸν ἐκπρόσωπον τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας. Μόλις μετὰ ἑξάμηνον περίπου ἐπετεύχθη ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Μιχαὴλ Ζ' τῇ συμπράξει συγκλήτου, κλήρου καὶ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λεπτομερείας δὲ τῶν διαδραματισθέντων γεγονότων διέσωσαν σύγχρονοι ἀξιόπιστοι ἱστοριογράφοι. Τὴν 24 Μαρτίου 1078, ἐνῷ ἀκόμη ὁ Βοτανειάτης ὥδευεν ἐκ Νικαίας πρὸς τὴν Βασιλεύουσαν, *κοινῇ ψήφῳ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ τὸν Βοτανειάτην αὐτοκράτορα Ρωμαίων καὶ δεσπότην ἀναγορεύουσι μετὰ πολλῆς καὶ ἀκατασχέτου τῆς συνδρομῆς καὶ περιηχῆς . . . καὶ παρῆλθον ἅπαντες εἰς τὸ κοινὸν καὶ μέγιστον τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον. κἀκεῖσε μετὰ τῆς συνόδου συγκροτοῦσιν οἱ τῆς συγκλήτου λογάδες τὴν εὐφημίαν ὑπερφυῆ καὶ μετέωρον, προεξάρχοντος τούτοις καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας, τῇ βασιλίδι ἐνδιατρίβοντος. καὶ πᾶς ὁ κλῆρος συννεύει καὶ ὅσοι τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν Ναζιραίων οἱ δοκιμώτατοι* [5]. Ἐνδιαφέρουσαν πρὸς τούτοις λεπτομέρειαν παραδίδει ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ἀφηγούμενος ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει προεξάρχοντες τῆς κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Ζ'

---

[1]) Παρὰ Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. Ε' (1876) σ. 388 (1072/1073).

[2]) Ψελλ. Χρον. II 178, Ζωναρᾶς III 714· πρβλ. Θεοδ. Σχουτ. 168. Περὶ τοῦ Κωνσταντίνου τούτου βλ. τὴν πρόσφατον μελέτην τοῦ B. LEIB, À Byzance. L'aiglon avant l'Aiglon. Constantin Doukas Porphyrogenète (v. 1074 - v. 1094) ἐν Bulletin de l'Association Guillaume Budé IV ser. no 2 (1954) σ. 83 - 100.

[3]) Ἡ χρονολογία τοῦ Ἀτταλ. 215: *δευτέραν ἄγοντος τοῦ Ἰουλίου μηνὸς* εἶναι ἐσφαλμένη.

[4]) Σκυλ. II 726, Ζωναρᾶς III 715, Μιχ. Γλυκ. 615.

[5]) Ἀτταλ. 270. Οὕτω καὶ Σκυλ. II 733, Νικηφ. Βρυεν. 120 - 123, Ζωναρᾶς III 719.

κινήσεως παρήγγελλον *πρὸς τοὺς τῶν ἐν τέλει μὴ μετασχόντας αὐτῶν τοῦ βουλεύματος*, νὰ σπεύσουν νὰ ταχθοῦν παρὰ τὸ πλευρόν των, ἀναγράφοντες εἰς τὰ ἀποστελλόμενα γράμματα: «*οἱ ἁγιώτατοι πατριάρχαι, ἡ σύνοδος καὶ ἡ σύγκλητος συγκαλοῦσιν ὑμᾶς περὶ τὸν περιώνυμον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας [νεών]*». *καὶ οἱ μὲν ἑκόντες, οἱ δὲ ἄκοντες συνέτρεχον*[1].

Μεταξὺ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μιχαὴλ Ζ' καὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Νικηφόρου Γ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐμεσολάβησε διάστημα τριῶν ἡμερῶν, καθ' ἅς ἡ αὐτοκρατορία παρέμεινεν *ἀβασίλευτος*[2]. Τὴν ἀπόφασιν τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μιχαὴλ Ζ' ἔλαβον οἱ τὴν παραμονὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (24 Μαρτίου) εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν συγκεντρωθέντες, σύγκλητος, κληρικοὶ καὶ λαϊκὰ πλήθη· τὰ κείμενα μόνην περαιτέρω λεπτομέρειαν παραδίδουν ὅτι ὁ Μιχαὴλ Ζ' ὑπεχρεώθη νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα[3]. Φαίνεται ὅτι ἡ στέψις τοῦ Νικηφόρου Γ' ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κοσμᾶ ἐτελέσθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς εἰσόδου του εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἤτοι τὴν Τρίτην, 27 Μαρτίου 1078[4]. Ὁ G. Ostrogorsky, ἐνῷ εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς Ἱστορίας του χρονολογεῖ τὴν τὸ πρῶτον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀναγόρευσιν τοῦ Βοτανειάτου τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1077[5], εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του διατηρεῖ αὐτουσίαν μὲν κατὰ τὰ λοιπὰ τὴν φραστικὴν διατύπωσιν ἀλλὰ χρονολογεῖ τὸ γεγονὸς τὴν 7 Ἰανουαρίου 1078[6], στηριχθείς, ὡς φαίνεται, εἰς πρόσφατον μελέτην τοῦ B. Leib[7]. Τὴν χρονολογίαν 7 Ἰανουαρίου παραδίδει ὁ Ἀτταλειάτης 256, ἀφηγούμενος ὅτι τὴν ἑπομένην τῶν Θεοφανείων Κυριακὴν τοῦ ἔτους 1078, ἐνῷ ὁ Μιχαὴλ Ζ' εὑρίσκετο μετὰ τῆς συγκλήτου εἰς τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀνάκτορα, *οἱ ἐν τῷ μεγάλῳ τεμένει τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐκκλησιάζοντες πάντα φόβον τοῦ βασιλέως ἀποσεισάμενοι καὶ δημοκρατουμένους ἑαυτοὺς οἰηθέντες..., ἀναγορεύουσι τὸν Βοτανειάτην βασιλέα λαμπρᾷ τῇ φωνῇ*. Ἀλλ' εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Ἀτταλειάτου ἀναφέρεται εἰς γεγονὸς διαφέρον τοπικῶς καὶ χρονικῶς ἀπὸ τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατ' Ὀκτώβριον 1077 ἀρχικῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Βοτα-

---

[1]) Νικηφ. Βρυεν. 122 - 123.

[2]) Ἀτταλ. 272, Σκυλ. II 733.

[3]) Ἀλεξιὰς I 4. 1· πρβλ. Ἀτταλ. 270, Νικηφ. Βρυεν. 125, Σκυλ. II 734, Ζωναρᾶν III 719 - 720, Μιχ. Γλυκ. 616, Θεοδ. Σκουτ. 170.

[4]) Σκυλ. II 734, Ζωναρᾶς III 720, Μιχ. Γλυκ. 616. Ὁ Σκυλίτσης II 734 - 735 τὴν ἔλευσιν καὶ στέψιν τοῦ Νικηφόρου Γ' χρονολογεῖ τὴν Μεγάλην Τρίτην, ἥτις ὅμως διὰ τὸ ἔτος 1078 συμπίπτει πρὸς τὴν 3 Ἀπριλίου, ἐνῷ ἡ Τρίτη τῆς προηγουμένης ἑβδομάδος εἶναι ἡ 27 Μαρτίου, ἀπέχουσα τρεῖς ἡμέρας — ὅσας ἀκριβῶς παρέμεινεν ἡ πόλις *ἀβασίλευτος* — ἀπὸ τῆς παραμονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (24 Μαρτίου), ὁμοφώνως παραδιδομένης ὑπὸ τῶν πηγῶν ὡς ἡμέρας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξεγέρσεως καὶ ἐκθρονίσεως τοῦ Μιχαὴλ Ζ'. Τὴν ἡμερομηνίαν 27 Μαρτίου εὐνοεῖ καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Ἀτταλειάτου 275, βεβαιοῦντος ὅτι τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων (1 Ἀπριλίου) ὁ Βοτανειάτης προέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς γενναίας χρηματικὰς δωρεὰς καὶ προαγωγὰς ἀξιωματούχων.

[5]) G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, München 1940 σ. 246.

[6]) Ostrogorsky, Geschichte [2] σ. 277.

[7]) B. Leib, Nicéphore III Botaneiates (1078 - 1081) et Marie d'Alanie ἐν Actes du VIe Congrès internation. d'études byzantines τ. I, Paris 1950 σ. 129 ἑπ., ἰδίᾳ σ. 130.

νειάτου[1] καὶ ἀφορᾷ τὰς κατὰ τὰ ἀμέσως ἀνωτέρω λαϊκὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκδηλώσεις ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας τὴν 7 Ἰανουαρίου 1078, μεταγενεστέρας κατὰ τρίμηνον τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀναγορεύσεως.

Τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου, λαβοῦσαν χώραν περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου 1077 ἐν Τραϊανουπόλει, ὠργάνωσε μετὰ συγκέντρωσιν ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐξ ἐγχωρίων, Βαράγγων καὶ Φράγκων[2], ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βρυεννίου, ἔχων ὡς συνεργὸν τὸν κατεπάνω Ἀδριανουπόλεως. Συνίστατο δ' ἡ ἀναγόρευσις εἰς τὸ *τὰ βασιλικὰ παράσημα...περιβαλέσθαι τὸν Βρυέννιον καὶ τὴν εὐφημίαν καὶ τὴν ἀνάρρησιν δέξασθαι*[3]· μάλιστα αἱ πηγαὶ ἰδιαιτέρως μνημονεύουν τῶν ἐρυθρῶν πεδίλων[4], τὰ ὁποῖα φαίνονται ἀποτελοῦντα τὸ πλέον χαρακτηριστικὸν σύμβολον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Ὁ Ἀτταλειάτης καὶ ὁ ἱστορικὸς Βρυέννιος ὁμιλοῦν καὶ περὶ τῆς ἁλουργίδος[5], ἀλλ' εἰς οὐδὲν κείμενον γίνεται λόγος περὶ στέμματος. Μόνη ἡ Ἄννα Κομνηνὴ γράφει: *τοῦ Βρυεννίου τὴν δύσιν ὅλην κλονοῦντος καὶ τὸ διάδημα ἑαυτῷ περιθεμένου καὶ βασιλέα Ρωμαίων ἀνακηρύττοντος*[6], ὡς γνωρίζομεν ὅτι ἔπραξαν καὶ ἄλλοι ἐπαναστάται κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνακηρύξεώς των[7]. Στέψις τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου δὲν ἐπηκολούθησε.

Λήγοντος τοῦ 1077 ἢ ἀρχομένου τοῦ 1078 παραδίδεται τρίτη ἀπόπειρα ἀναγορεύσεως, ἡ τοῦ πρωτοπροέδρου ***Νικηφόρου Βασιλακίου***, ὅστις ἐπίσης ἐστηρίχθη εἰς τὸν στρατιωτικὸν παράγοντα[8]. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Σκυλίτση παραδιδομένη λεπτομέρεια, καθ' ἣν ὁ Βασιλάκιος, συναθροίσας *στρατιὰν ἀξιόλογον ἔκ τε Φράγγων καὶ Βουλγάρων, Ρωμαίων τε καὶ Ἀρβανιτῶν*, ἔφθασεν *εἰς Ἀχρίδας· ἠβούλετο μὲν ἐκεῖσε ἀναγορευθῆναι, σπουδῇ δὲ τοῦ ἐκεῖσε ἀρχιερατεύοντος ἐκωλύθη*[9].

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὴν διὰ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου ἐγκαινιζομένην μέσην βυζαντινὴν περίοδον χαρακτηρίζει τάσις ἀποκρυσταλλώσεως τῶν πολιτειακῶν μορφῶν. Ἀλλ' αἱ σποραδικαὶ καὶ ἄνευ συνοχῆς εἰδήσεις τῶν ἱστοριογραφικῶν πηγῶν καθιστῶσι δυσχερῆ, τοῦτο

---

[1]) Ἣν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀτταλειάτης 215 διαστέλλει ἀπὸ τῆς μεταγενεστέρας ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἀναγορεύσεως, προχρονολογῶν μάλιστα ἐσφαλμένως τὴν πρώτην κατὰ τρεῖς μῆνας, εἰς τὴν 2 Ἰουλίου 1077· πρβλ. αὐτόθι 238_{11}: *ὡς δ' ἡ φήμη τῆς αὐτοῦ ἀναρρήσεως τὴν βασιλίδα κατέλαβε...*

[2]) Ἀτταλ. 242-243, Σκυλ. II 727, Νικηφ. Βρυεν. 112-113.

[3]) Σκυλ. II 728_{18}· πρβλ. Ζωναρᾶν III 716.

[4]) Ἀτταλ. 247, 285, Νικηφ. Βρυεν. 113.

[5]) Ἀτταλ. 247, Νικηφ. Βρυεν. 113.

[6]) Ἀλεξιὰς I 4. 1.

[7]) Ἀλεξιὰς I 7. 1: *καὶ τοῦτον* (sc. Νικηφόρον Βασιλάκιον) *βασιλείας περιθέμενον διάδημα.*

[8]) Ἀτταλ. 297, Νικηφ. Βρυεν. 10. Εἰς τὸν στρατὸν ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας του καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μιχαὴλ Ζ' Κωνσταντῖνος, ὅστις *παρὰ τῆς ἐκεῖσε* (sc. ἐν Χρυσοπόλει) *οὔσης στρατιωτικῆς πληθύος ἀναγορεύεται βασιλεύς.* Σκυλ. 742, Ζωναρᾶς III 724.

[9]) Σκυλ. II 739.

μὲν τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος παρατηρουμένων ἐναλλαγῶν, τοῦτο δὲ τὸν σχετικῶς ἀσφαλῆ χρονικὸν προσδιορισμόν των.

Ἡ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς κυριαρχίας συνυφασμένη ἀξίωσις προβολῆς τῆς μορφῆς τοῦ ἀσκοῦντος τὴν ἐξουσίαν ἡγεμόνος, ὡς καὶ ἡ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐνυπάρχουσα ἐπιθυμία νὰ παραμείνῃ ἡ ἡγεμονία εἰς τοὺς οἰκείους ἀπογόνους ἀπετέλεσαν τὰ ἀποφασιστικὰ κίνητρα τῶν σημειωθεισῶν ἐξελίξεων. Μὲ τὴν λῆξιν τῆς πρωίμου βυζαντινῆς περιόδου συνδέονται δύο οὐσιώδεις μεταβολαί. Παύει ἀφ᾽ ἑνὸς ἡ χρῆσις τοῦ μανιακίου ὡς συμβόλου καὶ ἡ ἀνύψωσις ἐπ᾽ ἀσπίδος, πράξεις αἵτινες ἐλάμβανον χώραν μόνον κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν αὐτοκράτορος πρὸς πλήρωσιν τοῦ χηρεύοντος θρόνου, διαχωρίζεται δ᾽ ἀφ᾽ ἑτέρου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως ἡ στέψις, ἡ ὁποία προσλαμβάνει πλέον χροιὰν καθαρῶς θρησκευτικήν.

Τὸ μέχρι τέλους τοῦ Ϛ´ αἰῶνος ἰσχῦσαν τυπικὸν τῆς ἀναδείξεως συμβασιλέως διετηρήθη καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης περιόδου. Συνίστατο δέ, ὡς γνωρίζομεν, εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντος ἡγεμόνος περιβολὴν τοῦ νέου διὰ τῶν βασιλικῶν συμβόλων, ἤτοι τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τούτου εἰς αὔγουστον. Φαίνεται ὅμως ὅτι συντόμως ἀνεζητήθη τρόπος δι᾽ οὗ ἡ θέσις τοῦ συμβασιλέως νὰ καθίστατο οὐ μόνον de facto ἀλλὰ καὶ de jure ὑποδεεστέρα τῆς τοῦ ἀσκοῦντος τὴν ἐξουσίαν αὐτοκράτορος. Ὁ Ἡράκλειος καὶ τὰ δύο τέκνα του Ἡράκλειος — νέος Κωνσταντῖνος (ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου 613) καὶ Ἡρακλωνᾶς (ἀπὸ 4 Ἰουλίου 638) εὑρίσκοντο ἀπὸ νομικῆς ἐπόψεως ἐν ἀπολύτῳ ἰσοτιμίᾳ, ὡς δεικνύει τὸ ὁμοιόμορφον τοῦ τίτλου των, αἱ ἐπὶ νομισμάτων ἀπεικονίσεις καὶ αἱ διασωθεῖσαι ἀναφωνήσεις[1]. Ἐν τῇ πράξει βεβαίως τὴν οὐσιαστικὴν διαχείρισιν τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων θὰ εἶχεν ἀναμφιβόλως καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ἡράκλειος, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι κατὰ δίκαιον διέφερε τῶν συμβασιλέων υἱῶν του.

Τὴν προσπάθειαν τοῦ Ἡρακλωνᾶ ὅπως ἐπιβάλῃ ὡς στεφοδότην τοῦ μικροῦ ἀνεψιοῦ του τὸν πατριάρχην, ἀντιθέτως πρὸς τὸν κρατοῦντα κανόνα, καθ᾽ ὃν τὴν στέψιν συμβασιλέως ἐτέλει ἰδιοχείρως ὁ ὑπάρχων αὐτοκράτωρ, ὑπηγόρευσε πιθανῶς ἡ πρόθεσις τοῦ ἀσκοῦντος τὴν ἐξουσίαν αὐτοκράτορος νὰ ἀναζητήσῃ μικρὰν μεταβολὴν εἰς τὸ τυπικόν, διὰ νὰ καταστήσῃ μειονεκτικωτέραν ἔναντι αὐτοῦ τὴν θέσιν τοῦ ἔξωθεν ἐπιβληθέντος συνάρχοντος.

Περισσότερον ἐμφανὴς εἶναι ἡ ἔλλειψις ἰσοτιμίας μεταξὺ τοῦ Κωνσταντίνου Δ´

---

[1]) Βλ. Βασ. Ταξ. 629 - 630 καὶ ἀνωτ. σ. 70 ἑπ. Ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ πατρ. Νικηφόρου μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἡράκλειος *διαθήκας οὖν ἐξετίθει ὥστε Κωνσταντῖνον καὶ Ἡράκλειον τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ βασιλεῖς ἰσοτίμους εἶναι* (σ. 27) καὶ ὅτι οἱ σύγχρονοι, ὅταν οἱ δύο οὗτοι ἐγένοντο κύριοι τῆς ἀρχῆς, *ἐξαίρετον δὲ ἐδίδουν γέρας Κωνσταντίνῳ, ὡς πρώτῳ εἰς τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἡλικίαν ἐκ παιδὸς προχειρισθέντι* (σ. 28), ἐξ ὧν μαρτυριῶν συνάγεται ὅτι κατὰ δίκαιον ἀμφότεροι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἡρακλείου εὑρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν.

καὶ τῶν ἀδελφῶν του Ἡρακλείου καὶ Τιβερίου, ἐκδηλουμένη εἰς τοὺς τίτλους, δι' ὧν ὁ πρῶτος κοσμεῖται εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ϛ' οἰκουμενικῆς συνόδου [1] ἔναντι τῶν ἀδελφῶν του [2]. Εἰς τὰ νομίσματα μόνον παραπλεύρως τοῦ ὀνόματος τοῦ Κωνσταντίνου Δ' καὶ τοῦ πατρός των Κώνσταντος Β' (δι' ὅσα ἐξ αὐτῶν προέρχονται ἐκ τῶν ἐτῶν 659-668) ὑπάρχουν ἐνδεικτικὰ τίτλου—p(erpetuus) a(ugustus)—ἐνῷ παρὰ τὰς ἀπεικονίσεις τοῦ Ἡρακλείου καὶ Τιβερίου οὐδὲν σημειοῦται [3].

Δεδομένου ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τὰς ἀναφωνήσεις καλοῦνται αὔγουστοι [4], πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλὲς ὅτι οὗτοι, ὅτε περιεβλήθησαν τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας, ἀνεκηρύχθησαν ταυτοχρόνως αὔγουστοι. Εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι τὸ βραδύτερον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Η' αἰῶνος τὴν ἀναφώνησιν *αὔγουστε tu vincas* ἀντικαθιστᾷ ὁ τύπος *τοῦ δεῖνα βασιλέως* (εἶτα δὲ *μεγάλου βασιλέως*) *πολλὰ τὰ ἔτη*. Πρέπει συνεπῶς κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν χρονικὸν διάστημα νὰ ἐπῆλθεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μεταβολή. Καίτοι αἱ ὑπὸ τῶν πηγῶν παρεχόμεναι ἐνδείξεις εἶναι ἀνεπαρκεῖς, θὰ ἀποτολμήσω νὰ ἀποκαταστήσω κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἱστορικὴν ἐξέλιξιν.

Ἀναζητοῦντες οἱ βυζαντινοὶ ἡγεμόνες νέαν συνταγματικὴν μορφὴν διὰ νὰ καταστήσουν ἐμφανῆ τὴν διαφορὰν μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ συμβασιλέως, προῆλθον εἰς τὴν σκέψιν νὰ παραλείπουν κατὰ τὴν ἀνάδειξιν συμβασιλέως τὴν ὀνομασίαν τούτου ὡς αὐγούστου εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἀφαιρέσουν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν δυνατότητα ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας, νὰ περιορισθοῦν δὲ εἰς τὴν παροχὴν ὡρισμένων βασιλικῶν συμβόλων, τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος [5]. Ἡ προσφορωτέρα χρονικὴ τοποθέτησις τῆς ὑποτιθεμένης ταύτης μεταβολῆς εἶναι, νομίζω, ἡ βασιλεία τοῦ Κώνσταντος Β' καὶ τὰ γεγονότα τοῦ 681 θεωρῶ ἀπότοκα ἐκείνης. Τολμῶ δηλαδὴ νὰ διατυπώσω τὴν ἀκόλουθον ἐξήγησιν. Ὁ Κώνστας Β', ἀκολουθῶν τὴν μέχρι τότε παράδοσιν, προέβη τῷ 654 εἰς στέψιν τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του Κωνσταντίνου Δ' καὶ ταυτόχρονον ἀνακήρυξιν τούτου εἰς αὔγουστον, ἐνῷ διὰ τοὺς ἑτέρους δύο υἱούς του ἠρκέσθη τῷ 659 εἰς μόνην τὴν στέψιν. Οὕτω δύναται, νομίζω, νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι εἰς τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τῆς συνόδου, ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Δ' ἀποκαλεῖται *μέγας βασιλεύς, αἰώνιος αὔγουστος καὶ αὐτοκράτωρ* [6], ἐνῷ οἱ Ἡράκλειος καὶ Τιβέριος ὀνομάζονται ἁπλῶς *θεοφύλακτοι αὐτοῦ ἀδελφοί* [7]. Ἀντιθέτως, ἐπειδὴ

---

[1]) MANSI τ. XI στ. 208, 217, 221, 229 κλπ.: *εὐσεβέστατος, μέγας βασιλεύς, αἰώνιος αὔγουστος καὶ αὐτοκράτωρ.*

[2]) Αὐτόθι: *θεοφύλακτοι αὐτοῦ ἀδελφοί.*

[3]) WROTH τ. I (1908) σ. 306 ἀρ. 378.

[4]) Βασ. Ταξ. 630.

[5]) Ἡ διατήρησις τῆς συνηθείας νὰ περιβάλληται διὰ πορφύρας καὶ διαδήματος ὁ συμβασιλεὺς δὲν πρέπει νὰ ξενίσῃ, διότι καὶ ὁ καῖσαρ, εὑρισκόμενος ἀναμφισβητήτως εἰς ὑποδεεστέραν θέσιν ἔναντι τοῦ βασιλέως, περιβάλλεται κατὰ τὴν ἀνακήρυξίν του ἔτι τὸν Η' αἰῶνα ἀνάλογα σύμβολα, ἤτοι χλαῖναν καὶ διάδημα, διάφορον τοῦ βασιλικοῦ, καλούμενον *καισαρίκιον.*

[6]) MANSI τ. XI στ. 208, 209, 217, 221, 229, 316 κλπ.

[7]) Αὐτόθι.

τόσον ὁ μέν, ὅσον καὶ οἱ δὲ εἶχον στεφθῆ, ἀριθμοῦνται τὰ ἔτη — 27 διὰ τὸν πρῶτον, 22 διὰ τοὺς δύο ἄλλους — ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας ἐδέχθησαν τὴν διάκρισιν ταύτην· τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο καλύπτεται διὰ τοῦ ὅρου *βασιλεία*[1]. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον πάντα τὰ ἄρρενα μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Κώνσταντος Β′ εἰς τὰς ἐπὶ νομισμάτων ἀπεικονίσεις φέρουν τὰ αὐτὰ βασιλικὰ σύμβολα. Οἱ δύο νεώτεροι ἀδελφοὶ εἰς οὐδὲν κείμενον, σχέσιν ἔχον μὲ τὴν σύνοδον καὶ περιβεβλημένον αὐθεντικὸν χαρακτῆρα, προσφωνοῦνται μὲ οἱονδήποτε τίτλον, κατὰ κανόνα μάλιστα ἐλλείπει καὶ οἱαδήποτε μνεία των, μὲ μόνην ἐξαίρεσιν δύο ἐπιστολὰς τοῦ πάπα Ἀγάθωνος, αἵτινες ἀπευθύνονται καὶ πρὸς τοὺς τρεῖς καὶ ἐν αἷς ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Δ′ ἀποκαλεῖται *μέγας βασιλεύς*, οἱ δ᾽ ἕτεροι δύο *αὔγουστοι*[2]. Ἡ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ′ αἰῶνος εἰσαχθεῖσα καινοτομία προεκάλεσε τὴν γνωστὴν κίνησιν τοῦ στρατοῦ τῷ 681, ἥτις κατ᾽ ἐμὲ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος, τὴν ἀνακήρυξιν δηλονότι καὶ τῶν δύο ἄλλων ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς αὐγούστους καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἰσότιμον συμμετοχὴν καὶ τούτων εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας. Ἡ κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατάστασις τῶν γεγονότων δίδει, νομίζω, καὶ μίαν ὁπωσοῦν ἱκανοποιητικὴν ἐξήγησιν διὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β′ ὡς συμβασιλέως. Δηλ. ἡ στάσις τοῦ Κωνσταντίνου Δ′ δὲν ἦτο ἀπότοκος ἐφαρμογῆς ὡρισμένου σχεδίου, ἐπιμελῶς καταστρωθέντος ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ ἀποβλέποντος εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀδελφῶν του ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τῶν ἰδικῶν του ἀπογόνων, ἀλλὰ διεμορφώθη ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀνάγκης· διὰ τοῦτο μόνον ἀφ᾽ οὗ παρῆλθεν ὁλόκληρος τετραετία καὶ ὡρίμασεν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ αὐτοκράτορος ἡ ἰδέα τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς διαδοχῆς εἰς τοὺς ἀπογόνους του, προέβη εἰς τὴν στέψιν τοῦ υἱοῦ του Ἰουστινιανοῦ Β′ (μεταξὺ 18 Φεβρουαρίου καὶ 1 Σεπτεμβρίου 685).

---

¹) Ὁ G. OSTROGORSKY, Geschichte² σ. 104-105 δέχεται ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Δ′ ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του «die ihnen zukommenden Herrschertitel», λήγοντος δὲ τοῦ 681 τοὺς ἐρρινοτόμησε καὶ στηρίζει τὴν ἐκδοχήν του εἰς τὸ ὅτι «τὰ πρακτικὰ τῆς ϛ′ οἰκουμενικῆς συνόδου ἀναφέρουν εἰς τὸν ἐπίσημον τύπον τῆς χρονολογήσεως τοὺς Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον οὐχὶ ὡς συμβασιλεῖς τοῦ Κωνσταντίνου Δ′, ἀλλὰ μόνον ὡς θεοφυλάκτους αὐτοῦ ἀδελφοὺς» (αὐτόθι σ. 105 σημ. 2). Ἀλλὰ τότε ἀπὸ ποίου γεγονότος (ἀναλήψεως τίτλου, ἀξιώματος) ἀριθμεῖται τὸ εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος τῶν δύο νεωτέρων υἱῶν τοῦ Κώνσταντος Β′; Ἡ ἀρχὴ τῶν καθ᾽ ἑκάστην συνεδρίαν τῆς συνόδου πρακτικῶν — ἅτινα ἐπικαλεῖται ὁ G. Ostrogorsky — διὰ τῆς φράσεως *βασιλείας τῶν θεοστέπτων καὶ γαληνοτάτων ἡμῶν δεσποτῶν* (εἰς πληθυντικόν) ...*Κωνσταντίνου μὲν*... *ἔτους εἰκοστοεβδόμου*...*Ἡρακλείου δὲ καὶ Τιβερίου*... *ἔτους εἰκοστοδευτέρου*... οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ ἀρίθμησις ἀφορᾷ τὴν *βασιλείαν*, ἤτοι τὴν ἡμέραν καθ᾽ ἣν ἕκαστος περιεβλήθη ὑπὸ τοῦ πατρός του τὰ βασιλικὰ σύμβολα.

²) MANSI τ. XI στ. 233, 285. Αἱ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Δ′ ἀπευθυνθεῖσαι σάκραι φέρουν μόνον τὸ ὄνομά του οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἀδελφῶν του· MANSI τ. XI στ. 185: *αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, πιστός, μέγας βασιλεὺς* (12 Αὐγούστου 678), στ. 201: *αὐτοκράτωρ, ἀεισέβαστος, εἰρηνικός, Φλάβιος Κωνσταντῖνος, πιστὸς ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Θεῷ βασιλεὺς* (10 Σεπτεμβρίου 680). Τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου παρηκολούθησε μόνος ὁ Κωνσταντῖνος Δ′, ἐνῷ τόσον κατὰ τὴν Ζ′ οἰκουμενικήν, ὅσον καὶ τὴν σύνοδον τοῦ ἔτους 879/880, περὶ ὧν γνωρίζομεν ὅτι μετέσχον ὡρισμένων συνεδριάσεων οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, παρέστησαν ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην συνάρχοντες. MANSI τ. XIII στ. 413, τ. XVII A στ. 512.

Ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἐπιχειρηθεῖσα ἀποκατάστασις τῶν γεγονότων καὶ τῶν αἰτίων των εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀκόλουθον σχέσιν πρὸς τὰ συμπεράσματα τῶν F. Dölger ἀφ' ἑνὸς καὶ G. Ostrogorsky ἀφ' ἑτέρου. Ἐλέγχεται μὲν ὡς ἀκριβὴς ἡ ἄποψις τοῦ πρώτου [1], καθ' ἣν δὲν παρουσιάζουν αἱ πηγαὶ ἐνδείξεις περὶ οὐσιαστικῆς συγκυριαρχίας τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ δὲν δικαιώνεται ἡ ὑπ' αὐτοῦ διδομένη ἐξήγησις εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Κωνσταντίνου Δ', ὡς ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν διασφάλισιν τῆς διαδοχῆς ὑπὲρ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀπογόνων. Ἐξ ἄλλου, μὲ φέρει συμφωνοῦσαν πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦ G. Ostrogorsky, ἑρμηνεύοντος τὴν στάσιν τοῦ αὐτοκράτορος ὡς ἓν εἰσέτι βῆμα πρὸς καθιέρωσιν τῆς ἀρχῆς τῆς μονοκρατορίας, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τὴν ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἔκθεσιν τῶν γεγονότων ὑπὸ τοῦ τελευταίου [2].

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ φρασιολογία τῶν χρονογράφων ἐκ πρώτης ὄψεως ἐμβάλλει εἰς σκέψεις. Παραθέτω τὸ κείμενον τοῦ Θεοφάνους, τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν ἐπὶ λέξει καὶ ὁ Σκυλίτσης: *οἱ δὲ τοῦ θέματος τῶν ἀνατολικῶν ἦλθον ἐν Χρυσοπόλει, λέγοντες ὅτι «εἰς τριάδα πιστεύομεν· τοὺς τρεῖς στέψωμεν». ἐταράχθη δὲ Κωνσταντῖνος, διότι αὐτὸς μόνος ἦν ἐστεμμένος, οἱ δὲ ἀδελφοὶ αὐτοῦ οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχον. καὶ ἀποστείλας Θεόδωρον τὸν πατρίκιον [τὸν] Κολωνείας, ἐτροπώσατο αὐτούς, ἐπαινέσας αὐτοὺς καὶ ἔλαβε τὰ πρωτεῖα αὐτῶν τοῦ εἰσελθεῖν ἐν τῇ πόλει καὶ μετὰ τῆς συγκλήτου βουλεύσασθαι καὶ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτῶν* [3]. Τὸν Θεοφάνην ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Γεώργιος μοναχὸς μὲ μόνην τὴν προσθήκην τῆς λέξεως *ἀναγορεύσωμεν*, ἤτοι: *εἰς τριάδα πιστεύομεν, τοὺς τρεῖς ἀναγορεύσωμεν καὶ στέψωμεν* [4], ἐνῷ ὁ Ζωναρᾶς ἀποδίδει, νομίζω, πιστότερον τὸ πνεῦμα τῶν στασιαστῶν, γράφων: *οἱ δὲ τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν... ἐβόων δεῖν καὶ τοὺς λοιποὺς δύο συγγόνους τοῦ Κωνσταντίνου στεφθῆναι, λέγοντες ὅτι «ὥσπερ εἰς τριάδα πιστεύομεν, οὕτως καὶ παρὰ τῶν τριῶν ἡμᾶς χρεὼν βασιλεύεσθαι...»*, προσθέτων ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Δ' ὑπεσχέθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν παράκλησίν των *καὶ τοὺς τοῦ λαοῦ* (= στρατοῦ) *προεξάρχοντας μετεκαλεῖτο, ἵν' αὐτῶν ἐνώπιον ἡ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν ἀνάρρησις γένηται* [5]. Ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος *στέψωμεν* καὶ ἡ δήλωσις ὅτι μόνος ὁ Κωνσταντῖνος *ἦν ἐστεμμένος* δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ πρᾶξις, τῆς ὁποίας τὴν τέλεσιν ἠξίου ὁ στρατός, ἦτο ἡ στέψις. Νομίζω ὅμως ὅτι ἄλλα φραστικὰ στοιχεῖα τῶν αὐτῶν χρονογράφων ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἓν τῆς αὐτῆς ἀξίας ἀντίβαρον. Ἡ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου μοναχοῦ προσθήκη καὶ τοῦ ρήματος *ἀναγορεύσωμεν*, ἡ πληροφορία τῶν τριῶν πρώτων πηγῶν ὅτι οἱ δύο νεώτεροι ἀδελφοὶ *οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχον*, ὁ ὑπὸ τοῦ Ζωναρᾶ χαρακτηρισμὸς τῆς πράξεως οὐχὶ ὡς στέψεως, ἀλλ' ὡς *ἀναρρήσεως* καὶ τέλος ἡ δήλωσις τοῦ αὐτοῦ χρονογράφου *οὕτως καὶ παρὰ*

---

[1]) F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 33 (1933) σ. 137 - 138.

[2]) OSTROGORSKY, Doppelprinzipat σ. 166 καὶ Geschichte [2] σ. 105 καὶ σημ. 4.

[3]) Θεοφ. 352, Σκυλ. - Κεδρ. I 764.

[4]) Γεωρ. μον. II 728.

[5]) Ζωναρᾶς III 222.

τῶν τριῶν ἡμᾶς χρεὼν βασιλεύεσθαι οὐδεμίαν κατ' ἐμὲ καταλείπουν ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ αἴτημα τοῦ στρατοῦ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν οὐσιαστικὴν συμμετοχὴν καὶ τῶν ἄλλων δύο ἀδελφῶν εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ οὐχὶ εἰς σκιώδεις τιμάς. Δηλ. ἐὰν εἶναι ὀρθὴ ἡ ὑπόθεσίς μου ὅτι οἱ Ἡράκλειος καὶ Τιβέριος δὲν εἶχον ἀνακηρυχθῆ τῷ 659 αὔγουστοι ἀλλ' εἶχον περιβληθῆ τὰ σύμβολα μόνον τῆς βασιλείας, ἡ κίνησις τοῦ στρατοῦ τῷ 681 ἐσκόπει νὰ ἐκπληρωθοῦν καὶ ὡς πρὸς αὐτοὺς πάντες οἱ τύποι, οἵτινες θὰ καθίστων αὐτοὺς ἰσοτίμους μὲ τὸν ἀδελφόν των αὐτοκράτορα. Ἡ μὴ ἀκριβολόγος διατύπωσις τῶν πηγῶν ὀφείλεται προφανῶς εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν κατὰ κανόνα νομικῶς ἀπαιδεύτων χρονογράφων νὰ ἀντιληφθοῦν καὶ νὰ ἀποδώσουν τὰς νομικὰς ἐννοίας καὶ μάλιστα ὅταν αὗται ἀναφέρωνται εἰς θεσμοὺς εὑρισκομένους ἐν ἐξελίξει, ὡς πιστεύω ὅτι συνέβαινε τὴν ἐποχὴν ταύτην διὰ τὴν στέψιν. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ χρῆσις τῶν ὅρων *στέφω*, *ἀναγορεύω* δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε πρὸς τὸ πραγματικὸν περιεχόμενον τῆς πράξεως, ἣν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ δηλώσῃ ὁ χρονογράφος, ἀντιθέτως δὲ συμβαίνει οὐχὶ σπανίως ὁ εἷς ὅρος νὰ χρησιμοποιῆται εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἄλλου ἢ πρὸς δήλωσιν τοῦ συνόλου τῶν τελετουργικῶν τύπων. Ἀνάλογον χρῆσιν τοῦ ὅρου *στέφω*, ὡς τὴν ἑρμηνεύω εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Θεοφάνους 352 (= Σκυλ. Κεδρ. Ι 764), εὑρίσκω εἰς τὸν αὐτὸν χρονογράφον, ἐκ τοῦ ὁποίου πάλιν παρέλαβε τὴν εἴδησιν σχεδὸν ἐπὶ λέξει ὁ Σκυλίτσης. Ἡ ἀφήγησις ἀναφέρεται εἰς τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, καθ' ἣν οἱ δῆμοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως προσεπάθησαν νὰ ἐπιβάλουν τὸν Ὑπάτιον ὡς ἡγεμόνα καὶ πρὸς τοῦτο προέβησαν μὲν εἰς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ διὰ μανιακίου καὶ ἀνύψωσίν του ἐπ' ἀσπίδος, ἔτι δὲ εἰς τὴν ἀνακήρυξίν του εἰς αὔγουστον, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον, ὅπως στεφθῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Τὰ γεγονότα ταῦτα, γνωστὰ ἐξ ἄλλων πηγῶν, ὁ Θεοφάνης ἀποδίδει διὰ τῆς φράσεως *καὶ ἔστεψαν οἱ τῶν δήμων εἰς βασιλέα Ὑπάτιον* [1], ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἀναγορεύσεως καὶ μόνον. Ὁ αὐτὸς χρονογράφος χρησιμοποιεῖ πάλιν τὸ ῥῆμα *στέφω* οὐχὶ ἐν τῇ κυριολεξίᾳ πρὸς δήλωσιν αὐτῆς ταύτης τῆς στέψεως, ἀλλὰ τῆς καθ' ὅλου ἀναδείξεως ἡγεμόνος. Ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπὶ Λέοντος Γ' ἐν Ἑλλάδι ἐκραγεῖσαν στάσιν, σημειοῖ: *στασιάζουσι...Ἑλλαδικοὶ καὶ οἱ τῶν Κυκλάδων νήσων, Κοσμᾶν τινα συνεπόμενον ἔχοντες εἰς τὸ στεφθῆναι* [2]. Ἐξ ἄλλου παρὰ Ζωναρᾷ ἀπαντᾷ συχνάκις ὁ ὅρος *ἀνάρρησις* πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς ἀναγορεύσεως, ὡς δεικνύουν πολυάριθμα παραδείγματα: III 73: *Οὐαλεντινιανὸς ἐψήφιστο βασιλεύς. ἀχθεὶς δὲ καὶ ἀναρρηθεὶς καὶ τὰ βασιλικὰ περιέθετο σύμβολα·* 82: *ὁ Γρατιανὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἀνερρήθη·* 82: *τοὺς τῆς τοῦ ἀδελφοῦ* (sc. Οὐαλεντινιανοῦ Β') *πρωτουργοὺς ἀναρρήσεως·* 133: *Οὐρβικίου...σπουδάσαντος εἰς τὴν τούτου* (Ἀναστασίου Α') *ἀνάρρησιν·* 293: *τὰ τῶν θεμάτων τάγματα ἐδέξαντο τὴν τῆς Εἰρήνης αὖθις ἀνάρρησιν·* 318: (οἱ στρατιωτικοὶ ἡγέται) *πείθουσι*

---

[1]) Θεοφ. 181, Σκυλ. - Κεδρ. Ι 647.

[2]) Θεοφ. 405.

τάχα καὶ ἄκοντα τὴν ἀνάρρησιν τὸν Λέοντα (Ε′) *δέξασθαι*. Τὰ τέσσαρα πρῶτα παραδείγματα προέρχονται ἐκ τῆς περιόδου, καθ' ἣν ἡ στέψις ἀπετέλει μικρὸν τμῆμα τῆς καθ' ὅλου τελετῆς τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως, ἐνῷ τὰ δύο τελευταῖα ἀνάγονται εἰς τὰ τέλη τοῦ Η′ καὶ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ Θ′ αἰῶνος καὶ δηλοῦν τὴν ἀναγόρευσιν καὶ μόνον. Κατόπιν πάντων τούτων εἶναι τολμηρὰ ἡ ἑρμηνεία, τὴν ὁποίαν προτείνω διὰ τὰ γεγονότα τοῦ ἔτους 681; Νομίζω ὅτι οὕτω δίδεται μία ἐξήγησις, καλύπτουσα τὴν ἀρίθμησιν τοῦ ἔτους 680/681 ὡς τοῦ 22ου τῆς *βασιλείας* τῶν Ἡρακλείου καὶ Τιβερίου, τὴν ὑφισταμένην διαφορὰν μεταξὺ τῆς θέσεως αὐτῶν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφοῦ των, καὶ τέλος τοὺς σκοποὺς τῆς στρατιωτικῆς ἐξεγέρσεως.

Ποῖον κανόνα ἐφήρμοσεν ὁ Κωνσταντῖνος Δ′ διὰ τὸν υἱόν του Ἰουστινιανὸν καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἔναντι τοῦ ἰδικοῦ του Τιβερίου, ἀδυνατῶ νὰ προσδιορίσω. Τὰ κείμενα ὁμιλοῦν περὶ στέψεως. Εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθοῦν συμπεράσματα εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς ὅλα τὰ ἐκ τῆς δευτέρας βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β′ περισωθέντα νομίσματα ἀπεικονίζονται πατὴρ καὶ υἱός, σχεδὸν δὲ ὅλα φέρουν τὴν ἔνδειξιν *ppau* (= perpetui augusti) [1];

Δεδομένου ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ ἔτους 685 μέχρι τοῦ 717 γενόμενοι κύριοι τοῦ θρόνου, ἓξ τὸν ἀριθμὸν ἡγεμόνες, δὲν εἶχον συμβασιλεῖς — πλὴν τοῦ βραχέος διαστήματος καθ' ὃ ἦτο ἐστεμμένος ὁ υἱὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β′ Τιβέριος — ἀλλ' ἕκαστος ἤσκει πλήρως τὴν ἐξουσίαν ὡς κύριος αὐτοκράτωρ, δὲν ὑφίσταται ζήτημα οὔτε διὰ τὴν νομικὴν ὑπόστασιν τοῦ συμβασιλέως οὔτε διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀναδείξεώς του.

Ἡ διαρκοῦντος τοῦ Ζ′ αἰῶνος προϊοῦσα ἀπομάκρυνσις τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῶν παλαιῶν της δεσμῶν πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν εἶχε τὸν ἀντίκτυπόν της καὶ εἰς τὸ θέμα μας. Ἡ ἀρχικῶς πρὸς διάκρισιν τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος ἀπὸ τὸν συμβασιλέα γενομένη, κατὰ τὴν ὑπόθεσίν μου, ὑπερμεσοῦντος τοῦ Ζ′ αἰῶνος παράλειψις τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ δευτέρου ὡς αὐγούστου, πρέπει νὰ ἐπεξετάσθη εἰς δεδομένην στιγμὴν καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίως αὐτοκράτορος, ὅστις οὕτως ἔπαυσε κατὰ τὴν ἀνάρρησιν νὰ ὀνομάζηται αὔγουστος. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπαραιτήτως ἔδει νὰ δηλωθῇ ἡ ἰδιότης αὐτοῦ ὡς ἡγεμόνος, εἰσήχθη ὁ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου τὸ πρῶτον εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν γραμματείαν χρησιμοποιηθεὶς τίτλος *βασιλεὺς* [2] καὶ εἰς τὸ τυπικὸν τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοκράτορος. Ἡ παλαιὰ ἀναφώνησις *αὔγουστε τουμβικας (tu vincas)* ἀντικατεστάθη νῦν διὰ τοῦ χαιρετισμοῦ ὡς βασιλέως, ὑπὸ τὴν φραστικὴν διατύπωσιν *τοῦ δεῖνα βασιλέως (με-*

---

[1]) WROTH τ. II (1908) σ. 354 - 356 ἀρ. 1 - 10.

[2]) Τὸ πρῶτον ἐπίσημον κείμενον ἐν ᾧ ἀπαντᾷ ὁ τίτλος *βασιλεὺς* εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ νεαρὰ 25 τοῦ Ἡρακλείου. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ F. DÖLGER, Byzantinische Kaisertitulatur σ. 987 σημ. 2, εἰς τὴν intitulatio τῆς νεαρᾶς δὲν ἔχουν περιληφθῆ πάντες οἱ τίτλοι τοῦ βυζαντινοῦ ἡγεμόνος. Περὶ τοῦ τίτλου *βασιλεὺς Ρωμαίων* καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ βιβλιογραφίαν βλ. OSTROGORSKY, Geschichte [2] σ. 161 σημ. 3, εἰς ἣν πρόσθες E. HONIGMAN, Notes sur trois passages d'al - Mas'oudi. III. Βασιλεὺς Ρωμαίων ἐν Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves τ. 12 (1953) σ. 182 - 184.

γάλου βασιλέως) πολλὰ τὰ ἔτη. Δὲν δύναμαι νὰ προσδιορίσω τὸ χρονικὸν σημεῖον τῆς καινοτομίας αὐτῆς. Μήπως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπήχησις ταύτης ἡ εἰς τὰ νομίσματα ἀπὸ τοῦ Φιλιππικοῦ καὶ ἐντεῦθεν σημειουμένη ἔνδειξις: *mul(tos) an(nos)*[1], ἐνῷ εἰς τὰ παλαιότερα ἐχαράσσετο *p(erpetuus) a(ugustus)*; Πάντως θεωρῶ πλέον ἢ πιθανὸν ὅτι ἀπὸ τῆς καθιδρύσεως τῆς δυναστείας τῶν εἰκονομάχων βασιλέων τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοκράτορος περιελάμβανε τὴν ἀναφώνησιν *τοῦ δεῖνα βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη*[2], εἰς ἀντικατάστασιν τῆς παλαιοτέρας ἀναφωνήσεως εἰς αὔγουστον.

Ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας σειρᾶς ὅλης αὐτοκρατόρων ἀπουσία συμβασιλέων καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς νέας ταύτης ἀναφωνήσεως ἀνέκοψαν κατ' ἐμὲ τὴν διαφοροποίησιν μεταξὺ κυρίου αὐτοκράτορος καὶ συμβασιλέως, ἥτις ἀπετολμήθη νὰ εἰσαχθῇ ἐπὶ Κωνσταντίνου Δ', ἐπεκράτησε δὲ ἐπί τι διάστημα ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπὸ νομικῆς ἐπόψεως ἀπολύτου ἰσοτιμίας μεταξὺ τῶν δύο. Τὸ καθεστὼς τοῦτο διήρκεσεν ἐπὶ μερικὰς δεκαετίας. Μετὰ ταῦτα ὅμως κατέστη πάλιν ἐμφανὴς ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ καὶ κατὰ δίκαιον διάκρισις μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ συμβασιλέως. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀποτελεῖ ὁρόσημον ἡ βασιλεία τοῦ Νικηφόρου Α'. Ἴσως ἡ συνειδητοποίησις τῆς ἀλλαγῆς νὰ πρέπῃ νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ Η' αἰῶνος, καθ' ἣν ἡ περὶ τὸν θρόνον πάλη τῆς Εἰρήνης πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Ϛ' — οἵτινες προηγουμένως ἤσκουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἐξουσίαν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου (ἔτ. 787)[3] — ἀντανακλᾶται εἰς τὴν ἀναφώνησιν τῶν ὀνομάτων τῶν ἡγεμόνων. Οὕτως ἡ Εἰρήνη, ἀρχομένου τοῦ ἔτους 790, ἐπεδίωξε νὰ λάβῃ τὴν πρώτην θέσιν ἔναντι τοῦ υἱοῦ της καὶ *ἤρξατο... ὁρκίζειν τὸν στρατὸν ὅτι ἕως οὗ ζῇς, οὐ καταδεξόμεθα τὸν υἱόν σου κρατῆσαι*[4]. Ἐνῷ τὰ στρατιωτικὰ τμήματα τῆς πρωτευούσης δὲν ἠρνήθησαν τὸν ζητηθέντα ὅρκον, οἱ τοῦ θέματος τῶν Ἀρμενιάκων ἀντετάχθησαν ἀπολύτως καὶ ἐδήλωσαν ὅτι ἀρνοῦνται νὰ ἀναγνωρίσουν προβάδισμα τῆς Εἰρήνης ἔναντι τοῦ Κωνσταντί-

[1]) Wroth τ. II (1908) σ. 358 - 359 ἀρ. 1 - 7 Φιλιππικός· σ. 360 - 361 ἀρ. 1 - 9, 11 Ἀρτέμιος - Ἀναστάσιος Β'· σ. 363 ἀρ. 1 - 2 Θεοδόσιος Γ'. Εἰς νόμισμα ἐξ ἰταλικοῦ νομισματοκοπείου ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου Β' σ. 362 ἀρ. 13, ὅσον καὶ ἕτερον ἐκ τῆς τοῦ Θεοδοσίου Γ' σ. 364 ἀρ. 3 ὑπάρχει ἡ ἔνδειξις p(erpetuus) a(ugustus)· εἰς τὰ ὑπ' ἀρ. 4 - 6 σ. 364 ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς σημειοῦται *αὔγουστος*. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Λέοντος Γ' ἀπαντοῦν ἀμφότεραι, ἤτοι PAMUL (= perpetuus augustus, multos [annos]) σ. 366 - 367 ἀρ. 5 - 14, σ. 368 ἀρ. 16, σ. 369 ἀρ. 20, σ. 370 - 371 ἀρ. 26 - 37, σ. 373 - 374 ἀρ. 45 - 55, σ. 375 ἀρ. 58 - 59, σ. 377 ἀρ. 71.

[2]) Ἀπολύτως βεβαία εἶναι ἡ χρῆσίς της διὰ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰῶνος, διότι ἀπαντᾷ εἰς τὸ κεφ. I 43α τῆς Βασ. Τάξεως (σ. 220), χρονολογούμενον, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ ἔτος 769.

[3]) Οὕτω Mansi τ. XII στ. 1119: *σάκραν τῶν θεοστέπτων ἡμῶν βασιλέων*.... τ. XIII στ. 400: *τοῖς εὐσεβεστάτοις καὶ γαληνοτάτοις ἡμῶν βασιλεῦσι Κωνσταντίνῳ καὶ Εἰρήνῃ τῇ αὐτοῦ μητρί*..., αὐτόθι στ. 413 *αὐτῆς* (sc. τῆς Εἰρήνης) *προκαθισάσης μετὰ τοῦ συμβασιλεύοντος αὐτῇ υἱοῦ*. Πρβλ. αὐτόθι στ. 494. Εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου σημειοῦται ὡσαύτως ὅτι τὸν ὑπ' αὐτῆς συνταχθέντα ὅρον *ἡ εὐσεβεστάτη βασίλισσα ὑπέγραψε καὶ ἐδίδου τῷ συμβασιλεύοντι αὐτῇ υἱῷ καὶ αὐτὸν ὑπογράφειν* (αὐτ. τ. XIII στ. 416).

[4]) Θεοφ. 465, Λέων Γραμμ. 196, Σκυλ. - Κεδρ. II 24, Ζωναρᾶς III 291.

νου Ϛ', ...*οὐδὲ προτάσσομεν τὸ ὄνομα Εἰρήνης πρὸ Κωνσταντίνου ἀλλὰ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, ὡς ἐξ ἀρχῆς παρελάβομεν*[1]. Ἡ Εἰρήνη ἠναγκάσθη κατόπιν τούτου νὰ ἀποσυρθῇ τῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ μετὰ διετίαν περίπου (Ἰανουάριος 792), ὁ Κωνσταντῖνος Ϛ' κατόπιν παρακλήσεων τῆς μητρός του καὶ ἀξιωματούχων τοῦ κράτους *ἀναγορεύει αὐτὴν πάλιν καὶ συνευφημίζεται σὺν αὐτῷ ὡς ἐξ ἀρχῆς Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης· καὶ πάντες μὲν πειθαρχοῦσιν, τὸ δὲ τῶν Ἀρμενιάκων θέμα ἐνστάντες πρὸς τοῦτο στασιάζουσι*[2]. Τὸ πρότυπον τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 811 λαβούσης χώραν ἐπισήμου πράξεως, καθ' ἣν ὁ Σταυράκιος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, δύναται ἴσως νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ τὸ φθινόπωρον τοῦ 790, ὅτε κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Θεοφάνους *συναχθέντες...οἱ τῶν θεμάτων ἐν τῇ Ἀτρῴᾳ, ἐπεζήτησαν πάντες κοινῇ γνώμῃ Κωνσταντῖνον βασιλέα, εἰκοστὸν ἄγοντα ἔτος· φοβηθεῖσα δὲ Εἰρήνη τὸ ὅρμημα τοῦ λαοῦ, ἀπέλυσεν αὐτόν. αὐτοὶ δὲ τοῦτον αὐτοκράτορα ἐκύρωσαν μέν, ἀπεκήρυξαν δὲ τὴν τούτου μητέρα*[3]. Εἶναι προφανὴς ἐνταῦθα ἡ συνάρτησις τοῦ ὅρου αὐτοκράτωρ μὲ τὴν πρόσκτησιν ἐξουσίας[4].

Τὴν 26 Ἰουλίου 811 εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἔλαβε χώραν ἐπισήμως ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ ἰδιαιτέρα πρᾶξις, δι' ἧς ὁ ἀπὸ ὀκταετίας περίπου ἐστεμμένος εἰς βασιλέα Σταυράκιος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ[5]. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ Σταυράκιος ἀνέλαβε τὴν

---

[1]) Θεοφ. 465 - 466· πρβλ. Λέοντα Γραμμ. 196 = Σκυλ. - Κεδρ. II 24. Κατηγορηματικὸς εἶναι καὶ ὁ Ζωναρᾶς III 292: *οἱ δὲ τοῦ θέματος τῶν Ἀρμενιάκων...καὶ βασιλέα γινώσκειν εἶπον τὸν Κωνσταντῖνον καὶ πρὸ τῆς μητρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀναγορευόμενον καὶ οὕτως αὖθις αὐτὸν ἤθελον εὐφημεῖσθαι.*

[2]) Θεοφ. 467 = Λέων Γραμμ. 197 - 198 = Σκυλ. - Κεδρ. II 25· Ζωναρᾶς III 293: *καὶ ἑαυτῷ συνευφημεῖσθαι παραχωρεῖ.*

[3]) Θεοφ. 466 = Σκυλ. - Κεδρ. II 24· Λέων Γραμμ. 197: *τοῦτο δὲ μαθόντες καὶ οἱ τῶν λοιπῶν θεμάτων λαοί, ὁμοίως εὐφήμουν... αὐτοὶ δὲ τοῦτον αὐτοκράτορα εὐφήμησαν, τὴν μητέρα αὐτοῦ ἀποκηρύξαντες...* Πρβλ. Ζωναρᾶν III 292, Θεοδ. Σκουτ. 128.

[4]) Βλ. F. Dölger ἐν Β. Ζ. τ. 36 (1936) σ. 129 - 130. Ὁ τρόπος χρονολογήσεως τῶν πρακτικῶν τῆς Ϛ' οἰκουμενικῆς συνόδου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν E. Stein νὰ διατυπώσῃ τὴν θεωρίαν ὅτι ὁ ὅρος *ὑπατεία* ἐπὶ χρονολογήσεων κατὰ τοὺς Ζ' καὶ Η' αἰῶνας χρησιμοποιεῖται διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ ἔναρξις τῆς «πραγματικῆς ἢ οἱονεὶ πραγματικῆς» ἀσκήσεως αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος· (δύναται ὅμως νὰ ἀποδοθῇ καὶ εἰς τὸν συμβασιλέα· Stein, Post - consulat σ. 869 ἑπ.). Τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ διορθοῖ ὁ F. Dölger (ἐν Β. Ζ. τ. 36 (1936) σ. 126 ἑπ.), ὅστις ὀρθῶς κατ' ἐμὲ ἀποκλείει ὅτι ὁ ὅρος *ὑπατεία* ἐδήλου ποτὲ κατὰ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν τὴν ἐξουσίαν τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος. Ὁ F. Dölger (αὐτόθι καὶ σ. 131) τὴν χρῆσιν τοῦ ὅρου *ὑπατεία* εἰς τὰ ἔγγραφα ἀποδίδει λίαν πειστικῶς εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας, ὅπως συμμορφωθῇ πρὸς τὰς διατάξεις τῆς νεαρᾶς 47 τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' (ἔτ. 537) διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν ἐγγράφων καὶ εἰς ἣν ἐποχὴν εἶχεν ἐκλείψει ὁ θεσμὸς τῶν ὑπάτων, ὑφ' ἣν ἔννοιαν ὑφίστατο ἀκόμη κατὰ τοὺς ἰουστινιανείους χρόνους, ἐξομοιοῦσα διὰ λόγους ἁπλουστεύσεως καὶ εὐκολίας τὴν ἔναρξιν τῆς αὐτοκρατορίας ἢ μονοκρατορίας τοῦ ἡγεμόνος πρὸς τὴν πλασματικὴν ἀποδοχὴν τῆς ὑπατείας.

[5]) Θεοφ. 492: *Στέφανος δὲ πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν, συμπαρόντος καὶ Θεοκτίστου μαγίστρου, ἀνηγόρευσε Σταυράκιον αὐτοκράτορα·* Ζωναρᾶς III 311: *αὐτοκράτωρ ἀνερρήθη*. Πρβλ. Σκυλ. - Κεδρ. II 42 καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἀπόψεις τοῦ Stein, Post - consulat σ. 900 - 901.

διακυβέρνησιν τοῦ κράτους ὡς μόνος ἡγεμών. Ἀμφότεραι αἱ πράξεις, ἥ τε ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 790 καὶ ἡ ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 811, παρουσιάζουν πολλὰ τὰ πρὸς ἀλλήλας κοινά. Τὴν πρωτοβουλίαν καὶ εἰς τὰς δύο ἔσχεν ὁ στρατός. Τόσον ὁ Κωνσταντῖνος ΣΤ', ὅσον καὶ ὁ Σταυράκιος προσηγορεύθησαν *αὐτοκράτορες*· ὁ ὅρος σαφῶς συνδέεται μὲ τὴν πρόσκτησιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἰδίῳ ὀνόματι κυβερνᾶν. Οὕτως ἐπήγασεν ἡ νέα διάκρισις εἰς *αὐτοκράτορα* καὶ *βασιλέα*[1] καὶ εὑρέθη τρόπος νὰ συνδυασθῇ ἡ νέα συνταγματικὴ ἀντίληψις περὶ τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας τοῦ κυρίως αὐτοκράτορος (Hauptkaiser) ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ συμβασιλέως ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ἐνέργεια, εἰς τὴν ὁποίαν βλέπομεν τῷ 811 νὰ προβαίνῃ ὁ πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν Στέφανος μὲ τὴν συμπαράστασιν τοῦ μαγίστρου Θεοκτίστου εἰς στιγμὴν συγχύσεως καὶ στρατιωτικῆς συντριβῆς, δὲν ὠφείλετο εἰς στιγμιαίαν ἔμπνευσιν, νομίζω, ἀλλ' ἀπέρρεεν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς κανόνος τινός, πηγάσαντος ἐκ τῆς πράξεως ἐκείνης τοῦ φθινοπώρου τοῦ 790, δι' ἧς ὁ Κωνσταντῖνος ΣΤ' ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ.

Ἀπὸ τοῦ Νικηφόρου Α' καὶ μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων σταθερῶς ἀπαντᾷ ἐπὶ νομισμάτων διὰ μὲν τὸν κυρίως αὐτοκράτορα ὁ ὅρος *βασιλεύς*, διὰ δὲ τὸν ἐστεμμένον υἱόν του ἡ προσηγορία *δεσπότης*[2]. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων παρατηρουμένης μεταβολῆς ἕπεται τῆς πράξεως τοῦ 790 καὶ προηγεῖται τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Σταυρακίου τῷ 811, γεννᾶται εὐλόγως ἡ σκέψις, μήπως ὁ Νικηφόρος Α', εἰσηγητὴς ριζικῶν μεταρρυθμίσεων εἰς πλείστους τομεῖς τοῦ δημοσίου βίου, ἐκαινοτόμησε καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, εἰσαγαγὼν τὴν τέλεσιν ἰδίας πράξεως, δι' ἧς ὁ μέχρι τότε ἐστεμμένος ἁπλῶς βασιλεὺς ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολύτου ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας.

Δεδομένου ὅτι οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι καὶ δὴ οἱ χρονογράφοι δὲν διακρίνονται διὰ νομικὴν ἀκριβολογίαν καὶ φραστικὴν κυριολεξίαν, δὲν πρέπει μὲν νὰ ἀποδοθῇ ὑπέρμετρος σημασία εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιουμένην ὁρολογίαν οὔτε ἐπ' αὐτῆς

---

[1]) Διὰ τὴν σημασίαν τῶν ὅρων κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας βλ. A. WIFSTRAND, Autokrator, Kaisar, Basileus. Bemerkungen zu den griechischen Benennungen der römischen Kaiser ἐν Δρᾶγμα M. P. Nilsson... dedicatum, Lund 1939 σ. 529-539.

[2]) WROTH τ. II σ. 402 ἀρ. 4-10 NICIFOROS BASILES - STAVRACIS DESPOS· πρβλ. αὐτόθι καὶ σ. 404 ἀρ. 15-18, ἀλλὰ περισσότερον ἐφθαρμένα· αὐτόθι σ. 405 ἀρ. 1 MIXAHL BASILES - ΘEOFYLACTOS DESPS· οὕτω καὶ σ. 407 ἀρ. 10-11· αὐτόθι σ. 409 ἀρ. 1-2 LEON BASILEYS - CONSTANT˧ DESPS· αὐτόθι σ. 414 ἀρ. 1-4 MIXAHL BASILEYS - ΘEOFILO DESP καὶ σ. 416 ἀρ. 17 *Μιχαὴλ* bA - *Θεόφιλος* DE. Ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Β' ὑπάρχουν καὶ νομίσματα, ἐν οἷς μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοφίλου παρατίθεται τὸ στοιχεῖον *ba* ἢ *b* ὡς τὸ ἐν σ. 415 ἀρ. 11. Τὸ σ. 416 ἀρ. 13 ἀμφίβολον. Ἐπίσης σ. 416 ἀρ. 15 MIXAHL bA - ΘEOFILO b, ἐνῷ σ. 416 ἀρ. 16 μόνον μετὰ τὸ Μιχαὴλ ba· αὐτόθι σ. 420 ἀρ. 11 ΘEOFILOS BASIL˧ - CONSTANT˧ DESPOTI˧· σ. 420 ΘEOFILOS BASILES - MIXAHL DESPOTI˧ A· πρβλ. καὶ σ. 428 ἀρ. 58. Ἐκ τῶν συμβασιλειῶν Μιχαὴλ Α', Λέοντος Ε', Μιχαὴλ Β', Θεοφίλου ἔχομεν καὶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως φέρουν τὸ σύμβολον τοῦ σταυροῦ καὶ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας τὰ ὀνόματα τῶν συμβασιλέων μὲ τὴν προσθήκην EC ΘE(OU) BASILIS ROMAION· σ. 406 ἀρ. 2-3, σ. 409 ἀρ. 3-5, σ. 414 ἀρ. 5, σ. 421 ἀρ. 14.

καὶ μόνον νὰ στηριχθοῦν συμπεράσματα, ἀλλὰ πάντως δύναται ἐπικουρικῶς νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ αὐτη. Οὕτως ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου μέχρι τοῦ 790 μόνον εἰς τὰ ἑξῆς χωρία καὶ δὴ ἐξ ἔργων συνταχθέντων μετὰ τὴν χρονολογίαν ταύτην ἀπαντᾷ πρὸς δήλωσιν τῆς ἀνακηρύξεως νέου ἡγεμόνος ὁ ὅρος *αὐτοκράτωρ*: Θεοφ. 299 = Λέων Γραμμ. 147: *αὐτοκράτωρ ἀναδείκνυται* (Ἡράκλειος)· Νικηφ. Ἱστ. 29: *αὐτοκράτωρ τῆς βασιλείας ἀναγορεύεται* (Ἡρακλωνᾶς)· Ζωναρᾶς III 244: *προχειρίζονται αὐτοκράτορα* (Ἀναστάσιον Β')· Ζωναρᾶς III 246: *ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα* (τὸν Θεοδόσιον Γ'), Θεοφ. 413_3: *καὶ αὐτοκρατορεῖ Κωνσταντῖνος* (Ε'), ἐνῷ ἡ συνήθης διὰ τὴν περίοδον ταύτην φρασιολογία εἶναι: *ἀναγορεύεται βασιλεὺς*[1], *βασιλεὺς ἀνακηρύσσεται*[2], *εὐφημοῦσι βασιλέα*[3], *ψηφισάμενοι βασιλέα*[4], ἔτι δὲ *προσεκυνήθη ὡς βασιλεύς*[5], *στέφει τὸν* δεῖνα *εἰς βασιλέα*[6].

Ἀπὸ τοῦ 790 καὶ ἐντεῦθεν ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου *αὐτοκράτωρ* καθίσταται συνηθεστέρα, ὁσάκις πρόκειται νὰ δηλωθῇ ἡ ἀνάδειξις κυρίου ἡγεμόνος, οὐδέποτε ὅμως ἀπαντᾷ ὅταν ἡ διήγησις ἀναφέρηται εἰς στέψιν συμβασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ Θ' αἰῶνος συνέπεσεν. ἐπαναστατικὰ κινήματα νὰ ἐπηρεάσουν τὴν διαδοχὴν καὶ συνεπῶς ὁ νέος κύριος τοῦ θρόνου ἀνεδείχθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς αὐτοκράτωρ, ἡ λέξις ἦτο πρόσφορος πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς νέας καταστάσεως καὶ ἐκέρδισεν ἔδαφος εἰς τὰ ἀφηγηματικὰ ἔργα. Οὕτω διὰ τὸν Μιχαὴλ Α': *ἀναγορεύουσι αὐτοκράτορα*[7], Λέοντα Ε': *τὴν αὐτοκράτορα... ἀρχήν*[8], Μιχαὴλ Β': *ἀναρρῆσαι... αὐτοκράτορα βασιλέα*[9],

---

[1]) Γεωρ. μον. II 667 (Ἡράκλειος), Σκυλ. - Κεδρ. I 745 (Βαάνης), Νικ. Ἱστ. 9 (Ἡράκλειος - Κωνσταντῖνος Γ'), 39, Λέων Γραμμ. 165, Γεωρ. μον. II 731 (Λεόντιος), 732, Λέων Γραμμ. 166, Σκυλ. - Κεδρ. I 776 (Τιβέριος Β'), Mansi τ. XII στ. 192, Γεωρ. μον. II 733, Ζωναρᾶς III 240 (Φιλιππικός), Mansi τ. XII στ. 193, Νικηφ. Ἱστ. 49 (Ἀναστάσιος Β'), 51, Γεωρ. μον. II 734, Λέων Γραμμ. 172, Σκυλ. - Κεδρ. I 786 (Θεοδόσιος Γ'), Θεοφ. 414 - 415, Λέων Γραμμ. 182, Ζωναρᾶς III 266 (Ἀρτάβασδος), Ζωναρᾶς III 269 (Λέων Δ').

[2]) Νικηφ. Ἱστ. 5 (Ἡράκλειος), Νικηφ. Ἱστ. 60, Θεοφ. 415 (Ἀρτάβασδος).

[3]) Θεοφ. 369, Σκυλ. - Κεδρ. I 776 (Λεόντιος), Νικηφ. Ἱστ. 46, Θεοφ. 379, Λέων Γραμμ. 169, Σκυλ. - Κεδρ. I 783, Ζωναρᾶς III 241 (Φιλιππικός), Θεοφ. 385, Λέων Γραμμ. 172 (Θεοδόσιος Γ'). Ζωναρᾶς III 234: *εὐφημῆσαι βασιλικῶς*.

[4]) Θεοφ. 370 (Τιβέριος Β'), Ζωναρᾶς III 265 (Ἀρτάβασδος).

[5]) Πασχ. Χρον. 703 (Κωνσταντῖνος Γ').

[6]) Νικηφ. Ἱστ. 43 (Τιβέριος, υἱὸς Ἰουστινιανοῦ Β'), 57 (Κωνσταντῖνος Ε'), ὡσαύτως *ἐστέφθη βασιλεὺς* (Χρον. Πασχ. 701, Ἡράκλειος Α') καὶ συνηθέστερον ἄνευ τοῦ κατηγορουμένου ἤτοι *ἐστέφθη*, *ἔστεψε τὸν δεῖνα* Νικηφ. Ἱστ. 65, Λέων Γραμμ. 162, 170, Θεοφ. 375, 383, 401, 426, Σκυλ. - Κεδρ. I 781, 785, II 9, Ζωναρᾶς III 239.

[7]) Ζωναρᾶς III 312. Παρὰ Θεοφ. 493, Λέοντι Γραμμ. 205, Γεωρ. μον. II 776, Σκυλ.-Κεδρ. II 43: *ἀναγορεύεται* (*ἀνηγόρευσαν*) *βασιλεύς*.

[8]) Θεοφ. Συνεχ. 23 καὶ 16: *ἰδιώτην ἅμα καὶ αὐτοκράτορα*. Οἱ λοιποὶ χρονογράφοι παραδίδουν Θεοφ. 502: *βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναδείκνυται*, Λέων Γραμμ. 206 = Γεωρ. μον. II 776: *ἀναγορεύεται*· ἀνων. χρονογρ. Λέοντος Ε' 340: *ἐξευφήμησαν εἰς βασιλέα*· Σκυλ. - Κεδρ. II 46: *εὐφήμουν καὶ βασιλέα Ῥωμαίων ἐκήρυττον*· αὐτ. II 46: *βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται*.

[9]) Γενεσ. 26.

αὐτοκράτωρ ἀνηγόρευτο[1], *αὐτοκράτωρ ἀναγορευθεὶς*[2] καὶ τὸν ἐν ἔτει 821 ἐπαναστατήσαντα Θωμᾶν: *αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται*[3], *αὐτοκράτωρ ἀνερρήθη*[4], ἐνῷ διὰ τοὺς πρὸ τοῦ ἔτους 790 δι' ἐπαναστάσεως πειραθέντας νὰ καταλάβουν τὸν θρόνον γίνεται χρῆσις τοῦ ὅρου *βασιλεύς*[5].

Καίτοι ἐντὸς τῆς αὐτῆς δεκαετίας (811 - 820) ἦρξαν οἱ αὐτοκράτορες Μιχαὴλ Α', Λέων Ε', Μιχαὴλ Β', ἕκαστος τῶν ὁποίων ἔσπευσε νὰ στέψῃ βασιλέα τὸν υἱόν του, ἡ βιαία ἀνατροπὴ τῶν δύο πρώτων ἠμπόδισε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Α' καινοτομηθείσης πράξεως, δι' ἧς ὁ ἐστεμμένος διάδοχος βασιλεὺς καθίστατο ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς ἐξουσίας αὐτοκράτωρ. Αἱ πληροφορίαι τῶν πηγῶν διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Μιχαὴλ Β' καὶ τοῦ Θεοφίλου εἶναι ἀόριστοι μὲ μόνην ἴσως ἐξαίρεσιν τὴν σκηνήν, ἣν περιγράφει σχετικῶς μὲν ἐν ἐκτάσει ἀλλὰ κατὰ τρόπον σκοτεινὸν ὁ Γενέσιος. Κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ χωρίου εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν ἀπέδειξα, νομίζω, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ Μιχαὴλ Γ' καὶ τῆς Θεοδώρας εἰς αὐτοκράτορας. Νέα ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ παραδίδεται διὰ τὸν Βασίλειον Α', ὅστις μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Μιχαὴλ Γ' ἀνεδείχθη εἰς ἰδιαιτέραν τελετὴν αὐτοκράτωρ. Εἶχον ἤδη παρέλθει ἀρκεταὶ δεκαετίαι ἀπὸ τῆς τὸ πρῶτον θεσπίσεως τοῦ κανόνος τούτου καὶ φαίνεται ὅτι εἶχεν ἑδραιωθῆ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Βυζαντινῶν ἡ ἔννοια τοῦ ὅρου *αὐτοκράτωρ* ὡς συνυφασμένη μὲ τὸν κάτοχον τῆς κυριάρχου ἐξουσίας. Ὅτε δὲ ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς ἡ μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως ὁρολογικὴ διάκρισις, ἐξέλιπεν ἡ εἰς ἔνια κείμενα ἀπαντῶσα διὰ τὸ μεταξὺ τοῦ Ζ' καὶ τοῦ Ι' αἰῶνος διάστημα διάκρισις εἰς μικρὸν καὶ μέγαν βασιλέα.

Ὅπως ὅμως κατὰ τοὺς Ζ' καὶ Η' αἰῶνας ἡ ὀνομασία *βασιλεὺς* ἠδύνατο νὰ προσδοθῇ ταυτοχρόνως εἰς πλείονας τοῦ ἑνὸς ἡγεμόνας, οὕτω καὶ νῦν ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου *αὐτοκράτωρ* δὲν εἶναι ἀποκλειστικὴ διὰ τὸν ἕνα, τὸν κύριον ἡγεμόνα, ἀλλ' ἐπεξετείνετο ἐνίοτε καὶ εἰς τὸν συνάρχοντα, ὁσάκις πολιτικὴ σκοπιμότης ἐπέβαλλε τὴν λῆψιν τοιούτου μέτρου, ὡς πράγματι σοβαροὶ πολιτικοὶ λόγοι ὑφίσταντο εἰς τὰς ἀκολούθους περι-

---

[1]) Γενεσ. 30.

[2]) Θεοφ. Συνεχ. 41· πρβλ. Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 68. Ζωναρᾶς ΙΙΙ 335: *εὐφημήθη καὶ προσεκυνήθη ὡς βασιλεύς*.

[3]) Θεοφ. Συνεχ. 55, Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 78.

[4]) Ζωναρᾶς ΙΙΙ 340.

[5]) Θεοφ. 415: *ἀνηγορεύθη βασιλεύς*, 415_{11}: *ἀνεκήρυττον βασιλέα*, Νικηφ. Ἱστ. 60_{17}: *βασιλέα ἀνεκήρυττε*, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 265, 266 (Ἀρτάβασδος).—Θεοφ. 476=Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 29: *ἀναγορεῦσαι βασιλέα*. Θεοφ. 476 = Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 29: *συνανηγόρευσαν βασιλέα*, Γεωρ. μον. ΙΙ 772: *ἐξευφήμησαν αὐτὸν βασιλέα*, 772: *βασιλεύς... ἀνηγορεύθη*, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 301: *βασιλέα ἀναγορεύσωσιν*, 301 - 302: *εἰς βασιλέα εὐφήμησαν* (Νικηφόρος Α').— Θεοφ. 479, Γεωρ. μον. ΙΙ 772, Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 32, 50 σημ., Ζωναρᾶς ΙΙΙ 303: *ἀνηγορεύθη εἰς βασιλέα*, Συνεχ. Θεοφ. 8: *ἀναρρηθεὶς δημοσίᾳ φωνῇ βασιλεύς...* (Βαρδάνης ἐπὶ Νικηφόρου Α'.)

πτώσεις, καθ' ἃς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα ἐκέκτηντο ταυτοχρόνως πλείονες τοῦ ἑνὸς ἡγεμόνες.

Ὁ Βασίλειος Α', ἱδρυτὴς νέας δυναστείας καὶ μάλιστα διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ νομίμου ἡγεμόνος, φυσικὸν ἦτο νὰ σκεφθῇ νὰ περιφρουρήσῃ τὴν διαδοχὴν διὰ τῶν ἰσχυροτέρων καὶ ἀσφαλεστέρων τελετουργικῶν τύπων, ἐξ ὅσων προέβλεπε τὸ βυζαντινὸν πολιτειακὸν δίκαιον. Ἄλλως τε καὶ ἕτερον μέτρον τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ὑπηγορεύθη ὑπὸ τῆς αὐτῆς πολιτικῆς γραμμῆς. Ὁ Βασίλειος Α' ἀνέδειξε συνάρχοντας οὐ μόνον τὸν πρωτότοκον ἀλλὰ καὶ τοὺς λοιποὺς υἱούς του οὕτως, ὥστε ἀπὸ τῆς 6 Ἰανουαρίου 870 ὑπῆρχον ἀδιακόπως τρεῖς τοὐλάχιστον ταυτοχρόνως ἡγεμόνες. Δι' οὓς λόγους ἀνέπτυξα εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν, νομίζω ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ Βασιλείου Α' εἶχον ἐπίσης ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτορες. Δεδομένου ὅτι, ὡς ἐδέχθην, οἱ Λέων ϛ' καὶ Ἀλέξανδρος διετέλουν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ πατρός των αὐτοκράτορες, δὲν θὰ ἦτο οὔτε σκόπιμον οὔτε ἴσως ἄνευ δυσαρέστων συνεπειῶν, ἐὰν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Α' ἐπήρχετο διαταραχὴ τῆς ἰσορροπίας· κατόπιν τούτου ἀνεκηρύχθησαν τὴν 30 Αὐγούστου 886 ἐκ νέου ἀμφότεροι αὐτοκράτορες, ὡς πιστοποιεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ συγχρόνου αὐλικοῦ ὑπαλλήλου, ἁρμοδίου ἐπὶ τῆς ἐθιμοτυπίας Φιλοθέου, βεβαιοῦντος ὅτι τὴν 30 Αὐγούστου ἑωρτάζετο *ἡ ἐν Χριστῷ αὐτοκρατορία τῶν πιστῶν βασιλέων Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου* [1]. Ἀκολουθεῖ ἡ συμβασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Η' πορφυρογεννήτου, ὁπότε ἔχομεν συναυτοκράτορας τὸν Κωνσταντῖνον Η', τὸν Ρωμανὸν Α' καὶ τὸν Χριστόφορον μὲ ἐναλλαγὰς κατὰ τὸ προβάδισμα, ὡς ἐξέθεσα ἀνωτέρω σ. 100 ἑπ. Ἀφ' οὗ ὁ Κωνσταντῖνος πορφυρογέννητος, ἔφηβος ὤν, κατεῖχε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, δὲν ἦτο νοητὸν ὁ Ρωμανός, ὅστις μάλιστα τὸν ὑπεσκέλισε κατὰ τὸ προβάδισμα, νὰ ἀνεχθῇ δι' ἑαυτὸν τὴν ἰδιότητα ἁπλοῦ βασιλέως ἀλλ' ἐκτήσατο καὶ οὗτος τὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπειδὴ δ' ὁ Ρωμανὸς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἵδρυσιν ἰδίας δυναστείας, ὤθησε μέχρι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος καὶ τὸν πρωτότοκον υἱόν του Χριστόφορον, ἀσφαλῶς δὲ μετὰ τὸν θάνατον τούτου τῷ 931 καὶ τοὺς ἄλλους δύο υἱούς του. Ἐπίσης τοὺς δύο ὀρφανοὺς παῖδας τοῦ Ρωμανοῦ Β' οἱ ἁρμόδιοι πολιτειακοὶ παράγοντες ἀνηγόρευσαν ἀμφοτέρους αὐτοκράτορας, ὡς παραδίδει ῥητῶς ἀρίστη σύγχρονος πηγή [2].

Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, τὰς ὁποίας ἀπηρίθμησα ἀμέσως προηγουμένως, οἱ συνάρχοντες ἦσαν κατὰ δίκαιον ἰσότιμοι μεταξύ των καὶ δι' ὡρισμένου τυπικοῦ εἶχον δεχθῇ τὴν ἰδιότητα τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πραγματικὴ ἄσκησις τῆς ἐξουσίας ἦτο κατὰ κανόνα συγκεντρωμένη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἑνὸς οὐδεμίαν ἀπὸ νομικῆς ἐπό-

[1]) Κλητ. Φιλ. 780_{19}. Βλ. ἀνωτ. σ. 95 ἑπ.

[2]) Λέων διακ. 33: ὁ πατριάρχης, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν σύγκλητον, τονίζει ὅτι *τὰ νεογνὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τέκνα . . . πρὸς ἡμῶν καὶ τοῦ δήμου παντὸς ἀνερρέθησαν αὐτοκράτορες*. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν Βασ. Τάξιν 279_{9}, 281_{2}, 281_{6} ἀπαντοῦν *ἀπελατικά*, ἅτινα ἀπευθύνονται εἰς δύο, ἑορτάζοντας ταυτοχρόνως τὴν αὐτοκρατορίαν των, ἡγεμόνας. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὅρου *ἀπελατικὸν* βλ. R. GUILLAND, Les Factions à Byzance ἐν Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας βυζ. σπουδῶν τ. 23 (1953) σ. 12 σημ. 5.

ψεως ἐπίδρασιν ἤσκει, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, ὅσῳ πολλάκις συνέβαινε νὰ μὴ ἔχουν πάντες οἱ συνάρχοντες καὶ τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τὴν ἄσκησιν οὐσιαστικῶν καθηκόντων ἡλικίαν. Οὔτε πάλιν ἡ ἀνηλικότης ἀπετέλει κώλυμα διὰ τὴν πρόσκτησιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος, διότι εἶναι βέβαιον ὅτι τόσον ὁ Κωνσταντῖνος Η΄ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 913 μέχρι 17 Δεκεμβρίου 920, ὅσον καὶ οἱ Βασίλειος Β΄ καὶ Κωνσταντῖνος Γ΄ ἀπὸ 15 Μαρτίου 963 μέχρι 15 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διετέλεσαν αὐτοκράτορες.

Ἤδη ὁ E. Stein διετύπωσε τὴν γνώμην ὅτι, ὁσάκις ὁ ἀσκῶν τὴν ἐξουσίαν ἡγεμὼν καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ συμβασιλεύων χαρακτηρίζονται ὡς *βασιλεῖς αὐτοκράτορες* (ἢ *μεγάλοι βασιλεῖς*), ἐκέκτηντο πράγματι τὸ δικαίωμα νὰ φέρουν τὸν τίτλον αὐτοκράτωρ [1]. Ὁ F. Dölger ὅμως δὲν ἀποδέχεται τὴν ἄποψιν ταύτην, ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι «μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος εἰς ὅλα τὰ μνημεῖα ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτοκράτωρ καὶ μέγας βασιλεὺς (εἰς ἑνικὸν) χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος καὶ ὅτι ἐπὶ Παλαιολόγων ἔτι ὁ τίτλος αὐτοκράτωρ μόνον ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις ἤτοι διὰ τῆς ἑκουσίας ἀπονομῆς τούτου ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν πρῶτον συμβασιλέα (καὶ μόνον εἰς αὐτόν)» [2]. Περαιτέρω τὴν ταυτόχρονον ὀνομασίαν πλειόνων τοῦ ἑνὸς προσώπων διὰ τοῦ ὅρου *αὐτοκράτορες*, ἰδίᾳ ὡς αὕτη ἐν τῇ Βασ. Τάξει κατ' ἐπανάληψιν ἀπαντᾷ, θεωρεῖ ὀφειλομένην εἰς τὴν ἀνάγκην βραχυλόγου διατυπώσεως διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ἡ χρῆσις δυσκάμπτου τρόπου ἐκφράσεως. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς του προσάγει παραδείγματα τοιαύτης βραχυλόγου μνείας βασιλέως καὶ δεσπότου ἀφ' ἑνὸς ὡς *βασιλέων* [3] καὶ μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων ἀφ' ἑτέρου ὡς *μητροπολιτῶν* [4].

Ἡ ἄποψίς μου, καθ' ἣν πλείονες τοῦ ἑνὸς ἡγεμόνες ἠδύναντο ταυτοχρόνως νὰ φέρουν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, παρέχει ἁπλῆν καὶ εὔλογον ἐξήγησιν διὰ τὰς πολυαρίθμους ἰδίᾳ ἐν τῇ Βασ. Τάξει κατεσπαρμένας ἀναφωνήσεις μὲ τὸν συνήθη τύπον *μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη* [5]. Ὡς γίνεται δεκτόν, κατὰ τὴν συμπίλησιν τοῦ ἔργου τούτου ἐπεκράτησεν ἡ τάσις, ὅπως τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ ἑκάστου θέματος πρωτόκολλα εἶναι προσηρμοσμένα εἰς τὰ σχετικῶς πλησιέστερα πρὸς τὸν χρόνον τῆς συντάξεως αὐτοῦ (περὶ τὸ 959) γεγονότα [6]· ἔδειξα ἐπίσης ἀνωτέρω ὅτι κατὰ τὰς ἀμέσως προηγουμένας τῆς συμπιλήσεως τοῦ ἔργου δεκαετίας συνέπεσε τὰ περισσότερα

---

1) STEIN, Post-consulat σ. 869 ἑπ., ἰδίᾳ 900 ἑπ.

2) F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 33 (1933) σ. 141, τ. 36 (1936) σ. 133 ἑπ.

3) F. DÖLGER, Facsimiles ἀρ. 53 (ἔτ. 1338).

4) Βασ. Ταξ. 29_{10}, 30_{15}. Τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἀπόψεις τοῦ F. DÖLGER ἀπεδέχθη καὶ ὁ G. OSTROGORSKY, Autokrator Johannes II. und Basileus Alexios ἐν Seminarium Kondakovianum τ. 10 (1938) σ. 180-181.

5) Π. χ. Βασ. Ταξ. 227 21, 22, 252_{14}, 266_{9}, 281 7-8, 351_{2}, 351_{17}, 372_{17}, 373_{12}, 611_{17}, 612_{10}, 649_{12}, 650_{11}, 650_{17}, ἢ *ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα μεγάλων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη* 201_{3}, 348_{21}. Περὶ τοῦ τίτλου *μέγας βασιλεὺς* βλ. τὰς ὀρθὰς ἀπόψεις τοῦ F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 36 (1936) σ. 133-136.

6) Βλ. F. DÖLGER αὐτόθι σ. 149.

ζεύγη συναρχόντων νὰ κέκτηνται τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα. Κατὰ συνέπειαν νομίζω ὅτι εὑρίσκονται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα ταῦτα αἱ ἐν τῇ Βασ. Τάξει ἀναφωνήσεις, ἐν αἷς ἀπαντᾷ εἰς πληθυντικὸν ὁ ὅρος *αὐτοκράτωρ — μέγας βασιλεύς*. Ἐνισχυτικὴν τῆς ἀπόψεώς μου εὑρίσκω ἔτι τὴν ἐν τῇ Βασ. Τάξει *παρὰ τῶν Σάρδων ᾀδομένην εὐφημίαν τοῖς βασιλεῦσιν*[1]. Δεδομένου ὅτι εἰς αὐτὴν ἀναγράφονται λεπτομερῶς αἱ ἀναφωνήσεις πρὸς τοὺς δύο ἡγεμόνας, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, τὸν στρατὸν καὶ τὴν σύγκλητον, θεωρῶ ἀπίθανον ὅτι τὸ μόνον σημεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ περιεκόπτετο ἕνεκα βραχυλόγου διατυπώσεως, θὰ ἦτο τὸ ἀφορῶν τὴν ἰδιότητα τῶν δύο ἡγεμόνων. Ἡ σαφὴς ἀναγραφὴ *ὁ δεῖνα καὶ δεῖνα μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη*[2] ἀφορᾷ κατ' ἐμὲ δύο πρόσωπα, φέροντα ἀμφότερα τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα. Νομίζω μάλιστα ὅτι ἡ ταύτισίς των μὲ τὸν Λέοντα Ϛ' καὶ Ἀλέξανδρον ἔχει πολλὰ ὑπὲρ αὐτῆς, διότι εἰς τὴν ἀνωτέρω εὐφημίαν δὲν γίνεται μνεία οὔτε αὐγούστης οὔτε πορφυρογεννήτων. Πράγματι δὲ ἐπί τι διάστημα μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Λέοντος Ϛ' Θεοφανοῦς (10 Νοεμβρίου 897), μόνα μέλη τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοὶ αὐτοκράτορες.

Παράδειγμα εὐφημίας αὐτοκράτορος παραλλήλως πρὸς ἕτερον μέλος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, μὴ κεκτημένον τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, εὑρίσκω εἰς τὸ ἀπελατικὸν ἦχ. πλ. α' τοῦ κεφ. Ι 69 τῆς Βασ. Τάξεως, ἔνθα λέγεται: *τὸ θεοπρόβλητον κράτος τῆς ἡμετέρας δυάδος, ὁ δεῖνα αὐτοκράτωρ καὶ ὁ δεῖνα ἡ δόξα τῆς πορφύρας, ἐκλάμψατε ἐπὶ δούλους γνησίους, εὐφραίνοντες δεσπόται τὸν λαὸν ἡμῶν*[3]. Μετά τινας στίχους ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ εἰς ἀναφώνησιν τῶν κρακτῶν ἀναγράφεται *ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτοκράτορες Ρωμαίων*[4]. Καίτοι ἡ ἁπλουστέρα ἐξήγησις θὰ ἦτο νὰ θεωρηθῇ ὅτι εἰς τὴν δευτέραν ἀναφώνησιν πρόκειται περὶ συμπτύξεως τοῦ πρωτοκόλλου, ὑφ' ἣν ἔννοιαν ὑποστηρίζει ὁ F. Dölger, θεωρῶ πιθανώτερον ὅτι τὸ πρῶτον *ἀπελατικὸν* προέρχεται ἐξ ἄλλης περιπτώσεως, ὅτε ἦρχον αὐτοκράτωρ καὶ ἕτερος ἁπλοῦς βασιλεύς, παρενετέθη δ' ἐνταῦθα χωρὶς νὰ προσεχθῇ ἡ μεταξὺ τοῦ πρώτου ἀπελατικοῦ καὶ τῶν ἀναφωνήσεων τῶν κρακτῶν ἀντίφασις. Κατὰ τὴν συμπίλησιν τῶν κεφαλαίων δὲν ἐλαμβάνετο ὅμως πάντοτε μέριμνα διὰ τὸν πρὸς ἄλληλα ἐναρμονισμὸν τῶν ἐπὶ μέρους στιχηρῶν, ὡς δεικνύει καὶ τὸ κεφ. Ι 62 τῆς Βασ. Τάξεως, ἀναφερόμενον εἰς τὰ τελούμενα τὴν παραμονὴν τῆς *αὐτοκρατορίας* ἡγεμόνος. Ἐνταῦθα παρατίθεται ἀπελατικόν, ἦχ. βαρύς, ἀπευθυνόμενον εἰς δύο, ἑορτάζοντας ταυτοχρόνως τὴν *αὐτοκρατορίαν (χαίρετε δεσπόται τῶν Ρωμαίων... χαίρετε ἄνακτες ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα*[5]*)*, εὐθὺς δ' ἀμέσως ἀκολουθεῖ ἕτερον ἦχ. πλ. δ', ἀφορῶν ἕνα μόνον αὐτοκράτορα: *χαίρει ὁ κόσμος*

---

[1]) Βασ. Ταξ. 650_{15} - 651_{12} κεφ. ΙΙ 43β.

[2]) Βασ. Ταξ. 650_{17}.

[3]) Βασ. Ταξ. 316 11-14.

[4]) Βασ. Ταξ. 316 19-20.

[5]) Βασ. Ταξ. 279 9-12.

ὁρῶν σε αὐτοκράτορα δεσπότην καὶ ἡ πόλις σου τέρπεται θεόστεπτε ὁ δεῖνα... ὅθεν εὐημεροῦσα διὰ σοῦ ἡ πολιτεία, τῆς σῆς αὐτοκρατορίας ἑορτάζει τὴν ἡμέραν[1]. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπελατικόν, ὁμιλοῦν περὶ ἑνὸς αὐτοκράτορος, ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεὶ εἰς τὸ ἑπόμενον κεφ. Ι 63 (σ. 282 $_{2-9}$), τὸ περιέχον τὰ τελούμενα κατὰ τὴν δεξίωσιν ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐνῷ εἰς τὰ ἀμέσως προηγούμενα *ἄκτα* ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ γίνεται λόγος περὶ δύο αὐτοκρατόρων[2].

Διὰ τῆς ἀπόψεώς μου δύναται, νομίζω, ἱκανοποιητικῶς νὰ ἑρμηνευθῇ καὶ τὸ χωρίον Κλητορ. Φιλ. 712 $_{5-13}$: *Ὁ δὲ γεγονὼς αὐτοκράτωρ βασιλεὺς δίδωσιν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν χρυσοῦ λίτρας ρ' καὶ τῇ συγκλήτῳ πάσῃ σὺν τῷ τοῦ κουβουκλείου καὶ λοιποῖς χρυσοῦ λίτρας ρ', καὶ χιλιάδας διαφόρους μιλιαρησίων ἑκάστῳ τάγματι καὶ ὀφφικίων τῇ συστάσει... ὁ δέ γε δεύτερος βασιλεὺς δίδωσι τὸ ἥμισυ τούτων*. Ὁ Φιλόθεος προσδιορίζει ἐνταῦθα τὰς δωρεάς, αἵτινες ὀφείλουν νὰ δοθοῦν ὡς *συνήθεια εὐσεβείας* εἰς τὸν κλῆρον τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς τοῦ κουβουκλείου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅταν ἀνακηρύσσεταί τις αὐτοκράτωρ βασιλεύς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅταν στέφεται μόνον βασιλεύς. Ἄλλως τε μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται κατανοητὸν τὸ χωρίον· ἐὰν δηλ. ἡ δωρεὰ θεωρηθῇ ὡς ἅπαξ διδομένη εἴτε κατὰ τὴν πρόσκτησιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν εἴτε τῆς ἰδιότητος τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως εἰς τὴν δευτέραν, οὐχὶ δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς κατ' ἔτος ἐπαναλαμβανομένη, ὅτε θὰ ἔδει νὰ σημειωθῇ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τίνος γεγονότος ἢ ἐπετείου διανέμονται τὰ ἀναγραφόμενα ποσά. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ εἰς τὸ κείμενον μεταξὺ τῶν ὅρων *αὐτοκράτωρ βασιλεὺς* καὶ *βασιλεὺς* διάκρισις, ἣν ἄλλως παραλείπει ὁ Φιλόθεος. Ὁ δὲ προσδιορισμὸς τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως ὡς *δευτέρου* ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου εἶχε πλέον ἀποκρυσταλλωθῆ ἡ μεταξὺ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως ἀφ' ἑτέρου διαμορφωθεῖσα σχέσις, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ δεχθεὶς μόνην τὴν στέψιν οὐχὶ δὲ καὶ τὴν εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσιν κατέχει ἱεραρχικῶς πάντοτε τὴν δευτέραν ἐν σχέσει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα θέσιν. Ἀλλ' εἰς ἣν περίπτωσιν, ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος ἀπενέμετο ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰδιότης καὶ εἰς ἕτερον, (ὡς ἐπὶ Κωνσταντίνου Η' εἰς τὸν Ρωμανὸν Α') καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος θὰ διένεμεν εἰς δωρεὰς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναγορεύσεώς του τὸ ἐν Κλητ. Φιλ. 712 $_{5-9}$ ὁριζόμενον διὰ τὸν αὐτοκράτορα βασιλέα ποσόν.

Μεταξὺ τῶν βασιλειῶν, καθ' ἃς τὸν θρόνον κατεῖχον συγχρόνως δύο τοὐλάχιστον ἰσότιμοι αὐτοκράτορες, παρεμβάλλονται συμβασιλεῖαι, ἐν αἷς μόνον ὁ εἷς τῶν συμβασιλέων ἐκέκτητο τὴν ἰδιότητα τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ δ' ἕτερος τὴν τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Η' πορφυρογέννητον, ὁ Κωνσταντῖνος Η' μὲ τὸν Ρωμανὸν Β' κλπ.

---

[1]) Βασ. Ταξ. 279 $_{14-20}$.

[2]) Βασ. Ταξ. 280 $_{18}$-281 $_{11}$: *Ὁ Θεός, ὁ δεσπόζων ἀοράτων καὶ ὁρωμένων, ἀξιώσει ὑμᾶς δεσπόται, ἑκατὸν ἐν εἰρήνῃ χρόνους βασιλεύειν Ρωμαίων καὶ τὴν παροῦσαν ἡμέραν τῆς αὐτοκρατορίας ἑορτάζειν...*

Τὸν ΙΑ´ αἰῶνα φαίνεται νὰ περιορίζηται ὁριστικῶς ἡ ἰδιότης τοῦ αὐτοκράτορος εἰς ἕνα καὶ μόνον, τὸν πρῶτον τῶν συναρχόντων, ὡς γίνεται ἐμφανὲς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ´ Δούκα καὶ τῶν υἱῶν του, τοῦ Μιχαὴλ Ζ´ καὶ τῶν ἀδελφῶν του [1]. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην παρακολουθεῖ ἡ αὐτοκρατορικὴ γραμματεία [2], ὑπὸ τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1052 (1055) μέχρι τοῦ 1074 (1079) χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν intitulatio τῶν ἐγγράφων καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπογράφοντος ἡγεμόνος εἰς τὴν ὑπογραφήν του ὁ τύπος: *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων* ἄνευ τοῦ συνδετικοῦ *καί* [3], ὡς ἐπίσης ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων εἰς πολλὰ τῶν εἰς τὴν ἄνοδον αὐτοκράτορος κατὰ τὸν ΙΑ´ αἰῶνα ἀναφερομένων χωρίων των [4]. Ἡ προσθήκη τοῦ συνδέσμου *καὶ* — *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων* — χρονολογεῖται εἰς τὰ ἔγγραφα ἀπὸ τοῦ 1074 (1079) [5], συμπίπτουσα ἀπολύτως

---

[1]) Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ βραχεῖα συμβασιλεία τῆς Ζωῆς καὶ Θεοδώρας τῷ 1042, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἀμφότεραι αἱ ἀδελφαὶ ἐκέκτηντο τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, ὡς ῥητῶς βεβαιοῖ ἀρίστη σύγχρονος πηγή. Ἀτταλ. 17 - 18: *αὐτοκράτορες ἄμφω θαυμασίως ἀναγορεύονται.*

[2]) Ἀπὸ τοῦ Ι´ αἰῶνος ἀπαντᾷ σποραδικῶς εἰς διάφορα κείμενα, οὐχὶ ὅμως ὑπὸ αὐστηρῶς καθωρισμένον τύπον, ὁ ὅρος *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ*. Οὕτω Κλητ. Φιλ. 712_5: *αὐτοκράτωρ βασιλεὺς* (ἔτ. 899)· εἰς τὸν ἐν Cod. Hieros. Patr. 24 κατάλογον ἀξιωμάτων, συνταχθέντα πιθανῶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 921 - 927, λέγεται: *ὁ βασιλεὺς ὁ αὐτοκράτωρ* (V. BENEŠEVIĆ, Die byzantinischen Ranglisten nach dem Kletorologion Philothei (de Cer. l. II c. 52) und nach den Jerusalemer Handschriften zusammengestellt und revidiert ἐν Byzant. - Neugriech. Jahrbücher τ. 5 (1926/1927) σ. 114· διὰ τὴν χρονολόγησιν βλ. G. OSTROGORSKY, Die Entstehungszeit des Taktikon ... Benesevic ἐν Zbornik Vizant. Inst. SAN τ. 2 (1953) σ. 39 - 60)· εἰς τὸν Βίον Εὐθυμίου 15: *Λέοντι τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ καὶ αὐτοκράτορι*, 59: *ἀνδρὶ συναφθεῖσαν βασιλεῖ καὶ αὐτοκράτορι*, 67: *τῷ αὐτοκράτορι βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ..*, 70: *τὸν κομιδῇ νέον τοῦτον αὐτοκράτορα καὶ βασιλέα* (Κωνσταντῖνον Η´).

[3]) DÖLGER, Byzant. Kaisertitulatur σ. 985 ἑπ., ἰδίᾳ σ. 993 ἑπ., καὶ W. OHNSORGE, Eine Rotulus - Bulle des Kaisers Michael VI. Stratiotikos ἐν B. Z. τ. 46 (1953) σ. 47 ἑπ.

[4]) Σκυλ. - Κεδρ. II 485: *αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται βασιλεὺς* (ὁ Ῥωμανὸς Γ´)· Ψελλ. Χρον. I 53: *ὁ μὲν Μιχαὴλ* (Δ´) *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀναρρηθείς*· Σκυλ. - Κεδρ. II 623: *ἀναγορεύουσιν τοῦτον* (Ἰσαάκιον Α´) *αὐτοκράτορα βασιλέα Ῥωμαίων*· ὡσαύτως καὶ II 636, II 638 περὶ τοῦ αὐτοῦ, περὶ οὗ καὶ ὁ Ζωναρᾶς III 665 σημειοῖ: *βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα φανερῶς ἀνεῖπον τὸν Κομνηνόν*· Ἀτταλ. 101 *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται* (ὁ Ῥωμανὸς Δ´)· Ἀτταλ. 298: *ὁ Βοτανειάτης... βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη.* Ἡ παλαιοτέρα γνωστή μοι μνεία τοῦ ὡς ἄνω τύπου παρὰ Γενεσίῳ 26 διὰ τὸν Μιχαὴλ Β´: *ἀναρρῆσαι πᾶσιν αὐτοκράτορα βασιλέα.*

[5]) DÖLGER, Byzant. Kaisertitulatur σ. 997 - 1001. Τὴν διαφορὰν δεικνύουν προσέτι αἱ σύγχρονοι ἐπιγραφαὶ τῶν δύο περιφήμων ψηφιδωτῶν τοῦ γυναικωνίτου τῆς Ἁγίας Σοφίας· ἐκ τούτων ἡ ἀφορῶσα τὸν Κωνσταντῖνον ΙΑ´ τὸν Μονομάχον ἔχει: *Κωνσταντῖνο(ς) ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θ(ε)ῷ αὐτοκράτωρ πιστὸς βασιλεὺς Ῥωμαίων ὁ Μονομάχ(ος)*· πρβλ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς εἰς χεῖρας τῆς αὐτοκρατείρας Ζωῆς εἰκονιζομένης περγαμηνῆς: *Κωνσταντ(ῖ)ν(ος) ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θ(ε)ῷ πιστὸς βασιλεὺς Ῥωμαίων.* Ἡ ἑτέρα ἐπιγραφὴ εἰς τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Ἰωάννου Β´ ἔχει: *Ἰω(άννης) ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θ(ε)ῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαί(ων) ὁ Κομνηνὸς πορφυρογέννητος.* TH. WHITTEMORE, The Mosaics of Haghia Sophia at Istanbul. (3d preliminary report). The imperial Portraits of the South Gallery, Oxford 1942 pl. III, XVI, XVIII, XXV. Τέλος ἂς σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ΙΑ´ αἰῶνος πραγματευόμενα ἀφηγηματικὰ ἔργα κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῆς ἀναγορεύσεως νέου ἡγεμόνος εἶναι πολὺ συνηθέστερος ἢ κατὰ τὸ παρελθὸν ὁ τύπος: *αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται, αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ἀναγορεύεται.*

μὲ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ τίτλος αὐτοκράτωρ καθίσταται ἀποκλειστικὸς διὰ τὸν ἕνα καὶ μόνον, τὸν πρῶτον τῶν συμβασιλέων.

Μὲ βάσιν τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας παρατηρήσεις δυνάμεθα νὰ εἰσχωρήσωμεν βαθύτερον εἰς τὴν βυζαντινὴν σκέψιν καὶ νὰ ἀνιχνεύσωμεν τὸ ἀκριβὲς πολιτικὸν καὶ νομικὸν περιεχόμενον τῆς ἀναγορεύσεως καὶ τῆς στέψεως ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὴν μέσην περίοδον, ἀπὸ τοῦ 610 μέχρι τοῦ 1081. Ὡς εἴδομεν, τῷ 602 κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Φωκᾶ ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον διαχωρισμὸς τῆς στέψεως ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως, ὅστις σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἐντείνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Κατὰ τὴν στέψιν ὁ μέλλων ἡγεμὼν δέχεται τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας, τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα καὶ ἀπὸ τῆς κατηγορίας τοῦ κοινοῦ, λαϊκοῦ ἀνθρώπου ἢ ἔστω καὶ πορφυρογεννήτου γόνου μεταπηδᾷ εἰς ἄλλην, τὴν τῶν βασιλέων. Οἱ Βυζαντινοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ ἀπαγγέλλουν μεγαλοφώνως τὸν τίτλον ἢ τὸ ἀξίωμα, ὅπερ ἀνεδέχετό τις, ὡς δεικνύουν τὰ ἐν τῇ Βασ. Τάξει πρωτόκολλα περὶ χειροτονίας μαγίστρου, πατρικίου, δομεστίκου τῶν σχολῶν, κουροπαλάτου κλπ., εἶναι πολὺ φυσικὸν ὅτι θὰ ἐφήρμοζον τὸν αὐτὸν κανόνα καὶ κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν νέου βασιλέως. Τοῦτο εἴδομεν ὅτι ἔπραττον καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, ἀναφωνοῦντες αὐτὸν αὔγουστον, νῦν δὲ *τοῦ δεῖνα βασιλέως, μεγάλου βασιλέως* κλπ. *πολλὰ τὰ ἔτη*. Ἐντεῦθεν ὁ τεχνικὸς ὅρος *ἀναγόρευσις* καὶ τὰ ρήματα *ἀναγορεύεται, ἀνακηρύττεται, εὐφημεῖται*. Ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς τὴν ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος μὴ προβλεπομένην ἀρχὴν τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς ἀντικατέστησε σταθερώτερον ἐν τῇ πράξει ἡ πρόσληψις τοῦ πρωτοτόκου συνήθως υἱοῦ ὡς συμβασιλέως. Ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐξωτερικῶς προσελάμβανε τὴν μορφὴν τῆς στέψεως. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα τὸ δυνατὸν ἐνωρίτερον ληφθῇ πρόνοια διὰ τὴν διαδοχήν, ἡ στέψις τοῦ συμβασιλέως ἐπραγματοποιεῖτο συνήθως ἐνῷ ἦτο οὗτος εἰσέτι ἀνήλικος καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ μετέχῃ ἐνεργῶς εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας. Ἐξ ἄλλου δὲν ἦτο σπάνιον φαινόμενον τοῦ βυζαντινοῦ πολιτικοῦ βίου ἡ βιαία ἀνατροπὴ τοῦ κρατοῦντος μονάρχου καὶ ἡ ἀνακήρυξις νέου. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὅμως ὁ ἐπαναστάτης, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ὁμάδος ὀπαδῶν ἠδύνατο εὐχερῶς δι' αὐτῶν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν οὐσιαστικὴν ἀναγνώρισιν, ἐπερχομένην διὰ τῶν ἀναφωνήσεων, τὰς ὁποίας τῷ ἀπηύθυνον οἱ συνωμόται ὀπαδοί του, συνιστωμένης οὕτω τῆς ἀναγορεύσεως καὶ ἀνέβαλλε δι' εὐθετώτερον χρόνον — ποικίλλοντα ἀπὸ ὀλίγων ὡρῶν μέχρις ἡμερῶν καὶ μηνῶν — νὰ δεχθῇ τὴν στέψιν, ἥτις, ὡς ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ, πανηγυρικοῦ της χαρακτῆρος καὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ κλήρου, δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ χώραν ἐκ τῶν ἐνόντων ἀλλ' ἀπῄτει ποιάν τινα προετοιμασίαν.

Τὰ δύο ταῦτα φαινόμενα δύνανται, νομίζω, νὰ θεωρηθοῦν ὡς συντελέσαντα εἰς τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τοῦ περιεχομένου νομικοῦ ἢ μὴ τόσον τῆς ἀναγορεύσεως, ὅσον καὶ τῆς στέψεως. Ἀφ' ἑνὸς δηλ. ἡ κατὰ τὰς δι' ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας μεταβολὰς εἰς τὴν διαδοχὴν ἐπικρατήσασα σύνδεσις τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀρχῆς μὲ τὴν ἀναγόρευσιν καὶ ἡ ἐπανειλημμένως εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας παρατηρηθεῖσα ἀναβολὴ ἐπὶ βραχύ-

τερον ἢ μακρότερον χρονικὸν διάστημα τῆς τελετῆς τῆς στέψεως εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἡ κατὰ δίκαιον ἄσκησις τῆς ἐξουσίας ἦτο συνέπεια τῆς ἀναγορεύσεως· ἀφ᾽ ἑτέρου πάλιν ἡ καθιέρωσις τῆς στέψεως ὡς πράξεως, δι᾽ ἧς ὁ πρωτότοκος κατὰ κανόνα υἱὸς τοῦ ἑκάστοτε αὐτοκράτορος εἰσήρχετο εἰς τὴν χορείαν τῶν βασιλέων καὶ κατὰ τὴν ἀνηλικότητά του ἔτι, ὁπότε ὡς ἐκ τοῦ περιωρισμένου τῆς βουλητικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀποξενωθῇ ἡ στέψις οἱασδήποτε νομικῆς σημασίας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐξελίξεις εἰς τὸ πολιτειακὸν δίκαιον τῶν Βυζαντινῶν δὲν ἐρρυθμίζοντο συνήθως ἐκ τῶν ἄνω διὰ γραπτῶν κανόνων δικαίου, ἀλλ᾽ ἐπήγαζον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, διαμορφούμεναι ἐθιμικῶς, παρῆλθεν ἱκανὸν χρονικὸν διάστημα μέχρις οὗ ἀποκρυσταλλωθῇ εἰς συγκεκριμένην νομικὴν μορφὴν ἡ οὕτω διαγραφεῖσα διαφοροποίησις στέψεως καὶ ἀναγορεύσεως. Πράγματι δὲ ἡ ὁρολογικὴ διάκρισις ἀπὸ τοῦ Θ΄ αἰῶνος καὶ ἑξῆς [1], ἀπαντᾷ σα-

[1]) Οὕτω περὶ τοῦ Νικηφόρου Α΄

Θεοφ. 476_{17} = Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 29_{17}: *συναγηγόρευσαν βασιλέα τὸν τύραννον*	Θεοφ. 476_{24} = Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 30_{2}: *προῆλθον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τὸ στέψαι τὸν ἀλιτήριον*
Λέων Γραμμ. 201_{3}: *τὴν ἀναγόρευσιν ἐποιήσαντο*	Λέων Γραμμ. 201_{6}: *ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τὸ στεφθῆναι*
Ζωναρᾶς ΙΙΙ 301_{18} - 302_{1}: *εἰς βασιλέα εὐφήμησαν*	Ζωναρᾶς ΙΙΙ 302_{7}: *εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἵν᾽ ἐκεῖ ταινιωθείη*
Μιχαὴλ Α΄	
ἀναγόρευσις ἐν τῷ σκεπαστῷ ἱπποδρόμῳ ὥρᾳ α΄ τῆς ἡμέρας	στέψις ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ὥρᾳ δ΄ τῆς ἡμέρας
Θεοφ. 493_{21}: *ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Ῥωμαίων* (πρβλ. 493_{8}, 493_{10}, 493_{23})	Θεοφ. 493_{30}: *ἐστέφθη Μιχαὴλ ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου*
Ζωναρᾶς ΙΙΙ 312_{4}: *ἀναγορεύουσι τὸν κουροπαλάτην Μιχαὴλ αὐτοκράτορα*	Ζωναρᾶς ΙΙΙ 312_{8}: *ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου τεταινίωται βασιλικῷ διαδήματι*
Λέοντος Ε΄	
ἀναγόρευσις ἔξωθι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως	στέψις ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ
Θεοφ. 502_{24}: *ἐννομώτατος βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναδείκνυται* (πρβλ. 502_{27}: *τὴν τούτου ἀναγόρευσιν*)	Θεοφ. 502_{30}: *τῇ δ᾽ ἐπαύριον στεφθείς*
Λέων Γραμμ. 206_{20}: *ἀναγορεύεται Λέων*	Λέων Γραμμ. 207_{8}: *στεφθεὶς ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου*
Γεωργ. μον. ΙΙ 776_{18}: *ἀναγορεύεται Λέων*	Γεωρ. μον. ΙΙ 777_{19}: *καὶ τὸν στέψαντα αὐτὸν θεῖον Νικηφόρον*
ἀνωνυμ. χρονογρ. Λέοντος 340_{9}: *ἐξευφήμησαν... Λέοντα εἰς βασιλέα*	ἀνωνυμ. χρον. Λέοντος 340_{17}: *ἐστέφθη ὑπὸ Νικηφόρου*
Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 46_{19}: *καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται*	πρβλ. Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 56: *ἔδοξε Νικηφόρῳ, ὁπηνίκα τὸ διάδημα περιετίθει*
Μιχαὴλ Β΄	
ἀναγόρευσις εἰς τὰ ἀνάκτορα	στέψις εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὥρᾳ ἑβδόμῃ
Θεοφ. Συνεχ. 41_{12}: *αὐτοκράτωρ ἀναγορευθείς*	Θεοφ. Συνεχ. 41_{16}: *τοῦ στέφους ἐκ τῆς πατριαρχικῆς χειρός... τυχεῖν ἐπιθυμῶν*

φέστερον εἰς τὰ βυζαντινὰ ἱστοριογραφικὰ κείμενα — εἰς τὰ ὁποῖα καὶ μόνον, ἐλλείψει ἄλλων πηγῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθήσῃ τις τὴν πορείαν της — συμπίπτουσα οὕτω μὲ τὴν περίοδον, καθ' ἣν ἐμφανῶς πλέον καταβάλλεται φροντὶς νὰ ἐξαρθῇ καὶ δι' ἐξωτερικῶν τελετουργικῶν τύπων ὁ ἀσκῶν τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν αὐτοκράτωρ

Ἐκ τῆς ταυτοχρόνου ὑπάρξεως συμβασιλέων ἐπήγασε νέα ἀνάγκη. Ὅταν ἤρχετο ἡ στιγμὴ νὰ ἐπωμισθῇ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας εἷς ἐκ τῶν συμβασιλέων, μὴ μετέχων μέχρι τοῦδε ταύτης, ἔπρεπε νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος, δι' οὗ νὰ ἐκδηλωθῇ πανηγυρικῶς πως ἡ ἀλλαγή. Δεδομένου δ' ὅτι οἱ συμβασιλεῖς ἔφερον πολλάκις ἀπὸ μακροῦ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας, μόνον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον παρεῖχε δυνατότητα ἐκφράσεως τῆς μεταβολῆς, ἦτο ὁ τύπος τῆς ἀναφωνήσεως, συντελουμένης οὕτω νέας ἀναγορεύσεως. Δεδομένου δ' ὅτι πάντες οἱ δεχόμενοι τὴν στέψιν ὠνομάζοντο βασιλεῖς, κατέστη ἀναγκαῖον νὰ ἐξευρεθῇ ἰδιαίτερος ὅρος πρὸς διάκρισιν τοῦ ἀσκοῦντος τὴν κυρίαρχον ἐξουσίαν καὶ οὕτω καθιερώθη ὁ ὅρος *αὐτοκράτωρ* πρὸς δήλωσιν τοῦ μόνου βασιλέως (Alleinkaiser) ἢ τοῦ πρώτου, τοῦ προέχοντος μεταξὺ τῶν συμβασιλέων (Hauptkaiser)[1]. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ σύγχυσις καὶ αἱ ἀμφιταλαντεύσεις περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅρων *βασιλεὺς — αὐτοκράτωρ*, ἰδίᾳ εἰς τὰ παλαιότερα κείμενα, ὅτε δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποκρυσταλλωθῇ ὁ ἀκριβὴς χαρακτὴρ τῆς στέψεως καὶ ἀναγορεύσεως.

Ὅταν κατόπιν διαγράφεται σαφῶς ἡ θέσις ἑκατέρας πράξεως ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ βυζαντινοῦ πολιτειακοῦ δικαίου καί, ἀρχομένου τοῦ Θ' αἰῶνος, ἐπέρχεται ὁριστικῶς καὶ πλήρως ὁ διαχωρισμός των, ἡ μὲν ἀναγόρευσις συνεπάγεται τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας καὶ συνεπῶς αὐτὴ μόνη τίκτει ἔννομα ἀποτελέσματα, ἐνῷ ἡ στέψις σκοπεῖ τὴν διάκρισιν τοῦ δεχομένου αὐτὴν ἔναντι τοῦ κοινοῦ πλήθους, τὴν ὑπαγωγήν του εἰς ἰδιαιτέραν κατηγορίαν, τὴν τῶν βασιλέων[2]. Διὰ τῆς στέψεως δηλαδὴ ὁ κοινὸς θνητός, ἀλλὰ καὶ ὁ γόνος βασιλικῆς οἰκογενείας, δέχεται ἓν ἰδιαίτερον χάρισμα, δι' οὗ καθίσταται *χριστὸς Κυρίου*. Ἡ ἀντίληψις αὕτη, ἥτις ἐνωρὶς ἀπαντᾷ εἰς τὴν βυζαντινὴν φιλολογίαν ἰδίᾳ τὴν ἐκκλησιαστικήν[3], φαίνεται ὅτι καθίσταται, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ

Σκυλ. - Κεδρ. II 68_{10}: *ἐν τῷ παλατίῳ ἀναγορευθεὶς*
Ζωναρᾶς III 335_{15}: *εὐφημήθη καὶ προσεκυνήθη ὡς βασιλεὺς*

Σκυλ. - Κεδρ. II 68_{15}: *χειρὶ τοῦ πατριάρχου στεφθῆναι βουλόμενος*
Ζωναρᾶς III 336_{1}: *ἀφίκετο ταινιωθησόμενος διαδήματι*

[1]) Ὁ Ζωναρᾶς III 189, συγγραφεὺς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ὑφισταμένην διαφοροποίησιν μεταξὺ τοῦ τίτλου βασιλεὺς ἀφ' ἑνὸς καὶ αὐτοκράτωρ ἀφ' ἑτέρου, μεταχειρίζεται τὴν ὁρολογικὴν ταύτην διάκρισιν πρὸς δήλωσιν σχέσεως τοῦ Ϛ' αἰῶνος λήγοντος, ὅτε ἡ διάκρισις αὕτη ἦτο ἀκόμη ἀδιαμόρφωτος: *ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ἀνηγόρευσε βασιλέα.*

[2]) Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατὶ ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων ἀπεικονίζονται οἱ συμβασιλεῖς φέροντες πάντες τὴν αὐτὴν στολήν.

[3]) W. Ensslin, Gottkaiser und Kaiser von Gottes Gnaden ἐν Sitzungsberichte der bayer. Akad. d. Wissenschaften ἔτ. 1943, Heft 6 (München 1943) ἰδίᾳ σ. 99 ἑπ.

στέψις κατέλαβεν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος τὴν ἀνωτέρω διαγραφεῖσαν θέσιν περισσότερον συνειδητὴ καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Θ' αἰῶνος ἀπαντῶσιν εἰς τὰ βυζαντινὰ φιλολογικὰ κείμενα φράσεις, ὁμιλοῦσαι περὶ τοῦ χρίσματος τῆς βασιλείας [1]. Ἐν αὐταῖς ὁ ὅρος ἔχει μεταφορικὴν σημασίαν καὶ δὲν δηλοῖ πραγματικὴν τέλεσιν χρίσεως [2], ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ συνεπέραινέ τις. Ὁ W. Sickel ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν ὅτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Θ' αἰῶνος περιελήφθη εἰς τὴν τελετὴν τῆς στέψεως καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου χρῖσις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος [3]. Τὴν γνώμην του ἐστήριξεν εἰς τὴν συνοδικὴν πρᾶξιν τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου περὶ τοῦ Ἰωάννου Α' Τζιμισκῆ — ἐν ᾗ, ὡς ἀνωτέρω (σ. 109 ἑπ.) διὰ μακρῶν ἀνέπτυξα, ὁ ὅρος κεῖται ὡσαύτως μεταφορικῶς — κυρίως ὅμως εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πατριάρχου Φωτίου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον Α', ἐν ᾗ λέγεται: ...*ὦ φιλανθρωπότατε βασιλεῦ, οὐ προβάλλομεν νῦν παλαιὰν φιλίαν· οὐ φρικώδεις ὅρκους καὶ συνθήκας· οὐ χρῖσμα καὶ χειροθεσίαν βασιλείας*... [4]. Ἀλλ' ἑτέρα μαρτυρία τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου, ἔχουσα οὕτως: *ὑφ' οὗ (ἀρχιερέως) χερσὶν αὐτός τε* (sc. ὁ Βασίλειος Α') *καὶ ἡ βασιλὶς τὸ χρῖσμα τῆς βασιλείας ἐχρίσθη* [5], ὑποδηλοῖ ὅτι καὶ ἐνταῦθα *τὸ χρῖσμα* ἔχει μεταφορικὴν μόνον σημασίαν. Τὸ γεγονὸς δηλ. ὅτι ἡ φράσις *τὸ χρῖσμα τῆς βασιλείας* ἀναφέρεται τόσον εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅσον καὶ τὴν αὐγούσταν, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι βέβαιον ὅτι μέχρι τέλους τῆς αὐτοκρατορίας οὐδέποτε καθιερώθη ἡ χρῖσις, δεικνύει ὄχι μόνον ὅτι ἡ ἔννοια κεῖται μεταφορικῶς ἀλλ' ὅτι ὑπονοεῖ τὴν διὰ τῆς στέψεως (ἐκείνου εἰς βασιλέα, ταύτης εἰς αὐγούσταν) μετάταξιν ἀμφοτέρων εἰς τὴν χορείαν τῶν βασιλέων. Πρὸ πάντων ὅμως καὶ τὰ δύο πρωτόκολλα τῆς Βασ. Τάξεως [6], ἅτινα ἴσχυον κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγγρα-

---

[1]) Φωτίου ἐπιστολ. I 16 ἐν P. G. τ. 102 στ. 765. Εἰς τὸν Βασίλειον Α' ἀναφέρεται καὶ ἡ φράσις τοῦ Σκυλίτση-Κεδρ. II 200: *καὶ βασιλείας τιμῇ καὶ δόξῃ καὶ χρίσματι*, ὡς καὶ ἡ παρὰ Φωτίῳ ἐν P. G. τ. 102 στ. 573: *ἡ τοῦ ὑψίστου δεξιά... καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων εἰς βασιλέα τοῦ οἰκείου καὶ περιουσίου λαοῦ χρίσαντος*. Ἡ ὑπὸ τοῦ J. Goar, Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum ἔκδ. 2α Venetiis 1730 σ. 726-727 δημοσιευθεῖσα *εὐχὴ ἐπὶ προχειρίσει βασιλέως* ἀνάγεται εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν δὲν εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς τὸ βυζαντινὸν τυπικὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως ἡ χρῖσις καὶ ἡ ἐν τῇ εὐχῇ ἀπαντῶσα φράσις *χρίσαι καταξίωσον τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως* ἔχει ἀναμφιβόλως μεταφορικὴν σημασίαν (οὕτω καὶ Brightman σ. 324), ἐσφαλμένως δὲ συνεδέθη ὑπὸ τοῦ Goar σ. 730 πρὸς τὴν παρὰ Ψευδο-Κωδινῷ περιγραφὴν χρίσεως αὐτοκράτορος.

[2]) Τόσον εἰς τὰ βυζαντινὰ κείμενα, ὅσον καὶ εἰς τὴν νεωτέραν βιβλιογραφίαν ἡ μεταξὺ χρίσματος — ὅπερ εἶναι μυστήριον καὶ δὴ ἐκ τῶν μὴ ἐπαναλαμβανομένων — καὶ τῆς ἁπλῆς ἁγίῳ μύρῳ χρίσεως ὁρολογικὴ διάκρισις δὲν τηρεῖται αὐστηρῶς. Βλ. διὰ τὴν ἀναγκαίαν ἀπὸ δογματικῆς ἐπόψεως διάκρισιν ταύτην Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΟΥ, Τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος ἐξ ἐπόψεως κανονικῆς ἐν Ἡ Καινὴ Διδαχὴ τ. 1 (1919) ἰδίᾳ σ. 183-184.

[3]) W. Sickel σ. 524, 546 σημ. 80. Ἡ γνώμη του ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὑπὸ τῶν R. Maxwell Woolley, Coronation rites, Cambridge 1915 σ. 179-180, F. Dölger, Johannes Kantakuzenos als dynastischer Legitimist ἐν Seminarium Kondakovianum τ. 10 (1938) σ. 25 σημ. 19.

[4]) P. G. τ. 102 στ. 765.

[5]) P.G. τ. 102 στ. 772.

[6]) Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην (F. Dölger ἐν B. Z. τ. 36 (1936) σ. 150 ἑπ.) χρονολογοῦν-

φῆς τοῦ ἔργου (περὶ τὸ 959) καὶ ἐκθέτουν ex professo καὶ διὰ μακρῶν ὁλόκληρον τὸ κατὰ τὴν στέψιν ἀκολουθητέον διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τυπικόν, ἀγνοοῦν παντελῶς τὴν τέλεσιν χρίσεως[1]. Τὰ χωρία, ἐν οἷς γίνεται μνεία περὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς *χρισθέντος παρὰ Κυρίου, εἰς βασιλέα χρισθέντος* κλπ. μὲ μεταφορικὴν πάντοτε σημασίαν, πολλαπλασιάζονται παρὰ ταῦτα ἐφ' ὅσον χωροῦμεν πρὸς τοὺς ἑπομένους αἰῶνας[2] καὶ ἀφθονοῦν εἰς τὰ κείμενα ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς[3], ὁπότε ἔχει συνειδητοποιηθῆ πλήρως ἡ μεταξὺ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος διάκρισις καὶ εἶναι πλέον κοινὸν κτῆμα ὅτι ὁ δεχόμενος τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας μετάγεται εἰς ἰδιαιτέραν τάξιν, εἰς ἰδιαιτέραν κατηγορίαν, δέχεται τὸ χρῖσμα τῆς βασιλείας, καθίσταται χριστὸς Κυρίου. Μὲ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἰδεολογικῆς ταύτης συλλήψεως δύναται ἴσως νὰ συνδεθῇ ἡ εἰς τὸ τελετουργικὸν τῆς στέψεως αὐτοκράτορος εἰσαγωγὴ ἑτέρας καινοτομίας, τῆς ἁγίῳ μύρῳ χρίσεως. Εἶναι βεβαίως ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι εἰς τὴν καθιέρωσιν ταύτην συνέβαλε τὸ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ μαρτυρούμενον χρῖσμα τῶν βασιλέων ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως[4]. Τοῦτο κατέστη πραγματικότης ἐν Βυζαντίῳ μόνον ὅταν διεμορφώθη τὸ κατάλληλον ψυχολογικὸν κλῖμα καὶ προηγήθη μακρὰ ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω ἐκτεθὲν πνεῦμα ἰδεολογικὴ προετοιμασία[5].

Διὰ νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ γνῶσις ἡμῶν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἀνακηρύξεως νέου αὐτοκράτορος ἐν Βυζαντίῳ, πρέπει νὰ ἐξακριβωθῇ, κατὰ τὸ δυνατόν, ποῖοι παράγοντες ἐπιδροῦν ἀποφασιστικῶς καὶ νὰ καθορισθῇ ἡ συμβολὴ ἑνὸς ἑκάστου. Τὸ ἐγχείρημα δὲν εἶναι εὐχερές, διότι τὸ ὑπάρχον ὑλικὸν καταλείπει πολλὰ κενά. Ὡς ἐκ τούτου οὔτε διαχωρίζεται πάντοτε ἐπαρκῶς ἡ δρᾶσις παράγοντός τινος ὡς ἁρμοδίου πολιτειακοῦ ὀργάνου ἀπὸ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀσκηθείσης εἰς δεδομένην στιγμὴν πολιτικῆς ἐπιρροῆς, οὔτε πάλιν διακρίνονται εἰς τὰ κείμενα μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος ὁρολογικῶς καὶ ἐν πολλοῖς οὐσιαστικῶς ἀναγόρευσις καὶ στέψις.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 450 καὶ μέχρι τῆς ἀνόδου τῆς ἡρακλειανῆς δυναστείας εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς συγκλήτου ἀνήκουσα ἐξουσία τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὑποψηφίου διὰ τὸν χη-

---

ται τὸ μὲν κεφ. Ι 38α, ἀφορῶν τὴν στέψιν αὐτοκράτορος, τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ Θ' αἰῶνος, τὸ δὲ κεφ. Ι 38β, ἀφορῶν τὴν στέψιν συμβασιλέως, εἰς τὰ μέσα τοῦ Ι' αἰῶνος.

[1]) Ὁ ἴδιος ὁ W. Sickel σ. 548 σημ. 80 δέχεται ὅτι εἰς τὰ ἐν τῇ ἀμέσως ἑπομένῃ σημειώσει παραπεμπόμενα χωρία τῆς Βασ. Τάξεως ἡ ἔννοια κεῖται μεταφορικῶς.

[2]) Βασ. Ταξ. 43_4, 281_{24} - 282_1 : *χρισθέντος ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ παρὰ Κυρίου*, 368_5 : *ὡς χρισθεὶς παρὰ Κυρίου*, 375_1 : *τοῦ θεοστέπτου χρισθέντος βασιλέως*, 638_4.

[3]) Ἀλεξιὰς XII 5. 4, Μιχαὴλ Χωνιάτου λόγοι ἐκδ. Σπ. ΛΑΜΠΡΟΥ τ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1879 σ. 215 (*ὁ πρὸ τοῦ πλασθῆναί σε δικαιώσας εἰς τὸ βασίλειον χρῖσμα Θεός*), 222, 257 (*ὡς παῖς παρὰ πατρὸς κληρονομεῖ τὸ στέμμα, τὸ χρῖσμα, τὸν θρόνον, τὸ κράτος*), Νικ. Χων. 451_2 (*ἐς βασιλέα χρισθέντος Ἰσαακίου*), 744_{13} (*εἰς βασιλέα χρίουσιν ἄκοντα*), 847_5 (διὰ τοὺς Λατίνους), 847_{11} (*Ρωμαῖοι οἱ χρίοντες ἅμα καὶ τὸν διὰ τάχους καθαιρήσοντα τὸν χριόμενον τῷ νῷ συλλαμβάνοντες...*).

[4]) Α' Βασιλ. ιε' 1, ις' 13, Β' Βασιλ. ε' 3.

[5]) Βλ. ἀνάπτυξιν εἰς τὸ κείμενον καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἑπομένης περιόδου.

ρεύοντα αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἔπαυσε νὰ ἰσχύῃ κατὰ τὴν μέσην περίοδον τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ὁσημέραι ἑδραιουμένη ἀντίληψις τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς τῆς μοναρχίας εἶχεν ὡς συνέπειαν ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν νὰ θέσῃ τέλος εἰς τὴν κατὰ τὴν πρώιμον ἱστορικὴν περίοδον ἐπικρατήσασαν ἀρχὴν τῆς ὑπὸ τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων παραγόντων ἐκλογῆς τοῦ ὑποψηφίου αὐτοκράτορος, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ νὰ καθιερώσῃ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ μέλλοντος διαδόχου ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος ἡγεμόνος. Ἔξωθεν ὑποψήφιος ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ κατόπιν βιαίας ἀνατροπῆς τοῦ κρατοῦντος μονάρχου, ὁπότε ὁ ἀνατροπεὺς εἴτε ἐπιβάλλεται ὑπό τινος τῶν παραγόντων τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς ζωῆς καὶ δὴ τοῦ στρατοῦ ἢ τῆς συγκλήτου ἢ ἐνίοτε τῇ συμπράξει ἀμφοτέρων, εἴτε ἐκμεταλλεύεται τὴν ἐπὶ ἑνὸς τούτων ἐπιρροήν του καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας. Οὕτως ἱκανὸς ἀριθμὸς αὐτοκρατόρων ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος καὶ ἐπεβλήθη δι᾽ αὐτοῦ (Τιβέριος Β΄, Φιλιππικός, Θεοδόσιος Γ΄, Λέων Γ΄, Ἀρτάβασδος, Κωνσταντῖνος Ϛ΄ ὡς μονοκράτωρ, Λέων Ε΄, Νικηφόρος Β΄ Φωκᾶς, Ἰσαάκιος Α΄, Νικηφόρος Γ΄, ἔτι δ᾽ ἔνιοι στρατηγοί, οἵτινες δὲν ἠξιώθησαν τῆς τελικῆς ἐπιτυχίας, ὡς οἱ Βάρδας Σκληρός, Βάρδας Φωκᾶς, Γεώργιος Μανιάκης, Νικηφόρος Βασιλάκιος, Νικηφόρος Βρυέννιος). Κατὰ καιροὺς πάλιν καὶ ἡ σύγκλητος κατώρθωσε νὰ ἀποβῇ ὑπολογίσιμος παράγων πολιτικῆς δραστηριότητος καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀπόψεις της καὶ τοὺς ὑποψηφίους της. Οὕτως ἡ καθαίρεσις τοῦ Ἡρακλωνᾶ καὶ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Κώνσταντος Β΄ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνήκουν εἰς τὰ ἐπιτεύγματά της. Πολιτικοὶ ἄρχοντες ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Λέοντος Γ΄, ὁμὰς πατρικίων ὑπεστήριξε τὸν Νικηφόρον Α΄. Ἰδιαιτέρως ζωηρὰ ὑπῆρξεν ἡ ἀνάμιξις καὶ ἡ ἐπιρροὴ τῆς συγκλήτου εἰς τὰς κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα λαβούσας χώραν συχνὰς περὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἐναλλαγάς· τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐπανειλημμένως παρατηρεῖται εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ὁσάκις τὸν θρόνον κατεῖχεν ἀνήλικος ἢ ἀνίκανος αὐτοκράτωρ. Οἱ δῆμοι δὲν φαίνεται νὰ ἀνέπτυξαν αὐτόνομον πολιτικὴν δραστηριότητα, πλὴν ἴσως κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Λεοντίου.

Ἡ συμβολὴ τοῦ κλήρου, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐξεπροσωπεῖτο κατὰ τὴν στέψιν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου εἴτε ὡς στεφοδότου εἴτε μόνον διὰ τῆς ἀπαγγελίας τῶν εἰθισμένων εὐχῶν, προσλαμβάνει ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος ἰδιαιτέραν σημασίαν[1] ἰδίᾳ, ὡς εἰκός, ὁσάκις ἡ διαδοχὴ δὲν ἦτο ὁμαλή. Ὁ κλῆρος ἀποβαίνει νῦν ὑπολογίσιμος παράγων κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἀναγόρευσιν, ἡ δ᾽ ἀνάμιξίς του δὲν περιορίζεται εἰς παρασκηνιακὰς ἐνεργείας ὑπὲρ τοῦ Α ἢ Β ὑποψηφίου, ἀλλ᾽ ἐκδηλοῦται κατὰ τρόπον ἔντονον καὶ ἐμφανῆ διὰ τῆς συμμετοχῆς του εἰς αὐτὴν τὴν ἀναφώνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀναγορευομένου[2].

---

[1]) Χαρακτηριστικὸν τῆς μέχρι τότε πράξεως, ἀποκλειούσης τὸν κλῆρον, εἶναι χωρίον τοῦ Ψελλοῦ Χρον. II 83: *Ἐν τρισὶ δὲ τούτοις τῆς φυλακῆς αὐτοῖς ἱσταμένης, δημοτικῷ πλήθει καὶ συγκλητικῇ τάξει καὶ συντάγματι στρατιωτικῷ...*

[2]) Π.χ. Ἀτταλ. 258: *συνῆλθον εἰς ταυτὸν οἱ τῆς ἀρχιερατικῆς ἀξίας τῷ ἀρχιποίμενι τούτων καὶ*

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς, ὅτε ἐσημειώθη ὁ διαχωρισμὸς στέψεως καὶ ἀναγορεύσεως, περὶ οὗ ὡμίλησα ἀνωτέρω, δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν εὐχερέστερον εἰς τὰ κείμενα τὴν εἰς ἑκατέραν πρᾶξιν συμμετοχὴν τῶν καθ' ἕκαστον παραγόντων. Διὰ τοὺς Ζ' καὶ Η' αἰῶνας σταχυολογοῦμεν ἐνδείξεις τινάς, αἱ ὁποῖαι δεικνύουν τὴν ἐπιβίωσιν ὡρισμένων στοιχείων τοῦ παρελθόντος. Ὅταν οἱ τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν ἐπενέβησαν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντίνου Δ', ὁ αὐτοκράτωρ προέτεινε νὰ μελετηθῇ τὸ ζήτημα εἰς κοινὴν σύσκεψιν μετὰ τῆς συγκλήτου· τὴν πρότασιν ἀσμένως ἐδέχθησαν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ στρατοῦ. Βεβαίως οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ θὰ εἰσηγεῖτο τοιοῦτόν τι οὔτε ἐκεῖνοι θὰ τὸ ἀπεδέχοντο, ἐὰν ἀπετέλει τι τὸ ἄηθες καὶ ξένον εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῆς ἐποχῆς. Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τοῦ Ἀγάθωνος καθ' ἃς ἡ μὲν ἄνοδος τοῦ Φιλιππικοῦ ἐγένετο *δίχα τινὸς ἐννόμου δοκιμασίας τε καὶ ψηφίσματος* [1], ἐνῷ ἡ τοῦ Ἀναστασίου Β' *ψήφῳ τινὶ καὶ δοκιμασίᾳ* [2], συνάγεται ὅτι ἐτηρεῖτο ὡρισμένη διαδικασία μὲ συμμετοχὴν τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ στρατοῦ, ἔτι δὲ τῶν δήμων. Τὴν συμπαράστασιν τῶν παραγόντων τούτων ἐπικαλεῖται ὁ Λέων Δ' διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου Ϛ' εἰς συμβασιλέα.

Τὴν ἔλλειψιν εἰδικοῦ πρωτοκόλλου, παραδίδοντος τὸ κατὰ τὸν Ζ' καὶ Η' αἰῶνα ἰσχῦσαν τυπικὸν τῆς στέψεως, ἀναπληροῖ τοῦτο μὲν τὸ ἐκτενὲς κεφάλαιον Ι 43α τῆς Βασιλείου Τάξεως, τοῦτο δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ J. Goar δημοσιευθεῖσα *εὐχὴ ἐπὶ προχειρίσει βασιλέως* [3]. Τὸ πρῶτον, χρονολογούμενον ἀκριβῶς τὴν 2 Ἀπριλίου 769 [4] καὶ περιέχον τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀνακηρύξεως καίσαρος, ἐπιτρέπει νὰ σχηματίσωμεν εἰκόνα τῆς στέψεως συμβασιλέως, δεδομένου ὅτι αἱ δύο τελεταὶ παρουσιάζουν πολλὰ τὰ κοινὰ καί,

πατριάρχῃ Κοσμᾷ... καὶ τῷ Βοτανειάτῃ τὴν νικητήριον ψῆφον ἐπὶ τῷ ἄρχειν βασιλικῶς προσετίθεσαν..., 270, 298· Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 733: *πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ ἐξαίρετον, ὅσον τε ἐν ἄρχουσι καὶ ὅσον ἐν ἀστικοῖς καὶ δημοτικοῖς, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔκκριτον, κοινῇ συνελθόντες εἰς τὸν περίπυστον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας νεών,... ἀναγορεύουσι τὸν Βοτανειάτην αὐτοκράτορα, προεξάρχοντος τούτων τοῦ πατριάρχου θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας τοῦ ὀνομαζομένου Αἰμιλιανοῦ καὶ τοῦ μητροπολίτου Ἰκονίου·* Ζωναρᾶς ΙΙΙ 719, Νικηφ. Βρυεν. 117 - 118, 120.

[1]) Παρὰ MANSI τ. XII στ. 192.

[2]) Παρὰ MANSI τ. XII στ. 193.

[3]) J. GOAR, Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum ἔκδ. 2α. Venetiis 1730 σ. 726 - 727. Πρβλ. Brightman σ. 384.

[4]) Τὸ πρωτόκολλον ἀνάγεται εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὡς καισάρων τῶν Χριστοφόρου καὶ Νικηφόρου ὑπὸ τοῦ πατρός των Κωνσταντίνου Ε', ἧς σύντομος μνεία, περιέχουσα ὅμως πᾶν τὸ οὐσιῶδες, παρὰ Θεοφάνει 443 - 444· πρβλ. Νικηφ. Ἱστ. 77, Λέοντα Γραμμ. 188, Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 16, Ζωναρᾶν ΙΙΙ 278. Διὰ τὴν ταύτισιν τοῦ κεφαλαίου καὶ τὴν χρονολόγησιν εἰς τὸ ἔτος 769 βλ. CH. DIEHL, Quelques passages du Livre des Cérémonies ἐν Études byzantines, Paris 1905 σ. 293 - 306 καὶ G. OSTROGORSKY, Die Chronologie des Theophanes im 7. und 8. Jahrhundert ἐν Byzant.-Neugriech. Jahrbr. τ. 7 (1928/1929) σ. 20. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ κεφ. Ι 43β (σ. 222_4 - 225_{13}), σκοποῦντος κυρίως τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ καίσαρος ἀναφωνήσεων ἀλλὰ περιέχοντος ὡσαύτως καὶ τὸ κύριον μέρος τῆς τελετῆς, βλ. G. OSTROGORSKY - E. STEIN, Krönungsordnungen σ. 224-233, A. VOGT, Constantin VII Porphyrogenète Le livre des cérémonies II, Commentaire, Paris 1940 σ. 47 - 50 καὶ ὀρθότερον F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 36 (1936) σ. 155 - 157.

ὡς ὀρθῶς διεπίστωσεν ὁ R. Guilland[1], τὸ κεφ. Ι 43α ἀποτελεῖ εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφ. Ι 95 τῆς Βασ. Τάξεως, ἀναφερομένου, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' εἰς αὐτοκράτορα. Τὸ δεύτερον κείμενον περιέχει πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἀπαγγελλομένων εὐχῶν καὶ σύντομον περιγραφὴν τῆς περιβολῆς τῶν βασιλικῶν συμβόλων χλαμύδος, φίβλας, στέμματος κατὰ τὴν στέψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν αὐτοκράτορος πρὸς πλήρωσιν χηρεύοντος θρόνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ υἱοῦ, θυγατρὸς ἢ συζύγου τοῦ κρατοῦντος μονάρχου. Τὰ ὑπὸ τοῦ κειμένου τούτου,ἀναγομένου εἰς τὸν Η' αἰῶνα, παραδιδόμενα στοιχεῖα συμφωνοῦν ἀπολύτως πρὸς τὰ ἀντίστοιχα τμήματα τοῦ περιέχοντος τὴν ἀνακήρυξιν εἰς καίσαρα πρωτοκόλλου τῆς Βασ. Τάξεως (κεφ. Ι 43α), ἔτι δὲ πρὸς τὰ αὐτόθι κατακεχωρισμένα πρωτόκολλα ἐκ τῶν Θ' καὶ Ι' αἰώνων, ἀφορῶντα τὴν στέψιν τῶν βυζαντινῶν ἡγεμόνων.

Διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὴν στέψιν λαμβάνω ὡς βάσιν τὸ κεφ. Ι 43α τῆς Βασ. Τάξεως. Ὡρισμένοι τύποι, ἀποτελοῦντες νῦν ἁπλῆν ἐπιβίωσιν οὐσιωδῶν ἄλλοτε στοιχείων τῆς ὅλης τελετῆς, ὑπενθυμίζουν τὸν ἀμιγῆ ὡς τότε κοσμικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀναγορεύσεως — στέψεως, ὡς ἐπίσης τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν μὲ τὴν ἄνοδον νέου αὐτοκράτορος συνδεομένην προβολὴν πολιτικῶν αἰτημάτων. Οὕτω τῆς ἐπικρατούσης κατὰ τοὺς Ε' καὶ ϛ' αἰῶνας συνηθείας κατὰ τὸ ἀμέσως προηγούμενον τῆς ἀναγορεύσεως ἡγεμόνος στάδιον νὰ προβάλλῃ ὁ λαὸς δι' ὁμαδικῶν ἐκδηλώσεων τὰ αἰτήματά του[2], εὑρίσκεται ἀκόμη ἀπήχησις εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Η' αἰῶνος. Ὑπάρχει βεβαίως μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ θορυβώδους τρόπου καθ' ὃν διετυποῦντο κατὰ τοὺς Ε' καὶ ϛ' αἰῶνας τὰ λαϊκὰ αἰτήματα, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Η' αἰῶνα πλήρους σεβασμοῦ καὶ δέους παρακλήσεως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ πάντως, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν ἐξησθενημένην ταύτην μορφήν, ἐξακολουθεῖ διατηρουμένη ἡ συνήθεια. Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ καίσαρος ἐρωτᾷ τὸν χάριν τῆς τελετῆς συγκεντρωθέντα λαόν, μήπως ἔχῃ νὰ ὑποβάλῃ παράκλησίν τινα[3]. Καίτοι εἶναι εἰλημμένη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τῶν προτέρων ἡ ἀπόφασις καὶ ἔχει προκαθορισθῆ ὑπὸ τούτου ὁ χρόνος τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ καίσαρος διατηρεῖται ὑποτυπωδῶς ἡ παρέμβασις τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τὸ κεφ. Ι 43α ἄρχεται διὰ τῆς φράσεως: *Αἴτησις γίνεται τῆς συγκλήτου καὶ πάντων τῶν στρατευμάτων καὶ ὅτε κελεύουσιν οἱ δεσπόται, τῆς ὑποσχέσεως γενομένης, τῇ ἁγίᾳ κυριακῇ τῆς ἁγίας ἀναστάσεως γίνεται οὕτως*[4]. Τὸ αἴτημα ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τῶν *εἰς τὸ τριβουνάλιον τῆς ἀραίας ἔξωθεν τῶν ιθ' ἀκουβίτων* συγκεντρωθέντων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελετῆς στρατευμάτων, πρὸς ἃ ἀπαντᾷ ὁ αὐτοκράτωρ εἴτε προσωπικῶς εἴτε δι' ἀντιπροσώπου[5]. Εἰς τὸ τρίκλινον τῶν ιθ' ἀκουβίτων δέχεται ὁ αὐτο-

[1]) R. Guilland, Delphax σ. 293 ἑπ. Βλ. ἀνωτ. σ. 47 ἑπ.

[2]) Βασ. Ταξ. 418_{19}, 420_{11-20}, 427_{1-3}.

[3]) Βασ. Ταξ. 219_{5-8}.

[4]) Βασ. Ταξ. $217_{20}-218_{1}$.

[5]) Βασ. Ταξ. 218_{2-7}: *προέρχονται τάχιον πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ τὰ στρατεύματα... καὶ εὐφη-*

κράτωρ τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματούχους *κατὰ βῆλον* κατὰ τὴν εἰωθυῖαν τάξιν, καθιστᾷ γνωστὴν τὴν πρόθεσίν του διὰ τὴν ἐπικειμένην ἀνακήρυξιν τοῦ καίσαρος καὶ λαμβάνει τὴν συναίνεσίν των[1].

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς τελετῆς διεξάγεται εἰς ἀνοικτὸν χῶρον, τὸ τριβουνάλιον τῶν ιθ' ἀκουβίτων, κείμενον πρὸ τοῦ ὁμωνύμου τρικλίνου. Ἐκεῖ ἔχουν συγκεντρωθῆ *τὰ σκῆπτρα καὶ τὰ λάβαρα καὶ πάντα τὰ σκεύη καὶ ὁ σταυρός... καὶ πᾶς ὁ λαός...*[2]. Ἐπὶ ἀντιμινσίου ἔχουν τοποθετηθῆ αἱ χλαμύδες, αἱ πόρπαι καὶ τὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς, τὰ λεγόμενα *καισαρίκια*[3]. Οἱ βασιλεῖς (ἐνταῦθα νοοῦνται ὁ Κωνσταντῖνος Ε' καὶ ὁ υἱός του Λέων Δ'), συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἔρχονται εἰς τὸ τριβουνάλιον καὶ ἀνέρχονται μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἡλιακόν, εἶδος ἐξώστου. Ἑκατέρωθεν τούτου ἵστανται ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ τριβουναλίου οἱ συγκλητικοί[4]. Κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος προσέρχονται οἱ ὑποψήφιοι καίσαρες. Ὁ πατριάρχης μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν εὐχῆς παραδίδει τὰ χλανίδια καὶ τὰς πόρπας εἰς τοὺς βεστήτορας, οἱ ὁποῖοι βοηθοῦν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐνδύσῃ τοὺς καίσαρας[5]. Οἱ κράκται καὶ ὁ λαὸς ἀναφωνοῦν *εὐτυχῶς*[6]. Ὁ πατριάρχης μετὰ δευτέραν εὐχὴν δίδει τὸ καισαρίκιον εἰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις, ἀφοῦ τὸ ἀσπασθῇ ὁ ἴδιος καὶ οἱ καίσαρες, ἐπικαλούμενος τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος, τοποθετεῖ τοῦτο *εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροτονουμένου καίσαρος καὶ εὐθέως ἀνακράζουσι τὰ μέρη καὶ πᾶς ὁ λαὸς* τρὶς *φιλλικήσιμε*[7]. Ὁ πατριάρχης περιορίζεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ἱερατικῶν καθηκόντων, ἅτινα, προκειμένου περὶ τῆς βασιλικῆς στέψεως, προσδιορίζονται ἀκριβέστερον εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ J. Goar δημοσιευθὲν κείμενον. Μετὰ δευτέραν εὐχὴν *λαμβάνει ἐκ τοῦ ἀντιμινσίου τὸ στέμμα ὁ πατριάρχης καὶ κρατῶν αὐτὸ ταῖς δυσὶ χερσὶ στέφει αὐτὸν λέγων. εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ τοῦτο μὲν γίνεται ὅτε ὁ βασιλεὺς στέφεται. ὅτε δὲ ἐστιν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, τὸ στέμμα οὐκ ἐπιτίθησιν ὁ πατριάρχης, ἀλλ' ἐπιδίδωσιν αὐτὸ τῷ βασιλεῖ. κἀκεῖνος στέφει αὐτούς*[8].

Ὑπολείπεται ἀκόμη νὰ ἐρευνηθῇ τὸ ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ μέχρι τέλους τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου ἰσχῦσαν τυπικόν· ἀλλ' ἐνῷ διὰ τὴν στέψιν τὸ πρᾶγμα εἶναι ἁπλοῦν, διότι εἰς τὴν Βασ. Τάξιν περιλαμβάνεται πρωτόκολλον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν

μοῦσι τοὺς βασιλεῖς...καὶ αἰτοῦνται διὰ τὸν καίσαρα καὶ λαμβάνουσιν ἀπόκρισιν... καὶ σιωπῶσιν. Πρβλ. Ch. Diehl ἔνθ' ἀνωτ. σ. 304 ἑπ.

1) Βασ. Ταξ. 218 7-17.

2) Βασ. Ταξ. 218 17-23.

3) Βασ. Ταξ. 218 23 - 219 1, 219 10-13. Πρβλ. J. Goar ἔνθ' ἀνωτ. σ. 726.

4) Βασ. Ταξ. 219 1-6.

5) Βασ. Ταξ. 219 καὶ J. Goar ἔνθ' ἀνωτ. σ. 726-727.

6) Βασ. Ταξ. 219 8 - 220 9.

7) Βασ. Ταξ. 220 9 - 221 4.

8) J. Goar ἔνθ' ἀνωτ. σ. 727.

στέψιν συμβασιλέως καὶ ἕτερον εἰς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος, διὰ τὴν ἀναγόρευσιν εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ στηριχθῶμεν ἐπὶ μεμονωμένων καὶ ἄνευ συνοχῆς πληροφοριῶν. Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει νὰ διακριθῇ, ἐὰν ἡ ἀναγόρευσις εἶναι ἐπιστέγασμα ἐπαναστατικῆς δράσεως ἢ ἐὰν δι' αὐτῆς ὁ ἤδη ἐστεμμένος, ἁπλοῦς βασιλεὺς μετάγηται εἰς τὴν θέσιν αὐτοκράτορος.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν οἱοσδήποτε ἐπαναστάτης, εὐθὺς ὡς τύχῃ τῆς τυπικῆς ἀναφωνήσεως *τοῦ δεῖνα βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος πολλὰ τὰ ἔτη*, εἴτε ἐκ στρατιωτῶν καὶ μόνων σύγκεινται οἱ ἀναφωνοῦντες αὐτὸν ὀπαδοί του εἴτε ἐκ συγκλητικῶν εἴτε ἐκ τοῦ πολλοῦ πλήθους, καὶ κατορθώσῃ νὰ ἐπιβληθῇ στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς, γίνεται κύριος τοῦ θρόνου. Τὴν διάκρισιν ταύτην μεταξὺ τῆς τυπικῆς ἀναγορεύσεως διὰ τῆς ὡς ἄνω ἀναφωνήσεως καὶ τῆς ἀναγκαιούσης πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς κτήσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος ἀσκήσεως καὶ τῆς πραγματικῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας ἀπηχεῖ πληροφορία τῶν χρονογράφων, φερομένη ὡς πρόγνωσις περὶ τοῦ ἐπαναστάτου Θωμᾶ (ἔτ. 821), καθ' ἣν οὗτος *ἐπιτεύξεται μὲν ἀναρρήσεως, οὐ μήν γε καὶ βασιλείας* [1], ἢ *εὐφημίας μόνης καὶ ἀναρρήσεως μετασχών, οὐδόλως εὐοδωθήσεται* [2] ἤτοι καίτοι ὁ ἐπαναστάτης θὰ ἐπιτύχῃ τὴν *εὐφημίαν* καὶ τὴν *ἀνάρρησιν*, συνισταμένην κατὰ τὰ λεχθέντα εἰς τὴν καθ' ὡρισμένον τύπον ἀναφώνησιν τοῦ ὀνόματός του, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἰσχὺν διὰ νὰ ἡγηθῇ τῆς αὐτοκρατορίας. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι χρησιμοποιοῦνται οἱ ὅροι *εὐφημία, ἀνάρρησις*, ἤτοι οἱ κατ' ἐξοχὴν δηλοῦντες τὴν ἀναφώνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ φερομένου πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου προσώπου καὶ οὐχὶ ἡ ξένη πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς ἀσκήσεως ἐξουσίας *στέψις*.

Ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς φύσεώς της ἡ ἀναγόρευσις δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ εἰς οἱονδήποτε χῶρον. Οὕτω γνωρίζομεν ὅτι ἀναγορεύσεις ἔλαβον χώραν ἐν μὲν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸν Ἱππόδρομον (Λεόντιος, Μιχαὴλ Α'), τὴν Ἁγίαν Σοφίαν (Ἀναστάσιος Β', Θεοδώρα τῷ 1042), τὸ πρὸ τῆς πόλεως τριβουνάλιον (Λέων Ε'), τὰ ἀνάκτορα (Νικηφόρος Α', Μιχαὴλ Β', Ἰωάννης Α' Τζιμισκῆς, Μιχαὴλ Δ', Θεοδώρα τῷ 1055, Μιχαὴλ Ζ'), εἰς δὲ τὰς ἐπαρχίας ἐν Κρήτῃ (Τιβέριος Β'), Χερσῶνι (Φιλιππικός), Ἀδραμυτίῳ (Θεοδόσιος Γ'), Μικρᾷ Ἀσίᾳ γενικῶς (Λέων Γ', Ἀρτάβασδος, Βαρδάνης, Νικηφόρος Β', Βάρδας Φωκᾶς, Βάρδας Σκληρός, Ἰσαάκιος Α', Νικηφόρος Γ' Βοτανειάτης), ἐν Ἰταλίᾳ (Γεώργιος Μανιάκης), Ἀδριανουπόλει (Λέων Τορνίκης, Νικηφόρος Βρυέννιος), δυτικαῖς ἐπαρχίαις (Νικηφόρος Βασιλάκιος).

Ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ ἀνακηρυχθῇ ἤδη ὑπάρχων συμβασιλεὺς εἰς αὐτοκρά-

---

[1]) Σκυλ. - Κεδρ. II 50 σημ.

[2]) Θεοφ. Συνεχ. 8. Πρβλ. Ζωναρᾶν III 320, 340, Γενεσ. 9. Βλ. ἐπίσης περὶ τοῦ Βαρδάνη, ἐπαναστατήσαντος ἐπὶ Νικηφόρου Α': *ὅθεν ἀναρρηθεὶς δημοσίᾳ φωνῇ βασιλεὺς* (Θεοφ. Συν. 9) καὶ τῶν ἐπαναστατῶν Λέοντος Τορνίκη: *εὐφημίας αὐτὸν αὐτίκα βασιλικῆς καὶ ἀναρρήσεως κατηξίωσαν* (Ζωναρᾶς III 627) καὶ Νικηφόρου Βρυεννίου: *καὶ τὴν εὐφημίαν καὶ τὴν ἀνάρρησιν δέξασθαι* (Σκυλ. — Κεδρ. II 728).

τορα, ἡ ἀναγόρευσις αὐτοῦ ὀργανοῦται ἐπισήμως ἐκ τῶν ἄνω τῇ συμμετοχῇ ὅλων τῶν παραγόντων τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος. Τὴν πληρεστέραν εἰκόνα παρέχουν τὰ προμνημονευθέντα χωρία τῶν Γενεσίου 77 - 78 καὶ Σκυλίτση II 139 ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Μιχαὴλ Γ' καὶ τῆς Θεοδώρας καὶ αἱ σύντομοι ἱστοριογραφικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς τοῦ Βασιλείου Α' καὶ τῶν ἀνηλίκων τέκνων τοῦ Ρωμανοῦ Β'. Ἐξ αὐτῶν συνάγεται ὅτι ὁ ἤδη βασιλεὺς καὶ ὑποψήφιος αὐτοκράτωρ καὶ ὅταν ἀκόμη εἶναι ἐνήλικος δὲν συγκαλεῖ ὁ ἴδιος τοὺς περὶ ὧν πρόκειται παράγοντας ἀλλ' ἀναθέτει τὴν σύγκλησιν αὐτῶν εἰς ἀνώτατον ἀξιωματοῦχον τοῦ κράτους. Ρητῶς παραδίδεται ὑπὸ τῶν πηγῶν ὅτι ὁ Βασίλειος *προσέταξε . . . τῷ ὑπάρχῳ Μαριανῷ, υἱῷ Πετρωνᾶ, ἀνελθεῖν ἐν τῷ φόρῳ καὶ ἀναγορεῦσαι αὐτὸν μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ μόνον βασιλέα*[1]. Τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Σταυρακίου ἐπεμελήθη ὁ πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν Στέφανος καὶ ὁ μάγιστρος Θεόκτιστος, τῆς τοῦ Μιχαὴλ Γ' καὶ τῆς Θεοδώρας ὁ πατρίκιος Θεόκτιστος καὶ ὁ πρωτομάγιστρος Μανουήλ, ἐπίτροποι τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως, ἐνῷ εἰς τὴν τοῦ Βασιλείου Β' καὶ Κωνσταντίνου Ι' φαίνεται ὅτι ἐπρωτοστάτησεν ὁ πατριάρχης Πολύευκτος. Προκύπτει ἐπίσης ὅτι τὸ σύνθημα τῆς ἀναφωνήσεως δίδεται κατόπιν καταλλήλου προσλαλιᾶς ἐκ τῶν ἄνω, καὶ ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ ἔχοντος τὴν ἐπιστασίαν τῆς τελετῆς[2]. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ συγκεντρωθεὶς λαὸς λαμβάνει ἐπισήμως γνῶσιν τῆς περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος ἐπερχομένης μεταβολῆς, ἥτις τότε μόνον ἀποκτᾷ νομικὴν ὑπόστασιν, ὅταν ὁλοκληρωθῇ διὰ τῶν ἀναφωνήσεων τοῦ συνηθροισμένου ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ πλήθους. Τῆς ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἀναγορεύσεως χῶρος τελέσεως μαρτυρεῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Φόρος (Βασίλειος Α') καὶ ὁ Ἱππόδρομος (Μιχαὴλ Γ' – Θεοδώρα).

Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ πατὴρ αὐτοκράτωρ ἠδύνατο πρὸ τοῦ θανάτου του νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ἤδη συμβασιλέως υἱοῦ του εἰς αὐτοκράτορα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν τὴν ἄνοδον τοῦ Ρωμανοῦ Β' ἀφορώντων χωρίων, ὧν πλέον διαφωτιστικὸν τὸ τοῦ Συνεχ. Θεοφ. 466: *ἐπεὶ δὲ τὰ τελευταῖα πνέων ὡρᾶτο ὁ πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος, Ρωμανὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ αὐτοκράτορα βασιλέα ἐποίησε.* Ὁ οὕτως ἀναδειχθεὶς αὐτοκράτωρ ἐκέκτητο ἤδη, ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἰδιότητος ὡς βασιλέως, πάντα τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας καὶ ἑπομένως οὐδενὸς ἄλλου ἐδεῖτο.

Ἐκ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἀφθονοῦν παραδείγματα, καθ' ἃ ἀνακηρύσσεταί τις ἀπ' εὐθείας αὐτοκράτωρ-βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος, εὑρισκομένου εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του (Ρωμανὸς Γ', Μιχαὴλ ς', Κωνσταντῖνος ΙΒ' Δούκας) ἢ ὑπὸ τῆς ἐχούσης αὐτοκρατορικὴν δικαιοδοσίαν αὐγούστης εἴτε συζευγνύμενος ταυτοχρόνως μετ'

---

[1]) Συνεχ. Γεωρ. μον. 839, Λέων Γραμμ. 253.

[2]) Γενεσ. 77 – 78: *ἐκεκράγει* (sc. ὑπὸ τοῦ πρωτομαγίστρου Μανουὴλ) *γὰρ διαρρήδην «Μιχαὴλ τε καὶ Θεοδώρας τὰ ἔτη πρὸς πλεῖστον ὁδεύσειεν». ὡς δὲ ταύτης τῆς ἀναρρήσεως διενήχηντο* (sc. οἱ συγκεντρωθέντες διὰ τὴν ἀναγόρευσιν), *ἐπλήσθησαν ἀθυμίας καὶ πολυειδοῦς ἐνεφορήθησαν θλίψεως, ἀλλ' ὅμως τὸ προσταγὲν ἐξεπλήρουν.*

αὐτῆς (Μιχαὴλ Δ', Κωνσταντῖνος ΙΑ', Ρωμανὸς Δ'), εἴτε υἱοθετούμενος παρ' αὐτῆς (Μιχαὴλ Ε'). Ἡ ἀναγόρευσις λαμβάνει χώραν εἰς τὰ ἀνάκτορα.

Ὁ ἐπιτυγχάνων τὴν ἀναγόρευσιν δι' ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας ἐπειδὴ δὲν διέθετε πάντοτε τὸν ἀναγκαῖον χρόνον διὰ νὰ τύχῃ ἀμέσως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως, ἐπεθύμει δέ, ὡς φυσικόν, νὰ περιβληθῇ κατ' αὐτὴν τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα, ὡς συνέβαινε διὰ τοὺς νομίμως ἀνερχομένους τὸν θρόνον ἡγεμόνας, περιωρίζετο τὴν στιγμὴν τῆς ἀναγορεύσεως νὰ ἀλλάσσῃ τὰ κοινὰ ὑποδήματα, ἅτινα ἔφερε, δι' ἐρυθρῶν. Ὡς διαπιστοῦται ἐκ τῶν ἐν τῇ Βασ. Τάξει παλαιοτέρων πρωτοκόλλων ἐκ τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνος, ἡ περιβολὴ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος ἔχει ἐπισημότερον χαρακτῆρα ἢ τῆς λοιπῆς βασιλικῆς στολῆς. Ἡ διατύπωσις μάλιστα τοῦ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀναστασίου Α' ἀναφερομένου πρωτοκόλλου εἶναι ἰδιαιτέρως χαρακτηριστική. Καθ' ἃ ἐν αὐτῷ λέγεται, ὁ Ἀναστάσιος *ἐφόρεσεν στιχάριν διβητήσιν αὐρόκλαβον καὶ ζωνάριν καὶ τουβία καὶ καμπάγια βασιλικὰ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ κάθισμα γυμνός*[1]· χαρακτηρίζεται ἐν ἄλλαις λέξεσι *γυμνός*, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν εἰσέτι περιβληθῆ τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα, καίτοι ἔφερε κατὰ τὰ λοιπὰ τὴν βασιλικὴν περιβολήν. Εἰς τὴν μέσην βυζαντινὴν περίοδον, ἰδιαιτέρως δ' ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, τὸ ἐρυθρὸν ὑπόδημα καταλαμβάνει ἰδιαιτέραν θέσιν μεταξὺ τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς τρόπον, ὥστε ὁ Λέων διάκονος νὰ λέγῃ περὶ τούτου: *ὅ... τῆς βασιλείας παράσημον μέγιστον πέφυκεν*[2].

Καίτοι κατὰ κανόνα ὁ κατόπιν ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας ἀναγορευθεὶς ἐδέχετο τὸ διάδημα ἐπισήμως κατὰ τὴν στέψιν[3], πραγματοποιουμένην συνήθως μετὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, ἀπαντοῦν μαρτυρίαι, καθ' ἃς ὁ ἐπαναστάτης περιεβλήθη ἐξ ἀρχῆς καὶ πρὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως τὸ βασιλικὸν τοῦτο σύμβολον. Αὗται ἀναφέρον-

---

[1]) Βασ. Ταξ. 423.

[2]) Λέων διακ. 41. Κατὰ τὴν αὐθεντικὴν ἀφήγησιν τῆς Βασ. Τάξεως 434, ὁ Νικηφόρος Β', εὐθὺς ὡς ἀνεκηρύχθη εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοκράτωρ, *οὐ μὴν δὲ ἐφόρεσεν στέμμα ἢ ἄλλην τινὰ βασίλειον ἐσθῆτα, εἰ μὴ μόνον τὰ ὑποδήματα ἐναλλάξας ρούσεα ἤτοι κόκκινα*. Ὁ Ψελλός, Χρον. ΙΙ 144 καυχώμενος διὰ τὴν συμβολήν του εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ', λέγει: *ἐπὶ τοῦ θρόνου τε καθίζω* (sc. τὸν Κωνσταντῖνον ΙΒ') *τοῦ βασιλείου καὶ τοῖς φοινικοῖς τέως ὑποδήμασι τοὺς πόδας ἁρμόζω*. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ἐπίσης δύο μικρὰ ἐπεισόδια, ἀποδίδοντα ἄριστα τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίληψιν. Εἰς γενομένην πρὸς τὸν Βάρδαν Σκληρὸν πρότασιν νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου βλέψεων, *ἀνατείνας τὸν δεξιὸν πόδα καὶ τὸ κοκκοβαφὲς δείξας πέδιλον, ἀδύνατον, ὦ ἄνθρωπε, ἔφη, τὸν τοῦτο ἅπαξ περιβαλλόμενον ἐπ' ὄψει πολλῶν ῥαδίως ἀποβαλεῖν* (Σκυλ. - Κεδρ. ΙΙ 420, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 541). Ὁ αὐτὸς στρατηγός, ὅταν μετὰ πολυετεῖς ἀγῶνας ἠναγκάσθη νὰ συνδιαλλαγῇ μὲ τὸν Βασίλειον Β', κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν συνάντησιν *τὰ μὲν ἄλλα παράσημα τοῦ κράτους ἀπέθετο, οὐ μέντοι γε καὶ τοὺς πόδας τοῦ φοινικοβαφοῦς πεδίλου ἐγύμνωσεν*... (Ψελλ. Χρον. Ι 17, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 556). Ἄλλαι μαρτυρίαι παρὰ Λέοντι διακ. 90, 113, Ζωναρᾷ ΙΙΙ 440, 540, Ἀτταλ. 247, Νικηφ. Βρυεν. 113. Διὰ τὴν σημασίαν τῶν ἐρυθρῶν πεδίλων βλ. TREITINGER, Reichsidee σ. 25 σημ. 74 καὶ διὰ τὴν κατασκευήν των ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Βίος τ. Δ' (1915) σ 410.

[3]) Λέων διακ. 98: *εἴθισται γὰρ τοὺς νέον τῆς Ρωμαϊκῆς ἡγεμονίας προσεπιβαίνοντας, ἐπί τε τὸν ἄμβωνα τοῦ νεὼ ἀνιέναι καὶ πρὸς τοῦ κατὰ καιροὺς ἱεράρχου εὐλογεῖσθαί τε καὶ τῷ βασιλείῳ στέφει ταινιοῦσθαι τὴν κεφαλήν*.

ται εἰς τοὺς μετὰ τὰ μέσα τοῦ Ι' αἰῶνος ἐπαναστάτας καὶ δὴ ἐκείνους, οἵτινες τελικῶς δὲν ἐπεκράτησαν. Τὰ κείμενα ὁμιλοῦν ἀορίστως περὶ ταινίας, διαδήματος, στέφους, χωρὶς νὰ προσδιορίζουν ἑκάστοτε τὶς ὁ ἐπιθέτων ταῦτα[1]· μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Γεωργίου Μανιάκη ὁ Σκυλίτσης II 548 σημειοῖ: *αὐτὸς δὲ αὐτῷ διάδημα περιθεὶς καὶ τὰ τῆς βασιλείας παράσημα ἀναλαβών*. Ὁ ἐπαναστάτης δὲν ἐσκόπει προφανῶς νὰ ἀντικαταστήσῃ διὰ τῆς πράξεως ταύτης τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν ἀλλ' εἶχε τὴν πρόθεσιν, εὐθὺς ὡς αἱ συνθῆκαι ἤθελον ἐπιτρέψει, νὰ στεφθῇ ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου συμφώνως πρὸς τὸ ἰσχῦον τυπικόν.

Διὰ νὰ δοθῇ πλήρως ἡ εἰκὼν τῆς ἀναδείξεως αὐτοκράτορος, μεταφέρω ἐκ τῆς Βασ. Τάξεως ἐν πάσῃ συντομίᾳ τὸ τυπικὸν τῆς στέψεως[2], ἡ ὁποία διὰ μὲν τὸν συμβασιλέα ἐλάμβανε χώραν συνήθως κατὰ τὰς ἐπισημοτάτας ἑορτὰς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας (Χριστούγεννα, Πάσχα ἢ Πεντηκοστήν· βλ. ἀνωτέρω τὰ καθ' ἕκαστον παραδείγματα), διὰ δὲ τὸν κύριον αὐτοκράτορα εἰς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὁριζομένην ἡμέραν, Κυριακὴν ἢ ἄλλην, ἐξαρτωμένην ἐκ τῶν πραγμάτων, δοθέντος ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἡ προηγηθεῖσα ἀναγόρευσις ἔλαβε χώραν αἰφνιδίως, εἴτε συνεπείᾳ ἐπαναστατικῆς δράσεως (Μιχαὴλ Α', Λέων Ε', Μιχαὴλ Β' κλπ.) εἴτε συνεπείᾳ θανάτου τοῦ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος (Ρωμανὸς Γ', Μιχαὴλ Δ', Κωνσταντῖνος ΙΒ' κλπ.).

Ὁ συνήθης χῶρος, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο ἡ στέψις κατὰ τὴν μέσην βυζαντινὴν περίοδον, ἦτο ἡ Ἁγία Σοφία. Ρητὰς μαρτυρίας διὰ τὴν αὐτόθι τέλεσίν της ἔχομεν περὶ τοῦ Ἡρακλείου, Κώνσταντος Β', Λεοντίου, Ἀναστασίου Β', Λέοντος Γ', Νικηφόρου Α', Σταυρακίου, Μιχαὴλ Α' καὶ τοῦ υἱοῦ του Θεοφυλάκτου, Λέοντος Ε', Μιχαὴλ Β', Θεοφίλου, Μιχαὴλ Γ', Βασιλείου Α', Νικηφόρου Β', Ἰωάννου Α', Βασιλείου Β', Κωνσταντίνου Ι', Ἰσαακίου Α'. Πρὶν ἢ καθιερωθῇ ὁ θρησκευτικὸς χῶρος τῆς Ἁγίας Σοφίας διὰ τὴν τελετὴν τῆς στέψεως, αὕτη ἐλάμβανε χώραν ἐνίοτε καὶ εἰς κοσμικὸν περιβάλλον, ὡς ἐν τῷ τριβουναλίῳ τῶν ιθ' ἀκουβίτων (Κωνσταντῖνος Γ', Ἡρακλωνᾶς, Κωνσταντῖνος Ε') καὶ τῷ Ἱπποδρόμῳ (Κωνσταντῖνος ϛ').

Ἡ στέψις συμβασιλέως τελεῖται ὡς ἑξῆς. Ἐπὶ ἀντιμινσίου, τοποθετημένου εἰς τὸν ἄμβωνα (ὡς χῶρος ἀναφέρεται ἡ Ἁγία Σοφία), εὑρίσκονται ἡ χλαμὺς καὶ τὰ στέμματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ὑποψηφίου βασιλέως. Ἑκατέρωθεν τοῦ ἄμβωνος ἵστανται οἱ φέροντες τὰ σκῆπτρα καὶ λοιπὰ στρατιωτικὰ ἐμβλήματα, εἰς δὲ τὸ πρὸς ἀνατολὰς δεξιὸν μέρος τοῦ ἄμβωνος ἔχουν λάβει θέσιν ἡ σύγκλητος καὶ οἱ δῆμοι. Ὁ

---

[1]) Ψελλ. Χρον. Ι 16, Σκυλ. - Κεδρ. II 419 - 420, Ζωναρᾶς III 540 (Βάρδας Σκληρός), Σκυλ. - Κεδρ. II 438, Ψελλ. Χρον. Ι 7 (Βάρδας Φωκᾶς), Σκυλ. - Κεδρ. II 728 (Νικηφόρος Βρυέννιος), Ἀλεξιὰς Ι 7. 1 (Νικηφόρος Βασιλάκιος)· πρβλ. Ἀτταλ. 23 (Λέων Τορνίκης).

[2]) Τὸ χωρίον τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν 83 - 84 (= ἔκδ. Moravcsik - Jenkins σ. 68) δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν τοῦ αὐτοκράτορος, περὶ ἧς πραγματεύομαι ἐνταῦθα, ἀλλ' εἰς τὴν ἄσχετον πρὸς τὸ θέμα περιβολὴν τῶν καθ' ἑκάστην δεσποτικὴν ἑορτὴν πρὸς τοῦτο ὁριζομένων στεμμάτων, περὶ ἧς προτίθεμαι νὰ ἀσχοληθῶ εἰς ἄλλην ἐργασίαν.

πατριάρχης, ἀφοῦ τελέσῃ εὐχὴν ἐπὶ τῆς χλαμύδος, τὴν παραδίδει εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις μετὰ τοῦ πραιποσίτου ἐνδύει τὸν μέλλοντα νὰ στεφθῇ. Μετὰ νέαν εὐχὴν ἐπὶ τῶν στεμμάτων, ἀπαγγελλομένην πάλιν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, οὗτος θέτει ἰδιοχείρως τὸ στέμμα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀκολούθως δὲ παραδίδει εἰς χεῖρας τούτου τὸ προοριζόμενον διὰ τὸν μέλλοντα βασιλέα, τὸν ὁποῖον στέφει πλέον ἰδιοχείρως ὁ αὐτοκράτωρ [1]. Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀναφωνοῦν τὰ δύο μέρη *ἄξιος*, ταυτοχρόνως δὲ οἱ φέροντες τὰ σύμβολα καὶ ἐμβλήματα στρέφουν αὐτὰ πρὸς τὸ ἔδαφος εἰς ἔνδειξιν χαιρετισμοῦ [2]. Ἀκολούθως ἀπαγγέλλονται ὡρισμένα *ἄκτα*, εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται ἡ ἀναφώνησις τῶν ὀνομάτων τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος καὶ τοῦ νέου συμβασιλέως [3]. Τὸ πρωτόκολλον τοῦτο δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς στέψεως τοῦ Βασιλείου Α'. Ἐξ αὐτῆς λαμβάνομεν γνῶσιν διαγγέλματος, ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Γ' καὶ ἀναγνωσθέντος ὑπὸ τοῦ ἀσηκρήτου πρὸ τῆς τελετῆς, δι' οὗ καθίσταται γνωστὴ καὶ αἰτιολογεῖται ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀπόφασις [4].

Ἡ στέψις αὐτοκράτορος τελεῖται εἰς τὸν αὐτὸν ἱερὸν χῶρον παρουσίᾳ τῆς συγκλήτου, τῶν στρατιωτικῶν μονάδων, ἔτι δὲ τῶν δήμων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης. Ἡ διάταξις τῶν ἀνωτέρω ἐντὸς τοῦ ναοῦ δὲν ἀναγράφεται εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο πρωτόκολλον, ὑποθέτω ὅμως ὅτι θὰ ἦτο ἡ αὐτὴ ὡς καὶ κατὰ τὴν στέψιν συμβασιλέως. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀκολουθῶν ὡρισμένον τελετουργικὸν τυπικόν, ρυθμίζον τόσον τὰς ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων, ὅσον καὶ τὰς ἐντὸς τοῦ ναοῦ κινήσεις του, ἀνέρχεται μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος [5]. Μετὰ τὴν καθωρισμένην ἐπὶ τῆς χλαμύδος εὐχήν, ἀπαγγελλομένην ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἐνδύεται τὴν χλαμύδα ὁ αὐτοκράτωρ, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν τοῦ κουβουκλείου, καὶ μετὰ νέαν πατριαρχικὴν εὐχὴν ἐπὶ τοῦ στέμματος *λαμβάνει αὐτὸς ὁ πατριάρχης τὸ στέμμα καὶ τίθησιν αὐτὸ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ δεσπότου καὶ εὐθέως ἀνακράζει ὁ λαός· «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη», τρίτον εἶτα «ὁ δεῖνα μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος πολλὰ τὰ ἔτη»* [6]. Μετὰ τὴν καθωρισμένην ἀκτολογίαν ἀποχωρεῖ εἰς τὸ μητατώριον ὁ αὐτοκράτωρ, ἔνθα προσέρχονται κατὰ βῆλα οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ τιτλοῦχοι τοῦ κράτους καὶ ὑποβάλλουν τὰ σέβη των [7].

---

1) Βασ. Ταξ. κεφ. Ι 38β σ. $194_1 - 196_{16}$. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ κεφαλαίου βλ. OSTROGORSKY - STEIN, Krönungsordnungen σ. 194 - 200 καὶ F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 36 (1936) σ. 150 - 151.

2) Βασ. Ταξ. 194_{14-17}.

3) Βασ. Ταξ. 195.

4) Βλ. ἀνωτ. σ. 90.

5) Βασ. Ταξ. κεφ. Ι 38α σ. $191_{22} - 192_{23}$. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ κεφαλαίου βλ. OSTROGORSKY - STEIN, Krönungsordnungen σ. 191-194 καὶ μετὰ μεγαλυτέρας ἀκριβείας F. DÖLGER ἔνθ' ἀνωτ. σ. 149 - 150.

6) Βασ. Ταξ. 193_{2-20}.

7) Βασ. Ταξ. 193.

Πλὴν τῆς γνωστῆς διακρίσεως, καθ' ἣν τὴν στέψιν συμβασιλέως τελεῖ ἰδιοχείρως ὁ αὐτοκράτωρ, ἐνῷ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ὁ πατριάρχης, θὰ ἔδει ἴσως ἓν ἀκόμη σημεῖον τοῦ τυπικοῦ νὰ τύχῃ ἰδιαιτέρας προσοχῆς· τὸ γεγονὸς δηλ. ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν ὁ συμβασιλεὺς δέχεται τὸ στέμμα φωνεῖται *ἄξιος* [1], ἐνῷ εἰς τὴν ἀντίστοιχον στιγμὴν τῆς στέψεως αὐτοκράτορος ἀποκαλεῖται *ἅγιος* [2].

Δεδομένης τῆς λειτουργίας τῆς ἀναγορεύσεως ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος, ὡς ἐξέθεσα αὐτὴν ἀνωτέρω, δίδεται εὔλογος ἐξήγησις, διατὶ ἐν τῇ Βασ. Τάξει δὲν περιλαμβάνεται πρωτόκολλον, περιέχον ἐν ἀφῃρημένῃ μορφῇ τὸ τυπικὸν τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοκράτορος, οἷα ὑπάρχουν διὰ τὰς λοιπὰς τελετάς, εἴτε αὗται ἀναφέρονται εἰς ἐκδηλώσεις τοῦ δημοσίου βίου, κοσμικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ (π.χ. στέψιμον αὐτοκράτορος, ἑορτὴ αὐτοκρατορίας, ἑορτὴ Χριστουγέννων, Πάσχα κλπ.) εἴτε τῆς προσωπικῆς ζωῆς τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων (βρουμάλιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, μετάβασις τῆς αὐγούστης εἰς τὸ λουτρὸν κλπ.), ἐνῷ ἀντιθέτως παρατίθεται σημαντικὸς ἀριθμὸς πρωτοκόλλων, ἀφορώντων εἰς συγκεκριμένας καὶ ὀνομαστὶ ἀναγραφομένας περιπτώσεις αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων [3], ἵνα, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Πορφυρογέννητος, χρησιμεύσουν ὡς πρότυπα [4]. Ἀφ' οὗ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κωνσταντίνου Η' ἡ πρᾶξις δι' ἧς ὁ μέχρι τοῦδε συμβασιλεὺς ἀλλὰ καὶ οἱοσδήποτε πολίτης προσελάμβανε τὴν ἰδιότητα τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἡ ἀναγόρευσις, μὴ συνδυαζομένη μάλιστα μὲ ἀποδοχὴν ὡρισμένων συμβόλων — ὡς ἡ στέψις — ἀλλ' ἐξαρτωμένη ἐν πολλοῖς ἐκ τῶν ἑκάστοτε συνθηκῶν, αἵτινες, ὡς εὐνόητον, ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος καὶ ρευσταὶ ἦσαν καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προβλεφθοῦν, εἶχε καταστῆ αὕτη πρᾶξις μὲ πολιτικὸν κυρίως περιεχόμενον, μὴ δυναμένη ἑπομένως νὰ περικλεισθῇ εἰς αὐστηρὸν καὶ σταθερὸν περίγραμμα, ὡς συνέβαινε διὰ τὴν στέψιν ἢ τὴν κουρὰν βασιλόπαιδος ἢ τὴν ἀνακήρυξιν αὐγούστης κλπ. Εἰς αὐτὸν τὸν λόγον ὀφείλεται, ὡς φαίνεται, τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰ ἐν τῇ Βασ. Τάξει περιληφθέντα ἐκ τῶν Ε' καὶ ϛ' αἰώνων πρωτόκολλα οὐ μόνον δὲν περιεκόπη ἡ ἐξιστόρησις τῶν προηγηθεισῶν ἑκάστης ἀναγορεύσεως πολιτικῶν ζυμώσεων καὶ ἐξελίξεων, ἀλλὰ τοὐναντίον καταλαμβάνουν αὗται σημαντικὸν τμῆμα τοῦ κεφαλαίου. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἠκολούθησε καὶ ὁ συντάκτης τοῦ ἐκ τῶν ὑστέρων προστεθέντος εἰς τὴν Βασ. Τάξιν κεφαλαίου Ι 96, οὗτινος τὸ μέγιστον μέρος κατέχει ἡ ἀφήγησις περὶ τῶν πολιτικῶν ταραχῶν, αἵτινες ἐπηκολούθησαν τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀναγόρευσιν τοῦ Νικηφόρου Β' Φωκᾶ μέχρι τῆς τελικῆς του ἐπικρατήσεως. Ἀποτελοῦσα λοιπὸν ἡ καθ' ὡρισμένον τύπον ἀναφώνησις τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος τὸ ἀποκλειστικὸν συστατικὸν τῆς ἀναγορεύσεως κατὰ τὴν μέσην βυζαν-

---

1) Βασ. Ταξ. 194_{15}.

2) Βασ. Ταξ. 193_{4}.

3) Βασ. Ταξ. κεφ. Ι 91 - 95.

4) Βασ. Ταξ. 417 9-12: *ἀναγκαῖον δὲ ἐνομίσαμεν καὶ ἑτέρων βασιλέων ἀναγορεύσεις ἐν ἐπιτόμῳ γράψαι, ἵνα ἕκαστος τὸ εὐτακτότερον καὶ ἀρέσκον αὐτῷ, καιροῦ γινομένου.... ἐπιλέξηται.*

τινὴν περίοδον, δὲν ἔχρῃζε περιγραφῆς ἐν ἰδιαιτέρῳ πρωτοκόλλῳ.

Πᾶσα εἰς τὸν θρόνον μεταβολή, συνεπαγομένη κατὰ τὰ ἀνωτέρω καὶ ἀλλαγὴν τοῦ περιεχομένου τῆς ἀναφωνήσεως, πραγματοποιεῖται διὰ νέας ἀναγορεύσεως, χαρακτηριζομένης πολλάκις εἰς τὰ κείμενα καὶ διὰ τοῦ ὅρου *ἀνάρρησις*. Ὡραῖον παράδειγμα ἔχομεν ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ'. Τούτου γνωρίζομεν μίαν ἀναγόρευσιν μετὰ τῆς μητρός του Θεοδώρας τῷ 842, καὶ ἑτέραν ἐν ἔτει 856 μετὰ τὴν ρῆξιν πρὸς τὴν μητέρα του. *Τότε δὴ καὶ ὑπὸ τῆς συγκλήτου πάσης ἀναγορεύεται καὶ αὐτοκρατορεῖ*[1]· ἡ πληροφορία συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ συνεχίζοντος τὸν Γεώργιον μοναχὸν χρονογράφου: *ὑπὸ δὲ τῆς συγκλήτου εὐφημισθείς, μόνος αὐτοκρατορεῖ*[2].

---

[1]) ΨΣυμ. Μαγ. 658.

[2]) Συνεχ. Γεωρ. μον. 823. Βλ. καὶ ἄλλα παραδείγματα, ὡς τοῦ Λέοντος ΣΤ' καὶ Ἀλεξάνδρου (Κλητ. Φιλ. 780$_{19}$), τῆς Θεοδώρας τῷ 1055 κλπ. Πρβλ. διὰ τὸν ὅρον *ἀνάρρησις* καὶ τὰ χωρία Σκυλ.-Κεδρ. II 50 σημ., Θεοφ. Συνεχ. 8 (περὶ ὧν ἀνωτ. σ. 149). Γενεσ. 77.

ΥΣΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1081-1453)

Α' ΤΜΗΜΑ 1081-1204

Πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτου οἱ Κομνηνοί, συμπράττοντες μὲ τὴν ἰσχυρὰν οἰκογένειαν τῶν Δουκῶν, συνεκέντρωσαν ἰσχυρὰς δυνάμεις παρὰ τὸ Τζουρουλὸν τῆς Θράκης[1]. Ἐπειδὴ ἐγένετο ἀντιληπτὸν ὅτι ὁ ***Ἀλέξιος Α'*** ἤσκει μεγαλυτέραν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ ἐπιρροήν, ὁ ἀδελφός του Ἰσαάκιος *ἀναστάς... καὶ λαβὼν τὸ φοινικοβαφὲς πέδιλον, ὑποδιδύσκειν τὸν ἀδελφὸν ἐπειρᾶτο*· τοῦ Ἀλεξίου προβαλόντος ἀντιρρήσεις, *ἐνίστατό τε* (sc. ὁ Ἰσαάκιος) *ἀνδρικώτερον αὐτὸν βιαζόμενος καὶ τὸ ἐρυθροβαφὲς ἐνδιδύσκει ὑπόδημα... καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἐξῆρχον οἱ Δοῦκαι τῆς εὐφημίας... τὸ δέ γε λοιπὸν τοῦ στρατοῦ διαδεξάμενον τὴν εὐφημίαν, σχεδὸν ἐς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀνέπεμπον τὰς φωνάς*[2]. Οὕτως ἔλαβε χώραν ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Ἀλεξίου μακρὰν τῆς πρωτευούσης. Λήγοντος τοῦ Μαρτίου 1081 εἰσῆλθον οἱ Κομνηνοὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (4 Ἀπριλίου) ὁ Ἀλέξιος ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κοσμᾶ[3].

Λήγοντος τοῦ 1080 ὁ ***Νικηφόρος Μελισσηνός,*** ἐπὶ τοῦ στρατοῦ ὡσαύτως στηριχθείς, ἐπεδίωξε τὴν κατάληψιν τοῦ θρόνου· προέτεινε δὲ εἰς τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἀναγορευθέντα Ἀλέξιον Α', νὰ διανείμουν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ παραχωρηθῇ αὐτῷ (τῷ Μελισσηνῷ) ἡ Μικρὰ Ἀσία, ὡς *στεφηφοροῦντι καὶ ἁλουργὰ περιβεβλημένῳ καὶ ἀναγορευομένῳ, ὡς ἔθος τοῖς βασιλεῦσίν ἐστι*[4].

Ἀναμφιβόλως εἰς πολιτικὴν σκοπιμότητα ὑπείκων ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, προσέλαβεν ὡς συμβασιλέα τὸν ***Κωνσταντῖνον Δοῦκα***, τὸν νόμιμον δικαιοῦχον τοῦ θρόνου ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Δουκῶν. Ὁ νέος, ὅστις μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ πατρός του Μιχαὴλ Ζ', *τὰ ἐρυθρὰ μὲν ἑκὼν ἀπεδύσατο πέδιλα, τὰ δὲ κοινὰ καὶ μέλανα ὑπεδύσατο,* εἶχε λάβει ἐντολὴν παρὰ τοῦ Νικηφόρου Γ' ἀντὶ τῶν μελανῶν νὰ περιβληθῇ *ἐκ ποικίλων... σηρικῶν ὑφασμάτων ὑποδήματα*[5]· ὁ Ἀλέξιος Α' παρέσχε νῦν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τῆς βασιλείας καὶ ...*τῶν διόλου ἐρυθρῶν ὑποδημάτων τούτῳ μεταδιδόασι κἀν ταῖς δωρεαῖς καὶ χρυσοβούλλοις λόγοις δεύτερος τοῦ λοιποῦ συνυπογράφων ἦν διὰ κινναβάρεως τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ κἀν ταῖς προπομπαῖς*

---

[1]) Ἀλεξιὰς II 7, Ζωναρᾶς III 727.

[2]) Ἀλεξιὰς II 7. 4-7. Πρβλ. Ζωναρᾶν III 727.

[3]) Ἀλεξιὰς III 2. 6, Ζωναρᾶς III 731. Τὰ γεγονότα ἀναλυτικῶς παρὰ F. CHALANDON, Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène (1081-1118), Paris 1900 σ. 44 ἑπ.

[4]) Ἀλεξιὰς II 8. 1 ἑπ. Ὁ Μελισσηνὸς ἔκοψε καὶ ἴδιον νόμισμα κατὰ τὸν συνήθη τύπον: *[(Θ(εοτό)κε βοήθει)] Νικ[η]φόρῳ δεσπότῃ τῷ Μελισσηνῷ.* WROTH τ. II σ. 539.

[5]) Ἀλεξιὰς III 4. 5.

μετὰ τῆς βασιλικῆς τιάρας συνεπόμενος[1]. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ παρέχει μάλιστα τὴν πρόσθετον πληροφορίαν ὅτι ὁ Ἀλέξιος Α' ἐνεχείρισεν εἰς τὴν μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου, τὴν τέως βασίλισσαν Μαρίαν, χρυσόβουλλον, βεβαιοῦν τὰς ἀνωτέρω παραχωρήσεις. Ὁ Ν. Σβορῶνος, ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ Ἀλέξιος φέρεται υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Μαρίας διαρκούσης τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου Γ'[2], οὐχὶ ὀρθῶς γράφει περαιτέρω: «Ainsi il put se présenter (ὁ Ἀλέξιος Α') comme designé par elle et prête à elle et à son fils le serment de fidelité»[3]. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοιαύτη μαρτυρία δὲν παραδίδεται ὑπὸ τῶν πηγῶν — τὸ προμνησθὲν χρυσόβουλλον ὁμιλεῖ περὶ παραχωρήσεων ἐξ ἀγαθῆς προθέσεως τοῦ ἀναμφιβόλως διὰ πολιτικὴν ὀξυδέρκειαν διακρινομένου Ἀλεξίου —, εἶναι τελείως ἀντίθετον πρὸς πᾶσαν ἔννοιαν ἱεραρχίας καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος αὐτοκράτωρ βασιλεὺς νὰ παρέχῃ ὅρκον πίστεως εἰς ἔκπτωτον βασίλισσαν καὶ τὸν μὴ διατηροῦντα τὸν θρόνον υἱόν της, εἰς οὓς αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ παρέσχεν ἐκ μεγαλοψυχίας καὶ πολιτικῆς ἔστω σκοπιμότητος ὡρισμένα προνόμια. Ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας διετήρησεν ἐπ' ἀρκετὸν εἰσέτι διάστημα (μέχρι τοῦ 1090 περίπου) τὴν θέσιν τοῦ συμβασιλέως[4].

Ὅταν ὁ Ἀλέξιος Α' ἀπέκτησεν ἐν ἔτει 1088 ἄρρεν τέκνον, ἐσκέφθη, ὡς φυσικόν, νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ τὴν θέσιν τοῦ συμβασιλέως. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ καθορίσω ἀκριβῶς εἰς ποῖον ἔτος ἀνάγεται ἡ μαρτυρία τῆς Ἄννης Κομνηνῆς: *ἐθέλοντες τοιγαροῦν τουτὶ τὸ παιδίον εἰς τὴν αὐτοκράτορος περιωπὴν ἀναβιβάσαι καὶ κλῆρον οἷον αὐτῷ τὴν βασιλείαν Ρωμαίων καταλιπεῖν, εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ τοῦ στέφους αὐτὸ ἀξιοῦσι*[5]· διότι ἡ βάπτισις κατὰ κανόνα λαμβάνει χώραν ἐντὸς τοῦ πρώτου ἢ τὸ βραδύτερον τοῦ δευτέρου ἔτους ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδός, ἐνῷ ὁ Θεοφύλακτος ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, εἰς λόγον του ἐκφωνηθέντα περὶ τὸ ἔτος 1092[6], παραπονεῖται εἰς τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν παρατεινομένην ἀναβολὴν τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ***Ἰωάννου Β'*** ὡς συμβασιλέως[7]. Δεδομένου λοιπὸν ὅτι καὶ κατὰ

---

1) Ἀλεξιὰς III 4. 6 καὶ VI 8. 3, Ζωναρᾶς III 733.

2) Νικηφ. Βρυεν. 130, Ἀλεξιὰς II 1. 4.

3) N. Svoronos, Le serment de fidélité σ. 118 - 119. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ II 2. 3 παραδίδει ὅτι βασιλεύοντος ἔτι τοῦ Νικηφόρου Γ', ὅταν ὁ τελευταῖος οὗτος ἐφάνη νὰ προορίζῃ ὡς διάδοχον του οὐχὶ τὸν υἱὸν τῆς συζύγου του Κωνσταντῖνον Δούκαν ἀλλ' ἴδιον αὐτοῦ ἀπώτερον συγγενῆ, οἱ Ἰσαάκιος καὶ Ἀλέξιος Κομνηνοὶ ὑπεσχέθησαν ἐνόρκως πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Μαρίαν νὰ ἔλθουν ἀρωγοὶ αὐτῆς καὶ τοῦ υἱοῦ της. Ἀλλ' ἡ ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας ἀναληφθεῖσα ὑποχρέωσις διαφέρει νομίζω τοῦ «ὅρκου πίστεως», ὡς ἐννοίας καὶ κατὰ τὸν Ν. Σβορῶνον πολιτειακοῦ δικαίου.

4) Ἀλεξιὰς VI 8. 3· πρβλ. Νικηφ. Βρυεν. 11 - 12, Ζωναρᾶν III 733.

5) Ἀλεξιὰς VI 8. 5· οὕτω καὶ Ζωναρᾶς III 739. Ὁ Νικ. Χωνιάτης 8 δὲν συνδέει τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Ἰωάννου ὡς βασιλέως μὲ τὴν βάπτισίν του.

6) Οὕτω G. Moravcsik, Byzantinoturcica. I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker, Budapest 1942 σ. 338.

7) Ἐν P.G. τ. 126 στ. 301: *Τί μὴ τὸν βασιλέα υἱὸν καὶ βασιλέα γνωρίζεις, ἀλλ' ἀναδύῃ τὴν ποθουμένην ἀνάρρησιν; Τί μὴ μεταδίδως ὀνόματος τῷ μετασχόντι φύσει τοῦ πράγματος;*

τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ F. Chalandon ὁ Ἰωάννης ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῷ 1092 [1], φαίνεται ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν βάπτισιν τοῦ Ἰωάννου, ἐκτὸς ἐὰν — τοῦθ' ὅπερ λίαν ἀπίθανον — πράγματι ἀνεβλήθη ἐπὶ τόσον χρόνον τὸ βάπτισμα τοῦ βασιλόπαιδος. Μήπως ἡ Ἄννα Κομνηνὴ συνέδεσε κατὰ χῶρον δύο διαφόρους κατὰ χρόνον τελετάς; Ὁ Ἰωάννης, ὡς συμβασιλεύς, ἐδικαιοῦτο στέφους, ἐρυθρῶν πεδίλων καὶ τοῦ τίτλου *βασιλεύς* [2], ὡραῖον δὲ παράδειγμα τῆς μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ διακρίσεως ἀποτελεῖ τὸ ἐκ τοῦ ἔτους 1108 ἔγγραφον, δι' οὗ καθορίζονται αἱ κατὰ κοινὴν συμφωνίαν ὑποχρεώσεις τοῦ Βοημούνδου ἔναντι τοῦ Βυζαντίου καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὁ μὲν Ἀλέξιος Α΄ σταθερῶς ἀναγράφεται *αὐτοκράτωρ*, ὁ δὲ Ἰωάννης *βασιλεύς* [3].

Ἀλλ' ἡ εἰς βασιλέα ἀναγνώρισις διέφερε τῆς ἀναγορεύσεως εἰς αὐτοκράτορα καὶ διὰ τοῦτο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἀλεξίου καλύπτει ἡ διὰ τὸ ὕψιστον ἀξίωμα μεταξὺ τῆς Ἄννης καὶ τοῦ Ἰωάννου ὑπολανθάνουσα πάλη. Μεγάλην σημασίαν φαίνεται ἀποδίδων ὁ Ἰωάννης εἰς τὸ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ *σφραγιστῆρος δακτυλίου* τοῦ πατρός του [4], ἵνα δύναται νὰ χρησιμοποιῇ τοῦτον ὡς τεκμήριον τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκδηλώσεως τῆς πατρικῆς βουλήσεως. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης 10 ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰωάννης κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἀνακτόρων τῶν Μαγγάνων μετάβασίν του εἰς τὸ μέγα παλάτιον *ὑπὸ πλήθους τοῦ σύμφρονος καὶ τῶν κατὰ φήμην τῶν δρωμένων συναλιζομένων ἀστυπόλων βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀνευφημ(εῖτο)*.... Πληροφορηθεὶς ὁ Ἰωάννης ὅτι οἱ Βάραγγοι δὲν ἦσαν διατεθειμένοι *παραχωρῆσαι τῶν βασιλείων ἑτέρῳ, ζῶντος τοῦ αὐτοκράτορος* — ὅστις εὑρίσκετο ἀκόμη ἐν ζωῇ εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Μαγγάνων —, διεβεβαίωσε μεθ' ὅρκου ὅτι ὁ πατήρ του εἶχεν ἤδη ἀποθάνει καὶ τοιουτοτρόπως ἐπέτυχε νὰ ὑποχωρήσουν οἱ Βάραγγοι [5]. Ἀλλὰ περισσότερον ἐντυπωσιακὴ καὶ χαρακτηριστικὴ τῆς ἰσχύος τοῦ κλήρου καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοκράτορος ἀρξαμένης ἤδη περὶ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης περιόδου ἀναμίξεώς του (βλ. ἀνωτ. σ. 145) εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ζωναρᾶ III 763: *στέλλει δὲ* (sc. ὁ Ἰωάννης) *καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, τεθνάναι λέγων τὸν αὐτοκράτορα καὶ ζητῶν αὐτὸς εὐφημηθῆναι ὡς αὐτοκράτωρ. καὶ τοῦτο μὲν ἤνυστο καὶ αὐτοκράτορα αὐτὸν ὁ κλῆρος τῆς ἐκκλησίας γνώμῃ καὶ τοῦ ἀρχιποίμενος ἀνηγόρευσεν.* Ὁ F. Chalandon ἐκλαμβάνει οὐχὶ ὀρθῶς τὴν ἀνωτέρω ἐνέργειαν τοῦ

---

[1]) F. CHALANDON ἔνθ' ἀνωτ. σ. 137 - 139, OSTROGORSKY, Geschichte [2] σ. 299.

[2]) Νικ. Χων. 8· πρβλ. Θεοδ. Σχουτ. 187.

[3]) Ἀλεξιὰς XIII 12. 3: *πρὸς τὴν ὑμῶν βασιλείαν, σοῦ τε, τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ τοῦ τριποθήτου υἱοῦ σου τοῦ βασιλέως κυρίου Ἰωάννου τοῦ πορφυρογεννήτου*, XIII 12. 4: *πρὸς τὴν βασιλείαν ὑμῶν, τοῦτ' ἔστι σέ τε, τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων κύριον Ἀλέξιον, καὶ τὸν βασιλέα καὶ υἱόν σου τὸν πορφυρογέννητον*· οὕτω καὶ XIII 12. 15. Μὴ ἀποβλέπουσα εἰς νομικὴν κυριολεξίαν ἡ Εἰρήνη, σύζυγος τοῦ Ἀλεξίου Α΄, εἰς τὸ Τυπικὸν τῆς ὑπ' αὐτῆς ἱδρυθείσης μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, ἀποκαλεῖ τόσον τὸν ζῶντα εἰσέτι σύζυγόν της, ὅσον καὶ τὸν υἱόν της Ἰωάννην *βασιλεῖς*. A.D. τ. V σ. 375.

[4]) Νικ. Χων. 10, Θεοδ. Σχουτ. 187.

[5]) Ζωναρᾶς III 763 - 764.

κλήρου ὡς στέψιν τοῦ Ἰωάννου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου[1] ἐνῷ πράγματι πρόκειται περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ μέχρι τοῦδε ἁπλοῦ *βασιλέως* εἰς *αὐτοκράτορα*. Ἡ ὑπὸ τοῦ χρονογράφου χρησιμοποιουμένη ὁρολογία οὐδεμίαν ἐπὶ τούτου καταλείπει ἀμφιβολίαν. Ὁ Ἰωάννης κατὰ τὸν Ζωναρᾶν ἐζήτησεν *εὐφημηθῆναι ὡς αὐτοκράτωρ*, ὁ δὲ κλῆρος τῆς Ἁγίας Σοφίας *αὐτοκράτορα αὐτόν... ἀνηγόρευσεν*. Ἐκτὸς τούτου, ὁ Ζωναρᾶς προσθέτει ὅτι ὁ Ἰωάννης ἔστειλε δι' ἀπεσταλμένου τὸ μήνυμά του εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ δὲν μετέβη ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν· ἀλλὰ στέψις ἄνευ αὐτοπροσώπου παρουσίας τοῦ στεφομένου εἶναι ἀδιανόητος.

Τὰ κείμενα δὲν μνημονεύουν στέψεως τοῦ Ἰωάννου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν δύο τινά· ἢ ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπάρχει κενὸν εἰς τὰς πληροφορίας τῶν ἱστορικῶν ἢ νὰ δεχθῶμεν ὡς στέψιν τὴν κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν τοῦ Ἰωάννου λαβοῦσαν χώραν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τελετήν[2].

Περὶ τὸ ἔτος 1122 ὁ Ἰωάννης Β' εἰς τὸν πρωτότοκον υἱόν του ***Ἀλέξιον*** *πορφυρίδος μετέδωκε καὶ πεδίλοις ἐρυθροῖς ὑποδεῖσθαι διαφῆκε τὰ ἄρθρα τοῦ σώματος καὶ συνευφημεῖσθαι οἷ παρεῖχεν, ὁπηνίκα Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν συνειλεγμένων ὄχλων ἀνηγορεύετο*[3]. Διὰ τῆς τελετῆς ἐκείνης ὁ μικρὸς Ἀλέξιος κατέστη *βασιλεὺς* καὶ ἔκτοτε ἔφερε τὸν τίτλον τοῦτον, ὡς διαπιστοῦται ἐκ δύο ἐπισήμων ἐπιγραφῶν. Ἡ πρώτη ἀπαντᾷ εἰς μικρογραφίαν ἐν τῷ Cod. Vat. urb. gr. 2 καὶ ἡ ἑτέρα εἰς ψηφιδωτὸν ἐκ τοῦ νοτίου γυναικωνίτου τῆς Ἁγίας Σοφίας. Εἰς ἀμφοτέρας παραπλεύρως μὲν τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ Ἰωάννου Β' σημειοῦται: *Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς πορφυρογέννητος*, παραπλεύρως δὲ τῆς τοῦ υἱοῦ του: *Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς ὁ Κομνηνὸς πορφυρογέννητος*[4].

Ὁ Ἰωάννης Β', ἐπειδὴ μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τῶν δύο πρεσβυτέρων υἱῶν του[5] προώριζεν ὡς διάδοχόν του τὸν ὑστερογενῆ ***Μανουὴλ Α'*** καὶ διὰ νὰ προλάβῃ τὴν

[1]) F. CHALANDON, Jean II Comnène (1118 - 1143) et Manuel I Comnène (1143 - 1180), Paris 1912 σ. 6.

[2]) Βλ. κατωτέρω εἰς τὰ συμπεράσματα.

[3]) Νικ. Χων. 23, 51, Θεοδ. Σκουτ. 193, 208. Πρβλ. F. CHALANDON, Jean II κλπ. σ. 12, G. OSTROGORSKY, Autokrator Johannes II. und Basileus Alexios ἐν Annales de l'Institut Kondakov τ. 10 (1938) σ. 179 - 183.

[4]) Τὴν μικρογραφίαν, ἐπανειλημμένως δημοσιευθεῖσαν, βλ. παρὰ G. OSTROGORSKY ἔνθ' ἀνωτ. πίναξ III. Τὸ ψηφιδωτὸν παρὰ TH. WHITTEMORE, The Mosaics of Haghia Sophia at Istanbul III, Oxford 1942 καὶ εἰς τὴν ἔγχρωμον ἀπεικόνισιν παρὰ A. GRABAR, La peinture byzantine [Genève 1953] σ. 99 καὶ 103.

[5]) Ὁ Ἀλέξιος ἀπέθανεν εἰς Ἀττάλειαν τὸν Σεπτέμβριον 1142 καὶ καθ' ὁδόν, συνοδεύων τὸν νεκρὸν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπέθανε καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Ἀνδρόνικος. CHALANDON, Jean σ. 12 ἑπ. καὶ G. OSTROGORSKY ἔνθ' ἀνωτ. σ. 179. Μαρτυρία περὶ ἀναδείξεως τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς βασιλέα δὲν ἀπαντᾷ ἐν ταῖς βυζαντιναῖς ἱστοριογραφίαις· μόνον ἀορίστως παρὰ τῷ Νικ. Χωνιάτῃ 61 λέγεται: *τὸ δέ γε καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ* (ὁμιλεῖ ὁ Ἰωάννης Β') *προκριθέντας πρότερον εἰς τὸ ἄρχειν υἱέας μοι τεθνηκέναι.*

τυχὸν ἀντίδρασιν τοῦ παροραθέντος Ἰσαακίου, ἀνεκήρυξε τὸν Μανουὴλ αὐτοκράτορα ἡμέρας τινὰς (1 Ἀπριλίου 1143) πρὸ τοῦ θανάτου του (8 Ἀπριλίου 1143). Περὶ τῶν γεγονότων, λαβόντων χώραν μακρὰν τῆς πρωτευούσης καὶ ἐν ἐκστρατείᾳ εἰς Κιλικίαν, διεσώθη λεπτομερὴς ἔκθεσις ὑπὸ τῶν λίαν ἀξιολόγων ἱστορικῶν τῆς περιόδου, Κιννάμου καὶ Νικήτα Χωνιάτου. Κατὰ τὸν τελευταῖον, ὁ Ἰωάννης Β′ *ἐκκλησιάσας* . . . *ἔπειτα τὸ συγγενὲς καὶ φίλιον καὶ ὁπόσον ἐν ὑπεροχαῖς τε καὶ ἀξιώμασιν ἦν καὶ παραστησάμενος τὸν ὑστερογενῆ παῖδα τὸν Μανουήλ, τοιάδε ἔλεξε*... *τὸν Μανουὴλ ἐς βασιλέα κατὰ τόδε προκέκρικα. δέξασθε τοίνυν τὸν μείρακα καὶ ὡς θεόχριστον ἄνακτα καὶ ὡς δι' ἐπιψηφίσεως ἐμῆς βασιλεύοντα*... *ἡ δ' ἐκκλησία ἐπικωκύσασα τοῖς εἰρημένοις, τὸν Μανουὴλ ὡσεὶ κληρωτὸν εἴτε καὶ χειροτονητὸν ἀσμένως εἰς βασιλείαν ἐδέξατο, ἔπειτα τὸν λόγον πρὸς τὸν παῖδα μετενεγκὼν ὁ πατὴρ καὶ τούτῳ παραινέσας τὰ σύμφορα, ταινίᾳ διαδεῖ τῇ βασιλικῇ καὶ τὴν χλαμύδα ἐπενδύει τὴν περιπόρφυρον· ἐπὶ δὲ τούτοις συναθροισθέντα κατὰ πρόσκλησιν τὰ στρατεύματα, βασιλέα Ῥωμαίων ἀνεῖπον τὸν Μανουήλ, ἑκάστου τῶν μεγιστάνων μετὰ τῆς οἰκείας τάξεως διακριδὸν ἐφισταμένου καὶ διατρανοῦντος τὴν εὐφημίαν τῷ νέῳ ἄνακτι. ἐφεξῆς δὲ καὶ τῶν θείων προτεθέντων λογίων, ἐπ' αὐτῶν ἐμπεδοῦνται τῷ Μανουὴλ τὰ τῆς εὐνοίας καὶ πίστεως πρὸς παντός* [1]. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μανθάνομεν ὅτι οἱ ἀξιωματοῦχοι ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Ἰωάννου Β′, ὅστις περιέβαλε τὸν νέον διὰ τῆς *βασιλικῆς ταινίας* καὶ τῆς πορφυρᾶς ἐσθῆτος, ἐνῷ τὰ συγκεντρωθέντα στρατεύματα ἀνηγόρευσαν τὸν Μανουὴλ αὐτοκράτορα. Ἀκολούθως οἱ παριστάμενοι ἔδωκαν τὸν ὅρκον πίστεως. Ὁ P. Charanis, συνεπὴς πρὸς τὴν θεωρίαν του περὶ τῆς νομικῆς ἀναγκαιότητος τῆς στέψεως, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐν Κιλικίᾳ πρᾶξις, ἣν χαρακτηρίζει ὡς coronation, δὲν ἤρκει διὰ νὰ περιβάλῃ πλήρως τὸν Μανουὴλ μὲ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα [2]. Εἰς τὴν πραγματικότητα δι' αὐτῆς ἐκτήσατο ὁ Μανουὴλ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν, καταστὰς ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης *αὐτοκράτωρ*, ὡς καὶ ἐξ ἄλλης μαρτυρίας τοῦ αὐτοῦ βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ συνάγεται [3].

---

[1]) Νικ. Χων. 56 - 62. Κίνναμος 26 - 29, Θεοδ. Σκουτ. 212 - 215. Περὶ τῶν ἀρχῶν, ἃς ὁ Ἰωάννης Β′ ἀνέπτυξεν εἰς τὸν λόγον ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐλέῳ Θεοῦ δύναμιν τῶν αὐτοκρατόρων βλ. R. GUILLAND, Le droit divin à Byzance ἐν Eos τ. 42 (1947) σ. 147 - 148· περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τῆς πρεσβυγενείας ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Μανουὴλ βλ. τὴν ὀρθὴν ἀνάπτυξιν τοῦ N. SVORONOS, Le serment de fidélité σ. 123 - 124. Ἀλλὰ τὰ αὐτόθι σ. 110 ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μανουὴλ λεγόμενα περιέχουν ἀνακριβείας τινάς, διότι ἡ μακρὰν τῆς πρωτευούσης λαβοῦσα χώραν ἀναγόρευσις τοῦ νέου αὐτοκράτορος δὲν ἦτο ἔργον τῆς συγκλήτου, τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ. Παρίσταντο κατ' αὐτὴν μόνον ὡρισμένοι ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι, συγγενεῖς οἱ πλεῖστοι τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, οἵτινες δὲν ἀποκλείεται ὡς ἐκ τῶν ἀξιωμάτων των νὰ ἦσαν μέλη τῆς συγκλήτου, πρὸ πάντων ὅμως οἱ στρατιωτικοὶ ἡγέται μετὰ τῶν μονάδων των, οἱ ὁποῖοι καὶ *βασιλέα Ῥωμαίων ἀνεῖπον τὸν Μανουήλ*.

[2]) P. CHARANIS, Coronation σ. 60.

[3]) Νικ. Χων. 65: *Ἀναρρηθεὶς οὖν ὁ Μανουὴλ αὐτοκράτωρ, εὐθέως τὸν μέγαν δομέστικον*... *εἰς τὴν βασιλίδα πόλιν ἐξέπεμψε*... ἵνα προετοιμάσῃ τὰ τῆς εἰσόδου του εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐκ τῶν μέτρων, ἅτινα ἔλαβεν ὁ νέος ἡγεμὼν διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀναγνώρισίν του ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης, καταφαίνεται ἐκ νέου ἡ αὔξουσα ἐπιρροὴ τοῦ κλήρου κατὰ τὰς μεταβολὰς εἰς τὸν θρόνον. Ὁ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ ἀποσταλεὶς μέγας δομέστικος, ἵνα ἐπιμεληθῇ *καὶ τῆς τοῦ βασιλέως Μανουὴλ παρὰ τοῖς ἀστοῖς ἀναγορεύσεως, γράμμα ἐρυθροσήμαντον σφραγῖδί τε χρυσέᾳ καὶ σηρικῷ νήματι ἔμπεδον, κόγχης ἀναδεδευμένῳ αἵματι, τῷ κλήρῳ τοῦ μεγάλου νεὼ ἐπιδίδωσι, τυποῦν αὐτοῖς ἀργύρεα ἐτήσια κέρματα εἰς μνᾶς δὶς ἑκατὸν κορυφούμενα*[1]. Ἐλέχθη μάλιστα ὅτι ὁ μέγας δομέστικος εἶχεν ἐντολήν, ἐὰν ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο ἀνώμαλος καὶ ἡ ἔκβασίς της ἀβεβαία, νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν κλῆρον τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀντὶ τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων ἴσον ποσὸν χρυσῶν[2]. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Μανουὴλ προώριζε χρηματικὸν ποσὸν — κυμαινόμενον μάλιστα ἀναλόγως τῆς κρισιμότητος τῆς πολιτικῆς καταστάσεως — μόνον διὰ τὸν κλῆρον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐνῷ εἰς παλαιοτέρους αἰῶνας ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας ὁ τυχὼν ἀναγορεύσεως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ ἀπέβλεπε πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ ἐπεδίωκε τὴν ὑποστήριξιν αὐτῆς, ὁμιλεῖ εὐγλώττως περὶ τῆς ἀποφασιστικῆς διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν νέου ἡγεμόνος ἐπιρροῆς τῆς ἐκκλησίας. Ἐκ τῶν πρώτων φροντίδων τοῦ Μανουὴλ ὑπῆρξε καὶ ἡ πλήρωσις τοῦ ἄρτι χηρεύσαντος πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ὁ νέος πατριάρχης *ταινιώσῃ αὐτὸν* (sc. τὸν Μανουὴλ) *ἐπὶ νεὼ Κυρίου τῷ αὐτοκρατορικῷ στεφανώματι...· προβληθεὶς οὖν ὁ Μιχαὴλ πατριάρχης*[3], *ἐξ αὐτῆς τὸν χρίσαντα χρίει τὰ ἱερὰ ἐσαφικόμενον μέλαθρα*[4].

Τόμος τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Γ', χρονολογούμενος ἀπὸ 24 Μαρτίου 1171[5] καὶ συνταχθεὶς προφανῶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναδείξεως τοῦ οὔπω διετοῦς ***Ἀλεξίου Β'*** (γεννηθέντος τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1169) εἰς *βασιλέα*, περιέχει τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ἀναλαμβάνει ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου σχετικῶς πρὸς τὴν ρύθμισιν τῆς αὐτοκρατορικῆς διαδοχῆς. Τὰ καθαρῶς ἱστοριογραφικὰ κείμενα πληροφοροῦν μόνον περὶ τελετῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν, καθ' ἣν ὑπεχρεώθησαν δι' ὅρκου οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι ὅπως ἀναγνωρίσουν τὸν Ἀλέξιον ὡς διάδοχον[6], δεδομένου ὅτι ὑφίστατο παλαιοτέρα ἀνάλογος ὑποχρέωσις τῶν ἀνωτέρω προσώπων ἔναντι τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μαρίας καὶ τοῦ ἐξ Οὐγγαρίας συζύγου της

[1]) Νικ. Χων. 65 - 67, Θεοδ. Σκουτ. 216 ἑπ.

[2]) Νικ. Χων. 67, Θεοδ. Σκουτ. 216 - 217.

[3]) Μιχαὴλ Β' πατριάρχης ἀπὸ Ἰουλίου 1143 - Μαρτίου 1146.

[4]) Νικ. Χων. 70.

[5]) Ὁ Ψευδο-Κωδινὸς εἰς τὴν Χρονογραφίαν του 159_{16} παραδίδει ὡς ἔτος στέψεως τοῦ Ἀλεξίου τῷ 1171/72, ἀλλ' ἡ χρονολογία αὕτη δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν τοῦ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου, ἐκ τῆς φρασιολογίας τοῦ ὁποίου ἀναμφιβόλως συνάγεται ὅτι ὁ Ἀλέξιος εἶχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1171 στεφθῆ βασιλεύς.

[6]) Νικ. Χων. 220, Θεοδ. Σκουτ. 279. Περὶ τοῦ ὅρκου βλ. N. Svoronos, Le serment de fidélité σ. 106 ἑπ.

Bela-'Αλεξίου, τιμηθέντος πρώτου αὐτοῦ διὰ τοῦ τίτλου *δεσπότης*[1]. Ἐκ τοῦ συνοδικοῦ ἐγγράφου διαπιστοῦται ὅτι ὁ Ἀλέξιος φέρει τὸν τίτλον *βασιλεύς*, ἀνακηρυχθεὶς πιθανῶς κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων μνημονευομένην τελετὴν ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν. Προφανῶς εἰς ταύτην ἀναφέρεται ἡ πληροφορία τοῦ Ψευδο-Κωδινοῦ Χρονογρ. 159_{15}· *ἐστέφθη δὲ παρ' αὐτοῦ* (sc. τοῦ Μανουὴλ) *τοιοῦτος* (sc. ὁ Ἀλέξιος) *εἰς βασιλέα κατὰ ἰνδ. ε' τοῦ ͵ςχπ' ἔτους* (=1171/1172), συνᾴδουσα ἀπολύτως πρὸς τὴν προμνησθεῖσαν μαρτυρίαν τῆς Ἄννης Κομνηνῆς περὶ τῆς στέψεως τοῦ Ἰωάννου Β' ὑπὸ τοῦ πατρός των Ἀλεξίου Α'[2]. Εἰς τὸ πατριαρχικὸν ἔγγραφον διευκρινίζεται ὅτι ὁ Μανουὴλ εἶναι ὁ *αὐτοκράτωρ*, μόνον δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ θὰ λάβῃ τὴν θέσιν του *ὁ περιφανέστατος πορφυρογέννητος καὶ βασιλεὺς κὺρ Ἀλέξιος*, ἀφ' οὗ ἀναγορευθῇ *αὐτοκράτωρ βασιλεύς*[3]. Ὅτι διὰ τὴν ἀναγόρευσιν εἰς αὐτοκράτορα δὲν ἐθεωρεῖτο ἀναγκαία προϋπόθεσις προηγουμένη ἀνακήρυξις τοῦ ὑποψηφίου εἰς θέσιν ἁπλοῦ *βασιλέως*, ρητῶς ἀναγράφεται εἰς τὸ αὐτὸ κείμενον· διότι, ἐὰν ἀπέθνησκε προώρως ὁ Ἀλέξιος Β' ἄνευ τέκνων *καὶ ὕπεστι τῇ βασιλείᾳ σου* (sc. τῷ Ἰωάννῃ Β') *ἕτερον ἄρρεν παιδίον*, (ὑπόσχομαι, sc. ὁ πατριάρχης) *ἵνα ἔχω αὐτὸ βασιλέα αὐτοκράτορα, κἂν οὐκ ἔφθασε στεφθῆναι καὶ σπουδάζω ἀποκαταστῆναι αὐτὸ εἰς τὸ στέμμα τῆς βασιλείας ταύτης τῶν Ρωμαίων*....

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ Α' (24 Σεπτεμβρίου 1180) ὁ υἱός του Ἀλέξιος μέχρι τοῦδε ἁπλοῦς *βασιλεὺς* ἀνηγορεύθη *αὐτοκράτωρ*[4]. Εἰς τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως ξενίζον[5] χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου 343: *Τότε δ' οὖν Ἀνδρόνικος... στεφθῆναι αὐ-*

---

[1]) Νικ. Χων. 179, Κίνναμος 215, Θεοδ. Σκουτ. 261. Περὶ τῆς ἀπονομῆς τοῦ τίτλου δεσπότης εἰς τὸν Bela-Ἀλέξιον (περὶ τὸ 1163) καὶ τοῦ τίτλου ἐν γένει βλ. G. OSTROGORSKY, Urum-Despotes. Die Anfänge der Despoteswürde in Byzanz ἐν B. Z. τ. 44 (1951) σ. 448-460. Περὶ τοῦ τίτλου ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων βλ. D. ZAKYTHINOS, Le déspotat grec du Morée, τ. II: Vie et institutions, Athènes 1953, σ. 75 ἑπ.

[2]) Ἀλεξιὰς VI 8. 5, Ζωναρᾶς III 739· βλ. ἀνωτέρω σελ. 157.

[3]) Ὁ πατριάρχης γράφει: *Ὁμολογῶ διὰ τῆς παρούσης μου ἐγγραφῆς, ἵνα φυλάσσω πρός σε τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον μου αὐτοκράτορα τὸν βασιλέα καὶ πορφυρογέννητον κὺρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν καθαρὰν πίστιν καὶ εὔνοιαν... Εἰ δὲ συμβῇ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ἀποδοῦναί σε χρέος, ἵνα ἔχω ἀπεντεῦθεν, χωρὶς ἀμφιβολίας οἱασδήτινος ἢ χρείας ἑτέρου ὅρκου, τὸν περιπόθητον υἱὸν τῆς ἁγίας βασιλείας σου τὸν πορφυρογέννητον καὶ βασιλέα κὺρ Ἀλέξιον αὐτοκράτορα βασιλέα ἀντὶ σοῦ καὶ φυλάσσω καὶ ἐπ' αὐτῷ τὴν αὐτὴν καθαρὰν πίστιν καὶ εὔνοιαν*. Α. ΠΑΒΛΩΦ, Συνοδικὸς τόμος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιάλου (ἔτ. 1171) ἐν Βυζαντινὰ Χρονικὰ τ. 2 (1895) σ. 392. Τὴν μελέτην τοῦ G. OSTROGORSKY, Bemerkungen zum byzantinischen Staatsrecht der Komnenenzeit ἐν Südost-Forschungen τ. 8 (1943) σ. 261-270 γνωρίζω μόνον ἐκ τῆς συντόμου ἀναλύσεως τοῦ F. D(ÖLGER) ἐν B. Z. τ. 46 (1953) σ. 233.

[4]) Ψευδο-Κωδινοῦ, Χρονογραφία 159-160: *κατὰ δὲ τὴν κδ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τῆς ιδ' ἰνδικτιῶνος τοῦ ͵ςχπθ' ἔτους, ὥρα α' τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ ἀείμνηστος πατὴρ αὐτοῦ τῆς ἐπιγείου βασιλείας ἠλλάξατο τὴν οὐράνιον, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ* (sc. ὁ Ἀλέξιος) *καὶ ἐβασίλευσεν εὐσεβῶς σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ τῇ δεσποίνῃ τῇ κυρᾷ Μαρίᾳ*...

[5]) Λέγω ξενίζον, διότι τὸ ἐν αὐτῷ ἱστορούμενον γεγονὸς δὲν δύναται νὰ ἔλαβε χώραν πρὸ τοῦ Μαΐου 1182, ἀφ' οὗ ὁ εἰσηγητὴς τῆς προτάσεως Ἀνδρόνικος Κομνηνός, ἕνεκα τῆς μακρᾶς πρὸς

τοκράτορα εἰσηγεῖται τὸν βασιλέα Ἀλέξιον. καὶ δὴ ἐπὶ τῶν ὤμων ἄρας αὐτὸν καὶ μετὰ δακρύων θερμῶν εἰς τὸν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἀνακομίσας ἀνάσταθμον ἐπὶ μάρτυσι μυριάσι πολλαῖς πλήθους ἀστικοῦ καὶ ἀλλοίου καὶ πάλιν ὁμοίως ἐκεῖθεν κατενεγκών, ἔδοξε φιλοστοργότερος εἶναι πατρός...[1] δύνανται νὰ δοθοῦν δύο ἑρμηνεῖαι, ὧν ὅμως ἑκατέρα ἔχει καὶ τρωτὰ σημεῖα. Εἴτε δηλαδὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι τὸ χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν, ἡ ὁποία νῦν τὸ πρῶτον πραγματοποιεῖται εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἀνδρονίκου· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ ἱστοριογράφος δὲν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πατριάρχου, δὲν ὑπάρχει ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα, διατὶ νὰ ἀναβληθῇ ἐπὶ τόσον χρόνον (ὑπὲρ τὸ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος) ἡ στέψις τοῦ Ἀλεξίου Β'[2]. Εἴτε πάλιν τὸ χωρίον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναφερόμενον εἰς νέαν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀλεξίου Β' μόνου αὐτοῦ, ὁπότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὸ ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου 1180 μέχρι Μαΐου 1182 χρονικὸν διάστημα ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος δὲν ἦτο μόνος αὐτὸς αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα συνεμερίζετο καὶ ἡ βασιλομήτωρ Μαρία ἡ ἐξ Ἀντιοχείας, ἀσκοῦσα τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην καὶ οὐχὶ ὡς ἁπλῆ ἀντιβασιλεύς. Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην εὐνοεῖ καὶ τὸ μνημονευθὲν χωρίον ἐκ τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψευδο-Κωδινοῦ[3]. Εἰς τὴν τυχὸν προβληθησομένην ἀντίρρησιν ὅτι οὕτω διὰ τὸ ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου 1180 μέχρι Μαΐου 1182 διάστημα, θὰ πρέπῃ νὰ δεχθῶμεν συγκυριαρχίαν δύο ταυτοχρόνως αὐτοκρατόρων (τοῦ Ἀλεξίου Β' καὶ τῆς μητρός του Μαρίας), δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, καίτοι ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος φαίνεται ἐπικρατήσασα ἡ ἀρχὴ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας ὑπὸ ἑνὸς μόνον ἑκάστοτε προσώπου φέροντος τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, ἐπανειλημμένως ἐσημειώθησαν ἐξαιρέσεις ἀπὸ τοῦ κανόνος, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ζωῆς καὶ Θεοδώρας τῷ 1042 καὶ τὴν περὶ ἧς ἀμέσως κατωτέρω τοῦ Ἀλεξίου Β' μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου Α'. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη προσκόπτει ἐν μέρει εἰς τὴν φράσιν *στέφεσθαι αὐτοκράτορα*, διότι τὸ ῥῆμα *στέφομαι*, ἀφ' ἧς ἐποχῆς διεχωρίσθη ἡ τελετὴ τῆς στέψεως ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως κυριολεκτεῖ ἐπὶ τῆς τελετῆς τῆς πρώτης. Βέβαιον ἐν τούτοις εἶναι ὅτι, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων τὸ ῥῆμα *στέφω* δηλοῖ τὸ σύνολον τῶν τύπων δι' ὧν τις ἀνεδείκνυτο αὐτοκράτωρ, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀναγορεύσεως. Μήπως ἐνταῦθα εἶναι ἡ πρώτη σχετικὴ ἔνδειξις;

Ἡ ἀπόφασις, ὅπως ὁ θεῖος τοῦ Ἀλεξίου Β' ***Ἀνδρόνικος Α' Κομνηνὸς*** ἀναγορευθῇ ὡς συναυτοκράτωρ, φέρεται ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ *συνεδρίου*, τῇ εἰσηγήσει ὡρισμέ-

---

τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ διενέξεως, δὲν εὑρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ ἐξαδέλφου του (24 Σεπτεμβρίου 1180) καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν μόλις τὸν Μάϊον τοῦ 1182.

[1]) Οὕτω καὶ Θεοδ. Σκουτ. 329.

[2]) Ὀλιγόμηνος καθυστέρησις παρατηρεῖται καὶ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα εἰς τὴν τελικῶς ματαιωθεῖσαν στέψιν τοῦ ἀνηλίκου ἐπίσης αὐτοκράτορος Ἰωάννου Δ'. Βλ. κατωτ. σ. 184 ἐπ.

[3]) Βλ. σ. 162 σημ. 4.

νων μελῶν του, φιλικῶς διακειμένων πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον[1]. Τόσον εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην διὰ τοῦ ὅρου *συνέδριον*[2], ὅσον καὶ ὅταν μετὰ βραχὺ ἀπεφασίσθη ἡ καθαίρεσις τοῦ Ἀλεξίου Β' (Ὀκτώβριος 1183), διὰ τῆς φράσεως *τὴν φίλιον... ἀθροίζει πνύκα*[3], νοοῦνται, νομίζω, κυρίως τὰ μέλη τῆς συγκλήτου, ὡς καὶ τὸ χωρίον *ὅσοιπερ ἐκείνῳ συνήδρευον διὰ γένους λαμπρότητα καὶ ἀξιωμάτων σεμνότητα*[4] — ἀναφερόμενον εἰς τοὺς μετέχοντας τοῦ *συνεδρίου* — ὑποδηλοῖ. Ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν παραδίδεται πλὴν τοῦ χώρου, ἐν ᾧ συνῆλθε τὸ *συνέδριον*, γνωστοῦ ὡς *ὁ τοῦ Μιχαηλίτζη οἶκος*[5] καὶ ὁ τύπος τῆς εὐφημίας κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν, λαβοῦσαν χώραν κατὰ Σεπτέμβριον 1183[6], ἔτι δὲ τὰ κατὰ τὴν μεταβολὴν τῆς ἐνδυμασίας. Ὁ Ἀνδρόνικος κατηυθύνθη εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ὡς μάλιστα ἀκριβέστερον προσδιορίζεται, *κατὰ τὸν ἐντὸς τούτου ὑψηρεφῆ δόμον, ὃς Πολύτιμος λέγεται,* ἔνθα οἱ παριστάμενοι *τὴν καπνηρὰν καὶ πυραμοειδῆ ἐρέαν τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενοι, πυρσὴν αὐτῷ περιέθεντο καὶ στολὴν βασιλικὴν ἐνέδυσαν* . . ., ἐνῷ ὁ Ἀλέξιος Β' ἔσπευδε καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὰ πραττόμενα[7]. Τὴν ἑπομένην ἔλαβε χώραν ἡ ἐν τῷ ναῷ στέψις τοῦ Ἀνδρονίκου Α'[8]. Τόσον ὁ τύπος τῆς εὐφημίας, ὅσον καὶ αἱ παρὰ τοῖς ἱστοριογράφοις φράσεις: *συναυτοκρατοροίη τῷ παναφήλικι βασιλεῖ*[9], *συναυτοκράτωρ κατασταθῇ τῷ νεάζοντι βασιλεῖ*...[10] δεικνύουν ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὡς ἰσότιμος πρὸς τὸν ὑπάρχοντα ἡγεμόνα, ἤτοι κατέστη καὶ οὗτος αὐτοκράτωρ.

Τὰ ριζοσπαστικὰ μέτρα ἀφ' ἑνός, αἱ τρομοκρατικαὶ μέθοδοι τοῦ Ἀνδρονίκου Α' ἀφ' ἑτέρου προεκάλεσαν τὴν λαϊκὴν ἐξέγερσιν, ἧς συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ τελείως ἀπρόβλεπτος τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1185 ἀναγόρευσις τοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καταφυγόντος τὴν δείλην τῆς προτεραίας ***Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου***. Ζωηρὰν περιγραφὴν τῆς σκηνῆς παραδίδει ὁ Νικήτας Χωνιάτης 450: *καὶ συναγωγῆς πλείστης λαοῦ μεθ' ὁρμῆς τοιαύτης γεγενημένης, βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ἀναγορεύεται Ἰσαάκιος, τινὸς τῶν νεωκόρων τὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου στέφος, ὅπερ ἄνωθεν ἀπῃώρητο τραπέ-*

---

1) Νικ. Χων. 349 - 350, Θεοδ. Σκουτ. 331 - 332.

2) Νικ. Χων. 349_{13}, Θεοδ. Σκουτ. 331_{28}.

3) Νικ. Χων 353_{19}. Θεοδ. Σκουτ. 333_{23}: *τὴν φίλιον ἀθροίζει βουλήν.*

4) Νικ. Χων. 350_{4}.

5) Νικ. Χων. 351_{2}, Θεοδ. Σκουτ. 332_{17}.

6) Νικ. Χων. 350_{9}, Θεοδ. Σκουτ. 332_{8}: *Ἀλεξίου καὶ Ἀνδρονίκου μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων Ῥωμαίων τῶν Κομνηνῶν πολλὰ τὰ ἔτη.*

7) Νικ. Χων. 351 - 352, Θεοδ. Σκουτ. 332 - 333. Παραλλήλως αἱ πηγαὶ ὁμιλοῦν περὶ συρροῆς τοῦ πλήθους, ἐπευφημοῦντος καὶ ἐπικροτοῦντος τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολήν. Ἂς σημειωθῇ τέλος καὶ τὸ ἀκόλουθον χωρίον τοῦ Νικ. Χων. 327 = Θεοδ. Σκουτ. 322: *πρὸς τὸ μέγα βασίλειον καὶ ἄνω τοῦ οἰκήματος.., ἐν ᾧ τοὺς ὑπογυίως τοῦ ἄρχειν ἐπειλημμένους εἴθισται πρὸς τοῦ δήμου παντὸς ἀνευφημεῖσθαι στεφανηφόρους.*

8) Νικ. Χων. 352_{13}, Θεοδ. Σκουτ. 333.

9) Νικ. Χων. 349_{22}—350_{1}.

10) Θεοδ. Σκουτ. 332.

ζης τῆς μυστικῆς, κατενεγκόντος διὰ κλίμακος καὶ τῇ τοῦ Ἰσαακίου κεφαλῇ ἐφαρμόσαντος.... ὁ μὲν Ἰσαάκιος ἐδυσκόλαινε πρὸς τὴν στεφηφορίαν..., συνεστὼς δὲ ὁ δηλωθεὶς ἄνωθεν Δούκας (θεῖος τοῦ Ἰσαακίου), *τὸν πῖλον τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος, ἑαυτῷ περιθέσθαι ἱκέτευε τὸ διάδημα... ὁ δ' ὄχλος ἀπηναίνοντο, φάσκοντες μηκέτι γέροντα ἄρχειν βούλεσθαι... οὕτω τοίνυν ἐς βασιλέα χρισθέντος Ἰσαακίου... ὁ μὲν* (sc. Ἰσαάκιος) *ἐκ τοῦ μεγίστου νεὼ ἀπαίρει, συνεπόμενον ἔχων καὶ τὸν πατριάρχην Βασίλειον τὸν Καματηρόν, ἐπεὶ καὶ τοῦτον τὸ πλῆθος συμπράττειν καὶ συνεπευδοκεῖν τοῖς τελουμένοις ἄκοντα ἐπεσπάσατο*[1].

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἰσαακίου Β' ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι αὕτη ἐπήγασεν ἐκ τῆς λαϊκῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐνεῖχέ τι τὸ αὐτοσχέδιον· δι' ὃ ἀντὶ ἄλλου τινὸς συμβόλου ἐχρησιμοποιήθη κατ' αὐτὴν ὅ,τι εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ναοῦ πρόχειρον καὶ ἐν προκειμένῳ τὸ *στέφος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου*. Ἡ χρῆσις αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ ὁδηγήσῃ εἰς σύγχυσιν τῆς πράξεως ταύτης μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τελουμένην ἐκκλησιαστικὴν στέψιν, διότι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν κατεβίβασε τὸ στέμμα ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰσαακίου εἷς τῶν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ὑπηρετούντων κατωτέρων κληρικῶν καὶ οὐχὶ ὁ πατριάρχης. Ἐξ ἄλλου τὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς ἔλαβε χώραν ἡ πρᾶξις δὲν ἐχαρακτήριζεν ἡ κοσμιότης καὶ ἡ εὐπρέπεια θρησκευτικῆς τελετῆς, ἀλλ' ὀχλοκρατικὸν πνεῦμα, ἀφ' οὗ ἕτερός τις τῶν παρεστηκότων παρεκάλει νὰ προτιμηθῇ αὐτὸς καὶ νὰ τεθῇ ἐπὶ τῆς ἰδικῆς του κεφαλῆς τὸ στέμμα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι τέλος ἡ ὑπὸ τοῦ ἱστοριογράφου χρησιμοποιουμένη ὁρολογία, μὴ περιέχουσα τοὺς οἰκείους διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν ὅρους.

Ἀρνητικὴ πρέπει νὰ δοθῇ ἀπάντησις καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἔλαβε χώραν πάραυτα ἡ ἐκκλησιαστικὴ στέψις τοῦ Ἰσαακίου Β'· διότι θὰ ἦτο πολιτικῶς ἀσύμφορος ἡ ἀπώλεια πολυτίμου χρόνου διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοσμικὴν προετοιμασίαν τῆς τελετῆς, πρὸ πάντων ὅμως δι' αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν στέψιν καὶ τὴν πιθανώτατα μετ' αὐτῆς συνδεομένην τὴν ἐποχὴν ἐκείνην χρῖσιν, ἐνῷ ὁ Ἰσαάκιος θὰ ἔδει νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν κατάληψιν τῶν ἀνακτόρων καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως. Ἐξ ἄλλου ὁ ἱστοριογράφος, ὅστις δὲν παρέλιπε νὰ μνημονεύσῃ χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας τόσον τῆς ἀναγορεύσεως, ὅσον καὶ τῆς ἀναμίξεως τοῦ πατριάρχου— ὡς π. χ. τὴν εἰς ἣν ὑπεχρεώθη συμμετοχὴν εἰς τὴν συνοδίαν τοῦ νέου αὐτοκράτορος, μεταβαίνοντος ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὰ ἀνάκτορα —καταφεύγει πρὸς δήλωσιν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀρχιερέως ἀντὶ τῶν συνήθως χρησιμοποιουμένων τεχνικῶν ὅρων *στέφειν, ταινιοῦν, διαδεῖν* εἰς τὰ ῥήματα *συμπράττειν* καὶ *συνεπευδοκεῖν*[2]. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ὁ πατριάρχης, ὅστις ἐνεφανίσθη εἰς τὸ προσκήνιον κατόπιν τῆς ἰσχυρᾶς λαϊκῆς πιέσεως,

---

[1]) Οὕτω καὶ Θεοδ. Σκουτ. 357.

[2]) Νικ. Χων. 451, Θεοδ. Σκουτ. 358. Πρβλ. Ψευδο-Κωδινοῦ Χρονογραφίαν 160_{18}, ἐν ᾗ ὡσαύτως λέγεται περὶ τοῦ πατριάρχου ὅτι συνώδευσε τὸν Ἰσαάκιον εἰς τὸ μέγα παλάτιον καὶ Νικ. Χων. 453, Θεοδ. Σκουτ. 358.

περιωρίσθη νὰ συνευφημήσῃ τὸν Ἰσαάκιον μετὰ τῶν παρισταμένων καὶ νὰ ἀποδεχθῇ οὕτω τὴν ἀναγόρευσίν του, ὡς συνέβη καὶ εἰς προηγουμένας περιπτώσεις (π. χ. Νικηφόρου Γ', Ἰωάννου Β', περὶ ὧν εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν). Ἐὰν λογισθῇ ὀρθὴ ἡ ἄποψίς μου ὅτι οὔτε τὸ ὑπάρχον χρονικὸν περιθώριον οὔτε στοιχειώδης πολιτικὴ πρόνοια καὶ σωφροσύνη ἐπέτρεπε τὴν ἄμεσον τέλεσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως, τότε ἡ φράσις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου 451 *οὕτω τοίνυν ἐς βασιλέα χρισθέντος Ἰσαακίου* πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐνέχουσα μεταφορικὴν σημασίαν, σκοποῦσα ἁπλῶς νὰ συνοψίσῃ τὴν τελικὴν ἔκβασιν τῶν γεγονότων.

Εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσαακίου Β' ἀνάγονται δύο ἀπόπειραι καταλήψεως τῆς ἀρχῆς, ἔχουσαι διάφορον βάσιν ἑκατέρα· ἡ πρώτη τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον καὶ ἡ δευτέρα τὸν στρατιωτικὸν παράγοντα. Οὕτως, δισέγγονός τις τῆς Ἄννης Κομνηνῆς — οὗ τὸ ὄνομα δὲν παραδίδεται — μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου Β' τύφλωσιν τοῦ πατρός του Ἀνδρονίκου ἦλθεν ἐν ἑορτασίμῳ ἡμέρᾳ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, *ποθῶν ἐκεῖθεν εἰς βασιλείαν ἀναρπασθῆναι καὶ ἀναρρηθῆναι πρὸς τοῦ συνειλεγμένου λεώ*[1], ἐνῷ τῷ 1186 ὁ στρατηγὸς ***Ἀλέξιος Βρανᾶς***, ἔχων τὴν ὑποστήριξιν πολυαρίθμων ἰσχυρῶν συγγενῶν του ἐν Ἀδριανουπόλει *τὸ ἐρυθρὸν ὑποδύεται πέδιλον... καὶ πρὸς παντὸς ἀναγορεύεται τοῦ στρατεύματος αὐτοκράτωρ...*[2].

Κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἀνήρπασε τὴν ἀρχὴν ὁ ***Ἀλέξιος Γ' Ἄγγελος Κομνηνός***, ἐπωφεληθεὶς κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκστρατείας ἐξόδου εἰς θήραν τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφοῦ του. Τὰ γεγονότα ἔλαβον χώραν παρὰ τὰ Κύψελλα τῆς Θρᾴκης. Οἱ συνωμόται, γόνοι ἰσχυρῶν βυζαντινῶν οἰκογενειῶν, καὶ τὸ ἰδιαίτερον περιβάλλον τοῦ Ἀλεξίου *εἰς τὴν βασίλειον σκηνὴν τοῦτον εἰσάγουσι καὶ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα*[3]. Εὐθὺς ἀμέσως προσεχώρησαν αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις καὶ οἱ μετέχοντες τῆς ἐκστρατείας συγκλητικοὶ (8 Ἀπριλίου 1195)[4].

Ἐκ τῆς συντόμου ἀλλ' ἐναργοῦς ἀφηγήσεως τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, ἀρίστου γνώστου τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς ζωῆς τῶν χρόνων του, συνάγονται ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα. Οὗτος φαίνεται θεωρῶν, ὡς παράγοντας κεκτημένους τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοκράτορος, τὴν σύγκλητον καὶ τὸν λαόν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἐμφανίζει τὸν στρατὸν ἐστερημένον ταύτης οὕτως, ὥστε τὴν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν πρωτοβουλίαν τούτου, ἀναγορεύσαντος τὸν Ἀλέξιον Γ', νὰ θεωρῇ ἀντιβαίνουσαν πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἐποχήν του τοὐλάχιστον ἰσχῦον νομικὸν καθεστώς[5]. Καὶ πράγματι εἰς τὰς ἐκ

---

[1]) Νικ. Χων. 560.

[2]) Νικ. Χων. 491 - 492, Θεοδ. Σκουτ. 374.

[3]) Βλ. Νικ. Χων. 593 - 594, ἀναγράφοντα καὶ ὀνομαστικῶς τοὺς ἐπιφανεῖς ὑποστηρικτὰς τοῦ Ἀλεξίου Γ'.

[4]) Νικ. Χων. 598: *καὶ τοὺς ἱματισμοὺς καὶ τὸ στέφος διφήσας τοῦ κασιγνήτου καὶ περιθέμενος, ὑπὸ παντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος καὶ ὅσοι μέρος ἦσαν τῆς γερουσίας βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται.* Πρβλ. Θεοδ. Σκουτ. 413, Ψευδο-Κωδινοῦ Χρονογραφίαν 161.

[5]) Νικ. Χων. 600: *ἤδη γὰρ καὶ τὸ τῆς πολιτείας αὐτὸν ἀνευφήμησε πλήρωμα . . . τό τε τῆς*

τῆς ἱστορικῆς ταύτης περιόδου ἐπανειλημμένας ἀποπείρας καταλήψεως τῆς ἀρχῆς εἶναι προφανὴς ἡ προέχουσα δραστηριότης τῆς συγκλήτου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἀφ' ἑτέρου. Εἰς τὰ προηγουμένως μνημονευθέντα παραδείγματα δύνανται νὰ προστεθοῦν ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Γ' τὰ ἀκόλουθα. Μόλις ἐγνώσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Ἰσαακίου Β', συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν *τῶν βαναύσων καὶ ξυγκλύδων τινές*[1], *τὸ χυδαῖζον στῖφος τῆς πόλεως*[2], μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀναγορεύσουν τὸν ***Ἀλέξιον Κοντοστέφανον***. Ἀνήρ τις, ἐμφανισθεὶς ὡς νόθος υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ, *κατὰ τὸ πόλισμα τὰ Μελάγγεια πρὸς τῶν ἐκεῖσε βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται*[3]. Περισσότερον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περίπτωσις ***Ἰωάννου*** τινὸς ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν ***Κομνηνῶν***, παρουσιάζουσα πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὰς συνθήκας τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἰσαακίου Β'. Οὗτος *τῷ μεγίστῳ νεῷ ἐξάπινα εἰσρυεὶς καὶ τῶν στεφανίσκων ἕνα τῇ κεφαλῇ περιθείς, οἳ τὴν ἱερὰν ἀμφιπεριῃώρηνται τράπεζαν, ἔξεισιν ἐκεῖθεν· καὶ προσληφθεὶς ὑπὸ τῶν ὁμοτῶν (πλεῖστοι δὲ ἦσαν οὗτοι καὶ σχεδὸν τοῦ ἐπισήμου πάντες αἵματος), συνδραμόντων καὶ ὄχλων οὐκ ὀλίγων πρὸς τὴν φήμην τῶν πραττομένων, τὸ μέγα παλάτιον εἴσεισιν εὐμαρῶς καὶ αὐτὸς μὲν ἐπὶ θρόνου διαχρύσου καθίσας, τινὰς ἐπὶ τῶν μεγίστων ὀφφικίων προβάλλεται, ὁ δ' ὄχλος καὶ τοῦ συναποστάντος μέρους τινές, τὰς ἀγορὰς καὶ ἀγυιὰς διιόντες καὶ τὰς ἠϊόνας καταλαμβάνοντες, βασιλέα Ῥωμαίων αὐτὸν ἀνηγόρευον*[4].

Ἐκ τῶν περὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου πληροφοριῶν διαφωτίζεται πρὸς τούτοις ἅπαξ ἔτι ἡ συμβολὴ τοῦ κλήρου, ἐπιβεβαιουμένης καὶ πάλιν τῆς ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος προϊούσης ἀναμίξεως τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν βυζαντινὴν πολιτικὴν ζωήν. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δεκασθεὶς κληρικὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας *τῆς τοῦ Ἀλεξίου εὐφημίας κατάρχεται, εἰς τὸν ἱερὸν ἀνάσταθμον ἀνιών, μὴ ἀναμείνας ἐκ τοῦ ἀρχιποίμενος τὸ ἐνδόσιμον*[5]. Ὅτε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ πατριάρχης ἐξεδηλώθη ὑπὲρ τοῦ ἐπαναστάτου, *οὐδεὶς ἦν ἐκ τούτου γνωσιμαχῶν, ἀλλὰ πάντες τὸ μέγιστον ἀρχεῖον καταλαμβάνοντες, ηὐτομόλουν ἀτεχνῶς τῇ βασιλίδι ὡς ἀνδράποδα καί... τῇ τοῦ λεγομένου βασιλεῦσαι καθυπέκυπτον γυναικί*[6]. Ἤρκεσεν ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου δημο-

---

συγκλήτου μέρος, εἰ καὶ μὴ ἅπαν, ἱλαρῶς ὅσα οἱ ξυνενήνεκται ἤνεγκε καὶ τῶν ἐκ τοῦ δήμου πρὸς τὴν ἀκοὴν τῶν ἠγγελμένων οὐδέν τις ἀτάσθαλον ἐνεόχμωσεν, ἀλλ' ἠρέμησαν μὲν πάντες καὶ συνεπευδόκησαν τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήτε βατταρίσαντες μήτε ἀναφλεγέντες πρὸς δικαίαν ὀργὴν οἷς εἰωθὸς αὐτοῖς βασιλέα χειροτονεῖν ὑπὸ τῶν στρατοπέδων καὶ τοῦτο ἀφῄρηνται.

[1]) Νικ. Χων. 600· πρβλ. Θεοδ. Σκουτ. 414: *τινὲς τῶν βαναύσων φιλοτάραχοι.*

[2]) Νικ. Χων. 601.

[3]) Νικ. Χων. 608 - 609, Θεοδ. Σκουτ. 415.

[4]) Νικ. Χων. 697, Θεοδ. Σκουτ. 428 - 429. Εἰς τὸ πρὸς τὸν *αὐτοκράτορα κὺρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν* ἐγκώμιον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου γίνεται λόγος περὶ τῶν ὡς ἄνω γεγονότων. Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. Α', Ἐν Βενετίᾳ 1872 σ. 84 - 89.

[5]) Νικ. Χων. 601_{14}.

[6]) Νικ. Χων. 601_{14} - 602_{1}, Θεοδ. Σκουτ. 414_{19}.

σία ἀναγνώρισις καὶ ἀποδοχὴ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἀλεξίου Γ΄, ἵνα ὁ μέχρι τοῦδε αὐτοκράτωρ ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του.

Ἡ ἅμα τῇ προσεγγίσει τῶν σταυροφόρων ἐπαίσχυντος φυγὴ τοῦ Ἀλεξίου Γ΄ ἐκ τῆς βασιλευούσης ὤθησε τοὺς ἰθύνοντας πολιτικοὺς ἀξιωματούχους [1]—μεταξὺ αὐτῶν ὀνομαστὶ ἀναγράφεται *ὃς ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ἐτέκτατο θησαυρῶν*—λαβόντας ὡς συνεργοὺς τοὺς Βαράγγους φρουροὺς νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσαάκιον Β΄, τυχόντα νέας ἀναγορεύσεως (18 Ἰουλίου 1203) [2].

Εἶναι γνωσταὶ αἱ μετὰ τῶν Λατίνων συνεννοήσεις τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰσαακίου Β΄ ***Ἀλεξίου Δ΄***, ὅστις, τῇ ἐπεμβάσει τῶν πρὸ τῆς πόλεως κατηυλισμένων σταυροφόρων, *συνεδρίας ἠξίωτο πατρικῆς καὶ βασιλείας προσλέληπται κοινωνός. ἅπας τοίνυν φυλέτης τῆς πόλεως εἰς τὰ ἀρχεῖα συνέτρεχε σὺν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὀψόμενος καὶ ἀμφοῖν ἀποδώσων προσκύνησιν* (1 Αὐγούστου 1203) [3]. Ὁ Ἰσαάκιος Β΄ καὶ ὁ Ἀλέξιος Δ΄ ὑπῆρξαν κατὰ πάντα ἰσότιμοι πρὸς ἀλλήλους αὐτοκράτορες καὶ δὲν διετέλουν εἰς σχέσιν *αὐτοκράτορος* πρὸς *βασιλέα*, ὑφ᾽ ἣν ἔννοιαν νοοῦνται ἐν τῇ βυζαντινῇ πολιτειακῇ γλώσσῃ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντα οἱ ὅροι οὗτοι. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο συναρχόντων τάξις δὲν ἐβράδυνε νὰ μεταβληθῇ καὶ ἐνῷ μέχρι τοῦδε ἐξεφωνεῖτο πρῶτον τὸ ὄνομα τοῦ Ἰσαακίου, ἔκτοτε προηγεῖτο ἡ ἀναφώνησις τοῦ Ἀλεξίου καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἐμφαντικὸν *ὡς τῷ πατάγῳ κόπτεσθαι τὰ ἀνάκτορα* [4].

Ἡ ἀφήγησις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου περὶ τῆς τελευταίας προσπαθείας τοῦ ἀκμαῖον διατηροῦντος τὸ φρόνημα ἔναντι τῶν σταυροφόρων λαοῦ τῆς πρωτευούσης ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἀξιολογωτέρων σελίδων τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας οὐ μόνον διὰ τὴν δραματικὴν ἐνάργειαν τοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς σημαντικὰς πληροφορίας σχετικῶς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικῆς καταστάσεως κατὰ τὰς τελευταίας ἑβδομάδας πρὸ τῆς ἁλώσεως. Τὴν 25 Ἰανουαρίου 1204 συγκεντρωθέντος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν σημαντικοῦ πλήθους [5], ἀπογοητευμένου ἐκ τῆς πολιτικῆς τῶν Ἀγγέλων καὶ ζητοῦντος τὸν ἄξιον τῶν περιστάσεων ἡγέτην, *ἠναγκάζετο καὶ ἡ σύγκλητος ἥ τε τῶν ἀρχιερέων ὁμήγυρις καὶ οἱ τοῦ βήματος λόγιμοι συνελθεῖν ἐκεῖσε καὶ συνδιασκέψασθαί σφισι περὶ τοῦ ἄρξοντος* [6]. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὅστις ὡς ἐπίλεκτον μέλος τῆς συγκλήτου [7]

---

[1]) Οὕτω νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ φράσις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου 727_8: ὁ *δ᾽ ἐντὸς τῶν ἐν Βλαχέρναις ἀρχείων εὑρεθεὶς τὸ τότε λεώς...*

[2]) Νικ Χων. 727, Θεοδ. Σκουτ. 437 - 438. Πρβλ. Villeardouin § 182, ἔκδ. FARAL τ. I σ. 184.

[3]) Νικ. Χων. 728_{15}, Θεοδ. Σκουτ. 438_{13}. Πρβλ. Villeardouin § 193, ἔκδ. FARAL τ. I σ. 196, Ψευδο-Κωδινοῦ Χρονογραφίαν 162. Ὁ κατὰ τὸ τρίτον τέταρτον τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος γράφων Γεώργιος Ἀκροπολίτης Χρον. 6, Ποίημα 197, ἐμφανίζει τὸν Ἀλέξιον Δ΄, ὡς ἀπολαύοντα τῶν συμπαθειῶν τοῦ στρατοῦ καὶ ἀναγορευθέντα *παρὰ παντός... τοῦ λαοῦ.*

[4]) Νικ. Χων. 736, Θεοδ. Σκουτ. 441.

[5]) Νικ. Χων. 743_2: *τὸ τοίνυν λεῶδες τῆς πόλεως·* πρβλ. 743_{18}:

[6]) Νικ. Χων. 743, Θεοδ. Σκουτ. 443.

[7]) Ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἦτο συγκλητικὸς ὡς φέρων τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτου τῶν σεκρέτων. Νικ. Χων. 749.

ἦτο ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ δράματος, ἐκθέτει εἰς τὸ ἔργον του τὰς προσωπικάς του κρίσεις ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἀνωριμότητος τοῦ λαοῦ καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ εἰς ὃ ἀνῆκε συλλογικοῦ ὀργάνου ἐπὶ τῆς τηρητέας στάσεως. Ἡ σύγκλητος, ἔχουσα συναίσθησιν τῆς ἀδυναμίας της ὅπως κυριαρχήσῃ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, δὲν προέβη παρὰ τὴν λαϊκὴν πίεσιν εἰς ἀνακήρυξιν νέου αὐτοκράτορος. Ἡ ἀδράνειά της ἐξώθησε τὸν συγκεντρωμένον λαὸν εἰς τὴν ἀνάληψιν ἔτι μεγαλυτέρας πρωτοβουλίας κατὰ τὴν ἀπέλπιδα ἀναζήτησιν μεταξὺ τῶν μεγάλων βυζαντινῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν μελῶν τῆς συγκλήτου προσώπου ἱκανοῦ νὰ ἐπωμισθῇ ὑπὸ κρισιμωτάτας συνθήκας τὰς εὐθύνας τῆς αὐτοκρατορίας [1]. Κατόπιν τριημέρων ἀκάρπων προσπαθειῶν *νεανίσκον τινὰ λαβόντες, **Νικόλαον** τὴν κλῆσιν, **Καναβὸν** τὴν ἐπίκλησιν, εἰς βασιλέα χρίουσιν ἄκοντα* [2].

Τῆς προκληθείσης συγχύσεως — διότι ὁ Ἀλέξιος Δ' Ἄγγελος ἐπεδίωξε διὰ τῶν σταυροφόρων νὰ κρατηθῇ εἰς τὸν θρόνον — ἐπωφεληθεὶς ὁ ***Ἀλέξιος Ε' Δούκας Μούρτζουφλος***, ἀπεμάκρυνε διὰ δόλου τὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ περιεβλήθη τὰ βασιλικὰ σύμβολα· *τὰ δ' ἐπὶ τούτοις οἱ μὲν τῷ Δούκᾳ προσρύονται καὶ τὰς εἰωθυίας τῷ αὐτοκράτορι προσρήσεις ἀναδιδόασι* (28/29 Ἰανουαρίου 1204) [3].

Δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον ὅτι ἡ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὁσημέραι προϊοῦσα ἐξασθένησις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γοήτρου εἶχεν ὡς ἀντιστάθμισμα τὴν ἐνίσχυσιν καὶ ἀναζωογόνησιν ἑτέρων στοιχείων τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος, ὡς ἐν προκειμένῳ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ κλήρου, ἅτινα εἰς τὰς κρισίμους ταύτας στιγμὰς καλοῦνται νὰ ἀναλάβουν ἡγετικὴν δρᾶσιν. Ἐντύπωσιν προκαλεῖ ἡ ὁλοσχερὴς ἀπουσία τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος. Τοῦ τελετουργικοῦ τυπικοῦ τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1203 καὶ 1204 αὐτοκρατορικῶν ἀναγορεύσεων δὲν εἴμεθα ἐπαρκῶς ἐνήμεροι — ἐλλείπει οἱαδήποτε μνεία ἐκκλησιαστικῆς στέψεως — προφανῶς ἐπειδὴ ὁ σύγχρονος ἱστορικός, ἀπησχολημένος μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ πολιτικοῦ κλίματος, ἐν ᾧ διεδραματίσθησαν τὰ γεγονότα, δὲν ἐνδιεφέρθη διὰ τὸ πρωτόκολλον.

Β' ΤΜΗΜΑ 1204-1261

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας διαμόρφωσιν τῶν φραγκικῶν κρατιδίων καὶ ἑνετικῶν βάσεων, τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τῆς μεταξὺ τῶν σταυροφόρων συνθήκης ἅμα τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως (11/12 Ἀπριλίου 1204), παρέμειναν εἰς χεῖρας ἑλληνικὰς περιοχαί, ὧν οἱ ἡγεμόνες εὐθὺς ἐξ

---

[1]) Νικ. Χων. 743 - 744, Θεοδ. Σκουτ. 443.

[2]) Νικ. Χων. 744, Θεοδ. Σκουτ. 443. Πρβλ. Ψευδο - Κωδινοῦ, Χρονογραφίαν 162 - 163 *ὁ χυδαῖος δῆμος... συνῆλθον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ μετὰ πολλὰς ὀχλήσεις καὶ ἀναστασίας ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν σεβαστὸν κύριον Νικόλαον τὸν Καναβόν.*

[3]) Νικ. Χων. 744 ἑπ., ἰδίᾳ 746_8, Θεοδ. Σκουτ. 444 - 445. Πρβλ. Ψευδο - Κωδινοῦ, Χρονογραφίαν 162.

ἀρχῆς ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἀναβίωσιν τοῦ παλαιοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Τελικῶς ὑπὸ ἐπιτυχίας ἐστέφθη ἡ προσπάθεια τοῦ ἡγεμόνος τῆς Νικαίας, ὅστις λίαν ἐνωρὶς ἐπέτυχε νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ὡς ὁ ἄμεσος συνεχιστὴς τῆς ἐπὶ ἐννέα ἑκατονταετηρίδας μὲ κέντρον τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀκμασάσης αὐτοκρατορίας καὶ ὡς ὁ φορεὺς τῆς παραδόσεως ἐκείνης. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὰ ἀφορῶντα τοὺς ἡγεμόνας Ἠπείρου καὶ Τραπεζοῦντος [1], εἰμὴ μόνον ἐφ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον ἡ ἔρευνα τῶν σχετικῶν πρὸς ἐκείνους προβλημάτων δύναται νὰ ἀποβῇ διαφωτιστικὴ τῶν ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας γεννωμένων.

Μετὰ τὸν ὑπὸ τοῦ A. Heisenberg [2] ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῆς στέψεως τοῦ ***Θεοδώρου Α' Λασκάρεως*** εἰς τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1208, δι' ὡραίας μελέτης ὁ B. Sinogowitz καθώρισεν ἀκριβέστερον καὶ τὸν χρόνον τῆς ἀναγορεύσεως τούτου (ἄνοιξις 1205) [3] οὕτως, ὥστε ἡ πληροφορία τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου [4], χρονολογοῦντος ἀμφότερα τὰ γεγονότα εἰς τὸ ἔτος 1206, ἀποδεικνύεται ἀνακριβής.

Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχὴς κατὰ τὰ λοιπὰ ἐργασία τοῦ B. Sinogowitz δὲν μὲ εὑρίσκει σύμφωνον εἰς τὴν κατάταξιν καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Λασκάρεως, ἀδελφοῦ τοῦ Θεοδώρου, μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου [5]. Τὴν ἄποψίν του στηρίζει εἰς τὸ χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου 755_{22} - 756_{1}: *νεανιῶν ξυνωρίς, νηφαλίων τε καὶ ἀρίστων τῇ κατὰ πόλεμον δεξιότητι, (ὁ Δούκας οὗτοι καὶ ὁ Λάσκαρις, ἀμφοῖν δ' ἡ κλῆσις ὁμώνυμος τῷ ἀρχηγῷ τῆς πίστεως βασιλεῖ), ὡς περὶ νηὸς χειμαζομένης διαφέρονται τῆς ἀρχῆς*, δεχόμενος ὅτι διὰ τῆς φράσεως *τῷ ἀρχηγῷ τῆς πίστεως βασιλεῖ* νοεῖται ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος [6] καὶ συνεπῶς τὸ ὄνομα τῶν δύο διὰ τὴν ἡγεμονίαν ὑποψηφίων ἦτο Κωνσταντῖνος, ἀντιθέτως πρὸς ἄλλας πηγάς, ἐν αἷς οὗτοι φέρουν τὸ ὄνομα Θεόδωρος [7]. Οἱαδήποτε ὅμως ἐκδοχὴ καὶ ἂν γίνῃ δεκτὴ ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τῶν δύο ὑποψηφίων, δὲν χωρεῖ νομίζω ἀμφιβολία εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ὡς ἄνω μαρτυριῶν.

---

[1]) Σκιαγραφίαν τῆς νομικῆς θέσεως τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος δίδει ὁ Ο. ΛΑΜΨΙΔΗΣ, Ὁ βασιλεὺς τῆς Τραπεζοῦντος κατὰ τὸ Χρονικὸν Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου ἐν Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. βυζαντ. σπουδῶν τ. 23 (1953) σ. 567 - 576.

[2]) A. HEISENBERG, Neue Quellen.

[3]) B. SINOGOWITZ, Über das byzantinische Kaisertum nach dem vierten Kreuzzuge (1204 - 1205) ἐν B. Z. τ. 45 (1952) σ. 344 - 356.

[4]) Ἀκροπ. Χρον. 11, Ποίημα 202 - 203. Ὁ P. CHARANIS, Coronation σ. 62 δὲν φαίνεται νὰ γνωρίζῃ τὴν προμνησθεῖσαν μελέτην τοῦ A. HEISENBERG καί, ἑρμηνεύων τὸ χωρίον τοῦ Ἀκροπολίτου, συμπεραίνει οὐχὶ ὀρθῶς ὅτι «ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου στέψις ἔδωκεν εἰς τὸν Θεόδωρον τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ τὸν τίτλον αὐτοκράτωρ».

[5]) B. SINOGOWITZ ἔνθ' ἀνωτ. σ. 351 - 356.

[6]) Πράγματι καὶ ὁ Θεόδωρος Σκουταριώτης 448_{10}, ὅστις βασίζεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, λέγει: *τοῦ δὲ βασιλέως* (sc. Ἀλεξίου Ε') *οὕτω ἐξιόντος τῆς Πόλεως, δύο νεανίαι ἄριστοι κατὰ πόλεμον, ὁ Δούκας οὗτοι καὶ Λάσκαρις, Κωνσταντῖνος δ' ἦν ἀμφοτέροις ἡ κλῆσις, περὶ τῆς βασιλείας ἤριζον.*

[7]) Νικ. Χων. 756 προσθ. εἰς στ. 2: *καὶ ἀμφότεροι Θεόδωροι καλούμενοι.*

Ὁ Δούκας καὶ ὁ Λάσκαρις εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν· ἐπειδὴ δ᾽ ἐθεωρήθη ὅτι ἀμφότεροι εἶχον τὰ αὐτὰ προσόντα καὶ ἱκανότητας, *ὅτι μηδ᾽ ἦν ὁ ἐλέγχων ἢ καὶ ἐπικρίνων ἑκάτερον*[1], ἀπεφάσισαν νὰ λύσουν τὴν διαφοράν των διὰ κλήρου[2], ὅστις ηὐνόησε τὸν Λάσκαριν. Οὗτος ὅμως *τὰ μὲν τῆς βασιλείας οὐ προσίετο σύμβολα, συνεξιὼν δὲ τῷ πατριάρχῃ κατὰ τὸ Μίλιον*[3], παρεκίνει εἰς ἀντίστασιν τόσον τὸν πληθυσμόν, ὅσον καὶ τοὺς Βαράγγους μισθοφόρους· *ὡς δ᾽ οὔτε τοῦ λεὼ τις τῶν φωνῶν ἐπεστρέφετο καὶ αὐτὸ δὲ τὸ πελεκυφόρον ἐπὶ μισθῷ τὴν σύναρσιν ἐπηγγέλλετο, ἐμπορίας καιρὸν ὑπούλως καὶ ἐπικλόπως τὴν ἀκμὴν τοῦ κινδύνου τιθέμενον, ἤδη δὲ καὶ κατάφρακτοι Λατινικαὶ προὐφαίνοντο φάλαγγες, ἐκεῖθεν μεθίσταται καὶ τὸ σωθῆναι φυγῇ διατίθησιν*[4]. Ἡ ἀφήγησις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου κατ᾽ ἐμὲ οὐ μόνον δὲν καταλείπει κενά, δυνάμενα νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐκδοχὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Λασκάρεως ἀναλήψεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ἀλλ᾽ ἐνισχύει τὴν ἀκριβῶς ἀντίθετον ἄποψιν. Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ ὑποψηφίου δὲν παρίσταται ὡς ἔργον οἱουδήποτε τῶν γνωστῶν βυζαντινῶν παραγόντων, ἀλλ᾽ ὡς ἰδιωτικὴ τρόπον τινὰ ὑπόθεσις, λυθεῖσα διὰ κλήρου. Πρὸς τούτοις, ὡς εἴδομεν, τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἀναγορεύσεως ἦτο ἡ καθ᾽ ὡρισμένον τύπον ἀναφώνησις τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑποψηφίου — ἐπαναστάτου ἢ νομίμου κληρονόμου τοῦ θρόνου — ὑπὸ μικρῶν ἢ μεγάλων ὁμάδων πολιτῶν ἢ συγκεκροτημένων πολιτειακῶν σωμάτων. Ἀλλὰ κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν, καθ᾽ ἣν πάντες ἀπηλπισμένοι ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως ἔσπευδον εἴτε νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ὑπὸ ἅλωσιν πόλιν εἴτε νὰ προφυλάξουν ἑαυτοὺς καὶ τὴν περιουσίαν των ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, δὲν εἶχον οἱ πολῖται, ὡς φυσικόν, τὴν ψυχικὴν διάθεσιν διὰ νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ἀναγόρευσιν νέου αὐτοκράτορος καὶ συνεπῶς δὲν ἔλαβε χώραν ἀναγόρευσις τοῦ ὑπὸ τοῦ κλήρου εὐνοηθέντος Λασκάρεως.

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ἄριστος γνώστης τῆς συγχρόνου του πολιτικῆς ἱστορίας, δὲν νομίζω ὅτι θὰ περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν ἱστόρησιν τῶν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑποψηφίων, θὰ παρέλιπε δὲ νὰ δηλώσῃ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ προκριθέντος, ὅστις μάλιστα κατὰ τὸν B. Sinogowitz ἦρξεν ἐπὶ ἓν ἔτος[5], καθ᾽ ἣν στιγμὴν ὁ ἐκ Χωνῶν ἱστορικὸς ἀφιερώνει μακρὰν ἀφήγησιν περὶ τῶν συνθηκῶν, ὑφ᾽ ἃς ἀνηγορεύθη ὁ οὐδέποτε ἄρξας Νικόλαος Καναβός. Ἡ ὑπ᾽ ἐμοῦ ὑποστηριζομένη ἄποψις καθίσταται περισσότερον ἀσφαλὴς ἐκ τῆς ἀκολουθούσης φράσεως τοῦ ἱστοριογράφου, βεβαιοῦντος ὅτι ὁ Λάσκαρις δὲν προσέλαβε τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ τελευταία αὕτη προσθήκη, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὸ ἐνδια-

---

[1]) Νικ. Χων. 756_{9}, Θεοδ. Σκουτ. 448.

[2]) Νικ. Χων. 756_{10} = Θεοδ. Σκουτ. 448_{12}: *ἐκ δὲ κλήρου τὸ πρωτεῖον εἰληφὼς ὁ Λάσκαρις*, Νικ. Χων. προσθ. εἰς στ. 10: *κλῆρον οὖν βάλλοντες.*

[3]) Νικ. Χων. 756_{11} = Θεοδ. Σκουτ. 448.

[4]) Νικ. Χων. 756_{20} - 757_{2} = Θεοδ. Σκουτ. 448.

[5]) Ὡς ὁ ἴδιος ὁ B. SINOGOWITZ ὁμολογεῖ, οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς μνεία τοῦ Κωνσταντίνου Λασκάρεως, ὡς κατέχοντος τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα.

φέρον τοῦ ἱστορικοῦ δὲν ἐξετείνετο πέρα τῆς ἐκλογῆς τοῦ προσώπου τοῦ νέου ἡγεμόνος· ἀλλ' ἡ μνεία τοῦ θέματος τῶν βασιλικῶν συμβόλων δεικνύει ὅτι τὴν προσοχὴν τοῦ Χωνιάτου εἵλκυσαν καὶ τὰ περαιτέρω. Ἡ συνέχεια τέλος τῆς διηγήσεως, ἐν ᾗ περιγράφεται ἡ ἀμέσως ἐπακολουθήσασα φυγὴ τοῦ Λασκάρεως ἐκ τῆς πρωτευούσης, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ἄποψιν ὅτι δὲν ἔλαβε χώραν ἀναγόρευσις. Πῶς λοιπὸν δύναται ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις νὰ θεωρηθῇ κατὰ δίκαιον αὐτοκράτωρ, ὅταν εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι δὲν ἔτυχεν ἀναγορεύσεως, ἀπολύτως δὲ βέβαιον ὅτι δὲν περιεβλήθη τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας[1];

Ἡ πιθανωτέρα κατ' ἐμὲ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος. Ὀλίγον πρὶν ἐκκενωθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων κύκλων τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας, ὁ Λάσκαρις, ὅστις ἦτο ὑπὲρ τῆς μέχρις ἐσχάτων κατὰ τῶν σταυροφόρων ἀντιστάσεως, εἴτε αὐτοβούλως εἴτε τῇ παρακινήσει ἄλλων ἐσκέφθη νὰ συνδυάσῃ μίαν ὑστάτην ἀγωνιστικὴν προσπάθειαν μὲ τὴν ἀνάληψιν τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας. Ἡ δραματικὴ ὅμως φυγὴ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν[2] ἐματαίωσε πᾶσαν τοιαύτην προσπάθειαν καὶ οἱ Θεόδωρος καὶ Κωνσταντῖνος Λασκάρεις κατέφυγον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔνθα ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ μελέτη τοῦ B. Sinogowitz, διαστέλλουσα τὴν συμβολὴν ἑκατέρου τῶν ἀδελφῶν, εἶναι ἰδιαιτέρως πολύτιμος.

Οὕτω φθάνομεν εἰς τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1205, ὅτε ἔλαβε χώραν ἡ ἀναγόρευσις τοῦ φέροντος ἤδη τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου Θεοδώρου Λασκάρεως, τὸ πρῶτον τότε μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πληρωθέντος τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικήτα Χωνιάτου 828: *τὸ ἐρυθρὸν πέδιλον ὑποδύεται* (sc. ὁ Θεόδωρος) *καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὑφ' ὅλων τῶν ἑῴων ἀναγορεύεται πόλεων* συμπληροῖ ἡ τοῦ Ἀκροπολίτου: *ἐπεὶ συνδρομὴ γέγονε κατὰ Νίκαιαν ἀπὸ περιφανῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν λογάδων τῆς ἐκκλησίας, σκέψις τούτοις ἐγένετο, ὅπως βασιλεὺς φημισθείη ὁ δεσπότης Θεόδωρος*[3]. Ὁ Θεόδωρος ὑπεδύθη τὸ ἐπὶ αἰῶνας χαρακτηριστικὸν σύμβολον τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ἐρυθρὸν πέδιλον, καὶ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς *βασιλεὺς Ῥωμαίων*, συναινούντων τῶν μελῶν τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου. Κατέστη οὕτω πρόδηλος ἡ συνέχισις τῆς παραδόσεως καὶ ἡ διατήρησις τῶν πρὸ τῆς ἁλώσεως κρατούντων. Ἡ ἀνωτέρω περιγραφεῖσα πρᾶξις προσέδωκεν εἰς τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν τὴν ἰδιότητα τοῦ βυζαντινοῦ

---

[1]) Καὶ ὁ B. SINOGOWITZ ἔνθ' ἀνωτ. σ. 356 θεωρεῖ πιθανὸν ὅτι ὁ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν διὰ τοῦ κλήρου εὐνοηθεὶς Λάσκαρις δὲν περιεβλήθη τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας.

[2]) Πρβλ. Χωματιανὸν παρὰ J. B. PITRA, Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata [τ. VI], Parisiis - Romae 1891 στ. 490: *μετὰ γὰρ τὴν ἅλωσιν τῆς μεγαλοπόλεως ὅσοι τῆς συγκλήτου βουλῆς ζῶντες ἐναπελείφθησαν, οἱ μὲν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, οἱ δὲ πρὸς τὴν Δύσιν ἐμάκρυναν φυγαδεύοντες.*

[3]) Ἀκροπ. Χρον. 11, Ποίημα 202, Θεοδ. Σκουτ. 452 καὶ Χρονικὸν Gorianov σ. 281_4.

αὐτοκράτορος, ἣν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπεδέχθη καὶ ὁμοθύμως ἀνεγνώρισεν ὁ βυζαντινὸς πληθυσμός.

Εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ κλήρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Θεόδωρον Α΄ πεμφθείσας διὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ ἀπὸ 26 Ἰουνίου 1206 χηρεύοντος πατριαρχικοῦ θρόνου ἐπιστολὰς ὁ μὲν Θεόδωρος ἀποκαλεῖται *βασιλεύς*, *αὐτοκράτωρ*, ἡ δὲ σύζυγός του *αὐγούστα*· δηλ. ἀμφότεροι φέρουν τοὺς καθιερωμένους τίτλους τῶν βυζαντινῶν ἡγεμόνων. Ὅθεν δὲν εἶμαι σύμφωνος πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ A. Heisenberg, ὑποστηρίζοντος ὅτι ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις μόνον μετὰ τὴν χρῖσιν καὶ τὴν στέψιν του ὑπὸ τοῦ πατριάρχου (ἄνοιξις 1208) ἀνεγνωρίσθη ὡς αὐτοκράτωρ, καθ᾽ ἅπαν δὲ τὸ ἀμέσως προηγηθὲν διάστημα ἔφερε τὸν τίτλον *βασιλεύς* [1]. Ἀνωτέρω ἐξήτασα τὰ κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος καὶ καθ᾽ ὅλην τὴν περίοδον τῶν Κομνηνῶν ἰσχύσασαν διάκρισιν μεταξὺ τῶν τίτλων *βασιλεὺς* ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ* ἀφ᾽ ἑτέρου, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν διὰ τοῦ τελευταίου τούτου τίτλου ἐδηλοῦτο ὁ ἀσκῶν τὴν ἐξουσίαν ἡγεμών, ἐνῷ διὰ τοῦ ὅρου *βασιλεὺς* ἐχαρακτηρίζετο ὁ μὴ ἀπολαύων τῶν αὐτῶν μὲ τὸν αὐτοκράτορα δικαιωμάτων συμβασιλεύς, ὅστις κατὰ κανόνα προωρίζετο νὰ διαδεχθῇ ἐν καιρῷ τὸν αὐτοκράτορα. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁ Θεόδωρος Α΄ εἶναι ὁ κύριος τοῦ θρόνου, ἐπομένως οὐδὲν κώλυμα ὑφίστατο, ἵνα προσλάβῃ τὸν ἐπίσημον τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὅτι εἰς τὸ κείμενον τῶν ἐπιστολῶν τοῦ κλήρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως φέρεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μόνον ὡς *βασιλεὺς* [2] οὐδὲν ἀποδεικνύει. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ ἔγγραφον μνημονεύεται ἅπαξ καὶ ὡς *αὐτοκράτωρ* [3], εἶναι ἄπειρα τὰ ἐκ τῶν βυζαντινῶν ἐγγράφων παραδείγματα, καθ᾽ ἅ, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τοῦ βυζαντινοῦ μονάρχου, ἀποκαλεῖται οὗτος μόνον βασιλεύς. Ἀντὶ παντὸς ἄλλου σημειῶ τὸ Τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, ἔνθα τόσον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α΄, ὅσον καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἐπίδοξος τότε διάδοχος Ἰωάννης ἀποκαλεῖται ἑκάτερος ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς αὐγούστης Εἰρήνης, συζύγου τοῦ πρώτου, *βασιλεύς* [4], ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὰ σύγχρονα κείμενα τῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας ὁ μὲν Ἀλέξιος Α΄ ἐτιτλοφορεῖτο *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ*, ὁ δὲ υἱός του Ἰωάννης *βασιλεὺς* [5]. Ἀσφαλῶς ἡ πατριαρχικὴ στέψις καὶ ἡ χρῖσις ἀπετέλεσαν διὰ τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν σοβαρώτατον ἠθικὸν ἔρεισμα καὶ ηὔξησαν τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐπιβολήν του, ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τὴν νομικήν του θέσιν οὐδὲν προσέθεσαν· ἀπὸ τῆς

[1]) A. HEISENBERG, Neue Quellen σ. 7. Πρβλ. OSTROGORSKY, Geschichte [2] σ. 341, ὅστις ὅμως δὲν εἰσέρχεται εἰς λεπτομερείας.

[2]) Παρὰ A. HEISENBERG, Neue Quellen σ. 25_{14}: *βασιλέα Ῥωμαίων*, 25_{30}: *τῷ θεοκραταιώτῳ ἡμῶν βασιλεῖ*, 26_{21}: *μεγαλεπήβολε βασιλεῦ*, 26_{31}: *τανῦν δὲ βασιλέως θεοψηφίστου*, 28_{9}, 29_{25}: *βασιλέων ὑπέρτερε*, 28_{15}: *τῷ κρατίστῳ καὶ εὐσεβεῖ ἡμῶν βασιλεῖ*, 28_{25}: *σὺ εἶ βασιλεὺς ἡμῶν μόνος*, 29: *θεόκριτε βασιλεῦ*.

[3]) Αὐτόθι σ. 29_{28}: ὅς (Κύριος) *καὶ εἴη σε σκέπων, ὁ παντοκράτωρ τὸν αὐτοκράτορα*...

[4]) A.D. τ. V σ. 375_{3}: *τὰ μνημόσυνα τοῦ κρατίστου μου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καθ᾽ ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ*..., σ. 375_{8}: *τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθήτου υἱοῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου καθ᾽ ἣν ἡμέραν ἐκδημήσῃ*...

[5]) Ἀλεξιὰς XIII 12. 3, 12. 4, 12. 15· βλ. ἀνωτ. σελ. 158.

ἀνοίξεως τοῦ 1205 διὰ τῆς ἀναγορεύσεώς του κατέστη *ἐννομώτατος* βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων, διὰ νὰ χρησιμοποιήσω τὴν διατύπωσιν παλαιοτέρου βυζαντινοῦ χρονογράφου.

Ἐνταῦθα ἄς μοι ἐπιτραποῦν λεπτομερειακαί τινες παρατηρήσεις. Λίαν πειστικῶς ὁ A. Heisenberg κατέδειξεν ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Δ' Αὐτωρειανοῦ ἔλαβε χώραν τὴν 20 Μαρτίου 1208. Τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα (30 Μαρτίου - 5 Ἀπριλίου) τοῦ αὐτοῦ ἔτους τοποθετεῖ οὗτος καὶ τὴν τέλεσιν τῆς στέψεως καὶ τῆς χρίσεως τοῦ Θεοδώρου ὑπὸ τοῦ νέου πατριάρχου[1]. Ἡ φράσις *τὸ θεῖον τοῦ μύρου χρῖσμα*, ἥτις κατὰ τὸν A. Heisenberg «bezeichnet die Salbung des Kaisers»[2] καὶ εἰς ἣν φαίνεται νὰ στηρίζῃ τὰ συμπεράσματά του διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς στέψεως τοῦ Θεοδώρου τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα, σχετίζεται κατ' ἐμὲ οὐχὶ μὲ τὴν διαρκούσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως χρῖσιν αὐτοκράτορος, ἀλλὰ μὲ τὴν πάντῃ ἄσχετον παρασκευὴν τοῦ ἁγίου μύρου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν παραθέτω ἐκ τῆς *βασιλικῆς γραφῆς*, τῆς πεμφθείσης πρὸς τὸν κλῆρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ χωρίον. Οἱ ἀρχιερεῖς καλοῦνται νὰ προσέλθουν *δι' ὅλης τῆς τρίτης ἑβδομάδος τῆς ἁγίας ταύτης τεσσαρακονθημέρου, διὰ τὸ εὐδοκῆσαι τὴν βασιλείαν μου ἵνα προφθάσῃ τοῦ πατριαρχεῦσαι μέλλοντος ἡ προχείρισις αὐτὴν τὴν ἁγίαν μεγάλην ἑβδομάδα τῶν σωτηρίων παθῶν, καθ' ἣν εἰώθει τὸ θεῖον τοῦ μύρου χρῖσμα διὰ τῶν πατριαρχικῶν τελεσιουργεῖσθαι χειρῶν τε καὶ προσευχῶν*[3]. Τὸ νόημα εἶναι κατ' ἐμὲ ἀπολύτως σαφές. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως συγκεντρωθοῦν οἱ ἀρχιερεῖς ἐντὸς τῆς ταχθείσης προθεσμίας, ἵνα τελεσθῇ ἐγκαίρως ἡ χειροτονία τοῦ πατριάρχου, ἤτοι πρὸ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, διὰ νὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ παρασκευάσῃ κατ' αὐτὴν τὸ ἅγιον μῦρον. Οὕτω μόνον εἶναι νοητὸν τὸ *εἰώθει* τοῦ κειμένου, διότι, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ παρασκευάζηται εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀπὸ τῆς Μεγάλης Δευτέρας μέχρι τῆς Μεγάλης Πέμπτης αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τὸ ἅγιον μῦρον[4], ἐνῷ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπετέλει συνήθειαν τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, ὅπως ὁ αὐτοκράτωρ χρίηται μόνον κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα, δεδομένου ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ προσδιορισθῇ ἑκάστοτε ὁ χρόνος τῆς διαδοχῆς. Πᾶς δὲ ὁ ἀνερχόμενος εἴτε νομίμως εἴτε οὒ τὸν θρόνον ἔσπευδε νὰ ἐκπληρώσῃ, ἐφ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς βουλήσεώς του, πάσας τὰς κατὰ τὸ τυπικὸν τελετουργικὰς πράξεις καὶ δὲν ἀνέμενεν, ὡς φυσικόν, τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα. Πιθανωτέραν θεωρῶ

[1]) HEISENBERG, Neue Quellen σ. 11.

[2]) Αὐτόθι σ. 8 σημ. 2.

[3]) Αὐτόθι σ. 35.

[4]) Βλ. L. PETIT, Du pouvoir de consacrer le Saint Chrême ἐν Échos d'Orient τ. 3 (1899) σ. 1 - 7, *τοῦ αὐτοῦ*, Composition et consécration du Saint Chrême αὐτόθι σ. 129 - 142 καὶ E. HERMAN, Confirmation dans l'Église orientale ἐν Dictionnaire de droit canonique τ. 4 (1949) σ. 109 - 128, ἰδίᾳ σ. 119 ἑπ.

τὴν τέλεσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως τοῦ Θεοδώρου τὸ Πάσχα τοῦ 1208, ἑορτὴν ἀνέκαθεν ἐπιφυλασσομένην διὰ τοιούτου εἴδους τελετάς. Εὔλογον ἄλλως τε ἦτο νὰ μὴ θελήσῃ ὁ Θεόδωρος Α΄ νὰ συνδυάσῃ πρὸς τὴν θλιβερὰν ἑβδομάδα τῶν Παθῶν γεγονὸς τόσον εὐφρόσυνον καὶ πανηγυρικόν, οἷον ἦτο ἡ στέψις του, ἀλλὰ νὰ ἀφήσῃ νὰ παρέλθουν αἱ ἐλάχισται μέχρι τοῦ Πάσχα ἡμέραι, ὅταν τριετία ὅλη εἶχε διαρρεύσει ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεώς του χωρὶς νὰ τελεσθῇ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτοῦ στέψις.

Ὡσαύτως τὸ γνωστὸν *Σελέντιον, γραφὲν ἐπὶ τῷ ἀναγνωσθῆναι ὡς ἀπὸ τοῦ Λάσκαρη κυροῦ Θεοδώρου, κρατοῦντος τῶν Ρωμαϊκῶν ἀνατολικῶν χωρῶν...*[1], ὅπερ ἐλέχθη κατὰ τὴν Τεσσαρακοστήν, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς λόγος ἐκφωνηθεὶς μετὰ τὴν στέψιν, ὡς δέχεται ὁ A. Heisenberg[2]· διότι κατὰ παλαιὰν παράδοσιν τὸ *σελέντιον* ἐξεφωνεῖτο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Τεσσαρακοστῆς[3], ἐνῷ ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου στέψις τοῦ Θεοδώρου Α΄ τοποθετεῖται καὶ παρ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ Heisenberg εἰς τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα τοῦ ἔτους 1208, πάντως δὲ οὐχὶ πρὸ ταύτης. Ἐκ τῆς χειρογράφου παραδόσεως τῶν λόγων τοῦ Νικήτα Χωνιάτου δὲν δύνανται νὰ ἀντληθοῦν ἀσφαλῆ συμπεράσματα[4]. Εἰς τὰ χειρόγραφα ὁ ἀνωτέρω ὡς *σελέντιον* χαρακτηριζόμενος λόγος προηγεῖται ἀμέσως τοῦ ἐκδοθέντος *ἐπὶ τῷ ἀναγνωσθῆναι εἰς τὸν Λάσκαριν κὺρ Θεόδωρον, βασιλεύοντα τῶν ἑῴων Ρωμαϊκῶν πόλεων, ὅτε οἱ Λατῖνοι κατεῖχον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δ' ἐκ Μυσίας Ἰωάννης κατέτρεχε μετὰ Σκυθῶν τὰς δυσικὰς ρωμαϊκὰς ἐπαρχίας*[5], τὸν ὁποῖον ὁ B. Sinogowitz πειστικῶς χρονολογεῖ εἰς τὸ ἔτος 1206[6]. Εἰς τὸ *σελέντιον* εἶναι διάχυτος ἡ ἐντύπωσις τοῦ σχετικῶς προσφάτου τῆς ἀναδείξεως τοῦ Θεοδώρου Α΄ εἰς τὸν θρόνον. Ἀποφεύγεται πάντως οἱοσδήποτε ὑπαινιγμὸς εἰς στέψιν ἐκκλησιαστικήν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἐξαίρεται ἡ ἐκλογὴ καὶ ἀναγνώρισις τοῦ Θεοδώρου, θεωρουμένη ὡς ἔργον τῆς θείας προνοίας[7]. Ὅθεν θεωρῶ πιθανώτερον ὅτι τὸ *σελέντιον* ἐξεφώνησεν ὁ Θεόδωρος Α΄ οὐχὶ μετὰ τὴν στέψιν ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ χρονικὰ περιθώρια διὰ τὸ ἔτος 1205 εἶναι λίαν περιωρισμένα, δεδομένου

---

[1]) Παρὰ Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. Α΄, Ἐν Βενετίᾳ 1872 σ. 97-107.

[2]) HEISENBERG Neue Quellen σ. 11-12 καὶ σ. 12 σημ. 1.

[3]) Βασ. Ταξ. 545: *Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ β' τῆς πρώτης ἑβδομάδος* (sc. τῶν νηστειῶν) *τοῦ βασιλέως δημηγοροῦντος ἐπὶ τοῦ σιλεντίου τῆς μανναύρας*, Λέων Γραμμ. 285 = Θεοδ. Μελ. 199: *ὥστε μὴ δυνηθῆναι ἐξελθεῖν* (sc. ὁ Λέων ϛ΄) *ἐν τῇ Μαναύρᾳ τὴν δημηγορίαν διαλαλῆσαι ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν νηστειῶν*, Ζωναρᾶς III 455: *ὡς μηδὲ δυνηθῆναι διαλεχθῆναι τῇ συγκλήτῳ περὶ νηστειας τὴν συνήθη διάλεξιν, ἣ καλεῖται σελέντιον...*

[4]) B. SINOGOWITZ ἔνθ' ἀνωτ. σ. 347-348.

[5]) Παρὰ Κ. ΣΑΘΑ ἔνθ' ἀνωτ. σ. 107-129.

[6]) B. SINOGOWITZ, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 347-348.

[7]) Παρὰ Κ. ΣΑΘΑ ἔνθ' ἀνωτ. σ. 99_8: *δεξιὰ γὰρ Κυρίου ἐπ' ἐμοὶ ποιήσασα δύναμιν καὶ πρὸς τόδε τὸ βασίλειον ὕψος ἄρασα...*, σ. 105 i.f.: *ὁ δ' ἐντελὴς μισθαποδότης Θεός... εἰς τὴν βασίλειον ταύτην ἀνηρπάκει περιωπήν, δαυΐδειον τὸ χρῖσμα καὶ τὴν ἀρχαιρεσίαν ταυτίζουσαν δωρησάμενος...* Πρβλ. ἀνάλυσιν τοῦ λόγου ὑπὸ Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ, Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου (1204-1261), Ἐν Ἀθήναις 1898 σ. 37-40.

ὅτι ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Θεοδώρου εἶναι μεταγενεστέρα τῆς μάχης τοῦ Ἀδραμυττίου (19 Μαρτίου 1205), ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς Τεσσαρακοστῆς τοῦ ἔτους 1205 συμπίπτει πρὸς τὴν 21ην Φεβρουαρίου, καθίσταται πλέον πιθανὴ ἡ ἐκφώνησις τοῦ *σελεντίου* τούτου τὴν Τεσσαρακοστὴν τοῦ ἑπομένου ἔτους καὶ δὴ τὴν 13ην Φεβρουαρίου 1206, καθ' ὅσον διετηρεῖτο ἡ παλαιὰ συνήθεια τῆς ἐνάρξεως τῆς Τεσσαρακοστῆς δι' αὐτοκρατορικοῦ λόγου, ὡς δεικνύει ἡ εἰς τὸ στόμα τοῦ αὐτοκράτορος τιθεμένη φράσις *περιχαρῶς τοίνυν τὴν νηστείαν ὑποδεξώμεθα*[1].

Αἱ εἰς τὴν ἄνοδον τοῦ ***Ἰωάννου Γ' Βατάτζη*** ἀφορῶσαι μαρτυρίαι ἀναφέρονται εἰς μόνην τὴν στέψιν καὶ τὴν χρῖσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μανουὴλ Α'[2], οὐδεμίαν παρέχουσαι λεπτομέρειαν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξεπληρώθη ἡ βούλησις τοῦ Θεοδώρου[3], οὐδὲ ἂν ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Ἰωάννου προηγήθη τοῦ θανάτου τοῦ πενθεροῦ του (ἀρχαὶ περίπου 1222)[4].

Τὰ προβλήματα διαφωτίζονται περισσότερον ἐκ τῶν εἰς τὴν ἄνοδον τοῦ ***Θεοδώρου Β'***[5] ἀναφερομένων εἰδήσεων, ἐξ ὧν σπουδαιοτέρα ἡ τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ Ι 53: *Ἐπεὶ δὲ κατὰ κλῆρον πατρικὸν τῆς βασιλείας διάδοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ἔμελλεν εἶναι ὁ Λάσκαρις, παρὰ δὲ τοῦ πατρὸς ἔτι ζῶντος οὐκ ἀνηγόρευτο βασιλεύς, ἀνηγορεύετο ἤδη θανόντος ἐκείνου κοινῇ συνδρομῇ τοῦ τε στρατοῦ παντὸς καὶ ὁπόσοι τῶν ἐνδόξων ἦσαν καὶ εὐγενῶν. τὸ μὲν γὰρ ὅτι τὴν βασιλείαν οὐδενὶ τῶν πάντων ἑτέρῳ πλὴν ἢ τῷ υἱῷ καταλιμπάνειν ὁ Ἰωάννης ἐβούλετο παντί που δῆλον, ὅτι τε πατὴρ ἦν πάνυ φιλόπαις καὶ ὅτι οὐδ' ἄλλῳ οὐδενὶ καταλέλοιπε ταύτην. τὸ δὲ ζῶν ἔτι βασιλέα ἀναγορεύειν αὐτόν, ἐν ἀδήλῳ κειμένης ἔτι τῆς τῶν ὑπηκόων ἑκουσίου γνώμης καὶ προαιρέσεως, τοῦτο δ' οὐ πάνυ ἐβούλετο... ἀνηγορεύετο δ' ὕστερον παρ' ἑκόντων τῶν ὑπηκόων ἁπάντων, καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος...*[6]. Ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς σαφῶς μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἰωάννης Βατάτζης δὲν εἶχε προβῆ, ἐν ὅσῳ ἔζη, εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ υἱοῦ του Θεοδώρου. Ἡ

---

[1]) Κ. ΣΑΘΑ ἔνθ' ἀνωτ. σ. 99$_{18}$· πρβλ. σ. 98$_{27}$, 99$_{3}$.

[2]) Ἀκροπ. Χρον. 32 = Ποίημα 221 = Θεοδ. Σκουτ. 467. Ἐνθύμησις, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ ἐν Νέος Ἑλληνομν. τ. 7 (1910) σ. 134 ἀρ. 27, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ πατριάρχης Μανουὴλ *τὸν Βατάτζην βασιλέα ἔχρισεν.*

[3]) Τὰ χείμενα παραδίδουν: *καταλύει τὸν βίον, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καταλιπὼν τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ.* Ἀκροπ. Χρον. 31 = Ποίημα 220, Θεοδ. Σκουτ. 465, Νικηφ. Γρηγ. Ι 24.

[4]) Τὸ χωρίον τοῦ Νικηφ. Γρηγ. Ι 51: *ὁμοῦ τε γὰρ αὐτὸς* (sc. ὁ Θεόδωρος Β') *ἐξ ὠδίνων εἰς φῶς προήγετο μητρικῶν καὶ ὁμοῦ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας σκῆπτρα ὁ πατὴρ ἄρτι ἐδέδεκτο* δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς ἀκριβῆ χρονικὸν προσδιορισμόν. Οὕτω καὶ Ἀκροπ. Χρον. 104, Θεοδ. Σκουτ. 506.

[5]) Τὴν ὑπὸ τοῦ V. LAURENT, Notes de chronographie et d'histoire byzantine ἐν Échos d'Orient τ. 36 (1937) σ. 162-165 (οὕτω καὶ F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 37 ⟨1937⟩ σ. 536-537) χρονολόγησιν τοῦ θανάτου τοῦ Βατάτζη τὴν 3 Νοεμβρίου 1254, θεωρῶ ὀρθοτέραν τῆς ὑπὸ τοῦ Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Ὁ βίος Ἰωάννου Βατάτση τοῦ Ἐλεήμονος ἐν Προσφορᾷ εἰς Στ. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953 σ. 32-33 προταθείσης (4 Νοεμβρίου 1254).

[6]) Νικηφ. Γρηγ. Ι 55. Οὕτω καὶ Ἀκροπ. Χρον. 105, Ποιημ. 255, Θεοδ. Σκουτ. 509.

συνήθεια αὕτη ἐπεκράτησεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Λασκαριδῶν καὶ εὑρίσκετο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μακρὰν παράδοσιν τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. καίτοι δὲν ἔπαυσε νὰ θεωρῆται καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ διαδοχὴ ὡς κληρονομικὸν δικαίωμα τοῦ πρωτοτόκου. Ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Θεοδώρου Β' (ἀρχαὶ Νοεμβρίου 1254) φέρεται ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων ὡς ἔργον τοῦ στρατοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν *ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν* ἀφ' ἑτέρου[1], οἵτινες, ὡς ἀλλαχοῦ ἔδειξα[2], κατὰ σημαντικὸν ποσοστὸν ταυτίζονται πρὸς τοὺς συγκλητικούς. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ τρόπος τῆς πραγματοποιήσεώς της, ὅστις συνίστατο εἰς τὴν ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσιν τοῦ ἀναγορευομένου *κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος*[3]. Πλείονες λεπτομέρειαι δὲν παραδίδονται, π.χ. ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδιότητα τῶν κρατούντων τὴν ἀσπίδα, τὴν τυχὸν συμμετοχὴν κληρικῶν κλπ., ἀνάλογοι πρὸς τὰς εἰς τὸν ἑπόμενον αἰῶνα ἀναφερομένας[4].

Εἰς τὰ μνημονεύοντα τὴν ἄνοδον τοῦ Θεοδώρου Β' κείμενα ἀποδίδεται, τόσον διὰ τῆς φραστικῆς των διατυπώσεως, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ κατ' οὐσίαν περιεχομένου των, ἰδιαιτέρα σημασία εἰς τὴν στέψιν καὶ τὴν χρῖσιν τοῦ νέου ἡγεμόνος. Ὁ Θεόδωρος, ἐπειγόμενος νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Βουλγάρων, κινηθέντων εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη ὁ θάνατος τοῦ πατρός του, ἐπεδίωξε πάσῃ θυσίᾳ νὰ στεφθῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου πρὶν ἀναλάβῃ τὴν ἐκστρατείαν· ἐπειδὴ δὲ ὁ πατριάρχης Μανουὴλ Β' εἶχεν ἀποθάνει ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Γ', ὁ νέος αὐτοκράτωρ εὐθὺς ἅμα τῇ ἀναγορεύσει του ἔσπευσεν εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ χηρεύοντος πατριαρχικοῦ θρόνου διὰ τοῦ μοναχοῦ Ἀρσενίου Αὐτωρειανοῦ, χειροτονηθέντος ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἐντὸς βραχυτάτου ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του διαστήματος εἰς διάκονον, πρεσβύτερον καὶ ἐπίσκοπον[5]. Ἄνευ χρονοτριβῆς *ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πατριάρχου χρισθεὶς καὶ τὸ στέφος ἀναδησάμενος, πρὸς ἐκστρατείαν παρεσκευάζετο*[6].

Καίτοι δὲν προτίθεμαι νὰ ἐπεκτείνω τὴν ἔρευναν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν συνθηκῶν, αἵτινες ἴσχυον εἰς τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἀνάδειξιν αὐτοκράτορος, ἐπιβάλλεται ἐν τούτοις ὅπως τύχουν ἰδιαιτέρας προσοχῆς αἱ εἰδήσεις, αἱ μαρτυροῦσαι τὴν πρόσκτησιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τίτλου ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Α' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ. Οὗτος, δεσπότης Ἠπείρου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1215/1216, ἀφ' οὗ κατέλαβε λή-

[1]) Νικηφ. Γρηγ. I 53_5.

[2]) ΑΙΚ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ σύγκλητος σ. 23 - 25.

[3]) Νικηφ. Γρηγ. I 55_2, Ἀκροπ. Χρον. 105_{20} = Θεοδ. Σκουτ. 509_{17}: *καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος, ὡς ἔθος.*

[4]) Βλ. κατωτέρω.

[5]) Ἀκροπ. Ποίημα 255. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκτίθενται τὰ γεγονότα ὑπὸ τοῦ ἰδίου Χρον. 106 καὶ τοῦ Θεοδώρου Σκουταριώτου 509_{23-27}, 519_{29} - 511_2. Πρβλ. Παχυμ. I 116, Νικηφ. Γρηγ. I 55. Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὴ εἶναι παράγραφος ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ ἀντιπάλου διὰ τὴν πατριαρχίαν Νικηφόρου Βλεμμύδου: *ἐπείγει τοιγαροῦν τὴν χειροτονίαν καὶ μάλιστα διὰ τὴν τοῦ τῆς βασιλείας χρίσματος τελεσιουργίαν ὁ τῆς βασιλείας διάδοχος*... ἔκδ. A. HEISENBERG, Nicephori Blemmydae Curriculum vitae et carmina, Lipsiae 1896 σ. 41.

[6]) Νικηφ. Γρηγ. I 53· πρβλ. Ἀκροπ. Ποίημα 255.

γοντος τοῦ 1224 τὴν Θεσσαλονίκην, ἔκρινεν ἑαυτὸν ἀρκούντως ἰσχυρόν, διὰ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του ἀνασύστασιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ συνεπῶς νὰ ἔχῃ ἀξίωσιν ἐπὶ τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος. Πρὸς τοῦτο ἀνηγορεύθη καὶ ἀκολούθως ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας καὶ πρώτης Ἰουστινιανῆς Δημητρίου Χωματιανοῦ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ἐκ τῆς μακρᾶς ἀπαντήσεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος [1] πρὸς τὸν πατριάρχην Γερμανὸν Β' συνάγονται ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα τοῦτο μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀναγόρευσιν, ἣν ὁ Χωματιανὸς ἀποκαλεῖ *πρόβλησιν* [2], τοῦτο δὲ ὡς πρὸς τὴν στέψιν, μεθ' ἧς συνάπτεται ἡ χρῖσις. Σύγκλητος καὶ ἀνώτερος κλῆρος φέρονται ἰσότιμοι κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ εἰς αὐτοκράτορα, τόσον προκειμένου νὰ ληφθῇ ἡ ἀπόφασις, ὅσον καὶ κατὰ τὴν πραγμάτωσιν ταύτης· παραλλήλως μνημονεύεται ἡ συμμετοχὴ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος κατὰ τὴν λῆψιν τῆς ἀποφάσεως, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀκολούθων σημείων τῆς ἐπιστολῆς: *Σκέψις γέγονε κοινῇ τῶν ἐν τῇ Δύσει περιληφθέντων* (γρ. *περιλειφθέντων*) *ἀπό τε τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως, ναὶ δὲ καὶ σύμπαντος τοῦ στρατιωτικοῦ, μυριοπληθοῦς ὄντος, τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ προβληθῆναι εἰς βασιλέα τὸν ἀναγεγραμμένον Δούκαν κυρὸν Θεόδωρον ἅμα δὲ καὶ χρισθῆναι διὰ τὰ παραστάντα ἐνταυθοῖ περιστατικὰ* [3]· προσέτι *καὶ οὐκ ἂν εἴπῃ*

---

[1]) Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Χωματιανοῦ ἐχρονολογεῖτο εἰς τὸ ἔτος 1223, διότι μέχρι πρό τινος ἐγίνετο δεκτὸν ὅτι ἡ ἀνάκτησις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ δεσπότου Ἠπείρου συνέπιπτεν εἰς τὸ ἔτος τοῦτο, συμφώνως δὲ πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀκροπολίτου Χρον. 33 ἡ εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσις τοῦ νικητοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ καὶ ἡ στέψις του ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ ἐπηκολούθησε τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' εἰς πρόσφατον μελέτην του ὁ J. LONGNON, La reprise de Salonique par les Grecs en 1224 ἐν Actes du VIe Congrès international d'études byzantines τ. I, Paris 1950 σ. 141 - 146 ἔδειξε πειστικῶς ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν πηγῶν ὅτι ἡ ἀνάκτησις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ τελευταῖον τρίμηνον τοῦ 1224. Ὁ B. SINOGOWITZ, Zur Eroberung Thessalonikes im Herbst 1224 ἐν B. Z. τ. 45 (1952) σ. 28 θεωρεῖ μάλιστα πιθανώτερον τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1224. Συνεπῶς καὶ ἡ χρονολόγησις τῆς ἐπιστολῆς πρέπει νὰ μετατεθῇ εἰς τὰ τέλη τοῦ 1224, μᾶλλον δὲ εἰς τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1225, δεδομένου ὅτι θὰ παρῆλθε χρονικόν τι διάστημα, ἕως οὗ διευθετηθοῦν τὰ τῆς στέψεως, γνωσθῇ τὸ γεγονὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπιστείλῃ ὁ πατριάρχης καὶ ἀνταπαντήσῃ ὁ Χωματιανός.

[2]) Μὲ τὰ σχόλια τοῦ M. DENDIAS, Études sur le gouvernement et l'administration à Byzance ἐν Studi bizantini τ. 5 (1939) σ. 125 ἑπ. ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς τοῦ Χωματιανοῦ δὲν εἶμαι ἐν πᾶσι σύμφωνος, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ δὲν γίνεται ἐν αὐτοῖς σαφὴς διάκρισις μεταξὺ ἀναγορεύσεως καὶ στέψεως. Πρὸς τούτοις ὁ συγγραφεὺς ἐπανειλημμένως χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον συγκλητικὴ πρόβλησις, ἐνῷ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Χωματιανοῦ δὲν ἀπαντᾷ οὗτος καὶ μόνον περὶ *βασιλικῆς προβλήσεως* (στ. 490 καὶ στ. 488: *προβληθῆναι εἰς βασιλέα*) γίνεται λόγος. Ἡ μνεία τῆς παρουσίας καὶ συμμετοχῆς τῆς συγκλήτου δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς συγκλητικὴ πρόβλησις, διότι εἰς τὴν βυζαντινὴν ὁρολογίαν εἶναι καθωρισμένον τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅρου *πρόβλησις* καὶ ἡ τυχὸν χρῆσις τῆς ἀνωτέρω ἐκφράσεως θὰ ἐδήλου τὴν ἀνάδειξίν τινος εἰς συγκλητικόν.

[3]) Δημητρίου Χωματιανοῦ ἐπιστολὴ *Πρὸς τὸν χειροτονηθέντα ἐν τῇ Νικαίᾳ πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως κυρὸν Γερμανὸν* παρὰ J. B. PITRA, Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata, [τόμ. VI], Parisiis - Romae 1891 στ. 488 - 489. Ὑπὸ τοῦ Χωματιανοῦ ἀναπτύσσονται διεξοδικῶς καὶ οἱ πολιτικοὶ λόγοι, οἵτινες ἐπέβαλλον τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ δεσπότου Θεοδώρου εἰς αὐτο-

τις, ὡς τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τῶν ἀρχιερέων συμπνευσάντων γέγονεν αὐτόθι, ὃ γέγονεν· μετὰ γὰρ τὴν ἅλωσιν τῆς μεγαλοπόλεως, ὅσοι τῆς συγκλήτου βουλῆς ζῶντες ἐναπελήφθησαν (γρ. *ἐναπελείφθησαν*), *οἱ μὲν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, οἱ δὲ πρὸς τὴν Δύσιν ἐμάκρυναν φυγαδεύοντες καὶ οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα βασιλικὴ πρόβλησις συγκλήτου βουλῆς ἠμοίρησε καὶ ἀρχιερατικῆς συμπνοίας καὶ συνδρομῆς καὶ οἶμαι ὡς, εἰ μὴ τὸ πλέον, ἀλλά γε τὸ ἥμισυ τῆς ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἐπαρχίας ἐν τῇ Δύσει τυγχάνον ἐστιν*[1]. Ἐκ τῶν χωρίων τούτων καθίσταται ἔκδηλος ἡ πρωταρχικὴ σημασία συγκλήτου καὶ κλήρου κατὰ τὴν πρόβλησιν, πρὸ πάντων ὅμως ἡ νομικὴ ἀναγκαιότης τῆς συμμετοχῆς των διὰ τὸ ἔγκυρον τῆς ἀναγορεύσεως· διότι δὲν ἔχει ἄλλως νόημα ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Χωματιανοῦ, προσπαθοῦντος νὰ ἀποδείξῃ τὴν παρουσίαν σημαντικοῦ ἀριθμοῦ μελῶν τῆς συγκλήτου εἰς τὴν Δύσιν, ὡς καὶ πολυαρίθμων ἀνωτέρων κληρικῶν ἐκ τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως εἰς τρόπον, ὥστε ἡ ἐν τῇ Δύσει ἀναγόρευσις τοῦ Θεοδώρου Α' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ νὰ στηρίζηται εἰς τοὺς αὐτοὺς παράγοντας καὶ νὰ τελῆται κατὰ τοὺς αὐτοὺς τελετουργικοὺς τύπους, ὡς καὶ ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῶν Λασκαριδῶν. Τῆς διαρκῶς αὐξανομένης ἐπιρροῆς τοῦ κλήρου κατὰ τὴν ἄνοδον αὐτοκράτορος ἀδιάσειστον τεκμήριον ἀποτελεῖ ἡ συνοδικὴ πρᾶξις, ἡ γενομένη ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις ἐπισκόπων ἐπὶ τῇ ἀναγορεύσει εἰς αὐτοκράτορα τοῦ δεσπότου Θεοδώρου Ἠπείρου, ἐξ ἧς σημειῶ τὴν ἀκόλουθον περικοπήν: *τοῦτο τὸ ἀποστολικὸν οἰκειούμενοι καὶ ἡμεῖς οἱ κατὰ μοῖραν ταύτην τὴν δυτικὴν ἐπίσκοποι πάντες, ὅσοι θρόνων ὑψηλοτέρων καὶ ταπεινοτέρων ὑπάρχομεν πρόεδροι, ὅπερ ἐπιστεύσαμεν εἰς δικαιοσύνην καρδίας, τὴν ἀναγόρευσιν δηλαδὴ καὶ στεμματοφορίαν καὶ χρῖσιν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ Δούκα, τοῦτο καὶ στόματι ὁμολογοῦμεν καὶ χειρὶ γράφομεν*[2].

Ἐξ ἴσου ἐνδιαφέροντα καὶ διαφωτιστικὰ διὰ τὰ συναφῆ πρὸς τὴν πατριαρχικὴν συμβολὴν κατὰ τὴν στέψιν προβλήματα εἶναι ὅσα ἐπιστέλλουν οἱ δύο ἀρχιερεῖς, ἐξ ὧν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως διεκδικεῖ ὑπὲρ τοῦ θρόνου του καὶ μόνου τὸ δικαίωμα τοῦ χρίειν καὶ στέφειν νέον ἡγεμόνα. Εἰς τὰς μομφὰς καὶ τοὺς ψόγους τούτου[3], ὁ Χωματιανὸς προβάλλει τὰ ἑξῆς ἐπιχειρήματα. Ὅτι ἐνήργησε κατ' οἰκονο-

κράτορα. Διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην βλ. προσφάτως D. M. Nicol, Ecclesiastical relations between the Despotate of Epirus and the Kingdom of Nicaea in the years 1215 to 1230 ἐν Byzantion τ. 22 (1952) σ. 207 - 228.

[1]) Αὐτόθι στ. 490. Συνδυαζομένη πρὸς τὰ ἀνωτέρω, καθίσταται, νομίζω, κατανοητὴ πληροφορία ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Βλεμμύδου, μαρτυροῦσα συγκέντρωσιν ὑπερτεσσαράκοντα ἀρχιερέων *διὰ τὸν τῆς βασιλείας ἐγκαινισμὸν* ἔκδ. A. Heisenberg ἔνθ' ἀνωτ. σ. 41.

[2]) Ἔκδ. V. Vasiljevskij, Epirotica saeculi XIII ἐν Βυζαντινὰ Χρονικὰ τ. 3 (1896) σ. 285· πρβλ. σ. 286: *καὶ τοῦτον μόνον βασιλέα ὁμολογοῦμεν καὶ τοῦτον στέφομεν καὶ τοῦτον χρίομεν.*

[3]) Παρὰ Pitra ἔνθ' ἀνωτ. στ. 484: *εἰπὲ γὰρ ἱερώτατε ἄνερ ἐκ ποίων σοι πατέρων ὁ τῆς στεφοδοσίας κλῆρος εἰλάχθη; τίσι τῶν τῆς Βουλγαρίας ἀρχιεπισκόπων βασιλεῖς Αὐσόνων ἐστεφηφόρησαν πώποτε; πότε ἀρχιποίμην τῶν Ἀχριδῶν πατριαρχῶσαν προέτεινε δεξιὰν καὶ κεφαλὴν βασιλειῶσαν ἐσέ-*

μίαν[1], ὅτι ἔπραξεν αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ ἐγένετο καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, διότι δὲν βλέπει πῶς ὁ τὴν μητρόπολιν Νικαίας ποιμαίνων δικαιοῦται νὰ φέρῃ τὸν τίτλον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου[2] καὶ τέλος ὅτι κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ διδομένην ἑρμηνείαν τῆς νεαρᾶς 11 τοῦ Ἰουστινιανοῦ (ἔτ. 535) ἐκ τῶν προνομίων τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ἀπονεμηθέντων εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Βουλγαρίας — Ἰουστινιανῆς, ἧς προΐσταται, κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ χρίειν βασιλέα[3]. Ἡ περὶ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Θεοδώρου Α' δεσπότου τῆς Ἠπείρου εἰς αὐτοκράτορα ἔρις διεξάγεται μεταξὺ ἐξεχόντων λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ περιστρέφεται ἰδίως εἰς τὸ πρόβλημα, τὶς δικαιοῦται νὰ τελῇ τὴν χρῖσιν ἡγεμόνος, ἥτις ὡς ἐκ τοῦ λειτουργικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἁρμοδιότητα τῶν κληρικῶν. Εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τούτους κύκλους ἀνῆκε καὶ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνος, ὅστις κατὰ τὸν Γεώργιον Ἀκροπολίτην[4] ἐπέμεινε *στερρότατα..., τῶν κανονικῶν ἐθῶν ἀντεχόμενος*, ὅπως μὴ περιβληθῇ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ὁ δεσπότης Θεόδωρος καὶ ὑπεβλήθη διὰ τὴν στάσιν του *πολλαῖς κακουχίαις καὶ ἐξορίαις*.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας. Ὅτε κατ' Αὔγουστον 1258 ἀπέθανε προώρως ὁ Θεόδωρος Β', ὁ υἱός τούτου ***Ἰωάννης Δ'*** ἦτο μόλις ὀκταετής. Ρητὴν μνείαν τῆς ἀναγορεύσεώς του παρέχει τὸ Χρονικὸν Gorianov[5], ἔμμεσον δὲ καὶ ὁ Γεώργιος Παχυμέρης διὰ τῆς πληροφορίας ὅτι ἐστάλησαν ἀνὰ τὴν βυζαντινὴν ἐπικράτειαν *προστάγματα*, περιέχοντα *δήλωσιν τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως, ἅμα δὲ καὶ τῆς τοῦ νέου βασιλέως ἀναρρήσεως καὶ τοῦ εἰς ἐκεῖνον προστίθεσθαι χάριν συνθήκαις ὅρκων κατὰ τὸ σύνηθες*[6]. Ἡ περίπτωσις τοῦ Ἰωάννου Δ', ὅστις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δὲν ἔτυχεν ἐκκλησιαστικῆς στέψεως, ἀποδεικνύει ἅπαξ ἔτι ὅτι ἐννόμους συνεπείας διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας ἔτικτε μόνη ἡ ἀναγόρευσις. Οὗτος κατὰ Σεπτέμβριον 1258 ὑπογράφει ὡς *πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων* ἔγγραφον ὑπὲρ τῆς μονῆς Λέμβου[7].

μνωσε;.... τῷ ὄντι γὰρ τὸ διὰ σοῦ καινοτομηθὲν χρῖσμα βασιλικὸν οὐκ ἔλαιον ἡμῖν ἐστιν ἀγαλλιάσεως ἀλλ' ὁποῖον τὸ ἐξ ἀγριελαίου δύσχρηστον καὶ δυσπρόσιτον...

[1]) Pitra ἔνθ' ἀνωτ. στ. 489. [2]) Αὐτόθι στ. 489 - 490.

[3]) Αὐτόθι στ. 494 καὶ 495. Πρβλ. τὸ κείμενον τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου 34 καὶ 222: *ὡς ἔφασκεν* (sc. ὁ Χωματιανὸς) *αὐτόνομος ὢν καὶ μηδενὶ εὐθύνας ὀφείλων δοῦναι καὶ διὰ ταῦτα ἐξουσίαν ἔχειν βασιλέας χρίειν οὓς τε ἂν καὶ ὅπου καὶ ὅτε βούλοιτο.* Τὴν ἄποψιν τοῦ Χωματιανοῦ δὲν συμμερίζεται ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς I 27.

[4]) Ἀκροπ. Χρον. 33 - 34, Ποίημα 222· πρβλ. Θεοδ. Σκουτ. 468.

[5]) Χρονικὸν Gorianov σ. 281_{13}: *μηνὶ αὐγούστῳ ἰνδικτ. πρώτης τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ κύριος Ἰωάννης δούκας ὁ λάσκαρης, ὢν ἐτῶν οὔπω νω* (= 9).

[6]) Παχυμ. I 53 - 54.

[7]) A.D. τ. IV σ. 22 - 26. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, θεωρούμενον μέχρι πρό τινος ὡς ἀνῆκον εἰς τὸν Ἰωάννην Γ' Βατάτζην ἐχρονολογήθη ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ F. Dölger, Chronologisches und Prosopographisches zur byzantinischen Geschichte des 13. Jahrhunderts ἐν B. Z. τ. 27 (1927) σ. 299-301. Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα ἀποδίδει ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῶν κριτηρίων καὶ τὰ ἐν A.D. τ. VI σ. 195-196, 196-197 δημοσιευόμενα ἔγγραφα ὁ F. Dölger, Die Kaiserurkunden des Johannes

Τὰ ἐπακολουθήσαντα τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου Β' δραματικὰ γεγονότα παρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ ἀπὸ πολιτικῆς σκοπιᾶς ἐξεταζόμενα, πρὸ πάντων ὅμως διότι διευκρινίζουν ἐν πολλοῖς τὴν πολιτειακὴν θέσιν καὶ τὴν συμβολὴν τῶν καθ' ἕκαστον παραγόντων κατὰ τὴν ὑστέραν ταύτην περίοδον καὶ διὰ τοῦτο θὰ μοὶ συγχωρηθῇ διεξοδικωτέρα ἀνάπτυξίς των. Ἀντίπαλοι τοῦ πρωτοβεστιαρίου Γεωργίου Μουζάλωνος, ἐπιτρόπου τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος, ἦσαν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς παλαιὰς βυζαντινὰς οἰκογενείας εὐγενῶν καὶ δὴ τοῦ στρατιωτικοῦ κλάδου, δυσηρεστημένοι ἐκ τῆς πολιτικῆς τοῦ Θεοδώρου Β', ὅστις εἶχε χρησιμοποιήσει εἰς ἀνώτατα κρατικὰ λειτουργήματα homines novos. Οὗτοι ὠργάνωσαν ἐν Μαγνησίᾳ τὴν σφαγὴν τῶν Μουζαλώνων ἐννέα μόλις ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου Β', μολονότι ὁ πολιτικῶς συνετὸς καὶ ὀξυδερκὴς πρωτοβεστιάριος δὲν παρέλιπε νὰ συγκαλέσῃ *ὅσον ἦν τὸ τῆς γερουσίας καὶ ὅσον τοῦ βασιλείου γένους, ὅσον τε τῶν ἀρχόντων καὶ ὅσον τῆς στρατιωτικῆς τάξεως, παρόντων ἐκεῖσε καὶ τῶν τοῦ προπάππου τοῦ βασιλέως Λάσκαρι αὐταδέλφων... καὶ παντὸς ἄλλου μεγιστᾶνος συμπληροῦντος τὸν σύλλογον* καὶ νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν των τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τῆς περαιτέρω ἀσκήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος αὐτοκράτορος ἀνατεθέντων εἰς αὐτὸν καθηκόντων [1].

Τὸ προέχον ζήτημα ἦτο ὁ διορισμὸς νέου ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος, περὶ οὗ *οἱ ἐν τέλει ἀπεφάνθησαν*, καθ' ἃ ἀφηγεῖται ὁ Παχυμέρης, *ὡς οὐκ ἀσφαλὲς δίχα τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ταύτης προεστῶτος (Ἀρσένιος δ' οὗτος ἦν) καθιστᾶν τὰ τοιαῦτα* [2]. Ὁ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Λασκαρίδας διακείμενος Ἀκροπολίτης διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ***Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου*** ὡς ἀνταποκρινομένην εἰς τὸ κοινὸν αἴσθημα καὶ περιβεβλημένην τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν νομιμότητα, ἰσχυρίζεται ὅτι αὕτη ἦτο ἀποτέλεσμα ἀποφάσεως τοῦ στρατοῦ (οὕτω πρέπει, νομίζω, νὰ ἑρμηνευθῇ ἐνταῦθα ἡ λέξις *λαός*, ὃν μάλιστα διακρίνει ὁ ἱστορικὸς *κατὰ γένη καὶ κατὰ τάξεις*) [3]. Ὁμοφώνως ἐξεδηλώθησαν ὑπὲρ τοῦ Παλαιολόγου τόσον οἱ *Ρωμαῖοι*, ὅσον καὶ τὸ *λατινικὸν φῦλον*, ἔτι δὲ καὶ τὸ *Σκυθικὸν γένος* [4]. Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως ὅμως τοῦ ἀμερολήπτου Παχυμέρη καὶ τοῦ ἐξ ἴσου καλῶς πληροφορημένου Νικηφόρου Γρηγορᾶ προβάλλει καθ' ὅλας τὰς δραματικὰς φάσεις τῆς ἐξελίξεως τῶν γεγονότων ἢ εἰς τὸ ἠθικὸν κῦρος καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου ἀποδιδομένη σημασία καὶ ἡ μεγάλη ἐπιρροὴ καὶ ἰσχὺς τῆς ἐκκλησίας ἐν γένει. Οἱ πρῶτοι λόγοι, οὓς ἀπηύθυνεν ὁ Μιχαὴλ πρὸς τὸν ἐκ Νικαίας εἰς Μαγνησίαν ἀφιχθέντα *σύν τε τοῖς ἐκκρίτοις τοῦ κλήρου καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι* [5] πατριάρχην Ἀρσένιον, ἦσαν νὰ διαβεβαιώσῃ αὐτὸν *ὡς οὐκ ἄλλως ἐπιτροπεύσων, εἰ μὴ αὐτός γε κελεύοι*

Theologos Klosters auf Patmos ἐν Β. Ζ. τ. 28 (1928) σ. 366-367.

[1]) Παχυμ. Ι 40 καὶ ἡ ὅλη ἀφήγησις αὐτόθι Ι 39-53. Οὕτω καὶ Νικηφ. Γρηγ. Ι 64-66.

[2]) Παχυμ. Ι 66_7· πρβλ. Ι 67_9.

[3]) Ἀκροπ. Χρον. 158_9, Ποίημα 266_{15}, Θεοδ. Σκουτ. 538_{18}. Ὁ Παχυμέρης Ι 66_{13} λέγει: *ἡ κοινὴ βουλὴ καταντᾷ ἐπὶ τῷ Μιχαήλ.*

[4]) Ἀκροπ. Χρον. 158· πρβλ. Ποίημα 266, Θεοδ. Σκουτ. 538_{18}.

[5]) Παχυμ. Ι 72.

καὶ ἐπινεύοι ἡ σύνοδος [1]. Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν σύσκεψιν *ἐφ' ᾧ τοὺς ἱεράρχας συνάμα τοῖς ἐν τέλει περὶ τῆς ἀρχῆς σκέπτεσθαι* ἐπεκράτησεν ἡ ὑπὸ τῆς μεγίστης πλειοψηφίας τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱκανῆς μερίδος ἀξιωματούχων ὑποστηριχθεῖσα ἄποψις, ἣν τελικῶς ἠσπάσθη καὶ ὁ πατριάρχης, ὅπως ὁ Μιχαὴλ ἀναλάβῃ τὰ ἐπιτροπικὰ καθήκοντα, ἀναδεικνυόμενος εἰς δεσπότην [2]. Τὸ Χρονικὸν Gorianov σ. 281_{16} προσδιορίζει τὴν 13 Νοεμβρίου 1258 ὡς τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ *ἀνηγορεύθη δεσπότης κύριος Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος παρὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Ἰωάννου*. Νέα κίνησις τῶν προσκειμένων πρὸς τὸν Μιχαὴλ ἀξιωματούχων καὶ ἀρχιερέων, ὅπως ἀνακηρυχθῇ οὗτος συμβασιλεύς, προσέκρουσεν ἀρχικῶς εἰς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ πατριάρχου, ὅστις ὅμως τελικῶς ἐκάμφθη καὶ ὑπεχώρησε, περιορισθεὶς εἰς ἐπανάληψιν τῶν ὅρκων περὶ διαφυλάξεως τῆς ἀρχῆς εἰς τὸν νόμιμον κύριον τοῦ θρόνου [3]. Εἰς τὴν πατριαρχικὴν διαθήκην διεσώθη τὸ περιεχόμενον τῆς συμφωνίας, ἣν ὤμοσαν *ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, μεγιστᾶνες, στρατευόμενοι καὶ ἰδιῶται* [4].

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω προσπαθείας ἐξασφαλίσεως τοῦ μικροῦ Ἰωάννου Δ' ἐπέστη τὴν 1 Ἰανουαρίου 1259 ἡ ὥρα τῆς εἰς αὐτοκράτορα ἀναγορεύσεως τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Οὗτος περιεβλήθη τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα καὶ ἀνυψώθη ἐπ' ἀσπίδος — ἣν ὑπεβάσταζον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀρχιερεῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἀξιωματοῦχοι — καὶ ἐδέχθη τὴν εὐφημίαν [5]. Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Παχυμέρη συνάγεται ὅτι ὁ Ἰωάννης Δ' δὲν εἶχεν εἰσέτι στεφθῆ, ἀνεμενέτο δὲ νὰ τελεσθῇ ἡ στέψις αὐτοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου μετὰ τῆς συζύγου του. Ὁ Παλαιολόγος ὅμως, ἔχων τὴν ὑποστήριξιν ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἀρχιερέων καὶ συγκλητικῶν, ἐξηνάγκασε τὸν πατριάρχην — μὴ διαθέτοντα, ὡς φαίνεται, παρὰ τὰς ἀγαθὰς προθέσεις του τὸ ἀπαιτούμενον σθένος — νὰ προβῇ εἰς μόνην τὴν στέψιν αὐτοῦ (τοῦ Μιχαὴλ) καὶ τῆς συζύγου του [6]. Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Παχυμέρη I 103 - 104: *προηγοῦντο μὲν οἱ τὸ στέφος δεξάμενοι, μεθείπετο δὲ τὸ παιδίον οὐκ ἐν στέφει βασιλικῷ ἀλλ' ἐν μόνῳ κεκρυφάλῳ ἡμιτυμβίῳ, λίθοις καὶ μαργάροις κεκοσμημένῳ*... σαφῶς προκύπτει ὅτι τὸ στέμμα τοῦ δεχθέντος τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου καὶ τῆς συζύγου του οὐσιωδῶς διέφερε τοῦ καλύμματος,

[1]) Παχυμ. I 73.

[2]) Παχυμ. I 74 - 79, Νικηφ. Γρηγ. I 70 - 71. Εἰς τὴν διαθήκην του ἐν P.G. τ. 140 στ. 949 ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος γράφει: *Περιέχουσαν δὲ κεφαλήν, λείποντός μου, τὸν Παλαιολόγον πεποιήκασιν οἵ τε ἀρχιερεῖς καὶ ἡ σύγκλητος διὰ τὸ τοῦ βασιλέως ἄνηβον.*

[3]) Παχυμ. I 90 ἐπ. Πρβλ. Νικηφ. Γρηγ. I 71 ἐπ., διαθήκην Ἀρσενίου ἔνθ' ἀνωτ. στ. 949, Σφραντζῆν 15 - 16.

[4]) Διαθήκη Ἀρσενίου ἔνθ' ἀνωτ. στ. 952. Πρβλ. Παχυμ. I 96, Νικηφ. Γρηγ. I 78 καὶ τὴν παρὰ Ι. ΣΥΚΟΥΤΡΗ, Περὶ τὸ σχίσμα τῶν Ἀρσενιατῶν ἐν Ἑλληνικὰ τ. 2 (1929) σ. 267 ἐπ. ἀνάπτυξιν.

[5]) Παχυμ. I 96. Οἱ λοιποὶ ἱστορικοὶ δὲν ἀναφέρουν τοὺς ἀρχιερεῖς. Τὴν ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσιν τοῦ Μιχαὴλ ἀναγράφουν ὡς γενομένην ὑπὸ τῶν ἐξοχωτέρων *ἐκ τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν ἄλλων τῶν στρατευμάτων* (Ἀκροπ. Χρον. 159), *τῶν δόξῃ καὶ γένει προυχόντων* (Νικηφ. Γρηγ. I 78, Σφραντζῆς 15 - 16), *τῶν ἐν τέλει καὶ τοῦ στρατοῦ* (Θεοδ. Σκουτ. 539).

[6]) Τὴν ψυχολογικὴν ἀτμόσφαιραν ἀποδίδει ἐπιτυχέστερον ὁ Παχυμέρης I 101 - 102. Χαρακτηριστικαὶ καὶ αἱ ἀφηγήσεις τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου ἐν τῇ διαθήκῃ του ἔνθ' ἀνωτ. στ. 952 - 953 καὶ τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ I 78 - 79· πρβλ. Σφραντζῆν 15 - 16.

τοῦ φερομένου ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δ', οὗτινος τελικῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ στέψις ἐματαιώθη.

Πρὸ τῆς περαιτέρω ἐρεύνης δέον νὰ συζητηθοῦν τὰ κατὰ τὴν χρονικὴν τοποθέτησιν τῆς ἀναγορεύσεως καὶ στέψεως τοῦ Μιχαὴλ Η'. Αἱ ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόψεις τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν διΐστανται, τοῦτο μὲν διότι οὗτοι δὲν διακρίνουν σαφῶς ἑκατέραν πρᾶξιν, τοῦτο δὲ διότι ἡ ὑπὸ τῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς παραδιδομένη χρονολογία ἀναγράφεται δι' ἀρχαιοπρεπῶν ἐκφράσεων, ἀνακριβῶς χρησιμοποιουμένων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πραγματικὴν σημασίαν, ἣν εἶχον αὗται κατὰ τὴν ἀρχαιότητα[1]. Ὁ C. Chapman[2] διακρίνει μὲν ὀρθῶς μεταξὺ ἀναγορεύσεως καὶ στέψεως, ἐσφαλμένως ὅμως χρονολογεῖ ἐκείνην μὲν τὴν 1 Δεκεμβρίου 1259, ταύτην δὲ τὴν 25 Δεκεμβρίου 1259. Ὁ V. Laurent[3] πάλιν, καίτοι ἔχει ὑπ' ὄψει του πάντα τὰ χωρία τοῦ Παχυμέρη καὶ πρὸς στιγμὴν διερωτᾶται μήπως πρόκειται περὶ δύο διαφόρων πράξεων[4], ἀνενδοιάσεως κατόπιν ταυτίζει τὰ εἰς τὰ χωρία I 81_{16-17}, 96_{15}, 101_{13}, 102_{2}, 531_{21} ἐκτιθέμενα, δεχόμενος ὅτι ἅπαντα ἀναφέρονται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γεγονὸς καὶ συμπεραίνει ὅτι ἡ στέψις (le couronnement) τοῦ Μιχαὴλ Η' ἐγένετο τὴν 1 Ἰανουαρίου 1259. Ἡ τελευταία αὕτη χρονολογία, βασιζομένη εἰς τὰ χωρία τοῦ Παχυμέρη I 81_{16}: *ὥριστο μὲν οὖν ἡ ἡμέρα τῆς ἀναρρήσεως, ἡ δὲ ἦν ἡ τοῦ Ἑκατομβαιῶνος νουμηνία, τῆς τότε τρεχούσης δευτέρας ἐπινεμήσεως* καὶ 96_{15}: *τέως δ' ἡ κυρία παρῆν, ἥτις ἦν, ὡς ἐρρήθη, Ἑκατομβαιῶνος νουμηνία* εἶναι ἀπολύτως ὀρθή, ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαὴλ Η'. Τοῦτο διαπιστοῦται ἐξ αὐτοῦ τοῦ χωρίου 81_{16}, ἐν ᾧ ῥητῶς γίνεται λόγος περὶ *ἀναρρήσεως*, ἐκ τοῦ ἑτέρου 96_{15}-97_{6}, ὁμιλοῦντος περὶ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ Μιχαὴλ ἐπ' ἀσπίδος καὶ τῆς περιβολῆς τῶν ἐρυθρῶν πεδίλων[5], ἤτοι περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὅν τις ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ, ἔτι δ' ἐκ τοῦ τελευταίου χωρίου I 531_{21}-532_{1}, ἐν ᾧ αὖθις μαρτυρεῖται ὅτι ὁ Μιχαὴλ Η' *ὑποδεῖται . . . τὰ τῆς βασιλείας ἐρυθρὰ Ἑκατομβαιῶνος πρώτῃ, ὡς λέλεκται*. Εἰς τὰς σ. 100_{2}-104_{1} ὁ Παχυμέρης ἀφηγεῖται τὰ τῆς στέψεως τοῦ Μιχαὴλ Η' καὶ εἶναι πλέον ἢ προφανὲς ὅτι πρόκειται περὶ ἄλλης τελετῆς, ἡ ὁποία διαφέρει τῆς προμνημονευθείσης κατὰ χῶρον, χρόνον καὶ πρόσωπα. Διότι εἰς τὸ χωρίον I 100_{2} ἑπ. γίνεται λόγος περὶ τῆς στέψεως τόσον τοῦ Ἰωάννου Δ', ὅσον καὶ τοῦ Μιχαὴλ Η' καὶ ἐκτίθεται ἡ ὑπὸ τοῦ τελευταίου καταβληθεῖσα προσπάθεια, ὅπως στερήσῃ τῆς στέψεως τὸν νόμιμον συνεχιστὴν τῆς δυναστείας, ὅπερ καὶ τελικῶς ἐπέτυχε. Τοὐναντίον εἰς τὰ χωρία I 81_{16}, 96_{15}-97_{6} καὶ 531_{21} πρόκειται περὶ

[1]) P. TANNERY, Les noms de mois attiques chez les Byzantins ἐν Revue archéologique, Ser. III τ. 9 (1887) σ. 23-36.

[2]) C. CHAPMAN, Michel Paléologue restaurateur de l'empire byzantin, Paris 1936 σ. 37.

[3]) V. LAURENT, Notes de chronographie et d'histoire byzantine ἐν Échos d'Orient τ. 36 (1937) σ. 165-167. Πρβλ. OSTROGORSKY, Geschichte² σ. 357 σημ. 1.

[4]) Αὐτόθι σ. 167 καὶ σημ. 1.

[5]) Παχυμ. I 97_{2-6}: *καὶ οὕτω τελεσθέντων τῶν ὅρκων* (περὶ ὧν I 96_{16}-97_{1}), *ἀσπίδι βασιλικῇ ἐνιζάνει ὁ εἰς τὴν βασιλείαν ἑτοιμαζόμενος, πρῶτον τὼ πόδε τοῖς βασιλικοῖς συμβόλοις ἐναρμοσθεὶς καὶ χερσὶν ἔνθεν μὲν ἀρχιερέων ἔνθεν δὲ μεγιστάνων ἀρθείς, ἀνακτορικοῖς παιάνοις καὶ κρότοις παρὰ πάντων ἐμεγαλύνετό τε καὶ ἐφημίζετο.*

πράξεως ἀφορώσης μόνον τὸν Παλαιολόγον. Ἡ κατὰ χῶρον διαφορὰ εἶναι ἐπίσης ἐμφανὴς ἐκ τῆς ἀφηγήσεως Ι 97_7 - 99_6, ἥτις, ἀναφερομένη εἰς τὰ ἐπακολουθήσαντα τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαὴλ Η' (προαγωγαὶ συγγενῶν καὶ συγκλητικῶν εἰς ἀνώτερα ἀξιώματα, χορηγίαι πρὸς τὸ στράτευμα, ἀπολύσεις κρατουμένων διὰ χρέη, μέτρα προνοίας γενικῶς σ. 97_7 - 98_{13}), πληροφορεῖ περὶ τῶν κινήσεων τοῦ Μιχαήλ. Οὗτος, καταλιπὼν τὸν Ἰωάννην Δ' ἐν Μαγνησίᾳ, κατηυθύνθη ἐκεῖθεν εἰς Φιλαδέλφειαν· ταυτοχρόνως ἀπέστειλε τὸν πατριάρχην εἰς Νίκαιαν, ἔνθα ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ἔλθῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ παιδός, ἵνα τύχουν ἀμφότεροι τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως [1]. Πράγματι δὲ ὁ Παλαιολόγος ἐστέφθη ἐν Νικαίᾳ, ἐνῷ ἀνηγορεύθη ἐν Μαγνησίᾳ [2]. Τὴν ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηριζομένην ἄποψιν ἐπιβεβαιοῖ ἀπολύτως μαρτυρία τοῦ Χρονικοῦ Gorianov σ. 281_{18}, διακρίνουσα τῆς στέψεως τὴν ἀναγόρευσιν καὶ χρονολογοῦσα τὴν τελευταίαν τὴν 1 Ἰανουαρίου 1259. Τῆς στέψεως δὲν παρέχει ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν, ἀλλὰ προσδιορίζει τὴν εἰς διάφορον χῶρον τέλεσιν ἑκατέρας: τῷ δὲ *,ςψξζ' ἔτει. ἰανουαρ[ίῳ] α' ἡμέρ[ᾳ] παρασκευῇ· ἀνηγορεύθη καὶ βασιλεὺς* (sc. ὁ Μιχαὴλ Η') *μετ' αὐτοῦ* (sc. τοῦ Ἰωάννου Δ') *ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ νυμφαίου· εἶτα ἀφίκετο εἰς τὴν νίκειαν, ἔνθα καὶ ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου κυρίου Ἀρσενίου.*

Ἡ προταχθεῖσα ἱστορικὴ ἀνασκόπησις καθιστᾷ ἐμφανῆ τὴν δύναμιν τοῦ κλήρου, οὗτινος ἡ συμβολὴ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τόσον ἐξ ἐπόψεως οὐσίας, ὅσον καὶ τύπων εἶναι ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία. Ὁ πατριάρχης καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος προσεκλήθησαν εἰς Μαγνησίαν, διότι ἐκρίθη ἀπαραίτητος ἡ σύμπραξίς των, ἵνα ἔχῃ κῦρος ὁ διορισμὸς τοῦ νέου βασιλικοῦ ἐπιτρόπου. Εἰς τὰς προηγηθείσας τῆς ἀναδείξεως τοῦ Μιχαὴλ εἰς δεσπότην, εἶτα δὲ εἰς αὐτοκράτορα πολιτικὰς κινήσεις ζωηροτάτη ὑπῆρξεν ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀρχιερέων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου οἱ μόνοι φραγμοί, οἵτινες προεβλήθησαν εἰς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν διάσωσιν τῆς ζωῆς τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος, προήρχοντο ἀπὸ κληρικούς, τὸν πατριάρχην Ἀρσένιον καὶ τοὺς μητροπολίτας Σάρδεων Ἀνδρόνικον καὶ Θεσσαλονίκης Μανουήλ.

Ἐφ' ὅσον ἦτο νομικῶς ἀναγκαία διὰ τὴν κτῆσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος ἡ ἀναγόρευσις καὶ εἶχον τύχει ταύτης τόσον ὁ Ἰωάννης Δ', ὅσον καὶ ὁ Μιχαὴλ Η', ἐνῷ ἐξ ἄλλου ἦτο προφανὴς ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ πολιτικὴ σκοπιμότης ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Παλαιολόγου, ὅπως ἐπιτύχῃ οὗτος εἰ δυνατὸν κατὰ πανηγυρικὸν τρόπον τὸ προβάδισμα ἔναντι τοῦ νομίμου κυρίου τοῦ θρόνου, μόνη ἀπομένουσα πρᾶξις ἦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ στέψις καὶ διὰ τοῦτο ὅλος ὁ πολιτικὸς ἀνταγωνισμὸς συνεκεντρώθη περὶ τὴν τέλεσιν ταύτης. Ἐξ ἄλλου ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Λασκαριδῶν ἐνισχυθεῖσα μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν πολιτειακῶν θεσμῶν σημασία τῆς στέψεως διὰ τῆς καθιερωθείσης ἀρχῆς τῆς τελέσεως ταύτης μόνον ἀφ' οὗ ἀναλάβῃ τις ὡς αὐτοκράτωρ τὴν ἐξουσίαν, δικαιολογεῖ ἔτι μᾶλλον τὴν στάσιν τοῦ Μιχαὴλ Η', ὅστις ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τότε

---

[1]) Παχυμ. Ι 98_{14} καὶ 100_{4}. [2]) Βλ. ἀνωτέρω.

μὲν νὰ ματαιώσῃ τὴν στέψιν τοῦ Λασκαρίδου, μετὰ δὲ τὴν ἐν ἔτει 1261 ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἐπαναλάβῃ ταύτην δι' ἑαυτὸν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ [1].

Γ' ΤΜΗΜΑ 1261-1453

Ἐπειδὴ αἱ περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ **Ἀνδρονίκου Β'** ὡς συμβασιλέως εἰδήσεις καταλείπουν κενὰ καὶ ἀπορίας, δύνανται ὅμως ἐν πολλοῖς νὰ συμπληρωθοῦν διὰ τῶν εἰς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ **Μιχαὴλ Θ'** ἀναφερομένων, θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ ἡ κοινὴ αὐτῶν διαπραγμάτευσις. Ὁ F. Dölger εἰς μελέτην του [2], γνωστήν μοι μόνον ἐκ τῆς συντόμου ἀναλύσεως τοῦ συγγραφέως [3], δέχεται ὅτι ὁ Μιχαὴλ Η' εἶχεν ἀναδείξει ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1261 τὸν Ἀνδρόνικον συμβασιλέα (zum Mitkaiser ausrufen liess)· δὲν δύναμαι ὅμως νὰ προσδιορίσω ἐπακριβῶς τὴν νομικὴν θέσιν τοῦ Ἀνδρονίκου ἀπὸ τοῦ χρονικοῦ τούτου σημείου, δεδομένου ὅτι οὗτος μόνον ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1272 πράξεως κατέστη *βασιλεύς*. Ὡς ρητῶς λέγει ὁ Παχυμέρης, *Μουνυχιῶνος ὀγδόῃ* (= 8 Νοεμβρίου) *βασιλικῶς αὐτοὺς* (sc. τὸν Ἀνδρόνικον καὶ τὴν σύζυγόν του Ἄνναν) *σὺν τῷ πατριαρχοῦντι ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ταινιοῖ* [4], συγχρόνως δὲ παρέσχεν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον τὴν ἄδειαν νὰ ἐκδίδῃ ἔγγραφα ὡς οἱ αὐτοκράτορες, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ὑπογράφῃ διὰ μηνολογήματος ἀλλὰ μόνον δι' ἐρυθρᾶς μελάνης κατὰ τὸν τύπον: *Ἀνδρόνικος Χριστοῦ χάριτι βασιλεὺς Ρωμαίων* [5]. Ταυτοχρόνως ὁ Μιχαὴλ Η' ηὐνόησε τὸν υἱόν του καὶ δι' ἄλλων προνομίων, ὧν γνῶσιν λαμβάνομεν ἐκ προστάγματος, δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ A. Heisenberg, ὅστις καὶ ἐπιτυχῶς συνέδεσε τοῦτο πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη περιγραφομένην ἀνάδειξιν τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς βασιλέα [6].

Ἀνάλογος πρὸς τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ ἔτους 1272 εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1281 γενομένη ἀνακήρυξις τοῦ νέου Μιχαὴλ εἰς *βασιλέα* ὑπὸ τοῦ πάππου του Μιχαὴλ Η', ἧς μνεία παρὰ Παχυμέρῃ [7]. Πρὸς αὐτὴν ὀρθῶς συνδυάζει ὁ A. Heisenberg ἑτέραν πληροφορίαν τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ, ἀφηγουμένου πῶς ὁ Μιχαὴλ Η', ἐπωφελούμενος βα-

1) Παχυμ. Ι 173.

2) F. Dölger, Die dynastische Familienpolitik des Kaisers Michael Palaiologos (1258-1282) ἐν Festschrift E. Eichmann zum 70. Geburtstag (1940) σ. 179-190.

3) Ἐν Β. Ζ. τ. 40 (1940) σ. 287.

4) Παχυμ. Ι 318. Τὸ ἀντίστοιχον χωρίον τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ Ι 109 συμπλέκει τὸν γάμον καὶ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς βασιλέα καὶ δὲν ἀποδίδει ἐν σαφηνείᾳ τὰ πράγματα.

5) Παχυμ. Ι 319 = Νικηφ. Γρηγ. Ι 109_{20}.

6) A. Heisenberg, Aus der Geschichte σ. 33-81. Τὸ ἔγγραφον αὐτόθι σ. 37-41. Παρὰ τὴν ἀντίθετον ἐκδοχὴν τοῦ G. Ostrogorsky, Autokrator Johannes II. κλπ. ἐν Annales de l'Institut Kondakov τ. 10 (1938) σ. 183 (πρβλ. F. Dölger ἐν Β.Ζ. τ. 40 ⟨1940⟩ σ. 287), δὲν θεωρῶ πιθανὸν ὅτι τὸ ἀπὸ 8 Νοεμβρίου 1272 ἔγγραφον εἰς τὸ ἀπολεσθὲν τμῆμά του περιεῖχε τὴν ἀπονομὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, δεδομένου ὅτι οὗτος κατὰ τὴν ρητὴν μαρτυρίαν τοῦ Παχυμέρη Ι 399 ἀνεκηρύχθη τότε (1272) μόνον ἁπλοῦς *βασιλεύς*.

7) Παχυμ. ΙΙ 87: *τῷ μέντοι γε Μιχαὴλ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ Μιχαὴλ... ὡς βασιλέα παρεῖχε κηρύττεσθαι ὡς οὐ μικρὰν παραψυχὴν τῷ πατρὶ διὰ τὸν τῆς δεσποίνης ἀλύοντι θάνατον.*

σιλικοῦ πένθους, ἀνεκάλεσε τὸ δικαίωμα, ὅπως ὁ δευτερότοκος υἱός του *πορφυρογέννητος* Κωνσταντῖνος φέρῃ ἐρυθρὰ πέδιλα, ταυτοχρόνως δὲ ἀνέδειξε τὸν ἔγγονόν του Μιχαὴλ *βασιλέα*, πρὸς παραμυθίαν τοῦ πατρὸς τοῦ νέου, Ἀνδρονίκου Β', πενθοῦντος τὴν σύζυγόν του Ἄνναν [1].

Τὴν μετάβασιν τῆς ἀρχῆς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Β' (12 Δεκεμβρίου 1282) ὁ Παχυμέρης μνημονεύει διὰ τῶν ἑξῆς: ... *τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ μεταλλάξαντος, ὁ ἐξ ἐκείνου Ἀνδρόνικος αὐτόθεν τὸ κράτος ἔχων τεταινιωμένος εἰς βασιλέα, ἐπειλῆφθαι καὶ μόνος τῶν πραγμάτων καθηναγκάζετο* [2]. Οὐδὲν ὅμως λέγεται περὶ νέας τυχὸν πράξεως δι' ἧς ὁ Ἀνδρόνικος Β' ἐκ τῆς κατηγορίας τοῦ ἁπλοῦ *βασιλέως* μετέστη εἰς τὴν τῶν αὐτοκρατόρων, ὡς μαρτυρεῖται διὰ τοὺς ἑπομένους ἡγεμόνας τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος τὸν Ἀπρίλιον 1277 ὑπογράφει ὡς *πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων* [3] ὁμολογίαν πίστεως, πεμφθεῖσαν πρὸς τὸν πάπαν Ἰωάννην ΚΑ' καὶ σωζομένην ἐν ἑλληνικῷ καὶ λατινικῷ πρωτοτύπῳ, συνάγεται ὅτι ἔλαβε χώραν τοιαύτη πρᾶξις μεταξὺ τοῦ Νοεμβρίου 1272 καὶ τοῦ Ἀπριλίου 1277, δι' ἧς ὁ Ἀνδρόνικος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πατρός του Μιχαὴλ Η'.

Εἰς καλυτέραν θέσιν εὑρισκόμεθα ὡς πρὸς τὸν Μιχαὴλ Θ', διότι γνωρίζομεν ἐν ἱκαναῖς λεπτομερείαις τὰς συνθήκας καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐπῆλθε τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1294 ἡ μεταβολὴ τῆς νομικῆς θέσεως αὐτοῦ, ἀναγορευθέντος ἀπὸ ἁπλοῦ *βασιλέως* εἰς *βασιλέα αὐτοκράτορα*. Τὴν 21 Μαΐου 1294 συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν οἱ ἀνώτεροι κρατικοὶ λειτουργοὶ ὁμοῦ μετὰ τῆς αὐλικῆς ἀκολουθίας, αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις, οἱ πολῖται, περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰταλῶν, οἱ τότε εἰς τὴν πρωτεύουσαν εὑρισκόμενοι πρεσβευταί, ἔτι δὲ οἱ κληρικοὶ καὶ μοναχοί, ἀφ' οὗ προηγουμένως οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐτέλεσαν ἀφ' ἑσπέρας ὁλονύκτιον ἀκολουθίαν, παρόντος καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β'. Ἀφ' οὗ ἀφῃρέθησαν τὰ δρύφακτα τοῦ τρικλίνου Μάκρωνος, *ὡς καθαρὸς παρὰ πάντων θεῷτο ὁ εὐφημούμενος, ἐπ' ἀσπίδος τε τὸν νέον οἱ ἐν τέλει καθιζάνουσι καὶ μετέωρον αἴρουσι καὶ ἀνευφημοῦσι τρανότερον* [4]. Εἶτα ἤρχισεν ἡ θεία λειτουργία, ὅτε *ἄνεισι μὲν ἐπ' ἄμβωνος ὁ κρατῶν, ἄνεισι δὲ καὶ ὁ πατριάρχης, συνάνεισι δὲ σφίσι καὶ ὁ εἰς βασιλείαν μετὰ τοῦ πατρὸς χρισθησόμενος καὶ μετὰ λαμπρῶν καὶ περιφανῶν τῶν τελετῶν στέφει μὲν βασιλεὺς τὸν υἱόν, συνεπιλαμβανομένου τοῦ στέφους καὶ τοῦ ἱεράρχου, χρίει δ' ὁ ἱεράρχης τῷ θείῳ μύρῳ τὸν τῆς βασιλείας συμμετασχόντα· καὶ παιᾶνες ἐντεῦθεν καὶ εὐφημίαι καὶ πᾶν χαριστήριον* [5].

---

[1]) Παχυμ. I 499-500, A. HEISENBERG, Aus der Geschichte σ. 125.

[2]) Παχυμ. II 11. Πρβλ. Νικηφ. Γρηγ. I 158.

[3]) Παρὰ A. THEINER - Fr. MIKLOSICH, Monumenta spectantia ad unionem ecclesiarum Graecae et Romanae, Vindobonae 1872 σ. 15-21 καὶ Σπ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου χρυσόβουλλα καὶ χρυσᾶ γράμματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἐν Νέος Ἑλληνομνήμων τ. 11 (1914) σ. 121-127.

[4]) Παχυμ. II 196· πρβλ. καὶ II 195.

[5]) Παχυμ. II 196. Πρβλ. Νικηφ. Γρηγ. I 193 καὶ Χρονικὸν Gorianov σ. 282_{30}.

Μετὰ πάσης σαφηνείας εἶναι δυνατὴ ἡ διάκρισις α') τῆς ὑπὸ τῶν ἀξιωματούχων ἐπ' ἀσπίδος ἀνυψώσεως τοῦ νέου, β') τῆς στέψεως, καθ' ἣν τοποθετεῖ ἐπὶ τοῦ ἀναγορευθέντος τὸ στέμμα ὁ αὐτοκράτωρ πατὴρ ὁμοῦ μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ γ') τῆς δι' ἁγίου μύρου χρίσεως τοῦ νέου συνάρχοντος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Λαμβάνει δηλ. χώραν ἀναγόρευσις, στέψις, χρῖσις. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν νῦν τελεσθέντων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν πράξεων τῶν ἐτῶν 1272 καὶ 1281 ἀφ' ἑτέρου διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Ἀνδρονίκου (Β') πρῶτον, εἶτα δὲ καὶ τοῦ Μιχαὴλ (Θ') εἰς *βασιλεῖς*. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Μιχαὴλ Θ' διῆλθε δι' ὅλων τῶν τελετουργικῶν τύπων (ἀναγόρευσις, στέψις, χρῖσις), δ' ὧν καθίστατό τις αὐτοκράτωρ. Πράγματι δὲ τόσον αἱ πράξεις του, ὅσον καὶ ἡ ἀντίληψις τῶν συγχρόνων του φαίνονται νὰ τῷ ἀναγνωρίζουν δικαιώματα καὶ ἐξουσίαν αὐτοκράτορος. Οὕτω τὴν ἐπομένην τῆς πανηγυρικῆς ἀναδείξεως τοῦ Μιχαήλ, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Β' συνεκάλεσε τὸν πατριάρχην μετὰ τοῦ κλήρου *καὶ τὸ τῆς πολιτείας ὅσον καθαρόν τε καὶ ἔκκριτον*... *κατὰ τὸν Μανουηλίτην βασιλικὸν τρίκλινον*... καὶ τὸν ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του Εἰρήνης υἱὸν Ἰωάννην *εἰς δεσπότην προβάλλεται, συνεπιλαμβανομένου τῆς δεσποτικῆς στεφάνης τοῦ ἀρτιστεφοῦς βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος* (sc. Μιχαὴλ Θ')[1]. Οὐ μόνον χαρακτηρίζεται ῥητῶς ὑπὸ τοῦ ἱστοριογράφου ὁ νέος ἡγεμὼν ὡς *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ*, ἀλλὰ φέρεται ἀπολαύων τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πατέρα του δικαιωμάτων, ἐν προκειμένῳ τοῦ τῆς ἐνεργοῦ καὶ ἰσοτίμου συμμετοχῆς — οὐχὶ ἁπλῆς παρουσίας — εἰς τὴν προχείρισιν δεσπότου. Ἔτι ἐμφανέστερον ἐκδηλοῦται ἡ διάφορος νομικὴ θέσις τοῦ Μιχαὴλ Θ' ὡς αὐτοκράτορος ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς διατελέσαντας κατὰ τοὺς ὑστέρους τούτους χρόνους ἁπλοῦς *βασιλεῖς* (οὐχὶ καὶ *αὐτοκράτορας)* ἐκ τῆς ἐπὶ ἐγγράφων τιθεμένης ὑπογραφῆς του: *Μιχαὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος*[2]. Τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἐπισφραγίζει ῥητὴ καὶ ἀπολύτως κατηγορηματικὴ μαρτυρία τοῦ Παχυμέρη[3], βεβαιοῦσα τὴν συναρχίαν τῶν αὐτοκρατόρων Ἀνδρονίκου Β' καὶ Μιχαὴλ Θ' καὶ προσμετρῶσα τὸν χρόνον τῆς αὐτοκρατορίας ἑκατέρου: *Ἤδη μὲν οὖν τοῖν βασιλέοιν τῷ μὲν εἰκοστὸν καὶ τρίτον* (ἤτοι 1282 + 23 = 1305 διὰ τὸν Ἀνδρόνικον), *τῷ δὲ* (sc. Μιχαὴλ) *δωδέκατον αὐτοκρατοροῦσι ξυνέβαινεν ἐξα-*

---

[1]) Παχυμ. II 197.

[2]) Οὕτως εἰς τὰ χρυσόβουλλα α') ἐκ τῆς μονῆς Χιλανταρίου ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Στεφάνου Uros Milutin (Ἰούλιος 1300) ἐκδ. F. DÖLGER, Aus den Schatzkammern ἀρ. 6 σ. 39, β') ὑπὲρ τῆς μονῆς Ἰβήρων (Αὔγουστος 1310) ἐκδ. F. DÖLGER, Facsimiles ἀρ. 26, γ') ὑπὲρ τοῦ Θεοδώρου μαρκησίου τοῦ Monferrato (Δεκέμβριος 1316) ἐκδ. FR. COGNASSO, Una crisobolla di Michele IX Paleologo per Teodoro I di Monferrato ἐν Studi bizantini τ. 2 (1927) σ. 46 - 47, δ') ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Βροντοχίου ἐν Μιστρᾷ (ἔτ. 1318) ἐκδ. G. MILLET, Inscriptions byzantines de Mistra ἐν Bulletin de corresp. hell. τ. 23 (1899) σ. 106 - 112 = Κ. ΖΗΣΙΟΥ, Ἐπιγραφαὶ χριστιανικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος ἐν Βυζαντὶς τ. 1 (1909) σ. 541 - 548.

[3]) Παχυμ. II 561. Πρβλ. τὴν εἴδησιν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ συλλεγέντα Βραχέα Χρονικὰ ἐκδ. ὑπὸ Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Ἐν Ἀθήναις 1932 ἀρ. 50: *Ζῶντος ὁ κῦρίς του Ἀνδρόνικος τὸν ἔστεψεν καὶ ἐβασίλευαν ὁμοῦ.*

νύεσθαι [1]. Ἀσφαλῶς ἡ νομικὴ ὑπόστασις τοῦ Μιχαὴλ Θ' κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ 1281 μέχρι τῆς 21 Μαΐου 1294 χρονικὸν διάστημα, ὅτε ὁ ἡγεμονόπαις ἔφερε τὸν τίτλον *βασιλεύς*, ἦτο τελείως διάφορος. Ὁμοία πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ ἦτο καὶ ἡ θέσις τοῦ Ἀνδρονίκου Β' κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ 8 Νοεμβρίου 1272 μέχρι τὸ βραδύτερον τοῦ Ἀπριλίου 1277, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ A. Heisenberg δημοσιευθέντος ἐγγράφου, παρέχοντος εἰς αὐτὸν ὡρισμένα μόνον προνόμια καὶ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἱστοριογράφων, ἐν αἷς ρητῶς παραδίδεται ὅτι ὁ τότε ἐπίσημος τίτλος τοῦ Ἀνδρονίκου ἦτο *βασιλεύς* [2].

Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν πρώτων μελῶν τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων πρόσκτησιν τῶν τίτλων *βασιλεὺς* καὶ *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ* διαφωτίζουν αἱ εἰς τὸν ***Ἀνδρόνικον Γ'*** ἀναφερόμεναι πληροφορίαι. Οὗτος τὸν Φεβρουάριον 1314, ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός του Μιχαὴλ Θ', ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ πάππου του Ἀνδρονίκου Β' *βασιλεύς*, σῴζεται δὲ χρυσόβουλλον αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς μονῆς Χιλανδαρίου ἐκ τοῦ ἔτους 1317, ἐν ᾧ ὑπογράφει *Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος* [3]. Συμφωνεῖ οὕτως ὁ τύπος τῆς ὑπογραφῆς πρὸς ἐκεῖνον ὃν κατὰ τὸν Παχυμέρην ἐδικαιοῦτο νὰ χρησιμοποιῇ ὁ Ἀνδρόνικος Β', ὅτε δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ.

Εἰς ἑκάστην μεταβολὴν προσώπων ἐντὸς τῆς δυναστείας ἀνενεοῦντο οἱ ὅρκοι, οὓς

---

[1]) Ὁ ἱστορικὸς ὡς χρονικὴν ἀφετηρίαν λαμβάνει οὐχὶ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἥτις κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἔλαβε χώραν μετὰ τὸν Νοέμβριον 1272 καὶ πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 1277, κατὰ δὲ τοὺς G. Ostrogorsky καὶ F. Dölger τῷ 1272 (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 185 σημ. 2 καὶ 6) ἀλλὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο σημεῖον, καθ' ὃ οὗτος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του (12 Δεκεμβρίου 1282) κατέστη μονοκράτωρ. Ἡ ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα τοῦ Μιχαὴλ Θ' χρονολογεῖται τὴν 21 Μαΐου 1294 καὶ συνεπῶς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς αὐτοκρατορίας του καλύπτει τὸ διάστημα 21 Μαΐου 1305 - 20 Μαΐου 1306. Πρόκειται ἑπομένως ἐνταῦθα διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ 21 Μαΐου 1305 μέχρι 12 Δεκεμβρίου 1305.

[2]) Βλ. ἀνωτ. σ. 185 ἑπ.

[3]) Παρὰ F. Dölger, Aus den Schatzkammern ἀρ. 7. Μὲ τὸν αὐτὸν τίτλον ἀναγράφεται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐὰν εἶναι ὀρθὴ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἐκδόντος ταύτην Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ, Ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαί, λατινικαὶ καὶ σερβικαὶ τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων ἐν Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς Σύλλογος τ. 13 (1880) σ. 94 ἀρ. 23: *Ἀνδρόνικος ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θ(ε)ῷ πιστό[ς] βασιλεὺς Ρωμέων Κομνηνός, Δούκας, Ἄγγελος ὁ Παλεολόγος υἱὸς Μιχαὴλ [τ]ο[ῦ] καὶ νέο[υ] Κωνσταντίνο[υ] Κομνηνοῦ, Δούκα, Ἀγγέλο[υ τ]ο[ῦ] Παλεολόγο[υ].* Χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' ἐκ τοῦ Ἰουνίου 1321 ὑπὲρ τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου ἐπὶ τοῦ ὄρους Μενοικέως (παρὰ A. Guillou, Les archives de Saint-Jean-Prodrome sur le Mont Ménécée, Paris 1955 ἀρ. 10), οὗτινος ὅμως τόσον τὸ πρωτότυπον ὅσον καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ παλαιότερα ἀντίγραφα ἀπωλέσθησαν, φέρεται ὡς ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τούτου ὡς *βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων*. Δεδομένου ὅτι τὸ ἔγγραφον προέρχεται ἐκ τῆς περιόδου καθ' ἣν ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ἔφερε τὴν ἰδιότητα τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως, ἡ λέξις *αὐτοκράτωρ* ἐν τῇ ὑπογραφῇ ὀφείλεται, ὑποθέτω, εἰς πλημμελῆ ἀνάγνωσιν τοῦ πρώτου δημοσιεύσαντος τὸ πρωτότυπον μοναχοῦ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ, Προσκυνητάριον τῆς ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τῇ πόλει Σερρῶν σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, Ἐν Λειψίᾳ 1904 σ. 88 - 90 καὶ τῶν παλαιοτέρων ἀντιγραφέων (βλ. τὴν ἱστορίαν τοῦ χρυσοβούλλου καὶ τῶν ἀντιγράφων του παρὰ A. Guillou αὐτόθι σ. 56-59), οἵτινες πιθανῶς παρεσύρθησαν εἰς τὴν προσθήκην τοῦ *αὐτοκράτωρ* ἐκ τοῦ γνωστοῦ αὐτοῖς συνήθους τύπου τῆς ὑπογραφῆς τῶν περιβεβλημένων καὶ τὴν ἰδιότητα ταύτην βυζαντινῶν ἡγεμόνων.

ὤμνυον ὁ κλῆρος, ἡ σύγκλητος καὶ οἱ πολῖται, πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς τὸν ἡγεμόνα νομιμοφροσύνης των. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Θ' τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1320 ἀνέκυψε ζήτημα, διότι ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Β' *ὥριστο, τοὺς ὀμνύοντας πρὸς μόνον τὸν πρεσβύτερον Ἀνδρόνικον ποιεῖσθαι τοὺς ὅρκους καὶ ὃν ἂν αὐτὸς βασιλέα Ρωμαίων καταστήσῃ* [1], ἐνῷ εἰς τοὺς προηγουμένους ὅρκους εἶχε περιληφθῆ καὶ ὁ νέος Ἀνδρόνικος. Τὸ ἐπεισόδιον διηυθετήθη μόλις τὸν Ἀπρίλιον 1321, ὅτε ὡρκίσθησαν ἀμοιβαίως ὁ μὲν Ἀνδρόνικος Β' *μηδένα τῶν πάντων τῆς αὐτοκρατορίας διάδοχον καταλείψειν πλὴν αὐτοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ ἐγγόνου καὶ βασιλέως· τοῦ δ' αὖ ἐγγόνου, μηδὲν μήτε κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, μήτε κατὰ τῆς αὐτοῦ ζωῆς μήτε βουλεύσασθαι, μήτε μὴν διαπράξασθαι πώποτε* [2]. Ἐνῷ εἰς τὰ παλαιότερα κείμενα ἐγένετο χρῆσις τῆς λέξεως *βασιλεία*, εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν χρησιμοποιεῖται σταθερῶς ὁ ὅρος *αὐτοκρατορία*. Ὁ Ἀνδρόνικος Β' ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταστήσῃ διάδοχόν του εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἤτοι τὴν ἀπόλυτον καὶ πραγματικὴν ἐξουσίαν, τὸν ἐγγονόν του, ὅστις πάλιν ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἐναντιωθῇ καθ' οἱονδήποτε τρόπον κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ πάππου του.

Τὸ καθεστὼς τοῦτο διετηρήθη μέχρι τῆς 2 Φεβρουαρίου 1325, ὅτε μετεβλήθη ἡ νομικὴ θέσις Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου. Περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν καθ' ὅλου τελετουργικῶν τύπων δι' ὧν συνετελέσθη ἡ ὡς ἄνω μεταβολὴ πληροφορεῖ ἡ μακρά, σαφὴς καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐνδιαφέρουσα ἔκθεσις τοῦ πιθανώτατα αὐτόπτου Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Τόσον ὁ ἱστορικὸς οὗτος, ὅσον καὶ ὁ λίαν ἀξιόπιστος Νικηφόρος Γρηγορᾶς, διὰ νὰ χαρακτηρίσουν ἐν τῷ συνόλῳ της καὶ τρόπον τινὰ μονολεκτικῶς τὴν τελετήν, χρησιμοποιοῦν τὸ ῥῆμα *ἐστέφθη* [3], καίτοι ἐκ τῆς διηγήσεως συνάγεται ὅτι περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀναγόρευσις [4], ἔτι δὲ ὅτι οὐσιῶδες τμῆμα τῆς τελετῆς ἀπετέλει ἡ χρῖσις. Ὁ Ἀνδρόνικος Γ', ὑψωθεὶς ἐπ' ἀσπίδος, εὐφημηθείς, στεφθεὶς καὶ χρισθείς, ἀπέκτησε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης κατέστη *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων* [5]. Ὅτε τὴν 24 Μαΐου 1328 ὁ Ἀνδρόνικος Β' ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ, δὲν φαίνεται νὰ ἔλαβον χώραν νέαι τελεταὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀνδρονίκου Γ', διότι οὗτος ἤδη ἀπὸ τριετίας εἶχεν ἀνακηρυχθῆ, ὡς εἴδομεν, καθ' ὅλους τοὺς τύπους βασιλεὺς αὐτοκράτωρ [6].

---

[1]) Κανταχ. Ι 17, Νικηφ. Γρηγ. Ι 295.

[2]) Νικηφ. Γρηγ. Ι 313.

[3]) Κανταχ. Ι 196, Νικ. Γρηγ. Ι 373_{14}.

[4]) Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ φράσεις τῶν Κανταχουζηνοῦ Ι 196_{19}: *ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ τοῦ ἀναγορευομένου* καὶ Ψευδο-Κωδινοῦ Χρονογραφία 89_{18}: *ἡ μὲν οὖν προεστεμμένη καὶ μήτηρ τοῦ ἀναγορευομένου, φοροῦσα καὶ τὸ ἑαυτῆς στέμμα, ἡ δὲ βασιλὶς* (sc. ἡ σύζυγος αὐτοῦ) *φοροῦσα στέφανον*.

[5]) Τὸ τελετουργικὸν τυπικὸν τῶν ὡς ἄνω πράξεων ἐκτίθεται διεξοδικῶς κατωτέρω εἰς τὰ γενικὰ συμπεράσματα.

[6]) Ἀσφαλῶς θὰ ἐδόθησαν νέοι ὅρκοι πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Γ' κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν, εὐθὺς ὡς οὗτος ἀνέλαβε μόνος τὴν διακυβέρνησιν τῆς αὐτοκρατορίας.

Αἱ πηγαὶ δὲν παρέχουν ἐπὶ ταύτῳ πληροφορίας περὶ τυχὸν ἀνακηρύξεως τοῦ ***Ἰωάννου Ε′*** εἰς βασιλέα ὑπὸ τοῦ πατρός του Ἀνδρονίκου Γ′, ὡς εἴδομεν ὅτι συνέβη προηγουμένως χάριν τῶν Ἀνδρονίκου Β′, Μιχαὴλ Θ′, Ἀνδρονίκου Γ′, καὶ διὰ τοῦτο δὲν γνωρίζομεν εὐθέως, ποία ἦτο ἡ νομικὴ θέσις τοῦ μόλις ἄγοντος τὸ δέκατον ἔτος Ἰωάννου Παλαιολόγου κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του (15 Ἰουνίου 1341). Εἰς τρία χωρία τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀναγόμενα εἰς τὸ πρὸ τῆς στέψεως τοῦ Ἰωάννου Ε′ διάστημα, ὁ μικρὸς Παλαιολόγος χαρακτηρίζεται ὡς *βασιλεὺς*[1], χωρὶς ὅμως νὰ δύναται νὰ συναχθῇ ἐξ αὐτῶν ἀσφαλῶς, ἐὰν οὗτος ἔφερε τὸν τίτλον βασιλεὺς κατὰ δίκαιον, ὑφ᾿ ἣν ἔννοιαν ἀνέπτυξα εἰς τὰς προηγουμένας σελίδας, ἢ ἁπλῶς ὀνομάζεται οὕτως ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀποβλέποντος εἰς τὸ νὰ δηλώσῃ τὰ ἴδια αὐτοῦ αἰσθήματα νομιμοφροσύνης ἢ διότι ὁ ἱστορικὸς μεταφέρει τὴν χρῆσιν τίτλου κτηθέντος μεταγενεστέρως καὶ εἰς ἐποχήν, καθ᾿ ἣν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος δὲν ἐδικαιοῦτο ἔτι τούτου. Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος τὴν 19 Νοεμβρίου 1341 εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν *ψήφῳ βασιλίδος τε καὶ τῆς συγκλήτου στέφει* (=διὰ στέμματος) *τὴν κεφαλὴν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου κατακοσμεῖται*[2]. Τόσον τὰ μεγάλα ἱστορικὰ ἔργα, ὅσον καὶ τὰ Βραχέα Χρονικά, πλὴν ἑνὸς[3], δηλοῦν τὸ γεγονὸς διὰ τοῦ ὅρου *στέφω*[4]. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ ἱστορικοὶ Καντακουζηνὸς καὶ Νικηφόρος Γρηγορᾶς πρὸς δήλωσιν τοῦ συνόλου τῶν τελετῶν τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἀνδρονίκου Γ′ χρησιμοποιοῦν ἁπλῶς τὸ ῥῆμα *στέφω*· ἐπίσης εἰς τὰ ἀνωτέρω κείμενα οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ ἀναγορεύσεως τοῦ Ἰωάννου Ε′ κατὰ τὸ ἀπὸ 15 Ἰουνίου 1341 μέχρι 19 Νοεμβρίου 1341 διάστημα, ἐνῷ ἐπανειλημμένως γίνεται συζήτησις περὶ τοῦ χρόνου τῆς *στεφηφορίας, στέψεως* αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τὰ μέσα Ἰουλίου καὶ πάντως πρὸ τοῦ τέλους Αὐγούστου 1341 εἰσηγεῖται εἰς τὴν βασίλισσαν μητέρα *τὸν υἱὸν βασιλέα τὸν Ἰωάννην χρίειν τε μύρῳ τῷ ἁγίῳ καὶ στέφει τὴν κεφαλὴν κατακοσμεῖν*[5]. Ἐπίσης ὅταν ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ κόμματος τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ πατριάρχου ἡ ἀναβολὴ τῆς στέψεως τοῦ Ἰωάννου Ε′, ὁ Καντακουζηνὸς εἰσηγήθη τὴν τέλεσιν ταύτης τὰ προσεχῆ Χριστούγεννα (1341)[6].

Εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ προβλήματος συμβάλλουν, νομίζω, καὶ ὡρισμένα στοιχεῖα ἀφορῶντα τὴν βασιλομήτορα ***Ἄνναν***. Ὁ T. Bertelè ἐδημοσίευσε τρεῖς σφραγῖδας—ἐν αἷς αὕτη χαρακτηρίζεται ὡς *εὐσεβεστάτη αὐγούστα αὐτοκρατόρισσα Ῥωμαίων ἡ Πα-*

---

[1]) Καντακ. II 18_{20}, II 64_{9}, II 166_{13}. Πρβλ. Χρονικὸν Müller (ἀνατ.) σ. 58 = Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 52 (σ. 88).

[2]) Καντακ. II 218.

[3]) Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 15 (σ. 31).

[4]) Νικηφ. Γρηγ. I 616_{8}, Χρονικὸν Müller (ἀνατ.) σ. 58, Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 52 (σ. 88), 29 (σ. 54), 47 (σ. 80), Χρονικὸν Gorianov σ. 285_{42}. Πρβλ. Καντακ. II 64, II 82, II 218.

[5]) Καντακ. II 64.

[6]) Καντακ. II 82: ***οὐ μόνον διὰ τὴν στρατιάν, ἵνα μὴ ὑπερόριος ἐν χειμῶνι διατρίβῃ, ἀλλ᾿ ἵνα καὶ βασιλέως ἡ νέου στεφηφορία τελεσθῇ.***

λαιολογίνα[1] — ἔτι δὲ πλῆθος νομισμάτων, ἐφ' ὧν ἐπὶ συνόλου 252 εἰς τὰ 245 προηγεῖται αὕτη τοῦ Ἰωάννου, κατέχουσα τὴν τιμητικὴν θέσιν[2]. Ὁ F. Dölger ἀναφέρει ὡσαύτως συνθήκην μετὰ τῆς Γενούης ἐκ τοῦ Σεπτεμβρίου 1341, ἐν ᾗ μνημονεύεται πρώτη ἡ Ἄννα ὡς *imperatrix et moderatrix* (= αὐτοκρατόρισσα) *Romeorum*, ἀκολούθως δὲ ὁ Ἰωάννης ὡς *imperator Romeorum*[3]. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς μὲν Ἄννης ὡς imperatrix et moderatrix, τοῦ δὲ Ἰωάννου ἁπλῶς ὡς imperator εἰς τὴν αὐτὴν πηγήν, χρονολογουμένην εἰς τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1341, ἤτοι δύο σχεδὸν μῆνας πρὸ τῆς εἰς αὐτοκράτορα ἀναγορεύσεως τοῦ δευτέρου, ἔτι δ' ἡ ὕπαρξις τῶν τριῶν σφραγίδων μὲ τὴν ὀνομασίαν τῆς Ἄννης ὡς *αὐτοκρατορίσσης*, παραλλήλως δὲ ἡ ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἱστοριογράφων κατὰ τοὺς ὑστέρους τούτους χρόνους συνήθης χρῆσις τοῦ ὅρου *στέφω* πρὸς δήλωσιν τοῦ συνόλου τῶν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν νέου αὐτοκράτορος ἀναφερομένων τελετῶν, δύναται μετὰ βεβαιότητος, νομίζω, νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὁ Ἰωάννης Ε', ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός του, εἶχεν ὀνομασθῆ *βασιλεύς*, ὡς συνέβη καὶ μὲ τὰ προηγούμενα μέλη τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων. Ὅθεν ἡ κλῆσις τούτου παρὰ Καντακ. ΙΙ 18_{20}, ΙΙ 64_{4}, ΙΙ 166_{13} ὡς *βασιλέως* ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι πράγματι κατεῖχε τὸν τίτλον αὐτόν. Τὸ νομικὸν τοῦτο καθεστὼς διετηρήθη μέχρι τῆς 19 Νοεμβρίου 1341, ὅτε ὁ Ἰωάννης Ε' *ἐστέφθη*, ἤτοι δι' ἀνυψώσεως ἐπ' ἀσπίδος ἀνεκηρύχθη *αὐτοκράτωρ*, ἐστέφθη καὶ εἶτα ἐχρίσθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

Κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' (15 Ἰουνίου 1341) μέχρι τῆς 19 Νοεμβρίου 1341 χρονικὸν διάστημα ὁ Ἰωάννης εἶχε τὴν ἰδιότητα τοῦ *βασιλέως*, οὐχὶ δὲ καὶ αὐτοκράτορος, τὴν δ' ἐξουσίαν ἤσκει ἡ Ἄννα, οὐχὶ ἁπλῶς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ της, ἀλλ' ἰδίῳ ὀνόματι ὡς *αὐτοκρατόρισσα Ρωμαίων*. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ στάσις τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις κατὰ τὴν ἰδικήν του εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσιν τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1341, ἤτοι πρὸ τῆς ἀναδείξεως τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου ὡς αὐτοκράτορος, διὰ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἔναντι τῆς κρατούσης δυναστείας νομιμοφροσύνην του, ὥρισεν ὅπως κατὰ τὴν εὐφημίαν ἐκφωνῆται πρῶτον τὸ ὄνομα τῆς Ἄννης, εἶτα δὲ τὸ τοῦ υἱοῦ της[4]. Χαρακτηριστικὴ ὡσαύτως διὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἄννης ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας εἶναι ἡ ἀφήγησις τοῦ Καντακουζηνοῦ ΙΙ 20_{10}-24_{15}, περιγράφοντος διὰ μακρῶν συνεδρίασιν τῆς συγκλήτου, εἰς ἣν παρέστη, λαβοῦσα ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν συζήτησιν καὶ ἡ αὐτοκράτειρα[5].

---

1) T. Bertelé, Monete e sigilli di Anna di Savoia imperatrice di Bisazio, Roma 1937 σ. 67-69.

2) Αὐτόθι. Βλ. ἐν B. Z. τ. 38 (1938) σ. 193-196 τὰς ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀνωτέρω δημοσιεύσεως σκέψεις τοῦ F. Dölger διὰ τὸ ἐκ τῶν νομισμάτων καὶ σφραγίδων ἀντανακλώμενον νομικὸν καθεστώς.

3) F. Dölger αὐτόθι σ. 195 καὶ 196 καὶ F. Dölger, Facsimiles σ. 16.

4) Καντακ. ΙΙ 166_{11}: *καὶ πρῶτα μὲν ἡ βασιλὶς Ἄννα εὐφημεῖτο καὶ μετ' ἐκείνην ὁ υἱὸς Ἰωάννης ὁ βασιλεύς*, Νικηφ. Γρηγ. ΙΙ 611_{21}: *μετά γε τὴν τῆς βασιλίδος Ἄννης εὐφημίαν καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ βασιλέως Ἰωάννου*.

5) Ἡ συνεδρίασις πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὰ τέλη Ἰουνίου ἢ ἀρχὰς Ἰουλίου 1341. Ἐφ'

Ἡ Ἄννα διετήρησεν, ὡς φαίνεται, ἐπί τι διάστημα τὸ προβάδισμα ἔναντι τοῦ υἱοῦ της· διότι ἀφ' ἑνὸς ὁ Καντακουζηνὸς ἐξακολουθεῖ καὶ ἐν ἔτει 1344 νὰ προτάσσῃ εἰς τὰς εὐφημίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰωάννου Ε' τὸ τῆς Ἄννης [1] καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς 245 ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ T. Bertelè δημοσιευθέντων 252 νομισμάτων τὴν τιμητικὴν θέσιν κατέχει ἡ Ἄννα· οὔτε πάλιν εἶναι πιθανὸν ὅτι πάντα τὰ μὲ τὸν ἀνωτέρω τύπον πολυάριθμα νομίσματα προέρχονται ἐκ τοῦ βραχέος διαστήματος τῶν πέντε πρώτων μηνῶν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ἄννης. Τέλος εἰς εἴδησιν τῶν Βραχέων Χρονικῶν ἀρ. 52 (σ. 88) λέγεται: *Ἐν ἔτει ͵ϛωνδ'* (=1345/1346) *ἐπὶ τῆς βασιλείας κυρᾶς Ἄννης τῆς Παλαιολογίνης καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς κὺρ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου* [2].

Δὲν θὰ ἦτο περιττὸν νὰ ἀφιερωθοῦν ὀλίγαι λέξεις διὰ τὸν πολιτικὸν χαρακτῆρα τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἀναγόρευσιν — στέψιν τοῦ Ἰωάννου Ε' ἀμφιταλαντεύσεων. Ἡ ἐκδηλωθεῖσα ἐκ μέρους τῶν ἰθυνόντων προσώπων ἀναβλητικότης ὠφείλετο, νομίζω, εἰς προσωπικὰς φιλοδοξίας. Ἡ Ἄννα, ἐπιθυμοῦσα νὰ διατηρήσῃ ὑπὲρ αὐτῆς ἐπὶ μακρότερον κατὰ τὸ δυνατὸν χρονικὸν διάστημα τὴν αὐτοκρατορίαν, ἀπέβλεπε, φαίνεται, εἰς τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ υἱοῦ της εἰς αὐτοκράτορα. Ὡς εὐνόητον, τὸ πρόγραμμα τοῦτο τῆς βασιλίσσης ἐξυπηρέτει τὰς προθέσεις τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις μάλιστα προέτεινε τὴν ἀναβολὴν τῆς στέψεως τοῦ Ἰωάννου Ε' διὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1341. Διὰ τῆς προηγουμένης προτάσεώς του, ὅπως ἐπισπευσθῇ ἡ τέλεσίς της, ἀπέβλεπεν ἴσως ὁ Καντακουζηνὸς εἰς τὸ νὰ συσκοτίσῃ τὰ πράγματα, διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθοῦν τοὺς σκοπούς του. Ὅτε τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1341 ὁ Καντακουζηνὸς ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀπεκαλύφθησαν οὕτω τὰ σχέδια του, ἡ ἀντίπαλος μερὶς ἔκρινε, φαίνεται, πολιτικῶς ἀναγκαίαν καὶ ἐπιβεβλημένην ἐκ τῶν νέων γεγονότων τὴν εἰς αὐτοκράτορα ἀνακήρυξιν τοῦ φυσικοῦ ἐκπροσώπου τῆς δυναστείας καὶ οὕτως ἐτελέσθη ἐσπευσμένως καὶ δὴ εἰς μὴ ἑορτάσιμον ἡμέραν ἡ ἀναγόρευσις - στέψις τοῦ Ἰωάννου Ε'. Ψέγων τὴν ἐπιδειχθεῖσαν σπουδὴν καὶ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς II 616, ἀποδίδει αὐτὴν εἰς προσωπικὴν φιλοδοξίαν τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου ΙΔ' Καλέκα, ὅστις κατ' αὐτὸν τὸν τρό-

---

ὅσον ἤθελον θεωρηθῆ ὀρθαὶ αἱ ἀπόψεις μου αὗται, δὲν εἶναι ἀπαραίτητον ἡ προμνησθεῖσα μετὰ τῆς Γενούης συνθήκη ἐκ τοῦ Σεπτεμβρίου 1341 νὰ εἶχε συνομολογηθῆ μόνον προφορικῶς, ὡς θεωρεῖ πιθανὸν ὁ F. DÖLGER ἐν B.Z. τ. 38 (1938) σ. 196 διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σχετικῶς μὲ τὴν ὑπογραφὴν τῶν ἐγγράφων ἐμφανιζομένην ἀντίφασιν. Κατὰ τὴν διαπίστωσιν τοῦ F. DÖLGER τὰ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1341 - 1347 ὑπογράφει μόνος ὁ Ἰωάννης Ε'.

[1]) Καντακ. II 491: *ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐγγὺς πυλῶν* (sc. τῆς πόλεως Βιζύης), *πρῶτα μὲν ἐκέλευεν Ἄνναν τὴν βασιλίδα εὐφημεῖν καὶ μετ' ἐκείνην βασιλέα τὸν υἱόν, τρίτους δὲ μετ' ἐκείνους αὐτόν τε καὶ Εἰρήνην βασιλίδα τὴν γυναῖκα καὶ ἐτελεῖτο ἡ εὐφημία κατὰ τὰ κεκελευσμένα. τὸν ἴσον δὲ τρόπον κἂν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐποίει· καὶ κατὰ τὰς ἱερὰς μυσταγωγίας ὁμοίως τὴν τῶν βασιλέων μνήμην ἐκέλευε ποιεῖσθαι.*

[2]) Εἰς ἐνθύμησιν τοῦ ἔτους 1351 ὁ γράφων προτάσσει πάλιν τὸ ὄνομα τῆς Ἄννης. ΑΙΜ. ΤΣΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν Ὀρθοδοξία τ. 29 (1954) σ. 481. Τὰ χρονολογικὰ δεδομένα τῆς αὐτόθι δημοσιευομένης ἑτέρας ἐνθυμήσεως εἶναι ἐσφαλμένα.

που θὰ ἐπωφελεῖτο τῆς ἀνηλικότητος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε', ἵνα ἐμφανίζηται ὡς προστάτης τῶν συμφερόντων του, πράγματι δὲ νὰ διευθύνῃ ὁ ἴδιος τὰς τύχας τοῦ κράτους.

Τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1341 ἐν Διδυμοτείχῳ ***Ἰωάννης Ϛ' ὁ Καντακουζηνὸς*** *τὰ τῆς βασιλείας περιβάλλεται σύμβολα*. Ἡ ἀναγόρευσις ἐγένετο εἰς τὴν οἰκίαν του, παρισταμένων τῶν συγγενῶν του, τοῦ στρατοῦ, συγκλητικῶν καὶ ἄλλων εὐγενῶν. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ, ἐνδεδυμένος ἐσθῆτα βασιλικήν, περιεβλήθη ἐνώπιον πάντων τὰ βασιλικὰ ὑποδήματα, βοηθούμενος πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν συγγενῶν του διὰ τὴν ὑπόδησιν τοῦ ἑνὸς καὶ ὑπὸ τῶν ἐπ' εὐγενείᾳ διακρινομένων μισθοφόρων Λατίνων διὰ τὴν τοῦ ἑτέρου. Ἰδιοχείρως ἔθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του *τὸν βασιλικὸν πῖλον*, κείμενον πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος, μεθ' ὃ *οἱ τὰ τοιαῦτα ᾄδειν εἰθισμένοι τῆς τῶν βασιλέων ἦρχον εὐφημίας*[1]. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω περιγραφῆς πληροφορούμεθα ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας. Ὁ πανηγυρικὸς τρόπος τῆς περιβολῆς τῶν βασιλικῶν ὑποδημάτων δεικνύει τὴν εἰς τὸ σύμβολον τοῦτο ἀποδιδομένην σημασίαν, ἣν ἐγνωρίσαμεν ὑφισταμένην καὶ εἰς παλαιοτέρους αἰῶνας. Ὡσαύτως τὸ πρῶτον νῦν, κατ' ἐμὴν γνῶσιν, γίνεται λόγος περὶ *βασιλικοῦ πίλου* κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν, εἶτα δὲ μετά τινα ἔτη κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ υἱοῦ του Ματθαίου[2]. Ὅτι τὸ κάλυμμα τοῦτο τῆς κεφαλῆς ἦτο διάφορον τοῦ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν στέμματος γίνεται δῆλον τόσον ἐκ τῆς ἐνταῦθα χρησιμοποιουμένης ἐκφράσεως *(πῖλος)*, ὅσον καὶ ἐξ ἑτέρου χωρίου τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ I 197, ἐν ᾧ οὗτος διευκρινίζει ὅτι κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοκράτορος *ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐ νενομισμένον περιτίθεταί τι ἀλλ' ἢ στέφανος ἢ ὅ,τι ἂν ἄλλο δοκῇ.*

Ὁ αὐτοκράτωρ ἱστορικὸς παρέλιπε νὰ μνημονεύσῃ ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσίν του κατὰ τὴν εἰς Διδυμότειχον ἀναγόρευσιν αὐτοῦ. Θεωρῶ ὅμως βεβαίαν τὴν τέλεσίν της, τοῦτο μὲν διότι, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω καὶ δὴ εἰς τὴν ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας πραγματοποιηθεῖσαν ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαὴλ Η', ἡ ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσις συνίστα τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς εἰς αὐτοκράτορα ἀναγορεύσεως, τοῦτο δὲ διότι ὁ αὐτὸς ἱστορικός, ἀναγράφων τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ υἱοῦ του Ματθαίου, παρέλιπε τὴν μνείαν τῆς ἐπ' ἀσπίδος ἀνυψώσεως τοῦ ἀναγορευομένου, ἣν μαρτυρεῖ διὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς (βλ. κατωτ.). Ὁ κατὰ ἕνα αἰῶνα μεταγενέστερος Δούκας ἀναγράφει τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Καντακουζηνοῦ διὰ τῶν ἑξῆς: *ἀμφιέννυται τὰ κόκκινα καὶ τὰ σηρικὰ πέδιλα καὶ βασιλεὺς παρὰ τοῦ στρατοῦ ἀναγορεύεται*[3]. Ὁ στρατὸς

---

[1]) Κανταx. II 165-166 (πρβλ. II 161-162), Νικηφ. Γρηγ. II 611_{18} καὶ II 625_{3}. Χαρακτηριστικὴ ἡ παρὰ Σπ. ΛΑΜΠΡΩι ἐν Νέος Ἑλληνομνήμων τ. 7 (1910) σ. 138 ἀρ. 43 ἐνθύμησις: *τῇ κς' τοῦ Ὀκτωβρίου περιεβάλετο ὁ Καντακουζηνὸς κυρὸς Ἰωάννης τὰ κόκκινα*. Διὰ τὴν θέσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὰ μέλη τῆς βασιλευούσης δυναστείας βλ. F. DÖLGER, Johannes VI. Kantakuzenos als dynastischer Legitimist ἐν Annales d l'Institut Kondakov τ. 10 (1938) σ. 19-30.

[2]) Βλ. κατωτέρω.

[3]) Δούκας 25.

ἐνταῦθα δὲν θεωρεῖται ὡς ἐκτελεστικὸν ὄργανον τῆς πράξεως καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ὡς φορεὺς πολιτικῆς δυνάμεως, τῆς ὁποίας συνέπεια ἦτο ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὡς αὐτοκράτορος. Ἄξιον προσοχῆς εὑρίσκω καὶ τὸ χωρίον τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ II 612: *καὶ διήρκεσεν ἐκεῖθεν λευκοῖς ἐνδύμασι χρώμενος, ἕως καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν ἑλών, αὐτοκράτωρ ἀναμφισβήτητος ἐγεγόνει τῆς ὅλης Ρωμαίων ἀρχῆς.* Διὰ τὸν βυζαντινὸν ἱστορικὸν ὁ κατὰ τὸν καθιερωμένον πανηγυρικὸν τύπον ἀναγορευθεὶς δεδικαιολογημένως μὲν ἔχει ἀξίωσιν ἐπὶ τοῦ τίτλου αὐτοκράτωρ ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ συνδυάζηται ἡ ἰδιότης αὕτη πρὸς τὴν ἄσκησιν πραγματικῆς ἐξουσίας, ἐνῷ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἡ ἰσχὺς τοῦ Ἰωάννου ς' ἐξετείνετο εἰς τμῆμα μόνον τῆς βυζαντινῆς ἐπικρατείας.

Ὅσον οὔπω θὰ συνεπληροῦτο πενταετία χωρὶς ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς νὰ ἔχῃ στεφθῆ ἐκκλησιαστικῶς, διότι ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀνήκων εἰς τὸ ἀντίπαλον κόμμα δὲν συγκατετίθετο εἰς τοῦτο. Ὁ ἀνταπαιτητὴς τοῦ θρόνου, ἐπωφελούμενος τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει παρουσίας τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ ἄλλων ἱεραρχῶν προσχωρησάντων εἰς τὴν ἐπαναστατικήν του κίνησιν, λαμβάνουσαν νῦν εὐνοϊκωτέραν δι' αὐτὸν τροπήν, ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας, ὅπως δεχθῇ τὴν στέψιν καὶ τὴν χρῖσιν, καθ' ὃν τρόπον εἴθιστο νὰ στέφωνται οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου (21 Μαΐου 1346)[1]. Τὴν 3ην Φεβρουαρίου τοῦ ἑπομένου ἔτους ὁ Ἰωάννης ς' ἐγένετο κύριος τῆς πρωτευούσης καὶ ἐπῆλθε συμβιβασμὸς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀρχούσης δυναστείας[2], ἐπισφραγισθεὶς μάλιστα διὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρός του Ἑλένης μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ε'. Ὁ Καντακουζηνὸς διὰ νὰ ἀποσείσῃ πᾶσαν τυχὸν ἀμφισβήτησιν καὶ ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὸ κῦρος τῆς ἀσκήσεως ἐκ μέρους του τῆς ἡγεμονίας, τρεῖς μῆνας βραδύτερον ἐστέφθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰσιδώρου (13 Μαΐου 1347). Ἡ τελετὴ ἔλαβε χώραν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν[3], ἐπειδὴ ὁ τῆς Ἁγίας Σοφίας δὲν εὑρίσκετο εἰς καλὴν κατάστασιν. Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ παρατηρεῖ περὶ τῆς δευτέρας στέψεως: *καίτοι γε αὐτὸς ἐν Ἀδριανουπόλει ὑπὸ Λαζάρου τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχου πρότερον ἐστέφθη καὶ ἀπέχρησεν ἂν ἡ τοῦ ἁγίου μύρου χρῖσις ἐκείνη παρ' εὖ φρονοῦσιν· ἵνα*

[1]) Κανταχ. II 564$_{10}$, III 29$_{9}$. Πρβλ. Νικηφ. Γρηγ. II 762, Κανταχ. II 582.

[2]) Ἀφ' ἧς ἐπῆλθεν ἡ συνδιαλλαγή, τὰ αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα φέρουν τὴν ὑπογραφὴν ἀμφοτέρων: *Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Καντακουζηνός. Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Παλαιολόγος.* A.D. τ. III σ. 120 (ἔτ. 1349). Βλ. προσέτι F. Dölger, Ein byzantinisches Staatsdokument in der Universitätsbibliothek Basel: Ein Fragment des Tomos des Jahres 1351 ἐν Historisches Jahrbuch τ. 72 (1953) σ. 205-221 καὶ R. Loenertz, Wann unterschrieb Johannes V. Palaiologos den Tomos von 1351? ἐν B. Z. τ. 47 (1954) σ. 116. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννου ς' ἀπὸ 22 Σεπτεμβρίου 1347 πρὸς τὸν πάπαν Κλήμεντα ς', παρὰ R. J. Loenertz, Ambassadeurs grecs auprès du pape Clement VI (1348) ἐν Orientalia christ. period. τ. 19 (1953) σ. 184-186 φέρουσα μηνολόγημα ὡς ὑπογραφήν, μνημονεύει μόνου αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ κειμένου οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ συναυτοκράτορος Ἰωάννου Ε'.

[3]) Κανταχ. III 29$_{1}$, Νικηφ. Γρηγ. II 787, 791$_{16}$.

δὲ μηδεμία εἴη πρόφασις τοῖς ὑβρισταῖς, ὡς ἄρα μὴ ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῶν βασιλέων ἔθος ἔστεπτο, καὶ τὸ δεύτερον αὖθις ἐτελεῖτο[1]. Τὸ χωρίον εἶναι ἀπὸ πολλῶν ἐπόψεων ἐνδιαφέρον. Πρῶτον, διότι θέτει τὸ πρόβλημα τοῦ κύρους τῆς στέψεως αὐτοκράτορος, διεξαχθείσης κατὰ πάντας μὲν τοὺς νομίμους τύπους οὐχὶ ὅμως ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου ὁμοδόξου πατριάρχου, ὡς ἐν προκειμένῳ τοῦ Ἱεροσολύμων. Καὶ ἀπαντᾷ μὲν ὁ ἱστορικὸς-αὐτοκράτωρ καταφατικῶς, ἀλλ' ὁμολογεῖ ὅτι δυνατὸν νὰ ὑπάρξουν καὶ ἀντιφρονοῦντες. Ἔπειτα τὸ γεγονὸς τῆς ἐπαναλήψεώς της δεικνύει ὅτι κατὰ τοὺς ὑστέρους τούτους χρόνους ἡ στέψις αὐτοκράτορος ἐκέκτητο ἰδιαιτέραν βαρύτητα[2].

Ἡ δύναμις καὶ ἐπιρροὴ τοῦ κλήρου εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων διαπιστοῦται καὶ κατὰ τὴν πάλην τοῦ Καντακουζηνοῦ πρὸς τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ΙΔ' Καλέκας ἦτο μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τῆς πρὸς τὸν Ἰωάννην Ε' προσκειμένης πολιτικῆς παρατάξεως[3]. Εἰς τὰς μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων μακρὰς διαπραγματεύσεις ἔλαβον μέρος καὶ κληρικοί· αὐτὸς δ' ὁ Καντακουζηνὸς προέτεινεν, ὅπως συνταχθῇ περὶ αὐτοῦ *ψήφισμα... καὶ πρόγραμμα κοινὸν τῆς τε ἐκκλησίας καὶ συγκλήτου καὶ συμπάντων κοινῇ Ῥωμαίων*...[4]. Ἐμφανὴς ὡσαύτως εἶναι καὶ ἡ ἡγετικὴ θέσις τῆς συγκλήτου, ἧς τὴν ηὐξημένην ἐνταῦθα ἰσχὺν ηὐνόει ἡ ἀνηλικότης τοῦ αὐτοκράτορος—ὡς συνέβη κατ' ἐπανάληψιν καὶ εἰς τὸ παρελθόν, ὅτε τὸν θρόνον κατεῖχεν ἀνήλικος ἢ ἀνίκανος ἡγεμὼν — καὶ ἐπανειλημμένως γίνεται λόγος εἰς τὰς πηγὰς περὶ τῆς συμβολῆς αὐτῆς κατὰ τὰς διεξαχθείσας διαπραγματεύσεις[5].

Ὁ Ἰωάννης ΣΤ', χωρῶν περαιτέρω εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν φιλοδόξων σχεδίων του πρὸς ἵδρυσιν ἰδίας δυναστείας, ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱόν του ***Ματθαῖον***. Διὰ νὰ ἀμβλύνῃ τὴν δυσμενῆ ἐντύπωσιν, ἐνεφάνισεν ἑαυτὸν ὡς ὑποκύψαντα εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις καὶ ἀξιώσεις τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς συγκλήτου[6]. Κατὰ τὸν Νικηφόρον Γρηγορᾶν III 188-189 *Ματθαῖος ὁ τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱὸς ἐπ' ἀσπίδος βασιλεὺς ἐν παλατίῳ Ῥωμαίων ἀναγορεύεται.* Ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσιν δὲν ἀναγράφει ὁ Καντακουζηνὸς II 269_8, περιοριζόμενος νὰ ἀναφέρῃ τὴν περιβολὴν τῶν ἐρυθρῶν ὑποδημάτων καὶ τοῦ πίλου ἔτι δὲ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ νέου ἡγεμόνος *ἐν ταῖς εὐφημίαις καὶ ταῖς μνήμαις,* ὡς ἔπραξε καὶ κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀναγορεύσεως.

---

1) Καντακ. III 29 9-14.

2) Ὑπὸ τοῦ Νικηφ. Γρηγ. II 787 14-15 παραδίδεται ὅτι ὑφ' ὡρισμένων κύκλων καὶ δὴ τῶν Παλαμιτῶν διετυποῦντο ἀντιρρήσεις καὶ ἀμφισβητήσεις ὡς πρὸς τὸ κῦρος καὶ τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ ἀναγορεύσεως.

3) Νικηφ. Γρηγ. II 579, 582 καὶ passim ὡς καὶ παρὰ Καντακουζηνῷ passim.

4) Καντακ. II 514-515.

5) Καντακ. II 515, 525 καὶ passim, Νικηφ. Γρηγ. passim. Εἰς τὴν σύγκλητον καὶ τὸν πατριάρχην ἀποδίδει ὁ Καντακ. II 218 καὶ passim μεταξὺ ἄλλων καὶ τὴν ἐπίσπευσιν τῆς στέψεως τοῦ Ἰωάννου Ε'.

6) Καντακ. II 565, III 257-258, 260, 268· πρβλ. Νικηφ. Γρηγ. III 167, 188.

Καὶ ἐνταῦθα παραδίδει ὅτι οὗτος *πῖλον ἐπέθετο τῇ κεφαλῇ* (sc. τοῦ Ματθαίου) *λίθῳ τε κεκοσμημένον καὶ μαργάροις, ὥσπερ ἔθος βασιλεῦσι* [1], ὅστις, καθ' ἃ ἐδέχθην ἀνωτέρω, δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν χρησιμοποιούμενον στέμμα ἀλλ' εἶναι προφανῶς ἓν τῶν καλυμμάτων, ἅτινα ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν.

Τὴν ἐν ἔτει 1353 ἀναγόρευσιν τοῦ Ματθαίου ἐπηκολούθησεν ἀρχομένου τοῦ 1354 ἡ ἐκκλησιαστικὴ στέψις, ἣν ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς ἀναγράφει διὰ τῶν ἑξῆς: *Ματθαίῳ διάδημα περιτίθησιν αὐτοκρατορικὸν ὁ πατὴρ ἐν τῷ Βλαχερνῶν θείῳ τεμένει, Φιλοθέου τοῦ μετὰ Κάλλιστον νεωστὶ πατριάρχου κατὰ τὸ πάλαι κεκρατηκὸς ἔθος τῇ χρείᾳ καθυπουργήσαντος* [2]. Ἡ ἀφήγησις τοῦ Καντακουζηνοῦ ρίπτει πληρέστερον φῶς εἰς τὰ γεγονότα. Εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἰωάννου προέβαλεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πείσμονα ἀντίδρασιν ὁ τότε πατριάρχης Κάλλιστος, ὅστις *οὐδ' ἄκροις ἠνέσχετο... τοῖς ὠσὶν* νὰ ἀκούσῃ περὶ ἀναγορεύσεως τοῦ Ματθαίου καὶ *ἀμνημοσύνης* ἤτοι ἀπαλείψεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰωάννου Ε΄ ἐκ τῶν εὐφημιῶν. Ὁ πατριάρχης εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας ἐγκατέλειψε τὸ πατριαρχεῖον καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Μάμαντος [3]. Κατόπιν τούτου ὁ Ἰωάννης ϛ΄ ἐζήτει πάσῃ θυσίᾳ καὶ ἐν σπουδῇ νὰ τακτοποιήσῃ τὸ ἀναφυὲν ζήτημα· *συνεώρα γὰρ ἤδη κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην δέον ὂν Ματθαῖον τὸν νέον βασιλέα τῷ μύρῳ χρίεσθαι κατὰ τὸ ἔθος* [4]. Καίτοι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημοῦντες καὶ οἱ τῆς Θράκης ἀρχιερεῖς χαριζόμενοι εἰς τὸν Καντακουζηνὸν ἀπεφάνθησαν ὅτι ὁ Κάλλιστος ὤφειλε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν θρόνον, οὗτος ἐνέμεινεν εἰς τὴν ἄρνησίν του· κατόπιν τούτου ὁ Ἰωάννης ϛ΄ προεκάλεσε τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Καλλίστου καὶ τὴν ἐκλογὴν ὡς νέου πατριάρχου τοῦ Φιλοθέου [5]. Μετὰ τοῦτο *Ματθαῖος ὁ βασιλεύς... κατὰ τὸν ἐν Βλαχέρναις τῆς Θεομήτορος ναὸν ἐστέφετο κατὰ τὸ ἔθος ὑπὸ Φιλοθέου τοῦ πατριάρχου καὶ βασιλέως τοῦ πατρός· ἔστεφε δὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ἔθος τὴν γυναῖκα* [6]. Ὁ Ματθαῖος ἔκτοτε ὑπογράφει κατὰ τὸν συνήθη αὐτοκρατορικὸν τύπον *(Ματθαῖος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων Ἀσάνης, ὁ Καντακουζηνός)*, ὡς διδάσκει ὁ προσφάτως δημοσιευθεὶς ὁρισμός, δι' οὗ οὗτος ἀπεδέχθη τὸν κατὰ τῶν Βαρλαμιτῶν τόμον τῆς συνόδου τοῦ 1351. Ὁ ὁρισμὸς κατὰ τὴν πιθανὴν ἄποψιν τοῦ P. Lemerle ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Ματθαίου κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικήν του στέψιν ἢ εὐθὺς μετ' αὐτήν [7].

---

1) Καντακ. III 269_{11-12}.
2) Νικηφ. Γρηγ. III 204.
3) Νικηφ. Γρηγ III 188 - 189, Καντακ. III 259 - 260.
4) Καντακ. III 270. Ὁ Καντακουζηνὸς III 271 διηγεῖται ὅτι ἐμήνυσεν εἰς τὸν πατριάρχην Κάλλιστον *δέον αὐτὸν ἐπὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ἐλθόντα, τὸν νέον βασιλέα καὶ τῷ μύρῳ χρίειν, ὥσπερ ἔθος· οὐ γὰρ ἐνδέχεται, τοῖς ἄλλοις παρασήμοις κοσμηθέντα, μὴ καὶ τὸν ἀρχαῖον τρόπον στέφεσθαι.*
5) Καντακ. III 270 - 275.
6) Καντακ. III 275_{27} - 276_{1}· πρβλ. Νικηφ. Γρηγ. III 204.
7) P. LEMERLE, Le Tomos du concile de 1351 et l'horismos de Matthieu Cantacuzène ἐν

Ἡ ῥητὴ καὶ ἐπανηλειμμένη δήλωσις τοῦ ἱστορικοῦ, καθ' ἣν παρίσταται κατὰ *τὸ ἔθος*[1] ὡς ἀναγκαία καὶ ἐπιβεβλημένη ἡ ἐκκλησιαστικὴ στέψις καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνδεομένη χρῖσις, ὡς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἰωάννης ϛ΄ δὲν ἐδίστασε νὰ προκαλέσῃ νέον σάλον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς χειροτονίας νέου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ μέχρι τότε ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶχε παραιτηθῇ ἢ καθαιρεθῇ ὑπὸ συνόδου ὑπογραμμίζουν λίαν εὐγλώττως τὴν εἰς τὴν στέψιν κατὰ τοὺς ὑστέρους τούτους χρόνους ἀποδιδομένην σημασίαν.

Ἀποδεχομένη τὴν χρονολογικὴν διάρθρωσιν καὶ ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, ὡς ταῦτα ἐκτίθενται εἰς τὴν ὡραίαν μελέτην τοῦ F. Dölger, Johannes VII. Kaiser der Rhomäer 1390-1408 ἐν B.Z. τ. 31 (1931) σ. 21-36 δι' ἧς δίδεται οὐ μόνον ὡλοκληρωμένη εἰκὼν ἑνὸς τῶν τελευταίων βυζαντινῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ καὶ ἠκριβωμένη ἀπάντησις εἰς πλῆθος ἐρωτημάτων, συναφῶν πρὸς τὰς κατὰ τὰς δεκαετίας 1373-1403 συχνὰς ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου ἐναλλαγάς, περιορίζομαι εἰς πλεῖστα σημεῖα κατ' οὐσίαν εἰς σύντομον ἐπανάληψιν τῶν πορισμάτων ἐκείνου.

Ὁ F. Dölger δέχεται ὅτι ὁ ***Ἀνδρόνικος Δ΄*** πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ε΄, δὲν εἶχεν ἀνακηρυχθῇ πρὸ τοῦ Αὐγούστου 1376 συμβασιλεύς[2], παρὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Καντακουζηνοῦ III 238_{19} (ἔτ. 1352) καὶ III 363_{17} (ἔτ. 1362), χαρακτηρίζοντος αὐτὸν ὡς *βασιλέα*. Ἐν τούτοις ἡ ἀνάδειξις τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς *βασιλέα* (ὡς καθώρισα ἀνωτέρω τὴν ἔννοιαν ταύτην), σύμφωνος οὖσα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων ἀναπτυχθεῖσαν παράδοσιν, καθίσταται βεβαία ἐξ ἑτέρας εἰδήσεως τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ, διαλαθούσης, ὡς φαίνεται, τῆς προσοχῆς τοῦ F. Dölger. Ὁ Ἰωάννης ϛ΄ εὐθὺς ἅμα τῇ ἀναγορεύσει τοῦ υἱοῦ του Ματθαίου *βασιλέα δὲ τὸν Ἰωάννην* (sc. Ε΄ τὸν Παλαιολόγον) *ἐκέλευε βασιλεὺς ὁ κηδεστὴς ἔν τε ταῖς μνήμαις ἀποσιωπᾶσθαι κἂν ταῖς εὐφημίαις. Ἄνναν μέντοι τὴν βασιλίδα καὶ τὸν θυγατριδοῦν Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα εὐφημεῖσθαι ὥσπερ πρότερον καὶ μνημονεύεσθαι ἐκέλευεν ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις*[3]. Διὰ τοῦ ληφθέντος μέτρου ἐπῆλθε διαφοροποίησις εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων. Ὁ Ἰωάννης Ε΄ παύει πλέον νὰ μνημονεύηται εἰς τὰς ἱεροτελεστίας καὶ νὰ εὐφημῆται εἰς τὰς κοσμικὰς τελετάς, ἐνῷ συνεχίζεται ἡ ἀναφώνησις τοῦ ὀνόματος τῆς βασιλίσσης Ἄννης καὶ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου. Ὁ ῥητὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἀνδρονίκου ὡς *βασιλέως*, ἡ ἀναφώνησις τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν ταῖς εὐφημίαις καὶ τοῖς μνημοσύνοις, *ὡς καὶ πρότερον*, ἀποδεικνύουν, φρονῶ, ὅτι, ὁ Ἀνδρόνικος εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἰδιότητα τοῦ βασιλέως πρὸ τῆς κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1353 λαβούσης χώραν ἀναγορεύσεως τοῦ Ματθαίου Καντακουζη-

---

E. Brayer - P. Lemerle - V. Laurent, Le Vaticanus latinus 4789. Histoire et alliance des Cantacuzènes aux XIVe - XVe siècles ἐν Revue des études byzantines τ. 9 (1951/1952) σ. 55-64.

1) Καντακ. III 270_{7}, 271_{12}· πρβλ. 275_{23}.

2) F. Dölger αὐτόθι σ. 21 σημ. 2.

3) Καντακ. III 269_{14}.

νοῦ[1]. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μου συνηγοροῦν ἔτι συνοδικὴ πρᾶξις ἀπὸ 17 Αὐγούστου 1355 καὶ χωρίον τοῦ Δούκα: Εἰς τὴν πρώτην, συνταχθεῖσαν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ συνοικεσίου τοῦ αὐτοῦ Ἀνδρονίκου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων, ῥητῶς καὶ ἐπανειλημμένως ὀνομάζεται οὗτος *βασιλεὺς*[2]. Εἰς τὸ δεύτερον (Δούκας 44), λέγεται ὅτι μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀνδρονίκου (4 Μαΐου 1373) *ἀντ' αὐτοῦ δὲ στέφει* (sc. ὁ Ἰωάννης Ε') *τὸν δεύτερον τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς βασιλέα Ῥωμαίων, τὸν* ***Μανουὴλ (Β')***. Δεδομένου ὅτι ὁ δευτερότοκος υἱὸς ἀνεκηρύχθη *βασιλεὺς* εἰς τὴν θέσιν τοῦ πρωτοτόκου, ἀβιάστως συνάγεται ὅτι τῆς τιμῆς ταύτης ἀπέλαυε προηγουμένως καὶ ὁ πρωτότοκος Ἀνδρόνικος. Ὀρθῶς ὅμως γίνεται δεκτὸν ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος Δ', ὅτε ἐγένετο κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (12 Αὐγούστου 1376) συλλαβὼν καὶ φυλακίσας τὸν πατέρα του Ἰωάννην Ε' καὶ τὸν ἀδελφόν του Μανουὴλ Β', ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ[3] πλέον· ἐστέφθη δὲ μετὰ ἓν καὶ πλέον ἔτος (18 Ὀκτωβρίου 1377), ὡς παραδίδει τὸ λεγόμενον Χρονικὸν Müller[4].

Τὴν 1 Ἰουλίου 1379 ἐγένοντο ἐκ νέου κύριοι τῆς πρωτευούσης οἱ Ἰωάννης Ε' καὶ Μανουὴλ Β', ἐκδιωχθέντων τοῦ Ἀνδρονίκου Δ' καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ζ'. Ἐν ἔτει 1381 ἐπῆλθε συμφιλίωσις μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων μερίδων καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς νόμιμος διάδοχος ὁ Ἀνδρόνικος[5] μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τὴν 28 Ἰουνίου 1385. Τὴν ἔγγραφον συμφωνίαν, ἣν κατήρτισεν ὁ Ἰωάννης Ε' μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου Δ', ἐπεκύρωσε κατ' ἐπιθυμίαν ἀμφοτέρων *εἰς πλείονα συντήρησιν καὶ πληροφορίαν καὶ ἀσφάλειαν* ἀπόφασις τοῦ πατριάρχου Νείλου καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνδημούσης συνόδου (Μάϊος 1381)[6]. Εἰς αὐτὴν ὁ μὲν Ἰωάννης Ε' ἀναγράφεται ὡς *ἅγιος αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεύς*, ἐνῷ ὁ Ἀνδρόνικος Δ' μόνον ὡς *βασιλεύς*[7], ἤτοι οὐχὶ ἐν ἰσοτιμίᾳ πρὸς τὸν πατέρα του αὐτοκράτορα, ἀλλ' εἰς ἥσσονα τούτου μοῖραν,

---

[1]) Εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ἀπόψεώς του ὁ F. DÖLGER (αὐτόθι) ἐπικαλεῖται ὡς ἐπιχείρημα ὅτι ἐν τῇ ἀπὸ Νοεμβρίου 1367 ἐπιστολῇ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ Ε' (παρὰ O. HALECKI, Un empereur de Byzance à Rome, Warszawa 1930 σ. 367), ὁ Ἀνδρόνικος χαρακτηρίζεται ὡς *primogenitus magnifici viri Johannis Paleologi*, ἐνῷ ὁ Ἰωάννης Ε' ὡς *imperator Graecorum*. Ἀλλ' οὔτε τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο εὑρίσκω ἱκανοποιητικόν, διότι ἡ ἐπίσημος βυζαντινὴ ὁρολογία δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀπολύτως οἰκεία εἰς τὸν πάπαν, ἀφ' οὗ οὗτος πρὸς δήλωσιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε' χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον *imperator*, ἐνῷ ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπικρατοῦσα ἀπόδοσις εἰς τὴν λατινικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων* εἶναι *imperator et moderator Graecorum* (ἢ *Romeorum*).

[2]) A.D. τ. I σ. 432.

[3]) Δούκας 45: *εἰσὶν ἐν τῇ πόλει Ἀνδρόνικος καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται.*

[4]) Χρονικὸν Müller (ἀνατ.) σ. 59, Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 52 (σ. 89). Ἐκ τῆς περιόδου ταύτης σῴζεται χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Δ' ὑπὲρ τοῦ Μανουὴλ Ταρχανειώτου (Μάϊος 1378), ἐν ᾧ ὑπογράφει *Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος*. F. DÖLGER, Facsimiles ἀρ. 32.

[5]) Βλ. F. DÖLGER, Johannes VII. κλπ. σ. 25-26, ἔνθα καὶ αἱ εἰς τὰς πηγὰς παραπομπαί.

[6]) A.D. τ. II σ. 25-27.

[7]) A.D. τ. II σ. 26.

τ.ἔ. τὴν τοῦ βασιλικοῦ διαδόχου, βασιλέως κατὰ τὴν φρασιολογίαν τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Δ', ὁ μετέπειτα αὐτοκράτωρ *Ἰωάννης Ζ'*, νηπιόθεν συνεμερίσθη τὰς μεταπτώσεις τῆς πατρικῆς τύχης. Ἤδη *νήπιος καὶ μόλις ψελλίζων* εἶχε τυφλωθῆ — σχετικῶς ἐλαφρῶς ὅμως — ὁμοῦ μετὰ τοῦ πατρός του μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν τούτου πρὸς κατάληψιν τῆς ἐξουσίας τῷ 1373 [1]. Ὡς δέχεται καὶ ὁ F. Dölger, ἀκριβεστέρα εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Σφραντζῆ [2], καθ' ἣν ὁ Ἀνδρόνικος Δ' μετὰ τὴν ἐπικράτησίν του τὸν Αὔγουστον 1376 μόνον διενοήθη νὰ ἀναγορεύσῃ τὸν υἱόν του ἔναντι τῆς πληροφορίας τοῦ Χαλκοκονδύλη, βεβαιοῦντος καὶ πραγματοποίησιν ταύτης [3]. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Βαγιαζὴτ ἐγένετο ὁ Ἰωάννης Ζ' κύριος τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου καὶ τῆς πρωτευούσης τὴν 14 Ἀπριλίου 1390 [4] καὶ τὴν 3 Ἰουνίου 1390 τὸν εὑρίσκομεν νὰ ὑπογράφῃ συνθήκην μετὰ τῆς Βενετίας ὡς *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων* [5]. Εἰς τὴν ἐξουσίαν διετηρήθη ὁ Ἰωάννης Ζ' μέχρι τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1390, ὅτε ἐξεδιώχθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ θείου του Μανουὴλ Β', ἀναγαγόντος καὶ πάλιν εἰς τὸν βυζαντινὸν θρόνον τὸν γηραιὸν Ἰωάννην Ε', ὅστις καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ θανάτου του (16 Φεβρουαρίου 1391).

Τὸν Μανουὴλ Β' καίπερ δευτερότοκον, ἔκρινεν ὁ πατήρ του ἄξιον διὰ τὴν διαδοχήν, ἀπογοητευθεὶς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ πρωτοτόκου Ἀνδρονίκου ἐπιδειχθείσης διαγωγῆς κατὰ τὸ γνωστὸν θλιβερὸν ἐπεισόδιον τοῦ 1371, ὅτε οἱ Βενετοὶ ἐκράτησαν τὸν Ἰωάννην Ε' ἐν τῇ πόλει των διὰ χρέη. Τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1373 ὁ τελευταῖος οὗτος προέβη εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Μανουὴλ εἰς *βασιλέα*, καθ' ἃ μανθάνομεν ἐκ τοῦ ὡροσκοπίου τοῦ Μανουὴλ [6] καὶ τῆς συντόμου ἀλλ' ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικῆς πληροφορίας τῶν Βραχέων Χρονικῶν: *τῷ αὐτῷ μηνὶ* (sc. Σεπτεμβρίῳ ,ςωπβ') *κε' πρόβλησεν βασιλέα τὸν Μανουὴλ ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Ἀετῶν* [7]. Τὴν ἀνάδειξιν μνημονεύει καὶ ὁ Σφραντζῆς ὡς τελεσθεῖσαν κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἰωάννου Ε' καὶ τῆς συγκλήτου [8]. Διὰ τὸ χωρίον τοῦ Δούκα 46_{10}, ἐν ᾧ τὸ ἀναγραφόμενον γεγονὸς (ὁ Ἰωάννης Ε' *τὸν δὲ Μανουὴλ στέφει ταινίοις καὶ βασιλέα ἀναγορεύει Ρωμαίων)* φέρεται ὡς λαβὸν χώραν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν πατρὸς καὶ υἱοῦ εἰς τὸν βυζαντινὸν θρόνον (1 Ἰουλίου

---

[1]) Δούκας 44.

[2]) Σφραντζῆς 55 Βόννης· πρβλ. F. Dölger ἔνθ' ἀνωτ. σ. 24.

[3]) Χαλκοκονδύλης 57 (Darkò).

[4]) Χρονικὸν Müller σ. 60 = Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 52 (σ. 89).

[5]) Ἐν A. D. τ. III σ. 135 - 144· τὸ ὄνομα καὶ οἱ τίτλοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐν σ. 135, 136, 143. Ὡς ἔδειξεν ὁ F. Dölger ἔνθ' ἀνωτ. σ. 27 σημ. 5 ἡ ἄλλοτε εἰς τὸν Ἰωάννην Ε' ἀποδιδομένη αὕτη συνθήκη συνήφθη πράγματι ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ζ'.

[6]) Ἐκδ. ὑπὸ J. Bullialdus εἰς τὰ σχόλια τοῦ Δούκα σ. 555. Πρβλ. Δούκαν 44.

[7]) Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 47 (σ. 81).

[8]) Σφραντζῆς 53 (Βόννης): *καὶ ὁ πατὴρ σὺν τῇ συγκλήτῳ πάσῃ τὸν Μανουὴλ εἰς βασιλέα ἐψηφίσαντο, τὸν δὲ Ἀνδρόνικον ἀπώσαντο.*

1379), ὁ F. Dölger ἔχει τὴν γνώμην ὅτι δὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν ἁρμόζουσαν χρονικὴν ἀλληλουχίαν εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δούκα [1]. Δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ τολμηρὰ ἡ ἀκόλουθος ἄποψίς μου, καίπερ μὴ δυναμένη ὁμολογουμένως νὰ ἀποδειχθῇ ἐπαρκῶς ἐκ τῆς διατυπώσεως τῶν χωρίων, ἀλλὰ καὶ οὐδαμοῦ προσκρούουσα πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν διαρκούσης τῆς βασιλείας τῶν Παλαιολόγων διάρθρωσιν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος; Αἱ μαρτυρίαι τοῦ Ὡροσκοπίου, τοῦ Δούκα 44_{20}, τῶν Βραχέων Χρονικῶν ἀρ. 47 νομίζω ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Μανουὴλ Β' εἰς βασιλέα (25 Σεπτεμβρίου 1373), ἐνῷ τὸ ἕτερον χωρίον τοῦ Δούκα 46_{10} ἀνάγεται εἰς τὴν μετὰ τὴν 1 Ἰουλίου 1379 εἰς αὐτοκράτορα πλέον ἀναγόρευσιν τοῦ Μανουὴλ Β'· διότι, ἀφ' οὗ ὁ Ἀνδρόνικος Δ' ἀπὸ τῆς 12 Αὐγούστου 1376 μέχρι τῆς 1 Ἰουλίου 1379 κατεῖχε τὴν ἐξουσίαν ὡς *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων*, εὔλογον ἦτο ὁ προοριζόμενος νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν ἐκείνου νὰ τιμηθῇ μὲ τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Τοιουτοτρόπως δίδεται ἱκανοποιητικὴ ἐξήγησις δι' ἀμφότερα τὰ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Δούκα χωρία, τὰ ὁποῖα ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται δηλοῦντα τὸ αὐτὸ γεγονός, ἐνῷ πράγματι πρόκειται περὶ δύο διακριτέων ἀπ' ἀλλήλων πράξεων, ὧν ἡ μία ἔλαβε χώραν τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1373 (ἀνακήρυξις Μανουὴλ εἰς βασιλέα) καὶ ἡ ἑτέρα ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ἀνδρονίκου Δ' καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀποκατάστασιν τοῦ Ἰωάννου Ε' μετὰ τοῦ δευτεροτόκου Μανουὴλ τὴν 1 Ἰουλίου 1379 (ἀνακήρυξις Μανουὴλ εἰς αὐτοκράτορα). Κατὰ συνέπειαν ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Δούκα 46_{10} κεῖται εἰς τὸ ὀρθὸν χρονικόν της πλαίσιον. Ἡ ὑπάρχουσα περὶ τὴν φραστικὴν διατύπωσιν τῶν δύο χωρίων τοῦ Δούκα μικρὰ διαφορὰ μόνον ἐπικουρικῶς δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἐπιχείρημα. Πάντως εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ κατ' ἐμὲ διαλαμβάνει τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μανουὴλ εἰς αὐτοκράτορα, χρησιμοποιοῦνται οἱ αὐτοὶ ὅροι, οἱ ἀπαντῶντες εἰς τὸ ἀφορῶν τὴν ἀντίστοιχον πρᾶξιν περὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Δ' [2].

Ἕτεραι δύο, ἀσφαλεῖς κατ' ἐμέ, μαρτυρίαι (Σφραντζῆς 56, Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 29 σ. 54) μνημονεύουν τὴν ζῶντος ἔτι τοῦ Ἰωάννου Ε' στέψιν τοῦ Μανουὴλ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ὧν ἡ πρώτη καθιστᾷ γνωστὸν καὶ τὸν χῶρον τῆς τελετῆς [3]. Ἀτυχῶς ὅμως οὐδετέρα τούτων διαφωτίζει τὴν χρονικὴν τοποθέτησιν τοῦ γεγονότος· διότι ὁ μὲν Σφραντζῆς λέγει περαιτέρω: *ἕως οὗ τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν τῆς βασιλείας ἔδωκε τῷ υἱῷ κὺρ Μανουὴλ καὶ βασιλέα ἔστεψεν ἐπὶ ἔτους ͵ϛω...* [4], ἔνθα

[1]) F. Dölger ἔνθ' ἀνωτ. σ. 25 σημ. 4.

[2]) Δούκας 45_8: *εἴσιν ἐν τῇ πόλει Ἀνδρόνικος καὶ βασιλεὺς Ρωμαίων ἀναγορεύεται*, 46_{10}: *τὸν δὲ Μανουὴλ στέφει ταινίοις καὶ βασιλέα ἀναγορεύει Ρωμαίων*· πρβλ. αὐτόθι 134_8 περὶ τοῦ Ἰωάννου Η': *ὃς καὶ στεφθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, βασιλεὺς Ρωμαίων ἀνηγορεύθη.*

[3]) Σφραντζῆς 56 (Βόννης): *καὶ εὐθὺς προστάξει τοῦ πατρὸς ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ τῷ διαδήματι τῷ βασιλικῷ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ σεπτῷ Ἀποστολείῳ ταινιοῦται.*

[4]) Σφραντζῆς 56 (Βον.) Ἐσφαλμένως ὁ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἔκδοσιν τοῦ Σφραντζῆ διορθοῖ εἰς ͵ϛϡ = 6900 = Σεπτ. 1391 - Αὐγ. 1392, διότι ὁ Ἰωάννης Ε' εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔτους 6900, ὅλαι δ' αἱ πηγαὶ ὁμοφώνως δέχονται ὅτι ἡ στέψις τοῦ Μανουὴλ ἐγένετο ζῶντος τοῦ πατρός του.

προφανῶς ἔχουν ἐκπέσει ἐκ τοῦ χειρογράφου τὰ ψηφία τῶν δεκάδων καὶ μονάδων, ἐνῷ εἰς τὰ Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 29 (σ. 54) παραδίδεται ὡς ἔτος στέψεως τὸ ,ϛωπε' (= 1376/7), χρονολογία ἐπίσης ἐσφαλμένη, δεδομένου ὅτι τὸ ἔτος ἐκεῖνο οἱ Ἰωάννης Ε' καὶ Μανουὴλ Β' εὑρίσκοντο μακρὰν τῆς πρωτευούσης καὶ συνεπῶς ἀποκλείεται τέλεσις στέψεως ἐν τῷ *Ἀποστολείῳ* καὶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Νομίζω ὅμως ὅτι αἱ δύο αὗται ἱστοριογραφικαὶ πληροφορίαι δύνανται νὰ συσχετισθοῦν πρὸς τὴν τοῦ Δούκα 46_{10} καὶ τὸ ἐν αὐταῖς μαρτυρούμενον γεγονὸς νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὸ ἔτος 1379, διὰ νὰ δειχθῇ ἅπαξ ἔτι ὅτι καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἐφηρμόσθη τὸ καθ' ὅλην τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων ἰσχῦσαν τυπικὸν ἀνακηρύξεως νέου αὐτοκράτορος ὑπὸ τοῦ πατρός του. Συνίστατο δὲ τοῦτο, ὡς εἶπον ἀνωτέρω καὶ ὡς θὰ ἀναπτύξω εὐρύτερον εἰς τὰ συμπεράσματα, εἰς τελετὴν λαμβάνουσαν χώραν ἐν τοῖς ἀνακτόροις, τὴν κυρίως ἀναγόρευσιν, μὲ ἔκδηλον κοσμικὸν χαρακτῆρα καὶ εἰς ἑτέραν θρησκευτικήν, ἑπομένην τῆς πρώτης, τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν καὶ χρῖσιν. Νομίζω λοιπὸν ὅτι εἰς τὰ ἀνωτέρω τρία χωρία ἀντικατοπτρίζονται αἱ τελετουργικαὶ αὗται φάσεις καὶ δὴ ὡς ἑξῆς· τὸ τοῦ Δούκα 46_{10} ἀντανακλᾷ τὸ κοσμικὸν μέρος, ἤτοι τὴν εἰς τὰ ἀνάκτορα τελετήν, τὸ τοῦ Σφραντζῆ 56 τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν τοῦ νέου ἡγεμόνος, ἐνῷ τὸ τρίτον τῶν Βραχέων Χρονικῶν ἀρ. 29 περιορίζεται εἰς τὴν διὰ τοῦ γενικοῦ ὅρου *στέφω* δήλωσιν τοῦ γεγονότος. Ἡ συσχέτισις τῶν τριῶν χωρίων πρὸς ἄλληλα δὲν προσφέρει νέα στοιχεῖα διὰ τὴν χρονολόγησιν ἀλλὰ δὲν δημιουργεῖ καὶ ἀντιφάσεις. Μάλιστα ἐὰν τὸ εἰς τὰ Βραχέα Χρονικὰ σημειούμενον ἔτος ϛωπε' διορθωθῇ κατὰ τὸ ψηφίον τῶν μονάδων ϛωπζ' (= 1379), ἐνισχύεται ἡ ἄποψίς μου ὅτι ὀρθῶς περιελήφθη ἡ πληροφορία τοῦ Δούκα 46_{10} μεταξὺ τῶν γεγονότων τοῦ ἔτους 1379.

Τὰ σύγχρονα ἔγγραφα δὲν παρέχουν στοιχεῖα διαφωτίζοντα τὰ ἀνωτέρω προβλήματα. Εἰς τὴν ἀπὸ 2 Νοεμβρίου 1382 συνθήκην, ἐν ᾗ φέρεται ὡς ἐγγυητὴς μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων κομμάτων ἡ Γένουα[1], καίτοι γίνεται σημαντικὸς λόγος περὶ τοῦ νεαροῦ Ἰωάννου Ζ', χαρακτηριζομένου ὡς *imperator*, οὐδόλως ἀναφέρεται ὁ Μανουήλ, ἐξ οὗ ὁ F. Dölger συνεπέρανεν ὅτι οὗτος εἶχεν ἀπομακρυνθῇ ἐκ τοῦ πολιτικοῦ προσκηνίου[2]. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1381 ἐπελθοῦσαν μεταξὺ Ἰωάννου Ε' καὶ Ἀνδρονίκου Δ' συνδιαλλαγὴν μόνος ὁ Ἰωάννης Ε' διετήρησε τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν τίτλον τοῦ *βασιλέως αὐτοκράτορος*, ἐνῷ ὁ Ἀνδρόνικος Δ' περιῆλθεν ἐκ νέου εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἁπλοῦ *βασιλέως*, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ προηγουμένως ἀναλυθέντος συνοδικοῦ ἐγγράφου[3], ἐν ᾧ οὐδόλως ἐπίσης μνημονεύεται ὁ Μανουήλ. Ἐνδέχεται συνεπῶς μεταξὺ τῶν ὅρων τῆς συνδιαλλαγῆς νὰ περιελαμβάνετο καὶ ἡ ὁλοσχερὴς παραίτησις καὶ ἀπομάκρυνσις τοῦ Μανουὴλ Β' ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Εἰς ὁμιλίαν τοῦ ἀρ-

[1]) Παρὰ L. T. Belgrano, Prima serie di documenti riguardanti la colonia di Pera ἐν Atti della Società Ligure di Storia Patria τ. 13 (1877-1884) σ. 133-140.

[2]) F. Dölger ἔνθ' ἀνωτ. σ. 25 σημ. 4.

[3]) A D. τ. II σ. 25-27· βλ. ἀνωτ. σ. 198 ἐπ.

χιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου[1], ἐκφωνηθεῖσαν τῷ 1383, ἐγκωμιάζεται πρόσωπον χαρακτηριζόμενον ὡς *βασιλεύς*, ὅπερ ὁ ἐκδότης — παρὰ τοὺς ἀρχικοὺς δισταγμούς του ἕνεκα τοῦ χαρακτηρισμοῦ τούτου—τελικῶς ἐταύτισεν ὀρθῶς μὲ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β΄[2]. Ὄντως οὐδὲν τὸ ἐκπληκτικόν, ἐὰν τὸ φιλικὸν περιβάλλον τοῦ Μανουὴλ ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τὴν κατὰ Μάϊον 1381 ἐπελθοῦσαν μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων μερίδων ρύθμισιν τῆς θέσεως τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας νὰ ἀποκαλῇ τὸν Μανουὴλ *βασιλέα*, δεδομένου ὅτι οὗτος ἀπὸ τοῦ 1373 ἔφερε τὴν ἰδιότητα ταύτην.

Ἀπὸ τῆς 17 Φεβρουαρίου 1391 ὁ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν Μανουὴλ Β΄[3], ὅστις μόλις λήγοντος τοῦ ἔτους 1399 συνεφιλιώθη μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου Ζ΄. Οὗτοι συνεφώνησαν, ὅπως ὁ τελευταῖος ἀντικαταστήσῃ τὸν Μανουὴλ κατὰ τὴν ἀποδημίαν του εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅπου μετέβη (10 Δεκεμβρίου 1399), ὅπως ζητήσῃ τὴν ἀρωγὴν αὐτῶν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Μανουὴλ Β΄ καὶ Ἰωάννης Ζ΄ ἦσαν ἰσότιμοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀμφότεροι ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ *βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων*[4]. Ἡ σχέσις αὕτη ἀντικατοπτρίζεται εἰς ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου Ματθαίου Α΄ πρὸς τὸν μητροπολίτην Κιέβου[5], τονίζον τὴν κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐπικρατοῦσαν ἀμοιβαίαν κατανόησιν καὶ ἐγκαρδιότητα μεταξὺ τοῦ Μανουὴλ Β΄ καὶ τοῦ Ἰωάννου Ζ΄[6]. Ὁ Ἰωάννης Ζ΄ διετήρησε καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Μανουὴλ Β΄

---

[1] Β. ΛΑΟΥΡΔΑ, Ἰσιδώρου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Ὁμιλίαι εἰς τὰς ἑορτὰς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, Θεσσαλονίκη 1954.

[2] Β. ΛΑΟΥΡΔΑ, Ὁ «συμβουλευτικὸς πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς» τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου ἐν Μακεδονικὰ τ. 3 (1956) σ. 291.

[3]) Ἡ εἰς τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ ἐκ Σμολένσκ Ἰγνατίου ἀπαντῶσα ζωηρὰ περιγραφὴ τελετῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, χαρακτηριζομένη ὡς Le couronnement de l'empereur Manuel et de l'imperatrice (Le Pelerinage d'Ignace de Smolensk (1389 - 1405) ἐν Itinéraires russes en Orient, traduits pour la Societé de l'Orient latin par B. DE KHITROWO τ. I 1, Genève 1889 σ. 143 - 149), ἀναφέρεται εἰς τὸν αὐτόθι τελεσθέντα γάμον τοῦ Μανουὴλ Β΄ μετὰ τῆς Ἑλένης Δράγαση τὴν 11 Φεβρουαρίου 1392 καὶ οὐχὶ εἰς τὴν στέψιν του ὡς αὐτοκράτορος, ὡς γίνεται συνήθως δεκτὸν (π. χ. CHARANIS, Coronation σ. 52 σημ. 18).

[4]) Προσφάτως ὁ S. CIRAC ESTOPAÑAN, Ein Chrysobullos des Kaisers Manuel II. Palaiologos (1391 - 1425) für den Gegenpapst Benedikt XIII. (1394 - 1417/23) vom Juni 1402 ἐν Β. Ζ. τ. 44 (1951) σ. 89 - 93 ἐδημοσίευσε χρυσόβουλλον τοῦ Μανουὴλ Β΄ πρὸς τὸν ἀντιπάπαν Βενέδικτον ΙΓ΄, ἐκδοθὲν ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ τὴν 20 Ἰουνίου 1402 ἐν Παρισίοις — ἔνθα ὁ Μανουὴλ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διέτριβε—καὶ φέρον τὴν ὑπογραφὴν *Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Παλαιολόγος*. Τὸ αὐτὸ ἔγγραφον ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ C. MARINESCO, Du nouveau sur les relations de Manuel II Paléologue (1391 - 1425) avec l'Espagne ἐν Studi bizantini e neoellenici τ. 7 (1953) σ. 427 ἑπ. Ὁ τελευταῖος ἐξέδοτο αὐτόθι σ. 422 ἑπ. καὶ ἕτερον χρυσόβουλλον τοῦ Μανουὴλ πρὸς τὸν Κάρολον Γ΄ βασιλέα τῆς Ναβάρρας, φέρον χρονολογίαν 30 Αὐγούστου 1400, τόπον ἐκδόσεως τοὺς Παρισίους καὶ ὑπογραφὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ προηγουμένου.

[5]) A.D. τ. II σ. 359 ἑπ. (ἔτ. 1400). Πρβλ. F. DÖLGER, Johannes VII. κλπ. σ. 32.

[6]) Πρβλ. M. JUGIE, Le voyage de l'empereur Manuel Paléologue en Occident (1399-1403) ἐν Échos d'Orient τ. 15 (1912) σ. 322 - 332.

τὸν τίτλον, διότι τὸν εὑρίσκομεν καὶ μεταγενεστέρως ὑπογράφοντα χρυσόβουλλα ὡς *βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα Ρωμαίων*[1].

Αἱ πληροφορίαι τῶν ἐκτεταμένων διηγηματικῶν πηγῶν καὶ τῶν Βραχέων Χρονικῶν περιορίζονται νὰ μνημονεύουν ἁπλῶς τὴν ζῶντος τοῦ Μανουὴλ Β' ἀναγόρευσιν καὶ στέψιν τοῦ *Ἰωάννου Η'*, δι' ἧς οὗτος κατέστη *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων*[2]. Τὸ γεγονὸς εἰς σύντομον ἀλλὰ λίαν ἠκριβωμένην ἀνάλυσιν τοῦ πηγαίου ὑλικοῦ τοποθετεῖ ὁ F. Dölger εἰς τὴν 19ην Ἰανουαρίου 1421[3]. Περὶ τῆς νομικῆς θέσεως τοῦ Ἰωάννου πρὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης λαμβάνομεν ἐμμέσως γνῶσιν ἐκ τῶν συνοδευουσῶν τὰς ἀπεικονίσεις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ Μανουὴλ Β' ἐπιγραφῶν εἰς τὸ χειρόγραφον, τὸ περιέχον τὰ ἔργα Ψευδο-Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ὅπερ ἀπέστειλεν ἐν ἔτει 1408 ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β' εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἐν Γαλλίᾳ. Ἀπεικονίζεται ὁ Μανουήλ, ὅστις χαρακτηρίζεται ὡς *πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Παλαιολόγος καὶ ἀεὶ αὔγουστος*, οἱ υἱοί του Ἰωάννης, νέος ἀγένειος μὲ τὴν παράπλευρον ἐπιγραφὴν *Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ*, ὁ νεώτερος *Θεόδωρος πορφυρογέννητος, εὐτυχὴς δεσπότης ὁ υἱὸς αὐτοῦ* (sc. τοῦ Μανουὴλ Β'), ὁ ἔτι μικρότερος *Ἀνδρόνικος αὐθεντόπουλος Παλαιολόγος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ* καὶ τέλος ἡ σύζυγος τοῦ Μανουὴλ *Ἑλένη ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὴ αὐγούστα καὶ αὐτοκρατόρισσα Ρωμαίων ἡ Παλαιολογίνα*[4]. Ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω ἐπιγραφῶν περὶ τοὺς τίτλους τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ Μανουὴλ Β' ὑφισταμένης διαφορᾶς συνάγεται ὅτι ὁ Ἰωάννης Η' διῆλθεν, ὡς καὶ οἱ προγενέστεροι τούτου πρωτότοκοι υἱοὶ τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, ἀπὸ τὸ στάδιον τοῦ ἁπλοῦ *βασιλέως*. Ἀκριβὴς ὅμως χρονολόγησις τῆς ἀναδείξεώς του εἰς βασιλέα δὲν εἶναι δυνατή, δεδομένου ὅτι οὐδεμία περὶ αὐτῆς νύξις ἀπαντᾷ, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἰς τὰ ἱστορικοφιλολογικὰ κείμενα· τὸ γεγονὸς μόνον τῆς ἀποστολῆς τοῦ περιέχοντος τὰς μικρογραφίας χειρογράφου τῷ 1408 καθιστᾷ βέβαιον ὅτι ὁ Ἰωάννης Η' ἦτο ἤδη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο *βασιλεύς*.

Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1421 ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰωάννου Η' εἰς *αὐτοκράτορα* ὁ Μανουὴλ

---

[1]) F. Dölger, Facsimiles ἀρ. 34 (ἔτ. 1405), W. Regel, Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα τῆς... μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, Ἐν Πετρουπόλει 1898 σ. 41-46 = ΑΡΚΑΔΙΟΥ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΥ, Ἁγιορειτικὰ ἀνάλεκτα ἐν Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τ. 3 (1919) σ. 326-330 (ἔτ. 1407). Πρβλ. F. Dölger, Johannes VII. κλπ. σ. 34 ἑπ.

[2]) Δούκας 100 καὶ 134: *Ἰωάννης, ὃς καὶ στεφθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλεὺς ἀνηγορεύθη*, Σφραντζῆς 111 (Bonn.), Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 29 (σ. 54), 47 (σ. 82) καὶ ἐνθύμησις δημοσιευθεῖσα ὑπὸ Σπ. ΛΑΜΠΡΟΥ ἐν Νέος Ἑλληνομνήμων τ. 7 (1910) ἀρ. 88 (σ. 148-149).

[3]) F. Dölger, Die Krönung Johannes VIII. zum Mitkaiser ἐν B.Z. τ. 36 (1936) σ. 318-319.

[4]) Παρὰ C. du Cange, Familiae augustae byzantinae, Venetiis 1729 σ. 197. Ὡς παρετήρησεν ὁ F. Dölger, Byzantinische Kaisertitulatur σ. 985 ἑπ. αἱ ἐπὶ μικρογραφιῶν ἐπιγραφαὶ ἀκολουθοῦν αὐστηρῶς τοὺς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ γραμματείᾳ ἰσχύοντας κανόνας καὶ κατὰ συνέπειαν οἱ ἐν αὐταῖς τίτλοι τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἔχουν τὸν αὐτὸν αὐθεντικὸν χαρακτῆρα, ὃν καὶ αἱ ἐπὶ αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων ἀπαντῶσαι ἀνάλογοι διακρίσεις.

Β' ἀπεσύρθη μὲν τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς δράσεως ἀλλὰ δὲν παρῃτήθη τοῦ θρόνου, διατηρήσας οὕτω μέχρι τοῦ θανάτου του (21 Ἰουλίου 1425) τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, ἐνῷ κατ' οὐσίαν φορεὺς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἦτο ὁ Ἰωάννης Η'. Ἐκ τῆς περιόδου ταύτης σῴζεται ἔγγραφον τοῦ τελευταίου, ἐν ᾧ ὑπογράφει ὡς *πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων* [1].

Οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὸ πρόβλημα τῶν ἐννόμων ἀποτελεσμάτων τῆς ἀναγορεύσεως καὶ τῆς στέψεως νεώτεροι ἐρευνηταὶ ἀνεζήτησαν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ***Κωνσταντίνου ΙΓ'*** ἕκαστος ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς του. Τοῦτο κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκ πρώτης ὄψεως ἐμφανιζομένην ἀντίφασιν μεταξὺ τῶν πηγῶν, ὧν αἱ μὲν βεβαιοῦν κατηγορηματικῶς στέψιν τοῦ τελευταίου Παλαιολόγου, αἱ δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς κατηγορηματικότητος ἀρνοῦνται τέλεσιν ταύτης. Οὕτως ὁ ἀξιολογώτερος τῶν ἱστορικῶν τῆς περιόδου Δούκας ἀφ' ἑνὸς μὲν ρητῶς παραδίδει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος δὲν ἐστέφθη [2], ἀφ' ἑτέρου δὲ χαρακτηρίζει τὸν Ἰωάννην Η' ὡς *ὕστατον βασιλέα Ρωμαίων* [3]. Τὸ *ἄστεπτον* τοῦ τελευταίου βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος μαρτυρεῖται καὶ εἰς σύντομα Χρονικά, προφανῶς ὡς γεγονὸς ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας [4]. Τέλος ὁ νομοφύλαξ καὶ διάκονος Ἰωάννης Εὐγενικὸς εἰς λόγον του *εἰς τὸν βασιλέα κὺρ Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον* διαμαρτύρεται, διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέβαλε μέχρι τοῦδε νὰ δεχθῇ τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν καὶ τὸν παροτρύνει νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν πραγμάτωσίν της [5]. Ἐξ ἄλλου ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς Σφραντζῆς καὶ εἰδήσεις τῶν Βραχέων Χρονικῶν, συμπίπτουσαι ἀπολύτως πρὸς ἀλλήλας τόσον διὰ τὰς τοπικὰς καὶ χρονικὰς ὅσον καὶ τὰς προσωπογραφικὰς λεπτομερείας, παραδίδουν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος *ἐστέφθη*. Παραθέτω τὴν πλέον χαρακτηριστικὴν μαρτυρίαν: *οἱ δὲ ἄρχοντες τῆς Πόλεως ἔστησαν βασιλέα τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον καὶ εὐθὺς ἐξέβαλαν ἀπὸ τὴν Πόλιν κὺρ Ἀλέξιον Λάσκαριν τὸν Φιλανθρωπηνόν, ὁποῦ εὑρέθη εἰς τὴν Πόλιν μὲ τὸν δεσπότην τὸν κὺρ Θωμᾶν καὶ κὺρ Μανουὴλ Παλαιολόγον Γιάγαρην καὶ ἦλθαν εἰς τὸν Μιζηθρᾶν εἰς τὰς ς'*

[1]) A.D. τ. III σ. 163 - 173 (ἔτ. 1423).

[2]) Δούκας 234_{17}: *οὔπω γὰρ ἦν στεφθείς, ἀλλ' οὐδὲ στεφθῆναι ἔμελλε... πλὴν βασιλέα ἐκάλουν Ρωμαίων.*

[3]) Δούκας 223. Καθ' ὅμοιον τρόπον χαρακτηρίζεται ὁ Ἰωάννης καὶ εἰς τὴν *Ἀθωνιάδα* τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς Παντελεήμονος, ἐν ᾗ κατεγράφησαν τῷ 1855 παλαιότερα κείμενα καὶ παραδόσεις ἀπὸ τοῦ Ι' μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀφορῶσαι τὸ Ἅγιον Ὄρος. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Τὰ Πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐν Νέος Ἑλληνομνήμων τ. 9 (1912) σ. 229: *τὸ χρυσόβουλλον τοῦ δυστυχοῦς διὰ τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως Ἰωάννου τοῦ ἐσχάτου βασιλέως τῶν Παλαιολόγων...* Πρβλ. τὴν αὐτόθι παρασελίδειον σημείωσιν.

[4]) Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 3 (σ. 5): *Κωνσταντίνου δεσπότου, ἀστέπτου ὄντος...*, 29 (σ. 54): *διὰ τὰς κατεπειγούσας ἐπιφορὰς τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἄστεπτος ἐβασίλευε...*, Κωνσταντίνου Λασκάρεως ἀνέκδοτος σύνοψις ἱστοριῶν... ἔκδ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Ἐν Ἀθήναις 1910 σ. 80: *Μετὰ τὸν Ἰωάννην ἐκλήθη ὁ Κωνσταντῖνος... καὶ οὐκ ἐστέφθη.* Πρβλ. ὡσαύτως τὴν ἐν τῷ κώδικι XXII - I τοῦ Ὀρατορίου τῆς Νεαπόλεως μνείαν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΓ' ὡς *ἀστεφοῦς*, ὀφειλομένην πιθανῶς εἰς τὸν Ἰωάννην Δοκειανόν. G. JORIO, Codici ignorati nelle Biblioteche di Napoli, fasc. I, Lipsia [1892] σ. 10.

[5]) ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακὰ τ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1912 σ. 123 - 134.

τοῦ Ἰανουαρίου καὶ ἔστεψαν βασιλέα τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον καὶ ἐδιέβη εἰς τὴν Πόλιν τὸ αὐτὸ ἔτος τὸν Αὔγουστον μῆνα (ἔτ. 1449) [1]. Ἡ ἡμερομηνία τῆς ἀφίξεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς συμπίπτουσα τὸν Αὔγουστον εἶναι ἐσφαλμένη. Τὴν ὀρθήν, 12 Μαρτίου 1449, παραδίδει ὁ Σφραντζῆς 205, ὅστις ἐπίσης ἀναγράφει τὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν Ἀλεξίου Φιλανθρωπηνοῦ καὶ Μανουὴλ Παλαιολόγου *τοῦ λεγομένου Ἰάγρου* — ὡς μετατρέπει ἐπὶ τὸ ἀρχαιοπρεπέστερον τὸ παρωνύμιον *Γιάγαρης* [2] — καὶ μνημονεύει τῆς τελετῆς τῆς 6 Ἰανουαρίου 1449, *ἵνα καὶ εἰς βασιλέα στέψωσι τὸν δεσπότην κὺρ Κωνσταντῖνον τὸν αὐθέντην μου, ὃ καὶ ἔπραξαν.*

Τὴν ὑπὸ νεωτέρων ἱστορικῶν διατυπωθεῖσαν ἄποψιν [3], καθ' ἣν ὁ Κωνσταντῖνος ΙΓ' ἐστέφθη ὑπὸ λαϊκῶν εἰς ἀντικατάστασιν τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου στέψεως, δὲν θεωρῶ ὀρθῶς ἑρμηνεύουσαν τὰ κείμενα. Ἡ σύγχυσις ὀφείλεται, νομίζω, εἰς τὴν σημασίαν, ἣν προσέλαβε τὸ ῥῆμα *στέφω* κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων. Ὡς ἤδη ἀνέπτυξα (ἀνωτ. σ. 189), διὰ τοῦ ὅρου τούτου δὲν ἐδηλοῦτο μόνον ἡ μετὰ τῆς χρίσεως συνυφανθεῖσα ἐκκλησιαστικὴ στέψις ἀλλὰ καὶ ἡ ἀμέσως προτασσομένη ταύτης ἀναγόρευσις εἰς τρόπον, ὥστε κατὰ τοὺς ὑστέρους τούτους αἰῶνας τὸ ῥῆμα *στέφω* νὰ ἀποτελῇ τὸν κατ' ἐξοχὴν ὅρον, δι' οὗ ἐδηλοῦτο ἡ ἀνάδειξις νέου αὐτοκράτορος ἐν τῷ συνόλῳ της.

Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὰ γεγονότα ἠκολούθησαν, φαίνεται, τὴν ἑξῆς πορείαν. Κατόπιν ἀποφάσεως ληφθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει — καίτοι δὲν προσδιορίζεται ἀκριβῶς ὑπὸ ποίων ἀλλὰ φέρεται ἀορίστως τῶν *ἀρχόντων*, ἀναμφιβόλως νοοῦνται ἡ σύγκλητος καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος [4] — ἔφθασαν ἐκ τῆς πρωτευούσης εἰς τὸν Μυστρᾶν δύο ἀπεσταλμένοι καὶ προσέφερον τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν τότε δεσπότην Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον. Ἐπηκολούθησεν αὐτόθι ἡ ἀναγόρευσις, ὑποθέτω συμφώνως πρὸς τὸ ἰσχῦον τότε τυπικόν, ἤτοι ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος, εὐφημίαι τοῦ ἀναγορευομένου ὑπὸ τῶν παρισταμένων καὶ ἐπίθεσις συμβόλου τινὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀναγορευομένου ἀναλόγου πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (26 Ὀκτωβρίου 1341), λαβοῦσαν χώραν ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας μακρὰν τῆς πρωτευούσης [5]. Μὲ τὴν πλήρωσιν τῶν ὡς ἄνω τελετουργικῶν τύπων ὁ Κωνσταντῖνος κα-

---

[1]) Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 9 (σ. 18) καὶ 29 (σ. 55).

[2]) Ὁ Σφραντζῆς καὶ ἀντὶ τοῦ *Μιζηθρᾶ* τῶν δημωδεστέρων Βραχέων Χρονικῶν ὁμιλεῖ περὶ *Σπάρτης*.

[3]) J. B. Bury, The constitution of the Later Roman Empire ἐν Selected Essays, Cambridge 1930 σ. 104, F. Dölger ἐν B. Z. τ. 38 (1938) σ. 240· πρβλ. O. Treitinger αὐτόθι τ. 39 (1939) σ. 201 - 202.

[4]) Χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως διάρθρωσιν τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Γενναδίου ἀπὸ 15 Νοεμβρίου 1452 παρὰ Σπ. Λάμπρῳ, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακὰ τ. Β' (1912 - 1924) σ. 125 - 126 μαρτυρία: *καὶ συμβουλεύω νὰ ἔλθω εἰς τὸ παλάτιον καὶ ἂς ἔνε αἱ τρεῖς τάξεις τῶν πολιτῶν, ἡ σύγκλητος, ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτεία*...

[5]) Βλ. ἀνωτ. σελ. 193 καὶ σελ. 195 ἑπ. διὰ τὸν Ματθαῖον.

τέστη *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων*. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης (6 Ἰανουαρίου 1449) θεωρεῖ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ οἱ ὑπήκοοί του τοῦτον ὡς νόμιμον κύριον τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου καὶ φορέα πάντων τῶν δικαιωμάτων καὶ ἐξουσιῶν τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν υἱῶν τοῦ Γεμιστοῦ τὸν Φεβρουάριον 1449 ἐκδοθὲν χρυσόβουλλον, ἐν ᾧ ὑπογράφει ὡς *Κωνσταντῖνος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Παλαιολόγος* καὶ ὅπερ συνετάχθη καθ' ὃν χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς τὸν Μυστρᾶν, ὡς πειστικῶς ἀπέδειξεν εἰς τὴν ὡραίαν δημοσίευσιν τοῦ χρυσοβούλλου ὁ Σ. Κουγέας [1].

Κατ' ἐμὲ ἡ ἐν Μυστρᾷ τελετὴ συνιστᾷ τὴν ἀναγόρευσιν, δι' ἧς ἐκτήθη ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία. Πραγματικὴ στέψις καὶ χρῖσις τοῦ τελευταίου βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου δὲν ἔλαβε χώραν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς λόγους τῆς ἀναβολῆς καὶ τελικῆς ματαιώσεως τῆς στέψεως, νομίζω ὀρθὴν τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ι. Κ. Βογιατζίδου, στηριζομένου εἰς τὸν προμνησθέντα λόγον τοῦ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ [2]. Φαίνεται ὅτι ἡ μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον τοῦ 1439 δημιουργηθεῖσα ὀξεῖα ἀντίθεσις μεταξὺ ἑνωτικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν κατέστησεν ἀναποφάσιστον τὸν Κωνσταντῖνον, διστάζοντα νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τὴν στέψιν του πατριάρχην ὀπαδὸν τῆς ἑνώσεως, ὡς ἦτο ὁ μέχρι τοῦ 1450 πατριαρχεύσας Γρηγόριος Γ', ἢ ἀνθενωτικόν, ὡς ὁ διαδεχθεὶς ἐκεῖνον Ἀθανάσιος Β', ἐφ' ὅσον ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέβλεπε πάντοτε εἰς βοήθειαν ἐκ τῆς Δύσεως· ὅθεν ἀνέβαλεν ὡς ἐκ τούτου δι' εὐθετώτερον χρόνον τὴν στέψιν, ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐπῆλθεν ἡ ἅλωσις [3].

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ διάρθρωσις τοῦ πολιτεύματος κατὰ τὴν ὑστέραν βυζαντινὴν περίοδον, καίτοι

---

[1]) Σ. ΚΟΥΓΕΑ, Χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου πρωτόγραφον καὶ ἀνέκδοτον, δι' οὗ ἐπικυροῦνται δωρεαὶ εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Γεμιστοῦ (1449) ἐν Ἑλληνικὰ τ. 1 (1928) σ. 371-400. Καθ' ὅμοιον τρόπον ὑπογράφει ὁ Κωνσταντῖνος καὶ τὸ χρυσόβουλλον, τὸ περιέχον τὴν μετὰ τῆς Ραγούζης συνθήκην (1451) παρὰ F. DÖLGER, Facsimiles ἀρ. 35· βλ. αὐτόθι ἀρ. 67 καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χρυσοβούλλου ἀπηωρημένην σφραγῖδα, ἐφ' ἧς *Κωνσταντῖνος ἐν Χριστῷ αὐτοκράτωρ ὁ Παλαιολόγος*.

[2]) Λόγος Ἰωάννου Εὐγενικοῦ ἔκδ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Παλαιολόγεια κλπ. τ. Α' σ. 423 ἑπ.

[3]) Ι. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, Περὶ τῆς στέψεως Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἐν Λαογραφία τ. 7 (1923) σ. 451-453. Δὲν μὲ εὑρίσκουν σύμφωνον αἱ λοιπαὶ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως, διακρίνοντος μεταξὺ ἐπισήμου καὶ ἀνεπισήμου στέψεως, δι' ἧς ζητεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰς φαινομενικὰς ἀντιφάσεις τῶν πηγῶν, περὶ ὧν ἀνωτέρω. Τὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ θεωρούμενα ὡς παράλληλα παραδείγματα ἐπισήμου καὶ ἀνεπισήμου στέψεως τῶν Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ καὶ Ἰωάννου ϛ' Καντακουζηνοῦ ὀφείλονται εἰς πεπλανημένην ἑρμηνείαν τῶν πηγῶν, ἐν αἷς ὑφίσταται, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, διάκρισις μεταξὺ ἀναγορεύσεως καὶ στέψως, ἃς δὲν φαίνεται νὰ διακρίνῃ ὁ Ι. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ. Πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ τελευταίου συμφωνεῖ καὶ ὁ P. CHARANIS, Coronation σ. 49-66, ἀντλῶν ἐξ αὐτῶν περαιτέρω ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς θεωρίας του περὶ τοῦ κατὰ τοὺς τελευταίους τοὐλάχιστον αἰῶνας νομικῶς ἀναγκαίου τῆς στέψεως.

διετήρησε κατὰ βάσιν τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικά, τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὸ τέλος τῆς ἀμέσως προηγουμένης, ἐπλουτίσθη κατὰ τοὺς τέσσαρας σχεδὸν αἰῶνας τῆς διαρκείας της μὲ σημαντικὰς καινοτομίας. Διὰ τὴν εὐχερεστέραν ἐπεξεργασίαν τοῦ ὑλικοῦ κατὰ τὴν συναγωγὴν τῶν συμπερασμάτων κατέφυγον εἰς μικροτέρας ὑποδιαιρέσεις, προσδιοριζομένας, ὡς εἰκός, ἐκ τῶν ἑκάστοτε εἰσαχθεισῶν μεταρρυθμίσεων.

Α΄ ΤΜΗΜΑ (1081-1204)

Ὑφίστατο πάντοτε ἡ διάκρισις μεταξὺ βασιλέως ἀφ' ἑνὸς καὶ αὐτοκράτορος ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ τὴν αὐτὴν νομικὴν μορφὴν καὶ σχέσιν, ἣν ἐγνωρίσαμεν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς μέσης περιόδου [1].

Αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύετό τις εἴτε κατὰ προαγωγὴν ἐκ τῆς τάξεως τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως, ὁσάκις ἡ διαδοχὴ ἦτο ὁμαλὴ (Ἰωάννης Β΄, Ἀλέξιος Β΄), εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐξ ἰδιώτου κατὰ τρόπον ὁμαλὸν δι' εἰρηνικῶν μέσων (Μανουὴλ Α΄, Ἀνδρόνικος Α΄), εἴτε τέλος πάλιν ἀπ' εὐθείας ἀλλὰ κατόπιν ἐπιτυχοῦς ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας (Ἀλέξιος Α΄, Ἰσαάκιος Β΄, Ἀλέξιος Γ΄, Ἀλέξιος Δ΄, Ἀλέξιος Ε΄). Τὸ συστατικὸν στοιχεῖον τῆς ἀναγορεύσεως ἀπετέλει καὶ νῦν ἡ ὑπὸ τῶν μετεχόντων ταύτης ἀναφώνησις τοῦ ἀναγορευομένου κατὰ τὸν καθωρισμένον φραστικὸν τύπον: *τοῦ δεῖνα μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος πολλὰ τὰ ἔτη* [2]. Ἐὰν ὁ ἀναγορευόμενος ἦτο ἤδη βασιλεύς, ἔφερεν ἤδη τὰ βασιλικὰ σύμβολα· ἐὰν τὸ πρῶτον νῦν ἐξ ἰδιώτου ἀνήγετο εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν, περιεβάλλετο τὴν στιγμὴν τῆς ἀναγορεύσεως ἓν τῶν βασιλικῶν τούτων συμβόλων· οὕτως ὁ Ἀλέξιος Α΄ καὶ ὁ ἐπαναστάτης Ἀλέξιος Βρανᾶς περιεβλήθησαν ἐρυθρὰ πέδιλα, ὁ Μανουὴλ Α΄ βασιλικὴν ταινίαν καὶ πορφύραν, ὁ Ἰσαάκιος Β΄ *στέφος* ἀποκείμενον ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ — ἀνάλογον *στεφανίσκον* ἔλαβεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ χώρου καὶ ὁ ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Κομνηνῶν προελθὼν ἐπαναστάτης Ἰωάννης —, ὁ Ἀλέξιος Γ΄ στέμμα καὶ λοιπὰ σύμβολα, ἃ ὑφήρπασε τοῦ ἀδελφοῦ του αὐτοκράτορος. Ἡ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναγορεύσεως χρῆσις ὑπὸ τοῦ ἀναγορευομένου συμβόλου, ἔχοντος τὴν μορφὴν στέμματος, στεφάνου κλπ., δὲν ἐσκόπει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν, ὡς ἄλλως τε καὶ ἐκ τῆς περιπτώσεως τοῦ Ἀλεξίου Γ΄ ἐμφανῶς διαπιστοῦται. Οὗτος, καίτοι κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν εἰς τὰ Κύψελλα περιεβλήθη τὰ σύμβολα τοῦ ἀδελφοῦ του, καθ' οὗ εἶχεν ἐπαναστατήσει, ἐστέφθη ἀκολούθως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

Τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, συνεπαγομένην καὶ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας, κατεῖχεν ἑκάστοτε εἷς ἡγεμὼν πλὴν τοῦ βραχυτάτου διαστήματος, ὅτε συνυπῆρξαν ὁ Ἀλέ-

---

[1]) Πρβλ. Νικήταν Χωνιάτην 24 (= Θεόδωρον Σκουταριώτην 193-194) *μέχρι καὶ προσρήματος ψιλοῦ καὶ γυμνῆς πραγμάτων ἀνακηρύξεως ἐπιτεύξεται τῆς βασιλείας ὁ παῖς* (sc. ὁ Ἀλέξιος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Β΄), *τῆς δὲ μείζονος ἀποπεσεῖται κυριαρχήσεως...*

[2]) Νικ. Χων. 350_9, Θεοδ. Σκουτ. 332_8 διὰ τοὺς Ἀλέξιον Β΄ καὶ Ἀνδρόνικον Α΄.

ξιος Β' μετὰ τοῦ 'Ανδρονίκου Α' ἀφ' ἑνὸς (περὶ τοὺς δύο μῆνας τὸ φθινόπωρον τοῦ 1183) καὶ ὁ 'Ισαάκιος Β' μετὰ τοῦ 'Αλεξίου Δ' (18 Αὐγούστου 1203 - 28/29 'Ιανουαρίου 1204) ἀφ' ἑτέρου. Δεδομένου ὅτι ἡ μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως σχέσις εἶχεν ἤδη ὁριστικῶς διαμορφωθῆ καὶ ἡ θέσις ἑκατέρου ἐν τῷ βυζαντινῷ πολιτεύματι ἦτο πλέον καθωρισμένη, ὁ σπουδαιότερος διὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἱστορικός, ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὁμιλῶν περὶ αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως, εἶναι συνεπέστερος περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅρων *βασιλεὺς* καὶ *αὐτοκράτωρ*, ὡς ἰδιαιτέρως τοῦτο γίνεται ἀντιληπτὸν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ 'Ανδρονίκου Α'. 'Ο ἱστορικός, διὰ νὰ διευκρινίσῃ ὅτι ὁ 'Ανδρόνικος Α' δὲν ἐσκόπει νὰ λάβῃ θέσιν ἁπλοῦ συμβασιλέως, ἀρκούμενος εἰς μόνην τὴν πρόσκτησιν τῆς βασιλικῆς ἰδιότητος, ἀλλὰ νὰ παρακαθίσῃ ὡς ἰσότιμος πρὸς τὸν 'Αλέξιον Β' αὐτοκράτωρ, χρησιμοποιεῖ τὸ ῥῆμα συναυτοκρατορῶ (Νικ. Χων. 349_{22}: *καὶ τῇ βασιλείῳ ταινίᾳ διαδηθείς, συναυτοκρατοροίη τῷ παναφήλικι βασιλεῖ*). Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀντιλαμβάνεται τὴν σχέσιν καὶ ὁ Θεόδωρος Σκουταριώτης, χρησιμοποιῶν ἀνάλογον ὅρον, *συναυτοκράτωρ*[1].

Καίτοι τὸ χρονικὸν διάστημα 1081 - 1204 καλύπτουν οὐσιαστικῶς δύο μόναι δυναστεῖαι, ἐν τῇ πράξει ἅπαξ μόνον ὑπῆρξεν ἀπολύτως ὁμαλὴ ἄνευ οἱασδήποτε ἔξωθεν ἐπεμβάσεως ἢ ἀμφισβητήσεως ἡ διαδοχή, ὅταν ὁ μέχρι τότε *βασιλεὺς* 'Αλέξιος Β' ἐγένετο αὐτοκράτωρ. Αἱ ἀναγορεύσεις τοῦ 'Ιωάννου Β' καὶ τοῦ Μανουὴλ Α', ἕνεκα τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἔλαβον χώραν, εἶχόν τι τὸ αὐτοσχέδιον καὶ ὡς ἐκ τούτου κατέστη ἀδύνατος ἡ εἰς αὐτὰς ἐξ ἀρχῆς σύμπραξις πάντων τῶν γνωστῶν παραγόντων τοῦ βυζαντινοῦ πολιτειακοῦ βίου· διότι ὁ μὲν 'Ιωάννης, σπεύδων νὰ προλάβῃ τυχὸν ἀντιδράσεις προερχομένας ἐκ τῆς μερίδος τῆς ἀδελφῆς του ῎Αννης, δὲν εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ ἀναμείνῃ συγκέντρωσιν τῆς συγκλήτου, τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀνηγορεύθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του καὶ τοῦ προστυχόντος λαοῦ, ὁ δὲ Μανουήλ, ἀναγορευθεὶς μακρὰν τῆς πρωτευούσης, ἐδέχθη τὰς ἀναφωνήσεις τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος καὶ ἐκ τῶν μελῶν τῆς συγκλήτου, ὅσων τυχὸν εἶχον ἀκολουθήσει τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν ἐκστρατείαν. 'Ωσαύτως ἡ ἀναγόρευσις τοῦ 'Ανδρονίκου Α' προῆλθεν ἐκ τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ, ἐνῷ αἱ τῶν ἑπομένων αὐτοκρατόρων ἦσαν συνέπειαι ἐπαναστατικῆς δράσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν αἱ ἀναφωνήσεις ἐπήγασαν ἐκ τῶν εἰς ἑκάστην περίπτωσιν σχόντων τὴν πρωτοβουλίαν ἀτόμων ἢ πολιτειακῶν ὀργάνων.

'Ενῷ ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν τὴν προέχουσαν θέσιν εἰς τὰς ἀναγορεύσεις εἶχεν ὁ στρατιωτικὸς παράγων, κατὰ τὰς ἀκολουθούσας μέχρι τῆς ἁλώσεως τοῦ 1204 δεκαετίας ἀποκτᾷ πάλιν ἰδιαιτέραν βαρύτητα ἡ γνώμη τῆς συγκλήτου μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε ὁ Νικήτας Χωνιάτης 600 νὰ ξενίζηται, ἐπειδὴ ἡ ἀναγόρευσις τοῦ 'Αλεξίου Γ' ἦτο ἔργον τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντος καὶ νὰ γράφῃ: *τό τε τῆς συγκλήτου μέρος, εἰ καὶ μὴ ἅπαν, ἱλαρῶς ὅσα οἱ ξυνενήνεκται ἤνεγκε καὶ τῶν ἐκ τοῦ*

---

[1]) Θεοδ. Σκουτ. 332: *καὶ ὁ πολύπειρος γέρων συναυτοκράτωρ κατασταθῇ τῷ νεάζοντι βασιλεῖ.*

δήμου πρὸς τὴν ἀκοὴν τῶν ἠγγελμένων οὐδέν τις ἀτάσθαλον ἐνεόχμωσεν, ἀλλ' ἠρέμησαν μὲν πάντες καὶ συνεπευδόκησαν τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήτε βατταρίσαντες μήτε ἀναφλεγέντες πρὸς δικαίαν ὀργὴν οἷς εἰωθὸς αὐτοῖς βασιλέα χειροτονεῖν, ὑπὸ τῶν στρατοπέδων καὶ τοῦτο ἀφήρηνται. Τέλος διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀναγόρευσιν ἀποκτᾷ νῦν σημασίαν καὶ ὁ κλῆρος, οὗτινος ἡ ἐπιρροὴ εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς αὐτοκρατορίας κατέστη ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΑ' αἰῶνος περισσότερον αἰσθητή, νῦν δὲ εἶναι τόσον ἐνισχυμένη ἡ θέσις του, ὥστε ὁ οὔπω ἀναγορευθεὶς ὑποψήφιος ἢ ὁ ἤδη ὑπ' ἄλλων παραγόντων ἀνηγορευμένος νὰ θεωρῇ πρωταρχικῆς σημασίας διὰ τὴν ἐπικράτησίν του τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐκκλησίας, καλουμένης νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν [1].

Ἴδωμεν νῦν τὰ κατὰ τὰ στέψιν. Ὅτε κατὰ τὴν μέσην βυζαντινὴν περίοδον ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς ἰδιαιτέραν νομικὴν ἔννοιαν οἱ ὅροι βασιλεὺς ἀφ' ἑνὸς καὶ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ ἀφ' ἑτέρου, δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἀναγκαία χρονικὴ ἀπόστασις διὰ νὰ διαμορφωθῇ νέα τις πρᾶξις πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ μέχρι τότε ἰσχύοντος τυπικοῦ, καθ' ὃ διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως ἓν ἢ πλείονα ἄρρενα μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἀπέκτων τὴν ἰδιότητα τοῦ βασιλέως. Ὅτε πάλιν ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἐπεκράτησεν ἡ ἀρχὴ νὰ δέχηται τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν ὁ μέλλων ἡγεμὼν μόνον ἀφ' οὗ προηγεῖτο ἡ εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσίς του, κατέστη ἀναγκαία ἡ καθιέρωσις ἑτέρας πράξεως, δι' ἧς ὁ ἑκάστοτε διάδοχος τοῦ θρόνου προσελάμβανε τὴν ἰδιότητα τοῦ βασιλέως [2]. Διὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Λασκαριδῶν δὲν ὑφίσταται πρόβλημα, διότι κατὰ ταύτην ὁ προοριζόμενος διὰ τὴν διαδοχὴν δὲν προσελάμβανεν ἐπίσημον ἰδιότητα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἑκάστοτε αὐτοκράτορος. Κατὰ συνέπειαν μένει νὰ ἐρευνηθῇ, τί ἴσχυσε κατὰ τὴν περίοδον 1081 - 1204, κυρίως δ' εἰπεῖν 1081 - 1185, διότι ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων συνέπεσε νὰ μὴ ἐφαρμοσθῇ ὁ θεσμὸς τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως.

Αἱ εἰς τὰ κείμενα ὑπάρχουσαι εἰδήσεις ἀφοροῦν τὴν ἀνάδειξιν ὡς *βασιλέων* τοῦ Ἰωάννου Β' περὶ τὸ ἔτος 1092, τοῦ υἱοῦ τούτου Ἀλεξίου περὶ τὸ 1122 καὶ τοῦ Ἀλεξίου Β' τῷ 1171. Τὸ αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶχε πράξει καὶ ὁ Μιχαὴλ Ζ' ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου [3]. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ χωρία τὰ ἀφορῶντα τὰς ὡς ἄνω περιπτώσεις δὲν γίνεται λόγος περὶ τοῦ πατριάρχου ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν τέλεσιν οἱουδήποτε τελετουργικοῦ τύπου, προσδιορίζεται μόνον ἡ ἐνέργεια εἰς ἣν προέβη ὁ αὐτοκράτωρ [4]. Ὡσαύτως ἀποφεύγεται ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου *στέφω*, καίτοι τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς τελετῆς ἦτο ὅτι ὁ εἰς βασιλέα ἀναδεικνυόμενος περιεβάλλετο *διάδημα*,

[1]) Βλ. τὰς ἐπὶ μέρους ἀφηγήσεις διὰ τὸν Ἰωάννην Β', Μανουὴλ Α', Ἰσαάκιον Β' καὶ ἐπαναστάτας, μὴ δυνηθέντας τελικῶς νὰ γίνουν κύριοι τοῦ θρόνου.

[2]) Βλ. ἀνωτέρω περὶ ἑνὸς ἑκάστου.

[3]) Ψελλ. Χρον. ΙΙ 178: *τὸν τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα βασιλέως υἱὸν Κωνσταντῖνον βρεφύλλιον ἐγώ... ἑωράκειν καὶ ταινίᾳ βασιλικῇ ἀναδεδεμένον τὴν κεφαλήν*, Ζωναρᾶς ΙΙΙ 714: *καὶ βασιλικῶς ἐταινίωσε·* πρβλ. Θεοδ. Σχουτ. 168.

[4]) Ὑπὸ τοῦ Ζωναρᾶ ΙΙΙ 739 σαφῶς διαστέλλεται ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τέλεσις τοῦ βαπτίσματος τοῦ Ἰωάννου Β' καὶ ἡ ταινίωσις τούτου ὑπὸ τοῦ πατρός του Ἀλεξίου Α'.

στέφος[1] κλπ. Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποφανθῇ τις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ὡς ἄνω τελετῶν, ἐὰν τὰ κείμενα διέσωζον σαφεῖς πληροφορίας σχετικὰς μὲ τὴν στέψιν τῶν αὐτοκρατόρων τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν. Ἀλλὰ κατ' ἀτυχῆ σύμπτωσιν περὶ στέψεως τοῦ Ἰωάννου Β' ὑπὸ τοῦ πατριάρχου δὲν ἀπαντᾷ μαρτυρία. Ὁ Ἀλέξιος, ἀποθανὼν τῷ 1142, ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός του Ἰωάννου Β', δὲν ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, ἑπομένως οὔτε ἡ περίπτωσίς του προάγει τὸ ζήτημα. Ὁ Μανουὴλ Α', οὕτινος ρητῶς μαρτυρεῖται ἡ στέψις ὑπὸ τοῦ πατριάρχου μετὰ τὴν εἰς αὐτοκράτορα ἀναγόρευσίν του, δὲν διῆλθε τὸ στάδιον τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως· συνεπῶς οὔτε καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη διαφωτίζει τὸ ζήτημα. Ἀλλὰ καὶ αἱ εἰς τὴν τελευταίαν ἀπομένουσαν τοῦ Ἀλεξίου Β' ἀναφερόμεναι μαρτυρίαι εἶναι ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμέναι[2]. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὰ δεδομένα τῶν πηγῶν δὲν εἶναι ἀρκούντως διαφωτιστικά, προτιμῶ νὰ θέσω μόνον τὸ πρόβλημα.

Θεωρῶ ὅμως πιθανὸν ὅτι μὲ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως ἐπὶ μόνου τοῦ κτησαμένου τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα σχετίζεται ὁ πλουτισμὸς τοῦ τελετουργικοῦ τυπικοῦ διὰ νέας πράξεως καθαρῶς θρησκευτικοῦ περιεχομένου, τῆς ἁγίῳ μύρῳ χρίσεως. Ἀτυχῶς δὲν εἶναι γνωστὸν πότε εἰσήχθη ἡ καινοτομία αὕτη[3]. Διὰ νὰ ἐπιμένῃ ὅμως ὁ δεσπότης Ἠπείρου Θεόδωρος Ἄγγελος Κομνηνός, ἀναγορευθεὶς εἰς αὐτοκράτορα, νὰ χρισθῇ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος καὶ Πρώτης Ἰουστινιανῆς Δημήτριος Χωματιανός, διαπρεπὴς νομομαθὴς τῆς ἐποχῆς του, νὰ ἀναλαμβάνῃ τὸ ἔργον τοῦτο (τέλη 1224 ἢ ἀρχαὶ 1225) καὶ νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὴν ζωηροτάτην ἀντίδρασιν καὶ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, σημαίνει ὅτι ἡ χρῖσις τοῦ αὐτοκράτορος δὲν θὰ ἀπετέλει ἄρτι εἰσαχθεῖσαν καινοτομίαν, ἀλλὰ θὰ εἶχε ζωὴν τοὐλάχιστον μερικῶν δεκαετηρίδων. Δὲν συμμερίζομαι ὅθεν τὴν γνώμην τοῦ Μ. Jugie[4], θεωροῦντος πιθανὴν τὴν εἰσαγωγὴν τῆς χρίσεως μετὰ τὸ 1204 καὶ δὴ κατὰ δυτικὴν ἐπίδρασιν.

Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μου συνηγορεῖ χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου 603_8, ἐν ᾧ λέ-

[1]) Σημειῶ τὰς ἐκφράσεις, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰς πηγάς. Ψελλ. Χρον. II 178: *ταινίᾳ βασιλικῇ ἀναδεδεμένον τὴν κεφαλήν*, Ζωναρᾶς III 714: *βασιλικῶς ἐταινίωσε* (διὰ τὸν Κωνσταντῖνον, υἱὸν Μιχαὴλ Ζ')· Ἀλεξιὰς VI 8. 3: *στέφους κἀμὲ ἀξιοῦσιν οἱ γονεῖς καὶ βασιλικοῦ διαδήματος*... (διὰ τὴν Ἄνναν Κομνηνήν)· Ἀλεξιὰς VI 8. 5: *τοῦ στέφους αὐτὸ ἀξιοῦσι*..., Ζωναρᾶς III 739: *διαδήματι ταινιοῖ* (διὰ τὸν Ἰωάννην Β'). Ὅτε ὁ Μανουὴλ Α' ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ἐν Κιλικίᾳ φέρεται *ταινιωθεὶς τῷ διαδήματι* ὑπὸ τοῦ πατρός του κατὰ τὸν Κίνναμον 28 καὶ κατὰ τὸν Νικήταν Χωνιάτην 61 *ταινίᾳ... τῇ βασιλικῇ περιεβλήθη*. Μόνος ὁ Ψευδο-Κωδινὸς 159_{16} χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα *ἐστέφθη* κατὰ τὴν εἰς *βασιλέα* ἀνάδειξιν τοῦ Ἀλεξίου Β' ὑπὸ τοῦ πατρός του Μανουὴλ Α'.

[2]) Βλ. ἀνωτ. σελ. 162 ἑπ.

[3]) Δι' οὓς λόγους ἐξέθηκα ἀνωτ. σελ. 109 ἑπ. καὶ 143 ἑπ. ἀποκρούω ἀπολύτως τὴν ὑπὸ τοῦ W. Sickel σ. 550 σημ. 84 ὑποστηριχθεῖσαν ἄποψιν, καθ' ἣν ἡ εἰσαγωγὴ τῆς χρίσεως κατὰ τὴν στέψιν αὐτοκράτορος χρονολογεῖται τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ Βασιλείου Α'.

[4]) M. Jugie, Theologia dogmatica Christianorum orientalium ab ecclesia catholica dissidentium τ. III, Parisiis 1930 σ. 152. Τόσον ὁ Brightman σ. 383 – 387, ὅσον καὶ ὁ Treitinger, Reichsidee σ. 29 καὶ σημ. 90 δὲν θεωροῦν πιθανὴν τὴν χρῖσιν τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων πρὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τὴν ἀποκλείουν δὲ πρὸ τοῦ ΙΒ'.

γεται περὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ', μεταβαίνοντος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ... *ὅπως κατὰ τὸ ἔθιμον ἐς βασιλέα χρισθῇ καὶ περιβαλεῖται τὰ τοῦ κράτους σύμβολα*. Ὁ Ἀλέξιος εἶχεν ἤδη παρὰ τὰ Κύψελλα τῆς Θράκης ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ, ἑπομένως ἐκέκτητο τὸ ἀξίωμα καὶ ἀπέμενε μόνον ἡ ἐπίσημος περιβολὴ τῶν βασιλικῶν συμβόλων. Κατὰ συνέπειαν ἡ φράσις *ἐς βασιλέα χρισθῇ* δὲν δύναται ἐνταῦθα νὰ νοῆται μεταφορικῶς, ὡς εἰς παλαιότερα κείμενα, ἔνθα, ὡς εἴδομεν, ἐδήλου γενικῶς τὴν πρόσληψιν τῆς βασιλικῆς ἰδιότητος. Ἄλλως τε δὲν εἶναι νοητὸς ὁ χαρακτηρισμὸς πράξεώς τινος ὡς ἐπιβαλλομένης ἐθιμικῶς, ὅταν ὁ χρησιμοποιούμενος ὅρος δὲν κεῖται ὑπὸ πραγματικὴν ἀλλ' ὑπὸ μεταφορικὴν ἔννοιαν. Θεωρῶ ἑπομένως ἀσφαλῆ τὴν χρῖσιν τοῦ Ἀλεξίου Γ' (1195). Αἱ μὲ παρεμφερῆ διατύπωσιν μαρτυρίαι περὶ τοῦ Μανουὴλ Α' καὶ τοῦ Ἰσαακίου Β' εἶναι περισσότερον ἀσαφεῖς καὶ δὲν δύναται νὰ ἀποφανθῇ τις μετὰ βεβαιότητος, ἐὰν αὗται κεῖνται μεταφορικῶς ἢ δηλοῦν πραγματικὴν τέλεσιν χρίσεως. Ἀλλὰ διὰ νὰ θεωρῆται μία πρᾶξις ὡς ἐθιμικῶς ἐπιβαλλομένη — ὡς λέγεται εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀλεξίου Γ' — δὲν εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεσις ἡ ἐπί τι τοὐλάχιστον διάστημα ἐπανάληψις αὐτῆς; Δὲν διστάζω κατόπιν τούτου νὰ δεχθῶ ὅτι καὶ ὁ Μανουὴλ Α' ἐχρίσθη.

Ἐὰν ἡ σύνδεσις τῆς χρίσεως μὲ τὴν στέψιν ὑπῆρξεν ἡ αἰτία διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἰδιαιτέρα πρᾶξις πρὸς ἀνάδειξιν τοῦ διαδόχου ὡς βασιλέως, δὲν δύναμαι νὰ ἀποφανθῶ. Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ σαφῶς διαφαίνεται εἶναι ὅτι λήγοντος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος — διὰ τὰς ἑπομένας ἑκατονταετηρίδας εἶναι βέβαιον — ἡ στέψις κατέστη πρᾶξις ἀποκλειστικὴ διὰ τὸν ἀνηγορευμένον ἤδη εἰς αὐτοκράτορα. Ἁπλοῦς δηλ. βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ στεφθῇ καὶ νὰ δεχθῇ τὴν χρῖσιν. Τὴν νέαν ταύτην ἀντίληψιν ἀπηχοῦν εἰς τὰ ἐπιμελέστερον ἀπὸ νομικῆς ἐπόψεως συντεταγμένα καὶ ἀκριβολογοῦντα κείμενα τῆς ἐποχῆς φράσεις, ὡς *ἐχρίσαμεν εἰς βασιλέα τὸν ἐν ἡμῖν κραταιὸν αὐτοκράτορα* [1], ἔνθα εἶναι σαφὲς ὅτι ὁ χριόμενος ἦτο ἤδη αὐτοκράτωρ. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ στέψις ἀποκτᾷ ἔτι μᾶλλον ἰδιότυπον περιεχόμενον καὶ σημασίαν εἰς τρόπον, ὥστε κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας παρουσιάζεται ἐνισχυμένη ἡ θέσις καὶ ἡ ἀξία της ἐντὸς τοῦ τυπικοῦ τῆς ἀναδείξεως αὐτοκράτορος. Ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς [2] διακρίνει *τὸ μύρον τὸ σκευαστὸν καὶ ἐκ πολλῶν μυριπνόων συντεθειμένον εἰδῶν* καὶ τὸ *ἁπλοῦν, ὃ μόναις εὐχαῖς ἁπαρτίζεται καὶ βασιλεῖς τελειοῦν καὶ τῷ βαπτίσματι συναιρόμενον*. Τὸ τελευταῖον μετεχειρίσθη καὶ ὁ ἴδιος, ἵνα χρίσῃ εἰς αὐτοκράτορα τὸν δεσπότην Ἠπείρου Θεόδωρον Ἄγγελον, προσθέτων ὅτι ἐκράτησεν ἡ συνήθεια διὰ τοιούτου ἡγιασμένου ἐλαίου νὰ χρίηται ὁ αὐτοκράτωρ [3]. Τοὐναντίον, τόσον ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανὸς Β' εἰς τὴν πρὸς τὸν Χωματιανὸν ἐπιστολήν του (ἔτ. 1224/1225) [4], ὅσον καὶ ὁ Συμεὼν

[1]) Δημήτριος Χωματιανὸς παρὰ PITRA στ. 478. Πρβλ. Νικήτα Χωνιάτου *Λόγος... εἰς τὸν Λάσκαριν κὺρ Θεόδωρον* ἐκδ. Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. Α', Ἐν Βενετίᾳ 1872 σ. 113.

[2]) Παρὰ PITRA στ. 494.

[3]) Αὐτόθι στ. 493: *ἄλλως τε οὐδὲ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἔθους ἐστὶ μύρῳ χρίεσθαι τὸν εἰς τὴν βασίλειον ἀνάρρησιν προκαλούμενον, ἐλαίῳ δὲ ἱεροῖς ἁγιαζομένῳ ἐπᾴσμασι...*

[4]) Αὐτόθι στ. 484.

Θεσσαλονίκης (ΙΕ' αἰών)[1] ἀπεριφράστως παραδίδουν ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ἅγιον μύρον. Ἐρωτᾶται λοιπόν, διατὶ ὁ Χωματιανὸς ἰσχυρίζεται τὸ ἀντίθετον. Μήπως οὗτος δὲν ἐγνώριζε καλῶς τὶ ἴσχυεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐφήρμοσε τὴν εἰς τὴν Δύσιν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, ὅπου πράγματι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχρησιμοποιεῖτο ἁπλοῦν ἔλαιον[2];

Ὁ J. Deer[3], στηριζόμενος εἰς τὰς μαρτυρίας τῆς Ἄννης Κομνηνῆς Ἀλεξιὰς III 4. 6 καὶ VI 8. 3, δέχεται ὅτι εἰς τὰς τελετὰς ὁ μὲν Ἀλέξιος Α' ἔφερε *τὸ βασιλικὸν διάδημα*, ἐνῷ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Ζ', *τὴν βασιλικὴν τιάραν*, ἔτι δὲ ὅτι die Tiara.... nicht nur zu einer Abart der Kaiserkrone, sondern zugleich zum Abzeichen des Mitkaisers geworden ist. Ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀκριβολογίαν τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας, ἡ γνώμη τοῦ J. Deer θὰ ἦτο ἀπολύτως ὀρθή, ἀλλὰ μὲ τὰς ἀμφιταλαντεύσεις καὶ ἀκυριολεξίας ἃς παρουσιάζουν αἱ πηγαὶ εὑρίσκω τὴν ἄποψιν ταύτην μᾶλλον τολμηράν· διότι ἔχομεν σύγχρονα παραδείγματα, δεικνύοντα ὅτι ὁ ὅρος *βασιλικὸν διάδημα* δὲν κυριολεκτεῖ μόνον διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος φερόμενον στέμμα, ἀλλὰ χαρακτηρίζει καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἄλλων μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας φερόμενον σύμβολον[4]. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς περιόδου ὁ Νικήτας Χωνιάτης χαρακτηρίζει τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκράτορος ὡς *αὐτοκρατορικὸν στεφάνωμα*[5]. Δὲν ἀποκλείεται τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐναργῆ περιγραφὴν τοῦ ὁποίου παραδίδει ἡ Ἄννα Κομνηνή[6], νὰ διέφερε τοῦ ὑπὸ τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως φερομένου (ὁμιλῶ πάντοτε διὰ τὸ μέχρι τοῦ 1204 διάστημα). Τοιοῦτόν τι διακρίνεται, νομίζω, εἰς τὴν ὡραίαν μικρογραφίαν τοῦ Cod. Vat. Urb. gr. 2 fol. 19v, ἔνθα ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Β' φέρει κλειστὸν διὰ πολυτίμων λίθων πεποικιλμένον στέμμα, ἐνῷ τὸ τοῦ υἱοῦ του βασιλέως Ἀλεξίου φαίνεται καταλεῖπον ἀκάλυπτον τὸ ἄνω μέρος τῆς κεφαλῆς[7]. Ἐν τούτοις εἰς τὸ πρό τινων ἐτῶν ἀποκαλυφθὲν θαυμάσιον ψηφιδωτὸν τοῦ νοτίου γυναικωνίτου τῆς Ἁγίας Σοφίας, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζονται ὁ Ἰωάννης Β', ἡ σύζυγός του Εἰρήνη καὶ ὁ υἱός των Ἀλέξιος, ἤτοι τὰ αὐτὰ ἄρρενα πρόσωπα τῆς προμνησθείσης

---

[1]) P. G. τ. 155 στ. 353: *χρίων εἰς βασιλέα τῷ θείῳ μύρῳ καὶ ἱερωτάταις εὐχαῖς... καὶ μεταδοτικὴν διὰ τῆς εὐωδίας τοῦ μύρου χαριζόμενος αὐτῷ χάριν...*

[2]) M. JUGIE ἔνθ' ἀνωτ. σ. 152 ἑπ.

[3]) J. DEER, Ursprung der Kaiserkrone σ. 72.

[4]) Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ VI 8. 3 γράφει περὶ ἑαυτῆς: *στέφους κἀμὲ ἀξιοῦσιν οἱ γονεῖς καὶ βασιλικοῦ διαδήματος*, ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι αὕτη οὐδέποτε περιεβλήθη τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ἄς σημειωθῇ ἐν παρόδῳ ὅτι εἰς τὴν Βασ. Τάξιν 80_{14}, 104_{21}, 107_{19}, 188_{4} διὰ τοῦ ὅρου *τιάρα* χαρακτηρίζεται τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος φερόμενον στέμμα.

[5]) Νικ. Χων. 70· πρβλ. αὐτ. 604: *τὸ λιθόστρωτον στέφος* καὶ 615: *διαδεῖται ἀρχικῷ στεφανώματι.* Ἡ παρ' αὐτῷ 661 διατύπωσις: *ἐταινιώκεις τε τῷ στεφάνῳ καὶ περιέβαλες τὸ διάδημα καὶ τὸ φοινικόχρουν περιέδησας πέδιλον* εἶναι ἁπλῆ ῥητορικὴ ἔκφρασις ἢ ὑποκρύπτει πραγματικὴν διάκρισιν;

[6]) Ἀλεξιὰς III 4. 1.

[7]) J. EBERSOLT, La miniature byzantine, Paris - Bruxelles 1926 pl. XXXI. Πρβλ. J. DEER· Ursprung der Kaiserkrone σ. 82.

μικρογραφίας, τὸ στέμμα τοῦ νεαροῦ Ἀλεξίου ἔχει τὸ αὐτὸ κλειστὸν σχῆμα, ὡς τὸ τοῦ Ἰωάννου Β'. Ἴσως ὑστερεῖ ἐλαφρῶς ἐκείνου κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ μέγεθος τῶν πολυτίμων λίθων [1]. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐπιγραφαὶ χαρακτηρίζουν τὸν μὲν Ἰωάννην ὡς *πιστὸν βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*, τὸν δὲ Ἀλέξιον ὡς *πιστὸν βασιλέα Ῥωμαίων*, συμφωνοῦσαι ἀπολύτως πρὸς τὰς ἐν τῇ μικρογραφίᾳ τοῦ βατικανοῦ χειρογράφου ἀναγεγραμμένας.

Β' ΤΜΗΜΑ (1204 - 1261)

Δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐπὶ μέρους γεγονότων ἀνέκυψαν ζητήματα ἑρμηνείας, ἅτινα μὲ ἠνάγκασαν νὰ ἐπεκταθῶ εἰς πολλὰ σημεῖα, συνάγουσα νῦν τὰ ἐξ ἐκείνων συμπεράσματα, περιορίζομαι πρὸς ἀποφυγὴν ἀσκόπων ἐπαναλήψεων νὰ παραπέμψω εἰς τὰ ἐν τῷ ἱστορικῷ μέρει ἀναγραφέντα.

Κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα, καθ' ὃ ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶχε τὴν ἕδραν της εἰς τὴν Νίκαιαν, παρατηρεῖται οὐσιώδης καινοτομία ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸ τελετουργικὸν τυπικὸν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν τρόπον καθορισμοῦ τοῦ διαδόχου. Ἐνῷ δηλ. ἀπὸ τοῦ 602 μέχρι τοῦ 1204 τὸ τυπικὸν τῆς εἰς αὐτοκράτορα ἀναγορεύσεως δὲν περιελάμβανε καὶ ἀνύψωσιν αὐτοῦ ἐπ' ἀσπίδος [2], ἀπὸ τῆς ἀκολουθούσης τὴν πρώτην ἅλωσιν περιόδου ἐπανεμφανίζεται τὸ ἔθος τοῦτο. Πάντως διὰ νὰ χαρακτηρίζηται ἡ κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Θεοδώρου Β' τῷ 1254 ἐφαρμογή του ὡς *ἔθος* [3], πρέπει ἡ ἐκ νέου καθιέρωσίς του εἰς τὸ τυπικὸν νὰ μὴ ἦτο πολὺ πρόσφατος. Ἡ πρᾶξις ἔχει νῦν περισσότερον συμβολικὸν χαρακτῆρα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρώιμον βυζαντινὴν περίοδον, ὅτε ἐδήλου τὴν ἐνεργὸν σύμπραξιν τοῦ στρατοῦ [4].

Ζωηρὰν ἔκπληξιν προκαλεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι καθ' ἣν περίοδον ἡ αὐτοκρατορία εἶχε τὴν ἕδραν της εἰς τὴν Νίκαιαν, διακόπτεται ἡ μακρὰ παράδοσις τῆς ἀναδείξεως τοῦ προοριζομένου διὰ τὴν διαδοχὴν ὡς συμβασιλέως καὶ ὁ ἑκάστοτε αὐτοκράτωρ ἦτο μόνος κύριος τῆς ἀρχῆς, μὴ ἔχων οὐδένα, ἔστω καὶ ψιλῷ ὀνόματι, συμπαραστάτην εἰς τὸν θρόνον. Οὕτως ἐνῷ ἡ διαδοχὴ εἴτε ἐξ ἀρρενογονίας εἴτε ἐκ θηλυγονίας παρέμενεν εἰς τὴν αὐτὴν δυναστείαν καὶ ἐθεωρεῖτο αὐτονόητον τὸ κληρονομητόν της [5], ὁ ἐπίδοξος διάδοχος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἑκάστοτε αὐτοκράτορος οὐδένα ἐπίσημον τίτλον, ὡς

---

[1]) Βλ. τὴν ἔγχρωμον ἐξαιρετικῆς ἀποδόσεως ἀπεικόνισιν παρὰ A. GRABAR, La peinture byzantine [Genève 1953] σ. 99 καὶ 103 καὶ τὴν πρώτην ἔκδοσιν ὑπὸ TH. WHITTEMORE, The Mosaics of Haghia Sophia at Istanbul, III. Oxford 1942.

[2]) Βλ. ἀνωτ. σ. 106 περὶ τοῦ Νικηφόρου Β' Φωκᾶ καὶ σ. 114 περὶ τοῦ ἐπαναστάτου Λέοντος Τορνίκη.

[3]) Νικηφ. Γρηγ. I 55: *καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος·* οὕτω καὶ Ἀκροπ. Χρον. 105, Ποίημα 255, Θεοδ. Σκουτ. 509.

[4]) Πρβλ. TREITINGER, Reichsidee σ. 23.

[5]) Νικηφ. Γρηγ. I 53: *Ἐπεὶ δὲ κατὰ κλῆρον πατρικὸν τῆς βασιλείας διάδοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος* (sc. Β' ὁ Λάσκαρις) *ἔμελλεν εἶναι...*

τὸν τοῦ βασιλέως, ἔφερε [1]. Μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἀνηγορεύετο ἐπ' ἀσπίδος, εὐφημεῖτο, ἐστέφετο καὶ ἐχρίετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Οὕτω καθίστατο *βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ρωμαίων* [2].

Γ' ΤΜΗΜΑ (1261-1453)

Τὸ ἀμέσως προηγουμένως ἐκτεθὲν σύστημα διαδοχῆς δὲν διήρκεσεν εἰ μὴ ὀλίγας δεκαετηρίδας, διότι οἱ Παλαιολόγοι ἐπανῆλθον εἰς τὸ πρώην καθεστὼς τῆς ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος ἀναδείξεως τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου εἰς *βασιλέα*. Ὑφίστατο δηλ. παραλλήλως πρὸς τὸν θεσμὸν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὁ τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως. Αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ ἀσκῶν τὴν ἐξουσίαν ἡγεμών, ὁ ἀνώτατος ἡγέτης τοῦ κράτους, οὗτινος ὁ πλήρης τίτλος ἦτο: *ὁ δεῖνα* (π. χ. Ἰωάννης) *πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ δεῖνα* (π. χ. Παλαιολόγος). Ὁ προοριζόμενος διὰ τὴν διαδοχὴν περιεβάλλετο ἐν πανηγυρικῇ τελετῇ ὡρισμένα σύμβολα καὶ ἔκτοτε ἔφερε τὸν τίτλον *βασιλεύς*, ὑπέγραφε δὲ ὡς: *ὁ δεῖνα πιστὸς βασιλεὺς Ρωμαίων ὁ δεῖνα* [3].

Κατ' ἐπανάληψιν ὅμως ὁ ἤδη αὐτοκράτωρ εἴτε διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν θέσιν τῆς δυναστείας εἴτε μὴ δυνάμενος διὰ τὸ προβεβηκὸς τῆς ἡλικίας νὰ ἀσκῇ ἐπαρκῶς τὰ καθήκοντά του προῆγεν εἰς αὐτοκράτορα τὸν ὡς διάδοχον προοριζόμενον υἱόν του (ἅπαξ μάλιστα τὸν ἔγγονον), φέροντα ἤδη τὸν τίτλον τοῦ *βασιλέως* καὶ τοιουτοτρόπως συνέβη ἐπὶ μακρότερον ἢ βραχύτερον χρονικὸν διάστημα νὰ ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου ταυτοχρόνως δύο αὐτοκράτορες [4]. Ἀμφότεροι ἦσαν ἰσότιμοι πρὸς ἀλλήλους καὶ δὲν διε-

---

[1]) Κανταχ. Ι 17: *πρότερον γὰρ* (ἐνταῦθα τὸ *πρότερον* ἀναφέρεται εἰς τὴν πρὸ τῶν Παλαιολόγων περίοδον) *οὐκ ἐξῆν τῷ παιδὶ τοῦ βασιλέως ὅρκους ἀποδιδόναι ἀλλ' οὐδὲ παρασήμοις κεκοσμῆσθαι βασιλικοῖς, εἰ μὴ τοῦ πατρὸς αὐτῷ μεταστάντος τοῦ βίου, τὸ κράτος τῆς βασιλείας ἤδη καθαρῶς πρὸς αὐτὸν μεταβαίη.*

[2]) Τὸ τυπικὸν ἐκτίθεται κατωτέρω, διότι αἱ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων εἰδήσεις εἶναι πλουσιώτεραι.

[3]) Παχυμ. Ι 317 ἑπ., Νικηφ. Γρηγ. Ι 109.

Βασιλεῖς διετέλεσαν οἱ

Ἀνδρόνικος Β' ἀπὸ 8 Νοεμβρίου 1272 μέχρι τὸ βραδύτερον τοῦ Ἀπριλίου 1277.

Μιχαὴλ Θ' ἀπὸ 1281 μέχρι 21 Μαΐου 1294.

Ἀνδρόνικος Γ' ἀπὸ Φεβρουαρίου 1314 μέχρι 2 Φεβρουαρίου 1325.

Ἰωάννης Ε' ἄγνωστον ἀπὸ πότε μέχρι 19 Νοεμβρίου 1341.

Ἀνδρόνικος Δ' τὸ βραδύτερον ἀπὸ τοῦ 1352 μέχρι 4 Μαΐου 1373 καὶ ἀπὸ 1381 μέχρι Ἰουνίου 1385.

Μανουὴλ Β' ἀπὸ 25 Σεπτεμβρίου 1373 μέχρι 1 Ἰουλίου 1379. Μετὰ τὸν Ἰούνιον 1385 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ βασιλικοῦ διαδόχου ἀλλὰ δὲν γνωρίζω ὑπὸ ποίαν ἰδιότητα, τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως ἢ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἰωάννης Ζ' ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς.

Ἰωάννης Η' τὸ βραδύτερον ἀπὸ τοῦ 1408 μέχρι 19 Ἰανουαρίου 1421.

[4]) Μιχαὴλ Η' καὶ Ἀνδρόνικος Β' τὸ ἀργότερον ἀπὸ Ἀπριλίου 1277 μέχρι 11 Δεκεμβρίου 1282.

Ἀνδρόνικος Β' καὶ Μιχαὴλ Θ' ἀπὸ 21 Μαΐου 1294 μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ τελευταίου (12 Ὀκτωβρίου 1320).

τέλουν ἀπὸ νομικῆς ἐπόψεως εἰς σχέσιν ἐξαρτήσεως. Καὶ συνήθως μὲν διὰ λόγους εὐπρεπείας ὁ πρεσβύτερος αὐτοκράτωρ ἐδικαιοῦτο μεγαλυτέρου σεβασμοῦ ἢ ἀπέλαυε περισσοτέρου κύρους· οὐχ ἧττον ὅμως ἠδύνατο νὰ συμβῇ καὶ τὸ ἀντίθετον ἤτοι νὰ ἀποσυρθῇ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς δράσεως ὁ πρεσβύτερος, καταλείπων τὴν διοίκησιν εἰς τὸν νεώτερον, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Μανουὴλ Β' καὶ Ἰωάννου Η'. Ἀποφασιστικῆς σημασίας ἦτο, ποία διαδικασία ἐτηρεῖτο καὶ ποῖον τυπικὸν ἐφηρμόζετο εἰς ἑκάστην περίπτωσιν. Ἐὰν ἠκολουθεῖτο τὸ προβλεπόμενον διὰ τὴν ἀνάδειξιν αὐτοκράτορος, τότε τὸ πρόσωπον, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον ἐφηρμόζετο τοῦτο, ἐλάμβανε πλήρως τὴν ἰδιότητα τοῦ αὐτοκράτορος. Τὴν ἐπὶ ἴσοις ὅροις κυριαρχίαν τῆς ἑκάστοτε αὐτοκρατορικῆς δυάδος διαπιστοῦμεν ἐκ τῶν αὐθεντικῶν κειμένων [1] διὰ τρεῖς χρονικὰς περιόδους. Κατὰ τὴν πρώτην ἐξ αὐτῶν οἱ Ἰωάννης Ε' καὶ Ἰωάννης ϛ' διηύθυνον ἀπὸ κοινοῦ τὴν αὐτοκρατορίαν, ὑπογράφοντες συνήθως ὁμοῦ τὰ ἔγγραφα. Κατὰ τὴν ἄλλην (ἀπὸ 10 Δεκεμβρίου 1399 μέχρι τοῦ ἔαρος 1403) ὁ Ἰωάννης Ζ', ἑδρεύων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦρχε τῶν πενιχρῶν λειψάνων τῆς αὐτοκρατορίας, ἐνῷ ὁ θεῖός του Μανουὴλ Β' περιήρχετο τὰς αὐλὰς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἐκλιπαρῶν ἐνισχύσεις. Κατὰ τὴν τρίτην τέλος, ὁ Ἰωάννης Η' ἀνέλαβεν ἀπὸ τῆς 19 Ἰανουαρίου 1421 ὡς αὐτοκράτωρ τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἀντὶ τοῦ παρήλικος καὶ ἀσθενοῦς Μανουὴλ Β', διατηρήσαντος καὶ τούτου μέχρι σχεδὸν τοῦ θανάτου του (21 Ἰουλίου 1425) τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα. Διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς εἰκόνος συμβάλλει χωρίον τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ I 446 περιέχον τὸν τύπον, καθ᾽ὃν ἐξεφωνεῖτο *τὸ μνημόσυνον* τοῦ εἰς παραίτησιν ἐξαναγκασθέντος καὶ περιβληθέντος τὸ μοναχικὸν σχῆμα Ἀνδρονίκου Β'. Ὁ τύπος, ὃν εἰσηγήθη τῷ 1330 ὁ πατριάρχης Ἠσαΐας, εἶχεν οὕτω: *τὸν εὐσεβέστατον καὶ φιλόχριστον βασιλέα Ἀντώνιον μοναχόν*. Ἀπηλείφθη δηλ. ὁ δηλωτικὸς τοῦ ἀξιώματος ὅρος *αὐτοκράτωρ*, μεθ᾽ οὗ συνεδέετο τὸ δικαίωμα τῆς ἀσκήσεως ἐξουσίας, διετηρήθη ὅμως ὁ ἁπλοῦς τίτλος *βασιλεύς* [2].

Ἀνδρόνικος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Γ' ἀπὸ 2 Φεβρουαρίου 1325 μέχρι τῆς παραιτήσεως τοῦ πρώτου (24 Μαΐου 1328).

Ἰωάννης Ε' καὶ Ἰωάννης ϛ' ἀπὸ 3 Φεβρουαρίου 1347 μέχρι 22 Νοεμβρίου 1354. Ὁ Ἰωάννης ϛ' ἀνηγορεύθη ἐν Διδυμοτείχῳ τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1341, ἐστέφθη ἐν Ἀδριανουπόλει τὴν 21 Μαΐου 1346 καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 13 Μαΐου 1347· ἀνηγόρευσε τὸν υἱόν του Ματθαῖον λήγοντος τοῦ 1353 αὐτοκράτορα καὶ ἔστεψεν αὐτὸν ἀρχομένου τοῦ 1354.

Ἰωάννης Ε' καὶ Μανουὴλ Β' ἀπὸ 1 Ἰουλίου 1379 μέχρι περίπου 1381. (Ἀνταπαιτητὴς καὶ κύριος τοῦ θρόνου ὡς αὐτοκράτωρ ἀπὸ 12 Αὐγούστου 1376 — ἐστέφθη 18 Ὀκτωβρίου 1377 — μέχρι 1 Ἰουλίου 1379 ὁ Ἀνδρόνικος Δ' καὶ ἀπὸ 14 Ἀπριλίου 1390 μέχρι 14 Σεπτεμβρίου 1390 μὲ τὴν αὐτὴν ἰδιότητα ὁ Ἰωάννης Ζ').

Μανουὴλ Β' καὶ Ἰωάννης Ζ' ἀπὸ 10 Δεκεμβρίου 1399 μέχρι τοῦ ἔαρος 1403.

Μανουὴλ Β' καὶ Ἰωάννης Η' ἀπὸ 19 Ἰανουαρίου 1421 μέχρι 21 Ἰουλίου 1425.

[1]) Πρβλ. ἐκ τῶν ἱστοριογραφικῶν πηγῶν Παχυμ. II 561.

[2]) Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Καντακουζηνοῦ III 269_{20} *οὐ μὴν αὐτοῦ* (sc. Ἰωάννου Ε') *παντάπασιν ἀφεῖλε καὶ τὴν προσηγορίαν, ἀλλ᾽ εἴ ποτε περὶ ἐκείνου ποιοῖτο λόγον* (sc. ὁ Ἰωάννης ϛ' Καντακουζηνός), *βασιλέα προσηγόρευεν ἐπὶ πολλῶν* δὲν φαίνεται, ἐὰν κατὰ τὸ ἐπακολουθῆσαν τὴν ἀνάρρησιν εἰς αὐτοκράτορα τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ καὶ μέχρι τῆς πλήρους ῥήξεως πρὸς τὸν Ἰωάννην Ε' διά-

Τὴν θέσιν ἁπλοῦ συμβασιλέως κατεῖχεν ὁ προοριζόμενος διὰ τὴν διαδοχὴν πρωτότοκος κατὰ κανόνα υἱός, καθ' ὃ διάστημα ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ ἁπλοῦ *βασιλέως*. Οἱ κανόνες, οἵτινες ἐτηροῦντο διὰ τὴν ἀνάδειξιν εἰς βασιλέα, δὲν διεσώθησαν ἐν εἰδικῷ πρωτοκόλλῳ καὶ τῆς σχετικῆς τελετῆς ἀτελῆ γνῶσιν λαμβάνομεν ἐκ τῶν ἱστορικοφιλολογικῶν πηγῶν. Δὲν εἶναι σαφές, ἐὰν αὕτη ἐτελεῖτο εἰς ἐκκλησιαστικὸν χῶρον ἢ εἰς τὰ ἀνάκτορα. Βέβαιον μόνον εἶναι ὅτι τὴν προέχουσαν ἐν αὐτῇ θέσιν εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις, ἐπικουρούμενος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, περιέβαλλε διὰ διαδήματος τὸν νέον βασιλέα. Ἀτυχῶς τὸ χωρίον τοῦ Παχυμέρη I 317-318, καίπερ λεπτομερέστερον τῶν λοιπῶν, δὲν διευκρινίζει εἰς τὶ συνίστατο ἡ πατριαρχικὴ συμβολή. Ταυτοχρόνως ὁ αὐτοκράτωρ δι' ἐγγράφου του παρεχώρει ὡρισμένας ἐξουσίας εἰς τὸν νέον συμβασιλέα [1], ἐν αἷς καὶ ἡ δι' ἐρυθρᾶς μελάνης ὑπογραφή, ὡς *ὁ δεῖνα Χριστοῦ χάριτι βασιλεὺς Ῥωμαίων* κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν ἱστοριογράφων [2], *ὁ δεῖνα πιστὸς βασιλεὺς Ῥωμαίων* [3] κατὰ τὸν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ γραμματείᾳ ἐθιζόμενον τύπον.

Τὴν μεταξὺ *αὐτοκράτορος* καὶ ἁπλοῦ *βασιλέως* διάκρισιν διαπιστοῦμεν προσέτι ἐκ τοῦ τύπου, καθ' ὃν λήγοντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐπέστελλεν αὐτοῖς ὁ πατριάρχης. Τὸ κείμενον ἔχει οὕτως: *Ὅπως γράφει ὁ πατριάρχης πρὸς βασιλέα ἀστεφῆ. Κράτιστε, θεοδόξαστε, θεοκυβέρνητε, θεομεγάλυντε καὶ ἅγιε μου βασιλεῦ*... καί: *Ὅπως γράφει ὁ πατριάρχης πρὸς βασιλέα ἐστεμμένον. Κράτιστε, θεόστεπτε, θεοτίμητε, θεοδόξαστε, θεοπρόβλητε, θεομεγάλυντε, ἅγιε μου αὐτοκράτορ καὶ βασιλεῦ*.... [4]. Ὁ προσφωνούμενος ἁπλῶς *ἅγιος βασιλεὺς* χαρακτηρίζεται ὡς *ἀστεφής*, ἐνῷ ὁ ἀποκαλούμενος *ἅγιος αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεὺς* ὡς *ἐστεμμένος*. Εἶναι φανερὸν ὅτι οὐ μόνον ἀντιδιαστέλλονται οἱ ὅροι *βασιλεὺς* καὶ *αὐτοκράτωρ βασιλεύς*, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ χρῆσις ἑκατέρου συνάπτεται πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν ὡρισμένων τελετουργικῶν τύπων, συνοψιζομένων διὰ τοῦ ὅρου *στέψις*. Εἶναι ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον ὅτι τόσον κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους, ὅσον καὶ κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν τῆς ἐποχῆς ὁ δικαιούμενος νὰ ἀσκῇ τὴν κυρίαρχον ἐξουσίαν μονάρχης, ὁ κεκτημένος τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα προσδιορίζεται διὰ τῆς λέξεως *ἐστεμμένος*, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς πατριαρχικῆς ἐπιστολογραφίας ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων δύο χωρίων τοῦ Ψευδο-Κωδινοῦ 52 καὶ 68, ἀκατανοήτων ἄλλως. Ἐκ τῶν δύο τελευταίων — χρησίμων καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς στολῆς

στημα ὁ Καντακουζηνὸς περιωρίζετο νὰ ὀνομάζῃ τὸν Ἰωάννην Ε' ἁπλῶς *βασιλέα* ἢ *αὐτοκράτορα*, διότι εἰς τὰ ἱστορικὰ ἔργα δὲν ἀπαντᾷ συστηματικὴ τῶν δύο ὅρων διάκρισις. Εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα ὁ Καντακουζηνὸς ὀνομάζει ἑαυτὸν ($269_{7, 9, 13, 14, 15, 23}$), τὸν υἱόν του Ματθαῖον ($269_{13, 14}$), τὸν Ἰωάννην Ε' (269_{14}), τὸν Ἀνδρόνικον Δ' (269_{17}) *βασιλεῖς*, ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι καὶ οἱ τρεῖς πρῶτοι, ὁπωσδήποτε ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, ἦσαν αὐτοκράτορες. Ἐν τούτοις, ὁ A. HEISENBERG, Aus der Geschichte σ. 57 σημ. 1 βλέπει ἐνταῦθα (269_{20}) ἀντιπαράθεσιν τοῦ τίτλου *βασιλεὺς* πρὸς τὸν χαρακτηρίζοντα τὸν κύριον τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας ὅρον *αὐτοκράτωρ*.

[1]) HEISENBERG, Aus der Geschichte σ. 33-81.

[2]) Παχυμ. I 319 = Νικηφ. Γρηγ. I 109_{23}.

[3]) Παρὰ F. DÖLGER, Aus den Schatzkammern ἀρ. 7 (ἔτ. 1317).

[4]) *Ἔκθεσις νέα* γραφεῖσα τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1386 ἐν Συντάγματι τ. Ε' σ. 504.

τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως [1]—συνάγεται ὅτι εἰς ἄλλην κατηγορίαν ἀνῆκεν ὁ ἐστεμμένος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ εἰς ἄλλην ὁ μὴ ἐστεμμένος, ἐνῷ οἱ λοιποὶ υἱοί του, φέροντες τὸν τίτλον τοῦ *δεσπότου*, ἀνῆκον πάλιν εἰς τρίτην. Ὁ χαρακτηριζόμενος ὡς *ἐστεμμένος* ἔφερε στολήν, στέμμα καὶ σύμβολα, οἷα ὁ πατήρ του αὐτοκράτωρ, ἦτο δηλ. καὶ οὗτος *αὐτοκράτωρ βασιλεύς*, ἐνῷ ὁ δεύτερος, ὁ μὴ ἐστεμμένος, υἱὸς ἔφερε τὴν συνήθη ἐνδυμασίαν του, μὴ προσδιοριζομένην ἄλλως, καὶ ἐπ' αὐτῆς φυαλὶν [2] πεποικιλμένον διὰ πολυτίμων λίθων καὶ μαργαριτῶν, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς *στέφανον*. Ὁ δεύτερος οὗτος υἱὸς ἀντιδιαστέλλεται τόσον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀδελφόν του, ὅσον καὶ τοὺς δεσπότας, εἶναι δηλ. ὁ φέρων τὸν τίτλον τοῦ ἁπλοῦ *βασιλέως*. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος κατὰ τοὺς παλαιολογείους χρόνους δὲν ἔφερε στέμμα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ αὐτοκράτορος [3].

---

[1]) Ψευδ - Κωδ. 52 3-11: *Σταθεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῆς προκύψεως, φαίνεται ἀπὸ τῶν γονάτων καὶ ἄνω, ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τὸν σταυρὸν φέρων, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὴν ἀκακίαν, ὡς δεδήλωται. αὐτὰ ταῦτα φορεῖ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἰ ἐστεμμένος εὑρίσκεται· εἰ δὲ μή, τὸ σύνηθες ροῦχον αὐτοῦ καὶ ἐπ' αὐτὸ λεγόμενον φυαλὶν μετὰ λίθων καὶ μαργάρων· ἐπὶ κεφαλῆς δὲ φέρει στέφανον, φαινόμενος καὶ οὗτος ἀπὸ τῶν γονάτων καὶ ἄνω. τῶν δὲ δεσποτῶν* (sc. τῶν λοιπῶν υἱῶν τοῦ αὐτοκράτορος)... *τὰ μὲν λοιπὰ τῶν σωμάτων κρύπτονται*... καὶ 68 4-8: *εἶτα ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ βασιλεύς, εἰ παρατύχοι· ὃς δὴ καί, εἰ ἐστεμμένος ἐστί, φορεῖ στέμμα καὶ οὗτος, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀκολουθῶν τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ αὐτοῦ· εἰ δὲ μή, στέφανον καὶ φυάλιν, ὡς προείπομεν. καὶ μετ' αὐτὸν ἀνέρχονται οἱ δεσπόται*...

[2]) Βλ. τὰ παρὰ Ψευδο-Κωδινῷ σχόλια τῶν Gretser καὶ Goar σ. 290 καὶ Du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis, Lugduni 1688 s. v. *φιάλη*.

[3]) Πρὸς τὰ ἀνωτέρω συμφωνεῖ ἡ εἰς τὸν ναὸν τῆς μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀπολλωνίᾳ ἀπεικόνισις ὀκτὼ μελῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων, ἣν ἀτυχῶς γνωρίζω μόνον ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἐκδόντος τὴν ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ κτιτορικὴν ἐπιγραφὴν Σ. Ἀριστάρχου, Ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαί, λατινικαὶ καὶ σερβικαὶ τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων ἐν Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τ. 13 [1878/1879] σ. 94 ἀρ. 23. Κατ' αὐτὸν ἀπεικονίζονται κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς α') βαθυπώγων γέρων, φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέμμα μαργαριτοστόλιστον, οἷον τὸ ὑπὸ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς περιγραφόμενον. Φέρει ἁλουργίδα διὰ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων πεποικιλμένην καὶ κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς σκῆπτρον ἐφ' οὗ ὁ σταυρός· β') γυνὴ πρεσβῦτις, ἐστεμμένη διὰ περιφεροῦς διαδήματος, πεποικιλμένου διὰ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων, ἄνευ σείων· γ') ἀνὴρ μὲ κεχαρμένον τὸν πώγωνα, ἐστεμμένος διὰ παρομοίου πρὸς τὸν γέροντα στέμματος φέρων στολὴν παρεμφερῆ καὶ κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ σκῆπτρον, ἐφ' οὗ ὁ σταυρός. Πλησίον τῶν τριῶν προσώπων εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ὑποβαστάζουσα τὴν μονὴν καὶ ὑπ' αὐτὴν γονυπετὴς νεαρὸς βασιλόπαις προσβλέπων τοὺς λοιπούς. Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, ὁ γονυπετὴς βασιλόπαις εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς μονῆς (βλ. τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς ἀνωτέρω σ. 188 σημ. 4). Ἀνδρόνικος Γ', φέρων τὸν τίτλον τότε τοῦ *βασιλέως*. Τοῦτον ὅμως ὁ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ ἐταύτισεν οὐχὶ ὀρθῶς πρὸς τὸν δεσπότην Μανουήλ, υἱὸν τοῦ Μιχαὴλ Θ', διότι δὲν ἀντελήφθη ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐδήλου τὸν κτίτορα Ἀνδρόνικον Γ', μνημονευόμενον ὡς *βασιλέα Ῥωμαίων*. Τὰ λοιπὰ πρόσωπα, ἅτινα ὀρθῶς ἐταύτισε καὶ ὁ ἐκδοὺς τὴν ἐπιγραφήν, εἶναι ὁ Ἀνδρόνικος Β', ἡ σύζυγός του Εἰρήνη καὶ ὁ Μιχαὴλ Θ'. Καίτοι ἡ περιγραφὴ παρουσιάζει ἐλλείψεις, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ στολὴ τῶν Ἀνδρονίκου Β' καὶ Μιχαὴλ Θ' εἶναι ὁμοία, διαφέρει δὲ τῆς τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐκδότης ἐξέλαβε τὸν τελευταῖον ὡς ἁπλοῦν δεσπότην. Ἡ ἐπιγραφὴ καὶ ἡ τοιχογραφία πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν μεταξὺ τοῦ Φεβρουαρίου 1314 καὶ τοῦ ἔτους 1317, δεδομένου ὅτι ἡ ἀνάδειξις τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' εἰς *βασιλέα* ἔλαβε χώραν τὸν Φεβρουάριον 1314, ἡ δὲ εἰκονιζομένη γηραιὰ βασίλισσα Εἰρήνη ἀπέθανε τῷ 1317.

Ὁ Ψευδο-Κωδινός 86 $_{14-17}$ σημειοῖ ὅτι εἰς τὸ περιέχον τὴν ὁμολογίαν πίστεως ἔγγραφον ὁ υἱὸς αὐτοκράτορος *εἰ μὲν ἐνδίδωσιν ὁ πατήρ, γράφει καὶ αὐτὸς προτάσσων οὕτως ἤτοι αὐτοκράτωρ Ρωμαίων*[1]. *εἰ δ' οὔ, πιστὸς ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ βασιλεὺς Ρωμαίων ὁ δεῖνα.* Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης συνήγαγόν τινες τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἠδύνατο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν υἱόν του κατ' ἐξαίρεσιν καὶ εἰς ἔνδειξιν ἰδιαιτέρας εὐνοίας τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ καὶ οὗτος τὸν τίτλον αὐτοκράτωρ, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξομοιωθῇ νομικῶς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πατέρα του[2]· ἁπλῶς δηλ. ὁ υἱὸς αὐτοκράτορος καὶ δὴ ὁ ἐπίδοξος διάδοχος ἠδύνατο νὰ φέρῃ κατὰ παραχώρησιν τὸν τίτλον αὐτοκράτωρ, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπολαύῃ καὶ τῶν λοιπῶν μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος συνδεομένων ἐξουσιῶν. Ἐὰν τὸ χωρίον τοῦ Ψευδο-Κωδινοῦ ληφθῇ μεμονωμένως, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὀρθὴ ἡ δοθεῖσα ἑρμηνεία. Ὅταν ὅμως συνδεθῇ τοῦτο πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκ τῶν παλαιολογείων χρόνων μαρτυρίας, καθίσταται σαφὲς ὅτι ὁ Ψευδο-Κωδινὸς δὲν ἐννοεῖ μεμονωμένην καὶ κατ' ἐξαίρεσιν παραχώρησιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ὑπογράφειν καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀλλ' ὅτι ὁ βασιλόπαις, ὅστις τῇ συναινέσει τοῦ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος ἀπέκτησε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα καὶ ἐξωμοιώθη οὕτω νομικῶς κατὰ πάντα πρὸς ἐκεῖνον, ἐδικαιοῦτο πάντοτε νὰ ὑπογράφῃ ὡς αὐτοκράτωρ Ρωμαίων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἁπλοῦς—μὴ αὐτοκράτορας—βασιλεῖς.

Ἐπὶ Παλαιολόγων ἐκράτησεν ἡ ἀρχὴ νὰ παρέχηται ὅρκος πίστεως καὶ εἰς τὸν κεκτημένον τὴν ἰδιότητα τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως, πᾶσα δ' εἰς τὸν θρόνον μεταβολὴ συνωδεύετο μὲ ἀνανέωσιν τῶν ὅρκων ἐκ μέρους τῶν ὑπηκόων, ἐνῷ, ὡς ρητῶς λέγει ὁ Καντακουζηνός, *πρότερον ...οὐκ ἐξῆν τῷ παιδὶ τοῦ βασιλέως ὅρκους ἀποδιδόναι*[3].

Τὸ τυπικὸν τῆς ἀναδείξεως αὐτοκράτορος ἐκτίθεται διὰ μακρῶν ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ I 196-204, ἀντλήσαντος προφανῶς ἐξ αὐθεντικοῦ πρωτοκόλλου. Τοῦτον ἀκολουθεῖ, ἐνίοτε μάλιστα καὶ γλωσσικῶς, ὁ συντάκτης τοῦ περὶ Ὀφφικιαλίων ἔργου ἐκ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Τὴν τρίτην περιγραφήν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λοπάρεφ ἐν τοῖς Συμμίκτοις Tomitcha Kobeko, Πετρούπολις 1913 σ. 1-13 δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις δημοσίας βιβλιοθήκας[4].

Εἰς τὰ ἀνάκτορα συνεκεντροῦντο οἱ φορεῖς ἀξιωμάτων καὶ τίτλων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ὁ πατριάρχης, ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαός. Ὁ ὑποψήφιος ἤρετο ἐπ' ἀσπίδος, ἣν ἐκράτουν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν μὲν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ πατὴρ τοῦ ἀναγορευομένου —

---

[1]) Εἰς τὴν σ. 86 $_{11-13}$ ὁ Ψευδο-Κωδινὸς δίδει τὸν πλήρη τύπον τῆς ὑπογραφῆς: *ὁ δεῖνα ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων οἰκείᾳ χειρὶ προέταξα.*

[2]) Βλ. F. Dölger ἐν B. Z. τ. 33 (1933) σ. 141 καὶ 36 (1936) σ. 134.

[3]) Κανταχ. I 17. Περὶ τοῦ ὅρκου βλ. N. Svoronos, Le serment de fidélité σ. 129 ἑπ.

[4]) Ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκ Σμολένσκ Ἰγνατίου περιγραφὴ τελετῆς εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἀναφέρεται (κατὰ τὰ ἀνωτέρω σ. 202 σημ. 3) εἰς τὸν γάμον τοῦ Μανουὴλ Β' μετὰ τῆς Ἑλένης Δράγαση καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν του ὡς αὐτοκράτορος (ἔκδ. B. de Khitrowo ἔνθ' ἀνωτ. τ. I 1, Génève 1889 σελ. 134-149).

ἐὰν εὑρίσκετο ἐν ζωῇ[1]—ὁμοῦ μὲ τὸν πατριάρχην, ἑκατέρωθεν δὲ καὶ ὄπισθεν οἱ τυχὸν ὑπάρχοντες δεσπόται καὶ σεβαστοκράτορες, ἢ ἐλλείψει τούτων, οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν συγκλητικῶν. Τὰ παριστάμενα πλήθη στρατοῦ καὶ λαοῦ εὐφήμουν[2] τὸν ἀναγορευόμενον κατὰ τὸν ὡρισμένον τύπον, μεθ' ὃ οὗτος κατήρχετο τῆς ἀσπίδος. Εὐθὺς ἀμέσως κατηυθύνετο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας[3], ἔνθα ἐλάμβανε χώραν τὸ δεύτερον μέρος τῆς τελετῆς. Εἰς τὸν ναὸν ἐντὸς ξυλίνου οἰκίσκου πρὸς τοῦτο κατασκευασθέντος, ὁ νέος αὐτοκράτωρ περιεβάλλετο τὸν σάκκον καὶ ζώνην *(διάδημα)* ποικιλτὴν διὰ πολυτίμων λίθων[4], εὐλογηθέντα ἤδη ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δὲν ἔφερε στέμμα ἢ ἄλλο τι ὡρισμένον σύμβολον ἀλλὰ *στέφανον ἢ ὅ,τι ἂν ἄλλο δοκῇ*[5], δεδομένου ὅτι ἡ στέψις δὲν εἶχεν εἰσέτι πραγματοποιηθῆ. Ἐπὶ παρακειμένης ἐξέδρας, ἐπενδεδυμένης δι' ἐρυθρῶν πολυτελῶν ὑφασμάτων καὶ ἐπικοινωνούσης μετὰ τοῦ οἰκίσκου, ἐκάθηντο ἐπὶ θρόνων οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ ἡγεμονίδες, *ἡ μὲν προεστεμμένη καὶ μήτηρ τοῦ ἀναγορευομένου φοροῦσα καὶ τὸ ἑαυτῆς στέμμα, ἡ δὲ νέα βασιλὶς* (sc. ἡ σύζυγος τοῦ νῦν στεφομένου) *φοροῦσα στέφανον*[6]. Πρὸ τοῦ τρισαγίου ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν ἐπιφανεστέρων *ἀρχόντων τῆς ἐκκλησίας* καὶ οἱ βασιλεῖς, ἤτοι ὁ προϋπάρχων αὐτοκράτωρ καὶ ὁ ἄρτι ἀναγορευθείς, ἀνήρχοντο ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος. Ὁ πατριάρχης ἐν μέσῳ κατανυκτικῆς σιγῆς ἀνέπεμπε *τὰς ἐπὶ χρίσει βασιλέων συντεθειμένας εὐχὰς* καὶ ἔχριε σταυροειδῶς τὸν ἱστάμενον μὲ ἀκάλυπτον τὴν κεφαλὴν νέον αὐτοκράτορα, ἀνακράζων *μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἅγιος*, ἐνῷ οἱ παριστάμενοι παρηκολούθουν ἐπίσης ἀσκεπεῖς. Τὸ *ἅγιος* ἀνεφώνουν τρὶς καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος εὑρισκόμενοι καὶ τρὶς ἐπανελάμβανε τὸ θεώμενον πλῆθος[7]. Διάκονοι, ἐνδεδυμένοι τὰς ἱερατικάς των στολάς, ἔφερον ἐκ τῆς ἁγίας τραπέζης εἰς τὸν ἄμβωνα τὸ στέμμα, ὅπερ ἔθετεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νέου αὐτοκράτορος ὁ παριστάμενος προεστεμμένος αὐτοκράτωρ — ἐφ' ὅσον βεβαίως ὑπῆρχε τοιοῦτος — ὁμοῦ μετὰ τοῦ πατριάρχου[8], ἀναφωνοῦντος *ἄξιος*. Οἱ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος εὑρισκόμενοι πρῶτον, εἶτα δὲ καὶ τὸ παριστάμενον πλῆθος, ἐπανελάμβανον τρὶς τὸ *ἄξιος*[9], μεθ' ὃ ὁ πατριάρχης ἀνέπεμπε καὶ νέας εὐχάς. Μετὰ τὴν στέψιν καὶ τῆς συζύγου τοῦ ἀρτιστεφοῦς αὐτοκράτορος — ἐφ' ὅσον οὗτος ἦτο ἔγγαμος[10] — οἱ αὐτοκράτορες ἐπέστρε-

---

[1]) Τούτου μὴ ὑπάρχοντος, τὴν θέσιν του κατελάμβανεν *ὁ ἐντιμότερος τῶν ἀξιωματικῶν ἢ τῶν ἀρχόντων*. ΨΚωδ. 88 20-22.

[2]) Ὁ Ψευδο-Κωδινὸς 89 $_1$ ἀναλύει *ἐπευφημήσαντος δὲ τοῦ λαοῦ καὶ φοσσάτου παντός*.

[3]) Καντακ. Ι 196 $_{12}$ - 197 $_3$, ΨΚωδ. 88 $_{14}$ - 89 $_3$.

[4]) Καντακ. Ι 197, ΨΚωδ. 89 5-6. Τὴν σημασίαν τοῦ ὅρου *διάδημα* κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα διευκρινίζει τὸ χωρίον τοῦ Ψευδο-Κωδινοῦ 50 13-14: *ὃ δὲ νῦν καλεῖται διάδημα, ἐλέγετο πάλαι ζώνη στρατιωτική, δηλοῦσα τιμήν·* πρβλ. αὐτόθι 50 18-20.

[5]) Καντακ. Ι 197, ΨΚωδ. 89 $_3$.

[6]) ΨΚωδ. 89 8-20, Καντακ. Ι 197.

[7]) Καντακ. Ι 197 $_3$ - 198 $_{13}$, ΨΚωδ. 89 $_{21}$ - 90 $_{14}$.

[8]) Ἐὰν δὲν ἔζη ὁ πατὴρ τοῦ ἀναγορευομένου, τὴν στέψιν ἐτέλει μόνος ὁ πατριάρχης. Κωδ. 90 $_{22}$.

[9]) Καντακ Ι 198 13-21, ΨΚωδ. 90 $_{15}$ - 91 $_7$.

[10]) Βλ. τὴν περιγραφὴν παρὰ Καντακουζηνῷ Ι 198 $_{21}$ - 199 $_{14}$ καὶ ΨΚωδινῷ 91 $_8$ - 92 $_{23}$.

φον εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς ἐξέδρας τοποθετημένους θρόνους των, ὁπόθεν ἠκροῶντο ᾄσματα, εἰδικῶς διὰ τὴν ἑορτὴν συντεθέντα [1].

Ἀκολούθως ἐκτίθεται εἰς τὸ τυπικὸν ἡ κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας συμμετοχὴ τοῦ νέου αὐτοκράτορος καὶ τὰ κατ' αὐτὴν καθήκοντά του, ὡς καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν οὗτος μετελάμβανε τῶν ἀχράντων μυστηρίων [2]. Περατωθείσης τῆς θείας λειτουργίας, ὁ νέος ἡγεμὼν ἀνήρχετο εἰς τὰ κατηχουμενεῖα, ὁπόθεν ἐνεφανίζετο πρὸ τοῦ πλήθους καὶ ἐδέχετο τὰς ἐπευφημίας του [3]. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐρρίπτοντο *ἀποκόμβια* εἰς τὰ προαύλια τοῦ ναοῦ, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα χάριν τῶν δημοτῶν. Τὴν ἑπομένην ὁ αὐτοκράτωρ ἔρριπτεν *ἀποκόμβια* χάριν τῶν αὐλικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν [4]. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πληροφορίας τοῦ Καντακουζηνοῦ Ι 200, βεβαιοῦντος ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ εὐθὺς μετὰ τὴν στέψιν ἐλάμβανε κατώτατον ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα τὸ τοῦ δεποτάτου [5], ὑπεστηρίχθη ὑφ' ὡρισμένων ἐρευνητῶν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας κατελέγετο μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ κλήρου [6]. Τὴν ἄποψιν ταύτην ἀντέκρουσε πειστικῶς κατ' ἐμὲ ὁ L. Bréhier, ὅστις δέχεται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέλαυε μὲν ὡρισμένων ἐκκλησιαστικῶν προνομίων, δὲν ἐκέκτητο ὅμως τὴν ἰδιότητα τοῦ κληρικοῦ [7].

Τὸ *περὶ στεφηφορίας βασιλέων* κεφάλαιον τοῦ Ψευδο-Κωδινοῦ παρέχει τὴν πρόσθετον πληροφορίαν, καθ' ἣν ὁ μέλλων νὰ στεφθῇ μετέβαινεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ ἐνεχείριζεν εἰς τὸν πατριάρχην ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως, ἧς προέτασσεν *ὁ δεῖνα ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων οἰκείᾳ χειρὶ προέταξα* [8],

---

[1]) Καντακ. Ι 199 $_{15-23}$, ΨΚωδ. 92 $_{23}$ ἑπ.

[2]) Καντακ. Ι 199 $_{23}$ - 202 $_{10}$, ΨΚωδ. 93 $_{15}$ - 96 $_{15}$.

[3]) Καντακ. Ι 202 $_{10-12}$, ΨΚωδ. 96 $_{15}$ - 97 $_{9}$. Τὴν σκηνὴν ταύτην ὁ A. HEISENBERG, Aus der Geschichte σ. 89 χαρακτηρίζει ὡς *πρόκυψιν*, περὶ ἧς πλείονα βλ. αὐτόθι σ. 85 ἑπ., M. A. ANDREEVA, De la cérémonie «prokypsis» ἐν Seminarium Kondakovianum τ. 1 (1927) σ. 157-173, TREITINGER, Reichsidee σ. 112-120, Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Βίος τ. Δ' (1951) σ. 134-136.

[4]) Καντακ. Ι 203 $_{2-25}$, ΨΚωδ. 98 $_{1-9}$, 88 $_{4-13}$.

[5]) Καντακ. Ι 200 ...*τῷ δὲ λαϊκῷ νάρθηκα φέροντες ἐγχειρίζουσιν, ὥστε τάξιν ἐκκλησιαστικὴν τὴν τοῦ δεποτάτου λεγομένου ἐπέχειν*... καὶ ΨΚωδ. 93 $_{22}$. Περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου ἀξιώματος βλ. Κ. ΡΑΛΛΗ, Περὶ τῶν δεποτάτων ἐν Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τ. 11 (1936) σ. 28-29.

[6]) Τὸ πρόβλημα περὶ τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας τοῦ αὐτοκράτορος ἠρεύνησε διὰ μακρῶν ὁ A. GASQUET, De l'autorité impériale en matière religieuse à Byzance, Paris 1879 σ. 44-65, δεχόμενος τὴν παρὰ τούτῳ ὕπαρξίν της. Πρβλ. TREITINGER, Reichsidee σ. 140 ἑπ., F. DÖLGER, Johannes Kantakuzenos als dynastischer Legitimist ἐν Seminarium Kondakovianum τ. 10 (1938) σ. 25 σημ. 19.

[7]) L. BRÉHIER, Ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς ἐν Memorial L.Petit (Archives de l'Orient chrétien I) Bucarest 1948 σ. 41-45 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Institutions σ. 16. Βλ. ἰδίως διὰ τὴν προηγουμένην περίοδον τὰ σχόλια Ζωναρᾶ καὶ Βαλσαμῶνος εἰς τὸν κανόνα 69 Πενθέκτης ἐν Συντάγματι τ. Β' σ. 466-467, ἐν οἷς ρητῶς δηλοῦται ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο λαϊκός.

[8]) ΨΚωδ. 86 $_{11-13}$. Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου αὐτόθι 86 $_{18}$ - 87 $_{16}$. Ἡ κατάθεσις τοῦ ἐγγράφου τούτου ὑπὸ τοῦ προσερχομένου διὰ νὰ δεχθῇ τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν ἔχει ἀποβῆ ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ τυπικοῦ ταύτης κατὰ τὴν ὑστέραν βυζαντινὴν περίοδον. Πρβλ. Νικ. Χων. 603 περὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ'.

ὑπέγραφε δὲ καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου[1]. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐπειδὴ ἡ παράδοσις τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου εἰς τὸν πατριάρχην ἀναγράφεται ὑπὸ τοῦ Ψευδο-Κωδινοῦ πρὸ τῆς περιγραφῆς τῆς τελετῆς, τοῦτο δὲ ἐπειδὴ ἡ πρὸς τὰ ἑπόμενα σύνδεσις γίνεται διὰ τῶν λέξεων *μετὰ δὲ τοῦτο*[2], ὁ ἀναγνώστης ἀποκομίζει ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ὁμολογία πίστεως προετάσσετο τῆς ὅλης τελετῆς, προηγεῖτο δηλ. καὶ τῆς ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐπ' ἀσπίδος ἀνυψώσεως. Τὴν ἄποψιν ταύτην ὑπεστήριξε παλαιότερον ὁ J. Brightman[3], νῦν δὲ καὶ ὁ L. Bréhier[4]. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως. Ὁ Ψευδο-Κωδινὸς ἐστήριξε τὴν περιγραφήν του εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ μάλιστα ἐνιαχοῦ — ὡς παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ A. Heisenberg[5] — ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν ἐπὶ λέξει τὸ κείμενον τοῦ ἱστορικοῦ, ἔκρινεν ὅμως σκόπιμον νὰ ὁλοκληρώσῃ τὴν εἰκόνα τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοκράτορος καὶ πρὸς τοῦτο περιέλαβε τὴν ἐκ μέρους τοῦ μέλλοντος νὰ στεφθῇ παράδοσιν τοῦ περιέχοντος τὴν ὁμολογίαν πίστεως ἐγγράφου εἰς τὸν πατριάρχην, περὶ ἧς οὐδὲν λέγει ὁ Καντακουζηνός. Προφανῶς ὅμως διὰ νὰ μὴ δυσχερανθῇ εἰς τὸ ἔργον του, δὲν διέκοψεν ὁ Ψευδο-Κωδινὸς τὴν ἐκ τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰλημμένην ἀφήγησιν, ἵνα παρεμβάλῃ — μετὰ τὴν ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἀναγόρευσιν τοῦ νέου μονάρχου καὶ πρὸ τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ στέψεως αὐτοῦ — τὰ κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ ἐγγράφου, ἀλλ' ἐθεώρησεν ἁπλούστερον νὰ προτάξῃ τὰ κατ' αὐτὴν τῆς ὅλης διηγήσεως.

Ὁ συντάκτης τοῦ Περὶ ὀφφικιαλίων ἔργου ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν τακτικὴν καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς ἀφηγήσεώς του καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Ὁ Καντακουζηνός, ἀφοῦ ἐξέθηκεν ὅλον τὸ τυπικόν, ἐσημείωσεν: *Ἄξιον δὲ καὶ ὃ παρελίπομεν τῆς τελετῆς ταύτης ἐπιμνησθῆναι* (I 203_2) καὶ ἐν συνεχείᾳ (I 203_{3-11}) ἀνέγραψε τὰ τῆς διανομῆς τῶν ἀποκομβίων μετὰ τὴν στέψιν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔδει νὰ εἶχεν ἀναγραφῇ προηγουμένως ἐν I 201_{12}, ὅτε ὁ νέος αὐτοκράτωρ μετὰ τὸ πέρας τῆς στέψεως *ἄνεισιν εἰς τὰ λεγόμενα Κατηχούμενα, ὡς ἂν ἐξ ἀπόπτου, παρὰ πάντων ὁρώμενος, εὐφημηθείη* (I 201_{12-13}). Τὴν ἐμφάνισιν ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος μνημονεύει εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον καὶ ὁ Ψευδο-Κωδινὸς 96_{18}-97_9 μετὰ πλειόνων μάλιστα λεπτομερειῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ τῆς διανομῆς τῶν ἀποκομβίων. Ἠκολούθησε δηλ. καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Ψευδο-Κωδινὸς τὸν Καντακουζηνόν, ἀλλ' ἐνῷ ὁ τελευταῖος διορθοῖ τὴν παράλειψίν του, ἀναγράφων τὴν διανομὴν τῶν ἀποκομβίων εἰς τὸ τέλος τῆς ἀφηγήσεως, ὁ Ψευδο-Κωδινὸς προτάσσει τῆς ὅλης περιγραφῆς[6] τὴν μνείαν ταύτην, προσδιορίζων συνάμα τὰ χρονικὰ καὶ τοπικὰ πλαίσια τοῦ

---

[1]) ΨΚωδ. 87_{17-22}.

[2]) ΨΚωδ. 88_1.

[3]) BRIGHTMAN σ. 387 - 388.

[4]) L. BRÉHIER, Institutions σ. 10 σημ. 1. Ὁ P. CHARANIS, Coronation σ. 57 - 58 ὀρθῶς σημειοῖ ὅτι αὕτη προηγεῖται τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως.

[5]) HEISENBERG, Aus der Geschichte σ. 89.

[6]) ΨΚωδ. 88_{1-13}.

γεγονότος: *Μετὰ τοῦτο τοίνυν*[1] *ἀνέρχεται* (sc. ὁ αὐτοκράτωρ) *ἐπὶ τὸν τρίκλινον τὸν λεγόμενον Θωμαΐτην, πρὸς τὸν Αὐγουστεῶνα ἀφορῶντα, ὅπου τὸ πλῆθος ἅπαν ἵσταται μετὰ τοῦ φοσσάτου. Πρὸ τοῦ φανῆναι οὖν αὐτὸν διά τινος τῶν συγκλητικῶν, ᾧ ἂν ἐπιτάξοι ὁ βασιλεύς, ῥίπτονται εἰς τὸν λαὸν ἃ λέγουσιν ἐπικόμβια*...[2]. Προσδιορίζων ὁ Ψευδο-Κωδινὸς τὸ χρονικὸν σημεῖον τῆς διανομῆς τῶν ἀποκομβίων *(πρὸ τοῦ φανῆναι οὖν αὐτόν)*, διευκρινίζει ἔτι σαφέστερον ὅτι πρόκειται διὰ τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς τελετῆς, τὸ ὁποῖον ὑπ' αὐτοῦ μὲν μνημονεύεται ἐν 96_{18}, ὑπὸ δὲ τοῦ Κανταχουζηνοῦ ἐν Ι 201_{12}. Εἶναι ὅθεν προφανὲς ὅτι ὁ Ψευδο-Κωδινὸς τὰς ὀλίγας διασαφήσεις καὶ προσθήκας, ἃς ἐθεώρησεν ἀναγκαίας πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Κανταχουζηνοῦ, προέταξε τῆς ὅλης περιγραφῆς τῆς τελετῆς. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον, τὸ περιέχον τὴν ὁμολογίαν πίστεως τοῦ στεφθησομένου ἔγγραφον νὰ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν *ὁ δεῖνα... βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων*, ἐνῷ ἐκ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει τοῦτο ἐν τῷ κεφαλαίῳ, φαίνεται νὰ ἀκολουθῇ τόσον ἡ ἀναγόρευσις, ὅσον καὶ ἡ στέψις. Ἡ σειρὰ τῶν γεγονότων ἦτο ἡ ἀκόλουθος: εἰς τὰ ἀνάκτορα ἀνύψωσις τοῦ ὑποψηφίου ἐπ' ἀσπίδος καὶ εὐφημίαι τῶν παρισταμένων, δι' ὧν οὗτος ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ· μετάβασις εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ παράδοσις εἰς τὸν πατριάρχην τοῦ ἐγγράφου τοῦ περιέχοντος τὴν ὁμολογίαν πίστεως τοῦ ἄρτι ἀναγορευθέντος· αὐτόθι χρῖσις καὶ στέψις τούτου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

Ὅλαι αἱ φιλολογικαὶ μαρτυρίαι συμφωνοῦν ὅτι τὴν ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσιν ἠκολούθουν εὐφημίαι, ὧν ὅμως δὲν παραδίδεται τὸ φραστικὸν περιεχόμενον[3]. Δεδομένου ὅμως ὅτι μέχρι καὶ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος λήγοντος αὗται συνίσταντο εἰς τὴν ἀναφώνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀναγορευομένου κατὰ τὸν τύπον *τοῦ δεῖνα μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος πολλὰ τὰ ἔτη*[4], ἔτι δὲ ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν ὁ νέος μονάρχης ὑπέγραφε τὴν ὁμολογίαν πίστεως ὡς *βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων*, δύναται ἀνεπιφυλάκτως νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας διετηρήθη κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν ὁ αὐτὸς τύπος ἀναφωνήσεως.

---

[1]) Ἐὰν ἡρμηνεύετο τὸ *μετὰ τοῦτο* (88_1) συμφώνως πρὸς τοὺς συντακτικοὺς κανόνας, θὰ ἔδει νὰ συναχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ διανομὴ τῶν φιλοδωρημάτων ἐπηκολούθησε τὴν ἐκ μέρους τοῦ ἄρτι ἀναγορευθέντος παράδοσιν τοῦ περιέχοντος τὴν ὁμολογίαν πίστεως ἐγγράφου εἰς τὸν πατριάρχην, διότι αἱ προηγούμεναι φράσεις τοῦ κειμένου εἰς τοῦτο τὸ γεγονὸς ἀναφέρονται (86_8 - 87_{21}). Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ πρὸς τὰ ἑπόμενα σύνδεσις τῆς περὶ διανομῆς τῶν ἀποκομβίων μαρτυρίας (88_{14}) γίνεται διὰ τοῦ *μετὰ τοῦτο* εἰς τρόπον, ὥστε ἡ διανομὴ τῶν φιλοδωρημάτων νὰ φαίνηται ὡς προηγουμένη τῆς στέψεως, ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι αὕτη ἀπετέλει τὴν καταχλεῖδα τῆς τελετῆς.

[2]) ΨΚωδ. 88_{1-6}.

[3]) Πχ. Ἀκροπ. Χρον. 105, Θεοδ. Σκουτ. 509: *ὑπὸ πάντων φημισθεὶς αὐτοκράτωρ*, Ἀκροπ. Ποιημ. 255: *ὑπ' ἀσπίδος φημισθεὶς* (Θεόδωρος Β')· Παχυμ. Ι 96: *ἀνακτορικοῖς παιάνοις καὶ κρότοις παρὰ πάντων ἐμεγαλύνετό τε καὶ ἐφημίζετο*, Θεοδ. Σκουτ. 539: *ἐπευφήμησαν* (Μιχαὴλ Η')· Παχυμ. ΙΙ 196: *καὶ ἀνευφημοῦσι τρανότερον* (Μιχαὴλ Θ')· ΨΚωδ. 89_1: *ἐπευφημήσαντος δὲ τοῦ λαοῦ καὶ φοσσάτου παντός*... Καντακ. Ι 197_2: *ἐπευφημησάντων δὲ αὐτῶν*...

[4]) Νικ. Χων. 350_9, Θεοδ. Σκουτ. 332_8.

Ἀκριβεστέρας πληροφορίας ἔχομεν περὶ τῶν λοιπῶν δύο πράξεων. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἀπεκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου πρῶτον, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ τῶν παρισταμένων εἰς τὴν τελετήν, καθ' ἣν μὲν στιγμὴν ἐχρίετο *ἅγιος*, καθ' ἣν δ' ἐδέχετο τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς *ἄξιος*. Ἀμφότεραι αἱ ἀναφωνήσεις ἦσαν ἤδη ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἐν χρήσει εἰς τὸ τυπικὸν τῆς στέψεως, ἀλλὰ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἐκφώνησις ἐγένετο, ὅταν ἐστέφετο κύριος αὐτοκράτωρ, τῆς δευτέρας δὲ ὅταν ἐστέφετο ἁπλοῦς βασιλεύς. Νῦν ὅμως ἔχει ἐπέλθει μεταβολή, ἧς ἡ αἰτία πρέπει, νομίζω, νὰ ἀναζητηθῇ τοῦτο μὲν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς χρίσεως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦτο δὲ εἰς τὴν κατάργησιν τῆς στέψεως ἐπὶ τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως. Ἀφ' ἧς δηλ. ἐκράτησεν ἡ ἀρχή, ὅπως τυγχάνῃ ἐκκλησιαστικῆς στέψεως μόνον ὁ κεκτημένος τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, πιθανῶς δὲ μεσοῦντος — ὁπωσδήποτε ὅμως λήγοντος — τοῦ ΙΒ' αἰῶνος προσετέθη καὶ ἡ χρῖσις αὐτοῦ, συνεδέθη πρὸς τὰς δύο ταύτας πράξεις ἡ ὀνομασία τοῦ ἀναγορευθέντος ὡς *ἁγίου* μετὰ τὴν χρῖσιν, ὡς *ἀξίου* δὲ νὰ φέρῃ τὸ στέμμα οὕτως, ὥστε διετηρήθησαν ἀμφότεραι αἱ ὑπὸ τοῦ παλαιοτέρου τυπικοῦ προβλεπόμεναι ἀναφωνήσεις.

Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα νὰ συνέβαλεν εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς στέψεως διὰ μόνον τὸν αὐτοκράτορα ἡ παρατήρησις τῆς ἀκολούθου ἀνωμαλίας. Κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος κρατῆσαν τυπικόν, ἐάν τις ἀνεκηρύσσετο ἀπ' εὐθείας αὐτοκράτωρ, ἐδέχετο κατὰ τὴν στέψιν τὴν ἀναφώνησιν *ἅγιος*, ἐνῷ, ἐὰν οὗτος διήρχετο τὸ στάδιον τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως, ἀνεφωνεῖτο *ἄξιος* [1]. Ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν ἐπανελαμβάνετο, ἐὰν βραδύτερον ὁ ἁπλοῦς βασιλεὺς καθίστατο αὐτοκράτωρ εἰς τρόπον ὥστε, οὕτως ἢ ἄλλως κατὰ τὸ τότε ἰσχῦον τυπικὸν μόνον τὴν μίαν ἐκ τῶν δύο ἀναφωνήσεων *(ἅγιος, ἄξιος)* θὰ ἐδέχετο. Μὲ τὴν χρησιμοποίησιν ὅμως ἀμφοτέρων τῶν προσδιορισμῶν κατὰ τὴν ὑστέραν βυζαντινὴν περίοδον τὸ παλαιὸν τοῦτο ἄτοπον διορθοῦται, συνάμα δὲ ἐξαίρεται ἡ θέσις καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ αὐτοκράτορος, ταυτοχρόνως δὲ ἀποκτᾷ καὶ ἡ στέψις μείζονα σπουδαιότητα μεταξὺ τῶν τελετῶν τῆς ἀναδείξεως αὐτοκράτορος· διότι κατὰ τὴν μέσην περίοδον ἡ στέψις, κοινὴ οὖσα τόσον διὰ τὸν αὐτοκράτορα, ὅσον καὶ τὸν ἁπλοῦν βασιλέα, ὅστις, ὡς ἐλέχθη, δὲν ἔφθανε πάντοτε μέχρι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συνδεομένης ἀσκήσεως ἐξουσίας, ἦτο μὲν σημαντικὴ ἕνεκα τοῦ θρησκευτικοῦ της χαρακτῆρος καὶ τῆς θέσεως τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ κράτει καὶ τῇ κοινωνίᾳ ἀλλ' ἐξ ἐπόψεως πολιτειακοῦ δικαίου οὐδεμίαν εἶχε βαρύτητα καὶ ἐπανειλημμένως συνέβη βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες νὰ βασιλεύσουν ἐπὶ μακρότερον ἢ βραχύτερον χρόνον χωρὶς ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἔχουν στεφθῇ [2]. Ὅτε ὅμως κατὰ τὴν ὑστέραν περίοδον τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἡ στέψις συνεδέθη πρὸς τὴν θρησκευτικοῦ ἐπίσης χαρακτῆρος χρῖσιν καὶ ἀμφότεραι αἱ πράξεις ἐπεφυλάχθησαν ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν

---

[1]) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 152 ἑπ.

[2]) Οὕτως ὁ Θεόδωρος Α' ἀπὸ τοῦ ἔαρος 1205 μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1208, καὶ οἱ οὐδέποτε στεφθέντες Ἰωάννης Δ' καὶ Κωνσταντῖνος ΙΓ' Παλαιολόγος.

αὐτοκράτορα [1], ἐνισχύθη σημαντικῶς ἡ θέσις των ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν τελετουργικῶν τύπων τῆς ἀναδείξεως αὐτοκράτορος εἰς τρόπον, ὥστε τελικῶς στέψις καὶ χρῖσις νὰ ἐμφανίζωνται ὡς πράξεις ἀντίρροποι τρόπον τινὰ τῆς κοσμικοῦ χαρακτῆρος καὶ προελεύσεως ἀναγορεύσεως. Οὕτως ἐξηγεῖται διατὶ κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας ἀπέβη ζωτικῆς σημασίας αἴτημα ἡ ταχεῖα πλήρωσις τοῦ χηρεύοντος τυχὸν πατριαρχικοῦ θρόνου, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ ταχυτέρα πραγματοποίησις τῆς στέψεως αὐτοκράτορος. Οὕτως ὁ Θεόδωρος Β' ἐπειδὴ ἠπείγετο νὰ στεφθῇ, ὁ δὲ πατριαρχικὸς θρόνος ἐχήρευεν, ἐπέσπευσε μέχρι τοιούτου σημείου τὴν ἀνάδειξιν καὶ χειροτονίαν νέου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὥστε ὁ προκριθεὶς νὰ διέλθῃ παρὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ θέσμια ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος διὰ τῶν κατωτέρων ἱερατικῶν βαθμῶν. Ὁ Μιχαὴλ Η' δὲν ὠρρώδησε νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐντόνως πιεστικὰ μέσα, ἵνα στερήσῃ τὸν μικρὸν Ἰωάννην Δ' τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως. Ὁ αὐτὸς μονάρχης, εὐθὺς ὡς ἀνέκτησε τῷ 1261 τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐδέχθη ἐκ νέου τὴν ἐκκλησιαστικὴν στέψιν. Ὁ Ἰωάννης ϛ' Καντακουζηνὸς μὴ δυνάμενος νὰ τύχῃ στέψεως ἐκ μέρους τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, πολιτικοῦ του τότε ἀντιπάλου, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκαταστήσῃ αὐτὸν διὰ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων, βραδύτερον δέ, ὅταν αἱ πολιτικαὶ συνθῆκαι ἐπέτρεψαν, ἐδέχθη νέαν στέψιν, τελεσθεῖσαν νῦν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ δὲν ἐδίστασε νὰ ἐγείρῃ σάλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ παρὰ πᾶν αἴσθημα δικαίου τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ἀναζητῶν ἀρχιερέα πρόθυμον νὰ στέψῃ τὸν παρανόμως τυχόντα αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως υἱόν του Ματθαῖον. Πρέπει πάντως νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ τρεῖς τελευταῖαι περιπτώσεις ἀφεώρων πρόσωπα, μὴ ἔχοντα κατὰ κληρονομίαν δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἅτινα συνεπῶς εἶχον πάντα λόγον νὰ ἐπισπεύσουν τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν τελετουργικῶν τύπων τῶν πρὸς τὴν ἀνάρρησιν αὐτοκράτορος συνδεομένων [2]. Ἐν τούτοις, ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κύκλων,

---

[1]) Ὁ περιορισμὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως ἐπὶ μόνου τοῦ κεκτημένου τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἐξηγεῖ διατὶ εἰς κείμενα, ἐκθέτοντα τὸ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰσχῦον τυπικόν, ὁ υἱὸς ζῶντος αὐτοκράτορος, κεκτημένος ὡσαύτως τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, προσδιορίζεται ὡς *ἐστεμμένος*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἁπλοῦν βασιλέα, χαρακτηριζόμενον ὡς *ἀστεφῆ*. Τύπος πατριαρχικῆς ἐπιστολογραφίας ἐν Συντάγματι τ. Ε' σ. 504, ΨΚωδ. 52 3-11 καὶ 68 4-8. Πρβλ. ἀνωτέρω σ. 216 ἑπ.

[2]) Ἄξιαι μνείας εἶναι ὡσαύτως αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Στεφάνου Ντουσάν, ὅπως τύχῃ ἐκκλησιαστικῆς στέψεως, διότι ἀκριβῶς αἱ προσπάθειαι, ἃς κατέβαλεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, δεικνύουν λίαν χαρακτηριστικῶς τὴν εἰς τὴν στέψιν ἀποδιδομένην σημασίαν κατὰ τοὺς ὑστέρους τούτους μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ὁ σέρβος ἡγεμών, ἐπιθυμῶν νὰ στεφθῇ αὐτοκράτωρ Σέρβων καὶ Ρωμαίων καὶ γνωρίζων ὅτι ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ συγκατετίθετο εἰς τοῦτο, συνεκάλεσε τὸ Πάσχα τοῦ 1346 εἰς τὰ Σκόπια τοὺς εὐγενεῖς τοῦ σερβικοῦ βασιλείου τὸν ἀνώτερον κλῆρον μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σερβίας, τὸν βουλγαρικὸν καὶ ἑλληνικὸν κλῆρον τῶν καταχτηθεισῶν περιοχῶν, τὸν πρῶτον καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ δι' αὐτῶν ἀνύψωσε τὴν σερβικὴν ἐκκλησίαν εἰς πατριαρχεῖον ἀνεξάρτητον τοῦ Οἰκουμενικοῦ, τοῦθ' ὅπερ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὸν ἀφορισμὸν τῆς σερβικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ τελευταίου. Βλ. A. A. VASILIEV, History of the byzantine Empire 324-1453, Madison 1952 σ. 618-620 καὶ τὰς ἐνταῦθα παραπομπάς.

οἵτινες εἶχον προφανὲς συμφέρον νὰ ὑποστηρίξουν τὴν νομικὴν ἀναγκαιότητα τῆς στέψεως, δεδομένου ὅτι ἡ τέλεσις αὐτῆς ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀρχίζουν πρὸς τὴν δύσιν τῆς αὐτοκρατορίας νὰ ἐμφανίζωνται καὶ μεταξὺ τῶν κοσμικῶν κύκλων ὑποστηρικταὶ τοιούτων ἀπόψεων. Μεταξὺ αὐτῶν πρέπει νὰ καταλεχθῇ καὶ ὁ ἱστορικὸς Δούκας, ὅστις τὸν μὲν Ἰωάννην Η' ὀνομάζει *ὕστατον βασιλέα Ρωμαίων* [1], τὸν δὲ Κωνσταντῖνον ΙΓ' κατὰ σύστημα ἀποκαλεῖ *δεσπότην*.

Αἱ κατὰ τὸν ΙΔ'/ΙΕ' αἰῶνα κρατοῦσαι ἀντιλήψεις ὅσον ἀφορᾷ τοὺς κατὰ τὴν ἀνάδειξιν αὐτοκράτορος μετέχοντας πολιτειακοὺς παράγοντας ἀφ' ἑνὸς καὶ τοὺς ἐν χρήσει τύπους καὶ σύμβολα ἀφ' ἑτέρου ἐκτίθενται ex professo ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Συμεών. Καίτοι δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι καὶ ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ἔβλεπεν, ὡς φυσικόν, τὰ πράγματα ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς ἐκκλησίας, νομίζω ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους συμβόλων καὶ παραγόντων ἀπόψεις του δὲν στεροῦνται ὀρθότητος καὶ εὐθυκρισίας. Ἀρχικῶς ἑρμηνεύει τὴν σημασίαν τῆς συμμετοχῆς τῶν ἀξιωματούχων τοῦ κράτους, τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν. Ἡ ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσις συμβολίζει τὴν ὑπὸ τοῦ ἀναγορευομένου ἀνάληψιν τῆς ἰδιότητος τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἡγέτου, ἐνῷ ἡ κατὰ τὴν ἄρσιν τῆς ἀσπίδος σύμπραξις τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματούχων ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οὗτος τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν τελευταίων καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἡγεσίαν των [2]. Διὰ τῶν ἀναφωνήσεων τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν δημοτῶν ἀναγνωρίζεται ὁ ἀναγορευόμενος ὡς *δεσπότης* (=κυρίαρχος) αὐτῶν. Δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητος ἡ ὑπὸ τοῦ Συμεὼν χρησιμοποιουμένη ὁρολογία *(καὶ ὑπὸ ἀξιωματικῶν αἴρεται, ὡς ἀρχὴ τούτων γινόμενος καὶ κεφαλή, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ τοῦ δήμου προσκυνεῖται καὶ εὐφημεῖται, ὡς δεσπότης αὐτῶν γεγονώς)* [3], διότι ἐξ αὐτῆς σαφῶς διαγράφεται ἡ ἀπόστασις ἡ χωρίζουσα τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τὴν ἡγέτιδα τάξιν ἀφ' ἑνός, τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαὸν ἀφ' ἑτέρου. Ὀλιγώτερον ἀμερόληπτοι πρέπει νὰ θεωρηθοῦν αἱ ἀπόψεις τοῦ Συμεὼν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συμβολήν, ἣν δι' αὐτὸν φαίνεται νὰ συνιστᾷ κυρίως ἡ χρῖσις. Ὁ αὐτοκράτωρ, δοῦλος τοῦ Θεοῦ, μὲ πίστιν καὶ ὑποταγὴν εἰς Αὐτόν, ἔρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, ἵνα λάβῃ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας *καὶ τελεσθῆναι βασιλεὺς ἐξαιτεῖται* [4]. Ἡ μεταδίδουσα τὴν θείαν χάριν χρῖσις καὶ αἱ μετ' αὐτῆς συνδεόμεναι εὐχαί, σκοποῦσαι τὴν περιφρούρησιν, ἐνίσχυσιν καὶ τελείωσιν τοῦ χριομένου, μαρτυροῦν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ *ἐκ τοῦ ἁγίου καθαγιάζεται καὶ καθιεροῦται βασιλεὺς τῶν ἡγιασμένων εἶναι τοῦ ἀπὸ Χριστοῦ* [5]. Ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ ἀρχιερέως

---

[1]) Δούκας 223. Πρβλ. αὐτόθι 234, Βραχέα Χρονικὰ ἀρ. 29 σ. 54 καὶ ἀνωτ. σ. 204.

[2]) Συμεὼν Θεσσαλονίκης *Περὶ τοῦ ἁγίου ναοῦ καὶ τῆς τούτου καθιερώσεως* ἐν P.G. τ. 155 στ. 352

[3]) Αὐτόθι στ. 352.

[4]) Αὐτόθι στ. 352. Βλ. καὶ τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον ρμε': *Περὶ τῆς ὁμολογίας πίστεως, ἣν παρέχει τῷ πατριάρχῃ ὁ ἄρτι ἀναγορευθείς*.

[5]) Αὐτόθι στ. 353, κεφ. ρμς'. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὡσαύτως τὰ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἐπιστολήν του λήγοντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ρωσίας Βασίλειον

σαφῶς συνάγεται ὅτι δι᾽ αὐτόν, οἱ μὲν τῆς ἀναγορεύσεως μετέχοντες παράγοντες εἶναι οἱ ἀξιωματοῦχοι τοῦ κράτους — συνεπῶς ἡ σύγκλητος — ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαός· ἡ δ᾽ ἐκκλησία διὰ τῆς χρίσεως καὶ στέψεως τοῦ ἀναγορευθέντος συνιστᾷ καὶ αὕτη παράγοντα, οὗτινος ἡ συμμετοχὴ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς κυριάρχου ἐξουσίας [1].

ἐν A. D. τ. II σ. 190 λεγόμενα: *ἀλλὰ μέχρι τῆς σήμερον τὴν αὐτὴν χειροτονίαν ἔχει ὁ βασιλεὺς παρὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ τὰς αὐτὰς εὐχὰς καὶ τῷ μεγάλῳ χρίεται μύρῳ καὶ χειροτονεῖται βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων.*

[1]) Πρβλ. TREITINGER, Reichsidee σ. 29 σημ. 91. Προφανῶς ἐπειδὴ ἡ πρόθεσις τοῦ Συμεὼν ἦτο νὰ ἐκθέσῃ τὴν διὰ τῆς ὁμαλῆς ὁδοῦ πρόσκτησιν τῆς ἰδιότητος τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν φαίνεται νὰ ἔλαβεν ὑπ᾽ ὄψει καὶ τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, καθ᾽ ἃς ἡ ἄνοδος εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἦτο συνέπεια ἐπαναστάσεως· καὶ ἐνταῦθα ἡ σύμπραξις τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν, ὡς εἴδομεν ἐν τῇ ἐπὶ μέρους ἐκθέσει τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, δὲν ἦτο ἐπίσης ἀσήμαντος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Θεωρῶ σκόπιμον νὰ παραθέσω ἐν συντομίᾳ τὰ εἰς ἑκάστην περίοδον τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἀναφερόμενα συμπεράσματα τῆς μελέτης μου διὰ νὰ ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης εὐχερέστερον τὴν ἐποπτείαν τοῦ συνόλου.

ΠΡΩΙΜΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (324 - 610)

Α' 337 - 450. Εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ στρατοῦ ἀποκλειστικῶς ἀνῆκεν ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὑποψηφίου πρὸς πλήρωσιν τοῦ χηρεύοντος αὐτοκρατορικοῦ θρόνου. Ἔργον τοῦ αὐτοῦ παράγοντος ἦτο καὶ ἡ ἀναγόρευσις, ἣν ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ ἐντεῦθεν συνίστων οἱ ἑξῆς τύποι: στέψις διὰ μανιακίου, ἀνύψωσις ἐπ' ἀσπίδος, ἀναφώνησις ὑπὸ τῶν παρισταμένων στρατιωτῶν τοῦ ἀναγορευομένου εἰς *αὔγουστον*. Ἠκολούθει ἡ περιβολὴ τούτου διὰ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ διαδήματος καὶ νέαι ἀναφωνήσεις τοῦ στρατοῦ. Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν O. Treitinger καὶ W. Ensslin ὑποστηριχθέντα δέχομαι τὴν ἄποψιν τοῦ J. Straub, καθ' ἣν ἡ σύγκλητος δὲν μετεῖχε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οὔτε τῆς ἐκλογῆς οὔτε τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοκράτορος.

Ἐὰν τὸν νέον αὐτοκράτορα ὑπεδείκνυεν ὁ ἤδη βασιλεύων ἡγεμών, τὸ τυπικὸν εἶχεν ὡς ἀκολούθως. Ὁ τελευταῖος οὗτος παρουσίαζε τὸν ὑποψήφιον πρὸ στρατιωτικῆς συγκεντρώσεως καὶ ἐζήτει τὴν συγκατάθεσιν τῶν παρισταμένων διὰ τὴν ἀναγόρευσιν. Αὕτη συνίστατο εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος περιβολὴν τοῦ νῦν ἀναδεικνυομένου διὰ πορφύρας καὶ διαδήματος καὶ τὴν ἀναφώνησιν τούτου ὑπὸ τοῦ στρατοῦ εἰς *αὔγουστον*.

Β' 450 - 610. Τὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 282 εἰς τὸν στρατὸν ἀνῆκον δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς μετεβιβάσθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν σύγκλητον, ἥτις, ὡς ἐκ τῶν ἐν τῇ Βασ. Τάξει λεπτομερῶν αὐθεντικῶν πρωτοκόλλων συνάγεται, προέβαινεν ἑκάστοτε εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὑποψηφίου πρὸς πλήρωσιν τοῦ χηρεύοντος θρόνου. Τὸ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰσχῦον τυπικὸν τῆς ἀναγορεύσεως ἦτο τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἀντίστοιχον τῆς προηγουμένης περιόδου μὲ τὰ ἑξῆς ἐπὶ πλέον στοιχεῖα. Ἀπὸ τοῦ Λέοντος Α' παρίσταντο κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν οἱ δῆμοι καὶ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, μετέπειτα δὲ καὶ ἡ σύγκλητος. Ἀπὸ τοῦ Ἀναστασίου Α' καὶ ἑξῆς ὁ πατριάρχης ἔθετεν ἰδιοχείρως τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀναγορευομένου. Τὸ πρῶτον διεχωρίσθη ἡ στέψις ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως κατὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Φωκᾶ (602) καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ πρώτη προσέλαβε θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ἐντεινόμενον σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου.

Ἡ ἀνακήρυξις νέου αὐτοκράτορος ὑπὸ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος ἐλάμβανε χώραν εἰς συγκέντρωσιν συγκλήτου, στρατοῦ καὶ δήμων, παρουσίᾳ καὶ τοῦ πατριάρχου, οὗτινος

τὸ ἔργον περιωρίζετο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν εὐχῶν ἐπὶ τοῦ στέμματος καὶ τῆς χλαμύδος. Τὸ στέμμα ἔθετεν ἐπὶ τοῦ νέου συνάρχοντος ἰδιοχείρως ὁ ὑπάρχων αὐτοκράτωρ. Ὁ ἀναγορευόμενος ἀνεφωνεῖτο *αὔγουστος* ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν δήμων.

Ἡ διὰ διαδήματος στέψις, ἀποτελοῦσα καθ' ὅλην τὴν πρώιμον περίοδον ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τῆς ἀνακηρύξεως ἡγεμόνος, ἦτο νομικῶς ἀναγκαία διὰ τὴν κτῆσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος.

ΜΕΣΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (610 - 1081)

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐπεκράτησεν ὅπως ὁ μέλλων διάδοχος ἀναδείκνυται ὑπὸ τοῦ ἡγεμονεύοντος αὐτοκράτορος συμβασιλεύς, ἀκολουθουμένου τοῦ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον τυπικοῦ τῆς ἀνακηρύξεως συμβασιλέως. Μετὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' καὶ πρὸ τῶν μέσων τοῦ Η' αἰῶνος τὴν ἀναφώνησιν τοῦ ἀναγορευομένου εἰς *αὔγουστον* ἀντικατέστησεν ἑτέρα, δι' ἧς οὗτος ἀπεκαλεῖτο *(μέγας) βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ*.

Ἤδη λήγοντος τοῦ ς' αἰῶνος ἐξέλιπεν ἡ διὰ μανιακίου στέψις καὶ ἀπὸ τοῦ Φωκᾶ ἡ ἐπ' ἀσπίδος ἀνύψωσις. Ὁ δι' ἐπαναστάσεως γενόμενος κύριος τοῦ θρόνου ἐδέχετο τὰς ἀναφωνήσεις ἑνὸς ἢ πλειόνων παραγόντων τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς ζωῆς (συγκλήτου, στρατοῦ, δήμων) καί, ἐφ' ὅσον συνεκέντρωνεν ἀρκοῦσαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἰσχύν, ἐγίνετο κύριος τῆς ἐξουσίας. Ἐπηκολούθει ἐντὸς βραχέος — σπανιώτερον μακροτέρου—χρονικοῦ διαστήματος ἡ ἐκκλησιαστικὴ στέψις ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ στέψις, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀναγόρευσιν, δὲν ἐγέννα ἐννόμους συνεπείας. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ εἰδικώτερον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου Α' ἡ μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ συμβασιλέως ὑφισταμένη οὐσιαστικὴ διαφορὰ προσέλαβε καὶ νομικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀνεπτύχθησαν δύο διακεκριμέναι ἀλλήλων ἔννοιαι, ἡ τοῦ *αὐτοκράτορος* ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ἁπλοῦ *βασιλέως* ἀφ' ἑτέρου, αἵτινες διεχωρίσθησαν πλήρως κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα καὶ ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμεναι καθ' ὅλην τὴν ὑστέραν βυζαντινὴν περίοδον. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἄποψιν τῶν F. Dölger καὶ G. Ostrogorsky, δέχομαι ὅτι ἠδύναντο νὰ εἶναι ταυτοχρόνως πλείονες τοῦ ἑνὸς αὐτοκράτορες (π.χ. Βασίλειος Α' — Λέων ς' — Ἀλέξανδρος, Λέων ς' — Ἀλέξανδρος, Κωνσταντῖνος Η' — Ρωμανὸς Α' — Χριστόφορος κλπ.). Διὰ νὰ μεταπηδήσῃ τις ἐκ τῆς κατηγορίας τοῦ ἁπλοῦ βασιλέως εἰς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ὤφειλε νὰ ἀναγορευθῇ εἰς ἐπίσημον τελετὴν αὐτοκράτωρ (ρητῶς μαρτυρεῖται τοῦτο περὶ τῶν Μιχαὴλ Γ', Βασιλείου Α', Κωνσταντίνου Η', Ρωμανοῦ Β' κλπ.).

Ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας εἰς τοὺς τρεῖς γνωστοὺς παράγοντας τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς ζωῆς (σύγκλητον, στρατόν, λαὸν) προσετέθη καὶ ὁ κλῆρος, ὅστις διὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν κληρικῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας, συμμετεῖχεν ἐνεργῶς ἄλλοτε ὀλιγώτερον καὶ ἄλλοτε περισσότερον κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ αὐτοκράτορος (π.χ. Ἰσαακίου Α', Νικηφόρου Γ').

ΥΣΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1081-1453)

Α΄ 1081-1204. Παρατηρεῖται σαφὴς διάκρισις μεταξὺ τοῦ *αὐτοκράτορος* καὶ τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου, φέροντος τὸν τίτλον *βασιλεύς*. Ἡ διάκρισις εἶναι σταθερὰ καὶ συνεπὴς εἰς τὰ κείμενα τῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχετο τὴν ἀναγόρευσιν διὰ τῆς καθ' ὡρισμένον τύπον ἀναφωνήσεως (*τοῦ δεῖνα μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος πολλὰ τὰ ἔτη*). Ὁ βασιλεὺς εἰς νηπιακὴν ἢ νεαρωτάτην ἡλικίαν ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ — διεξαγομένῃ, ὡς φαίνεται, ἐντὸς θρησκευτικοῦ χώρου — ἐδέχετο διάδημα, ἐρυθρὰ πέδιλα, πορφύραν καὶ τὴν ἀναφώνησιν εἰς *βασιλέα*. Ἡ κατὰ τὴν τελετὴν συμμετοχὴ τοῦ πατριάρχου φαίνεται νὰ συνίστατο εἰς τὴν ἀπαγγελίαν ὡρισμένων εὐχῶν. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος — τῷ 1195 τὸ ἀργότερον — κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψεως ὁ αὐτοκράτωρ ἐχρίετο δι' ἁγίου μύρου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Αἱ ὑπάρχουσαι πληροφορίαι δὲν διασαφηνίζουν, ἐὰν ἐκκλησιαστικῆς στέψεως ἠξιοῦτο μόνον ὁ εἰς αὐτοκράτορα ἀναγορευθείς, ὡς συνέβαινεν ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, ἢ καὶ ὁ ἁπλοῦς βασιλεύς, ὡς ἐπεκράτει κατὰ τὴν μέσην περίοδον.

Β΄ 1204-1261. Ἐπὶ Λασκαριδῶν ἠτόνησεν ἡ ἀπὸ αἰώνων ἐν Βυζαντίῳ ἐπικρατοῦσα ἀρχὴ τῆς ἀναδείξεως εἰς συμβασιλέα τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου. Οὕτος, εὐθὺς ὡς ἐχήρευεν ὁ θρόνος, ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ ὡς ἑξῆς. Ἀνυψοῦτο ἐπ' ἀσπίδος, αἰρομένης ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀξιωματούχων—δὲν εἶναι γνωστόν, ἐὰν ὁ κανὼν οὗτος ἴσχυσεν ἤδη ἀπὸ τοῦ Θεοδώρου Α΄—καὶ εὐφημεῖτο ὑπὸ τῶν παρισταμένων συγκλήτου, στρατοῦ καὶ λαοῦ κατὰ τὸν συνήθη τύπον. Ἐπηκολούθει ἐντὸς θρησκευτικοῦ χώρου ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου χρῖσις καὶ στέψις τοῦ ἄρτι ἀναγορευθέντος.

Γ΄ 1261-1453. Καθ' ἅπασαν τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων ἐπικρατεῖ σταθερῶς ἡ διάκρισις εἰς *αὐτοκράτορα* καὶ *βασιλέα*. *Βασιλεὺς* ἀνεκηρύσσετο εἰς ἐπίσημον τελετήν, λαμβάνουσαν χώραν πιθανώτατα εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὁ πρωτότοκος κατὰ κανόνα υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος, δικαιούμενος εἰς ἐρυθρὰ πέδιλα, στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἄλλα τινὰ προνόμια, ἅτινα γνωρίζομεν ἐξ αὐτοκρατορικοῦ ἐγγράφου τοῦ Μιχαὴλ Η΄ διὰ τὸν υἱόν του Ἀνδρόνικον Β΄ (1272).

Αὐτοκράτωρ ἀνεκηρύσσετο ὁ φέρων ἤδη τὸν τίτλον τοῦ *βασιλέως* ἢ τὸ πρῶτον δι' ἐπαναστάσεως γινόμενος κύριος τοῦ θρόνου κατὰ τὸ ἑξῆς τυπικόν. Εἰς ἐπίσημον ἐν τοῖς ἀνακτόροις συγκέντρωσιν — προκειμένου περὶ ἐπαναστάτου, καὶ ἀλλαχοῦ — ἀνυψοῦτο ἐπ' ἀσπίδος, αἰρομένης ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντος αὐτοκράτορος, τοῦ πατριάρχου, ὡς καὶ τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀξιωματούχων καὶ ἀνευφημεῖτο κατὰ τὸν ἐπίσημον τύπον τῶν ἀναφωνήσεων. Ἀκολούθως μετέβαινεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ παρέδιδεν εἰς τὸν πατριάρχην ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως. Ἐπηκολούθει αὐτόθι ἡ θρησκευτικὴ τελετή, καθ' ἣν ὁ νεωστὶ ἀναγορευθεὶς ἐχρίετο καὶ ἐστέφετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ὁ πατριάρχης καὶ ὁ τυχὸν ὑπάρχων αὐτοκράτωρ ἔθετον ἀπὸ κοινοῦ τὸ στέμμα ἐπὶ τοῦ στεφομένου. Ἐκκλησιαστικῆς στέψεως καὶ χρίσεως ἐδικαιοῦτο μόνον ὁ

εἰς *αὐτοκράτορα* ἀναγορευθείς, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ φέρων τὸν τίτλον τοῦ ἁπλοῦ *βασιλέως*. Ἠδύναντο νὰ εἶναι ταυτοχρόνως πλείονες τοῦ ἑνὸς αὐτοκράτορες, ὡς οἱ Μιχαὴλ Η'—Ἀνδρόνικος Β', Ἀνδρόνικος Β'—Μιχαὴλ Θ' κλπ.

Κατὰ τὴν ὑστέραν βυζαντινὴν περίοδον ἡ στέψις ἀποκτᾷ διαρκῶς καὶ μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τρόπον, ὥστε ἡ τέλεσίς της νὰ ἀποβαίνῃ τὸ πρῶτον μέλημα τοῦ ἀνερχομένου τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Οὕτως ἔχομεν παράδειγμα αὐτοκράτορος ἐπισπεύδοντος τὴν πλήρωσιν τοῦ χηρεύοντος πατριαρχικοῦ θρόνου, ἵνα πραγματοποιήσῃ συντόμως καὶ τὴν ἰδικήν του στέψιν (Θεόδωρος Β'), ἑτέρων νὰ δέχωνται δὶς ἐκκλησιαστικὴν στέψιν (Μιχαὴλ Η', Ἰωάννης ϛ' Καντακουζηνὸς) καὶ ἄλλου αὐτοκράτορος νὰ προκαλῇ σάλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀναιτίως τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ἀντικαθιστῶν αὐτὸν δι' ἀρχιερέως προθύμου νὰ προβῇ εἰς τὴν στέψιν τοῦ υἱοῦ του (Ἰωάννης ϛ' Καντακουζηνὸς χάριν τοῦ Ματθαίου). Ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων ὑπεστηρίζετο τὸ νομικῶς ἀναγκαῖον τῆς στέψεως, τὴν ἄποψιν δὲ ταύτην ἀπεδέχοντο καὶ κοσμικοὶ ἔτι κύκλοι, χαρακτηρίζοντες οὕτω τὸν Ἰωάννην Η' Παλαιολόγον ὡς *ὕστατον βασιλέα Ρωμαίων*, ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος ΙΓ' μέχρι τέλους δὲν ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἐν τούτοις ἡ ἐπίσημος βυζαντινὴ πολιτεία ἀπὸ τῆς μέσης περιόδου καὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς μόνην τὴν ἀναγόρευσιν ἀνεγνώριζε τὴν γέννησιν ἐννόμων συνεπειῶν εἰς τρόπον, ὥστε αὐτοκράτωρ καθίστατό τις πάντοτε διὰ καὶ ἀπὸ μόνης τῆς ἀναγορεύσεως.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΗΓΕΜΟΝΩΝ[1]

Συμφώνως πρὸς τὰς ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτιθεμένας ἀπόψεις ἀντικατέστησα τὸν μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῇ βάσει πολιτικῶν κριτηρίων συντασσόμενον κατάλογον τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων μὲ ἕτερον στηριζόμενον εἰς νομικὰ κριτήρια κατὰ τὰ ἑξῆς.

Εἰς τὴν πρώιμον βυζαντινὴν περίοδον δὲν ὑφίστατο νομικὴ διάκρισις μεταξὺ τῶν συναρχόντων, πλὴν ἴσως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Μαυρικίου Θεοδοσίου, δι' ὃ καὶ δὲν περιέλαβον τὸν τελευταῖον τοῦτον μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων. Ἀπὸ τοῦ Νικηφόρου Α', ὅτε εἰσήχθη ἡ μεταξὺ *βασιλέως* καὶ *αὐτοκράτορος* οὐσιαστικὴ καὶ νομικὴ διάκρισις, καὶ μέχρι τέλους τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας περιέλαβον εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἐκείνους τῶν ἡγεμόνων, οἵτινες, δι' οὓς λόγους ἐν τῷ κειμένῳ ἀνέπτυξα, ἀπέκτησαν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα εἴτε ὡς κύριοι αὐτοκράτορες (Hauptkaiser) εἴτε ὡς συμβασιλεῖς (π.χ. Κωνσταντῖνος υἱὸς Βασιλείου Α', Στέφανος καὶ Κωνσταντῖνος υἱοὶ Ρωμανοῦ Α'), ἀλλὰ δὲν κατέλεξα καὶ τοὺς ἡγεμόνας ἐκείνους, οἵτινες καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις ὑπῆρξαν ἁπλοῖ μόνον *βασιλεῖς* καὶ οὐδέποτε ἀνεκηρύχθησαν *αὐτοκράτορες* (π.χ. Θεοφύλακτος υἱὸς Σταυρακίου, Συμβάτιος - Κωνσταντῖνος υἱὸς Λέοντος Ε', Ἀλέξιος υἱὸς Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ κλπ.).

Διὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου διάστημα, ὅτε τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν πηγῶν, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐν ἐξελίξει εὑρισκομένης διαφοροποιήσεως τῶν θεσμῶν τὰ πράγματα εἶναι ὀλιγώτερον σαφῆ, ζήτημα γεννᾶται διὰ τοὺς υἱοὺς τοῦ Κώνσταντος Β' Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον, ἔτι δὲ διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' Τιβέριον. Τούτους δὲν περιέλαβον μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων, διότι οἱ δύο πρῶτοι καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις δὲν ἀνεκηρύχθησαν *αὔγουστοι*, καθ' ἣν ἐποχὴν οὐσιῶδες στοιχεῖον διὰ τὴν πρόσκτησιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος ἀπετέλει ἡ ἀνακήρυξις εἰς αὔγουστον, περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' Τιβερίου οὐδὲν θετικὸν στοιχεῖον ἀνεῦρον.

Ἐπίσης δὲν περιέλαβον εἰς τοὺς βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας τὸν ὑπὸ τοῦ B. Sinogowitz προταθέντα Κωνσταντῖνον Λάσκαριν (1204) δι' οὓς λόγους ἐν τῷ κειμένῳ (σ. 170 ἑπ.) ἐξέθηκα.

Εἰς τὸν παρόντα κατάλογον οἱ αὐτοκράτορες ἀναγράφονται μὲ ἡμίμαυρα στοιχεῖα, τὰ τέκνα τῶν βυζαντινῶν ἡγεμόνων, ἅτινα ἐστέφθησαν μὲν βασιλεῖς ἀλλὰ δὲν ἀπέκτη-

[1]) Εἰς τὴν ἁρμόζουσαν χρονολογικὴν θέσιν παρεμβάλλονται καὶ τὰ ὀνόματα ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου, ὧν τὸ ἔργον δὲν ἐστέφθη τελικῶς ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἀλλὰ τῶν ὁποίων ἡ περίπτωσις συμβάλλει εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ θέματος τῆς παρούσης μελέτης.—Ἡ παραπλεύρως ἑκάστου προσώπου σημειουμένη χρονολογία ἀναφέρεται εἰς τὴν ἡμερομηνίαν τῆς κτήσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδιότητος ἢ ἀντιστοίχως τῆς ἀναδείξεως εἰς βασιλέα. Αἱ διαρκούσης τῆς ἡγεμονίας ἐπερχόμεναι μεταβολαὶ δὲν σημειοῦνται ἐνταῦθα (βλ. πλείονα εἰς τὴν οἰκείαν περὶ ἑνὸς ἑκάστου ἡγεμόνος θέσιν).

σαν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα, μὲ κυρτὰ λευκὰ καὶ οἱ ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόουν μὲ ἁπλᾶ λευκᾶ στοιχεῖα.

Κωνσταντῖνος Α'		
Κωνσταντῖνος Β'	9 Σεπτεμβρίου	337
Κωνστάντιος	9 Σεπτεμβρίου	337
Κώνστας Α'	9 Σεπτεμβρίου	337
Μαγνέντιος	18 Ἰανουαρίου	350
Βετρανίων	1 Μαρτίου	350
Νεπωτιανὸς	3 Ἰουνίου	350
Ἰουλιανὸς	Φεβρουάριος	360
Ἰοβιανὸς	27 Ἰουνίου	363
Οὐαλεντινιανὸς Α'	25 Φεβρουαρίου	364
Οὐάλης	28 Μαρτίου	364
Προκόπιος	28 Σεπτεμβρίου	365
Μάρκελλος		366
Γρατιανὸς Α'	24 Αὐγούστου	367
Φίρμος		372
Οὐαλεντινιανὸς Β'	22 Νοεμβρίου	375
Θεοδόσιος Α'	19 Ἰανουαρίου	379
Ἀρκάδιος	16 Ἰανουαρίου	383
Μάξιμος	ἄνοιξις	383
Εὐγένιος	22 Αὐγούστου	392
Ὁνώριος	23 Ἰανουαρίου	393
Θεοδόσιος Β'	10 Ἰανουαρίου	402
Μαρκιανὸς	25 Αὐγούστου	450
Λέων Α'	7 Φεβρουαρίου	457
Λέων Β'	17 Νοεμβρίου	473
Ζήνων	9 Φεβρουαρίου	474
Βασιλίσκος	9 Ἰανουαρίου	475
Μᾶρκος		475
Ζήνων	τέλη Αὐγούστου	476
Λεόντιος	19 Ἰουλίου	484
Ἀναστάσιος Α'	11 Ἀπριλίου	491
Ἰουστῖνος Α'	9 Ἰουλίου	518
Ἰουστινιανὸς Α'	1 Ἀπριλίου	527
Ὑπάτιος	Ἰανουάριος	532
Ἰουστῖνος Β'	14 Νοεμβρίου	556

Τιβέριος Α'	26 Σεπτεμβρίου 578
Μαυρίκιος	13 Αὐγούστου 582
Θεοδόσιος	26 Μαρτίου 590
Φωκᾶς	23 Νοεμβρίου 602
Ἡράκλειος	5 Ὀκτωβρίου 610
Ἡράκλειος νέος-Κωνσταντῖνος Γ'	22 Ἰανουαρίου 613
Ἡρακλωνᾶς	4 Ἰουλίου 638
Κώνστας Β'	Σεπτέμβριος 641
Κωνσταντῖνος Δ'	μεταξὺ 5-26 Ἀπριλίου 654
Ἡράκλειος	μεταξὺ 26 Ἀπριλίου - 9 Αὐγούστου 659
Τιβέριος	μεταξὺ 26 Ἀπριλίου - 9 Αὐγούστου 659
Ἰουστινιανὸς Β'	μεταξὺ 18 Φεβρουαρίου — 1 Σεπτεμβρίου 685
Λεόντιος	τέλη 695
Ἀψίμαρος - Τιβέριος Β'	τέλη 698
Ἰουστινιανὸς Β' τὸ δεύτερον	μέσα 705
Τιβέριος	δεύτερον ἥμισυ 705
Βαρδάνης - Φιλιππικὸς	τέλη 711
Ἀναστάσιος Β'	4 Ἰουνίου 713
Θεοδόσιος Γ'	πρὸς τὸ τέλος 715
Λέων Γ'	Ἀπρίλιος 716 ἀναγόρευσις, 25 Μαρτίου 717 στέψις
Βασίλειος	717/718
Κωνσταντῖνος Ε'	31 Μαρτίου 720· 19 Ἰουνίου 741 μονοκράτωρ
Κοσμᾶς	727
Ἀρτάβασδος	Ἰούνιος 742
Λέων Δ'	17 Μαΐου 750
Κωνσταντῖνος Ϛ'	24 Ἀπριλίου 776· φθινόπωρον 790 μονοκράτωρ
Εἰρήνη	8 Σεπτεμβρίου 780· ἀπὸ 15 Αὐγούστου 797 μονοκράτωρ
Νικηφόρος Α'	1 Νοεμβρίου 802
Βαρδάνης	Ἰούλιος 803
Σταυράκιος	25 Δεκεμβρίου 803 στέψις εἰς *βασιλέα* τέλη Ἰουλίου 811 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Μιχαὴλ Α'	2 Ὀκτωβρίου 811
Θεοφύλακτος	25 Δεκεμβρίου 811
Λέων Ε'	11 Ἰουλίου 813

Συμβάτιος - Κωνσταντῖνος	25 Δεκεμβρίου 813
Μιχαὴλ Β′	25 Δεκεμβρίου 820
Θεόφιλος	12 Μαΐου 821 (ἐστέφθη τότε μόνον *βασιλεύς*;)
Θωμᾶς	821
Κωνσταντῖνος	;
Μιχαὴλ Γ′	στέψις; 21 Ἰανουαρίου 842 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα αὐτοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας
Θεοδώρα	21 Ἰανουαρίου 842 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα αὐτῆς καὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ′
Θέκλα	;
Βασίλειος Α′	26 Μαΐου 866 στέψις εἰς *βασιλέα* 23 Σεπτεμβρίου 867 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Κωνσταντῖνος Ζ′	6 Ἰανουαρίου 869
Λέων Ϛ′	6 Ἰανουαρίου 870
Ἀλέξανδρος	τελευταῖοι μῆνες 879
Κωνσταντῖνος Η′ πορφυρογέννητος	9 Ἰουνίου 911 στέψις εἰς *βασιλέα* 6 Ἰουνίου 913 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Ρωμανὸς Α′ Λεκαπηνὸς	17 Δεκεμβρίου 920
Χριστόφορος Λεκαπηνὸς	17 (20) Μαΐου 921
Στέφανος Λεκαπηνὸς	25 Δεκεμβρίου 924 στέψις εἰς *βασιλέα* μετὰ τὸν Αὔγουστον 931 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Κωνσταντῖνος Θ′ Λεκαπηνὸς	25 Δεκεμβρίου 924 στέψις εἰς *βασιλέα*· μετὰ τὸν Αὔγουστον 931 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Ρωμανὸς Β′	6 Ἀπριλίου 945 στέψις εἰς *βασιλέα* ἀρχαὶ Νοεμβρίου 959 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Βασίλειος Β′	22 Ἀπριλίου 960 στέψις εἰς *βασιλέα* 15 Μαρτίου 963 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Κωνσταντῖνος Ι′	Ἀπρίλιος 961 στέψις εἰς *βασιλέα* 15 Μαρτίου 963 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Νικηφόρος Β′ Φωκᾶς	2 Ἰουλίου 963 ἀναγόρευσις, 16 Αὐγούστου 963 στέψις
Ἰωάννης Α′ Τζιμισκῆς	11 Δεκεμβρίου 969 ἀναγόρευσις, 25 Δεκεμβρίου 969 στέψις
Βάρδας Φωκᾶς	α′) τῷ 971, β′) 15 Αὐγούστου 987

Βάρδας Σκληρὸς	α') θέρος 976, β') ἀρχαὶ 987
Ρωμανὸς Γ'	12 Νοεμβρίου 1028
Μιχαὴλ Δ'	11 'Απριλίου 1034
Μιχαὴλ Ε'	μέσα Δεκεμβρίου 1041
Θεοδώρα	21 'Απριλίου 1042
Ζωὴ	21 'Απριλίου 1042
Κωνσταντῖνος ΙΑ' Μονομάχος	12 'Ιουνίου 1042
Γεώργιος Μανιάκης	1043
Λέων Τορνίκης	Σεπτέμβριος 1047
Θεοδώρα	12 'Ιανουαρίου 1055
Μιχαὴλ ϛ'	31 Αὐγούστου 1056
Θεοδόσιος	Σεπτέμβριος 1056
Ισαάκιος Α' Κομνηνὸς	8 'Ιουνίου 1057 ἀναγόρευσις, 1 Σεπτεμβρίου 1057 στέψις
Κωνσταντῖνος ΙΒ' Δούκας	Δεκέμβριος 1059
Μιχαὴλ Ζ'	στέψις εἰς *βασιλέα* ἐπὶ Κωνσταντίνου ΙΒ' 24 'Οκτωβρίου 1071 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Κωνσταντῖνος	στέψις εἰς *βασιλέα* ἐπὶ Κωνσταντίνου ΙΒ'.
Εὐδοκία	21 Μαΐου 1067
Ρωμανὸς Δ' Διογένης	1 'Ιανουαρίου 1068
'Ανδρόνικος	στέψις εἰς *βασιλέα* ἐπὶ Ρωμανοῦ Δ'
Κωνσταντῖνος	στέψις εἰς *βασιλέα* ἐπὶ Μιχαὴλ Ζ'
Νικηφόρος Γ' Βοτανειάτης	2 'Οκτωβρίου 1077 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα ἐν Μικρᾷ 'Ασία, 24 Μαρτίου 1078 ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ 27 Μαρτίου1078 στέψις
Νικηφόρος Βρυέννιος	ἀρχαὶ Νοεμβρίου 1077
Νικηφόρος Βασιλάκιος	τέλη 1077· ἢ ἀρχαὶ 1078
Νικηφόρος Μελισσηνὸς	τέλη 1080
'Αλέξιος Α' Κομνηνὸς	Μάρτιος 1081 ἀναγόρευσις, 4 'Απριλίου 1081 στέψις
'Ιωάννης Β' Κομνηνὸς	ἀνάδειξις εἰς *βασιλέα* περὶ τὰ 1092, 15 Αὐγούστου 1118 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
'Αλέξιος	περὶ τὰ 1122 ἀνάδειξις εἰς *βασιλέα*
Μανουὴλ Α'	1 'Απριλίου 1143 ἀναγόρευσις, ἐντὸς τοῦ 'Ιουλίου 1143 ἢ μετὰ βραχὺ στέψις

Ἀλέξιος Β΄	τὸ βραδύτερον 24 Μαρτίου 1171 ἀνάδειξις εἰς βασιλέα
	24 Σεπτεμβρίου 1180 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Ἀνδρόνικος Α΄	Σεπτέμβριος 1183 ἀναγόρευσις, μετὰ βραχὺ στέψις
Ἰσαάκιος Β΄ Ἄγγελος	12 Σεπτεμβρίου 1185
Ἀλέξιος Βρανᾶς	1186
Ἀλέξιος Γ΄ Ἄγγελος	8 Ἀπριλίου 1195
Ἀλέξιος Κοντοστέφανος	Ἀπρίλιος 1195
Ἰωάννης Κομνηνὸς	ἐπὶ Ἀλεξίου Γ΄
Ἰσαάκιος Β΄ Ἄγγελος τὸ δεύτερον	18 Ἰουλίου 1203
Ἀλέξιος Δ΄ Ἄγγελος	1 Αὐγούστου 1203
Νικόλαος Καναβὸς	28 Ἰανουαρίου 1204
Ἀλέξιος Ε΄ Μούρτζουφλος	28/29 Ἰανουαρίου 1204
Θεόδωρος Α΄ Λάσκαρις	Ἄνοιξις 1205 ἀναγόρευσις, 6 Ἀπριλίου 1208 στέψις
Ιωάννης Γ΄ Βατάτζης	ἀρχαὶ 1222
Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις	ἀρχαὶ Νοεμβρίου 1254 ἀναγόρευσις, στέψις μετὰ βραχὺ
Ἰωάννης Δ΄ Λάσκαρις	Αὔγουστος 1258 ἀναγόρευσις· στέψις δὲν ἔλαβε χώραν
Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος	1 Ἰανουαρίου 1259 ἀναγόρευσις, μετά τινας ἡμέρας στέψις· 15 Αὐγούστου 1261 νέα στέψις
Ἀνδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος	8 Νοεμβρίου 1272 ἀνάδειξις εἰς *βασιλέα*·
	τὸ βραδύτερον Ἀπρίλιος 1277 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Μιχαὴλ Θ΄ Παλαιολόγος	1281 ἀνάδειξις εἰς *βασιλέα*·
	21 Μαΐου 1294 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Ἀνδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος	Φεβρουάριος 1314 ἀνάδειξις εἰς *βασιλέα*·
	2 Φεβρουαρίου 1325 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Ἄννα Παλαιολογίνα	αὐτοκράτωρ ἀπὸ 16 Ἰουνίου 1341
Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος	βασιλεὺς πρὸ τῆς 19 Νοεμβρίου 1341·
	19 Νοεμβρίου 1341 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Ἰωάννης Ϛ΄ Καντακουζηνὸς	26 Ὀκτωβρίου 1341 ἀναγόρευσις· στέψις α΄) 21 Μαΐου 1346, β΄) 13 Μαΐου 1347

Ἀνδρόνικος Δ' Παλαιολόγος	πρὸ τοῦ 1352 ἀνάδειξις εἰς βασιλέα· 12 Αὐγούστου 1376 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα, 18 Ὀκτωβρίου 1377 στέψις
Ματθαῖος Καντακουζηνὸς	λήγοντος 1353 ἀναγόρευσις, ἀρχαὶ 1354 στέψις
Ἰωάννης Ζ' Παλαιολόγος	ἀνάδειξις εἰς βασιλέα χρονικῶς ἄγνωστος 14 Ἀπριλίου 1390 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος	25 Σεπτεμβρίου 1373 ἀνάδειξις εἰς βασιλέα ἀρχαὶ Ἰουλίου 1379 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Ιωάννης Η' Παλαιολόγος	ἀνάδειξις εἰς βασιλέα τὸ βραδύτερον τῷ 1408· 19 Ἰανουαρίου 1421 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα
Κωνσταντῖνος ΙΓ' Παλαιολόγος	6 Ἰανουαρίου 1449 ἀναγόρευσις εἰς αὐτοκράτορα· στέψις δὲν ἔλαβε χώραν.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Λυποῦμαι, διότι τῆς μελέτης τοῦ G. OSTROGORSKY, Zur Kaisersalbung und Schilderhebung im spätbyzantinischen Krönungszeremoniell ἐν Historia τ. 4 (1955) σ. 246 – 256 καὶ τῶν συναφῶν παρατηρήσεων τοῦ F. DÖLGER ἐν B. Z. τ. 49 (1956) σ. 201 – 202 ἔλαβον γνῶσιν, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη περατωθῆ ἡ ἐκτύπωσις τοῦ βιβλίου μου καὶ δὲν ἠδυνήθην νὰ συζητήσω τὰ σημεῖα ἐκεῖνα εἰς ἃ αἱ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως ἀφίστανται τῶν ὑπ᾿ ἐμοῦ ἐκτιθεμένων.

Ἐπίσης μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου ἐπληροφορήθην ἐκ τῆς ἐν B. Z. τ. 49 (1956) σ. 200 – 201 καὶ 245 – 246 βραχείας ἀναλύσεως τὴν δημοσίευσιν τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν στέψιν τμήματος τῆς ἀπὸ μακροῦ συνεχιζομένης μελέτης τοῦ A. MICHEL, Die Kaisermacht in der Ostkirche ἐν Ostkirchliche Studien τ. 4 (1955) σ. 221 – 260 καὶ 5 (1956) σ. 1 – 32.

Σελ.	6	στιχ.	8	ἀντὶ	Φεβρουαρίου	γρ.	Ἰουνίου
»	36	»	16	»	484	»	474
»	52	»	5	πρόσθες	14 Νοεμβρίου 556		
»	87	»	8	ἀντὶ	822	γρ.	821
»	112	σημ.	1	»	1022	»	1028
»	114	στιχ.	26	»	1056	»	1055
»	115	»	6	»	22 Αὐγούστου	»	31 Αὐγούστου

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ